

วิเคราะห์บทบาททำขวัญของชาวไทโซ่ง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มีนาคม 2546
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๖๓๕.๕๐๖๖ : ๕

พ. ๕๕๖ ๕

๕. ๕

วิเคราะห์บทบาททำขวัญของชาวไทโซ่ง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

บทคัดย่อ

ของ

พัชรินทร์ คงคาสุนาย

๒๓ เม.ย. ๒๕๔๖

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

มีนาคม ๒๕๔๖

๒๑๕๗๒๐๓

พัชรินทร์ คงคำสุริยา. (2546). วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี.

ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์ ไพบุลย์ ดวงจันทร์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุนันท์ อุดมเวช.

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์บททำขวัญ และบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยศึกษาจากข้อมูลมุขปาฐะ การเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเข้าไปพักอาศัยอยู่กับครอบครัวชาวไทโซ่ง มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมภายในหมู่บ้าน ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2543 รวม 11 เดือน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคตินวนวิทยา และเสนอผลการศึกษาแบบพรรณานวนวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทโซ่งในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีความเชื่อเรื่องขวัญ และปฏิบัติพิธีทำขวัญให้กับคน สัตว์ และพืช พิธีทำขวัญให้กับคนยังนิยมปฏิบัติกันอยู่ ส่วนพิธีทำขวัญให้กับสัตว์เหลือเพียงพิธีทำขวัญควายก่อนฆ่าควายเพื่อใช้เช่นไหว้ต่อแทนในพิธีเสนเต็ง สำหรับพิธีทำขวัญให้กับพืชเลิกไปแล้ว ผู้ประกอบพิธีทำขวัญขึ้นอยู่กับลักษณะของพิธี คือถ้าเป็นพิธีทำขวัญที่ไม่สำคัญนัก เช่น พิธีเรียกขวัญหลง พิธีแบ่งขวัญ ผู้ประกอบพิธีจะเป็นเหมอขวัญ ถ้าเป็นพิธีทำขวัญที่สำคัญ เช่น พิธีเช่นผีเรียกขวัญ ผู้ประกอบพิธีจะเป็นพ่อมดหรือแม่มด และถ้าเป็นพิธีทำขวัญที่ต้องเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบพิธีเป็นเฉพาะ เช่น พิธีสู่ขวัญเข็ญ ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้รู้ พิธีบอกทางผีขวัญ ผู้ประกอบพิธีจะเป็นเข็ญ ผู้ประกอบพิธีทำขวัญเหล่านี้โดยมากเป็นผู้ชายสูงอายุ มีความรู้ในการประกอบพิธีทำขวัญจนเชี่ยวชาญ

ผลการศึกษาในด้านบททำขวัญ ผู้วิจัยรวบรวมได้ทั้งสิ้น 24 สำนวน สามารถจำแนกตามโอกาสและวัตถุประสงค์ของการทำขวัญได้ 4 ประเภท คือบททำขวัญในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน บททำขวัญเกี่ยวกับการเจ็บป่วย บททำขวัญเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ และบททำขวัญเกี่ยวกับพิธีกรรมเช่นไหว้ สำหรับผลการศึกษาด้านเนื้อหาพบว่า บททำขวัญได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องผีและถ่าน ความเชื่อเรื่องอำนาจของมด ให้เห็นค่านิยมในด้านความเคารพผู้ใหญ่ ด้านความรักใคร่ปรองดองของสมาชิกในครอบครัว ด้านความมีชื่อเสียง ด้านความมีสุขภาพอนามัยที่ดี ด้านความมั่งมี ด้านความสุขสบาย และยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีความเป็นอยู่ที่ไม่ซับซ้อน มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาชีพโดยทั่วไปที่ปรากฏในบททำขวัญเป็นอาชีพเกษตรกรรม

ผลการศึกษาด้านบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญพบว่า พิธีทำขวัญมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนไทโซ่ง 5 ประการ คือบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ บทบาทหน้าที่ในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน บทบาทหน้าที่ในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม บทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมของชุมชน และบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ชุมชน

AN ANALYSIS OF THAM KHWAN SCRIPT OF TAI SONG
KHAO-YOI DISTRICT PHETCHABURI PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
PATCHARIN KHONGKHASURICHA

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Thai
at Srinakharinwirot University
March 2003

Patcharin Khongkhasurichai. (2003). *An analysis of Tham Khwan script of Tai Song Khao-Yoi district Petchaburi province*. Master thesis, M.A. (Thai) Bangkok : Graduate school, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Phalboon Duangchan, Assist. Prof. Sunan Udomvech.

This research was focused on the study and the analysis of the auspicious script called "Bot Tham Khwan" and its effect on social environment and culture of Tai Song folk, Khao-Yoi district, Petchaburi province. The study was made upon the legends and fieldwork information by interviewing and monitoring. The researcher stayed with a Tai Song family and participated in the social activities and culture in the village during the period of February – December 2000 with the total of 11 months and the researcher analyzed the information according to the folklore and depicted the study.

What we discovered from the study was Tai Song folk in Khao-Yoi district, Petchaburi province believed in the guardian spirit and performed the ceremony for human beings, animals and plants. Nowadays, the ceremony arranged for people was still popular however, the ceremonies set for animals and plants were nonexistent, the offering up ceremony performed before killing cattle was the one that left. The selection of the performers depended on types of ceremony. If it was an unimportant ceremonies such as "Khwan Long" and "Pang Khwan", the performer would be named "Mor Khwan". On the other hand the important ceremonies such as offering up the spirit, the performer was a wizard or a witch. And some ceremonies that needed the specialists such as "Khwan Kuey", the performer is an expert called "Phoo Roo", "Borg Thang Phee Khwan" the performer called "Kuey". Most of the performers are old males who expertise in the auspiciousness ceremony.

With the study of the ceremonial script, the researcher had compiled 24 files and could be categorized to 4 types based on the occasions and the objectives; changes, illness, abundance and offering up the spirit. It reflected the belief of auspiciousness, spirit and wizard ability and valued seniority, consolidation in the family, reputation, good health, prosperity and happiness. Besides, it showed the simple way of living and the occupations put in the auspicious script were agriculture.

The ceremonies effected on the emotional responses, community unity and cultural identity, moral and education.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

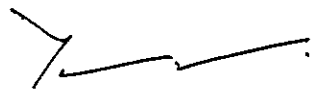
วิเคราะห์บทบาทขวัญของชาวไทโซ่ง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

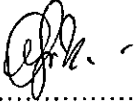
ของ
นางสาวพัชรินทร์ คงคำสุริยฉาย

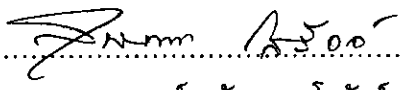
ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

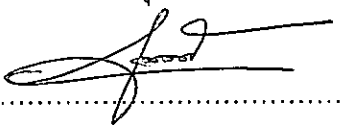
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. นภาพร หะวานนท์)
วันที่ ๗..... เดือน มีนาคม พ.ศ. 2546

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

 ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ไพบุลย์ ดวงจันทร์)

 กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุนันท์ อุดมเวช)

 กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์ สุนันทา ไสรัจจ์)

 กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์และไมตรีจิตจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วยความซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ไพบุลย์ ดวงจันทร์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ สำหรับความตั้งใจและสนับสนุนให้ผู้วิจัยทำปริญญานิพนธ์เรื่องนี้มาตั้งแต่ต้น ซึ่งท่านได้กรุณาห่วงใย เอาใจใส่ให้คำปรึกษา แนะนำความคิดและเพิ่มพูนความรู้ต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและทำปริญญานิพนธ์นี้ ตลอดจนได้ให้กำลังใจยามท้อตลอดเวลาการทำปริญญานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุนันท์ อุดมเวช ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเพชรบุรี ที่ได้กรุณาเป็นกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ให้คำปรึกษา ให้เอกสารและหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวกับชาวไทโซ่งซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย รวมทั้งความเอื้ออาทรแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ สุนันทา ไสริจจ์ อาจารย์ ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบเพิ่มเติม ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาการแขนงต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยมีบุรณาการ และขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวคนธ์ จงตระกูล ถึงแม้ขณะนี้ท่านได้เกษียณอายุราชการไปแล้ว แต่ผู้วิจัยยังคงระลึกถึงความปรารถนาดีและสนับสนุนให้ผู้วิจัยมีโอกาสร่วมโครงการทุนวิจัยเพื่อปริญญานิพนธ์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รวมทั้งก่อให้เกิดความรักในวิชาวรรณคดีมากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ประคอง นิมมานเหมินท์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้ประสานงานโครงการทุนวิจัย ๔ ครั้งนี้ ที่ให้โอกาสเข้าร่วมในโครงการและทำวิจัย ให้เอกสาร ความรู้และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัย ตลอดจนส่งกำลังใจ และความปรารถนาดีตลอดเวลาของการทำงานวิจัย นอกจากนี้ยังกรุณาไปเยี่ยมผู้วิจัยในระหว่างเก็บข้อมูลภาคสนามอีกด้วย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่อนุญาตให้เข้าร่วมโครงการทุนวิจัยฯ และให้ทุนสนับสนุนในการวิจัยเพื่อปริญญานิพนธ์ครั้งนี้

ขอขอบพระคุณชาวบ้านไทโซ่งในอำเภอย้ายทุกท่านที่มอบน้ำใจไมตรี สละเวลาให้ความรู้และความช่วยเหลือ ตลอดจนการต้อนรับที่เป็นกันเองอย่างอบอุ่น โดยเฉพาะอาจารย์ ถนอม คงยิ้มละมัย และครอบครัว นายทองหล่อ อาจเอื้อม นางเม้ย อาจเอื้อม และครอบครัว ซึ่งกรุณาให้ที่พักอาศัยในระหว่างเก็บ ข้อมูลภาคสนาม พาผู้วิจัยไปสำรวจหมู่บ้าน เก็บข้อมูลในพิธีทำขวัญและพิธีกรรมอื่นๆ ช่วยแนะนำให้รู้จักชาวบ้านไทโซ่งในหลายหมู่บ้าน ช่วยให้ความหมายทางภาษาไทโซ่ง พร้อมทั้งให้ความรัก ความเอ็นดูต่อผู้วิจัยราวกับเป็นลูกหลานคนหนึ่งในครอบครัว ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกว่ามีผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขตลอดเวลาที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ขอขอบพระคุณวิทยากรท้องถิ่น ผู้ประกอบพิธีทำขวัญทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการ ทำขวัญ บททำขวัญ และความรู้อื่นๆ จนทำให้งานวิจัยนี้ผ่านไปด้วยดี และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี และเจ้าหน้าที่ที่ว่าการอำเภอย้ายทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดและอำเภอที่ทำการศึกษเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณเพื่อนๆ ร่วมรุ่น รวมทั้งรุ่นน้อง และเพื่อนร่วมโครงการวิจัยฯ ที่คอยสอบถาม ให้กำลังใจ และช่วยเหลือต่างๆ โดยเฉพาะคุณรัตนชาติ รัตนพิภพ เพื่อนผู้ประเสริฐที่ช่วยทั้งในเรื่องอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ถ่ายภาพ พิมพ์งานและอ่านต้นฉบับให้บางส่วน คุณพัชรินทร์ จิตคงคา ที่ช่วยอ่านต้นฉบับให้เกือบทั้งหมด คุณชัยยุทธ ถนอมวงศ์ ที่ช่วยจัดรูปภาพให้ปรากฏอย่างสมบูรณ์เรียบร้อย

สิ่งสำคัญยิ่งที่จะกล่าวสุดท้ายนี้คือ ขอกราบขอบพระคุณบิดาและมารดาของผู้วิจัย ซึ่งเป็นผู้ให้ที่ยิ่งใหญ่ของผู้วิจัย

พัชรินทร์ คงคาสุริฉาย

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	5
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	5
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	5
ข้อดกกลเบื้องต้น.....	6
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์.....	18
ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเพชรบุรี.....	18
ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอเขาชัย.....	24
ข้อมูลพื้นฐานของชาวไทโซ่ง.....	33
ประวัติไทโซ่ง.....	33
ถิ่นฐานเดิม.....	33
การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย.....	34
การตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเพชรบุรี.....	35
ลักษณะทางวัฒนธรรม.....	38
ภาษาและอักษร.....	38
การตั้งบ้านเรือนและลักษณะบ้านเรือน.....	44
การแต่งกาย.....	53
อาหาร.....	58
ศาสนา.....	59
ความเชื่อ.....	60
ประเพณีและพิธีกรรม.....	66
ผู้ประกอบพิธีกรรม.....	75
ลักษณะทางสังคม.....	78
ระดับครอบครัว.....	78
ระดับชุมชน.....	80
ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	81
การประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม.....	81
การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม.....	83

สารบัญ(ต่อ)

บทที่		หน้า
2(ต่อ)	ภูมิหลังของวิทยากร.....	84
3	วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง.....	88
	พิธีทำขวัญที่เลิกทำแล้ว.....	88
	พิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นเล่า.....	88
	พิธีทำขวัญเด็กแรกเกิด.....	89
	พิธีทำขวัญที่ยังทำกันอยู่.....	90
	พิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว.....	90
	พิธีเช่นผีเรียกขวัญ.....	92
	พิธีตามขวัญผู้ป่วย.....	109
	พิธีเฮียะขวัญหลง.....	110
	พิธีแบ่งขวัญ.....	113
	พิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน.....	116
	พิธีบอกทางผีขวัญ.....	119
	พิธีสู่ขวัญเข็ญ.....	121
	พิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน.....	123
	พิธีแบ่งได้.....	126
	พิธีทำขวัญควาย.....	127
	วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง.....	127
	ประเภทของบททำขวัญของชาวไทโซ่ง.....	127
	บททำขวัญในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน.....	128
	บทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว.....	128
	บทเช่นผีเรียกขวัญ.....	129
	บทช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน.....	130
	บทบอกทางผีขวัญ.....	130
	บทสู่ขวัญเข็ญ.....	131
	บทสู่ขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน.....	132
	บททำขวัญเกี่ยวกับการเจ็บป่วย.....	133
	บทเรียกขวัญหลง.....	133
	บทแบ่งขวัญ.....	133
	บทแบ่งขวัญเด็กน้อย.....	134
	บทแบ่งขวัญผู้ใหญ่.....	134
	บททำขวัญเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์.....	135
	บทเรียกขวัญข้าวขึ้นเล่า.....	136

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
3(ต่อ)	บททำขวัญเกี่ยวกับพิธีกรรมเช่นไหว้.....	136
	บททำขวัญควาย.....	136
	โครงสร้างของบททำขวัญของชาวไทโซ่ง.....	137
	บทใต้เรือนเจ็บเร็นฮ้ายหรือบทเริ่มต้น.....	137
	บทเรียกขวัญ.....	138
	บทหาขวัญ.....	140
	บทนำขวัญ.....	140
	บทอาบขวัญ.....	141
	บทปลอบขวัญ.....	141
	บทปลอบแม่เบ้าแม่นาง.....	143
	บทปลอบเมืองขวัญ.....	143
	บทสอนขวัญ.....	144
	รูปแบบคำประพันธ์ของบททำขวัญของชาวไทโซ่ง.....	144
	ลักษณะรูปแบบคำประพันธ์.....	144
	ลักษณะภาษาในบททำขวัญ.....	145
	ภาพสังคมและวิถีชีวิตไทโซ่งที่ปรากฏในบททำขวัญ.....	146
	ความเชื่อ.....	147
	ความเชื่อเรื่องขวัญ.....	147
	ลักษณะของขวัญ.....	147
	จำนวนขวัญ.....	149
	แม่เบ้าแม่นางหรือย่านางผู้ดูแลขวัญ.....	151
	สถานที่อยู่ของขวัญคนหลังการตาย.....	153
	ความเชื่อเรื่องผีและแดน.....	154
	ผีฟ้าหรือแดน.....	154
	ผีที่อยู่ตามที่ต่าง ๆ ตามธรรมชาติ.....	155
	ความเชื่อเรื่องอำนาจของมด.....	155
	ค่านิยม.....	156
	ค่านิยมด้านความเคารพผู้ใหญ่.....	157
	ค่านิยมด้านความรักใคร่ปรองดองของสมาชิกในครอบครัว.....	157
	ค่านิยมด้านความมีชื่อเสียง.....	158
	ค่านิยมด้านด้านความมีสุขภาพอนามัยที่ดี.....	159
	ค่านิยมด้านความมั่งมี.....	159
	ค่านิยมด้านความสุขสบาย.....	160
	วิถีความเป็นอยู่.....	161

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
3(ต่อ)	ชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากิน.....	161
	การตั้งบ้านเรือน.....	163
	สถานที่และชื่อบ้านนามเมือง.....	164
	สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นใหม่.....	165
4	บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในสังคมไทโซ่ง.....	167
	บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ.....	167
	บทบาทหน้าที่ในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน.....	172
	บทบาทหน้าที่ในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม.....	174
	บทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมของชุมชน.....	175
	บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ชุมชน.....	175
5	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	178
	สรุปผล	178
	อภิปรายผล.....	181
	ข้อเสนอแนะ.....	183
	บรรณานุกรม.....	184
	ภาคผนวก.....	190
	ก บททำขวัญไทโซ่งที่แปลเป็นภาษาไทยมาตรฐาน.....	190
	ข บททำขวัญไทโซ่งที่ไม่ได้แปลเป็นภาษาไทยมาตรฐาน.....	291
	ประวัติย่อผู้วิจัย.....	319

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงหน่วยเสียงพยัญชนะภาษาไทย.....	40
2	แสดงหน่วยเสียงสระภาษาไทย.....	41
3	แสดงตัวอักษรเสียงพยัญชนะภาษาไทย.....	42
4	แสดงตัวอักษรสระและเครื่องหมายต่างๆ ภาษาไทย.....	43

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงเรือนชาวไทโซ่งแบบดั้งเดิม สร้างด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยแฝก	49
2 แสดงเรือนชาวไทโซ่งในตำบลหนองชุมพล สร้างคล้ายแบบดั้งเดิม	49
3 แสดงเรือนชาวไทโซ่งในตำบลเขาย้อย สร้างแบบบ้านเรือนไทย	50
4 แสดงเล้าข้าวของชาวไทโซ่ง สร้างด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ หลังคามุงด้วยสังกะสี	50
5 แสดง “กะล่อม” สำหรับเก็บข้าวเปลือก	51
6 แสดงมุม “กะล่อหอม” ในห้องผีเรือน	51
7 แสดง “ไต้” และ “เจา” แขนวนไว้ที่ข้างฝาเหนือมุมกะล่อหอม ในห้องผีเรือน	52
8 แสดงหิ้งผีมด (ในเรือนของแม่มด) ติดอยู่มุมด้านหนึ่งในห้องผีเรือนแต่ไม่ใช่มุมกะล่อหอม	52
9 แสดงผู้หญิงไทโซ่งแต่งกายชุดประจำวัน สวมเสื้อนอຍกับนุ่งซิ่นลายแดงโม	56
10 แสดงชุดแต่งกายประจำวันและไปร่วมงานพิธี สวมเสื้อก้อมกับนุ่งซิ่นลายแดงโม	56
11 แสดงชุดแต่งกายในงานพิธีของผู้หญิงในพิธีมยงคฺลจะสวมเสื้อยีเอาด้านที่มีสีสันนอยออก ด้านนอกกับนุ่งซิ่นลายแดงโม	57
12 แสดงเสื้อยีด้านที่มีสีสันมากจะใช้สวมให้กับผู้ตาย และคลุมบนโลงศพ	57
13 แสดงศาลประจำหมู่บ้านในตำบลหนองปรง	61
14 แสดงเครื่องใช้ในพิธีแต่งงานของชาวไทโซ่ง	69
15 แสดงหมอขวัญทำพิธี “เข้าผี” ให้กับเจ้าสาวในห้องผีเรือนที่บ้านเจ้าบ่าว	69
16 แสดง “เฮือนแหว” หรือเรือนผู้ตายในป่าช้า	71
17 แสดงการไถนาของชาวนาโซ่งในปัจจุบัน เปลี่ยนมาใช้รถไถเดินตามแทนการใช้แรงงาน วัวควาย	82
18 แสดงคลองส่งน้ำที่ขุดผ่านพื้นที่ทำการเกษตรทางฝั่งตะวันตกในแถบตำบลหนองปรงและ ตำบลห้วยท่าช้าง	83
19 แสดงพิธีเซ่นผีเรียกขวัญของนางทอง นิลมณี	105
20 แสดงพ้อมดประกอบขั้นตอนพิธีต่อเงาเกล้าเงาหัวให้กับเจ้าเสื้อ	105
21 แสดงขั้นตอนพิธี “หาบเข้าปัวขวัญ” (หาบข้าวพุงขวัญ)	106
22 แสดงขั้นตอนตัดขอบกระดัง	106
23 แสดงขั้นตอนได้ขั้วจับหลักกุลาบายศรีและจับหลักมันหลักยีน	107
24 แสดงขั้นตอนปลุกต้นกล้วย	107
25 แสดงพ้อมดมอบเสื้อและขวัญของเจ้าเสื้อคืนให้กับเจ้าเสื้อ	108
26 แสดงหมอขวัญทำพิธี “ฮ้างขวัญ” (ดักขวัญ) ให้กับเจ้าเสื้อ	108
27 แสดงไก่นาขวัญ ไก่จวง และไก่ไล่เคราะห์ จะปล่อยหลังจากเสร็จพิธีฮ้างขวัญ	109
28 แสดงเครื่องใช้ในพิธีเฮียะขวัญหลง	112
29 แสดงหมอขวัญประกอบพิธีเฮียะขวัญหลง	112
30 แสดง “ปานขวัญ” (พานขวัญ) ใช้ในพิธีแบ่งขวัญ	114

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
31 แสดงหมอขวัญประกอบพิธีแบ่งขวัญให้กับผู้ป่วย	115
32 แสดงหมอขวัญมอบเสื้อและเงินทำขวัญให้กับ "เจ้าเสื้อ" (ผู้ป่วย)	115
33 แสดงพิธีแบ่งขวัญเด็ก ในภาพหมอขวัญเอาด้ายผูกที่ข้อมือเด็ก	116
34 แสดงเครื่องใช้ในพิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน	117
35 แสดงพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกันเดินวนซ้ายรอบโลงศพ 3 รอบ	118
36 แสดงผู้รู้ 2 คนประกอบพิธีช้อนขวัญให้กับพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน	118
37 แสดงเชือกยกประกอบพิธีบอกทางผีขวัญ	120
38 แสดงขณะที่เชือกยกประกอบพิธีบอกทางผีขวัญ	121
39 แสดง "ปานขวัญ" (พานขวัญ) ใช้ในพิธีสู่ขวัญเชียว	122
40 แสดงผู้รู้ประกอบพิธีสู่ขวัญให้กับเชือกยกและเชียวผู้ช่วย	123
41 แสดงหมอขวัญประกอบพิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน	125
42 แสดงหมอเล่นประกอบพิธีแบ่งขวัญได้	126

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

ขวัญ เป็นความเชื่อที่อยู่ในกลุ่มชนทั่วไปแถบเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น จีน เขมร มอญ พม่า และมาลาญ* โดยเฉพาะในกลุ่มชนเผ่าไท** ที่อาศัยกระจุกตัวอยู่ในบริเวณเอเชียอาคเนย์มีความเชื่อเรื่องขวัญเป็นอันมาก*** สำหรับชาวไทยสยาม “ขวัญ” เป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจมาแต่โบราณ ปัจจุบันยังมีให้เห็นเป็นประเพณีอยู่ทุกภูมิภาค นอกจากนี้ในกลุ่มย่อยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยหลายกลุ่ม เช่น ไทใหญ่ (เงี้ยว) ไทลื้อ ไทยวน-ล้านนา ไทพวน ผู้ไทอีสาน ไทซ่งหรือไทดำ ต่างก็มีพิธีทำขวัญหลายอย่างตามความเชื่อในกลุ่มของตน

คำว่า “ขวัญ” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 131) ให้ความหมายไว้ว่า “คือสิ่งที่ไม่มีตัวตน นิยมกันว่ามิอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล เป็นสุขสบาย จิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไปเสีย ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่างๆ”

เนื่องจากเชื่อกันว่า “ขวัญ” เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน แต่มีประจำอยู่ในตัวคน สัตว์และสิ่งของบางประเภท และถือเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิต ดังนั้น ในแทบทุกระยะของชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเข้าสู่วัยชราจึงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหลายอย่างที่ควรทำให้ขวัญอยู่กับตัวผู้นั้นเสมอ เช่น การทำขวัญเด็กแรกเกิด ทำขวัญเดือน โกนจุก บวชนาค แต่งงาน การสร้างบ้านปลูกเรือน การทำขวัญผู้ที่เพิ่งหายป่วย หรือรอดพ้นอันตรายกลับมา การได้รับตำแหน่งใหม่ การต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นต้น

ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น ลิลิตพระลอ ขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ และบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ได้กล่าวถึงพิธีทำขวัญในโอกาสต่างๆ เช่น ในโอกาสที่มีผู้เจ็บป่วย พิธีอภิเษกสมรส เมื่อเสร็จศึก และเมื่อกลับมาจากทางไกล

ในภาษาไทยก็มีถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับขวัญอยู่มากมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยว่ามีความผูกพันอยู่กับขวัญ และความเชื่อเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อคนไทยอย่างมาก ถ้อยคำที่เกี่ยวข้องกับขวัญ

* ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่าขวัญที่แฝงอยู่ในร่างกายมี 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเรียกว่า nigi-mitama อีกส่วนหนึ่งเรียกว่า ara-mitama ชาวจีนเรียกขวัญว่า ching (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. 2525 : 9-10 ; อ้างอิงจาก Masaharu. 1964. *History of Japanese Religion*, Harvcy. 1933. *The Mind of China*.) ขวัญของเขมรเรียกว่า ประสัง มอญเรียกว่า เบ็งกเมา พม่าเรียกว่า เล็บยา (leip-by) และเชื่อว่ามิรูปเป็นผีเสื้อ และขวัญของมาลาญเรียกว่า เซมังกัด เชื่อว่ามีรูปเป็นนกตัวเล็ก ๆ (เสรีयर โทเศศ. 2506 : 129-230)

** คำว่า “ไท” (Tai) ใช้เป็นคำเรียกทั้งภาษาตระกูลไทและคนที่พูดภาษาตระกูลไท โดยทั่วไปคำว่า “ไท” มีความหมายครอบคลุมทั้งภาษาและคนที่พูดภาษาตระกูลนี้ทั้งในและนอกประเทศไทยด้วย ส่วนคำว่า “ไทย” (Thai) ใช้เรียกภาษาและคนที่พูดภาษาตระกูลไทที่อยู่ในประเทศไทย ใช้เมื่อต้องการชี้เฉพาะ

*** ไทลื้อในเขตสิบสองปันนา ประเทศจีน ไทเขินในเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า ลาว-ล้านช้างในประเทศลาว มีความเชื่อเรื่องยาขวัญข้าว มีพิธีบูชาขวัญ พิธีสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย พิธีแอกนา ไทดำ ไทขาวในประเทศเวียดนาม เชื่อว่า “แอกน” เป็นผู้กำหนดขวัญของคน คนมีขวัญประจำอยู่ในตัว 32 ขวัญ (ศิริพร ณ ถลาง. 2539 : 13-29) คนไทบางกลุ่มเชื่อว่าขวัญมีถึง 80 ขวัญ (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2534 : 31) คนไทในประเทศอินเดียและพม่า มีพิธีเรียกขวัญคนและขวัญข้าวเท่านั้น และยังเชื่ออีกว่าเมื่อเจ้าของร่างกายตายไป “ขวัญ” ก็ยังคงอยู่ และอาจจะกลับมาบ้านมาเข้าตัวขวัญ (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. 2525 : 15-20)

ดังกล่าวนั้น เช่น หมอขวัญ รับขวัญ สูขวัญ ทำขวัญ ผูกขวัญ ตักขวัญ เรียกขวัญ ขวัญดี ขวัญอ่อน ขวัญหาย ขวัญ มุ่งร้ายหมายขวัญ เสียขวัญ ขวัญแขวน ขวัญบิน ขวัญหนีดีฝ่อ ไช้ขวัญ ข้าวขวัญ ขวัญใจ ขวัญตา ขวัญหู ขวัญข้าว ขวัญเมือง ของขวัญ จอมขวัญ ลูกขวัญ ฯลฯ

จากที่ “ขวัญ” เป็นสิ่งที่เชื่อกันว่ามีความสำคัญต่อชีวิต จึงมีนักปราชญ์หลายท่านให้ความสนใจและศึกษาเรื่องนี้ เช่น

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ (2472 : คำนวณ (1)-(4)) ทรงกล่าวถึงประเพณีทำขวัญว่า ประเพณีทำขวัญมีมาแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งเชื่อว่าคนที่เกิดมามี “ขวัญ” ปกป้องรักษาตัวผู้นั้นเพื่อให้อยู่เป็นปกติสุข เมื่อขวัญของผู้ใดหายไปจะทำให้ผู้นั้นเกิดความเจ็บป่วย ส่วนการทำขวัญสัตว์และสิ่งของคงเกิดขึ้นในภายหลัง

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (2506 : 238-239) ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือบันทึกร่องความรู้ต่างๆ ซึ่งทรงพระนิพนธ์ประทานแก่พระยาอนุমানราชธนะ มีเนื้อความตอนหนึ่งที่ทรงถามถึงคำว่า “ขวัญ” ไปยังพระยาอนุমানราชธนะ และพระยาอนุমানราชธนะได้เขียนตอบไว้ในหนังสือเล่มนั้นของพระองค์ท่านว่า

คำว่า ขวัญ คิดด้วยเกล้าว่า เป็นคำเดิมของไทย ตรงกับฝรั่งเรียกว่า soul แต่ขวัญของไทยเดิมและจีนและของชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีนตลอดไปถึงมลายู มีประจำตัวคนอยู่หลายขวัน ผิดกับ soul ของฝรั่งซึ่งมีอยู่กับมนุษย์เท่านั้น และมีเพียงดวงเดียว เมื่อไทยได้คติอาตมานของพราหมณ์ เกิดมีคำว่า วิญญาณ ขึ้น ก็กันเอาคำ ขวัญ ของเดิม ให้มีความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง ลางที่จะเป็นคำเดียวกับ เจตภูต ซึ่งคงได้มาจากคติอินเดียอีกเหมือนกัน จึงเกิดแยกเป็น ขวัญ เจตภูต และ วิญญาณ ขึ้น ในภาษาฝรั่งไม่มีคำแยก เมื่อแปลคำ ขวัญ เจตภูต ก็ใช้ soul คำเดียวรวมกันหมด ...*

เสฐียรโกเศศ (2516 : 160-162) ได้กล่าวถึง “ขวัญ” และมีรายละเอียดเพิ่มเติมจากที่เคยมีจดหมายกราบทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ไว้ว่า

ขวัญเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ถือกันมาแต่โบราณว่ามีประจำอยู่ในตัวคนตั้งแต่เกิด ถ้าขวัญอยู่กับตัวใคร ก็ทำให้คนนั้นอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ไข้ไม่ทุกข์และไม่ตาย ... ตามที่ถือกันเป็นปรัมปราว่ามีอยู่ด้วยกัน 32 ขวัญ ขวัญเป็นคำเดิมในภาษาไทย หมายความว่าสิ่งที่เข้าใจกันในปัจจุบันว่าวิญญาณหรือ soul ในภาษาอังกฤษ มักใช้พูดเข้าคู่กับ คำมิ่งว่ามิ่งขวัญ มิ่งในความหมายเดิมว่า ชีวิต เมื่อใช้คำวิญญาณและชีวิต แทนขวัญและมิ่งเสียแล้ว คำขวัญและมิ่งก็มีความหมายมั่วๆ และเลื่อนไป ดังที่รู้สึกงาๆ กันอยู่ในปัจจุบันนี้

และเสฐียรโกเศศ (2517 : 219) กล่าวว่า ขวัญไม่ใช่มีอยู่เฉพาะตัวคนเท่านั้น แต่ช้าง ม้า วัว ควาย ตลอดจนสิ่งไม่มีชีวิต เช่น เสาเรือน เรือ เกรียน ข้าวเปลือก นาข้าว บ้านเมืองก็มีขวัญประจำอยู่

ประคอง นิฆมานเหมินท์ (2521 : 106-120) กล่าวว่า ขวัญ คือพลังหรือกำลังใจของคน ขวัญเมื่อออกจากร่างเจ้าของยังมีชีวิตและยังรู้สึกตัว แต่ถ้าวิญญาณออกจากร่างเวลาใด เจ้าของขวัญก็เสียชีวิตเวลานั้น ขวัญจึงต่างจากวิญญาณ

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (2525:14-15) กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องวิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไทว่า ในความหมายโบราณ “ขวัญ” เป็นสิ่งที่ยังคงมีอยู่ได้แม้ร่างกายเจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม ความหมายนี้ยัง

* อักษรวิเศษ ซึ่งพระยาอนุমানราชธนะเขียนเมื่อ วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2485

คงใช้กันอยู่ในภาษาไทยถิ่นในประเทศอินเดีย จีน และพม่า สำหรับคนไทยนั้น “ขวัญ” เป็นเรื่องของคนที่มียีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อร่างกายของเจ้าของขวัญตายไปจะไม่กล่าวถึงขวัญของผู้ตายอีก แต่ไปใช้คำว่า “วิญญาณ” แทน และวิไลวรรณ ชนิษฐานันท์ ได้อ้างผลงานวิเคราะห์ของ แทมเบียห์ (S. J. Tambiah) ซึ่งศึกษาเรื่องนี้เมื่อ ปี ค.ศ. 1970 ไว้ในงานวิจัยเรื่องเดียวกันนี้ว่า “ขวัญ” และ “วิญญาณ” แยกกันอย่างเป็นระเบียบ “ขวัญ” เป็นเรื่องของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญก็เป็นคนธรรมดา ส่วน “วิญญาณ” เป็นเรื่องของคนตาย และผู้ประกอบพิธีก็เป็นพระสงฆ์

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ อาจสรุปความหมายและความเชื่อเกี่ยวกับขวัญได้ว่า “ขวัญ” เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนซึ่งแฝงอยู่ในร่างกายของคนทุกคน เมื่อขวัญอยู่กับตัวคนนั้นก็จะเป็นปกติสมบูรณ์ แต่ถ้าขวัญออกจากตัวก็จะไม่เป็นปกติ จึงจำเป็นต้องมีพิธีทำขวัญเพื่อให้ขวัญอยู่กับตัว เมื่อตัวเจ้าของขวัญตายไปคนไทยบางกลุ่มจะไม่กล่าวถึงขวัญอีก แต่บางกลุ่มก็เชื่อว่าขวัญยังคงมีอยู่ได้แม้ร่างกายเจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม

ความเชื่อและความสำคัญของขวัญดังกล่าว ก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ที่จะทำให้ขวัญอยู่กับตัวตลอดไป ประมวล ดิฉินสัน (2521 : 148-159) ให้ทัศนะเกี่ยวกับพิธีทำขวัญไว้ทำนองเดียวกับ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2521 : 106-120) ว่า เพื่อลอบประโลมทำให้มีกำลังใจ ความอบอุ่นใจ แสดงถึงความเอื้ออาทรของเพื่อนมนุษย์ ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่น มีสามัคคีธรรม และเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตวิธีหนึ่ง ไฮน์ซ์ (Ruth-Inge Heinze. 1982 : 43-90) ก็มองในแง่เดียวกันนี้ว่า เป็นการรักษาและรวมความเป็นหนึ่งของสังคมไว้ คือเป็นการรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างตัวเองกับจิตใจ ตัวเองกับสังคม ตัวเองกับจักรวาล กล่าวคือ เป็นการรักษาจิตสมดุลของความเป็นตัวเอง เพื่อเสริมสร้างคตินิยม และความรู้สึกมั่นใจ ผ่อนคลายความตึงเครียดและความตระหนกตกใจ ประกาศความสมัคสมานของครอบครัวและกลุ่มของตน

ส่วนบทบาทขวัญหรือคำเรียกขวัญนั้น เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอย่างหนึ่งในพิธีทำขวัญ เพราะถ้าไม่มีการกล่าวคำเรียกขวัญก็ไม่อาจนับได้ว่ามีพิธีการทำขวัญ คำเรียกขวัญเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้ขวัญรู้ว่าผู้เรียกให้ขวัญกลับไปหาเจ้าของ เป็นสื่อที่ทำให้ขวัญรู้ว่าขวัญมีความสำคัญต่อเจ้าของและต่อครอบครัว และขวัญไม่ควรอยู่ที่อื่นใดที่ไม่ใช่ตัวเจ้าของขวัญ (วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์. 2525 : 19) นอกจากนี้ บททำขวัญถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอันมีศิลปะสูง กอปรด้วยเนื้อหาหลายรส หลากสาระ ถ่ายทอดด้วยท่วงทำนองที่ไพเราะ โดยเฉพาะเนื้อหาสาระนั้นสามารถถ่ายทอดวิถีชีวิต แนวคิด ความเชื่อศรัทธาของชาวบ้านได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด เพราะเป็นผลการสร้างสรรค์โดยชาวบ้านและเพื่อชาวบ้านโดยตรง ดังที่ประคอง นิมมานเหมินท์ (2520 : 36) กล่าวว่า คำเรียกขวัญแต่ละบทแม้เป็นวรรณกรรมสั้น ๆ แต่ก็สะท้อนให้เห็นความจริงบางประการเกี่ยวกับชีวิตที่น่าสนใจ ได้แก่ วิถีชีวิต ตลอดจนทัศนคติของคนในสังคม และในบางครั้งยังสะท้อนให้เห็นปัญหาบางอย่างของสังคมได้ด้วย

จากการศึกษาค้นคว้า กล่าวได้ว่า “ขวัญ” เป็นความเชื่อร่วมกันของคนในถิ่นเอเชียอาคเนย์ จะต่างกันก็เพียงแต่ชื่อเรียกและลัทธิพิธีเท่านั้น และมีอิทธิพลอยู่ในความคิด ความเชื่อของกลุ่มชนเผ่าไทยอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไทโซ่งหรือไทดำ มีความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ที่มีรายละเอียดซับซ้อนต่างจากผู้อื่นที่กล่าวมา ไช่มีวัฒนธรรมต่างๆ เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ถึงแม้ไช่จะสามารถรักษาประเพณีวัฒนธรรมของตนไว้ได้มากในปัจจุบัน แต่ไช่ก็มีการดัดแปลงวิถีชีวิตของตนมาทางไทยภาคกลาง จึงย่อมจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของตนไป และจากกระแสการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน วัฒนธรรมบางอย่างของไช่ก็อาจสูญหายไปได้ในอนาคต ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งถ้าวัฒนธรรมของเขาสูญหายไปก่อนที่จะได้ศึกษารายละเอียดไว้ โดยเหตุนี้จึงน่าจะศึกษาวัฒนธรรมของไช่ไว้ให้

ละเอียดโดยเฉพาะเรื่อง “ขวัญ” และถ้าหากเราได้ศึกษาเรื่อง “ขวัญ” ของคนเผ่าไททุกกลุ่มอย่างละเอียดลออ เราอาจแลเห็นโลกทัศน์ที่เป็นลักษณะร่วมจำเพาะของคนเผ่าไทดั้งเดิมได้

ไทโซ่งหรือลาวโซ่ง เป็นกลุ่มชนเดียวกับเผ่าไทดำ ไทโซ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย บริเวณ “น่าน้อยอ้อยหนู” หรือ “แก่ง” (ม.ศรีบุรุษ. 2522 : 1-2) ปัจจุบันรู้จักกันในชื่อ “เดียนเบียนฟู” ตามชื่อเรียกของเวียดนาม แปลว่าเมืองชายแดน (ธีรภาพ โลหิตกุล. 2538 : 60) เพราะได้ถูกโอนย้ายไปอยู่เวียดนามภายหลังได้อิสรภาพจากฝรั่งเศส ปัจจุบันชาวไทดำเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยในเขตเวียดนามเหนือ และเป็นกลุ่มชนเผ่าไทกลุ่มเดียวที่ยังคงนับถือผี (ศิริพร ณ ถลาง. 2539 : 29)

เมืองแก่งหรือเดียนเบียนฟู บริเวณอันเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของชาวไทโซ่งหรือไทดำนี้ ปัจจุบันนักภาษาศาสตร์ส่วนใหญ่ยืนยันว่า ชนกลุ่มตระกูลไทเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมเก่าแก่ชนชาติหนึ่งของโลก มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่แนวเขาเขตแดนมณฑลกว่างสี และเมืองเดียนเบียนฟู ตามทฤษฎีของศาสตราจารย์วิลเลียม เจ. เกดเนีย (William J. Gedney) ที่ว่า “ภาษาเกิด ณ ที่ใด จะมีภาษาถิ่นมากมายหลายชนิดเกิดขึ้นบริเวณนั้น” นอกจากนี้ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดียอมรับกันมานานแล้วว่า เดียนเบียนฟูหรือเมืองแก่ง เคยเป็นศูนย์กลางของ “อาณาจักรสิบสองจุไทย” หรือ “สิบสองเจ้าไท” ซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณของชนเผ่าไท (ธีรภาพ โลหิตกุล. 2538 : 60) ซึ่งมีความสอดคล้องกับพงศาวดารเมืองแก่งที่สรุปได้ว่า ไทโซ่งหรือไทดำ เป็นชนกลุ่มหนึ่งในหลายกลุ่มที่ถือกำเนิดจาก “น้ำเต้าป่อง” ซึ่งพระยาแสนให้ลงมาทำมาหากินที่ “น่าน้อยอ้อยหนู” เป็นแห่งแรก ต่อมาเรียกชื่อใหม่ว่า “เมืองแก่ง หรือ แก่ง ” หมายถึงบ้านเมืองของเทวดา ชาวไทดำเป็นชนกลุ่มเดียวที่ไม่ได้แยกย้ายออกไปตั้งบ้านเมืองใหม่ จึงนับได้ว่า ไทโซ่งหรือไทดำ คือชนเผ่าไทแท้ ซึ่งเป็นคนไทต้นกำเนิดของเผ่าไททุก ๆ กลุ่ม (ถวิล เกษมราช. 2512 : 22-80) และหลวงวิจิตรวาทการ (2499 : 205) กล่าวถึงไทดำหรือไทโซ่งว่า “ไทยดำเป็นเชื้อสายชนชาติไทยสาขาใหญ่สาขาหนึ่ง เรียกผู้ไทยสาขานี้ว่าไทยเดิมหรือไทยโบราณ”

ไทโซ่งอพยพเข้าสู่ประเทศไทยถึง 6 ครั้ง เริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (พ.ศ. 2322) สืบเนื่องจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลานานกว่า 200 ปี การอพยพทุกครั้งชาวไทโซ่งจะถูกส่งตัวมาอยู่ที่เมืองเพชรบุรี และปัจจุบันกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม เลย พิษณุโลก กำแพงเพชร ชุมพร และสุราษฎร์ธานี

เฉพาะที่จังหวัดเพชรบุรีนี้มีไทโซ่งกระจายอยู่หลายอำเภอ เช่น อำเภอเมือง อำเภอบ้านแหลม อำเภอบ้านลาด อำเภอหนองหญ้าปล้อง และมีมากที่สุดที่อำเภอยาย้อย จากที่ผู้วิจัยปฏิบัติงานภาคสนามเบื้องต้นในอำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพื่อศึกษาเรื่อง “ขวัญ” ของชาวไทโซ่ง พบว่าไทโซ่งที่นั่นเป็นกลุ่มไทโซ่งที่ใหญ่ที่สุด ในปี พ.ศ. 2542 มีประชากรชาวไทโซ่งประมาณ 28,501 คน หรือประมาณร้อยละ 80 จากจำนวนประชากรทั้งหมด 35,627 คน* ชาวไทโซ่งนับถือศาสนาพุทธ และแม้จะขาดความสัมพันธ์กับคนเชื้อชาติเดียวกันในเวียดนาม แต่พวกเขายังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนไว้ได้เป็นส่วนมาก เช่น ภาษา การแต่งกาย ทรงผม ประเพณีเสน (เช่นผี) ต่างๆ โดยเฉพาะเรื่อง “ขวัญ” ชาวไทโซ่งยังรักษาไว้ได้มาก จากการปฏิบัติงานภาคสนามเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าชาวไทโซ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญที่มีรายละเอียดซับซ้อนต่างกับคนไทกลุ่มอื่น เป็นต้นว่า คนมีขวัญประจำอยู่ในร่างกายถึง 80 ขวัญ เมื่อคนตายไปแล้วขวัญหัวจะกลับมาอยู่กับลูกหลานที่ “กะล่อหอง”** ส่วนขวัญอื่นๆ จะแยกย้ายไปตามสถานที่ต่างๆ ในเมืองฟ้า เป็นต้น และมีพิธีเกี่ยวกับขวัญ

* สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

** “กะล่อหอง” แปลว่า มุมหอง จัดไว้สำหรับเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ หรือผีเรือน ซึ่งจะมีการไหว้ผีบรรพบุรุษปีละ 1 ครั้ง

หลายอย่าง เช่น พิธีรับขวัญเด็กแรกเกิด คนไทโซ่งจะทำสัญลักษณ์แทนขวัญ เรียกว่า “ไต้”^{*} เพื่อให้ขวัญอาศัยอยู่ มีพิธีแบ่งขวัญ (ทำขวัญคนป่วย) พิธีเอชะขวัญหลง (เรียกขวัญหลง) พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ (ทำขวัญผู้สูงอายุ) พิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน (ทำขวัญขวัญญาติผู้ตายที่ยังมีชีวิตอยู่) และพิธีสู่ขวัญข้าว (เรียกขวัญข้าว) เป็นต้น และจากที่เชื่อว่าไทโซ่งเป็นชนเผ่าไทแท้ เป็นคนไทต้นกำเนิดของชนเผ่าไททุกกลุ่ม ซึ่งอาจนับได้ว่าไทโซ่งเป็นกลุ่มตัวแทนคนไทโบราณ การศึกษาเรื่อง “ขวัญ” ของไทโซ่งจึงอาจจะเห็นระบบความคิด ความเชื่อเรื่องขวัญดั้งเดิม หรือใกล้เคียงกับดั้งเดิมของคนเผ่าไท

ด้วยเหตุผลและความเป็นมาดังกล่าวมานี้ ประกอบกับบิดามารดาของผู้วิจัยมีถิ่นกำเนิดอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้การปฏิบัติงานภาคสนามเป็นไปด้วยความสะดวก ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทขวัญและพิธีทำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี

1.2 ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บทบาททำขวัญ และบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี

1.3 ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คาดว่าจะทำให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1.3.1 เป็นการศึกษา รวบรวม และบันทึกบทบาททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

1.3.2 ช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชาวไทโซ่ง รวมทั้งเข้าใจบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนี้

1.3.3 จะเป็นข้อมูลเรื่อง “ขวัญ” ของคนเผ่าไทกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอาจจะได้เห็นระบบความคิด ความเชื่อดั้งเดิม หรือใกล้เคียงกับดั้งเดิม

1.4 ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์บทบาททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี” จะศึกษาในขอบเขตพื้นที่อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี อำเภอเขาชัยมี 10 ตำบล แต่การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะศึกษาในตำบลที่มีชาวไทโซ่งอาศัยอยู่จำนวนมาก 7 ตำบล คือ ตำบลเขาชัย ตำบลทับคาง ตำบลหนองปรัง ตำบลหนองชุมพล ตำบลหนองชุมพลเหนือ ตำบลห้วยท่าช้าง และตำบลบางเค็ม จะไม่ศึกษา 3 ตำบล คือ ตำบลหนองปลาไหล เนื่องจากมีชาวไทโซ่งอาศัยอยู่เพียงเล็กน้อย และตำบลสระพัง ตำบลห้วยโรง ซึ่งไม่มีชาวไทโซ่งอยู่อาศัยเลย

* “ไต้” คือสัญลักษณ์ที่ชาวไทโซ่ง ใช้แทน “ขวัญ” และให้เป็นที่อยู่อาศัยของขวัญ ทำด้วยดอกไม้โสมเป็นรูปรางคล้ายเข่งทรงสูงหรือกระป๋องเล็กๆ เด็กที่เกิดใหม่ทุกคนจะมีไต้ของตนเอง ซึ่งจะเอาไปเสียบไว้ข้างฝาบ้านใกล้มุมห้องที่เรียกว่า “กะล่อทอง”

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.5.1 วิทยากรผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขวัญ เป็นผู้และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำขวัญ มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป และมีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอเขาย้อย ไม่จำกัดเพศและการศึกษา

1.5.2 ในการศึกษาครั้งนี้คำว่า “ไทโซ่ง, ลาวโซ่ง, ไทยทรงดำ, ไทดำ และลาวทรงดำ” มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ หมายถึงกลุ่มคนไทที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดิมที่มีถิ่นฐานอยู่ที่เมืองแกง ในลุ่มแม่น้ำด้ามณฑลตังเกี๋ย ในเขตเวียดนามเหนือปัจจุบัน โดยอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยแถบจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ตลอดจนถึงกลุ่มที่ขยายเข้าไปตั้งรกรากในแถบจังหวัดเลย พิษณุโลก พิจิตร ชุมพร และสุราษฎร์ธานี

1.6 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

บททำขวัญ หมายถึง ถ้อยคำใช้สำหรับกล่าวในพิธีทำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บททำขวัญนี้ชาวไทโซ่งจะเรียกว่า บททำขวัญ บทเรียกขวัญ บทสู่ขวัญ แล้วแต่กรณี

พิธีทำขวัญ หมายถึง การประกอบพิธีกรรมเพื่อเชิญขวัญหรือเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญ

บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญ หมายถึง หน้าที่ของพิธีทำขวัญที่มีต่อสังคมชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

1.7 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1.7.1 สืบค้นและเก็บรวบรวมเอกสารข้อมูล

1.7.1.1 สืบค้นและเก็บรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับชนกลุ่มไทโซ่ง และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับขวัญ

1.7.1.2 สืบค้นและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา จำนวนประชากร สภาพท้องถิ่น อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

1.7.2 เตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เช่น เครื่องบันทึกเสียง แอบบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป

1.7.3 เก็บข้อมูลภาคสนาม มีวิธีดำเนินการหลายวิธี ดังนี้

1.7.3.1 สอดถามสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมบททำขวัญ ขั้นตอนการปฏิบัติพิธีทำขวัญและข้อมูลบริบทอื่นๆ โดยบันทึกด้วยแอบบันทึกเสียง และจดบันทึก

1.7.3.2 สังเกต ทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด ละเอียดยิ่งที่สุด เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำพิธีทำขวัญทุกประเภททุกขั้นตอน บริบททางสังคมและวัฒนธรรม และสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

1.7.3.3 ถอดข้อมูลจากแอบบันทึกเสียงเป็นลายลักษณ์อักษรคำต่อคำ โดยใช้อักษรไทยที่ให้เสียงใกล้เคียงที่สุด และแปลเป็นภาษาไทยมาตรฐานประโยคต่อประโยค

1.7.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.7.4.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์

1.7.4.2 วิเคราะห์บททำขวัญในด้านประเภท โครงสร้าง รูปแบบคำประพันธ์ และภาพสังคมและวิถีชีวิตที่ปรากฏในบททำขวัญ

1.7.4.3 วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทโซ่ง โดยใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาและคติชนวิทยา

1.7.4.4 เสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

1.8 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนไทโซ่ง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขวัญ และเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการทางมานุษยวิทยาและคติชนวิทยา

1.8.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนไทโซ่ง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารพบว่า มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องไทโซ่งทั้งที่อยู่อาศัยในประเทศไทยและประเทศเวียดนาม และได้เสนอออกมาในรูปงานเขียนประเภทต่าง ๆ ที่ค้นคว้าได้ขณะนี้ มีจำนวนประมาณ 60 เรื่อง เป็นเรื่องชาวไทโซ่งในประเทศไทย 50 เรื่อง ที่เหลืออีก 10 เรื่องเป็นเรื่องไทโซ่งในประเทศเวียดนาม เอกสารเหล่านี้แบ่งเป็นประเภทงานวิจัย 16 เรื่อง เป็นวิทยานิพนธ์ 10 เรื่อง และอีก 34 เรื่องเป็นงานเขียนประเภทหนังสือ บทความ หรือบทอภิปรายที่นำมาเสนอในภายหลัง

ประเภทงานวิจัยจำนวน 16 เรื่อง แบ่งตามเนื้อหาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วรรณกรรม รวม 12 เรื่อง เป็นภาษาไทย 10 เรื่อง เป็นภาษาอังกฤษ 2 เรื่อง เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาษา 4 เรื่อง เป็นภาษาไทย 2 เรื่อง เป็นภาษาอังกฤษ 2 เรื่อง

ประเภทวิทยานิพนธ์จำนวน 10 เรื่อง เป็นภาษาไทยทั้งหมด แบ่งตามเนื้อหาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสังคม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และวรรณกรรม 6 เรื่อง เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาษา 4 เรื่อง

ส่วนงานประเภทหนังสือ บทความ หรือบทอภิปรายที่นำมาเสนอภายหลัง รวมประมาณ 34 เรื่องนั้น มีเนื้อหาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ถิ่นฐานอาศัยในปัจจุบัน เป็นภาษาไทย 32 เรื่อง เป็นภาษาอังกฤษ 1 เรื่อง ที่เหลืออีก 1 เรื่องมีเนื้อหาด้านภาษา ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษ งานเหล่านี้ นับว่าเป็นประโยชน์พื้นฐานที่สำคัญต่อการศึกษารื่องนี้

จากสถิติงานประเภทวิจัยและวิทยานิพนธ์ ซึ่งมีรวมกันประมาณ 26 เรื่อง มีเนื้อหาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม วรรณกรรม 18 เรื่อง (งานวิจัย 12 เรื่อง วิทยานิพนธ์ 6 เรื่อง) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาษา 8 เรื่อง (งานวิจัย 4 เรื่อง วิทยานิพนธ์ 4 เรื่อง) งานดังกล่าวส่วนใหญ่ให้ข้อมูลความรู้ และเป็นแนวทางในการศึกษา เรื่องที่ควรนำมากล่าวถึงในที่นี้ คือ

1.8.1.1 ประเภทงานวิจัย

1) งานวิจัยเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

ศิราพร ณ ถลาง (2539) ได้ศึกษาด้านการสร้างโลกของคนไทถิ่นต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทย อินเดีย จีน เวียดนาม ลาว และพม่า ได้แก่ ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน-ล้านนา อีสาน ลาว ไทดำ ไทขาว และชาวจ้วง โดยใช้วิธีการศึกษาทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาศึกษาด้านโครงสร้างและเนื้อหาในตำนานสร้างโลกของคนไทที่เป็นข้อมูลประเภทมุขปาฐะและลายลักษณ์อักษรทั้งหมด 50 สำนวน เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทที่เกี่ยวกับการสร้างโลก การสร้างมนุษย์ และศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของคนไท แต่ละกลุ่ม โดยพิจารณาจากความแตกต่างและความเหมือนคล้ายของตำนาน

เนื้อหาที่สำคัญเป็นบทที่กล่าวถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม ในส่วนที่กล่าวถึงชาวไทโซ่งหรือไทดำ ผู้เขียนกล่าวว่าไทดำเป็นชนชาติไทที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทในเขตเวียดนามเหนือที่มีอาณาเขตติดกับภาคใต้ของจีนและภาคเหนือของลาว ไทดำตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำดำ แม่น้ำแดง เมืองสำคัญของไทดำ คือ เมืองแตง (เดียนเบียนฟู) เมืองลา (เซินลา) เป็นต้น ไทดำนิยมใส่ขันสืดำหรือน้ำเงินคราม ใส่เสื้อสีเข้มคอปิด และกล่าวถึงพงศาวดารเมืองแตง ซึ่งอ้างว่าเมืองแตงเป็นถิ่นกำเนิดของชนชาติไท เพราะ “น้ำเต้าปุง” และเมือง “น่าน้อยอ้อยหนู” ที่อ้างถึงในพงศาวดารแตงและพงศาวดารล้านช้าง เป็นชื่อเมืองที่มีสถานที่จริงที่เมืองแตงในเวียดนาม

เนื้อหาถัดมากล่าวถึงการอพยพของไทดำเข้ามาในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้โปรดฯ ให้ไทดำไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เพชรบุรี จึงเป็นที่รู้จักกันขณะนั้นว่าเพชรบุรีเป็นดินแดนลาวโซ่ง เนื้อหาดอนสุดท้ายกล่าวถึงศาสนาและความเชื่อของไทดำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผี ขวัญ และแถน คนไทดำที่เวียดนามเชื่อเรื่องขวัญ 32 ขวัญ มีพิธีสู่ขวัญหรือเรียกขวัญ โดยมี “มด” มาประกอบพิธีกรรม และยังเชื่อว่าเมื่อคนตาย ขวัญจะออกจากร่างกายไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ เช่น กลับไปอยู่บนฟ้าในระดับต่างๆ หรืออยู่ตามบ้านที่ลูกปลูกไว้ให้ ซึ่งทุกๆ ปี ชาวไทดำจะทำพิธีเลี้ยงผีพ่อแม่ และได้กล่าวถึงการเดินทางไปเวียดนามของผู้เขียน ซึ่งได้พบเห็นหมู่บ้านไทดำ ชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันกับวัฒนธรรมข้าว ทำนาในที่ลุ่ม พูดภาษาไทยใช้คำไทพื้นๆ ที่เราเข้าใจได้ดี เช่น เรียกสัตว์ว่า ตัวนก ตัวหนู ตัวหมู ตัวแมว เป็นต้น คำเรียกญาติก็คล้ายๆ กัน อ้ายปู่ อ้ายย่า ป้อ แม่ อ้ายลุง ลูก หลาน ผลไม้ก็คล้ายกัน เช่น มะก้วย มะป๊าว อ้อย มะเขือ มะเต้า (น้ำเต้า) เป็นต้น และยังมีความเป็นกวี เจ้าบทเจ้ากลอน “ตัน” ได้เช่นเดียวกับคนไทยในที่ต่างๆ ผู้เขียนได้กล่าวว่า ชาวไทดำรักษาความเป็นไทไว้ได้เป็นอย่างดี จึงนับว่าเป็นชนชาติไทที่น่าศึกษาในแง่ของวิถีชีวิตไทเดิมก่อนรับพุทธศาสนา

ในส่วนของการวิเคราะห์โครงสร้างของตำนานสร้างโลกของคนไท ทำให้แยกประเภทของตำนานสร้างโลกได้ 3 แบบ คือ

1.แบบเรื่องประเภทปู่สังกะสา-ย่าสังกะสีสร้างโลก พบมากในกลุ่มตำนานไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน-ล้านนา และไทอีสาน

2.แบบเรื่องประเภทมนุษย์ออกมาจากน้ำเต้า พบมากในกลุ่มตำนานไทดำ ไทขาว และลาว

3.แบบเรื่องประเภทเทวดาลงมากินจวนดิน* พบมากในกลุ่มตำนานล้านนา ไทใหญ่ในประเทศไทย ส่วนตำนานของไทยอาหมและจ้วง โครงเรื่องไม่ตรงกับแบบเรื่องทั้ง 3 แบบ ปรากฏเพียงแนวคิดที่มีผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์

สำหรับการวิเคราะห์ด้านเนื้อหาของตำนานสร้างโลกของคนไท สรุปได้ว่าเนื้อหาในตำนานสร้างโลกของคนไทได้สะท้อนให้เห็นระบบความคิด และสังคัมวัฒนธรรมของคนไท 4 ประการ คือ

1.ชี้ให้เห็นว่าคนไทยดั้งเดิมที่กระจายกันอยู่ตามที่แตกต่างกัน ตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ล้วนมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องมีผู้สร้างโลก

2.ตำนานสร้างโลกทุกเรื่องสะท้อนระบบความคิด ความเชื่อว่าคนไทมีชาติกำเนิดหรือสืบเชื้อสายมาจากเทวดา

3.ตำนานสร้างโลกของคนไทเกือบทุกกลุ่มได้แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นวัฒนธรรมร่วมของคนไทมาแต่เดิม

4.ตำนานของกลุ่มไทดำ ไทขาว ได้สะท้อนความสัมพันธ์กับชนชาติพันธุ์อื่นๆ

*จวนดิน คือ โอชะของดิน ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ไตรภูมิโลกวินิจฉัยว่ามียรชวาน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539 : 204)

สมทรง บุรุษพัฒน์ (2540) ได้เรียบเรียงหนังสือสารานุกรมชาติพันธุ์ : ไทโซ่ง (Encyclopaedia of Ethnic Groups in Thailand) เนื้อหาตอนแรกกล่าวถึงชื่อเรียกกลุ่ม ๆ ชาติพันธุ์ไทโซ่งว่ามีชื่อเรียกต่างๆ กัน เช่น ลาวโซ่ง ลาวซ่ง ไทยซ่ง ลาวทรง(ดำ) ลาวซ่งดำ ผู้ไทยดำ ผู้ไตซ่งดำ ไทยดำ ไทยทรงดำ และให้ความเห็นว่า ชื่อ “ลาวโซ่ง หรือ ลาวซ่ง” นั้นใช้เรียกเฉพาะผู้ไทดำที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทยเท่านั้น ส่วนที่อื่นจะเรียก “ไทดำ” ที่เรียกว่าลาวเป็นเพราะเรียกให้ผสมกลมกลืนเข้ากับคนท้องถิ่นที่อยู่ก่อนแล้ว เช่น ลาวเวียง ลาวพวน ดังนั้น แทนที่จะเรียกว่า “ไทดำ หรือ ไททรงดำ” ตามที่เคยเรียกมา ก็กลายเป็น “ลาวดำหรือลาวซ่งดำ” ที่เรียกว่า “ลาวซ่งดำ” นั้นเป็นเพราะเรียกตามเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ คือไทดำเหล่านี้นิยมนุ่งห่มด้วยผ้าสีดำ ต่อมาคำว่า “ดำ” หายไปจึงเหลือแต่คำว่า “ลาวโซ่ง หรือ ไทโซ่ง” แต่ไทดำเรียกตนเองว่า “ไต หรือ ผู้ไต” ซึ่งก็คือ “ผู้ไท” เนื้อหาต่อจากนั้นกล่าวถึงการอพยพเข้าสู่ประเทศไทย ชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ของไทโซ่งในประเทศไทย ลักษณะบ้านเรือน การแต่งกาย โครงสร้างทางสังคม ภาษา อาชีพ อาหารการกิน เครื่องใช้ไม้สอย ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การเกี่ยวพาราสีและการแต่งงาน และการละเล่นพื้นบ้าน

สมคิด ศรีสิงห์ (2526) วิจัยเรื่องวัฒนธรรมไทโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลก และพิจิตร พบว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีไทโซ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อทางธรรมชาติและวิญญาณ เช่น มีความเชื่อเรื่องผี ขวัญว่าเป็นสิ่งคุ้มครองผู้คนและครอบครัว โดยมี “แกน” เป็นเทพสูงสุดและเป็นผู้กำหนดชีวิตมนุษย์ทุกคนให้เป็นไปในลักษณะต่างๆ มีความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษทางสายผู้ชายในตระกูลของตนว่า ภายหลังจากที่ตายไปแล้วจะเป็นผู้ให้ความคุ้มครองลูกหลานในตระกูล ด้วยเหตุนี้จึงมีประเพณีเสนหรือการเซ่นไหว้แกนและบรรพบุรุษเป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่ามีประจำอยู่ใน กิจกรรมต่างๆ จึงมีการเซ่นไหว้เมื่อจะกระทำหรือกระทำกิจกรรมนั้นๆ เสร็จสิ้นลง เช่น การเฮ้หนา (แรกนา) การแปลท้องข้าว (ขวัญข้าว) ซึ่งปฏิบัติกันเป็นประจำ

เรไร สืบสุข, สุขสมาน ยอดแก้ว และ รัชฎาพรรณ เศรษฐวัฒน์ (2523) วิจัยเรื่องวรรณกรรมไทย ทรงดำ อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พบว่าชาวไทโซ่งมีความเชื่อเรื่องผี ได้แก่ ผีฟ้าหรือแกน ผีบรรพบุรุษ ผีขวัญ ผีประจำสถานที่ และชาวไทโซ่งยังคงรักษาประเพณีและพิธีกรรมประจำกลุ่มไว้ได้เป็นจำนวนมาก เช่น พิธีเสนเอือน พิธีเวนตง พิธีเสนแม่มด พิธีแบ่งขวัญ ประเพณีลงขวง ประเพณีอันคอน เป็นต้น ในบทสรุปกล่าวว่า ประวัติของกลุ่มชนที่เป็นมุขปาฐะนั้นสอดคล้องกับในตำนานและพงศาวดาร และความเชื่อต่างๆ ก็เป็นแกนในการจัดระเบียบสังคม

2) งานวิจัยเกี่ยวกับภาษา

งานศึกษาวิจัยของ เก็ดนีย์ (Gedney) (1964 : 1-47) ในบทความ “A Comparative Sketch of White, Black and Red Tai” เป็นการศึกษาเปรียบเทียบภาษาไทย ไทดำ และไทแดง กับภาษาไทยกรุงเทพฯ โดยเปรียบเทียบลักษณะของเสียงวรรณยุกต์ สระ และพยัญชนะ โดยใช้คำที่เป็นปฏิภาคกัน (Correspondence) เพื่อให้เห็นลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละคำ ผลสรุปพบว่าคำแต่ละคำในภาษาไทยทั้ง 4 ภาษาย่อยนั้น บางคำก็แตกต่างกัน บางคำก็ไม่แตกต่างกันมากนัก

1.8.1.2 ประเภทวิทยานิพนธ์

1) ประเภทวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (2527) ศึกษาวรรณกรรมอายุรกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอบางระกำ

จังหวัดพิษณุโลก เนื้อหาสำคัญเป็นการกล่าวถึงความเชื่อของชาวไทโซ่งและวิเคราะห์หน้าที่ของวรรณกรรมอายุรกรรมพื้นบ้านที่มีต่อชุมชนนี้ ซึ่งพบว่าการใช้ถ้อยคำในเวทมนตร์คาถา ทำให้ผู้ป่วยเกิดพลังใจและมีความเข้มแข็งทางจิตใจในอันที่จะต่อสู้โรคร้ายไข้เจ็บต่อไป

เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542) ได้ศึกษาอิทธิพลความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของชาวโซ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้แหล่งข้อมูลที่หมู่บ้านแหลมกระเจา 2 ตำบลสลักบัว อำเภอคอนสาร จังหวัดนครปฐม พบว่าปัจจัยหลักทางสังคมและวัฒนธรรมมีผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของชาวไทโซ่ง ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ชาวไทโซ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีการสืบทอดและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้ได้มาก แต่ชาวไทโซ่งมีการพัฒนาปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรมทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมการปรับตัวดังกล่าวโดยทั่วไปสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งนับว่าเป็นวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

มยุรี วัดแก้ว (2521) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง ในจังหวัดเพชรบุรี โดยศึกษาจากพิธีกรรมทางศาสนา 3 พิธี คือ พิธีเสนเอือน (เรือน) พิธีแต่งงาน และพิธีศพ พบว่าการจัดระเบียบสังคมในระดับครอบครัวของชาวไทโซ่งใช้ระบบเครือญาติเป็นเกณฑ์ โดยมีความคิดเรื่องผีเดียวกันเป็นหลักสำคัญ การจัดลำดับเครือญาติเป็นแบบฝ่ายเดียวโดยยึดฝ่ายพ่อเป็นหลัก ในระดับชุมชนพบว่ามี การจัดลำดับชนชั้นทางสังคมด้วย โดยใช้วงศ์ตระกูลหรือครอบครัวเป็นเกณฑ์ ชนชั้นของโซ่งแบ่งออกเป็นชนชั้นผู้ท้าวกับชนชั้นผู้น้อย ลักษณะชุมชนโซ่งเป็นแบบชุมชนเปิด หนุ่มสาวต่างชนชั้นสามารถแต่งงานกันได้ และสถานภาพผู้หญิงเปลี่ยนแปลงตามชนชั้นทางฝ่ายสามี

2) ประเภทวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภาษา

กาญจนา พันธุ์คำ (2523) ได้ศึกษาลักษณะเฉพาะทางด้านเสียงของภาษาลาวโซ่ง ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบว่าเสียงวรรณยุกต์ของภาษาโซ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับของภาษาไทดำ (Black Tai) ในเวียดนามที่ เกิดนัย (William J. Gedney) ศึกษาไว้เมื่อ ค.ศ. 1964 เพราะภาษาโซ่งกับภาษาไทดำ มีการแยกเสียงวรรณยุกต์เป็นแบบ 1 2 3-4 เหมือนกัน คือแยกแถวที่ 4 ออกจากแถวที่ 1, 2 และ 3 ของทุกช่อง และสรุปว่าภาษาโซ่งจัดเป็นภาษาในสายเดียวกับภาษาไทดำ คือสายตะวันตกเฉียงใต้ ตามที่ ฟัง กวี่ ลี (Fang Kuei Li) ได้ศึกษาไว้

งานเขียนประเภทบทความของ ศรีศักร วัลลิโภดม (2534 : 12-35) เรื่อง "ความเชื่อเรื่องแกนในไทดำ ศาสนาตั้งเดิมของคนไท" และสุมิตร ปิตพัฒน์ (2534 : 42-49) เรื่อง "ศาสนาและความเชื่อของไทดำ" บทความทั้ง 2 เรื่องนี้ เนื้อหาตอนต้นเป็นการพรรณนาสภาพภูมิประเทศและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำในประเทศเวียดนาม กล่าวถึงตำนานเมืองแกงและลักษณะของเมืองแกง (เดียนเบียนฟู) ในปัจจุบัน เนื้อหาดำเนินการพรรณนาถึงความเชื่อเรื่องขวัญ ผีแกน ของชาวไทดำไว้อย่างละเอียด

สมพนธ์ สุขวงศ์ (2506 : 38-40) ได้เขียนบทความเรื่อง "ไทยทรงดำ" ในวารสารเพชรบุรี กล่าวถึง ภาษา ศาสนา อาชีพ และประเพณีต่างๆ ของชาวไทโซ่งในจังหวัดเพชรบุรี และได้ให้ข้อสรุปเปรียบเทียบ

ลักษณะประเพณีของโง่งกับจีนว่า มีลักษณะบางประการคล้ายคลึงกัน เช่น การใช้ตะเกียบรับประทานอาหารในพิธี เสนเรื่อน เป็นต้น

ชูชีพ อุดชัย, จิราพร แสงศิลป์ และ เรืองยุทธ ติระวนิช (2518 : 23-33) เขียนบทความเรื่อง “ลาวโง่ง” กล่าวถึงภูมิหลัง การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย และสภาพทั่วไปของชาวไทโง่งที่กระจัดกระจายอยู่ในประเทศไทย เนื้อหาต่อจากนั้นกล่าวถึงลักษณะบ้านเรือนของลาวโง่งว่ามีลักษณะคล้ายกับบ้านของพวกมูเซอทางภาคเหนือ เรือนโง่งใช้เสาต้นเดียวโดยตลอด เช่น เรือนโง่งที่บ้านหนองประดู่ จังหวัดเพชรบุรี บ้านเรือนโง่งเป็นเรือนหลังเดียวเชื่อมต่อกันด้วยชานเช่นเรือนไทย มีบันไดขึ้นสู่ชานก่อน แล้วจึงแยกเข้าห้องต่างๆ ที่ชานนี้ใช้เป็นทั้งทำงานบ้านต่างๆ ของผู้หญิงด้วย เช่น จักสาน ชักล้าง ฯลฯ นอกจากนี้ยังใช้เป็นที่พักบะพุดคุ้ยสำหรับแขกที่คุ้นเคยกัน เช่น เพื่อนบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้เขียนแผนผังลักษณะเรือนโง่งและอธิบายไว้อย่างละเอียด

1.8.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขวัญ

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารพบว่ามีผู้สนใจศึกษารวบรวมเรื่องขวัญ ประเพณีและพิธีทำขวัญ ตลอดจนวรรณกรรมบททำขวัญ และได้พิมพ์เผยแพร่ออกมาในรูปงานเขียนประเภทต่างๆ ที่ค้นคว้าได้ขณะนี้ มีจำนวนประมาณ 52 เรื่อง เป็นเรื่องขวัญของชาวไทย 51 เรื่อง ที่เหลืออีก 1 เรื่องเป็นเรื่องขวัญของคนไทในประเทศอินเดียและพม่า เอกสารเหล่านี้แบ่งเป็นประเภทงานวิจัย 7 เรื่อง เป็นภาษาไทย 4 เรื่อง เป็นภาษาอังกฤษ 3 เรื่อง ประเภทงานวิทยานิพนธ์และภาคานิพนธ์รวม 9 เรื่อง ซึ่งเป็นภาษาไทยทั้งหมด และที่เหลืออีก 36 เรื่องเป็นงานเขียนประเภทหนังสือ บทความ หรือบทอภิปรายที่น่าสนใจพิมพ์ในภายหลัง เป็นภาษาไทย 33 เรื่อง เป็นภาษาอังกฤษ 3 เรื่อง ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์พื้นฐานที่สำคัญต่อการศึกษาเรื่องนี้

จากสถิติงานประเภทวิจัย วิทยานิพนธ์และภาคานิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องขวัญ ซึ่งมีรวมกันประมาณ 16 เรื่อง (งานวิจัย 7 เรื่อง วิทยานิพนธ์และภาคานิพนธ์ 9 เรื่อง) งานดังกล่าวส่วนใหญ่ให้ข้อมูลความรู้และแนวคิดในการศึกษา เรื่องที่ควรนำมากล่าวถึงในที่นี้คือ

1.8.2.1 ประเภทงานวิจัย

วิไลวรรณ ขนิษฐานนท์ (2525) วิจัยเรื่องวิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไท โดยศึกษากลุ่มคนไทในประเทศไทย อินเดีย พม่า และคนไทยในประเทศไทย สรุปผลไว้ว่าพิธีทำขวัญของชาวไทซึ่งมีการสืบเนื่องกันเป็นเวลานานได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหาของพิธี การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงในสังคมโดยตรง ในสังคมระดับหมู่บ้านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีน้อยเมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพิธีทำขวัญในสังคมเมือง ซึ่งในแง่หนึ่งก็สะท้อนสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมว่า สังคมระดับหมู่บ้านนั้นไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนก็ช้าและไม่มากนัก ส่วนสังคมเมืองนั้นเปลี่ยนไปได้มากและรวดเร็ว และถ้ายังเป็นสังคมเมืองหลวงแล้วการเปลี่ยนแปลงก็ยิ่งมีมากขึ้นไปอีก และแตกต่างไปจากสังคมระดับอื่นๆ มาก ในแง่ของพิธีทำขวัญ สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เข้ามาแทนที่ พิธีทำขวัญที่ยังมีเหลืออยู่ในสังคมระดับเมืองหลวงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของความเป็นคนไทยสมัยเก่า หรือขนบธรรมเนียมประเพณีเท่านั้น และมีใช้เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเลย

สำหรับพิธีทำขวัญของคนไทยในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปมากกว่าพิธีทำขวัญของคนไทยในประเทศอินเดียและพม่า ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะสังคม คือ คนไทยในประเทศไทยเป็นชนกลุ่มใหญ่ และมีทั้งสังคมเมืองและสังคมระดับหมู่บ้าน ส่วนคนไทยในประเทศอินเดียและพม่าเป็นชนกลุ่มน้อย และคนไทยใน 2 ประเทศนี้ผู้ที่อยู่ในสังคมระดับหมู่บ้านเท่านั้นที่จะประกอบพิธีทำขวัญ

พันทิพา มาลา (2539) วิจัยเรื่องการทำขวัญภาค : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่าการทำขวัญภาคในปัจจุบันยังคงมีบทบาทและหน้าที่ต่อชุมชน คือ ให้ความบันเทิงใจ แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความหมายของการทำขวัญภาคและการบวชพระ ให้การศึกษาและบทบาทในด้านการช่วยรักษาแนวปฏิบัติของสังคม ในบทสรุปได้ให้แนวคิดที่น่าสนใจว่าสิ่งที่ช่วยให้การทำขวัญภาคดำรงอยู่ได้ในสังคม เพราะผู้กระทำพิธีสามารถปรับเปลี่ยน ประยุกต์รูปแบบ และวิธีการนำเสนอให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคมได้

1.8.2.2 ประเภทวิทยานิพนธ์และภาคินพนธ์

พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์ (2524) กล่าวถึงแหล่งขวัญภาคไว้ในปริญญาณิพนธ์เรื่อง วรรณกรรมแหล่งจากอำเภอบางทอง จังหวัดชลบุรี ว่า เป็นบทแหล่งขวัญที่ใช้คำประพันธ์ 2 ประเภท คือ ร่ายยาวและกลอนสุภาพ ลักษณะคำประพันธ์ทั้ง 2 ประเภทนี้ส่วนใหญ่ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ฉันทลักษณ์ของคณะและสัมผัส การใช้ภาษามักใช้คำง่าย ๆ คำภาษาถิ่น คำเลียนเสียง คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์ทางศาสนา มีการซ้ำคำและเล่นคำ ตลอดจนใช้สำนวนโวหารสั่งสอนและซ้ำชั้น และกล่าวถึงบทบาทของการแหล่งขวัญภาคว่ามีหลายประการ เช่น ให้ความสนุกสนาน แสดงถึงความหมายและคุณค่าของประเพณีทำขวัญ ช่วยชี้แนะทางการดำเนินชีวิต เป็นต้น

ศีกฤฤทธิ์ พันธุ์วิไล (2527) ได้ศึกษาบทสวดขวัญจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยศึกษาด้านรูปแบบคำประพันธ์ ภาษา วิถีชีวิต และค่านิยมที่ปรากฏในบทสวดขวัญของชาวอำเภอลับแล เนื้อหาตอนต้นได้กล่าวถึงการใช้ภาษาในบทสวดขวัญไว้ว่า เป็นภาษาที่มีวรรณศิลป์ ใช้คำที่มีความหมายดี ใช้คำศัพท์ภาษาบาลี คำซ้ำ คำซ้อน คำภาษาถิ่น ใช้เสียงสัมผัส ใช้สำนวนเปรียบเทียบ และเป็นการพรรณนาให้เห็นภาพพจน์และนาฏการ

เนื้อหาต่อจากนี้กล่าวถึงคุณค่าของบทสวดขวัญ เนื้อหาในบทสวดขวัญแสดงให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ ผี อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลางสังหรณ์ นรกสวรรค์ ฯลฯ และแสดงค่านิยมทางสังคม ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส การศึกษา หน้าที่ของสามีภรรยา เครื่องแต่งกาย การละเล่น ฯลฯ ในส่วนข้อเสนอแนะผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าควรได้วิเคราะห์เนื้อหาสาระสำคัญของการสวดขวัญในบทสวดขวัญ เพื่อนำวัตถุดิบประสงค์ที่แท้จริงของการสวดขวัญมาพัฒนาให้เข้ากับสภาพชีวิตปัจจุบัน

สำหรับงานเขียนประเภทหนังสือ บทความที่เกี่ยวกับเรื่องขวัญ ซึ่งมีประมาณ 36 เรื่อง เฉพาะเรื่องที่น่าสนใจและให้แนวความคิดอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าอย่างมากที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือ

ประครอง นิมมานเหมินท์ (2520 : 31-36 ; 2521 : 106-120) กล่าวไว้ในบทความ “คำเรียกขวัญเมืองเหนือ” และในหนังสือลานนาไทยคดี ว่า ขวัญ คือพลังหรือกำลังใจของคน ขวัญเมื่อออกจากร่างเจ้าของยังมีชีวิตและยังรู้สึกตัว แต่ถ้าวิญญาณออกจากร่างเวลาใด เจ้าของก็เสียชีวิตเวลานั้น ชาวลานนาไทยมีความเชื่อตรงกับชาวตะวันออกเฉียงเหนือว่า คนมีขวัญ 32 ขวัญ ประจำอยู่ตามอวัยวะต่าง ๆ 32 แห่ง เนื้อหาต่อจากนี้กล่าวถึงโอกาสและความมุ่งหมายที่ใช้คำเรียกขวัญ รูปแบบ ลักษณะการใช้ภาษา เนื้อหาในคำเรียกขวัญ

เนื้อหาตอนหลังผู้เขียนได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า คำเรียกขวัญเมืองเหนือแต่ละบทแม้เป็นวรรณกรรมสั้น ๆ แต่ก็สะท้อนให้เห็นความจริงเกี่ยวกับชีวิตที่น่าสนใจ ได้แก่ วิถีชีวิต ค่านิยมทางสังคมของคนไทย และบางครั้งยังสะท้อนให้เห็นปัญหาบางอย่างของสังคมด้วย

ไฮนซ์ (Heinze. 1982) ได้เรียบเรียงหนังสือชื่อ Tham Khwan How to Contain the Essence of Life เนื้อหาพรรณนาเรื่องขวัญ พิธีกรรม และกล่าวถึงผู้มีบทบาทในพิธี ไฮนซ์ ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับพิธีทำขวัญเมื่อเด็กอายุครบหนึ่งเดือน พิธีทำขวัญในงานต้อนรับน้องใหม่ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และการทำขวัญนาค ซึ่งวิเคราะห์ขั้นตอนในพิธีอย่างละเอียด คือ การบายศรี เวียนเทียน และผูกขวัญ ไฮนซ์วิเคราะห์บทบาทแนวความคิดเกี่ยวกับขวัญและพิธีกรรมต่างๆ โดยใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา ไฮนซ์อธิบายแนวความคิดของขวัญและพิธีกรรมว่า พิธีการทำขวัญเป็นการรักษาและรวมความเป็นหนึ่งของสังคมไว้ คือ เป็นการรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างตัวเองกับจิตใจ ตัวเองกับสังคม ตัวเองกับวิญญาณอันลึกลับ และตัวเองกับจักรวาล

พระยาอนุมานราชธน (1968) ได้อธิบายเรื่องขวัญและพิธีทำขวัญ (The Khwan and Its Ceremonies) ไว้ในหนังสือ Essays on Thai Folklore กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับขวัญว่า ขวัญมีประจำอยู่ที่ในตัวคน สัตว์ และสิ่งของ ตลอดจนบ้านเมือง บทเชิญขวัญใช้ในพิธีทำขวัญในโอกาสต่างๆ ตามประเพณีที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ในชีวิตของตน และทำสืบกันต่อมาเป็นเวลานาน การทำขวัญมีจุดมุ่งหมายต่างกัน ได้แก่ ทำขวัญเมื่อเด็กอายุได้ 7 วัน และ 1 เดือน เพื่อรับรองความเป็นมนุษย์ที่จะเจริญเติบโตต่อไปในภายหน้า ทำขวัญเมื่อเจริญวัยขึ้นได้เวลาตัดจุกแสดงว่าพ้นภาวะการเป็นเด็ก ทำขวัญเมื่อบรรพชาและอุปสมบท เพื่อให้เกิดบุญกุศลแก่ตนและบิดามารดา ตอนแต่งงานมีทำขวัญบ่าวสาว เพื่อให้เกิดความมั่นคงเป็นสิริมงคลแก่คนทั้งสองที่จะเปลี่ยนภาวะเป็นผู้ครองเรือน นอกจากนี้ยังมีการทำขวัญเมื่อหายจากเจ็บป่วย เมื่อได้ลาภ ได้ตำแหน่งหน้าที่ หรือได้เลื่อนยศถาบรรดาศักดิ์ เนื่องในวันพิเศษ เช่น วันเกิด วันฉลองอายุ เป็นต้น เพื่อแสดงความยินดี แม้ผู้ไปต่างถิ่นเมื่อกลับมาทำขวัญต้อนรับเพื่อแสดงความชื่นชมกับทั้งจะได้จัดเคราะห์ร้ายทั้งหลายที่อาจติดตัวมา

1.8.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการทางมานุษยวิทยาและคติชนวิทยา

โดยเหตุที่การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทยไท่สูง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี” ครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ การศึกษาดังกล่าวจะอาศัยเพียงวิธีการหนึ่งวิธีการใดเพียงวิธีเดียว หรือทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเพียงทฤษฎีเดียวมาศึกษาอาจไม่เพียงพอ เพราะอาจจะวิเคราะห์ได้ไม่ละเอียดลออ หรือไม่ได้ครบถ้วนตามที่ต้องการ ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงใช้หลักการทางมานุษยวิทยาและคติชนวิทยา ดังเอกสารที่ให้แนวทางการศึกษาไว้ ดังต่อไปนี้

งามพิศ สัตย์สงวน (2537 : 2-7) กล่าวถึงหลักการศึกษาทางมานุษยวิทยาไว้ว่า มานุษยวิทยา เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ทุกด้านทั้งในอดีตและปัจจุบัน หรือศึกษาเกี่ยวกับ “วัฒนธรรม” วิชามานุษยวิทยาวัฒนธรรมมักเน้นการศึกษาประชากรที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งจะศึกษาเกี่ยวกับระบบความเชื่อ ระบบการปกครอง เศรษฐกิจ กฎหมาย และอื่นๆ นักมานุษยวิทยาให้ความหมายของคำ “วัฒนธรรม” ว่า หมายถึงวิถีชีวิต หรือชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกด้าน มนุษย์ในสังคมจะมีพฤติกรรมทางสังคมไปตามประเพณี เช่น การกินอยู่ การล่าสัตว์ การเลี้ยงดู การรักษาพยาบาล และเรื่องอื่นๆ วัฒนธรรมแสดงออกมาให้เห็นได้โดยแบบแผนพฤติกรรมต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมเหล่านั้นจะสะท้อนให้เห็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ที่

กำหนดว่ามนุษย์ในสังคมจะมีพฤติกรรมทางสังคมต่อกันอย่างไรบ้าง และหลักการสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่นักมานุษยวิทยาจะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษยชาติได้ ก็จะต้องทำความเข้าใจ “ความเหมือน” และ “ความแตกต่าง” ทางวัฒนธรรม รวมทั้งต้องเข้าใจพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

เมื่อนักมานุษยวิทยามีเป้าหมายที่จะทำความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และเข้าใจความเหมือนและแตกต่างในพฤติกรรมด้านต่างๆ ของมนุษยชาติแล้ว นักมานุษยวิทยาจึงต้องทำวิจัยสนาม และใช้งานวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา เป็นแนวทางที่จะเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์หรือพฤติกรรมที่แท้จริงของมนุษย์ โดยใช้วิธีการสังเกตในสภาพธรรมชาติ (Natural Setting) คือในสถานที่ที่คนอยู่อาศัยและใช้ชีวิตประจำวันกัน จากนั้นก็จะเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ ซึ่งต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 1 ปี เพื่อสังเกตและมีส่วนร่วมทางสังคมกับชาวบ้าน จากนั้นนักมานุษยวิทยาจะเขียนรายงานวิจัย ซึ่งเรียกว่าชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) คือการพรรณนาวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่เลือกศึกษาอย่างละเอียด

มาลินอฟสกี (งามพิศ สัตย์สงวน. 2537 : 32-33 ; อ้างอิงจาก Malinowski. 1950. *Argonauts of the Western Pacific.*) ทำวิจัยสนามทางมานุษยวิทยาในบริเวณเกาะนิวกินี ผลการวิจัยครั้งนั้น มาลินอฟสกีได้เสนอทฤษฎีการหน้าที่นิยม (Functionalism) ซึ่งมีความคิดหลักว่าวัฒนธรรมสนองความต้องการจำเป็นของปัจเจกบุคคล วัฒนธรรมเติบโตมาจากความต้องการจำเป็น 3 ประเภทของมนุษย์ คือ (1) ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน (2) ความต้องการจำเป็นด้านสังคม และ (3) ความต้องการจำเป็นทางด้านจิตใจ

ความต้องการจำเป็นขั้นที่ 1 เป็นความต้องการเบื้องต้น คือความต้องการจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงเพื่อมีชีวิตอยู่ เช่น ต้องการอาหารหรือที่อยู่อาศัย

ความต้องการจำเป็นขั้นที่ 2 จะเกี่ยวกับเรื่องการร่วมมือกันทางสังคมเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐาน และทำให้ร่างกายได้รับการตอบสนองความต้องการจำเป็นเบื้องต้นได้ เช่น การแบ่งงานกันทำ การแจกจ่ายอาหาร การป้องกันภัย การผลิตสินค้า การบริการต่างๆ และการควบคุมทางสังคม

ความต้องการจำเป็นขั้นที่ 3 คือความต้องการจำเป็นของมนุษย์เพื่อความมั่นคงทางด้านจิตใจ เช่น ต้องการความสงบทางใจ ความกลมกลืนกันทางสังคมและเป้าหมายของชีวิต ระบบสังคมที่สนองความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา นิยายปรัมปรา ศิลปะ และเวทมนตร์คาถา โดยทั่วไปเวทมนตร์คาถาทำหน้าที่ให้คนรู้สึกอบอุ่นใจเพราะงานบางอย่างที่มนุษย์ทำค่อนข้างยากลำบาก และมนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดผลอย่างไรบ้าง ทำให้เกิดความไม่มั่นใจ จึงต้องพึ่งเวทมนตร์คาถาให้ช่วย เพื่อทำให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น ส่วนนิยายปรัมปรามักให้อำนาจชนชั้นปกครองและให้ค่านิยมทางสังคม มาลินอฟสกีย้ำว่าวัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ที่ต้องทำคือ การตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง 3 อย่างดังกล่าว

ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของทฤษฎีการหน้าที่นิยมของมาลินอฟสกี คือ การที่ศึกษาวัฒนธรรมด้านหนึ่งจะนำไปสู่การศึกษาระบบวัฒนธรรมทั้งหมด

ทฤษฎีการหน้าที่อีกทฤษฎีหนึ่ง คือทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยมโดย บราวน์ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2537 : 34-35 ; อ้างอิงจาก Brown. 1965. *Structure and Function in Primitive Society.*) ซึ่งมีความคิดหลักว่า ระบบสังคมต่างๆ ประกอบไปด้วยโครงสร้างและกิจกรรมต่างๆ โครงสร้างทางสังคมคือแบบแผนที่อยู่ได้นาน โดยประชากรมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างจะได้มาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคม จากบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ต่างๆ ของพฤติกรรม และหน้าที่สำคัญของโครงสร้างคือ การทำให้เกิดเสถียรภาพทางสังคม และการคงอยู่ของระบบสังคม ตัวอย่างทฤษฎีการหน้าที่ของบราวน์ คือความสัมพันธ์แบบสนุกสนานรื่นเริง (Joking Relation) โดยใช้ข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนาจากบางสังคม เพื่อแสดง

ว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอยู่ระหว่างคนที่มีความผูกพันกันทางสังคม แต่มีความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่โดยการยอมรับความขัดแย้ง และโดยการจัดการอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงลดโอกาสที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง และทำให้สังคมทั้งหมดคงอยู่ต่อไปได้

อีกทฤษฎีหนึ่งที่น่าสนใจในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ คือทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) (งามพิศ สัตย์สงวน. 2537 : 36) ซึ่งมีแนวคิดหลักว่า สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมมากที่สุด ทฤษฎีนี้มองวัฒนธรรมว่า เป็นการปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นที่เกี่ยวกับการดำรงชีพเพื่อมีชีวิตอยู่และการผลิต สจ๊วต (งามพิศ สัตย์สงวน. 2537 : 3 ; อ้างอิงจาก Steward.) เป็นนักมานุษยวิทยาผู้สนใจศึกษาทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ได้มองวัฒนธรรมว่า เป็นระบบพื้นฐานที่ตอบสนองการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สจ๊วตคิดว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอาจเคลื่อนตัวไปได้ในหลายทิศทางต่างๆ กัน กล่าวคือ สังคมต่างๆ ที่มีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเหมือนๆ กัน และมีเทคโนโลยีในระดับเดียวกัน อาจมีพัฒนาการไปในหนทางที่คล้ายกัน และการอธิบายขั้นตอนพัฒนาการทางวัฒนธรรมทำได้โดยการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ระดับของเทคโนโลยี และแบบแผนการทำงานในสังคมนั้นๆ

ม็องพันท์ มณีรัตน์ (2525 : 51-87) กล่าวถึงวิธีการศึกษาทางคติชนวิทยาไว้ว่า การศึกษาคติชนวิทยามีวิธีการศึกษาหลายวิธีตามความสนใจและการใช้ประโยชน์ของผู้ศึกษา เช่น นักวรรณคดีศึกษาคติชาวบ้านในฐานะที่คติชาวบ้านเป็นแหล่งที่มาของเนื้อหาวรรณคดีที่เด่นๆ นักมานุษยวิทยาพิจารณาคติชาวบ้านเป็นการบรรยายประวัติหรือเรื่องราวของกลุ่มคนโดยคนในสังคมนั้นเอง ข้อมูลที่ได้จึงช่วยนักชาติพันธุ์วรรณาในการศึกษาและสร้างรูปแบบวัฒนธรรมของสังคม เป็นต้น วิธีการศึกษาคติชาวบ้านที่สำคัญที่ใช้กันทั่วไปมี 4 วิธี คือวิธีการแสวงหาจุดกำเนิดของคติชาวบ้าน วิธีการศึกษารูปแบบหรือโครงสร้างของคติชาวบ้าน วิธีการศึกษาตามแนวสังคม-จิตวิทยา และวิธีการศึกษากระบวนการถ่ายทอดคติชาวบ้าน

วิธีการแสวงหาจุดกำเนิดของคติชาวบ้าน

วิธีการนี้เป็นการศึกษาคติชาวบ้านเพื่ออธิบายจุดกำเนิดหรือประวัติความเป็นมาของคติชาวบ้าน เช่น ศึกษาว่านิทานชาวบ้านเกิดขึ้นเมื่อไร ที่ไหน การพยายามอธิบายสาเหตุของการเกิดลักษณะดังกล่าว นักมานุษยวิทยาและนักคติชาวบ้านได้ตั้งแนวความคิดหรือทฤษฎีต่างๆ เพื่อศึกษา เช่น

- แนวความคิด “พหุกำเนิด” (Polygenesis) คือการที่ของบางอย่างหรือเรื่องราวบางอย่างเกิดขึ้นได้โดยอิสระหลายหนหลายแห่ง และอธิบายว่าลักษณะพหุกำเนิดนี้เป็นผลงานมาจากเอกภาพในจิตใจมนุษย์ (Psychic Unity of Mankind) นั่นคือมนุษย์ในสถานที่ต่างๆ ย่อมมีสภาพจิตใจอย่างเดียวกัน ดังนั้น ผลผลิตและคติชาวบ้านที่เกิดจากจิตใจของมนุษย์ซึ่งอยู่ต่างสถานที่กันจึงปรากฏออกมาเป็นแบบเดียวหรือคล้ายคลึงกัน

- แนวความคิด “เอกกำเนิด” (Monogenesis) หรือการเกิดรูปแบบวัฒนธรรมขึ้นเพียงแหล่งเดียวมารวมกันเข้ากับแนวความคิดในเรื่องการแพร่กระจาย นั่นคือ ลักษณะการทางวัฒนธรรมแพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดของมันไปยังแหล่งอื่นๆ จากวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง นักวิชาการที่เชื่อทฤษฎีดังกล่าวมักอธิบายว่า คติชาวบ้านที่มีลักษณะซับซ้อนไม่ได้เป็นแบบง่ายๆ นั้น ถ้าได้มีการแพร่กระจายสิ่งนั้นๆ ไปในอาณาบริเวณโดยรอบแล้ว ลักษณะคติชาวบ้านที่พบ ณ สถานที่ 2 แห่งย่อมมีแนวโน้มว่าเป็นผลมาจากการแพร่กระจายมากกว่าการคิดประดิษฐ์ขึ้นโดยอิสระ การหาจุดกำเนิดที่ละเอียดและลึกซึ้งต้องอาศัยการรวบรวมข้อมูลในวงกว้าง รวมทั้งการสืบสาวย้อนหลังไปในสำนวนต่างๆ เป็นเวลาร้อยๆ พันๆ ปี

- การศึกษาในแนวจิตวิเคราะห์ ซึ่งถือว่าเนื้อหาของคติชาวบ้านล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตของกระบวนการทางจิต เป็นสิ่งที่ชาวบ้านคิดสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นภายนอกหรือภายในของตนเอง คือเป็นการแสดงออกของชาวบ้านถึงความเป็นเจ้าของ ความกลัว ความเกลียดชัง ความปรารถนา ฯลฯ นอกจากนี้ นักจิตวิทยาเห็นว่ากระบวนการทางจิตสำนึกของมนุษย์นั้นได้มาจากจิตไร้สำนึก ซึ่งเก็บกดอยู่ภายในจิตใจ เมื่อได้รับแรงกระตุ้นจิตไร้สำนึกเหล่านี้จะแสดงตัวออกมาโดยการแสดงพฤติกรรมต่างๆ เช่น การกระทำพิธีกรรมต่างๆ โดยมุ่งหวังว่าจะได้รับสิ่งที่ตนต้องการ การวิเคราะห์ทางจิตช่วยในการศึกษาความคิดฝันของมนุษย์โดยสืบสาวย้อนไปถึงความเพ้อฝันที่อยู่ในอันเกิดจากความสนใจและแรงผลักดันจากจิตไร้สำนึก ความคิดฝันที่เกิดขึ้นจึงเป็นการตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการภายในของมนุษย์

วิธีการศึกษารูปแบบหรือโครงสร้างของคติชาวบ้าน

คติชาวบ้านมีส่วนประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ รูปแบบหรือโครงสร้าง กับอีกส่วนหนึ่งคือเนื้อหา ซึ่งมักเปลี่ยนแปลงไปตามผู้เล่า ในขณะที่รูปแบบเป็นส่วนที่ไม่เปลี่ยนได้ง่ายๆ เช่น รูปแบบของปริศนา เพลง นิทาน ฯลฯ การศึกษารูปแบบของคติชาวบ้านจึงศึกษาได้ง่ายกว่าการศึกษาจุดกำเนิดของคติชาวบ้าน เอ็กเซล โอลริก (ฌองพันธุ มณีรัตน์. 2525 : 66 ; อ้างอิงจาก Axsel Olrik. 1908. *The Study of Folklore*.) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง "Epic Laws of Folk Narrative" ว่า ปัจจัยที่ทำให้นิทานที่เล่านี้มีรูปแบบเดียวกันเป็นผลมาจากปัจจัย 2 ประการ คือ (1) มนุษย์มีลักษณะร่วมในทางสติปัญญาเป็นแบบเดียวกัน (2) เทพนิยายดั้งเดิมและแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติต่างๆ นั้นมนุษย์มีอยู่เหมือนกัน ดังนั้น เมื่อเราได้อ่านนิทานชาวบ้านของกลุ่มคนที่เราไม่เคยรู้จัก เราก็จะเกิดความรู้สึกยอมรับและเคยชินในสารัตถะหรือแก่นของเรื่องของนิทานนั้นๆ ทั้งนี้เพราะนิทานนั้นอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์อย่างเดียวกัน เพียงแต่รายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเชื้อชาติ

แบบแผนหรือกฎเกณฑ์ของนิทาน แยกได้ 4 ประการ คือ

1. การเริ่มเรื่องมักเริ่มแบบเรียบง่าย แล้วเพิ่มความตื่นเต้นมากขึ้นเรื่อยๆ จบลงด้วยความเรียบง่ายแบบเดิมหลังจากเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นแล้ว
2. นิทานชาวบ้านมักมีการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ กัน และมักมีเหตุการณ์ซ้ำกันจำนวน 3, 7 และ 12 จำนวน 3 ครั้งมักปรากฏอยู่ในเทพนิยาย พิธีกรรม และตำนานมากกว่าจำนวนอื่นๆ ส่วนจำนวนอื่นๆ มีปรากฏบ้าง และไม่ได้อ้างถึงความสำคัญใดๆ นอกจากแสดงให้เห็นว่าเป็นจำนวนมากเท่านั้น สำหรับนิทานชาวบ้านในประเทศอินเดียมักใช้จำนวน 4 เนื่องจากเลขจำนวนนี้เกี่ยวข้องกับแนวความคิดทางศาสนา
3. ตัวละครที่ปรากฏขึ้นในแต่ละเหตุการณ์มักจะมีอยู่เพียง 2 ตัวเท่านั้นที่มีบทบาทสำคัญ
4. แก่นโครงเรื่องของนิทานชาวบ้านมักมีลักษณะขัดแย้งตรงกันข้ามระหว่างสิ่ง 2 สิ่ง หรือตัวละคร 2 ตัว เรียกว่า "กฎแห่งการขัดแย้งกันอยู่เสมอ"

การศึกษารูปแบบหรือโครงสร้างนิทานชาวบ้าน ทำได้โดยการรวบรวมนิทานแล้วมาจัดจำแนกออกเป็นพวก โดยยึดรูปแบบที่แตกต่างกันเป็นเครื่องกำหนด การศึกษาคติชาวบ้านแบบอื่นๆ ก็ศึกษาได้ด้วยวิธีเดียวกัน

วิธีการศึกษาตามแนวสังคม – จิตวิทยา

เนื่องจากคติชาวบ้านสะท้อนให้เราทราบถึงวิถีชีวิตและบุคลิกภาพของประชาชน การศึกษาสัญลักษณ์และการแปลความหมายคติชาวบ้านจึงเป็นวิธีการศึกษาคติชาวบ้านอีกวิธีหนึ่ง ระบบสัญลักษณ์ (Symbolism)

ได้แก่ ระบบที่ใช้แนวความคิดอย่างหนึ่งหรือของอย่างหนึ่งแทนแนวความคิดอย่างอื่นหรือของอย่างอื่น นักคติชาวบ้านศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านใช้ เพื่อจะได้เข้าใจถึงแนวความคิด อารมณ์ และจิตใจของชาวบ้าน เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพหรือลักษณะของสังคมที่แท้จริง

วิธีการศึกษากระบวนการถ่ายทอดคติชาวบ้าน

การศึกษาในแนวมุ่งเน้นถึงวิธีการที่คติชาวบ้านถ่ายทอดจากปัจเจกบุคคลหนึ่งไปยังอีกปัจเจกบุคคลหนึ่ง จากวัฒนธรรมหนึ่งไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่ง และจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในกระบวนการถ่ายทอดคติชาวบ้านนั้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมอ สิ่งที่เปลี่ยนไปนั้นอาจได้รับการยอมรับมากกว่าของเก่าและแพร่กระจายไปได้มากกว่า โดยเหตุนี้จึงมีความคิดที่ว่ารูปแบบที่ง่ายที่สุดและไม่มีลักษณะพิเศษเฉพาะวัฒนธรรมหรือเฉพาะท้องถิ่นเป็นรูปแบบที่เป็นต้นกำเนิดมากที่สุด

ฟอน ไชดาว (ฟองพันธุ์ มณีรัตน์, 2525 : 82-83 ; อ้างอิงจาก Von Sydow, *The Study of Folklore.*) เรียกการเปลี่ยนแปลงคติชาวบ้านนี้ว่าเป็นแบบ Oicotype หมายถึงคติชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นของท้องถิ่น เช่น รูปแบบนิทาน เพลง สุภาษิต ฯลฯ มีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นนั้นๆ คำว่าท้องถิ่น หมายถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงคติชาวบ้านแบบนี้จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยการปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ และแตกต่างกันออกไปในท้องถิ่นอื่นแม้จะมาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน ฟอน ไชดาว เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงนิทานเกิดขึ้นเสมอๆ เนื่องจากการหลงลืมบ้าง จากความพยายามทำให้ดีกว่าของเดิมบ้าง หรืออาจเกิดจากการนำไปผสมกับนิทานอื่นที่มีอยู่แล้วบ้าง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบนิทานให้ผิดกันไปนั้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือทางภาษา นอกจากนี้ยังเนื่องมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่น มีการแยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวต่างหากจากเขตอื่นๆ เป็นต้น

จากเอกสาร และงานวิจัยดังกล่าวมาเป็นลำดับ คือเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนไทโซ่ง ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขวัญ และที่เกี่ยวข้องกับวิธีการทางมานุษยวิทยาและคติชนวิทยา เป็นเอกสารที่ได้ให้ความรู้ความคิด และแนวทางการศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” ครั้งนี้เป็นอย่างมาก

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์

ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลพื้นฐานในด้านต่าง ๆ ของพื้นที่และกลุ่มชนที่ศึกษา ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์บทบาททำขวัญและพิธีทำขวัญของชาวไทโซ่งต่อไป ซึ่งในบทนี้จะได้นำเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน คือ

- ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเพชรบุรี
- ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอยาย้อย
- ข้อมูลพื้นฐานของชาวไทโซ่ง

และการเสนอเนื้อหาทั้ง 3 ตอนนี้ ในส่วนข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเพชรบุรีจะกล่าวพอสังเขป แต่ในส่วนข้อมูลพื้นฐานของอำเภอยาย้อย ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาเฉพาะ และข้อมูลพื้นฐานของชาวไทโซ่งซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาจะได้กล่าวอย่างละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเพชรบุรี

2.1.1 สภาพโดยทั่วไป

2.1.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดเพชรบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย ตั้งอยู่ในบริเวณที่เริ่มเป็นคาบสมุทรทางภาคใต้ของประเทศ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศใต้ประมาณ 117 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 6,225.138 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,890,712 ไร่ รูปทรงของพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยม มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่อื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภopakท่อ จังหวัดราชบุรี และอำเภอยาย้อย จังหวัดสมุทรสงคราม
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอยะหริ่ง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเขตกะทิงซึ่งเป็นพรมแดนไทยกับสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า มีความยาวประมาณ 120 กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอ่าวไทย เริ่มตั้งแต่ปากอ่าวบางตะบูนถึงสนามบินบ่อฝ้าย มีความยาวตลอดชายฝั่งประมาณ 80 กิโลเมตร

2.1.1.2 การคมนาคม

1) การคมนาคมเพื่อเข้าถึงจังหวัด

การเดินทางจากกรุงเทพมหานครเพื่อเข้าถึงตัวจังหวัดเพชรบุรี สามารถทำได้ 2 ทาง คือทางบกกับทางอากาศ

การเดินทางทางบกสามารถเดินทางได้ด้วยรถยนต์และรถไฟ การเดินทางด้วยรถยนต์สามารถใช้ถนน 2 สายคือถนนสายเพชรเกษม (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4) ผ่านพุทธมณฑล นครปฐม ราชบุรี ถึงเพชรบุรี ระยะทางประมาณ 166 กิโลเมตร และถนนสายธนบุรี-ปากท่อ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35) ผ่านสมุทรสาคร สมุทรสงคราม อำเภopakท่อ จังหวัดราชบุรี ถึงเพชรบุรี ระยะทางประมาณ 120 กิโลเมตร

ส่วนการเดินทางโดยรถไฟสามารถโดยสารรถไฟสายกรุงเทพฯ-เพชรบุรีโดยตรง หรือจะโดยสารรถไฟขบวนรถขึ้นล่องผ่านจังหวัดเพชรบุรีก็ได้ มีวันละประมาณ 24 ขบวน ระยะทางประมาณ 167 กิโลเมตร ซึ่งทุกขบวนจะจอดที่สถานีเขาย้อย สถานีเพชรบุรี และสถานีชะอำ

สำหรับการเดินทางทางอากาศนั้น จังหวัดเพชรบุรีไม่มีสนามบิน แต่ปัจจุบันสามารถใช้บริการของสายการบินบางกอกแอร์เวย์ กรุงเทพฯ-หัวหิน ซึ่งเครื่องบินจะลงที่สนามบินบ่อฝ้าย อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากนั้นเดินทางต่อด้วยรถยนต์ไปยังจังหวัดเพชรบุรี ระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร

2) การคมนาคมภายในจังหวัด

สำหรับการคมนาคมระหว่างอำเภอหรือสถานที่ต่างๆ ภายในจังหวัดเพชรบุรีนั้นค่อนข้างสะดวก เพราะมีทั้งถนนเพชรเกษมซึ่งเป็นถนนสายหลักผ่านกลางจังหวัด และถนนทางหลวงจังหวัดสภาพเป็นถนนลาดยาง เชื่อมต่อระหว่างชุมชนต่างๆ ของทุกอำเภอในจังหวัดเพชรบุรี ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีรถส่วนตัวใช้กัน เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ นอกจากนี้ยังมีรถสองแถววิ่งประจำเส้นทางต่างๆ ในจังหวัด ตั้งแต่เช้าถึงเย็น อัตราค่าโดยสารขึ้นอยู่กับระยะทาง

2.1.1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของจังหวัดเพชรบุรีมีทั้งที่เป็นภูเขา ที่ลาด ที่ราบลุ่มแม่น้ำ และที่ราบชายฝั่งทะเล กล่าวคือ ลักษณะภูมิประเทศทางทิศตะวันตกในเขตอำเภอยาง่าง และอำเภอหนองหญ้าปล้องมีลักษณะเป็นภูเขาสูงชัน แล้วค่อยๆ ลาดต่ำมาทางทิศตะวันออกเกิดเป็นสันปันน้ำ แบ่งน้ำส่วนหนึ่งไหลไปทางทิศตะวันตกลงสู่ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า และอีกส่วนหนึ่งไหลลงทางทิศตะวันออกเป็นต้นน้ำของแม่น้ำเพชรบุรีและแม่น้ำปราณบุรี สภาพเช่นนี้ทำให้ทางทิศตะวันตกของจังหวัดเพชรบุรีอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และแร่ธาตุ แต่เนื่องจากบริเวณพื้นที่แถบนี้ค่อนข้างขาดแคลนน้ำจึงมีประชากรอาศัยอยู่น้อย กลุ่มคนที่อาศัยมีอยู่เพียงชาวกะเหรี่ยงและกะหรั่งที่อพยพข้ามแดนมาจากสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่าเท่านั้น

ส่วนทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบกว้างใหญ่ ประกอบด้วยที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบชายฝั่งทะเล เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำมีพื้นที่ตั้งแต่เขตอำเภอบ้านลาด อำเภอท่ายาง บางส่วนของอำเภอหนองหญ้าปล้องและอำเภอชะอำ บริเวณนี้มีการตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่น ด้วยเป็นแหล่งอยู่อาศัยน้ำที่สมบูรณ์ ส่วนที่ราบชายฝั่งทะเลเริ่มตั้งแต่ปากอ่าวบางตะบูนไปจนถึงเขตอำเภอชะอำ เป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดทั้งทางด้านการประมงและการท่องเที่ยว

2.1.1.4 ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีอยู่ติดกับอ่าวไทย จึงได้รับอิทธิพลลมมรสุมที่พัดผ่านตลอดปี ลักษณะภูมิอากาศจึงแบ่งฤดูกาลออกได้ 3 ฤดู คือ

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ช่วงเวลานี้จะได้รับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดจากทะเลอันดามันเข้าสู่อ่าวไทย ทำให้มีฝนตกชุกโดยทั่วไป ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 1,034 มิลลิเมตร และเป็นช่วงเวลาที่เกษตรกรชาวเพชรบุรีทำนา

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ช่วงเวลานี้ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จึงทำให้อากาศหนาวเย็นตลอดทั้ง 3 เดือน อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดประมาณ 24.29 องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ช่วงเวลานี้จังหวัดเพชรบุรีจะได้รับอิทธิพลมตะวันออกเฉียงใต้และลมใต้ อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดประมาณ 31.38 องศาเซลเซียส (ข้อมูลจังหวัดเพชรบุรี ปี 2543. 2543 : 3)

2.1.2 ประวัติจังหวัดเพชรบุรี

ศรีศักร วัลลิโภดม (2534 : 17-42) หนังสือเพชรบุรี (2540 : 12-16) และหนังสือของดีเมืองเพชร (2529 : 3-4) ซึ่งต่างก็ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของจังหวัดเพชรบุรีไว้ สรุปความได้ว่า จังหวัดเพชรบุรีเดิมชื่อว่าเมือง "พริบพรี หรือ พรินพลี หรือ เพชรพลี" ปรากฏชุมชนอาศัยมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 จากหลักฐานการสำรวจพบโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมากในเขตจังหวัดเพชรบุรี เช่น ซากพระพุทธรูปเจดีย์ที่บ้านโคกเศรษฐี ตำบลนายาง อำเภอชะอำ เนินดินที่เป็นแหล่งชุมชนโบราณ ชิ้นส่วนธรรมจักร พระพุทธรูป และหินที่ยังทำเป็นโคลน* อยู่ในเขตหมู่บ้านหนองปรัง อำเภอเขาย้อย และที่วัดป่าแป้น อำเภอบ้านลาด เป็นต้น อันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุแบบยุคทวารวดีทั้งสิ้น นอกจากนั้นยังมีหลักฐานเกี่ยวกับบรรดาเครื่องเคลือบของจีนที่มีอายุไม่ต่ำกว่าสมัยราชวงศ์ซ่งที่ขุดพบในพระสุปวัฒมหาธาตุ อำเภอเมืองเพชรบุรี และที่กระจายอยู่ตามแหล่งชุมชนโบราณซึ่งล้วนอยู่บริเวณใกล้ทะเล แสดงให้เห็นว่าเมืองเพชรบุรีสมัยทวารวดีเป็นเมืองสำคัญที่ติดต่อกับเมืองจีน กล่าวคือ เป็นเมืองท่าสำคัญติดต่อค้าขายกับต่างประเทศร่วมสมัยเดียวกันกับเมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี

ในสมัยสุโขทัย เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองขึ้นทางตอนใต้ของสุโขทัย ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง และในขณะเดียวกันก็มีกษัตริย์ปกครอง คือพระพนมทะเลผู้เป็นเชื้อสายของพระเจ้าพรหมแห่งเวียงไชยปราการ ราชวงศ์นี้ได้ครองเมืองเพชรบุรีมาจนถึงสมัยพระเจ้าอู่ทอง จึงได้เสด็จไปสถาปนาพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งเหตุผลที่ทำให้เชื่อว่าพระเจ้าอู่ทองเคยปกครองเมืองเพชรบุรีมาก่อนนี้ เนื่องจากปรากฏชื่อ "ถนนท้าวอู่ทอง" อันเป็นถนนจากเมืองเพชรบุรีมายังเมืองคูบัวและเมืองราชบุรี

เมืองเพชรบุรีสมัยอยุธยาตอนต้น (พ.ศ. 1893-1966) ยังคงมีฐานะเป็นเมืองขึ้น ต่อมาสมัยอยุธยาตอนกลางถึงตอนปลาย (พ.ศ. 1967-2310) เพชรบุรีกลายเป็นหัวเมืองชั้นนอกฝ่ายตะวันตกมีฐานะเป็นเมืองชั้นตรี อำนาจจากส่วนกลางเข้ามามีส่วนในการปกครองเมืองเพชรบุรีมากขึ้นซึ่งปกครองโดยขุนนางจากเมืองหลวง ทั้งนี้ เป็นผลจากการจัดระบบการปกครองในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (1991-2031) ฐานะของเมืองเพชรบุรีจึงเปลี่ยนไปจากเดิม แต่อย่างไรก็ตาม ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีสงครามรบพุ่งกับประเทศเพื่อนบ้านหรืออาณาจักรใกล้เคียงอยู่บ่อยครั้งนั้น เพชรบุรีจึงเป็นหัวเมืองสำคัญอย่างยิ่งใน 2 สถานะ สถานะแรกคือเป็นแหล่งเสบียงและส่งเสบียงให้แก่กองทัพ ด้วยสภาพภูมิประเทศของเพชรบุรีมีพื้นที่ราบลุ่มน้ำซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกที่อุดมสมบูรณ์ สถานะที่สองคือเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมในการตั้งมั่นบัญชาการรบทั้งทางบกและทางทะเล นั่นคือเป็นเมืองหน้าด่านทางใต้ของอยุธยา เมื่อพ่ายแพ้พม่าทางบกโดยใช้เส้นทางช่องสิงครดำนได้ ส่วนในยามสงบเพชรบุรีมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านควบคุมหัวเมืองทางปักษ์ใต้

ในสมัยธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2325-2394) เมืองเพชรบุรีมีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นตรีเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา ส่วนบทบาทหัวเมืองหน้าด่านได้เปลี่ยนแปลงไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) เนื่องจากอังกฤษเข้ายึดครองประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ทำให้การสงครามระหว่างสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่ากับไทยยุติลง จนล่วงมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) เมือง

*โคลน หมายถึง สิ่งที่ยังทำไม่เสร็จ หรือทำเป็นรูปเลาๆ ไว้ เช่น โคลนไม้ โคลนเรือ

เพชรบุรีกลายเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลราชบุรีตามการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลเมื่อปี พ.ศ. 2435 ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลเมื่อ พ.ศ. 2476 เมืองเพชรบุรีจึงเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยตามแบบการปกครองส่วนภูมิภาค

จากประวัติศาสตร์ดังกล่าวจะเห็นว่าเมืองเพชรบุรีเริ่มเติบโตจากชุมชนหมู่บ้านมาตั้งแต่สมัยทวารวดี และได้พัฒนาบ้านเมืองจนกลายเป็นนครรัฐ มีอำนาจทางการเมืองและความรุ่งเรืองควบคู่มากับความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตามลำดับ เห็นได้จากโบราณวัตถุและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ยังคงปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในปัจจุบัน และด้วยเมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าทั้งทางบกและทางทะเล ประกอบกับมีความสำคัญในฐานะเมืองหน้าด่านมานาน จึงเป็นสาเหตุให้พื้นที่บริเวณจังหวัดเพชรบุรีมีกลุ่มคนอยู่หลากหลายชาติพันธุ์ กล่าวคือ นอกจากมีผู้คนซึ่งเป็นคนไทยในท้องถิ่นแล้ว ยังมีคนกลุ่มอื่นๆ เช่น กะเหรี่ยง กะหร่าง ไทโซ่ง เป็นต้น

2.1.3 ลักษณะประชากร

จำนวนประชากรของจังหวัดเพชรบุรี ประจำปี พ.ศ. 2544 (สำรวจเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2544) มีจำนวนทั้งสิ้น 457,034 คน แยกเป็นชาย 222,855 คน และหญิง 234,179 คน ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอกำแพง

2.1.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดเพชรบุรีประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาข้าว ซึ่งจัดได้ว่าเป็นอาชีพหลัก รองลงมาคือการปลูกไม้ผลและปลูกพืชผัก มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 836,933.75 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 21.51 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์จำพวก ไก่ เป็ด สุกร โค และกระบือ และเนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีมีแหล่งน้ำจำนวนมาก ประกอบกับมีชายฝั่งทะเลที่ยาวตั้งแต่อำเภอบ้านแหลมจนถึงอำเภอชะอำ ระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตร จึงทำให้มีการประกอบอาชีพประมงทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม เช่น เลี้ยงหอย เลี้ยงกุ้ง เป็นต้น

ประชากรจังหวัดเพชรบุรีนอกจากประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักแล้ว ยังมีการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมอีกด้วย ซึ่งมีทั้งอุตสาหกรรมในครัวเรือนและอุตสาหกรรมโรงงาน สำหรับอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่สำคัญคือการทำนาเกลือ ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำรายได้ค่อนข้างดี เพราะการลงทุนต่ำ พื้นที่ทำนาเกลือมีมากในเขตอำเภอบ้านแหลม อำเภอเมือง และอำเภอชะอำ ส่วนอุตสาหกรรมโรงงานนั้น จังหวัดเพชรบุรีมีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนทั้งสิ้น 764 แห่ง เป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ 35 แห่ง โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลาง 74 แห่ง และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก 443 แห่ง กระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ

สำหรับด้านการพาณิชย์และการบริการในจังหวัดเพชรบุรีนั้นมีการประกอบกันอย่างกว้างขวาง ด้านการพาณิชย์มีทั้งการค้าปลีกและการขนส่ง ศูนย์กลางการซื้อขายแลกเปลี่ยนอยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอท่าทาง และอำเภอชะอำ สินค้านำเข้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคและบริโภคที่ไม่มีการผลิตในจังหวัด หรือผลิตได้ไม่เพียงพอับความต้องการ ตลอดจนสินค้าประเภททุนที่ใช้ในการผลิต เช่น สินค้าอุปโภคและบริโภค น้ำมันเชื้อเพลิงและหล่อลื่น วัสดุก่อสร้าง อุปกรณ์การเกษตรและการประมง เครื่องยนต์ เครื่องจักร เครื่องใช้ไฟฟ้า และยานพาหนะ เป็นต้น ส่วนสินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ ผลผลิตทางการเกษตรกรรม เช่น ข้าว ข้าวโพด มะนาว ชมพู่ กล้วย สับปะรด เกลือ สัตว์ทะเล และสินค้าอุตสาหกรรม เช่น สับปะรดกระป๋อง ปูนซีเมนต์ และขนมพื้นเมือง

ด้านการบริการ ประกอบด้วย โรงแรม บังกะโล และเกสเฮาส์ จำนวน 53 แห่ง สนามกอล์ฟ 6 แห่ง และสนามไตรกอล์ฟ 1 แห่ง ธนาคารต่างๆ รวมทั้งสาขาย่อย จำนวน 47 แห่ง สหกรณ์ประเภทต่างๆ รวม 45 แห่ง

สำหรับรายได้เฉลี่ยของประชากรจังหวัดเพชรบุรี ประมาณ 57,399 บาทต่อคนต่อปี (ข้อมูลจังหวัดเพชรบุรี ปี 2543. 2543 : 9)

2.1.5 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

2.1.5.1 การปกครอง

จังหวัดเพชรบุรีแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 93 ตำบล 683 หมู่บ้าน ได้แก่

อำเภอเมืองเพชรบุรี	มี	24	ตำบล	182	หมู่บ้าน
อำเภอชะอำ	มี	9	ตำบล	64	หมู่บ้าน
อำเภอบ้านแหลม	มี	10	ตำบล	67	หมู่บ้าน
อำเภอบ้านลาด	มี	18	ตำบล	113	หมู่บ้าน
อำเภอเขาย้อย	มี	10	ตำบล	57	หมู่บ้าน
อำเภอท่ายาง	มี	12	ตำบล	101	หมู่บ้าน
อำเภอหนองหญ้าปล้อง	มี	4	ตำบล	29	หมู่บ้าน
อำเภอแก่งกระจาน	มี	6	ตำบล	46	หมู่บ้าน

นอกจากนี้ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรี ยังประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 11 แห่ง คือเทศบาลเมืองเพชรบุรี เทศบาลตำบลชะอำ เทศบาลตำบลท่ายาง เทศบาลตำบลนายาง เทศบาลตำบลบ้านแหลม เทศบาลตำบลบ้านลาด เทศบาลตำบลห้วยสะพาน เทศบาลตำบลหาดเจ้าสำราญ เทศบาลตำบลหนองจอก เทศบาลตำบลบางตะบูน เทศบาลตำบลเขาย้อย และองค์การบริหารส่วนตำบล 69 แห่ง

2.1.5.2 การศึกษา

จังหวัดเพชรบุรีมีสถานศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งหมด 305 แห่ง มีแหล่งบริการวิชาการนอกระบบโรงเรียนทั้งหมด 342 แห่ง

จากข้อมูลทางการศึกษาในปี 2542 พบว่านักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวนร้อยละ 97.8 จะศึกษาต่อ และนักเรียนที่จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวนร้อยละ 68.5 จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

2.1.5.3 การสาธารณสุข

จังหวัดเพชรบุรีมีสถานบริการสาธารณสุขทั้งของภาครัฐและเอกชน ซึ่งประกอบด้วย โรงพยาบาล 15 แห่ง เป็นโรงพยาบาลภาครัฐ 8 แห่ง เป็นโรงพยาบาลเอกชน 7 แห่ง สถานือนามัยขนาดใหญ่ 28 แห่ง สถานือนามัยทั่วไป 97 แห่ง คลินิกแพทย์ 55 แห่ง คลินิกทันตแพทย์ 9 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 61 แห่ง และร้านขายยาแผนโบราณ 15 แห่ง

ทางด้านบุคลากรสาธารณสุข มีแพทย์ 97 คน ทันตแพทย์ 18 คน เภสัชกร 42 คน พยาบาลวิชาชีพ 473 คน กิดเป็นอัตราส่วนแพทย์ 1 คน ต่อประชากร 4,690 คน (ข้อมูลจังหวัดเพชรบุรี ปี 2543. 2543 : 11-12)

2.1.5.4 ศาสนา

การนับถือศาสนาของประชากรในจังหวัดเพชรบุรีนั้น ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ประชากรนับถือมากที่สุด จำนวนร้อยละ 96.87 รองลงมา คือศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ จำนวนร้อยละ 2.50 และจำนวน

ร้อยละ 0.56 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีประชากรที่นับถือศาสนาอื่นๆ อีกร้อยละ 00.7 (ข้อมูลจังหวัดเพชรบุรี ปี 2543. 2543 : 11)

2.2 ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอเขาย้อย

2.2.1 สภาพโดยทั่วไป

2.2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอเขาย้อยซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาเฉพาะของการศึกษาค้นคว้านี้ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศใต้ตามถนนสายเพชรเกษม (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4) ระยะทางประมาณ 137 กิโลเมตร และตามถนนสายธนบุรี-ปากท่อ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35) ระยะทางประมาณ 97 กิโลเมตร อำเภอเขาย้อยเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของตัวจังหวัดเพชรบุรี ห่างจากตัวจังหวัดเพชรบุรีไปตามถนนสายเพชรเกษม (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4) ประมาณ 23 กิโลเมตร คือถ้าเดินทางโดยรถยนต์จากกรุงเทพมหานครโดยใช้ถนนสายเพชรเกษมหรือสายธนบุรี-ปากท่อ จะถึงอำเภอเขาย้อยก่อนถึงตัวจังหวัดเพชรบุรี

พื้นที่ของอำเภอเขาย้อยมีทั้งหมด 305.648 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 191.034 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่นดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับพื้นที่อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับพื้นที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับพื้นที่อำเภอบ้านลาด และอำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

2.2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง และที่ราบลุ่มบางแห่ง บริเวณที่ราบสูงอยู่ทางทิศตะวันตกแล้วค่อยๆ ลาดเอียงลงทางทิศตะวันออก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวและดินทราย มีภูเขาเป็นแนวกั้นระหว่างอำเภอเขาย้อยกับอำเภอหนองหญ้าปล้อง มีแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น หนอง บึง แต่ไม่มีแม่น้ำสายหลัก ประชากรที่ทำอาชีพหลักกรรมอาศัยน้ำจากคลองชลประทานและอ่างเก็บน้ำเป็นหลัก

2.2.1.3 ลักษณะภูมิอากาศ

1) ฤดูกาล

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของอำเภอเขาย้อยอยู่ติดฝั่งทะเลด้านทิศตะวันตกของอ่าวไทยมีพื้นที่สูงชันขึ้นสู่ทางทิศตะวันตกซึ่งมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นเขตเงาฝน พื้นที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และพายุหมุนจากทะเลจีนใต้ อิทธิพลของดีเปรสชันทำให้ฝนตกในบริเวณอำเภอเขาย้อยมากกว่าปกติ ด้วยสภาพภูมิประเทศดังกล่าวทำให้อากาศไม่ร้อนจัดและไม่หนาวจัดจนเกินไป สามารถแบ่งฤดูกาลออกได้ 3 ฤดูกาล คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม รวมเวลา 6 เดือน เนื่องจากในช่วงเวลานี้จะได้รับอิทธิพลของลมตะวันตกเฉียงใต้ จึงทำให้มีช่วงฤดูฝนที่ยาวนาน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 1,156.9 มิลลิเมตร เดือนที่มีฝนตกชุกมากคือในช่วงเดือนกันยายน

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม ในช่วงนี้จะได้อิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ แต่เป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ จึงทำให้อากาศไม่หนาวจัด

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน อากาศจะเริ่มร้อนแต่ไม่ร้อนจัด เนื่องจากได้รับกระแสลมที่พัดผ่านทะเล

นอกจากนั้น อำเภอเขาย้อยจะมีช่วงพายุฝนฟ้าคะนองระหว่างฤดูร้อนกับฤดูฝน คือประมาณเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นระยะเวลาที่อาจมีฝนฟ้าคะนองที่เคลื่อนตัวมาจากทะเลจีนใต้ เป็นลักษณะได้ฝน หรือพายุโซนร้อน

2) อุณหภูมิ

ในช่วงระหว่างปี 2541-2543 อำเภอเขาย้อยมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 28.5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 14.6 องศาเซลเซียส ถึง 18.4 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 36.0 องศาเซลเซียส ถึง 37.3 องศาเซลเซียส (ข้อมูลสถิติสำคัญอำเภอเขาย้อย ประจำปี 2543. 2543 : 5)

2.2.1.4 โครงสร้างพื้นฐาน

1) การไฟฟ้า อำเภอเขาย้อยมีสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค 1 แห่ง จำนวนผู้ใช้ไฟฟ้ามีทั้งหมด 8,141 ครั้วเรือน จากจำนวน 9,904 ครั้วเรือน หรือประมาณร้อยละ 82.19 ของจำนวนครั้วเรือนทั้งหมด

2) การประปา มีสำนักงานเขตการจ่ายน้ำ 1 แห่ง มีประชากรที่ใช้น้ำประปาจากการประปาส่วนภูมิภาคจำนวน 2,295 ครั้วเรือน หรือประมาณร้อยละ 23.14 ของจำนวนครั้วเรือนทั้งหมด ส่วนที่เหลือจะใช้บริการจากการประปาชนบท การประปาหมู่บ้าน และจากแหล่งน้ำธรรมชาติ

3) การโทรศัพท์ ปัจจุบันในอำเภอเขาย้อยมีบริการโทรศัพท์สาธารณะจำนวน 38 ตู้ และมีผู้ใช้โทรศัพท์ส่วนบุคคลจำนวน 898 ราย

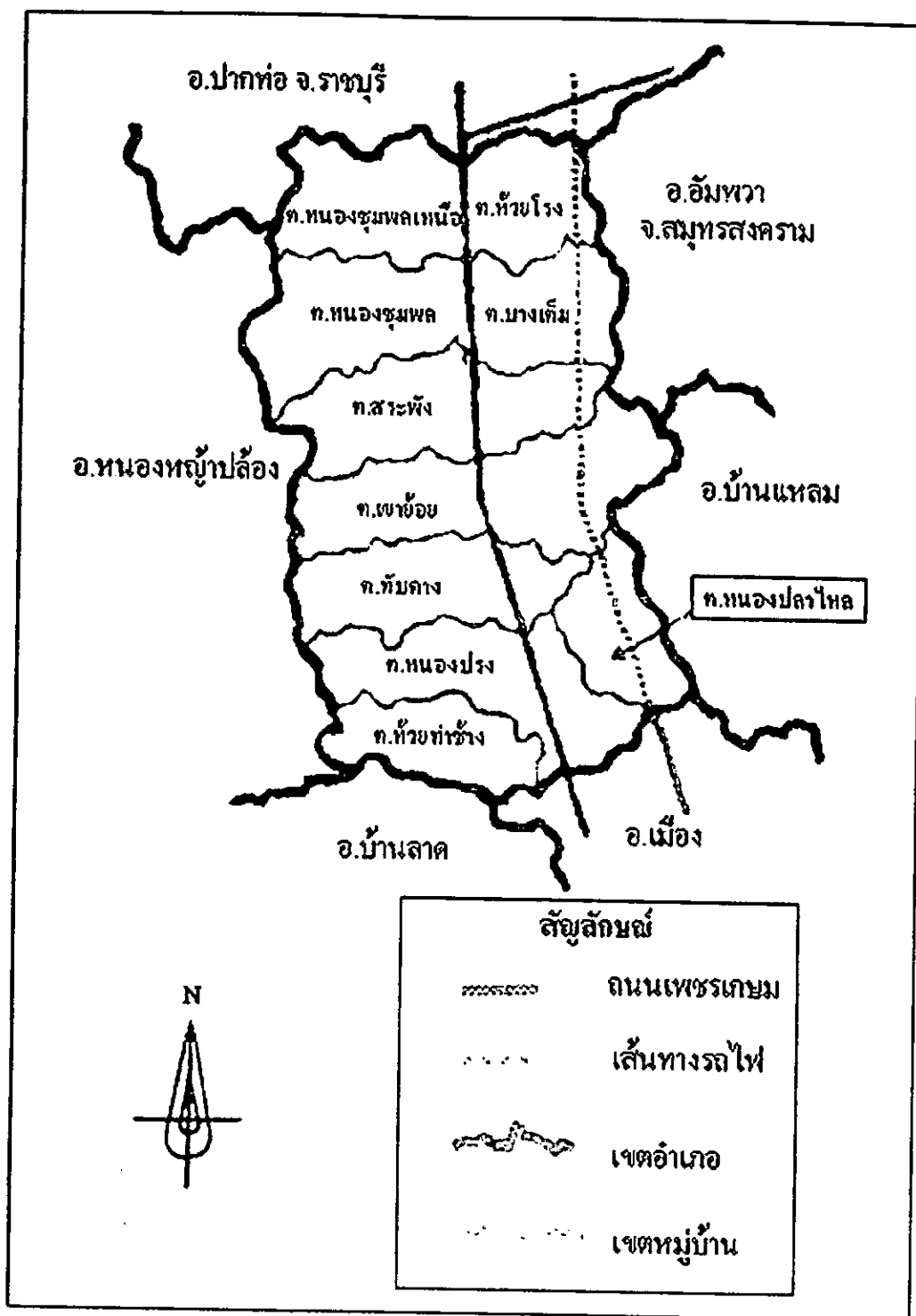
4) การคมนาคม

4.1) การคมนาคมภายนอกอำเภอ

ในสมัยก่อนชาวอำเภอเขาย้อยนิยมใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำกันมาก คลองที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญคือคลองบ้านน้อย อยู่แถบหมู่บ้านน้อย บริเวณวัดท้ายตลาด ตำบลเขาย้อย ปัจจุบันแทบไม่ได้ใช้กันแล้ว ซึ่งมีร่องรอยให้เห็นแนวคลองที่ก่อด้วยอิฐมีอายุไม่น้อยกว่า 80 ปี ในปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้ในการคมนาคมทางบกเป็นส่วนมาก เพราะมีถนนสายหลัก คือถนนเพชรเกษมหรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ตัดผ่านบริเวณตอนกลางท้องที่ของอำเภอเขาย้อย เป็นถนนคู่ขนาน 4 ช่องทางจราจร ระยะทางผ่านตำบลห้วยโรงซึ่งเป็นตำบลแรก ผ่านตำบลหนองชุมพล ตำบลหนองชุมพลเหนือ ตำบลบางเค็ม ตำบลสระพัง ตำบลเขาย้อย ตำบลทับคาง ตำบลหนองปรัง ถึงตัวจังหวัดเพชรบุรีซึ่งลงไปทางทิศใต้ประมาณ 23 กิโลเมตร ทำให้การเดินทางติดต่อระหว่างอำเภอเขาย้อยกับตัวจังหวัดเพชรบุรีทำได้อย่างสะดวก ในการเดินทางไปตัวจังหวัดและระหว่างอำเภอนั้น ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีรถส่วนตัวกันเกือบทุกบ้าน อาจเป็นรถจักรยานยนต์ หรือรถกระบะ ซึ่งเหมาะกับสภาพการใช้ขนส่งผลผลิตทางเกษตรและอุปกรณ์การเกษตร แต่สำหรับชาวบ้านที่ไม่มีรถส่วนตัวจะอาศัยรถประจำทางซึ่งเป็นรถสองแถว จะวิ่งรับส่งคนโดยสารตั้งแต่เช้าและจะหยุดหลังจากเวลาประมาณ 18.00 น. ไปแล้ว อัตราค่าโดยสารขึ้นอยู่กับระยะทางตั้งแต่ 5-10 บาทขึ้นไป ชาวบ้านที่เดินทางไปตัวจังหวัดส่วนใหญ่เป็นคนทำงานและนักเรียน ส่วนชาวบ้านโดยทั่วไปจะไม่ได้เดินทางไปบ่อยครั้งนัก นอกจากเวลาทำธุระจำเป็นจริงๆ

4.2) การคมนาคมภายในอำเภอ

สำหรับการคมนาคมภายในอำเภอระหว่างตำบลและหมู่บ้าน ชาวบ้านจะใช้ถนนทางหลวงชนบท ซึ่งเป็นเส้นทางที่สร้างเชื่อมต่อกันทุกตำบลและหมู่บ้าน มีทั้งถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต จนถึงถนนดิน

ภาพประกอบ 2 แสดงแผนที่ที่ตั้งอำเภอเขาย้อย*

* ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่พัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ. 2545 - 2549). 2543.

ลูกรัง ยานพาหนะมีใช้ตั้งแต่รถส่วนตัว ได้แก่ จักรยาน จักรยานยนต์ รถยนต์ และจักรยานยนต์รับจ้างในอัตราค่าจ้างตั้งแต่ 10 บาทขึ้นไป (มีเฉพาะบางตำบล เช่น ตำบลเขาย้อย) ส่วนการติดต่อภายในหมู่บ้านนั้น ใช้การเดินทางเท้าไปมาหาสู่กัน ทั้งนี้เพราะการปลูกสร้างบ้านเรือนจะอยู่ไม่ไกลกันนัก แต่สำหรับครอบครัวที่ทำนาโดยมากมี “รถอีแต่น”^{*} เป็นพาหนะสำหรับขนส่งผลผลิตและอุปกรณ์ทางการเกษตร ตลอดทั้งนิยมเป็นพาหนะในการเดินทางระหว่างตำบลด้วย นอกจากถนนทางหลวงชนบทแล้ว มีถนนดินลูกรังอัดแน่นตามแนวคลองชลประทานอีกหลายสาย รวมทั้งยังใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำในคลองน้ำเขียว คลองหนองปลาไหลในตำบลหนองปลาไหลอยู่บ้าง

นอกจากนี้ยังมีเส้นทางรถไฟผ่านพื้นที่ของอำเภอเขาย้อยทางทิศตะวันออก มีสถานีรถไฟ 3 แห่ง คือสถานีรถไฟเขาย้อยในตำบลเขาย้อย สถานีรถไฟหนองปลาไหลในตำบลหนองปลาไหล สถานีรถไฟบางเค็มในตำบลบางเค็ม และมีจุดรับผู้โดยสารที่ตำบลห้วยโรง

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าพื้นที่อำเภอเขาย้อยโดยส่วนใหญ่ได้พัฒนาไปตามเวลาและสภาพแวดล้อม รวมทั้งตั้งอยู่ไม่ห่างจากกรุงเทพมหานคร และการคมนาคมไปมาสะดวก แต่ลักษณะสังคมหมู่บ้านของคนที่นี่ยังคงเป็นสังคมชนบทดั้งเดิมอยู่มาก

2.2.1.5 แหล่งน้ำ

อำเภอเขาย้อยไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน มีแต่แหล่งน้ำธรรมชาติ ดังนั้น การใช้น้ำในชีวิตประจำวันของชาวอำเภอเขาย้อยนอกเหนือจากการใช้น้ำประปาแล้ว ยังอาศัยแหล่งน้ำจากแหล่งอื่นๆ ได้แก่ สระ มีจำนวนทั้งสิ้น 139 แห่ง หนอง มีจำนวนทั้งสิ้น 3 แห่ง บ่อน้ำบาดาล 88 บ่อ บ่อน้ำ 172 บ่อ น้ำฝน และน้ำจากคลองน้ำเขียวที่เป็นลำห้วยขนาดเล็กอยู่ในตำบลหนองปลาไหล แต่แหล่งน้ำตามธรรมชาติเหล่านี้ไม่เพียงพอในการใช้ทำนาและการเพาะปลูกอื่นๆ จึงต้องอาศัยแหล่งน้ำจากการชลประทาน มีการขุดเป็นคูคลองขนาดใหญ่และเล็กส่งไปทั่วพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นน้ำที่ส่งมาจากเขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี และมีบางส่วนที่ส่งมาจากเขื่อนเพชรบุรี

นอกจากนั้นยังมีอ่างเก็บน้ำ 4 แห่งอยู่ใน 2 ตำบล คืออ่างเก็บน้ำห้วยน้อย มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ประมาณ 250 ไร่ อ่างเก็บน้ำห้วยใหญ่ มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ 1,200 ไร่ ซึ่งอยู่ในตำบลทับตาง อ่างเก็บน้ำห้วยหึ่ง มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ประมาณ 700 ไร่ และอ่างเก็บน้ำห้วยตะเภา มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ประมาณ 800 ไร่ ซึ่งอยู่ในตำบลหนองปรัง (แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ. 2545 – 2549). 2543 : 9,17)

2.2.2 ประวัติอำเภอเขาย้อย

อำเภอเขาย้อยเริ่มตั้งเมื่อ พ.ศ. 2440 ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้ชื่อว่า “อำเภอห้วยท่าช้าง” โดยตั้งที่ทำการอยู่ที่บ้านห้วยท่าช้าง (ปัจจุบันมีฐานะเป็นตำบลห้วยท่าช้าง)

ในปี พ.ศ. 2444 ได้ย้ายที่ทำการไปตั้งอยู่ที่บ้านหัวสะพาน แล้วเรียกชื่อใหม่ว่า “อำเภอหัวสะพาน” แต่เนื่องจากที่ทำการอำเภอตั้งอยู่ปลายเขตแดนอำเภอซึ่งห่างไกลกับแหล่งชุมชน จึงตั้งอยู่ได้เพียง 1 ปีก็ต้องย้ายไปอยู่บริเวณทางแยกเข้าวัดยางในท้องที่ตำบลเขาย้อยเมื่อปี พ.ศ. 2445 และเปลี่ยนชื่อว่า “อำเภอเขาย้อย” ต่อมาในปี พ.ศ. 2465 ได้ย้ายที่ทำการไปอยู่ที่สถานีรถไฟ ตำบลเขาย้อย (อยู่ห่างจากที่ทำการอำเภอปัจจุบันไปทางทิศตะวันออกประมาณ 4 กิโลเมตร) ด้วยเห็นว่ามีบ้านเรือนอยู่หนาแน่น ในครั้งนี้ใช้ชื่อว่า “อำเภอบ้านน้อย” และก่อนที่จะมาตั้งอยู่ในพื้นที่ปัจจุบัน ที่ทำการอำเภอได้ย้ายอีกครั้งหนึ่ง คือ เมื่อ พ.ศ.

^{*}รถอีแต่น เป็นรถที่ชาวบ้านต่อขึ้นเอง มีรูปทรงสี่เหลี่ยมไม่มีหลังคา ดักรถทำด้วยไม้ และใช้เครื่องยนต์ของเรือแทน เครื่องยนต์ของรถ

2468 ได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่เชิงเขาอ้อยทางด้านทิศเหนือ (ห่างจากที่ว่าการอำเภอปัจจุบันไปทางทิศใต้ประมาณ 400 เมตร ใกล้กับสถานีตำรวจภูธรเขาอ้อยปัจจุบัน) และใช้ชื่อว่าอำเภอเขาอ้อยตามเดิม ซึ่งขณะนั้นบริเวณพื้นที่นี้เป็นศูนย์รวมของหน่วยราชการต่างๆ รวมทั้งมีชุมชนบ้านเรือนมาก จนกระทั่งกรมทางหลวงแผ่นดินได้สร้างถนนเพชรเกษม (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4) ผ่านกลางท้องที่อำเภอเขาอ้อยเมื่อปี พ.ศ. 2489 จึงได้ย้ายที่ทำการมาตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษมด้านทิศตะวันออกตั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2495 ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน (สำนักงานอำเภอเขาอ้อย. 2543)

2.2.3 ลักษณะประชากร

จำนวนประชากรของอำเภอเขาอ้อย จากสถิติทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2543 (สำรวจวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2543) พบว่าประกอบด้วยจำนวนครัวเรือน 9,904 ครัวเรือน จำนวนประชากร 38,793 คน เป็นชาย 18,305 คน เป็นหญิง 19,448 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 126.92 คนต่อตารางกิโลเมตร ในจำนวนนี้มีประชากรที่เป็นกลุ่มไทโซ่งประมาณร้อยละ 70 ซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในทุกตำบลของอำเภอ ยกเว้นตำบลห้วยโรง ตำบลสระพัง และตำบลหนองปลาไหล ส่วนกลุ่มคนที่เหลือคือกลุ่มคนไทยประมาณร้อยละ 14 กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนประมาณร้อยละ 10 กลุ่มคนไทยเวียงกับกลุ่มคนไทพวนกลุ่มละประมาณ ร้อยละ 3

2.2.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชาวอำเภอเขาอ้อยประกอบอาชีพหลายประเภท ทั้งอาชีพในภาคเกษตรกรรมและอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม อาชีพที่สำคัญของชาวบ้านในอำเภอเขาอ้อย แบ่งออกได้ดังนี้

2.2.4.1 การประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม

1) การเพาะปลูก

การทำนา ทำไร่ และปลูกพืชผักผลไม้ถือเป็นอาชีพที่สำคัญอาชีพหนึ่ง พื้นที่ทำนาและการเกษตรอื่นๆ ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 เขต โดยใช้คลองชลประทานสายใหญ่ 1 สาย โครงการชลประทานแม่กลองใหญ่เป็นแนวแบ่งเขต คือ

1.1) เขตทำการเกษตรทิศตะวันออก มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่อำเภอ และอยู่ในเขตชลประทานทั้งหมด สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก ได้รับน้ำชลประทานทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง ดังนั้น ชาวนาจึงสามารถทำนาได้มากกว่าปีละครั้ง คือทำนาปีในช่วงฤดูฝน จะเริ่มทำราวเดือนสิงหาคมและเก็บเกี่ยวได้ราวเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ และในช่วงฤดูแล้งจะทำนาปรังซึ่งจะเริ่มทำราวเดือนมีนาคม เก็บเกี่ยวได้ราวเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม นอกจากนั้นก็จะปลูกพืชไร่อายุสั้น ผลไม้ และพืชผักต่างๆ เช่น ข้าวโพด อ้อย กล้วย พริกทอง แผลง เป็นต้น

1.2) เขตทำการเกษตรทิศตะวันตก มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ และอยู่ในเขตชลประทานทั้งหมด ยกเว้นบางส่วนของพื้นที่ตำบลหนองชุมพลเหนือกับตำบลหนองชุมพล สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นภูเขา ป่า ที่ราบเชิงเขา และที่ราบลุ่มซึ่งสภาพดินไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์ บางแห่งเป็นดินปนหินหรือดินหินโผล่ จึงไม่เหมาะต่อการทำการเกษตรเท่าใดนัก พืชที่ปลูก ได้แก่ ข้าว ซึ่งต้องอาศัยน้ำจาก ชลประทานเป็นหลักโดยเฉพาะในฤดูแล้ง นอกจากนี้ ยังปลูกถั่วลิสง ถั่วเขียว และปลูกผักบ้างตามลำห้วย

การทำนาของชาวอำเภอเขาอ้อยในปัจจุบันส่วนใหญ่ทำนาข้าวเจ้า ส่วนการใช้แรงงานวัว และควายในการไถนานั้นแทบไม่มีแล้ว เพราะเปลี่ยนมาใช้รถไถเดินตามแทน

2) การเลี้ยงสัตว์และการประมง

ชาวอำเภอเขาย้อยนอกจากจะทำนา ทำไร่ ปลูกพืชผักผลไม้แล้ว ยังเลี้ยงสัตว์ และทำการประมงทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม จากข้อมูลสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ เดือนพฤษภาคม 2543 พบว่าสัตว์ที่เลี้ยงกันมากคือ ไก่ มีจำนวน 128,090 ตัว สุกร 30,776 ตัว โค 8,400 ตัว เป็ด 3,468 ตัว และกระบือ 59 ตัว ซึ่งจะเลี้ยงกันในทุกตำบลของอำเภอเขาย้อย ด้านการประมง เป็นการเลี้ยงปลาน้ำจืด มีจำนวนผู้เลี้ยง 325 ราย รวมพื้นที่ประมาณ 4,433 ไร่ และเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จำนวน 84 ราย รวมพื้นที่ประมาณ 5,135 ไร่ (แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ. 2545 -2549). 2543 : 10) ซึ่งจะเลี้ยงกันมากในแถบหมู่บ้านสามแพรก ตำบลเขาย้อย

2.2.4.2 การประกอบอาชีพภาคอุตสาหกรรม

เนื่องจากอำเภอเขาย้อยถูกกำหนดให้เป็นเขตอุตสาหกรรม นิคมอุตสาหกรรม จึงทำให้มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากกว่า 40 แห่ง โดยกำหนดให้พื้นที่ทางทิศตะวันออกของถนนเพชรเกษมซึ่งเป็นพื้นที่ของตำบลเขาย้อย ตำบลทับค้าง ตำบลสระพัง ตำบลบางเค็ม ตำบลห้วยโรง ตำบลหนองปลาไหลเป็นเขตเกษตรกรรมหรือพื้นที่จัดรูป ให้พื้นที่ทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นพื้นที่ตำบลหนองชุมพล ตำบลหนองชุมพลเหนือ และบางส่วนของตำบลเขาย้อย ตำบลทับค้าง ตำบลหนองปรัง ตำบลห้วยท่าช้างเป็นเขตอุตสาหกรรม

การอุตสาหกรรมในอำเภอเขาย้อยส่วนใหญ่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับการผลิตผลิตภัณฑ์และวัสดุก่อสร้าง การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น โรงงานทำสับประรดกระป๋อง ทำน้ำตาลทราย ทำปูนซีเมนต์ เป็นต้น สำหรับผู้ใช้แรงงานนั้น ประมาณร้อยละ 80 เป็นแรงงานในพื้นที่อำเภอเขาย้อย และประมาณร้อยละ 20 เป็นแรงงานต่างพื้นที่มาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น ราชบุรี สมุทรสงคราม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น โรงสีข้าว โรงงานแปรรูปไม้ทำเฟอร์นิเจอร์ต่างๆ โรงงานกลึงโลหะ โรงงานซ่อมเครื่องยนต์และรถยนต์ เป็นต้น

2.2.4.3 การพาณิชย์และการบริการ

การค้าและการลงทุนในอำเภอเขาย้อยส่วนใหญ่จะเป็นการค้าขายพื้นฐาน ซึ่งเป็นผลผลิตทางการเกษตรนำมาจำหน่ายโดยตรงแก่ผู้บริโภค ได้แก่ พืชผักสวนครัวต่างๆ ผลไม้ เนื้อสัตว์จำพวกไก่ และสุกร ตลาดที่สำคัญคือตลาดสี่แยกวัดยางซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่ตำบลเขาย้อย ลักษณะของตลาดเป็นแบบเดียวกับตลาดนัด มีพ่อค้าแม่ค้าจัดแผงขายสินค้าทุกวันตั้งแต่เวลาบ่ายถึงเย็น ยกเว้นวันเสาร์และอาทิตย์ ชาวบ้านที่มาจับจ่ายซื้อสินค้านอกจากชาวบ้านในแถบตำบลเขาย้อยแล้ว ยังมีชาวบ้านจากตำบลอื่นๆ ด้วย ส่วนในตำบลอื่นๆ นั้นจะเป็นลักษณะการจัดตลาดนัดที่ผลัดเปลี่ยนกันจัดในแต่ละวันรวม 13 แห่ง นอกจากนี้ ยังมีร้านค้าเล็กๆ จำหน่ายผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปต่างๆ อยู่ในหมู่บ้านทุกตำบล

2.2.4.4 การประกอบอาชีพรับจ้าง

การประกอบอาชีพรับจ้างของชาวอำเภอเขาย้อยมีอยู่ด้วยกันหลายอาชีพ อาชีพที่คนหนุ่มสาวถึงวัยผู้ใหญ่นิยมทำกันมาก ได้แก่ อาชีพรับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทำงานในสนามกอล์ฟ เช่น รับจ้างดายหญ้า พนักงานดูแลในสนาม เป็นต้น รับจ้างดายหญ้าในไร่ รับจ้างทำนา รับจ้างเผาถ่าน รับจ้างตัดไม้ไผ่ รับจ้างจักสาน รวมทั้งรับจ้างต่างๆ ไป เช่น ขับรถรับจ้าง เป็นต้น

2.2.4.5 การประกอบอาชีพหัตถกรรม

อาชีพหัตถกรรมเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้กับครอบครัวไม่น้อย ได้แก่ การทอผ้า ซึ่งเป็นงานฝีมือของชาวไทโซ่ง สามารถหาซื้อได้ที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำ ตั้งอยู่ในตำบลเขาย้อย ตรงหลักกิโลเมตรที่ 138 จากถนนเพชรเกษมเข้าไปประมาณ 60 เมตร การจักสาน เช่น หลัว (เข่ง) ตะกร้า หมวกงอบ กระดัง พัด เป็นต้น

2.2.4.6 การรับราชการและรัฐวิสาหกิจ

ชาวอำเภอเขาย้อยประกอบอาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจเป็นอาชีพหลักกันเป็นส่วนใหญ่ มักพบในกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาสูง โดยเฉพาะผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีฐานะดี เป็นพ่อค้า หรือมีพ่อแม่ ญาติพี่น้องรับราชการอยู่แล้ว มีทั้งรับราชการในตัวอำเภอและในตัวจังหวัด สำหรับในรายที่ศึกษาต่อระดับสูงในกรุงเทพฯ เมื่อจบแล้วนิยมหางานทำและพักอาศัยในกรุงเทพฯ หรือไม่ก็ต่างจังหวัด

จากรายงานผลการสำรวจข้อมูล จปฐ. ระดับอำเภอปี พ.ศ. 2543 รายงานว่า รายได้โดยเฉลี่ยของประชากรอำเภอเขาย้อยประมาณ 20,549 บาท ต่อคนต่อปี (แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ. 2545 – 2549). 2543 : 19)

2.2.5 การตั้งบ้านเรือนและลักษณะบ้านเรือน

2.2.5.1 การตั้งบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านอำเภอเขาย้อยจะกระจายอยู่ทั่วพื้นที่เขตอำเภอ และตั้งขนานไปกับความยาวของถนนเพชรเกษมทั้ง 2 ฝั่งตลอดระยะทาง 23 กิโลเมตร คือทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก แต่ทางฝั่งตะวันตกนั้นมีกลุ่มบ้านเรือนตั้งอยู่มากกว่าฝั่งตะวันออก ทั้งนี้ เพราะทางฝั่งตะวันตกมีพื้นที่กว้างและลึกเข้าไปจนจดเทือกเขาตะนาวศรี การปลูกสร้างบ้านเรือนในแต่ละตำบลมีทั้งที่ตั้งเป็นกลุ่มครัวเรือนและกระจายอยู่ห่างกัน

สำหรับบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมถนนจะดูเป็นแนวกับถนน นิยมหันหน้าบ้านออกสู่ถนน โดยห่างจากขอบถนนประมาณ 5-10 เมตร แต่บ้านที่อยู่ห่างถนนออกไปจะตั้งไม่เป็นระเบียบ คือจะตั้งตามที่ดินที่มีอยู่ของแต่ละบ้าน

2.2.5.2 ลักษณะบ้านเรือน

ลักษณะบ้านเรือนมีทั้งบ้านแบบไทยภาคกลางและบ้านสมัยใหม่ บ้านแบบไทยภาคกลางส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง หรือเป็นบ้านครึ่งปูนครึ่งไม้ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในทุกตำบล ส่วนบ้านสมัยใหม่มีรูปแบบเป็นบ้านห้องแถว ตึกแถว ทาวน์เฮาส์ บ้านเดี่ยวแบบยุโรป ซึ่งส่วนมากอยู่ริมถนน โดยเฉพาะบ้านห้องแถวและตึกแถว นั้นมักเป็นร้านค้าด้วย

2.2.6 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

2.2.6.1 การปกครอง

อำเภอเขาย้อยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยเทศบาลตำบลเขาย้อย 1 แห่ง มีบ้านเรือนจำนวน 1,949 หลังคาเรือน มีองค์การบริหารส่วนตำบล 8 แห่ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเขาย้อย สระพัง นองชุมพล นองชุมพลเหนือ ห้วยโรง นองปรัง นองปลาไหล และห้วยท่าช้าง และสภาตำบล 1 แห่ง ได้แก่ สภาตำบลทับกาง ส่วนตำบลบางเค็มไม่เป็นสภาตำบล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะอยู่ในเขตเทศบาลเดิมพื้นที่

2) การบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งเขตการปกครองเป็น 10 ตำบล 57 หมู่บ้าน ดังนี้

ตำบลเขาย้อย มี 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยกระแทก (หมู่ 1) บ้านเขาย้อย (หมู่ 2) บ้านห้วย (หมู่ 3) บ้านหลวง (หมู่ 4) บ้านเขาย้อย (หมู่ 5) บ้านน้อย (หมู่ 6) บ้านสามแพรก (หมู่ 7)

ตำบลสระพัง มี 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสระพัง (หมู่ 1) บ้านหนองแหน (หมู่ 2) บ้านสระพัง (หมู่ 3) บ้านหนองส้ม (หมู่ 4)

ตำบลบางเค็ม มี 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านกล้วย (หมู่ 1) บ้านบางเค็ม (หมู่ 2) บ้านหนองบัว (หมู่ 3) บ้านบางเค็ม (หมู่ 4) บ้านกล้วยใต้ (หมู่ 5) บ้านล่าง (หมู่ 6)

ตำบลหนองชุมพล มี 7 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเนิน (หมู่ 1) บ้านหนองชุมพลล่าง (หมู่ 2) บ้านหนองประดู่ (หมู่ 3) บ้านหนองโพธิ์ (หมู่ 4) บ้านหนองชุมพล (หมู่ 5) บ้านหนองดอกบัว (หมู่ 6) บ้านซำภู หลังเต่า (หมู่ 7)

ตำบลหนองชุมพลเหนือ มี 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านวังกะล่อม (หมู่ 1) บ้านหนองกะพ้อ (หมู่ 2) บ้านมณีเลื่อน (หมู่ 3) บ้านศิริวงค์ (หมู่ 4) บ้านเนินรัก (หมู่ 5) บ้านอุตะเกา (พะวง) (หมู่ 6)

ตำบลห้วยโรง มี 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยโรง (หมู่ 1) บ้านห้วยถนน (หมู่ 2) บ้านกาจับ (หมู่ 3) บ้านห้วยโรงล่าง (หมู่ 4)

ตำบลทับคาง มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านดอนทราย (หมู่ 1) บ้านหนองแทน (หมู่ 2) บ้านท่าหอย (หมู่ 3) บ้านทับคาง(บน) (หมู่ 4) บ้านทับคาง (ล่าง) (หมู่ 5)

ตำบลหนองปรัง มี 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองจิก (หมู่ 1) บ้านหนองนวน (หนองยวน) (หมู่ 2) บ้านหนองปรัง (หมู่ 3) บ้านหนองปรัง (หมู่ 4) บ้านหนองเข้ (หมู่ 5) บ้านหนองเข้ (หมู่ 6)

ตำบลหนองปลาไหล มี 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเขาสมอระบั้ง (หมู่ 1) บ้านหนองปลาไหล (หมู่ 2) บ้านไผ่ (หมู่ 3) บ้านคลองน้ำเขียว (หมู่ 4) บ้านท่าเรือ (หมู่ 5)

ตำบลห้วยท่าช้าง มี 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยท่าช้าง (หมู่ 1) บ้านน้อย (หมู่ 2) บ้านใหญ่ กาหลง (หมู่ 3) บ้านน้ำบ่อ (หมู่ 4) บ้านบ่อรวก (หมู่ 5) บ้านหนองแทน (หมู่ 6)

2.2.6.2 การศึกษา

ปัจจุบันการศึกษาของประชากรอำเภอเขาย้อยพัฒนาขึ้น ผู้ปกครองนิยมให้บุตรได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในตัวจังหวัดเพชรบุรีและอำเภอเขาย้อย โดยโรงเรียนเหล่านั้นได้จัดให้มีรถบริการรับส่งนักเรียนเป็นประจำในทุกตำบล ตำบลละหลายคัน จึงทำให้เด็กในวัยเรียนที่บ้านอยู่ห่างไกลกับโรงเรียนมากสามารถเดินทางไปกลับสะดวก

จากข้อมูลทางการศึกษาปี 2542 พบว่าร้อยละ 97.80 ของนักเรียนที่เรียนจบระดับประถมศึกษาปีที่ 6 (จำนวน 410 คน) เข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาต้น และร้อยละ 83.66 ของนักเรียนที่เรียนจบระดับมัธยมศึกษาต้น (จำนวน 361 คน) เข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาปลาย

การศึกษาในเขตอำเภอเขาย้อย แบ่งออกเป็น 2 ระบบ คือ

1) การศึกษาในระบบโรงเรียน มีทั้งหมด 26 โรงเรียน แบ่งออกเป็น

1.1) โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (สศ.) จำนวน 2 โรง คือ โรงเรียนเขาย้อยวิทยา ตั้งอยู่ในหมู่ 2 ตำบลเขาย้อย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2502 และโรงเรียนเขาย้อยพิทยาคม ตั้งอยู่ตำบลสระพัง สร้างเมื่อ พ.ศ. 2524 ทั้งสองโรงเรียนเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย เฉพาะโรงเรียนเขาย้อยวิทยาเปิดสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ด้วย

1.2) โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ (สปช.) จำนวน 23 โรง ซึ่งทั้งหมดเปิดสอนในระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มบางเค็ม ประกอบด้วย 10 โรงเรียน คือ

โรงเรียนบ้านเนินรัก ตั้งอยู่ หมู่ 5 ตำบลหนองชุมพลเหนือ

โรงเรียนวัดกุฎี ตั้งอยู่ หมู่ 2 ตำบลบางเค็ม

โรงเรียนวัดโพธิ์ ตั้งอยู่ หมู่ 1 ตำบลบางเค็ม

โรงเรียนวัดห้วยโรง ตั้งอยู่ หมู่ 1 ตำบลห้วยโรง
 โรงเรียนวัดทรงธรรม ตั้งอยู่ หมู่ 2 ตำบลหนองชุมพลเหนือ
 โรงเรียนวัดหนองชุมพล ตั้งอยู่ หมู่ 2 ตำบลหนองชุมพล
 โรงเรียนวัดมณีเลื่อน ตั้งอยู่ หมู่ 3 ตำบลหนองชุมพล
 โรงเรียนบ้านหนองประดู่ ตั้งอยู่ หมู่ 3 ตำบลหนองชุมพล
 โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ตั้งอยู่ หมู่ 6 ตำบลหนองชุมพล
 โรงเรียนบ้านคีรีวงก์ ตั้งอยู่ หมู่ 4 ตำบลหนองชุมพลเหนือ

- กลุ่มเขาย้อย ประกอบด้วย 6 โรงเรียน คือ

โรงเรียนวัดหนองส้ม ตั้งอยู่ หมู่ 4 ตำบลสระพัง
 โรงเรียนบ้านสระพัง ตั้งอยู่ หมู่ 3 ตำบลสระพัง
 โรงเรียนบ้านเขาย้อย ตั้งอยู่ หมู่ 4 ตำบลเขาย้อย
 โรงเรียนวัดท้ายตลาด ตั้งอยู่ หมู่ 4 ตำบลเขาย้อย
 โรงเรียนวัดยาง ตั้งอยู่ หมู่ 3 ตำบลเขาย้อย
 โรงเรียนบ้านวัง ตั้งอยู่ หมู่ 5 ตำบลเขาย้อย

- กลุ่มทับคาง ประกอบด้วย 6 โรงเรียน คือ

โรงเรียนวัดเขาสมระบัง ตั้งอยู่ หมู่ 1 ตำบลหนองปลาไหล
 โรงเรียนวัดหนองปลาไหล ตั้งอยู่ หมู่ 2 ตำบลหนองปลาไหล
 โรงเรียนวัดเวฬุวนาราม ตั้งอยู่ หมู่ 1 ตำบลหนองปลาไหล
 โรงเรียนวัดดอนทราย ตั้งอยู่ หมู่ 4 ตำบลทับคาง
 โรงเรียนวัดเทพประชุมมิตร ตั้งอยู่ หมู่ 5 ตำบลทับคาง
 โรงเรียนกุญชรวิชาราม ตั้งอยู่ หมู่ 4 ตำบลห้วยท่าช้าง

1.3) วิทยาลัยอาชีวศึกษาเขาย้อย สังกัดกรมอาชีวศึกษา จำนวน 1 โรง

2) การศึกษานอกระบบโรงเรียน ประกอบด้วย

2.1) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
 จำนวน 1 แห่ง ตั้งศูนย์บริการอยู่ที่วัดพระธาตุศิวิชัย ตำบลเขาย้อย

2.2) ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ซึ่งตั้งอยู่ในวัด สังกัดหน่วยงานศึกษานิเทศน์จังหวัดจำนวน 3 แห่ง

2.3) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดกรมพัฒนาชุมชน จำนวน 4 แห่ง

2.2.6.3 การสาธารณสุข

การบริการด้านสาธารณสุขในอำเภอเขาย้อยปัจจุบัน ประกอบด้วย โรงพยาบาลขนาด 30 เตียง 1 แห่ง สถานีอนามัยประจำตำบล หมู่บ้าน รวม 12 แห่ง สถานพยาบาลเอกชน ร้านขายยาแผนปัจจุบัน อย่างละ 2 แห่ง

สำหรับด้านบุคลากรสาธารณสุข จากรายงานของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ วันที่ 31 ธันวาคม 2542 มีแพทย์ 3 คน คิดเป็นอัตราส่วนแพทย์ 1 คน ต่อประชากร 11,717 คน พยาบาลวิชาชีพ 29 คน คิดเป็นอัตราส่วนพยาบาล 1 คนต่อประชากร 1,212 คน

2.2.6.4 ศาสนา

ชาวอำเภอเขาย้อยเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีผู้น้อยที่นับถือศาสนาคริสต์ และอิสลาม เนื่องจากชาวอำเภอเขาย้อยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ จึงมีวัดกระจายอยู่ตามหมู่บ้านทั่วไป และยังมีสำนักสงฆ์อีกด้วย

2.3 ข้อมูลพื้นฐานของชาวไทโซ่ง

2.3.1 ประวัติไทโซ่ง

2.3.1.1 ถิ่นฐานเดิม

ไทโซ่ง คือกลุ่มชาติพันธุ์ไทโบราณกลุ่มหนึ่ง ก่อนที่จะอพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้น ชาวไทโซ่ง เคยตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตั้งแต่บริเวณมณฑลกว๋างสี ยูนาน ดังเกีย จนถึงแคว้นสิบสองจุไท หรือ สิบสองเจ้าไท ซึ่งมีอาณาเขตอยู่แถบลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศเวียดนามเหนือตอนเชื่อมต่อ กับลาวและจีนตอนใต้ (นำพวลย์ กิจรักษ์กุล. 2532 : 22) ไทโซ่งกลุ่มนี้สมัยที่อยู่ถิ่นฐานเดิมไม่ได้เรียกชื่อกัน เช่นนี้ แต่เดิมเรียกกันว่าไทดำ หรือผู้ไทดำ (Black Tai) ที่เรียกเช่นนี้เป็นเพราะนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีดำ ล้วน ซึ่งแตกต่างกับกลุ่มคนไทที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน เช่น ไทขาว หรือผู้ไทขาว (White Tai) ที่สวมเสื้อสีขาว ในเวลาปกติ แต่จะแต่งกายด้วยชุดสีขาวล้วนในเวลามีพิธีศพ (ม.ศรีบุษรา. 2522 : 17) และพวกไทแดง หรือ ผู้ไทแดง (Red Tai) มักใช้ผ้าสีแดงขลิบและตกแต่งเป็นลวดลายที่ชายเสื้อด้วย (สมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ. 2521 : 2)

บริเวณแคว้นสิบสองจุไทซึ่งเคยเป็นถิ่นฐานของไทโซ่งก่อนจะอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น ประกอบด้วยเมืองสำคัญสิบสองเมือง หรือสิบสองจุ พงศาจารย์เมืองไลหรือไลเจา (Lai Chau) กล่าวว่า บริเวณที่พวกไทดำอยู่กันหนาแน่น คือ “เมืองถน” หรือ “เมืองถาง” หรือเมืองทันต์ (กรมศิลปากร. 2507 : 254) ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางสำคัญของแคว้นสิบสองจุไท เมืองนี้ปัจจุบันรู้จักกันในชื่อของ “เดียนเบียนฟู” (Dien Bien Phu) ในประเทศเวียดนาม แคว้นสิบสองจุไทนอกจากเมืองถนที่เป็นเมืองสำคัญแล้ว ยังมีเมือง ภาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองวาด เมืองซาง เมืองโมะ รวม 8 เมือง รวมเมืองที่ผู้ไทขาวอยู่อีก 4 เมือง คือเมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน และเมืองบาง รวมทั้งหมดเป็น 12 เมือง จึงรวมเรียกเมืองดังกล่าวว่าแคว้น สิบสองจุไท โดยแต่ละจุหรือเมืองนั้น ประกอบด้วยเมืองเล็กๆ และหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กัน แต่ละเมืองจะมีเจ้าเมือง ปกครองและเป็นอิสระต่อกัน บางเมืองเกี่ยวข้องโดยทางญาติ หรือแต่งงานกัน ในด้านการแบ่งเขตปกครอง ของแต่ละจุอาศัยลักษณะภูมิประเทศเป็นแนวพรมแดน เช่น ลำห้วย ภูเขา ไม่มีการเขียนแผนที่แน่นอน หมู่บ้านใดจะอยู่ในการดูแลของเมืองใดก็ตัดสินจากความใกล้ชิดทางพื้นที่ ความสะดวก และความสัมพันธ์ของ ความเป็นญาติ (สมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ. 2521 : 3)

ในดินแดนบริเวณเดิมที่เคยเป็นแคว้นสิบสองจุไท นอกจากประชากรไทดำ ไทขาวแล้วยังมีไทแดง และไทอื่นๆ อาศัยอยู่ด้วย ซึ่งคนไทเหล่านี้ได้ปกครองตนเองเป็นอิสระมาช้านาน จนกระทั่งกลุ่มคนไททางทิศ ตะวันตกมีอำนาจขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-20 จึงได้อยู่ในการดูแลของนครหลวงพระบาง และภายหลัง ได้ตกเป็นดินแดนปลายสุดของอาณาจักรไทย เพราะในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นอาณาจักรล้านช้าง ตกเป็นประเทศราชของไทย แต่ไทยยังคงให้ผู้นำไทดำไทขาวปกครองท้องถิ่นตนเอง โดยมีเมืองหลวงพระบาง ปกครองอีกชั้นหนึ่ง จนเมื่อฝรั่งเศสแผ่อิทธิพลเข้าไปในเวียดนาม และเวียดนามตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส

* เมืองถน แปลว่าเมืองฟ้าหรือเมืองเทวดา เพราะเชื่อกันว่าฟ้าหรือเทวดา (ถน) เป็นผู้สร้างเมืองนี้ขึ้น

ดินแดนแคว้นสิบสองจุไทยจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของฝรั่งเศสในเวียดนามในปี พ.ศ. 2431 เนื่องจากดินแดนทางทิศใต้ของสิบสองจุไทยอยู่ติดกับประเทศเวียดนามและเคยส่งเครื่องบรรณาการให้เวียดนามด้วย ฝรั่งเศสจึงถือเป็นข้ออ้างว่าเป็นเมืองขึ้นของเวียดนามมาก่อน ท้ายสุดแคว้นสิบสองจุไทยได้ถูกรวมอยู่ภายใต้ระบบการปกครองแบบสังคมนิยมของเวียดนาม หลังจากที่ฝรั่งเศสแพ้สงครามพวกวียดนาม (Viet Minh) ที่เดียนเบียนฟู (เมืองแกง) ในปี พ.ศ. 2497 (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2534 : 42-49)

สำหรับการที่เรียกไทดำกลุ่มนี้ว่า “ไทโซ่ง” เนื่องจากคำว่า “โซ่ง” ในภาษาไทยคำแปลว่า กางเกง (ม.ศรีบูรพา, 2522 : 109) ซึ่งคำว่า “โซ่ง” นี้เพี้ยนเสียงมาจากคำว่า “ซ่ง” ที่ชาวไทดำ (ไทโซ่ง) ใช้เรียกกางเกง และยังชอบสวมใส่เสื้อผ้าสีดำทั้งผู้ชายและผู้หญิง แต่เนื่องจากสมัยที่คนไทกลุ่มนี้อพยพเข้ามาในประเทศไทยนั้น ได้อพยพเข้ามาพร้อมกับชาวลาวกลุ่มอื่นๆ คนไทยเข้าใจว่าเป็นพวกเดียวกับลาวจึงเรียกกันว่า “ลาวซ่งดำ” หมายถึง ลาวนุ่งกางเกงสีดำ ต่อมาเพี้ยนเสียงเป็น “ลาวซ่งดำ” “ลาวโซ่งดำ” “ลาวทรงดำ” จนในที่สุดคำว่า “ดำ” หายไป เหลือแต่ที่นิยมเรียกกันในปัจจุบันว่า “ลาวทรง” หรือ “ลาวโซ่ง” (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ, 2521 : 2) จนแม้ปัจจุบันชาวไทโซ่งส่วนใหญ่ก็ยังเข้าใจว่าพวกตนเป็นคนลาว ด้วยเข้าใจกันมาตลอดว่าบรรพบุรุษของตนเป็นคนลาวที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย และยังมีประเพณีพิธีกรรมหลายอย่างที่ต่างจากคนไทย จนถึงภาษาพูด อาหารการกิน และบ้านเรือน คนที่รู้ว่าไทโซ่งคือพวกไทดำมีน้อยซึ่งมักเป็นพวก “หมอเสน” (ผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีเช่นไหว้ต่างๆ) และ “มด” (ผู้ประกอบพิธีเรียกขวัญ) เนื่องจากในขณะประกอบพิธีกรรมต้องใช้ภาษาที่พวกเขาเรียกว่าภาษาไทยดำ

2.3.1.2 การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

การอพยพของชาวไทโซ่งเข้ามาในประเทศไทยนั้น ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าอพยพเข้ามาหลายครั้งด้วยผลของการทำสงครามเป็นส่วนใหญ่ โดยอพยพผ่านลงมาทางเวียดนามเหนือ ลาว และเข้าสู่ประเทศไทย ไทโซ่งอพยพเข้ามาครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรีในปี พ.ศ. 2322 เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินโปรดให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ 1) และเจ้าพระยาสุรสีห์ (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท) เป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. 2321 กองทัพได้กวาดต้อนเอาครอบครัวลาวเวียงจันทน์และไทโซ่งจำนวนหนึ่งลงมาที่กรุงเทพฯ และให้ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ตามหัวเมืองในภาคกลาง ดังปรากฏในพงศาวดารรัชกาลที่ 1 ว่า

ในจุลศักราช 1141 ปีกุน เอกศก (พ.ศ. 2322) ... กองทัพสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชิตญวณราช ตีเมืองล้านช้างได้แล้ว ... ให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ ญวนเรียกเมืองชื่อหวี เมืองม่วย สองเมืองนี้เป็นลาวทรงดำ (ผู้ไทดำ) อยู่ริมเขตแดนเมืองญวน ได้ครอบครัวลาวทรงดำมาเป็นอันมาก พาครอบครัวลาวเวียง ลาวทรงดำ ลงมาถึงกรุงในเดือนยี่ปีกุนเอกศก (พ.ศ. 2322) นั้น ลาวทรงดำโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เพชรบุรี ... (กรมศิลปากร, 2506 : 38-40)

การอพยพของชาวไทโซ่งเข้าสู่ประเทศไทยครั้งต่อมาในปี พ.ศ. 2335 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีสาเหตุจากเมืองแกง เมืองพวน แข็งข้อต่อเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงยกทัพไปปราบ และได้กวาดต้อนอพยพครอบครัวไทโซ่ง ไทพวนลงมาถวายพระมหากษัตริย์ไทย (สมัยนั้นเวียงจันทน์ยังเป็นประเทศราชของไทย) จำนวนประมาณ 4,000 เศษ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ, 2521 : 5) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้ส่งไทโซ่งไปอยู่เมืองเพชรบุรี โดยให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกับไทโซ่งรุ่นแรกที่บ้านหนองปรัง (นำพวลย์ กิจรักษ์กุล, 2532 : 25)

ระยะต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีกลุ่มชาวไทโซ่งอพยพเข้ามาอีก 3 ครั้ง คือครั้งแรกในปี พ.ศ. 2378 เมื่อครั้งปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งไทยได้ส่งกองทัพขึ้นไปตีหัวเมืองบริเวณที่ราบสูงตรันนิงห์ (Tran Ninh) เช่น หัวพันห้าทั้งหก เมืองพวน และโจมตีเมืองแถงในสิบสองจุไท ได้กวาดต้อนครอบครัวไทดำ ไทพวน ส่งลงมากรุงเทพฯ ด้วย (กรมศิลปากร. 2504 : 580) ครั้งที่สองในปี พ.ศ. 2379 เนื่องจากเมืองหิมา เมืองคอย เมืองควร เกิดแข็งข้อต่อเมืองหลวงพระบาง เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ จึงให้ท้าวพระยาคุมกองทัพไปตีจับชาวไทโซ่ง แล้วแต่งตั้งให้พระยาศรีมหานาม คุมลงมากรุงเทพฯ และครั้งที่สามในปี พ.ศ. 2381 เจ้าอุปราชกับเจ้าราชวงศ์มีเรื่องวิวาทกัน เจ้าราชวงศ์ได้คุมไทโซ่งมาถวายพระมหากษัตริย์ไทยที่กรุงเทพฯ (กรมศิลปากร. 2507 : 253-254) กลุ่มไทโซ่งที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ โปรดฯ ให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเพชรบุรีเหมือนก่อน (สมทรง บุรุษพัฒน์. 2540 : 4)

ครั้นล่วงเข้ารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในครั้งที่ โปรดฯ ให้เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรียกทัพไปปราบฮ่อที่เขามารูกรานในเขตสิบสองจุไท โดยเฉพาะเมืองแถง เมืองไลในปี พ.ศ. 2428 กองทัพไทยตั้งมั่นอยู่ในบริเวณนี้ระยะหนึ่ง ภายหลังที่ปราบจีนฮ่อเสร็จสิ้นลงแล้ว จึงยกกองทัพกลับมาถึงกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2430 พร้อมทั้งนำครอบครัวไทดำในแคว้นสิบสองจุไทลงมาด้วย (สมิตร์ ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ. 2521 : 7) นับเป็นไทโซ่งกลุ่มสุดท้ายที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย

จากประวัติศาสตร์ดังกล่าวแล้วนั้น สรุปได้ว่าการอพยพของชาวโซ่งครั้งสำคัญทั้ง 6 ครั้ง คือครั้งแรก พ.ศ. 2322 ครั้งที่สอง พ.ศ. 2335 ครั้งที่สาม พ.ศ. 2378 ครั้งที่สี่ พ.ศ. 2379 ครั้งที่ห้า พ.ศ. 2381 และครั้งที่หก พ.ศ. 2430 ได้ถูกส่งให้มารวมกันที่เมืองเพชรบุรีเพียงแห่งเดียว เหตุผลที่ให้กลุ่มไทโซ่งทั้งหมดตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นั่น เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีมีลักษณะภูมิประเทศคล้ายกับที่แคว้นสิบสองจุไท คือเป็นป่าดง มีเขามาก มีห้วย ลำธาร น้ำท่วมไม่ถึง (สมทรง บุรุษพัฒน์. 2540 : 5) และจากคำบอกเล่าของ นายรอด สืบอ่ำ (สัมภาษณ์. 2543) ทำให้ทราบรายละเอียดเพิ่มขึ้นว่า สาเหตุที่ส่งชาวไทโซ่งมาอยู่รวมกันที่เพชรบุรี เพราะเพชรบุรีมีพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับทะเลและภูเขา รวมทั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มาก จึงง่ายต่อการควบคุมดูแลของทางราชการ นอกจากนี้ถ้าพิจารณาเหตุการณ์บ้านเมืองครั้งก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงเวลาประเทศไทยต้องทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านอยู่บ่อยๆ ทำให้สูญเสียพลเมืองที่ต้องไปเป็นทหารและเสียชีวิตในที่รบ รวมทั้งพลเมืองส่วนหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนไป และเมืองเพชรบุรีเองเคยตกเป็นเมืองขึ้นของเขมรเมื่อปี พ.ศ. 2124 และตีกลับคืนมาได้ ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-2148) (ของดีเมืองเพชร. 2529 : 3) การที่เพชรบุรีเคยตกเป็นเมืองขึ้นเช่นนี้ทำให้สูญเสียพลเมืองที่เสียชีวิตในที่รบ และถูกข้าศึกกวาดต้อนไป ประกอบกับเพชรบุรียังมีความสำคัญในฐานะเป็นหัวเมืองหน้าด่าน ดังนั้น การกวาดต้อนผู้คนจากถิ่นอื่นกลับมาด้วยภายหลังที่ชนะสงครามและให้มาอยู่ที่เพชรบุรี ก็เพื่อเอามาเป็นพลเมืองทดแทนพลเมืองเก่าที่เสียชีวิตในที่รบและถูกข้าศึกกวาดต้อนไปในอดีต

2.3.1.3 การตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเพชรบุรี

ในด้านการตั้งถิ่นฐานของบรรดาไทโซ่งในเมืองเพชรบุรีนั้น กลุ่มไทโซ่งที่อพยพมารุ่นแรกในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ 1 ทางราชการได้จัดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่หนองปรัง หรือ หนองเลา (สมิตร์ ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ. 2521 : 8) ซึ่งปัจจุบันคือท้องที่ตำบลหนองปรัง ในเขตอำเภอเขาย้อย ส่วนกลุ่มไทโซ่งรุ่นหลัง คือในสมัยรัชกาลที่ 3 จากการสอบถามผู้สูงอายุชาวไทโซ่งหลายคน ที่ทราบประวัติการอพยพ เช่น นายรอด สืบอ่ำ บ้านอยู่ที่ตำบลเขาย้อย นายห้อย เกษมสงคราม* บ้านอยู่ที่ตำบลทับค้าง นางเรียน ให้สุข

* เสียชีวิตเมื่อปลายปี พ.ศ. 2543

บ้านอยู่ที่ตำบลหนองปรัง และผู้ใหญ่อ่อน เ็นตั้ง บ้านอยู่ที่ตำบลห้วยท่าช้าง ทุกคนทราบเรื่องนี้มาจากคน รุนปู่ย่า ซึ่งได้บอกเล่าตรงกันว่าบรรพบุรุษของตนเข้ามาสู่ประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 และทราบว่แรก เริ่มที่เดินทางออกจากบริเวณแคว้นสิงสองจุไทนั้นได้มากันเป็นครอบครัว บ้างก็ใช้วัวควายเทียมเกวียน บรรทุกเด็กเล็กและสัมภาระต่าง ๆ ข้ามหุบเขา แม่น้ำหลายแห่ง และต้องค้างอ้างแรมตามทางที่ผ่านนั้น ซึ่งใน กลุ่มที่เดินทางอพยพมาครั้งนี้ มีปู่ทวด ย่าทวดของปู่คงร่วมเดินทางมาด้วย (ปู่คง เป็นปู่ของนายรอด สืบอ่ำ ซึ่งปู่คงเป็นผู้เล่าเรื่องอพยพให้นายรอดฟัง) นายรอดเล่าว่าขณะที่เดินทางอพยพมานั้นย่าทวดของปู่คงกำลัง ท้องแก่ เมื่อมาถึงแม่น้ำน่าน ในจังหวัดน่าน ได้หยุดพักอยู่ที่ริมแม่น้ำน่านกันทั้งหมด และย่าทวดของปู่คงได้ เกิดเจ็บท้องและคลอดลูกเป็นผู้ชาย จึงตั้งชื่อว่า “บันาน” (เด็กขายน่าน ภายหลังคือพ่อของปู่คง) จากนั้นได้ เดินทางต่อผ่านอุตรดิตถ์ พิษณุโลก จนมาถึงพระนครศรีอยุธยา ทางราชการเห็นว่าที่อยุธยาเป็นที่ราบลุ่มและ อุดมสมบูรณ์ จึงให้ตั้งที่ท่ามาหากินที่นี่เป็นแห่งแรก แต่เนื่องจากที่นี่เมื่อถึงฤดูฝนน้ำหลากท่วมทุ่งมาก จึงอยู่ กันอย่างไม่มีความสุข กลัวลูกหลานจะจมน้ำตาย ด้วยพวกตนเคยอยู่แต่ที่เป็นป่าดอนและ ภูเขามาก่อน ทำให้ มีบางพวกคิดหลบหนีกลับถิ่นฐานเดิม เมื่อทางราชการเห็นว่าไทโซ่งจะหลบหนีกลับไปถิ่นฐานเดิม และที่ อยุธยา ก็กว้างใหญ่ยากแก่การควบคุมทั่วถึง จึงโปรดฯ ให้ไปอยู่ที่เมืองเพชรบุรี เพราะเมืองเพชรบุรีเป็นแผ่น ดิบแคบ ทางทิศตะวันตกติดภูเขา (ภูเขาตะนาวศรี) ทิศตะวันออกติดทะเล (อ่าวไทย) จะได้คอยระวังการหลบ หนีของไทโซ่งทางทิศเหนือเพียงด้านเดียว ส่วนทางใต้นั้นไม่น่าเป็นห่วงเพราะคงไม่คิดลงไปแน่นอน โดยใน ตอนแรกนั้นเจ้าเมืองเพชรบุรีให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านท่าแร่ (ปัจจุบัน คือตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี) ทางฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีด้านตะวันออก การเดินทางอพยพมาที่เมืองเพชรบุรีจนมาถึงที่บ้าน ท่าแร่นี้ปรากฏในความขับของนางเรียน ให้สุข ซึ่งพรรณนาการเดินทางอพยพของบรรพบุรุษในสมัยนั้นว่า เดินทางมาโดยเรือ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นสภาพไทโซ่งที่ถูกกวาดต้อนมาด้วย ตัวอย่างความขับดังนี้

“เราสับมาซังสับเปิดกันแล้ว

เราโลมาซังโลแย

กางสันหลังปองซังอ้อเบือนท่า

กางสันหลังลายกือออยห่วยเขาเขียน

กวาดเสาเอือเสาแปลอยมากางน้ำ

.....

.....

.....

เขามาซังสับไกแต่แล้ว

สุปิ่นแป้นแชนเศาะ* แฉหลัง

เราสับมาซังโลได้กวาย

เขากวาดมาซังกวาดแหน

.....

.....

โหลมาเนือยฮอดตาแล้งหินแก่นชายหนา

ผู้ลาวโตจ่าจั้งกัมนานอเบ็งสมปู”

(เรียน ให้สุข. สัมภาษณ์. 2543)

คำแปล

“เราโลมาดั่งโลเปิด

เราโลมาดั่งโลแย

กลางหลังพองเหมือนอ้อเบือนท่า

กลางสันหลังที่ลายนั้นคือรอยห่วยที่เขาเขียน

กวาดโลเรือโลแปลอยมากางน้ำ

เราโลมาดั่งโลไ้จริง ๆ นะ

ผูกข้อมือเอาแขนข้อศอกโผล่หลังไว้

เราโลมาเหมือนโลตัวควาย

เขากวาดมาดั่งกวาดแหน

.....

*“เศาะ” หมายถึง ข้อศอก

.....

 โหลมาเรื่อย ๆ จนถึงท่าแร่ถิ่นทรายเม็ดใหญ่
 ผู้ลาวตัวซื่อจึงก้มหน้าตาแอบดูเขา

แต่เนื่องจากที่ท่าแร่นี้อยู่ใกล้ทะเลน้ำเค็ม ทำให้แพ้อากาศถึงกับเจ็บป่วยล้มตายอยู่บ่อย ๆ พวกที่มีชีวิตอยู่ก็อยู่อย่างอดอยากลำบาก เพราะจะทำนาอย่างที่เคยทำมาก่อนก็ได้ ผู้นำกลุ่มในสมัยนั้นจึงร้องขอต่อเจ้าเมืองเพชรบุรีไปหาพื้นที่ทำกินใหม่ทางทิศตะวันตก ซึ่งมีภูเขาเป็นแนวยาวและเป็นป่าทึบ จะได้ “เอ็ดไฮ ไตซอน” คือทำนาทำไร่เหมือนอย่างที่เคยทำกันมาก่อนซึ่งได้รับอนุญาต จึงพากันอพยพเคลื่อนย้ายโดยแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ บางกลุ่มตั้งบ้านเรือนอยู่แถบสะพานยี่หน เวียงดอย และวังตะโก (ในเขตอำเภอเมือง) แต่ส่วนใหญ่พากันเดินขึ้นมาและปลูกสร้างบ้านเรือนในบริเวณพื้นที่ที่เป็นเขตอำเภอเขาย้อยปัจจุบัน ซึ่งเริ่มแรกอยู่ที่เขาพวงเงิน เรียกกันว่า “หลง(ดง)ห้วยหลวง” (หรือถ้าเขาพวงเงิน ในเขตอำเภอบ้านลาดปัจจุบัน) ต่อมาเมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นทำให้พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ รวมทั้งขาดแคลนน้ำบริโภคและอุปโภค จึงพากันกระจายมาอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “เหล้าอีกองหนองอีนา” (บริเวณดงบ้านเก่าในปัจจุบัน) จนล่วงเข้าสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี และโปรดฯ ให้สร้าง “พระนครคีรี” (เขาวัง) เมื่อปี พ.ศ. 2403 ซึ่งในช่วงเวลานี้ชาวไทโซ่งได้เคลื่อนย้ายกันมาตั้งหลักแหล่งมั่นคงอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ตั้งแต่แถบตำบลห้วยท่าช้าง ตำบลหนองปรัง (ที่หนองปรังนี้ตั้งบ้านเรือนสมทบกับไทโซ่งรุ่นแรกที่อยู่ก่อนแล้ว) และตำบลทับค้าง

ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นทำให้อยู่กันหนาแน่น ขาดแคลนไม้สร้างบ้านเรือน และต้องการที่ดินทำกินเพิ่มขึ้น จึงได้กระจายไปยังพื้นที่ใกล้เคียงและห่างออกไปยังพื้นที่ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ คือแถบตำบลเขาย้อย ตำบลบางเค็ม ตำบลหนองชุมพล และตำบลหนองชุมพลเหนือตามลำดับ

สำหรับผู้นำกลุ่มที่กระจายออกไปอยู่ที่ตำบลเขาย้อย ตำบลบางเค็ม ตำบลหนองชุมพล และตำบลหนองชุมพลเหนือ ในกลุ่มที่อพยพไปอยู่หนองชุมพล หนองชุมพลเหนือ และบางเค็มไม่ปรากฏชื่อผู้นำกลุ่มว่าเป็นใคร แต่จากการให้ข้อมูลของนายเต ชูพันธุ์ (สัมภาษณ์. 2543) ท่านกล่าวว่าบริเวณหนองชุมพลสมัยนั้นมีสภาพเป็นป่าทึบอุดมสมบูรณ์ จึงเลือกปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในที่ลึก ๆ ที่ใกล้เชิงเขา และมีแหล่งน้ำเป็นห้วยหนอง คือบริเวณแถบภูเขาอีโก้และเขาอีบิดในปัจจุบัน และเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านเจ็ดหาบ” เหตุที่เรียกชื่อนี้เป็นเพราะกลุ่มคนที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนที่แรกนั้นพากันมา 7 ครอบครัว และใช้ “หาบแข่ง”^{*} แบบของไทโซ่งใส่เสื้อผ้าสัมภาระต่าง ๆ แยกหามกันมานั้นเอง ปัจจุบันบ้านเจ็ดหาบได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านหนองประดู่

ส่วนกลุ่มที่มาอยู่ที่ตำบลเขาย้อย ได้ความว่าผู้นำกลุ่มครั้งนั้นชื่อ “เอื่อม” เป็นผู้ที่ชาวไทโซ่งในกลุ่มนี้ให้ความเคารพนับถือมาก เมื่อท่านเสียชีวิต (หลายสิบปีแล้ว) ชาวไทโซ่งในตำบลเขาย้อยก็ได้สร้างศาลขึ้นเรียกกันว่า “ศาลปู่เอื่อม” ซึ่งถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขา และชาวบ้านไทโซ่งในตำบลเขาย้อยจะร่วมกันจัดพิธีเซ่นไหว้ศาลปู่เอื่อมทุกปีในช่วงเดือน 6 (เดือนพฤษภาคม) (รอด สิบอ้า. สัมภาษณ์. 2543; ห้อยเกษมสงคราม. สัมภาษณ์. 2543; เรียน ให้สุข. สัมภาษณ์. 2543; อ่อน เย็นตั้ง. สัมภาษณ์. 2543; ทองหล่ออาจเอื่อม. สัมภาษณ์. 2543)

ระยะต่อมาชาวไทยโซ่งบางส่วนในพื้นที่อำเภอเขาย้อย ได้กระจายไปหาที่อยู่ใหม่ในเขตอำเภออื่นๆ ของจังหวัดเพชรบุรี จังหวัดใกล้เคียง และไกลออกไป ด้วยประชากรที่เพิ่มขึ้นทุกวันทำให้พื้นที่และไม้

* หาบแข่ง เป็นกระจาด 2 ใบ หรือคู่หนึ่ง กระจาดนั้นมีลักษณะปากกลมกันแคบเป็นรูปแปดเหลี่ยม บางใบเป็นหกเหลี่ยม รอยต่อแต่ละเหลี่ยมมีไม้ประกบและเป็นขากระจาดไปด้วย ทำจากหวายสานเป็นตาเล็กๆ มีสาหรักสำหรับสอดไม้คานหามได้ บางคนทำเป็นฝาคัลยาฬาศีกรอบสำหรับเวลาไปวัด หาบแข่งนี้ใช้ใส่สิ่งของต่างๆ

ปลูกสร้างบ้านเรือนรวมทั้งที่ทำกินไม่พอกับจำนวนคน ประกอบกับเป็นช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปการปกครอง มีการยกเลิกระบบไพร่และยกเลิกควบคุมผู้คนที่ย้ายถิ่นมาจากถิ่นอื่น (นาฬวัลย์ กิจรัชกุล. 2532 : 28-29) ทำให้พวกไทโซ่งสามารถย้ายถิ่นฐานจากที่อยู่เดิมออกไปหาถิ่นที่อยู่ใหม่ได้ตามความพอใจ นอกจากนี้กลุ่มชาวไทโซ่งรุ่นแรกๆ ที่ยังมีความคิดต้องการกลับถิ่นเดิมในแคว้นสิบสองจุไทย ได้อพยพเป็นกลุ่มๆ ขึ้นไปทางเหนือเรื่อยๆ แต่เนื่องจากการเดินทางสมัยนั้นไม่สะดวกรวดเร็วเหมือนสมัยนี้ บ้างก็เจ็บไข้ได้ป่วย ที่ล้มตายไปก็มี ลูกหลานรุ่นหลังที่เกิดและเติบโตในประเทศไทยที่เดินทางติดตามไปด้วยจึงไม่สามารถเดินทางได้ต่อ เพราะไม่รู้เส้นทางกลับถิ่นเดิม ดังนั้น เมื่อเห็นที่ใดมีทำเลพอจะหากินได้ และไม่มีใครอยู่อาศัยมาก่อน จึงเลือกตั้งหลักแหล่งมั่นคงปลูกสร้างเรือนตามแบบของตนอยู่ที่นั่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีหมู่บ้านไทโซ่งตั้งกระจายอยู่ตามระยะทางเป็นแห่งๆ ไป เช่น กลุ่มไทโซ่งบ้านสระ ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นกลุ่มไทโซ่งที่เคยอยู่ตำบลทับค้าง ตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี (วาสนา อรุณกิจ. 2539 : 34) ชาวไทโซ่งบ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เป็นกลุ่มไทโซ่งที่เคยอยู่ในตำบลบ่อหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี (นุกูล ชมภูนิจ. 2538 : 10) เป็นต้น กลุ่มที่เดินทางไปได้ไกลที่สุดทางภาคเหนือได้ตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตอำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และต่อมามีบางส่วนแยกไปอยู่ในเขตอำเภอลานกระบือ อำเภอไทรงาม และอำเภอฟรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร (สมคิด ศรีสิงห์. 2538 : 35-36)

นอกจากนั้นยังปรากฏมีหมู่บ้านไทโซ่งกระจายอยู่ในจังหวัดอื่นๆ อีก ได้แก่ สุพรรณบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี สมุทรสาคร ลพบุรี สระบุรี สุโขทัย นครสวรรค์ พิจิตร เลย ชุมพร และสุราษฎร์ธานี

อย่างไรก็ตาม หากนับเวลาที่ชาวไทโซ่งอพยพเข้ามาครั้งแรกในสมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. 2322 มาจนถึงปัจจุบันก็เป็นเวลาประมาณ 222 ปีแล้ว และแม้ว่าคนไทยกลุ่มนี้มีสัญชาติไทยเช่นเดียวกับคนไทยอีกหลายกลุ่ม ทั้งลักษณะภายนอกก็เหมือนคนไทยทั่วไป แต่ชาวไทโซ่งที่อำเภอยะย้อยโดยเฉพาะบรรดาคนเฒ่าคนแก่ทั้งหลายยังคงยึดมั่นในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของตน ส่วนความคิดที่จะเดินทางกลับไปยังที่บรรพบุรุษของตนเคยอยู่คือเมืองแกลงนั้น แม้ว่าจะไม่มีแล้วในปัจจุบันแต่เมื่อมีคนหนึ่งคนใดเสียชีวิตพวกเขาจะบอกทางให้วิญญาณและผีช่วยส่วนหนึ่งของผู้ตายเดินทางกลับไปเมืองแกลง ดังจะเห็นได้จากชั้นตอนหนึ่งในพิธีศพ (ดูรายละเอียดเรื่องประเพณีการตาย หน้า 70 และดูในบทที่ 3 เรื่องพิธีบอกทางผีช่วย หน้า 119)

2.3.2 ลักษณะทางวัฒนธรรม

2.3.2.1 ภาษาและอักษร

1) ภาษาพูด

ชาวไทโซ่งมีภาษาพูดเป็นของตนเอง เรียกว่า “ภาษาไทโซ่ง” ซึ่งก็คือ “ภาษาไทดำ” นั่นเอง ดังที่ สมิตร์ ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ (2521 : 20) ได้กล่าวไว้ว่า “ภาษาไทโซ่งหรือภาษาไทดำ จัดอยู่ในตระกูลภาษาไท (Thai Family) สาขาตะวันตกเฉียงใต้ (Southwestern Branch)” การเรียงลำดับคำในภาษาโซ่งก็ไม่ได้แตกต่างกับรูปประโยคในภาษาไทยมาตรฐานมากนัก คือใช้รูปประโยคแบบ ประธาน + กริยา + กรรม (พินดา เย็นสมุทร. 2524 : 99) ซึ่งถือเป็นโครงสร้างประโยคแบบโบราณที่สุดและเป็นรูปประโยคที่ใช้ในภาษาไทยถิ่นทั่วไป (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. 2522)

ปัจจุบันภาษาไทโซ่งยังเป็นภาษาที่ใช้พูดติดต่อสื่อสารกันอยู่ โดยเฉพาะในกลุ่มไทโซ่งผู้สูงอายุด้วยกัน แต่ถ้าติดต่อกับคนไทยทั่วไปจะใช้ภาษาไทยมาตรฐาน และมักจะใช้ปนกับภาษาไทโซ่ง ด้วยคนสูงอายุนั้นก็ไม่ถนัดในภาษาไทยมาตรฐาน ส่วนลูกหลานโซ่งรุ่นใหม่ถึงแม้ว่าจะอ่านและเขียนอักษรเดิมของตนไม่ได้เลยแต่ยังพูดและฟังได้บ้าง

ในด้านสำเนียงพูดนั้นผิดเพี้ยนจากชาวลาวเวียงจันทน์และลาวทางภาคอีสานไม่มากนัก (พ. สันธุเสก. 2512 : 43) เช่น คำว่า “เฮ็ด” แปลว่า ทำ ไทโซ่งจะออกเสียงว่า “เอ็ด” การออกเสียงบางคำจะสั้นกว่าเสียงไทยภาคกลางเล็กน้อย เช่น ออก - เอาะ, ลูก - ลุ, ยะ - อยาก, ข้าว - เช่า เป็นต้น และการใช้คำบางคำมีการออกเสียงต่างจากภาษาไทย ได้แก่

- เสียง ด เป็น บ,ป หรือ ล เช่น เดือน - เบือน, ดาว - หลาว
- เสียง ข เป็น ส เช่น ไข่ - ใส, ขับ - สับ
- เสียง ค เป็น ก เช่น ควาย - กว้าย, คำ - ก้า
- เสียง ช เป็น จ เช่น ชื้อ - จือ, ช้าง - จ้าง
- เสียง ท เป็น ต เช่น ท้าว - ต้าว, ทาง - ต้าง

นอกจากนี้โซ่งยังมีศัพท์ที่เป็นคำเดียวกับภาษาไทยมาตรฐานแต่ความหมายต่างกัน คำต่างกัน ความหมายเดียวกัน และคำที่มีใช้เฉพาะในภาษาไทโซ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- คำเดียวกับภาษาไทยมาตรฐานแต่ความหมายต่างกัน เช่น

<u>คำ</u>	<u>ความหมายในภาษาไทยมาตรฐาน</u>	<u>ความหมายในภาษาไทโซ่ง</u>
ขอนแก่น	ท่อนไม้ใหญ่ที่ยังไม่ได้ถากตกแต่ง	ศพ, ท่อนไม้
เล้า	คอกสำหรับให้สัตว์อยู่	สถานที่เก็บข้าวเปลือก
มือ	คราว, ครั้ง, หน	วัน
เสื่อ	เครื่องสานชนิดหนึ่งสำหรับปูนั่งและนอน	ฟูก
อ้าย	คำเรียกลูกชายคนโต	พ่อ

เป็นต้น

- คำต่างกับภาษาไทยแต่ความหมายเดียวกัน เช่น

<u>คำภาษาไทยมาตรฐาน</u>	<u>คำภาษาไทโซ่ง</u>
ปาก	สบ
ฟัน	แข่ว
กางเกง	ล้วง
มิด	ป้า
แม่	เอ้ม
ปัสสาวะ	แน่ว
(สี)ขาว	หลอน
สะพาน	ขัว

เป็นต้น

- คำที่มีใช้เฉพาะในภาษาไทโซ่ง เช่น คำว่า “กะล่อหอง” แปลว่า มุมห้อง สำหรับเป็นที่อยู่ของผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ คำว่า “ปาดตง” แปลว่า วางตั้งไว้ เป็นการนำเครื่องเช่นไปให้ผีเรือนกินที่มุมกะล่อหอง เป็นต้น

2) ระบบเสียง

สำหรับระบบเสียงภาษาไทโซ่งที่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้เน้นเรื่องนี้เท่าใดนัก จึงอาศัยความรู้เรื่องระบบเสียงของภาษาไทโซ่ง จากผลงานการศึกษาเรื่องลักษณะเฉพาะทางด้านเสียงของภาษาลาวในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐมของกาญจนา พันธุ์คำ (2523) คำว่า “ภาษาลาว” ในการศึกษาของกาญจนา พันธุ์คำ ดังกล่าวนี้นี้ หมายถึงภาษาไทโซ่ง ซึ่งกลุ่มไทโซ่งในจังหวัดนครปฐมกับกลุ่มไทโซ่งในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นกลุ่มไทโซ่งที่ไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ และระบบเสียงก็เป็นแบบเดียวกัน ระบบเสียงของไทโซ่งมีดังนี้

2.1) เสียงพยัญชนะ

เสียงพยัญชนะในภาษาไทโซ่งมี 19 หน่วยเสียง คือ / p, ph, b, t, th, k, kh, ʔ, c, f, s, h, m, n, ɲ, l, w และ j / ดังตารางหน่วยเสียงพยัญชนะต่อไปนี้

ลักษณะ ของเสียง	ฐานกรณ์ คุณสมบัติของเสียง	ริมฝีปาก ทั้งสอง	ริมฝีปาก ฟัน	ปุ่ม เหงือก	เพดาน แข็ง	เพดาน อ่อน	ช่อง เส้นเสียง
กัก หรือ ระเบิด	ไม่ก้อง ไม่มีลม	p		t		k	ʔ
	ไม่ก้อง มีลม	ph		th		kh	
	ก้อง	b					
	ก้อง						
กึ่งเสียด แทรก	ไม่ก้อง ไม่มีลม				c		
เสียด แทรก	ไม่ก้อง		f	s			h
นาสิก	ก้อง	m		n	ɲ	ŋ	
ข้างลิ้น	ก้อง			l			
กึ่งสระ	ก้อง	w			j		

ตาราง 1 แสดงหน่วยเสียงพยัญชนะภาษาไทโซ่ง

2.2) เสียงสระ

สำหรับหน่วยเสียงสระในภาษาไทยไทโซ่ง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท เช่นเดียวกับภาษาไทยมาตรฐาน คือ

สระเดี่ยว เสียงสระเดี่ยวมีทั้งหมด 18 เสียง แบ่งเป็นสระเสียงยาว 9 เสียง และสระเสียงสั้น 9 เสียง ดังตารางหน่วยเสียงสระต่อไปนี้

ตำแหน่งของลิ้น ลักษณะของริมฝีปาก	ลิ้นส่วนหน้า	ลิ้นส่วนกลาง	ลิ้นส่วนหลัง	
	ไม่ห่อริมฝีปาก	ไม่ห่อริมฝีปาก	ไม่ห่อริมฝีปาก	ห่อริมฝีปาก
สูง	i , i :		ɰ , ɰ :	u , u :
กลาง	e , e :		ɣ , ɣ :	o , o :
ต่ำ	ɛ , ɛ :	a , a :		ɔ , ɔ :

ตาราง 2 แสดงหน่วยเสียงสระภาษาไทยไทโซ่ง

สระประสม สระประสมในภาษาไทยไทโซ่งแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือเสียงสระประสมสองเสียง มีทั้งหมด 15 เสียง ได้แก่ ia, iu, eu, ɛu, wa, xi, ui, ua, oi, ɔi, ai, a:i, aw , au และ a:u และเสียงสระประสมสามเสียง มีทั้งหมด 3 เสียง ได้แก่ iau, wai, uai

2.3) เสียงวรรณยุกต์

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยไทโซ่งมี 6 หน่วยเสียง คือ

- เสียงวรรณยุกต์ต่ำ – ขึ้น เช่น [kin ¹] กิน
- เสียงวรรณยุกต์กลาง – ขึ้น – ตก เช่น [ma: ²] มา
- เสียงวรรณยุกต์กลาง – ขึ้น เช่น [?a:p ³] อาบ
- เสียงวรรณยุกต์สูงระดับ เช่น [ta: ⁴] ท่า (น้ำ)
- เสียงวรรณยุกต์กลางระดับ เช่น [khau ⁵] ข้าว
- เสียงวรรณยุกต์สูง-เลื่อนลง เช่น [na:m ⁶] น้ำ

3) อักษร

ชาวไทโซ่งมีตัวอักษรของตัวเองใช้ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษตั้งถิ่นฐานเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย ลักษณะของตัวอักษรคล้ายตัวอักษรในภาษาลาว (พ.สินธุเสก. 2512 : 43) ตัวอักษรไทโซ่งประกอบด้วยพยัญชนะ 34 รูป และพยัญชนะพิเศษ ห นำ อีก 8 รูป มีสระและเครื่องหมายต่างๆ 18 รูป ดังนี้ (นุกุล ชมภูนิจ. 2538 : 80-81)

3.1) พยัญชนะ 34 รูป

พยัญชนะโฉบ	พยัญชนะไทย	พยัญชนะโฉบ	พยัญชนะไทย
ก, ค	ก	ด	ด
ข, ฅ	ข	ถ	ถ
ค, ฅ	ค	ท	ท
ง, ฅ	ง	น	น
จ, ฅ	จ	บ	บ
ช, ฅ	ช	ป	ป
ฅ, ฅ	ฅ	ฝ	ฝ
ด, ฅ	ด	พ	พ
ฟ, ฅ	ฟ	ส, ศ, ษ	ส, ศ, ษ
ม, ฅ	ม	ห	ห
ย, ฅ	ย	พ	พ
ล, ฅ	ล	อ	อ
ว, ฅ	ว	ฮ อ	ฮ อ

ตาราง 3 แสดงตัวอักษรพยัญชนะภาษาไทยโฉบ

3.2) พยัญชนะพิเศษ 8 รูป

ห	=	หง
หน	=	หน
หม	=	หม
หญ	=	หญ
หล	=	หล
หว	=	หว
หย	=	หย
หรร	=	หรร

3.3) สระและเครื่องหมายต่างๆ 18 รูป

สระโชนง	คำอ่าน	สระไทย
ิ	ไม้มะ	ะ
ึ	ไม้มกา	า
ึ	ไม้มกี	อ อ
ึ	ไม้มกือ	อ อ
ุ	ไม้มกุ	ู
ุ	ไม้มกู	ุ
ึ	ไม้มกึน	ึ
เ	ไม้มเก	เ
เ	ไม้มแก	แ-
เ-?	ไม้มเกา	เ-า
เ-อ	ไม้มเกิน	เ-เ
เ	ไม้มก้า	้า
อ	ไม้มกัว	ัว
+	ไม้มเกีย	เีย
อ	ไม้มโก	ไ
อ	ไม้มโก	โ
อ	ไม้มโก	เ-
?	ไม้มชิต	'(ไม้มเอก)

ตาราง 4 แสดงตัวอักษรสระและเครื่องหมายต่างๆ ภาษาไทโชนง

วิธีเขียนตัวหนังสือไทโชนงเป็นคำและประโยคจะวางสระไว้รอบพยัญชนะ คือมีทั้งวางข้างหน้า ข้างหลัง ข้างบน และข้างล่าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กิน	= กิน
นาง	= นาง
เทีย	= เทีย
ไป	= ไป
ฟ้ง	= ฟ้ง
ชื้อ	= ชื้อ
ท้าว	= ท้าว
เขา	= เขา

ภาษาเขียนนี้ปัจจุบันเหลือผู้รู้และเขียนได้น้อยมาก ผู้รู้และเขียนได้ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่เป็น “พ่อมด” “หมอขวัญ” “หมอเสน” (ผู้ประกอบพิธีเสนเอือน) “เชือกยก” (ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับศพ) เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากต้องใช้อ่านหรือท่องในขณะประกอบพิธีกรรม และใช้คัดลอกตำราจากครูรุ่นก่อนๆ มาไว้เป็นของตนเอง * ส่วนพวกแม่มดและผู้สูงอายุทั่วไปแทบไม่รู้กันแล้ว

2.3.2.2 การตั้งบ้านเรือนและลักษณะบ้านเรือน

1) การตั้งบ้านเรือน

จากการสำรวจลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวไทโซ่งในอำเภอยาย้อย พบว่าชาวไทโซ่งตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ทั้งสองฝั่งของถนนเพชรเกษม คือทางฝั่งตะวันออกและทางฝั่งตะวันตก ชุมชนไทโซ่งทางฝั่งตะวันตกมีความเจริญในหลายด้านมากกว่าชุมชนทางฝั่งตะวันออก เช่น ถนนภายในหมู่บ้านยังเป็นถนนดินอยู่มาก การสาธารณสุข การศึกษา ยังกระจายไม่ทั่วถึงเหมือนฝั่งตะวันออก แต่ฝั่งนี้ยังรักษาขนบธรรมเนียมไว้ได้มาก ทั้งนี้ คงเป็นเพราะชุมชนทางฝั่งตะวันตกเป็นชุมชนใหญ่และลึกเข้าไปจนจดเทือกเขาตะนาวศรี ส่วนชุมชนทางฝั่งตะวันออกมีความลึกไม่มากและยังมีรถไฟผ่านอีกด้วย

สำหรับการปลูกสร้างบ้านเรือนไทโซ่งในทุกหมู่บ้านเป็นแบบรวมกลุ่มกันเกือบทั้งหมด หรือเป็นกระจุก มีตั้งแต่ 10-20 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่เป็นเครือญาติและรู้จักกันเหมือนอย่างหมู่บ้านคนไทยในชนบททั่วไป แต่ละหมู่บ้านจะตั้งไม่ห่างไกลกันมากนัก สามารถเดินเท้าติดต่อกันได้ ยกเว้นหมู่บ้านไทโซ่งแถบตำบลหนองชุมพลกับหนองชุมพลเหนือเท่านั้น ที่มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่บ้างในพื้นที่การเกษตรของตนเอง

นอกจากนี้ ยังพบว่าการตั้งชื่อหมู่บ้านของชาวไทโซ่งมักมีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศที่ตั้งอยู่ ซึ่งพื้นที่เป็นภูเขา ที่ดอน และแหล่งน้ำธรรมชาติ ชื่อของหมู่บ้านส่วนใหญ่จึงแสดงลักษณะภูมิประเทศของที่ตั้งหมู่บ้านนั้นๆ เช่น บ้านเขาย้อย บ้านดอนทราย บ้านหนองประดู่ บ้านหนองดอกบัว บ้านหนองแห่น บ้านหนองปรัง บ้านหนองเข้ บ้านห้วยท่าช้าง บ้านน้ำบ่อ เป็นต้น

2) ลักษณะบ้านเรือน **

เนื่องจากชาวไทโซ่งมีรูปแบบการสร้างบ้านเรือนเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษอาศัยอยู่ทางแคว้นสิบสองจุไทย และเมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ในระยะแรกๆ คนไทกลุ่มนี้ก็ยังคงปลูกสร้างบ้านเรือนตามแบบเดิมของตน แต่ในปัจจุบันรูปแบบบ้านเรือนดั้งเดิมจริงๆ ของชาวไทโซ่งในทุกตำบลไม่เหลืออยู่แล้ว ทั้งนี้ เพราะเปลี่ยนมาสร้างบ้านเรือนแบบคนไทยอย่างไรก็ตาม แม้จะสร้างบ้านเรือนแบบบ้านคนไทยทั่วไป แต่ยังมีองค์ประกอบภายนอกและการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนหลายอย่างยังเป็นแบบเดิม ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึงทั้งลักษณะเรือนไทโซ่งแบบดั้งเดิม และลักษณะเรือนในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

2.1) บ้านเรือนไทโซ่งแบบดั้งเดิม

ลักษณะเรือนไทโซ่งแบบดั้งเดิมเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวยกพื้นสูง หลังคามุงด้วยแฝกหนาๆ เป็นทรงจั่วลาดคลุมตัวบ้านรอบทุกด้านและเลยพื้นลงมา (ชายคาห่างจากพื้นดินประมาณ 1-2 เมตร) ทำให้มี

* แต่ ชูพันธ์ ซึ่งเป็นพ่อมดคนหนึ่ง ได้เขียนไว้ในกระดาษสมุด โดยเจาะรูที่ริมกระดาษทุกแผ่น เอาเส้นด้ายผูกกระดาษรวมกันเป็นเล่มเล็กๆ แล้วใช้ไม้ไผ่ทำเป็นสันสมุด ส่วนพ่อมดอีกคนหนึ่ง คือนายแอ เจือจาน มีเป็นสมุดพับที่ได้รับตกทอดจากบรรพบุรุษในครอบครัวที่เป็นพ่อมดและแม่มดมาหลายรุ่น

** ชาวไทโซ่งเรียกเรือนว่า “เอือน”

ลักษณะคล้ายกระโจม ยอดจั่วเรือนจะทำเป็นไม้รูปโค้ง 2 ชั้นนำมาประกบกันคล้ายเขากวาง (ลักษณะคล้ายกาแลของเรือนทางภาคเหนือ) เรียกว่า “ขอกูด” ไทโซ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะและความสำเร็จ เสาเรือนอาจมี 6-8 เสา โดยใช้ไม้ขนาดใหญ่ มักเป็นต้นไม้ยาวทั้งต้นปักลงในดินโดยไม่ต้องมีตอม่อ และไม้ที่ทำเสานั้นเลือกเอาไม้ต้นโตที่มีง่ามและง่ามนั้นพอดีกับความสูงของเรือน บริเวณที่ง่ามเสานั้นจะเป็นที่วางรอด ดังนั้น เสาเรือนจึงต้องรับน้ำหนักทั้งพื้นเรือนและหลังคา พื้นเป็นฟากสับทำด้วยไม้ไผ่หรือฟากไม้ไผ่ ฝาเรือนไม่สูงเป็นฝาไม้ไผ่ขัดแตะ หรือทำเป็นฟากเช่นเดียวกับพื้นเรือน แต่บางเรือนหากหาไม้ได้มากพอก็ใช้ไม้กระดานเป็นแผ่นๆ ใช้หวายผูกแทนตะปู ฝาบานตอนบนจะผายออกเล็กน้อย ไม่มีช่องหน้าต่าง มีบันไดที่เรียกว่า “ชั้นไหล” ขึ้นเรือน 2 ด้าน คือที่ด้านหน้าเรือนและด้านหลังเรือน แต่บันไดด้านหน้าเรือนใหญ่กว่าด้านหลัง บันไดทำด้วยไม้จริง อาจเป็นไม้กลมหรือไม้กระดาน ซึ่งชักเก็บได้เมื่อคนขึ้นเรือนหมดแล้ว

ภายในตัวเรือนไม่มีการกั้นฝาเพื่อทำเป็นห้องใดๆ เลย แต่จะกั้นบริเวณหัวท้ายเรือนด้วยฝาขัดแตะเพื่อแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ตอน คือตอนบริเวณหน้าเรือนหรือนอกชานเรือนตอนขึ้นมาจากบันได เรียกว่า “กกชาน” ตอนกลางเรือนเรียกว่า “กวงเอือน” เป็นห้องใหญ่โล่งกว้างไม่กั้นเป็นห้องแต่อย่างใด และตอนในสุดเรียกว่า “กว๊าน”

บริเวณตอนที่เรียกว่า “กกชาน” นี้ใช้เป็นที่รับแขกหรือนั่งพักผ่อน ตอนที่เรียกว่า “กวงเอือน” ที่มุมเสาโดยมากเป็นเสาเอกของเรือนจะจัดให้เป็นมุม “กะล่อหอง”^{*} หรือห้องผีเอือน^{**} ของเรือนที่สืบผีผู้น้อย^{***} ถือเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทโซ่ง บริเวณด้านฝาเรือนด้านหนึ่งมีเตาไฟสำหรับประกอบอาหารตั้งอยู่ เหนือเตาไฟมีหิ้งไม้ เรียกว่า “สา” สำหรับวางของกินของใช้ในครัว นอกจากนี้พื้นที่ตอนกลางยังใช้เป็นที่พักนอนของสมาชิกในครอบครัวทุกคนด้วย ส่วนตอนที่เรียกว่า “กว๊าน” จะใช้มุมใดมุมหนึ่งจัดเป็นมุม “กะล่อหอง” ของเรือนที่สืบผีผู้ท้าว^{****}

โดยที่มุมกะล่อหองทั้งของผู้ท้าวและผู้น้อยจะมีน้ำใส่ชามวางอยู่ประจำ น้ำในชามจะเปลี่ยนทุกครั้งที่ทำ “พิธีปาดตง” หรือ “ปัดตง”^{*****} เวลาที่มีแขกมาเยือนเรือนนั้นเจ้าของเรือนต้องเข้าไปบอกกล่าวกับผีเรือนที่ “กะล่อหอง” ก่อน หรือผู้ใดจะเข้าไปในห้องผีนั้นก็ต้องบอกกล่าวด้วย เพราะถ้าเข้าไปโดยไม่ได้ออกเสียงก่อนจะถือว่าเป็นการ “ผิดผี” ซึ่งอาจทำให้เจ้าของเรือนเจ็บป่วยได้

2.2) บ้านเรือนไทโซ่งในปัจจุบัน

ลักษณะเรือนของชาวไทโซ่งในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้ 3 ประเภทใหญ่ คือ เรือนใต้ถุนสูง เรือนติดดิน และเรือนสองชั้น

* “กะล่อหอง” แปลว่า มุมห้อง จัดไว้สำหรับเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษ หรือผีเอือน

** “ผีเอือน” คือผีเรือน หมายถึง ผีบรรพบุรุษ ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ที่อยู่ใน “สิ่ง” (“สิ่ง” แปลว่า ตระกูล) เดียวกัน ซึ่งส่งกลับไปแล้ว

*** ผู้น้อย หมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากคนชั้นสามัญธรรมดา ซึ่งอยู่ใน “สิ่งเลื่อง”, “สิ่งลู่”, “สิ่งวี”, “สิ่งกา”, “สิ่งกวาง” เป็นต้น

**** ผู้ท้าว หมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากคนชั้นเจ้านาย ซึ่งอยู่ใน “สิ่งล่อ”

***** ปาดตง หรือ “ปัดตง” แปลว่า วางตั้งไว้ เป็นการนำเครื่องเซ่นไปให้ผีเรือนกินที่มุม “กะล่อหอง” การเซ่นไหว้จะถือเอาวันที่เชลยผู้ขึ้นเรือนเป็นวันเซ่นไหว้ หรือเรียกว่า “วันปาดตง” เรือนที่สืบผีผู้ท้าวจะเซ่นไหว้ทุกวัน วัน ส่วนเรือนที่สืบผีผู้น้อยจะเซ่นไหว้ทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ ทุกปี (หรือสองถึงสามปี ขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัวนั้น) ทั้งเรือนที่สืบผีผู้ท้าวและผีผู้น้อยจะต้องจัดพิธีเซ่นไหว้ตามประเพณี เรียกว่าพิธี “เสนเอือน” (รายละเอียดพิธีเสนเอือน ดูหน้า...)

เรือนใต้ถุนสูง เป็นเรือนชั้นเดียว ส่วนใหญ่เป็นรูปทรงเรือนไทยประยุกต์ มุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ มีส่วนน้อยที่สร้างบ้านเรือนไทยด้วยไม้ทั้งหลัง และมุงด้วยสังกะสี แฝก หรือญาคา สำหรับครอบครัวที่มีฐานะดีจะสร้างบ้านทรงเรือนไทยด้วยไม้ทั้งหลัง และมุงด้วยกระเบื้องสามเหลี่ยม ซึ่งก็มีเป็นส่วนน้อย เรือนใต้ถุนสูงนี้ ใต้ถุนสูงประมาณ 2 เมตร ความสูงจากพื้นเรือนถึงจั่วหลังคาประมาณ 4-5 เมตร มีประตูทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีหน้าต่าง 2-6 บาน

เสาเรือนมีทั้งที่ทำด้วยไม้ทั้งต้นขนาดใหญ่ปักลงในดิน เสาไม่มีต่อม่อ และเสาคอนกรีตทั้งต้น พื้นเรือนโดยทั่วไปใช้ไม้กระดาน ส่วนฝาเรือนใช้ไม้กระดานกันตามแนวนอน หรือบางหลังอาจใช้ไม้กระดานผสมกับฝาไม้ไผ่ขัดแตะ หรือผสมกับฝาไม้รวกที่วางเรียงกันในแนวดิ่ง

สำหรับการแบ่งพื้นที่ใช้สอย ส่วนใต้ถุนใช้ประโยชน์หลายอย่างร่วมกัน เช่น เก็บสิ่งของเครื่องใช้ในการเกษตร กันเป็นคอกเลี้ยงสัตว์จำพวกหมู ไก่ และเป็ด ใช้เป็นที่นั่งจักสาน นั่งพักผ่อน หรือบางเรือนใช้เป็นสถานที่นั่งทอผ้า นอกจากนี้ บางเรือนมีครกกระเดื่องสำหรับตำข้าวเปลือกแต่ไม่ได้ใช้แล้ว ส่วนภายในตัวเรือนเกือบทุกหลังยังคงเป็นลักษณะเดียวกับแบบเรือนดั้งเดิม คือไม่มีการกันฝาเป็นห้องนอนหรือห้องอื่นแต่อย่างใด นอกเหนือจากที่มุมเรือนด้านเสาเอกจะกันเป็นห้อง 1 ห้อง เพิ่มขึ้นมาเพื่อใช้เป็นห้องเลี้ยงผีบรรพบุรุษหรือห้องผีเอือน หรือที่เรียกว่า “กะล่อหอง” ทั้งนี้เพราะประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการสืบผี เลี้ยงผี หรือเซ่นไหว้ผีเอือนของชาวไทโซ่งที่ยังนับถือกันอย่างเหนียวแน่น ห้องผีเอือนนี้เป็นห้องขนาดเล็ก ความกว้างยาวประมาณ 2.5 x 2.5 เมตร กันฝาด้วยไม้กระดานหรือไม้ไผ่ขัดแตะ ภายในห้องนั้นที่โคนเสาเอกมีน้ำใส่ขามวางไว้ บางเรือนเห็นมีชุดแบบเดียวกับชุดเกล้าของคนจีนตั้งอยู่ด้วย เหนือโคนเสาขึ้นไปสำหรับบ้านไทโซ่งทั่วไป จะมีสิ่งของสำคัญเกี่ยวข้องกับ “ขวัญ” ของทุกคนในเรือนที่เรียกว่า “ใต้” และ “เงา” เสียบไว้ที่ข้างฝา “ใต้” คือสิ่งที่เก็บขวัญของผู้ชาย ส่วน “เงา” คือสิ่งที่เก็บขวัญของผู้หญิง* ซึ่งเฉพาะ “เงา” นี้ นอกจากผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับขวัญที่เป็น “มด” แล้ว ชาวบ้านไทโซ่งทั่วไปจะไม่รู้จัก จึงเห็นว่าบางเรือนที่ทำ “ใต้” ให้ทั้งลูกชายและลูกสาว

ลักษณะของ “ใต้” ทำด้วยดอกไม้ไผ่เส้นเล็กๆ สานเป็นรูปร่างคล้ายเข่งทรงสูงหรือกระป๋อมเล็กๆ ส่วน “เงา” ทำด้วยดอกไม้ไผ่เส้นเล็กๆ เช่นเดียวกับ “ใต้” แต่สานเป็นรูปร่างคล้ายกับ “กระโษะ” เครื่องมือที่ชาวสวนใช้วิดน้ำเข้าร่องผัก ข้างใน “ใต้” และ “เงา” ของทุกคนจะใส่ “วี” (พัด) สานด้วยไม้ไผ่อันเล็กๆ ขนาด 1 นิ้ว หน้าไม้ และ “ถุงใต้หนุนใต้หิน” เป็นถุงผ้าสีดำเล็กๆ ข้างในใส่ก้อนหิน และหนุนไว้ด้วย โดยพ่อแม่ไทโซ่งจะทำให้ลูกของตนทุกคนตั้งแต่เกิด ฉะนั้น คนไทโซ่งคนหนึ่งๆ จะมี “ใต้” หรือ “เงา” อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นของตนเองกันทุกคน

สาเหตุที่นำ “ใต้” และ “เงา” เก็บรักษาไว้ที่กะล่อหองก็เพื่อให้ผีเอือนคุ้มครองรักษา “ขวัญ” ของทุกคนในครอบครัวให้อยู่ดีเป็นสุข แต่ในกรณีที่ลูกสาวของเรือนนั้นแต่งงานออกไปอยู่ของเรือนสามี ลูกสาวจะนำ “เงา” ของตนไปเสียบรวมไว้ที่มุมกะล่อหองบนเรือนของสามีด้วย และเวลาที่คนตายลงญาติจะนำ “ใต้” หรือ “เงา” ของผู้ตายใส่โลงเผาไปพร้อมกับผู้ตายด้วย ในปัจจุบันพ่อแม่ไทโซ่งรุ่นใหม่ไม่นิยมทำ “ใต้” หรือ “เงา” ให้กับลูกที่เพิ่งเกิดใหม่กันแล้ว ที่ยังทำกันอยู่บ้างก็เฉพาะในครอบครัวที่มีคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย อาศัยอยู่ด้วยเท่านั้น

* เรื่อง “ใต้” นี้ผู้ศึกษาได้อ่านในวิทยานิพนธ์และผลงานวิจัยของหลายๆ คนที่ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับไทโซ่ง ซึ่งทั้งหมดกล่าวไว้ในลักษณะเดียวกันว่า “ใต้ หรือ ไต” เป็นสัญลักษณ์แทนตัวชาย และ “หอยา” เป็นสัญลักษณ์แทนตัวหญิง ส่วน “เงา” นั้นไม่ได้กล่าวถึง

สำหรับเรือนของคนเป็น “มด” นอกจากจะมี “ใต้” และ “เงา” เสียบอยู่ในบริเวณเดียวกับเรือนคนทั่วไปแล้ว ยังมีสิ่งที่เรียกว่า “หิ้งมิด” ติดอยู่ข้างฝาห้องมุมใดมุมหนึ่งที่ไม่ใช่มุมกะล่อหอง และอาจอยู่ในห้องหรือนอกห้องมีเชือกใต้ บน “หิ้งมิด” จะมี “หอน้ำ” ผูกติดกับก้านไม้ไผ่เสียบอยู่ “หอน้ำ” นี้ คือที่อยู่อาศัยของ “มิด”^{*} “หอน้ำ” ทำจากใบตาลพันสอดสลับไปมาคล้ายวงโซ่ต่อกันเป็นชั้นๆ ประมาณ 6 ชั้น (แอ เจอจาน. สัมภาษณ์. 2543)

ส่วนภายในตัวเรือนที่ไม่ใช่ห้องมีเชือก จะเป็นพื้นที่โล่งกว้างหรือเป็นห้องโถง และพื้นที่ด้านหนึ่งโดยมากเป็นด้านเดียวกับห้องมีเชือกนิยมทำเป็นพื้นต่างระดับลดลงประมาณ 1 คืบ บริเวณห้องโถงส่วนหน้าจะใช้เป็นที่รับแขก พื้นที่ด้านซ้ายหรือขวาของเรือนใช้เป็นที่นอนของคนในครอบครัว บางเรือนหัวหน้าครัวเรือนหรือฟ่อจะนอนในห้องมีเชือก ในเรือนที่มีคู่สมรสจะใช้ตุ้เสื้อผ้า หรือตุ้ไชร้กันเป็นห้องส่วนตัวซึ่งจะมีผ้ากันหลังตุ้อีกชั้นหนึ่งเพื่อให้เป็นสัดส่วนมากขึ้น นอกจากนี้ พื้นห้องโถงนี้ยังใช้เป็นพื้นที่จัดพิธีการเช่น ไหว้ต่างๆ ตามประเพณีด้วย ส่วนที่เป็นครัวจะอยู่ส่วนในสุดของเรือน หรือเป็นส่วนที่สร้างต่อเติมออกไปจากตัวเรือน หรืออยู่ใต้ถุนเรือน ในครัวมีทั้งที่ใช้เตาแก๊สและเตาถ่าน และสังเกตเห็นว่าบางเรือนมีตุ้กับข้าว บางเรือนมีหิ้งไม้ที่เรียกว่า “สา” อยู่เหนือเตาไฟ ซึ่งจะใช้วางของกินของใช้ในครัว รวมถึงของใช้บางอย่างเพื่อป้องกันมอด หรือแมลงกัดกิน

สำหรับของใช้ภายในเรือนทั่วไปมีโทรทัศน์ ตู้เย็น โทรทัศน์ ตลอดจนเครื่องใช้ไฟฟ้า วิทยุ ความสะดวกต่างๆ เช่น เครื่องซักผ้า หม้อหุงข้าวไฟฟ้า และบางหลังก็มีเครื่องเสียงด้วย

ในส่วนของห้องน้ำและห้องส้วมนิยมสร้างติดพื้นดินไว้บริเวณหลังบ้าน แยกออกจากตัวเรือนไปต่างหาก มีลักษณะเป็นเพิงหมาแหงน สร้างด้วยไม้หรืออิฐถือปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสี ภายในจะก่อปูนทำเป็นถังเก็บน้ำสำหรับอาบ หัวส้วมนิยมใช้ชนิดราดน้ำ ห้องส้วมห้องน้ำนอกจากจะสร้างแยกจากตัวเรือนดังกล่าวแล้ว บางเรือนจะสร้างห้องส้วมไว้ภายในตัวเรือนใกล้ๆ กับพื้นที่ทำครัว และบางเรือนก็สร้างทั้งห้องน้ำและห้องส้วมไว้ใต้ถุนเรือน

เรือนติดดิน เป็นแบบเรือนที่พบจำนวนไม่มากนัก ลักษณะตัวเรือนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีชั้นเดียว หลังคาทรงจั่วคร่อมอยู่บนพื้นดิน วัสดุที่ใช้มุงหลังคามีทั้งกระเบื้อง สังกะสี แปกหรือหญ้าคา ฝาเรือนมีทั้งสร้างด้วยอิฐถือปูน ไม้ จนถึงไม้ไผ่ขัดแตะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าของเรือน เรือนโดยส่วนใหญ่มีประตูทางเข้าทั้งด้านหน้าและด้านหลัง สำหรับหน้าต่างนั้นไม่นิยมทำไว้ หรือถ้ามีก็มีเพียง 1-2 บาน เรือนลักษณะนี้จะปลูกไม่สูงนัก ความสูงโดยทั่วไปประมาณ 4 เมตร

ภายในตัวเรือนมีลักษณะเหมือนกับเรือนใต้ถุนสูงทุกประการ คือเป็นพื้นที่โล่งกว้าง และกันเป็นห้องมีเชือก 1 ห้อง ภายในห้องมีเชือกที่เหนือมุมกะล่อหองก็มี “ใต้” และ “เงา” ของสมาชิกทุกคนในครอบครัวเสียบอยู่รวมกันที่ข้างฝา ส่วนพื้นที่สำหรับนอนของสมาชิกในครัวเรือนก็จะใช้พื้นที่โล่งกว้างนี้ด้วย หากมีคู่สมรสในบ้านก็จะใช้ตุ้ไชร้หรือตุ้เสื้อผ้ากันเป็นสัดส่วนให้มิดชิด ในส่วนของพื้นเรือนเป็นพื้นคอนกรีต ครัวนิยมไว้ตอนหลังเรือน สำหรับห้องน้ำห้องส้วมจะอยู่นอกตัวเรือน มีลักษณะเช่นเดียวกับเรือนใต้ถุนสูง

เรือนทั้ง 2 ลักษณะ คือเรือนใต้ถุนสูงและเรือนติดดินนี้ สังเกตเห็นว่าส่วนใหญ่จะมีลานดินอยู่บริเวณหน้าเรือน ซึ่งสมัยก่อนชาวไทโซ่งใช้สำหรับนวดข้าว และตากข้าวเปลือก ในปัจจุบันบาง

^{*}“มิด” คือครูของมด ผู้ที่เป็นมดมาก่อนซึ่งล่องลับไปแล้ว

เรือนยังนำข้าวเปลือกจากนามาตากที่ลานนี้ ส่วนการนวดข้าวนั้นไม่มีแล้ว รอบๆ ลานตากข้าวนิยมปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะขาม มะตูม มะยม ต้นผักกาด เป็นต้น

นอกจากนี้ “เล้าข้าว” (ยุ้งข้าว) ยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มักพบในบริเวณบ้านเรือนของหมู่บ้านไทโซ่งในทุกตำบล เพราะในอดีตไทโซ่งเกือบทุกครัวเรือนนิยมทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก ซึ่งถ้าเหลือบริโภคในครัวเรือนก็เก็บไว้ขาย “เล้าข้าว” จึงเป็นที่เก็บข้าวเปลือกซึ่งมีความสำคัญมาก

การปลูกสร้าง “เล้าข้าว” ส่วนใหญ่จะอยู่ติดกับตัวเรือน หรือห่างจากตัวเรือนประมาณ 5-10 เมตร หลังคามุงด้วยกระเบื้องหรือสังกะสี เสาที่ใช้เป็นไม้ทั้งต้นและที่มีง่ามเช่นเดียวกับเสาในการสร้างเรือน ผ่ากันด้วยไม้กระดาน ขนาดของ “เล้าข้าว” ของบางเรือนใหญ่เกือบเท่าตัวเรือน และสังเกตเห็นว่าจะสร้างให้พื้นของ “เล้าข้าว” สูงกว่าพื้นเรือนที่อยู่อาศัย ทั้งนี้ เพราะชาวไทโซ่งถือว่าข้าวเป็นแม่โพสพ มีบุญคุณที่ทำให้มีชีวิตอยู่ได้จึงต้องเก็บไว้ในที่สูง และ “เล้าข้าว” ที่เกวเรือลงแล้วจะไม่นำมาสร้างเป็นที่พักหรือเหยียบย่ำเด็ดขาด ถ้าหากเรือนที่อยู่อาศัยแล้วมาเปลี่ยนเป็น “เล้าข้าว” ในภายหลังก็ไม่มีฝา แต่ใช้ “กะล่อม” ใส่ข้าวตั้งไว้แทน “กะล่อม” ทำด้วยไม้ไผ่สาน ยาวด้วยฟางผสมขี้ควายและดินเหนียวกันรั่ว มีขนาดเล็กใหญ่ตามต้องการ

เรือนสองชั้น แบบของเรือนลักษณะนี้พบน้อยกว่า 2 แบบแรก ส่วนใหญ่อยู่ในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากถนนใหญ่มากนัก เช่น แถบหมู่บ้านในตำบลเขาย้อย ตำบลทับตาง รูปแบบตัวเรือนเหมือนบ้าน 2 ชั้นทั่วไปในปัจจุบันทุกประการ หลังไม้ใหญ่มาก กว้างประมาณ 4-6 เมตร ยาวประมาณ 6-10 เมตร วัสดุในการสร้างใช้เหล็ก อิฐ ปูนซีเมนต์ ทราช หิน เป็นองค์ประกอบหลัก ส่วนที่เป็นไม้ คือหน้าต่าง ประตู และโครงสร้างหลังคา หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ หรือกระเบื้องซีแพค พื้นเรือนชั้นบนปูด้วยไม้กระดาน พื้นชั้นล่างนิยมทำเป็นพื้นหินขัดหรือปูด้วยกระเบื้องโมเสก ซึ่งแบบเรือนสองชั้นนี้มีทั้งเรือนสองชั้นแบบสร้างด้วยปูนทั้งหลัง และแบบครึ่งปูนครึ่งไม้ เจ้าของเรือนลักษณะนี้โดยทั่วไปมีฐานะดี

ภายในเรือนชั้นบนจะกันเป็นห้องนอน 1-2 ห้อง มีหน้าต่างอยู่ด้านหน้าและส่วนที่เป็นห้องนอน ชั้นล่างส่วนใหญ่จะกันเป็นห้อง 2 ห้อง คือห้องนอนและห้องครัว ห้องนอนนั้นจะเป็นห้องใต้บันไดซึ่งอาจเป็นของพ่อแม่ หรือของลูกชายลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน หรือของญาติพี่น้องของพ่อแม่ ส่วนห้องครัวจะสร้างอยู่ด้านในสุดของเรือน ในครัวนิยมใช้เตาแก๊ส นอกจากนี้มีตู้กับข้าว ตู้เย็น และเครื่องใช้ไฟฟ้าอีกหลายอย่าง สำหรับห้องน้ำและห้องส้วมนิยมสร้างไว้ในที่แห่งเดียวกัน โดยจะสร้างไว้ภายในเรือนบริเวณใกล้ๆ กับห้องครัว ห้องน้ำนิยมปูด้วยกระเบื้องโมเสก ก่ออิฐถือปูนเป็นถังเพื่อเก็บน้ำไว้อาบ บางเรือนก็ติดฝักบัวไว้ด้วยแต่ไม่ค่อยได้ใช้ เนื่องจากปัญหาเรื่องขาดน้ำประปาอยู่บ่อยๆ หัวส้วมนิยมใช้หัวส้วมชนิดราดน้ำ มีชั้นสำหรับวางของใช้ และราวตากผ้า

สำหรับห้องผีเชื่อนั้น พบว่าไม่มีบ้านลักษณะสองชั้นหลังใดทำไว้เลย ทั้งนี้ เป็นเพราะผู้ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาวไทโซ่งรุ่นใหม่ที่ได้แต่งงานแล้ว และแยกมาปลูกสร้างบ้านของตนอยู่ต่างหากในบริเวณใกล้เคียงกับบ้านพ่อแม่ของฝ่ายสามี ซึ่งพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ และเมื่อมีการจัดพิธีเช่นไหว้ต่างๆ ตามประเพณีก็จะไปร่วมพิธีในเรือนพ่อแม่ซึ่งมีห้องผีเชื่อนอยู่ ในเรือนใหม่ของพวกเขาก็ไม่มีห้องผีเชื่อนเหมือนอย่างเรือน 2 ลักษณะแรก

ภาพประกอบ 1 แสดงเรือนชาวไทโซ่งแบบดั้งเดิม สร้างด้วยไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยแฝก (ในภาพเป็นเรือนจำลองขนาดเท่าของจริง ตั้งอยู่ที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำ ตำบลเขาย้อย)

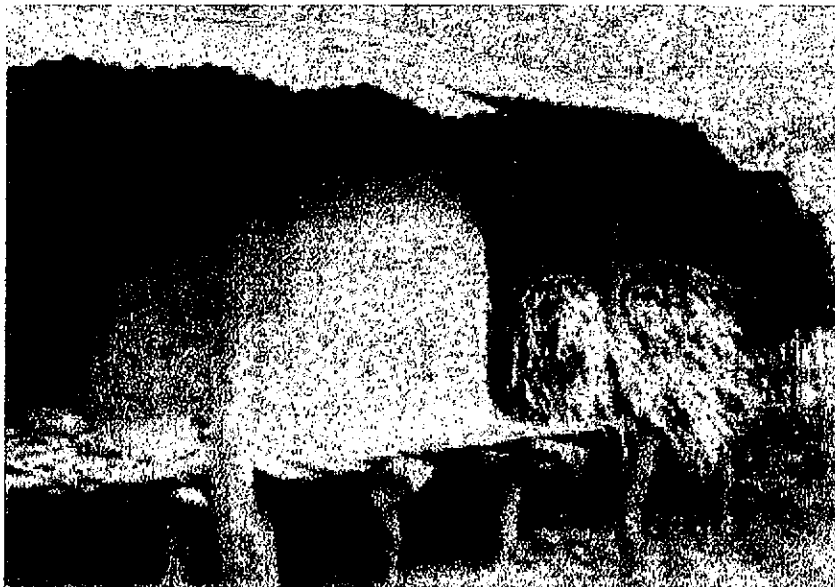
ภาพประกอบ 2 แสดงเรือนชาวไทโซ่งในตำบลหนองชุมพล สร้างคล้ายแบบดั้งเดิม

ภาพประกอบ 3 แสดงเรือนชาวไทโซ่งในตำบลเขาย้อย สร้างแบบบ้านเรือนไทย

ภาพประกอบ 4 แสดงเล้าข้าวของชาวไทโซ่ง สร้างด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ หลังคามุงด้วยสังกะสี

ภาพประกอบ 5 แสดง "กะล่อม" สำหรับเก็บข้าวเปลือก

ภาพประกอบ 6 แสดงมุม "กะล่อทอง" ในห้องผีเขื่อน

ภาพประกอบ 7 แสดง "ใต้" และ "เงา" แขนงไว้ที่ข้างฝาเหนืมมกะล่อทอง ในห้องผีเรือน

ภาพประกอบ 8 แสดงหิ้งผีมืด (ในเรือนของแม่แมด) ติดอยู่มุมด้านหนึ่งในห้อง
ผีเรือนแต่ไม่ใช่มุมกะล่อทองประกอบด้วย 1. หอญ่า เป็นที่อยู่ของผีมืด 2. หิ้งผีมืด
3. กะเหล็บใส่เครื่องใช้ประจำตัวของแม่แมด

2.3.2.3 การแต่งกาย

ชาวไทโซ่งดั้งเดิมมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มคนไทที่อยู่ในประเทศไทย คือนิยมแต่งกายชุดสีดำหรือสีครามแก่* เป็นพื้นทั้งชายและหญิง ซึ่งไม่ว่าในชีวิตประจำวัน ขณะทำงานนอกบ้านหรือในบ้าน เมื่อมีงานประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ก็จะได้เห็นคนไทกลุ่มนี้แต่งกายด้วยชุดสีดำเสมอ จนได้ชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ลาวทรงดำ” หรือ “ไททรงดำ” สำหรับผู้หญิงไทโซ่งนอกจากมีเสื้อผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองแล้ว ยังมีแบบผมทรงต่างๆ ตามอายุและสถานภาพการแต่งงานด้วย ซึ่งการแต่งกายของผู้หญิงไทโซ่งแบบดั้งเดิมนี้ ในปัจจุบันยังแต่งกันอยู่ในกลุ่มผู้หญิงสูงอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไป ส่วนคนวัยหนุ่มสาวนิยมแต่งกายตามสมัยนิยม อย่างไรก็ดี ชาวไทโซ่งทุกคนจะมี “เสื้อฮี” เป็นของตนเองสำหรับใส่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ในตอนนี้จะได้กล่าวถึงการแต่งกายและทรงผมของชาวไทโซ่งเป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

1) การแต่งกายในชีวิตประจำวัน

ผู้ชาย จะสวมเสื้อที่เรียกว่า “เสื้อไทหรือเสื้อซอน” หรือไม่ก็สวม “เสื้อฮองเฮง” คู่กับกางเกงขาสั้นที่เรียกว่า “ส้วงขาเดินหรือส้วงก้อม”

ลักษณะของ “เสื้อไทหรือเสื้อซอน” เป็นเสื้อผ้าฝ้ายแขนยาวทรงกระบอกผ่าหน้าตลอด ติดกระดุมเงินมักเป็นเงินแท่งทรงดอกบัวตูมและมีลวดลาย เรียงกันถี่ๆ ตามประเพณีเดิมติดกระดุม 27 เม็ด เรียกว่า 3 ชุ้ม หรือไม่ก็ 23, 21 เม็ด การติดกระดุมถี่ๆ แสดงถึงคนที่มีระเบียบ แต่เดิมนี่ใช้ติดกันแค่ 10-15 เม็ด และที่เป็นกระดุมเงินแท่งมีน้อย ตัวเสื้อเย็บเข้ารูป คอเสื้อตั้งติดคอไม่มีปกคล้ายคอเสื้อจีน ตัวเสื้อยาวคลุมสะโพก ที่ด้านข้างตัวเสื้อผ่าชายทั้งสองข้างถึงใต้เอวแล้วใช้ผ้าเสริมตะเข็บให้ชายเสื้อต่างออกตรงรอยผ่า สิบเสื้อด้านล่างแหวกออกให้ห่างกัน

ลักษณะของ “เสื้อฮองเฮง” เป็นเสื้อแขนยาวคอตั้ง ติดกระดุม 5 เม็ด ชายเสื้อด้านข้างผ่าออกทั้งสองข้าง มีกระเป๋าสีเสื้อด้านล่างสองด้าน

สำหรับ “ส้วงขาเดินหรือส้วงก้อม” มีลักษณะคล้ายกางเกงขาก๊วย ปลายขาแคบเรียวยาวแคบปิดเข้า ขอบกางเกงส่วนเอวกว้างแบบกางเกงจีน เวลานุ่งต้องขมวดเป็นปมเหน็บไว้ข้างหน้า บางคนจะใช้ผ้าขาวม้าเคียนเอวด้วย

ผู้หญิง จะสวมเสื้อ 2 ตัว เช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป คือสวมเสื้อตัวในหรือชั้นในเรียกว่า “เสื้อน้อย” เสื้อตัวนอกเรียกว่า “เสื้อก้อม” กับนุ่งซิ่น

ลักษณะของ “เสื้อน้อย” เป็นเสื้อคอกลมเรียกว่า “คอไข่” มีแขนในตัว ตัวเสื้อเย็บเข้ารูปติดตัวยาวเหนือเอว (เห็นพุง) ติดกระดุมข้างลำตัวด้านซ้าย ส่วน “เสื้อก้อม” เป็นเสื้อผ้าฝ้ายแขนยาวรัดข้อมือ คอตั้งผ่าหน้าตลอด แต่เดิมนิยมติดกระดุมเงิน 13, 15, หรือ 19 เม็ด ซึ่งจะติดตั้งแต่คอ ในปัจจุบันเหลือเพียง 5-10 เม็ด ตัวเสื้อตัดเย็บเข้ารูปพอดีตัว เอวสั้น หากอยู่กับบ้านหรือทำงานเล็กๆ น้อยๆ จะใส่แค่ “เสื้อน้อย” แต่ถ้าไปทำธุระนอกบ้านก็จะสวม “เสื้อก้อม” หักอีกชั้นหนึ่ง

ซิ่นของผู้หญิงโซ่งมีทั้งสีดำและสีครามแก่ มีลายเส้นทางลงสีขาวสลับพื้นสีดำ ลักษณะซิ่นประกอบด้วยผ้า 3 ชิ้นต่อกัน ชิ้นที่ 1 อยู่ก่อนบนสุดของผ้าซิ่นเรียกว่า “หัวซิ่น” เป็นผ้าสีดำล้วนไม่มีลวดลาย

* น้ำที่ชาวไทโซ่งใช้ย้อมผ้าเป็นสีดำหรือสีครามแก่เรียกว่า “น้ำฮ่อม” ซึ่งได้จากต้นคราม โดยนำต้นครามทั้งต้นและรากจำนวนหนึ่งมัดรวมกันแล้วใส่ไว้ในโอ่ง แล้วเติมน้ำพอท่วมต้นครามทิ้งไว้ 1 คืน ตอนเช้าสรงต้นครามออกให้เหลือแต่น้ำ เอาปูนแดงใส่ลงไป ใช้ไม้กวาดจกเข้ากันแล้วทิ้งไว้จนครามตกตะกอน จากนั้นรินน้ำใสๆ ออกทิ้งไปให้เหลือแต่ส่วนที่ตกตะกอน ซึ่งเรียกว่า “น้ำฮ่อม”

กว้างประมาณ 12 นิ้ว เย็บติดกับชั้นที่ 2 ซึ่งเป็น “ตัวขึ้น” ตัวขึ้นนี้เป็นผ้าพื้นดำทอลายเส้นสีขาวเป็นทางลงลายเส้นสีขาวแต่ละเส้นห่างกันประมาณ 2 นิ้ว สลับกันระหว่างเส้นใหญ่และเส้นเล็ก ลายเส้นใหญ่คู่กัน เรียกว่า “ตาгу” (ตาคุ) หมายถึงชาวไทยและชาวลาวเคยเป็นพี่น้องกัน ลายเส้นเล็กและเส้นใหญ่เดี่ยวที่ห่างกัน เรียก “ตาย้อย” หมายถึงการแยกย้ายออกจากกัน ผ้าทอลายเช่นนี้เรียกว่า “ขึ้นลายแดงโม” แต่คนไทยในตัวเมืองเพชรบุรีเรียกกันว่า “ขึ้นลายกระแต” และชั้นที่ 3 เป็นผ้าแถบมีความกว้างประมาณ 2 นิ้ว ยาวรอบตัวขึ้น เย็บติดอยู่ตอนปลายสุดของตัวขึ้นเรียกว่า “ตีนขึ้น” มีลายเป็นทางสีขาวสลับดำยาวตลอด 1 ทาง เรียกว่า “ยกตาน้อย” ยกในที่นี้คือเยื้องไม่ตรงรอยเดิม ชาวไทโซ่งมักเรียกรวมว่า “ยกตาน้อยตาใหญ่” (ตาน้อยตาใหญ่) ตาใหญ่คือลายของตัวขึ้นที่ทอสลับ 2 แถว หรือ 2 ดานั่นเอง และตีนขึ้นนี้ถ้าสามีตายจะเลาะออกเป็นการไว้ทุกข์ จนกว่าจะออกทุกข์จึงนำมาเย็บติดใหม่* (ถนอม คงยิมละมัย, สัมภาษณ์, 2543)

วิธีนุ่งขึ้นของผู้หญิงไทโซ่งไม่เหมือนกับคนไทย จะไม่ขมวดชายพกไว้ด้านข้างเอว แต่จับผ้าจากขอบของชั้นทั้งด้านซ้ายและขวามาทบกันตรงหน้าท้อง แล้วพับขอบเอวลงมาม้วนกับเข็มขัด แต่จะดึงขึ้นด้านหน้าให้เผยอสูงกว่าด้านหลัง เพื่อความสะดวกในการก้าวเดินและทำงาน

รองศาสตราจารย์สุมิตร ปิติพัฒน์ และ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ (2539 : 19) ได้ไปสำรวจคนไทในเวียดนาม เมื่อกลับมาได้จัดสัมมนาที่สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “เยือนถิ่นคนไทในเวียดนาม” และได้มีบทความตีพิมพ์ในวารสารไทยคดีศึกษา เนื้อหาตอนหนึ่งพูดถึงการเดินทางออกจากเมืองแดงแล้วไปเมืองวาด พบว่าผู้หญิงไทดำที่เมืองวาดนุ่งขึ้นสีดำมีลายเป็นเส้นเล็กๆ สีขาวบนพื้นสีดำหรือน้ำเงินเข้ม รวมทั้งวิธีนุ่งก็เหมือนกับไทโซ่งในประเทศไทย อาจเป็นไปได้ว่าบรรพบุรุษของไทโซ่งในประเทศไทยมาจากเมืองวาด

ผู้ศึกษายังพบว่าผู้หญิงไทโซ่งสูงอายุบางคนนิยมนุ่ง “ส้วงก้อม” อยู่กับบ้าน และใช้เป็นกางเกงชั้นในเมื่อนุ่งขึ้นด้วย “ส้วงก้อม” ก็มีลักษณะคล้ายกับของผู้ชาย แต่ส่วนเอวใช้อย่างยืด ไม่ขมวดแบบของผู้ชาย ความยาวเหนือเข่า และที่ปลายขาทางเกงจะกว้างกว่าของผู้ชาย

นอกจากนี้ ผู้ศึกษาได้สอบถามเวลาที่ผู้หญิงมีประจำเดือนในสมัยก่อนเขาปฏิบัติกันอย่างไร ก็ได้คำตอบว่าในระหว่างที่มีประจำเดือนจะใช้ผ้าฝ้ายสีดำที่นุ่มพับหนาๆ แล้วผูกเป็นสายโยงกับสายรัดเอว เรียกว่า “สายเดี่ยว” ซึ่งซับได้ดี หลังจากใช้ในแต่ละวันแล้วจะเอาแช่น้ำเพื่อให้เลือดประจำเดือนหลุดออก และเมื่อหมดประจำเดือนจะซักและเก็บไว้ใช้ในเดือนต่อไป (ถนอม คงยิมละมัย, สัมภาษณ์, 2543)

2) การแต่งกายในงานพิธี

เมื่อมีงานพิธีต่างๆ ผู้ที่เป็นเจ้าภาพและบรรดาญาติพี่น้องที่นับถือมีเรือนเดียวกันทุกคนทั้งชายและหญิงที่เป็นผู้ใหญ่ต้องสวม “เสื้ออี”** ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ต้องสวมทุกครั้งเมื่อมีงานพิธีทั้งงานที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล ผู้ใหญ่ไทโซ่งทุกคนจึงต้องมี “เสื้ออี” เป็นของตนเองอย่างน้อย 1 ตัว

“เสื้ออี” ของผู้ชายและ “เสื้ออี” ของผู้หญิงมีลักษณะต่างกันเล็กน้อย ดังนี้

* ทั้งเสื้อก้อม และขึ้นลายแดงโม ปัจจุบันมีจำหน่ายที่ศูนย์วัฒนธรรมไททรงดำ(ไทโซ่ง) ตำบลเขาย้อย โดยชาวบ้านทอเองและนำมาฝากขาย เสื้อก้อมทอด้วยไหมจำหน่ายราคาตัวละ 500 บาท ถ้าทอด้วยฝ้ายราคาตัวละ 300 บาท ส่วนขึ้นลายแดงโมถ้าทอด้วยไหมราคาผืนละ 700 บาท ถ้าทอด้วยฝ้ายราคาผืนละ 500 บาท นอกจากนั้นยังหาซื้อได้ตามบ้านเรือนในหมู่บ้านไทโซ่งของตำบลอื่นๆ อีก เช่น ตำบลหนองปรัง ห้วยท่าช้าง เป็นต้น ซึ่งอาจซื้อได้ในราคาที่ถูกลง

** “อี” แปลว่า ยาว “เสื้ออี” หมายถึง เสื้อยาว

เสื้อฮีของผู้ชาย ทำด้วยผ้าฝ้ายสีดำทั้งตัว ตัดเข้ารูปเล็กน้อย ตัวเสื้อยาวคลุมสะโพก แขนยาวทรงกระบอก คอเสื้อเป็นคอกลม กั้นรอบคอด้วยผ้าไหมสีแดง ผ้าหน้าป้ายทับไปทางซ้ายและผ้าชายเสื้อด้านข้างทั้งสองข้างขึ้นมาประมาณ 1 คืบ ตรงคอเสื้อติดกระดุมไว้คล้อง 1 เม็ด ส่วนที่ป้ายทับนั้นใช้กระดุมคล้องไว้ด้วย

เสื้อฮีเป็นเสื้อที่มี 2 ด้าน ด้านหนึ่งมีสีสันมาก อีกด้านหนึ่งมีสีสันน้อย ด้านที่มีสีสันมากบริเวณชายเสื้อและขอบแขนจะตกแต่งด้วยผ้าไหมชิ้นเล็กๆ สีต่างๆ โดยมากเป็นสีแดง สีส้ม สีขาว และสีเขียว และติดกระดุมชิ้นเล็กๆ ไว้กลางผ้าไหมสีต่างๆ นั้นด้วย ส่วนด้านที่มีสีสันน้อยบริเวณรักแร้และชายเสื้อด้านล่างจะตกแต่งด้วยผ้าไหมชิ้นเล็กๆ เช่นเดียวกับด้านที่มีสีสันมาก แต่ใช้ผ้าไหมสีต่างๆ น้อยกว่า

ในงานพิธีมงคล เช่น พิธีแต่งงาน พิธีเสนเรือน พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ เป็นต้น จะสวมเสื้อฮีด้านที่มีสีสันน้อยออกข้างนอก เรียกด้านนี้ว่า “ลวงดี” แต่ถ้าเป็นงานพิธีไม่เป็นมงคล คือพิธีศพ จะสวมเสื้อฮีด้านที่มีสีสันมากออกข้างนอกให้กับผู้ตายเพื่อเป็นการแต่งศพ เรียกด้านนี้ว่า “ลวงปิ่น” นอกจากนี้ยังใช้ด้านที่มีสีสันมากนี้คลุมบนโลงศพ และใช้พาดที่เรือนจำลองคนตาย ใน “ป่าแหว” หรือป่าช้าด้วย

สำหรับกางเกงจะสวมกางเกงที่เรียกว่า “ส้วงฮี”^{*} ทั้งงานพิธีที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล แต่คนรุ่นใหม่นิยมสวมกางเกงตามสมัยนิยม

เสื้อฮีของผู้หญิง ทำด้วยผ้าฝ้ายสีดำทั้งตัว แต่ตัวเสื้อใหญ่กว่าของผู้ชาย รูปทรงเสื้อเป็นทรงสี่เหลี่ยม ตัวเสื้อยาวถึงใต้เข่าเล็กน้อย คอเสื้อด้านหลังเป็นคอตั้ง ด้านหน้าตัดเป็นคอแหลมรูปตัววี ใช้สวมศีรษะ แขนเสื้อเป็นแขนในตัวยาวสามส่วน

เสื้อฮีของผู้หญิงมี 2 ด้านเช่นเดียวกับของผู้ชาย คือด้านหนึ่งมีสีสันมากและอีกด้านหนึ่งมีสีสันน้อย ด้านที่มีสีสันมากบริเวณรอบคอ ไหล่ ตัวเสื้อด้านหน้า และชายล่างของเสื้อจะตกแต่งด้วยผ้าไหมชิ้นเล็กๆ สีต่างๆ และติดกระดุมไว้กลางชิ้นผ้าไหมเช่นเดียวกับผู้ชาย ส่วนอีกด้านหนึ่งซึ่งมีสีสันน้อยบริเวณอกทั้งสองข้าง และเหนือขอบปลายแขนขึ้นมาประมาณ 2 นิ้ว ก็ตกแต่งแบบด้านที่มีสีสันมาก

สำหรับการสวมเสื้อฮีของผู้หญิงจะสวมคู่กับชั้นลายแดงโมเหมือนที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และจะสวมเสื้อฮีด้านที่มีสีสันน้อยในงานพิธีมงคล ด้านที่มีสีสันมากก็จะใช้ในพิธีศพเช่นเดียวกับผู้ชาย

การทำเสื้อฮีเพื่อใช้ในพิธีของชาวไทโซ่งเป็นหน้าที่ของแม่หรือภรรยา ในปัจจุบันการทำสีสันจะปักเป็นลวดลาย คือลายดอกไม้ ลายขอกูด (เป็นลายคล้ายผักกูดขดเป็นกันหอย) เพิ่มจากการใช้ผ้าไหมสีต่างๆ ด้วย และในการสวมเสื้อฮีของผู้ชายนิยมสวมทับเสื้อเชิ้ตสีขาวอีกชั้นหนึ่ง ส่วนผู้หญิงมักสวมทับเสื้อที่สวมใส่อยู่ในชีวิตประจำวัน และเมื่อใช้ในพิธีเสร็จแล้วจะไม่มีกรซก เพราะป้องกันสีตกใส่เสื้อผ้าอื่น เพียงแต่เอาน้ำลูบที่ตัวเสื้อแล้วเอาผืนแดดเท่านั้น

เสื้อที่ใช้ในพิธีกรรมนอกจากเสื้อฮีดังกล่าวแล้ว ในพิธีศพของพ่อแม่ชาวไทโซ่งยังมี “เสื้อดัก” หรือเสื้อทุข ซึ่งเสื้อที่ลูกชายและลูกสาวจะทำขึ้นใช้เฉพาะในพิธีศพของพ่อหรือแม่เท่านั้น และหลังจากเผาศพไปแล้วจะไม่เก็บเสื้อดักไว้บนเรือนอีก เพราะถือกันว่าเป็นสิ่งไม่เป็นมงคล หากเก็บไว้อาจมีคนใดคนหนึ่งในรอบครัวต้องเสียชีวิตอีก ลักษณะของเสื้อดักทั้งของลูกชายและลูกสาวเป็นแบบเดียวกัน คือตัวเสื้อเป็นผ้าดิบสีขาว ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสไม่มีปกและแขน ผ่าคอแหลมลงมาแค่หน้าอกทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ความยาวแค่เอว (ลักษณะคล้ายเสื้อไว้ทุกข์ของคนจีน) ลูกชายสวมคู่กับกางเกงสมัยนิยมสีดำ (ประเพณี

^{*}“ส้วงฮี” มีลักษณะแบบเดียวกับ “ส้วงก้อม” ของผู้ชาย แต่ขากางเกงจะยาวถึงตาตุ่ม

เดิมสวมคู่กับ “ส้วงอี”) โปกศีรษะด้วยผ้าดิบสีขาว ส่วนลูกสาวสวมเสื้อติดกับชั่งลายแดงโม และห้ามปั้นเกล้าผม ต้องปล่อยผมแล้วผูกผมด้วยผ้าขาว สำหรับเขยและสะใภ้ไม่ต้องสวมเสื้อติดแต่ให้สวมเสื้ออี

สำหรับผู้หญิงสูงอายุเมื่อเวลาไปทำบุญที่วัด หรือมีพิธีทอดกฐินผ้าป่า จะมี “ผ้าเปียว” ทำเป็นผ้าสไบเฉียงทับเสื้อที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ผ้าเปียวเป็นผ้าฝ้ายสีดำกว้างประมาณ 45 เซนติเมตร ยาวประมาณ 1-2 เมตร จากปลายผ้าทั้งสองข้างเข้ามาประมาณ 1 คืบ จะปักลวดลาย “ชอกุดลายหวาย” ด้วยไหมสีต่างๆ ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเขียว สมัยก่อนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วนิยมใช้ผ้าเปียวนี้คาดอกอยู่กับบ้านคู่กับนุ่งชั่ง

ภาพประกอบ 9 แสดงผู้หญิงไทโซ่งแต่งกายชุดประจำวัน สวมเสื้อนัยกับนุ่งชั่งลายแดงโม

ภาพประกอบ 10 แสดงชุดแต่งกายประจำวันและไปร่วมงานพิธี สวมเสื้อก้อมกับนุ่งชั่งลายแดงโม

ภาพประกอบ 11 แสดงชุดแต่งกายในงานพิธีของผู้หญิง ในพิธีมงคลจะสวมเสื้ออีอาดำนที่มีสีสันทันน้อยออกด้านนอกกับนุ่งซิ่นลายแตงโม

ภาพประกอบ 12 แสดงเสื้ออีอาดำนที่มีสีสันทันมากจะใช้สวมให้กับผู้ตาย และคลุมบนโลงศพ

3) ทรงผม

เดิมผู้ชายไทโซ่งไว้ผมทรงดอกกระพุ่ม หรือทรงสูง ส่วนผู้หญิงมีทรงผมหลายแบบตามลำดับวัยและสถานภาพ ดังนี้

- “เอื่อมไร” หรือ “เอื่อมไหล” เป็นทรงผมของเด็กผู้หญิงที่มีอายุระหว่าง 13-14 ปี ซึ่งเริ่มไว้ผมยาว ผมทรงนี้ปล่อยให้ยาวประมาณไหล่

- “สับปิ่น” เป็นทรงผมของเด็กผู้หญิงที่มีอายุระหว่าง 14-15 ปี ซึ่งผมจะเริ่มยาวมากขึ้น โดยจะพับปลายผมม้วนเข้า แล้วใช้หวีสับไว้ที่ท้ายทอย

- “จุกผม” เป็นทรงผมของเด็กผู้หญิงที่มีอายุระหว่าง 14-15 ปีเช่นกัน แต่ผมต้องยาวมากพอที่จะขมวดให้เป็นก้อนได้ โดยขมวดให้เป็นกระจุกไว้ด้านข้างส่วนหน้าของศีรษะด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนด้านหลังถักเปีย

- “ขอดกะต็อก” เป็นทรงผมของผู้หญิงที่มีอายุระหว่าง 16-17 ปี ซึ่งผมยาวพอที่จะรวบไว้ข้างหลังแล้วเอาผมผูกเป็นปมเหมือนผูกเชือก แล้วเอาปลายผมที่เหลือไว้ข้างหน้า

- “ขอดซอย” เป็นทรงผมของผู้หญิงที่มีอายุระหว่าง 17-18 ปี โดยผูกผมเป็นเงื่อนตายทำเป็นโบว์ทั้งสองข้าง แล้วเอาปลายผมไว้ข้างซ้าย

- “ปิ่นเกล้าซอย” เป็นทรงผมของผู้หญิงที่มีอายุ 19-20 ปี ทรงนี้ต้องไว้ผมยาวมาก ซึ่งจะผูกผมคล้ายเนคไทหูกกระต่ายไว้ด้านหลัง แล้วปล่อยปลายผมออกทางขวา

- “ปิ่นเกล้า” หรือ “ปิ่นเกล้าถ้วน” เป็นทรงผมของผู้หญิงอายุ 20 ปีขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นสาวใหญ่ และใช้ทรงนี้เรื่อยไปจนออกเรือนและจนตาย ผมทรงนี้ต้องใช้ผมยาวมาก ซึ่งจะต้องม้วนผมให้เป็นลอนใหญ่ไว้ข้างหน้า ผมด้านหลังที่เหลือรวบให้หมดแล้วม้วนตลบไว้กึ่งกลางศีรษะ สอดชายผมเก็บเข้าข้างใน แล้วใช้ไม้ขัดเกล้าขัดไว้ไม่ให้หลุด ไม้ขัดเกล้ามีลักษณะคล้ายเข็มกลัดแต่ตัวใหญ่และยาวกว่า ทำด้วยเงิน ถ้าผมของตนสั้นหรือมีน้อยนิยมเอาผมอีกกลุ่มหนึ่งที่ตัดออกมาจากคนอื่นมาเสริมให้ผมมีกลุ่มใหญ่ขึ้น

- “ปิ่นเกล้าตก” เป็นทรงผมสำหรับไว้ทุกข์ของหญิงม่ายที่สามีตาย และยังตั้งศพไว้ที่บ้าน จะปล่อยผมลงหมดไม่ปิ่นเกล้าเลย เอาเครื่องประดับออกทั้งหมดด้วย เมื่อเผาศพแล้วเชิญวิญญาณสามีมาเป็นผีเรือนแล้วต้องไว้ทุกข์ 1 ปี และต้องทำผมทรง “ปิ่นเกล้าตก” ถือว่าทรง “ปิ่นเกล้า” แต่ให้กลุ่มผมห้อยอยู่ท้ายทอย หลังจากออกทุกข์แล้วสามารถทำทรง “ปิ่นเกล้า” ได้ตามเดิม (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ. 2521 : 30-32)

การกลับมาทำผมปิ่นเกล้าใหม่นี้ต้องให้ผู้หญิงที่มีเรือนแล้ว และมีความรุ่งเรืองมาทำผมให้ โดยกำหนดวันตามสะดวก ระหว่างทำผมจะมีคนมาให้พร หากต่อไปจะมีสามีใหม่ก็มีได้ นอกจากนี้ ประเพณีโซ่งสมัยก่อนห้ามผู้หญิงที่ยังทำผมทรงปิ่นเกล้าไม่ได้แต่งงาน เพราะถือว่าเป็นเด็ก และห้ามติดต่อกับชายหนุ่มอย่างซู้สาว แต่ถ้าทำทรงปิ่นเกล้าได้แล้วพ่อแม่จะอนุญาตให้มีคู่ครองได้ (นุกูล ชมภูนิช. 2538 : 49-50)

2.3.2.4 อาหาร

อาหารของชาวไทโซ่งที่สำคัญคือข้าว นิยมบริโภคทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า ซึ่งแต่เดิมนิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก เพราะไม่บูดและอึดทนกว่าข้าวเจ้า เวลาไปทำนามักนำข้าวเหนียวใส่ “กะเอ็บ”^{*} ไปกินด้วย แต่ในปัจจุบันไทโซ่งกินข้าวเจ้าเป็นหลักทุกครัวเรือน สอบถามได้ความว่าข้าวเหนียวราคาแพงกว่า

^{*} “กะเอ็บ” เป็นภาชนะใส่ข้าวเหนียว มีลักษณะคล้ายกระบี่ แต่มีรูปทรงและฐานเป็นสี่เหลี่ยม คอสูง มีฝาปิด ฐานด้วยไม้ไผ่ทั้งหมด ขนาดไม่ใหญ่มาก และมีสายสำหรับสะพายด้วย

ข้าวเจ้า แต่ถ้านิพธีการเช่นไหว้ต่าง ๆ ตามประเพณีจะต้องมีข้าวเหนียวเป็นหลัก ซึ่งนอกจากจะใช้เช่นไหว้แล้ว ยังใช้เลี้ยงแขกที่มาร่วมงานด้วย

สำหรับกับข้าวโดยทั่วไปก็คล้ายกับของคนไทยภาคกลาง เช่น แกงส้ม แกงเผ็ด แกงจืด รวมทั้งประเภทผัด ทอด อย่าง แต่กับข้าวที่มีประจำเกือบทุกมื้อคือน้ำพริกปลาร้าหรือที่เรียกว่า “แจ่ว” ส่วนอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ เช่น เนื้อหมู เนื้อวัว เนื้อไก่ ปกติไม่นิยมรับประทาน แต่นิยมรับประทานผัก เช่น กระถิน ตำลึง ผักกาด ดอกแค มะเขือ พริก กระเพรา ถั่วฝักยาว แฟง ซึ่งหาได้ตามท้องทุ่งท้องนา หรือปลูกสวนครัวไว้กินเอง การรับประทานอาหารคนเผ่าคนแก่ยังนิยมใช้มือเปิบ มีเฉพาะหนุ่มสาวโสดรุ่นใหม่ที่ใช้ช้อนแต่ก็ไม่ใช้ส้อม

นอกจากนั้น ชาวไทโซ่งยังมีอาหารที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่ม เช่น

- “แกงหน่อส้ม” เป็นแกงส้มหน่อไม้ดองกับเนื้อไก่หรือหมู นิยมปรุงขึ้นเพื่อใช้รับแขกหรือในงานพิธี

- “แกงผ่า” เป็นแกงคั่วไม้ใส่กะทิ โดยเอา “ผ่า” ซึ่งเป็นพืชมีลักษณะเป็นเม็ดเล็กๆ สีเขียวอยู่ในน้ำสะอาดนำมาแกงใส่หมูสับ

- “จ๊ับ” คือยำผักลวก ผักที่ใช้ก็มียอดมะม่วง ยอดมะกอก ผักบุ้ง และผักเปราะ ผักเหล่านี้นำมาลวกแล้วสับให้เป็นชิ้นเล็กๆ แล้วนำมาคลุกกับเครื่อง ซึ่งประกอบด้วย ข่า พริกคั่ว หัวหอม

- “แกงคั่วะ” เป็นแกงเผ็ดลูกอ๊อด

- “แกงหย๊ะ” (หยวก) เป็นแกงเผ็ดใส่หยวกกล้วย ซึ่งมีเฉพาะในงานศพเท่านั้น

2.3.2.5 ศาสนา

สังคมไทโซ่งในยุคปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลัก แต่ขณะเดียวกันการนับถือ “ผี” ยังคงเป็นสิ่งที่ชาวไทโซ่งทุกคนถือว่าเป็นหน้าที่และพร้อมใจกันปฏิบัติ โดยเฉพาะการนับถือ “ผีเสื้อ” ดังนั้นความเชื่อทางศาสนาของไทโซ่งจึงเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องผี และวิญญาณต่างๆ กับความเชื่อในศาสนาพุทธ ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมบางอย่างจะมีการปฏิบัติพิธีทั้ง 2 แบบอย่างกลมกลืน คือมีพิธีกรรมแบบประเพณีไทโซ่งและพิธีตามแบบศาสนาพุทธ กล่าวคือ ลูกหลานไทโซ่งยังคงปฏิบัติพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องการนับถือ “ผี” สืบต่อจากคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยายกันอย่างเคร่งครัด ซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มไม่เหมือนคนไทยทั่วไป เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีศพ พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ (พิธีเซ่นผีขึ้นเสื่อ) เป็นต้น ส่วนพิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนาพุทธนั้น ไทโซ่งนำไปปฏิบัติผนวกกับความเชื่อเดิมเท่านั้น ไม่ได้นำไปทดแทนของเดิมทั้งหมด ดังเช่น “พิธีศพ” พิธีศพของไทโซ่งแบบดั้งเดิมจะไม่มีพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องในการประกอบพิธีเลย ในปัจจุบันพิธีศพจะปฏิบัติตามประเพณีเดิมทุกขั้นตอน เพียงแต่เพิ่มพิธีทางพุทธโดยการตั้งศพและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดศพในเวลากลางคืนเป็นเวลา 3 คืน หรือมากกว่านั้น และนิยมให้ลูกหรือหลานผู้ชายบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายด้วย รวมทั้งมีการเผาพบนมรุที่วัดแทนที่จะนำศพไปเผาที่ “ป่าแหว” (ป่าช้า) ตามประเพณีเดิม

นอกจากนี้ พ่อแม่ไทโซ่งนิยมให้ลูกผู้ชายบวชเมื่ออายุครบกำหนดอย่างคนไทย ผู้สูงอายุนิยมทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตลอดจนงานรื่นเริงประจำปี เช่น สงกรานต์ ปีใหม่ เป็นต้น แต่ในขณะที่เดียวกันพวกเขายังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้ได้โดยจะแต่งกาย ฟ้อนรำแคน และการละเล่นต่างๆ เช่น “อันก๊อน” (เล่นลูกช่วง) “เล่นแคน” เป็นต้น ซึ่งเป็นแบบไทโซ่งทั้งสิ้น

ผู้ศึกษายังพบว่าประเพณีบางอย่างของไทยไทโซ่งนอกจากจะผสมผสานกับประเพณีคนไทยแล้ว ประเพณีบางอย่างยังคล้ายกับคนจีน เช่น ในพิธี “เสนเอือน” จะเห็นว่ามีการใช้ตะเกียบ เรียกว่า “ไม้ทุ” คีบอาหารเช่นไหว้ผีเรือน มีเหล้าเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษหรือผีประเภทต่างๆ เป็นหลักทุกครั้ง ในพิธีศพของพ่อแม่ ทั้งลูกชายและลูกสาต้องใส่เสื้อขาวหรือ “เสื้อดัก” โปกศึระด้วยผ้าสีขาว และประเพณีบางอย่างก็คล้ายกับประเพณีของชาวมอญ เช่น ในพิธีศพจะจัดให้มีผู้ร้องให้ขับความรำพันคุณงามความดีต่างๆ ของผู้ตายเมื่อครั้งยังมีชีวิต เป็นการแสดงความไว้อาลัยผู้ตาย

2.3.2.6 ความเชื่อ

เนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมที่สำคัญของชาวไทโซ่งเกี่ยวกับการนับถือ “ผี” และ มีความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” โดยเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ในโลกมนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นวิถีชีวิตประจำวัน ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ของคนไทกลุ่มนี้จึงมีความสัมพันธ์และอยู่ใกล้ชิดกับ “ผี” และ “ขวัญ” ในตอนนี้จะได้กล่าวถึงการนับถือ “ผี” และความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” เป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

1) การนับถือผี

ชาวไทโซ่งเชื่อว่าผีนั้นมีทั้งผีดีและผีร้าย ผีดีคือผีที่คอยช่วยเหลือคน ส่วนผีร้ายคือผีที่ชอบทำร้ายคน ทำให้เกิดความเจ็บป่วย ในที่นี้จะกล่าวถึงผีที่ชาวไทโซ่งนับถือและที่มีความสำคัญต่อชีวิตไทโซ่ง ดังนี้ (สมิตร ปิตพัฒน์ และคนอื่นๆ. 2521 : 22-23)

- แถนหรือผีฟ้า เป็นเทวดาที่อยู่เมืองฟ้า (สวรรค์) มีอำนาจเหนือชีวิตมนุษย์ทั้งหลาย สามารถบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่างๆ ทั้งทางดีและร้ายต่อชีวิตคน สัตว์ และพืชพันธุ์ต่างๆ ดังนั้น เมื่อมนุษย์เกิดเจ็บป่วยไม่สบายหรือเคราะห์ร้ายจึงต้องทำพิธีขอร้องไห้แถนช่วยเหลือ หรือต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามความต้องการของแถน เพื่อให้แถนเมตตาและบันดาลให้เกิดความสุขกับตน แถนนี้นิยมนำมาบูชาและมีหน้าที่ต่างๆ กัน ดังเช่น “แถนหลวง” หรือ “แถนเพี้ย” เป็นหัวหน้าของแถนทั้งหมดในเมืองฟ้า “แถนแนน” เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ “แถนเคอ” หรือ “แถนเขอ” เป็นแถนที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วย และบันดาลให้เกิดเคราะห์ร้ายต่างๆ เป็นต้น

- ผีบ้าน ผีเมือง ผีบ้านหรือผีประจำหมู่บ้าน* ทำหน้าที่คุ้มครองหมู่บ้าน ผีบ้านมีศาลให้อยู่ ส่วนผีเมืองเป็นผีเจ้าที่ ทำหน้าที่คุ้มครองรักษาบ้านเมืองให้ร่มเย็นและอุดมสมบูรณ์ อาจสิงสถิตอยู่ตามป่าตามเขาและต้นไม้ ทั้งผีบ้านและผีเมืองต้องทำพิธีเช่นไหว้เลี้ยงทุกปี ถ้ามีเหตุอาเภทหรือเกิดภัยพิบัติจะต้องทำพิธีเช่นไหว้เป็นพิเศษ

* ผีบ้าน หรือผีประจำหมู่บ้าน ชาวไทโซ่งจะสร้างเป็นศาลประจำหมู่บ้าน เรียกกันว่า “ปู่เชื้อเลื้อเมือง” หรือ “ศาลเจ้าพ่อ” หรือ “ศาลปู่...” ซึ่งเป็นศาลกราบไหว้บรรพบุรุษชาวไทโซ่งในหมู่บ้านตำบลนั้นๆ ที่ล่วงลับไปแล้ว คือเป็นผู้นำกลุ่มพาครอบครัว ไช้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านนั้นๆ ตั้งแต่แรก เช่น “ศาลปู่เอี่ยม” ปู่เอี่ยมเป็นไทโซ่งรุ่นที่แยกออกจากที่ตำบลหนองปรังมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ตำบลเขาย้อย จนเกิดลูกหลานมากมายถึงปัจจุบัน ศาลของปู่เอี่ยมตั้งอยู่ในหมู่บ้านเขาย้อย (หมู่ 5) (ตำบลเขาย้อยฝั่งตะวันออกของถนนเพชรเกษม) โดยชาวไทโซ่งในตำบลเขาย้อยจะร่วมกันจัดพิธีบูชาในช่วงเดือน 6 ของทุกปี

ภาพประกอบ 13 แสดงศาลประจำหมู่บ้านในตำบลหนองปรัง

- ผีบรรพบุรุษ หรือที่ชาวไทโซ่งเรียกกันว่า “ผีเอือน” คือผีปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ที่ถึงแก่กรรมแล้ว ซึ่งลูกชายได้เชิญวิญญาณมาไว้ในเรือน จัดที่อยู่ให้เฉพาะเรียกว่า “กะล่อหอง” เมื่อถึงปีจะมีพิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษตามประเพณี คือพิธี “เสนเอือน” (เซ่นไหว้ผีเรือน) ถ้าหากลูกหลานละเลยไม่เซ่นไหว้ เชื่อกันว่าผีบรรพบุรุษอาจทำให้สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยได้

เนื่องจากวัฒนธรรมการสืบสกุลของชาวไทโซ่งเป็นการสืบสายสกุลทางฝ่ายพ่อเพียงฝ่ายเดียว โดยลูกชายในครอบครัวจะเป็นผู้สืบสกุล หรือ “สืบผีบรรพบุรุษ” และมีหน้าที่ “เลี้ยงผีบรรพบุรุษ” ถ้าหัวหน้าครัวเรือนคือพ่อตายไป ในกรณีที่ครอบครัวมีลูกชายหลายคน ลูกชายคนสุดท้ายจะต้องสืบผีบรรพบุรุษแทนพ่อ และจะได้เป็นเจ้าของเรือนของพ่อแม่หลังจากที่พ่อแม่และแม่ตายไปแล้ว จากนั้นจะเชิญผีพ่อแม่มาอยู่ร่วมกับผีบรรพบุรุษที่ “กะล่อหอง” ในบ้านของตนซึ่งเป็นบ้านพ่อแม่เดิม และดำเนินการ “เลี้ยงผีบรรพบุรุษ” ต่อไป ส่วนลูกชายคนโตนั้นเมื่อแต่งงานแล้วมักแยกไปลูกบ้านอยู่ต่างหาก ส่วนลูกสาวสืบผีไม่ได้ เพราะหลังแต่งงานต้องไปถือผีบรรพบุรุษฝ่ายชาย

ในด้านการนับถือผีลูกหลานทั้งชายและหญิงจะนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายพ่อ ผู้ที่ถือบรรพบุรุษเดียวกันเรียกว่า “ญาติผีเอือนเหลียวซา” หรือญาติผีเรือนเดียวกัน* ส่วนลูกสาวเมื่อแต่งงานไปแล้วจะ

* ญาติผีเรือนเดียวกัน ประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือกลุ่มสายเลือดเดียวกัน หมายถึงบุคคลที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน ใช้สกุลเดียวกัน เช่น ลูก พี่ น้อง น้า อา เป็นต้น และกลุ่มญาติจากการแต่งงาน หมายถึงบุคคลที่เป็นสะใภ้ของผีเรือน

ต้องไป “เข้าผี” เพื่อนับถือผีบรรพบุรุษและเข้าร่วม “เลี้ยงผีบรรพบุรุษ” ทางฝ่ายสามี ซึ่งเรียกว่าการแต่งงาน สะใภ้เข้าเรือน เมื่อมีลูกๆ ก็ต้องถือผีบรรพบุรุษและใช้สกุลของพ่อ ฉะนั้น ในสังคมไทโซ่งจึงถือว่าลูกชายมีความสำคัญมากกว่าลูกสาว เพราะพ่อแม่ที่มีลูกชายสามารถที่จะพึ่งพิงลูกชายของตนได้ทั้งในเวลาที่มีชีวิตอยู่ และเวลาตายไปแล้ว คือเป็นแรงงานที่สำคัญให้กับครอบครัว เมื่อแต่งงานนำภรรยาเข้ามาอยู่ในบ้าน ภรรยาก็จะทำงานในบ้านและปรนนิบัติรับใช้พ่อแม่ของสามี บางครั้งก็ต้องช่วยงานในไร่นาด้วย ลูกที่เกิดมาก็จะเป็นผู้สืบวงศ์ตระกูลต่อไป เมื่อพ่อแม่ตายไปก็มีลูกหลานเช่นไหว้ไม่ตอยาก

แต่ในกรณีที่ครอบครัวใดไม่มีลูกชาย มีแต่ลูกสาว และลูกสาวทุกคนแต่งงานไปนับถือผี และอยู่บ้านฝ่ายสามีทั้งหมดแล้ว ต่อมาพ่อและแม่ของลูกสาวนั้นตายลง และลูกสาวยังไม่มีลูกชาย ในกรณีนี้ อนุโลมให้ลูกสาวคนใดคนหนึ่งเลี้ยงผีพ่อแม่และผีบรรพบุรุษเรื่อยไป แต่จะสืบผีไม่ได้ โดยลูกสาวคนที่รับเลี้ยงผีนั้นจะเชิญไปอยู่บ้านเล็กๆ ที่เรียกว่า “ตูป” (ลักษณะคล้ายศาลพระภูมิ) ที่ปลูกไว้บริเวณที่ดินข้างบ้านของสามี จะเชิญไปอยู่ร่วมกับผีบรรพบุรุษของสามีบนบ้านที่กะล่อหองไม่ได้ เพราะถือว่าต่างผีกัน จนเมื่อมีลูกชายและโตเป็นผู้ใหญ่จึงมารับหน้าที่สืบผีและดำเนินการเกี่ยวกับการเลี้ยงผีบรรพบุรุษแทนแม่ต่อไป ในกรณีที่บ้านใดมีลูกคนเดียวและเป็นลูกสาว เมื่อแต่งงานมักนำสามีเข้ามาอยู่ในบ้านพ่อแม่ของตน และสามีก็จะปลูก “ตูป” ไว้ให้ผีบรรพบุรุษของตนอยู่ในบริเวณบ้านของภรรยาเช่นเดียวกัน และจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษทั้งฝ่ายตนและภรรยา

สำหรับประเพณีการเลี้ยงผี หรือพิธี “เสนเอือน” นั้น เป็นหน้าที่ของลูกชายทุกคนที่จะต้องจัดขึ้น ส่วนลูกสาวที่แต่งงานออกเรือนไปแล้วมีหน้าที่เพียงแต่มาสบทบด้วยเท่านั้น การจัดพิธีเช่นไหว้นี้ในตอนแรกจะจัดขึ้นที่บ้านพ่อแม่ (ยังมีชีวิตอยู่) ก่อน โดยหัวหน้าครัวเรือนคือพ่อเป็นผู้ดำเนินการ แต่พอลูกชายแยกออกไปสร้างบ้านเรือนใหม่ของตนจะยังไม่มีผีประจำบ้านหรือผีเอือน ลูกชายก็จะทำพิธีเชิญผีบรรพบุรุษมาจากบ้านพ่อแม่มาอยู่ด้วยก็ได้ หรือหลังจากที่ทั้งพ่อแม่เสียชีวิตลูกชายจึงทำพิธีเชิญผีพ่อแม่และผีบรรพบุรุษมาไว้ที่บ้าน และสืบทอดการเลี้ยงผีต่อไป (นำพวลัย กิจรักษ์กุล, 2532 : 66) ดังนั้น หากครอบครัวใดมีลูกชายหลายคน เท่ากับว่าจะได้กินอยู่อย่างสบายเมื่อเวลาตายไป

- ผีป่า ผีเขา และผีอื่นๆ เป็นผีที่สิงสถิตอยู่ตามป่า เขา แม่น้ำ หรือวัดอื่นๆ ถ้าหากคนทำให้ไม่พอใจ ผีอาจทำให้คนเจ็บป่วยไข้ขึ้นกะทันหัน คนในบ้านจะไปหา “หมอเอียง” หรือหมอเสียงทายเพื่อทำการเสี่ยงทายว่าผีชนิดใดทำให้เจ็บป่วย ต่อจากนั้นก็ต้องทำพิธีเลี้ยงผีนั้น หรือทำการอย่างอื่นที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อเป็นการไถ่โทษ

2) ความเชื่อเรื่อง “ขวัญ”

ในสังคมคนไทโซ่งนั้น คติความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ถือว่าสำคัญไม่น้อยกว่าความเชื่อเรื่องผี ด้วยเป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับชีวิตของคนไทกลุ่มนี้ตั้งแต่เกิดจนตาย ในความรับรู้ของพวกเขา ขวัญคือ ขวัญไม่ใช่จิตใจ และไม่ใช่วิญญาณ เพราะถ้าขวัญเป็นวิญญาณ ขวัญหนีออกจากร่างกาย คือวิญญาณออกจากร่างกาย สภาพการณ์ของชีวิตก็คือตาย แต่ขวัญหนีดีฝ่อ ขวัญหลง ขวัญไปเที่ยว คนนั้นยังไม่ตาย ยังคงมีชีวิต แต่สภาพจิตใจไม่เข้มแข็ง หรือขาดพลังขาดกำลังใจไป

ชาวไทโซ่งเชื่อกันว่าคนทั้งชายและหญิงเมื่อเกิดมาก็มี “ขวัญ” ติดตัวมาทุกคน โดยแกนเป็นผู้สร้างคนและตั้ง “มิ่ง” หรือ “ขวัญ” ให้ แล้วจึงส่งให้มาเกิด ซึ่งขวัญจะอยู่ในร่างกายคนนั้นๆ ไปตลอด ภายใต้การควบคุมดูแลของ “แม่เข่าแม่นาง”^{*} 12 คน ทำหน้าที่บอกให้ขวัญอยู่ตามส่วนต่างๆ ทำให้ร่างกายผู้เป็นเจ้า

^{*}ในบททำขวัญบางครั้งใช้ว่า “แม่ย่านาง”

ของขวัญมีชีวิตเคลื่อนไหวทำกิจกรรมต่างๆ ได้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ “ขวัญ” ที่อยู่ประจำแต่ละอวัยวะจะทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนและควบคุมอวัยวะนั้นๆ หากขวัญอยู่ในร่างกายไม่ครบถ้วนจะทำให้เกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วย หากออกจากร่างกายทั้งหมดก็จะเสียชีวิต

สำหรับสาเหตุที่ขวัญส่วนหนึ่งส่วนใดไม่อยู่กับตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญนั้น เนื่องจากขวัญเป็นสิ่งที่อ่อนไหวตื่นตกใจง่าย บางครั้งอาจหลบหนีออกจากร่างแล้วไม่ยอมเข้า บางครั้งอาจเดินทางไปไหนแล้วตกหล่นหรือถูกผีที่ต่างๆ หน่วงเหนี่ยวไว้ หรือขวัญกระเจิงเวลาที่มีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นกับตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญ ขวัญก็จะกระเจิงแล้วไม่สามารถกลับเข้าร่างได้ ซึ่งก็คือขวัญถูกกระทบกระเทือนนั่นเอง เช่น กรณีของเด็กอ่อนที่มีอาการที่ผวาสะดุ้ง ร้องไห้ไม่หลับนอน ชาวไทโซ่งเชื่อว่าเด็กอ่อนทุกคนจะมี “แม่เกิด” (คล้ายกับแม่ชื่อของคนไทย) ซึ่งเป็นพ่อแม่เดิมของเด็กตามมาดูแล หากแม่เกิดไม่ดี ชอบยกคิ้วหล่นตาหลอกเด็กอยู่บ่อยๆ จนทำให้ขวัญของเด็กหวาดกลัวหลบหนีออกจากร่างไป เด็กจึงเจ็บป่วยไม่สบาย หรือในกรณีที่เด็กโตผู้ใหญ่ จนถึงคนสูงอายุมีเหตุทำให้ถูกกระทบกระเทือนอย่างแรง เช่น หกล้ม ตกใจ ตกน้ำ ถูกตี ถูกแทง ถูกสุนัขกัด ถูกวัวควายขวิด ถูกผีหลอก พ่อแม่หรือญาติพี่น้องตาย ถูกข่มขืน ถูกฉุด ฯลฯ เหล่านี้ถือว่าเป็นเรื่องรุนแรง กระเทือนกาย กระเทือนใจหรืออารมณ์ แต่ไม่ถึงกับทำให้เจ้าตัวเสียชีวิต แต่เดิมนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวขึ้นกับตัวเองหรือคนในบ้าน คนไทโซ่งจะแก้ไขโดยการ “วาน” (เชิญ) “มด” หรืออาจเป็น “หมอขวัญ” มาประกอบพิธี “เฮียะขวัญหลง” (เรียกขวัญหลง) หรือ “แปงขวัญ” (ทำขวัญ) ให้กับผู้ที่บ้านทันที เพื่อให้ขวัญกลับเข้าสู่ตัว หรือแม้แต่การเจ็บไข้ตามปกติก็ถือว่าเป็นภาวะต้องดูแลรักษาสวยขวัญ แต่ถ้าขวัญถูกกระทบกระเทือนมากก็อาจถึงขั้นทำพิธี “เสนผีขึ้นเสื่อ” หรือพิธีเสนผีเรียกขวัญและต่อ “เงาเกล้าเงาหัว” มาสมัยปัจจุบันการปฏิบัติเช่นนี้เหลืออยู่ในกลุ่มผู้ใหญ่อายุ 50 ปีขึ้นไปจนถึงคนเฒ่าแก่ ส่วนลูกหลานโซ่งรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาสูงมักไม่เห็นด้วยกับพิธีทำขวัญต่างๆ เมื่อตนเองหรือพ่อแม่เจ็บไข้ไม่สบายก็ให้รับประทานยาหรือรักษากับแพทย์ที่โรงพยาบาล แต่สำหรับชาวโซ่งรุ่นเก่าโดยเฉพาะในกลุ่มคนเฒ่าแก่แล้ว แม้จะรักษาหายหรือไม่ก็ตามเมื่อกลับมาที่เรือนของตนก็จะเชิญหมดหรือหมอขวัญมาประกอบพิธีเรียกขวัญให้เหมือนอย่างที่เคยทำกันมาก่อนเสมอ

นอกจากนี้ชาวไทโซ่งยังเชื่ออีกว่าการที่คนในเรือนเจ็บป่วยกะทันหันโดยไม่รู้สาเหตุ นั้นเป็นเพราะผีขวัญของบรรพบุรุษหรือพ่อแม่กระทำความผิดต่อแดน เช่น ไปเกี้ยวพาราสีนางผู้หญิงของแดน แดนจึงลงโทษจับผีขวัญของบรรพบุรุษไปขังไว้ โดยส่งผลมาถึงลูกหลาน หรือญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ได้รับเคราะห์กรรม เกิดเจ็บป่วย ซึ่งก็ต้องทำพิธีไถ่โทษขอมาต่อแดนแทนบรรพบุรุษหรือพ่อแม่ต่อไป ซึ่งเป็นที่มาของพิธี “เสนเต็ง” หรือ “เสนน้อยจ้อย” และเมื่อเสร็จพิธี “เสนเต็ง” หรือ “เสนน้อยจ้อย” แล้วจะทำพิธี “แปงขวัญ” ให้กับผู้ป่วยด้วย

นอกจากการทำขวัญในโอกาสที่มีคนเจ็บป่วยแล้ว หากหนุ่มสาวโซ่งเข้าพิธีแต่งงานก็มีพิธี “สูขวัญผัวเมียบ่าวสาว” (สูขวัญผัวเมียหนุ่มสาว) เพื่อความอยู่ดีมีสุข และเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว เมื่อมีคนตายลงต้องเชิญหมอผี เรียกว่า “เขียวกก”^{*} มาประกอบพิธี “บอกทางผีขวัญ” ของผู้ตายไปยังสถานที่ต่างๆ ในเมืองบน (เมืองฟ้าหรือสวรรค์) ทำพิธี “สอนขวัญ” (สอนขวัญ) ให้กับญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ก่อนนำศพผู้ตายไปเผา เพื่อไม่ให้ขวัญของคนมีชีวิตอยู่ตามผีขวัญของผู้ตายไปด้วย เมื่อเขียวกกทำพิธีเสร็จก็ต้องทำพิธี “สูขวัญเขียวกก” (สูขวัญเขียวกก) เพื่อรับขวัญของเขียวกก และหลังจากเผาศพแล้วในวันเอาผีขึ้นเรือนก็มีพิธี “สูขวัญพี่น้องหัวผีเหียนเหลียวเซา” (สูขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน) ให้กับญาติพี่น้องของผู้ตายที่ยังมีชีวิตอยู่ หลังจาก

^{*} ดูรายละเอียดเรื่องผู้ประกอบพิธีกรรม หน้า 75-76

เศษพประมาณ 1 เดือน ต้องเชิญ “แม่มด” มาทำพิธี “เสนแฉ้วเอือน” และ “เสนกวัดไกว” หรือ “เสนกวัดกวย” เพราะถือว่าเรือนนั้นยังไม่บริสุทธิ์ ยังมีเคราะห์ และเมื่อแม่มดประกอบพิธีเสนกวัดไกวเสร็จ แม่มดจะทำพิธีเรียกขวัญของคนในเรือนให้มาอยู่กับตัวด้วย เนื่องจากชาวไทโซ่งเชื่อกันว่าขวัญหนีไปขณะที่เสียใจและตกใจที่ญาติตาย ทำให้สรุปได้ว่าทุกครั้งที่มีเรื่องสำคัญเกิดขึ้นกับคนในครอบครัวหรือในสังคครอบตัว ชาวไทโซ่งจะจัดให้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญอยู่เสมอ โดยมี “มด” หรือ “หมอขวัญ” เป็นผู้ประกอบพิธี เพื่อให้ขวัญกลับเข้าสู่ตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญ ดังนั้น ตลอดชีวิตของชาวไทโซ่งคนหนึ่งๆ อาจต้องได้รับการเรียกขวัญสู่ขวัญหลายครั้ง หรือไม่ก็ต้องเข้าร่วมพิธีทำขวัญของคนอื่นอยู่เสมอ

ชาวไทโซ่งยังเชื่ออีกว่าเมื่อคนตายขวัญก็ยังมิอยู่ แต่ขวัญที่อยู่ในร่างกายคนจะออกจากร่าง (ร่างของคนตายไทโซ่งเรียกว่า “ซอน”) กลายเป็น “ผีขวัญ” แยกย้ายไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ เป็นกลุ่ม ซึ่งขวัญในร่างกายคนมีจำนวนมาก ในบททำขวัญบทเดียวกันของ “มด” และ “หมอขวัญ” บางคนมีระบุถึง 30, 50, 60 และ 80 ขวัญ ผู้ศึกษาได้ถามกับพอมด 2 คน คือนายแอ เจือจาน และนายแต ชูพันธ์ เกี่ยวกับเรื่องจำนวนขวัญนี้ว่าจริงแล้วขวัญของคนมีจำนวนเท่าใด พอมดคนที่หนึ่งคือนายแอ เจือจาน บอกว่าขวัญของคนมีกระจายอยู่ตามส่วนต่างๆ ของร่างกายมากกว่า 30 ขวัญ แต่ขวัญใหญ่หรือขวัญที่สำคัญมี 30 ขวัญ ซึ่งนับรวมขวัญที่อวัยวะเพศของผู้ชายและผู้หญิงด้วย และนายแอ เจือจาน บอกด้วยว่าหมอขวัญบางคนไม่นับขวัญที่อวัยวะเพศของผู้ชายและผู้หญิงว่าเป็นขวัญสำคัญด้วย ขวัญใหญ่หรือขวัญสำคัญมีหลายแห่ง เช่น ขวัญปลายปิต (อยู่ที่เดียวกับขวัญหัว) ขวัญกระแอะ (ขวัญสมอง) ขวัญกระหม่อม ขวัญหัว ขวัญตีนผม ขวัญหน้า ขวัญตา ขวัญหู ขวัญปาก ขวัญอก ขวัญพวงนม เป็นต้น ส่วนขวัญอื่นๆ เป็นขวัญเล็กจะแฝงอยู่กับตัวเราเช่นเดียวกับขวัญใหญ่ เวลาที่ประกอบพิธีเรียกขวัญจะกล่าวเรียกขวัญใหญ่ทีละขวัญ หลังจากเรียกขวัญใหญ่ครบทั้งหมดแล้วจึงรวมเรียกขวัญเล็กที่เหลือทั้งหมด ดังมีคำเรียกว่า “สามสิบขวัญจ้างกักกิน หกสิบขวัญชิงายสำงายักกิน” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543)

พอมดคนที่สองคือนายแต ชูพันธ์ ก็บอกเช่นเดียวกันว่ามีมากกว่า 30 ขวัญ โดยขวัญจะเกาะกลุ่มกันอยู่ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรกคือ “ขวัญกัก” เป็นขวัญใหญ่อยู่รวมกันที่หัวของคน เรียกว่า “เจ้าขวัญ” หรือ “จอมขวัญ” ดังคำเรียกขวัญว่า “ขวัญเป็นกักขังจอมเข้า ขวัญเป็นเหง้าขังจอมแห” เมื่อคนตายลงขวัญส่วนนี้จะถูกเชิญมาอยู่รวมกับผีขวัญที่ “ล้าเอือน”^{*} ตรงมุมกะล่อห้องในเรือนของลูกชาย โดยมีเขี่ยกกเป็นผู้ทำพิธี ซึ่งลูกชายจะทำพิธีเลี้ยงผีพ่อแม่ทำพิธี “ปัดตง” และ พิธี “เสนเอือน” ต่อไป แต่ถ้าบ้านใดที่ไม่มีลูกชายเมื่อตายไปขวัญจะไปอยู่ “ตูบ” ที่ลูกสาวปลูกให้อยู่ในบริเวณเรือนของลูกเขย ลูกสาวนั้นต้องทำพิธีเลี้ยงผีขวัญพ่อแม่ของตนด้วย

กลุ่มที่สองคือ “ขวัญตัว” ขวัญกลุ่มนี้จะถูกส่งไปเมืองฟ้า (สวรรค์) ที่ล้าของตนเอง ซึ่งแต่ละล้าจะมีเมืองเฉพาะสำนั้น

กลุ่มที่สามคือ “ขวัญปลาย” หรือ “ขวัญเงา” ขวัญกลุ่มนี้จะอยู่ในบริเวณ “ป่าแฮว” (ป่าช้า) ที่ลูกหลานได้ทำเป็น “เอือนแฮว” (เรือนผู้ตายอยู่ในป่าช้า) ให้อยู่ (แต ชูพันธ์. สัมภาษณ์. 2543)

ผู้ที่ให้ความรู้เรื่องจำนวนขวัญ นอกจากพอมด 2 คนดังกล่าวแล้ว ยังมีหมอขวัญอีก 2 คน คือนายผล เฝ้ามั่น และนางม้วน เกษมสงคราม ซึ่งได้บอกตรงกันว่าคนเรามีขวัญทั้งหมด 80 ขวัญ ดังมีคำ

^{*} ล้า คำเดียวกับว่า ต้า ล้าเอือน หมายถึงกลุ่มผีที่เป็นผีเรือนซึ่งเป็นผีประจำตระกูลของผู้คนที่สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษเดียวกัน นอกจากนี้ยังแบ่งเป็นล้าต่างๆ หรือ กลุ่มผีต่างๆ เช่น ล้าลุงตา, ล้าแม่นาง, ล้าหลอย (ล้าลอย) เป็นต้น

กล่าวว่า “มาสามสิบมึงก็หาสามสิบหน้า หาสิบมึงก็หาสิบขวัญ” (ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543) หรือ “ตั้งขวัญสามสิบมึงหน้า หาสิบขวัญมึงหลัง” (ม้วน เกษมสงคราม. สัมภาษณ์. 2543) หมายถึง ขวัญอยู่ข้างหน้า 30 ขวัญ และขวัญอยู่ข้างหลัง 50 ขวัญ

2.1) สถานที่อยู่ของ “ขวัญ” หลังการตาย

เรณู เหมือนจันทร์เชย (2542 : 44-47) ได้กล่าวถึงสถานที่ที่ขวัญของคนตายกลับไปอยู่ในเมืองฟ้าชั้นต่าง ๆ ตามสถานภาพของบุคคล มีตั้งแต่ระดับต่ำสุดไปจนถึงสูงสุด ดังนี้

- สถานที่อยู่ของขวัญของคนธรรมดา

สถานที่เรียกว่า “น้ำตกดาตผีไฟ” ในจุเมืองลอ แคว้นสิบสองจุไทย ถือเป็นสถานที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์กับเมืองฟ้า โดยเป็นสถานที่แรกสุดที่ขวัญของคนตายจะถูกส่งขึ้นไปในเมืองฟ้า ส่วนสัตว์ที่ตายไปขวัญจะอยู่บริเวณปากทางขึ้น จะตามเจ้าของเข้าไปไม่ได้ ซึ่งจะเห็นว่ากลุ่มไทโซ่งที่เขาຍอยเมื่อคนใดคนหนึ่งตายลง ในพิธี “เอ็ดแอร” (ทำป่าช้า) จะต้องทำพิธีชักขวัญให้ไปอยู่ที่ดังกล่าว โดยสร้างเป็น “นก” หรือ “ปลี” ให้เป็นยานพาหนะนำทางไป พอพ้นเขตเมืองมนุษย์ไปเป็นดินแดน “เมืองมด” ซึ่งเป็นที่อาศัยของมดผู้มีเวทย์มนต์คาถา เมืองมดกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์มีลักษณะคล้ายกับเมืองมนุษย์ ถัดไปจากเมืองมดก็ถึง “ลำจวงกลาง” อันเป็นที่อยู่ของขวัญคนธรรมดาและที่พบปะกันของขวัญปลาย ขวัญของผู้คนจะมีที่อยู่อาศัยและทำมาหากินแบบเดียวกันกับในเมืองมนุษย์ เมื่อพ้นเขตนี้จึงจะถึงฝั่ง “แม่น้ำดาคาย” เป็นด่านที่ผ่านขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งของเมืองฟ้า ที่นี้มีนายด่านชื่อ “องกวานพันล่อง” ผู้ที่จะข้ามน้ำจะต้องใช้เรือซึ่งมี “นายล่อ” เป็นฝีพาย ค่าธรรมเนียมในการข้ามต้องเสียเปิด 1 ตัว กับเงิน 2 ปี เป็นอย่างน้อยจึงจะข้ามไปได้ แต่สำหรับผู้มีเวทย์มนต์จะข้ามได้โดยไม่ต้องใช้เรือ ส่วนที่แม่น้ำดาคายนั้นเป็นที่อยู่ของนาค พอข้ามไปอีกด่านหนึ่งจะถึงบริเวณ “สวนไหม” หรือป่าหมอน เป็นสถานที่ร่มเย็นสมบูรณ์ หนุ่มสาวที่ตายแล้วจะมาอยู่ในบริเวณนี้ เพราะมีอาณาเขตกว้างขวางสำหรับการละเล่นและรื่นเริงต่าง ๆ ขวัญของเด็กและหนุ่มสาว มักนิยมเล่นกีฬาต่าง ๆ เช่น ลูกข่าง สะบ้า ตีไก่ ฯลฯ สถานที่เล่นกีฬานี้เรียกว่า “ขวงอิน” ถัดจากขวงอินไปเป็นที่อยู่ของคนที่ตายด้วยอุบัติเหตุต่าง ๆ เช่น จมน้ำตาย ตกต้นไม้ตาย หรือเสือกัดตาย และพวกที่ตายด้วยอาวุธหรือของมีคมต่าง ๆ มีชื่อว่า “เมืองผีวาย” และ “หัวจุ่มดินดินจุ่มน้ำ” พอหมดเขตนี้จึงจะถึง “ลำหลอย” (ลำดอย) ลำหลอยเป็นที่อยู่ชั้นสูงสุดของขวัญคนชั้นผู้น้อย (คนธรรมดา) ที่มีไม่ใช่ชั้นผู้ท้าว (คนชั้นเจ้า) ที่ชั้นนี้มีสภาพคล้ายกับเมืองมนุษย์ มีบ้านเรือนไร่นาต่าง ๆ ผู้ที่อยู่อาศัยต้องทำมาหากิน ปลูกบ้านอยู่กันเอง และมีบ่อน้ำกินเรียกว่า “บ่อน้ำกินเย็น”

- สถานที่อยู่ของพวกแกนและขวัญของพวกเจ้านาย

เมื่อพ้นที่ลำหลอยจะเป็นบริเวณที่มีภูเขาสูง คือ “ภูเขาคุมเขางอเมืองฟ้า” และทางแยก “สามสิบแคะ” เป็นทางแยกมากมายสำหรับไปยังที่อยู่อาศัยของพวกแกนและขวัญของพวกเจ้านาย ทางซ้ายของสามสิบแคะเป็นที่อยู่ของพวกแกนต่าง ๆ เช่น แกนหลวง แกนขาด แกนเคหรือแกนเขอ แกนสิง และแกนอื่นๆ ทางขวาเป็นโรงงานผลิตมนุษย์ของแกนแน ส่วนทางตัดตรงไปเป็นที่อยู่ของขวัญเจ้านาย ซึ่งส่วนมากมาจากสกุลล่อ และสกุลคำ เจ้านายชั้นสูงอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า “เรือนพานหลวง” ส่วนบริเวณที่อยู่ของเจ้านายชั้นผู้น้อยตำแหน่งรองลงมาจะอาศัยอยู่ที่ “เรือนพานน้อย” ผู้ที่อยู่อาศัยเรือนพานนั้นไม่ต้องทำงานหนัก คิดอยากได้อะไรก็ได้สิ่งนั้นตามปรารถนาเหมือนกับเป็นเมืองนเรมิต ในระหว่างทางสามสิบแคะไปยังบริเวณเมืองพานและจุดต่าง ๆ ของเมืองฟ้านั้นยังมีดินแดนแปลก ๆ อีก เช่น

- ใกล้ทางแยกสามสิบแคะจะมีสถานที่ซึ่งผีฟ้าหรือแกนที่สติไม่ดีอาศัยอยู่ เรียกว่า “นางบิตนางเบือน”

- ถัดมามีแม่น้ำ มีท่าเรือที่ขบวนต้องผ่านไปขึ้นเรือนพาน แม่น้ำมีชื่อว่า “น้ำเกีย” ริมฝั่งแม่น้ำเป็นปากวังเดิมไปด้วยต้นมะม่วงเรียกกันว่า “ต้นมะม่วงขวางหลวง” ซึ่งอยู่ติดกับป่าช้าของพวกผีฟ้า คือ “ป่าแหวเมืองฟ้า” ต้นไม้ใหญ่บริเวณนี้ใหญ่โตดังคำอธิบายว่า “ต้นบอนใหญ่ฮ่อมได้ 3 ห้วย ต้นกล้วยฮ่อมได้ 3 เขา” หมายความว่าต้นบอนมีใบใหญ่เงาบังห้วยได้ถึง 3 ห้วย ต้นกล้วยมีขนาดใหญ่โตเงาทอดไปบังภูเขาได้ 3 ลูก

- ถัดจากบริเวณป่าใหญ่นี้เป็นบริเวณที่แห้งแล้งกันดารว่างเปล่า ทำอะไรไม่ได้ มีคำพังเพยว่า “น้ำแล้งปลูกหม่อน น้ำฮ่อมปลูกข้าว” นอกจากนี้บริเวณที่แห้งแล้งนี้มีเมืองซึ่งเป็นที่อยู่ของพวกหนุ่มสาวที่ไร้คู่ตายก่อนแต่งงาน จึงมีลักษณะเศร้าหมอง เรียกว่า “เมืองโคระ”

- พ้นจากเมืองโคระ จะมาเจอกับเขตป่าใหญ่ที่มีต้นไม้ขึ้นเป็นเงินเป็นทอง มีดง “ปี่เงินปี่คำ” หรือต้นกล้วยที่เป็นเงินเป็นทองขึ้นอยู่ ในป่าเมืองฟ้ามีความอุดมสมบูรณ์ นกเงินนกทองบินไปมาเพื่อเก็บกินผลไม้ต่างๆ

สำหรับบ้านเรือนของแถบต่างๆ ปลูกอยู่ในบริเวณถัดไปจากป่าเงินป่าทอง เมืองแถบนี้เป็นที่อยู่ระดับชั้นสูงสุดในจักรวาล

2.3.2.7 ประเพณีและพิธีกรรม

ในด้านประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทโซ่งจะได้กล่าวถึงเฉพาะที่สำคัญและที่ยังปฏิบัติสืบทอดกันอยู่ในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

1) ประเพณี

1.1) ประเพณีการเกิด

ในอดีตผู้หญิงไทโซ่งจะคลอดลูกที่เรือนของตน โดยมีหมอดำเฒ่าเป็นผู้ทำคลอดให้ หลังจากคลอดเด็กออกมาแล้ว หมอดำเฒ่าจะนำรูกเด็กไปล้างแล้วเอาใส่ใน “บั้งโม่”^{*} หรือหม้อดินใส่เกลือลงไป และปิดด้วยใบตอง จากนั้นนำไปแขวนไว้ที่กิ่งไม้ หรืออาจฝังไว้นอกบ้านหรือใต้บันได ส่วนเด็กนั้นเมื่ออาบน้ำแล้วหมอดำเฒ่าจะอุ้มเด็กวางบนกระดัง แล้วยกกระดังขึ้นวน 3 รอบ พร้อมกับพูดว่า “สามม้อลูผี สีม้อลูกิน ลูเพาหลานเพามาฮับเอาน้อ” (สามวันลูกผี สี่วันลูกคน ลูกใครหลานใครมารับเอาน้อ) เมื่อหมอดำเฒ่าวนครบ 3 รอบแล้วก็ส่งให้ญาติพี่น้องรับเอากระดังไปพร้อมกับอวยพรให้เด็ก

การทำเช่นนี้เนื่องจากชาวไทโซ่งเชื่อว่าเด็กที่เกิดมามี “แม่เกิด” (คล้ายกับแม่ชื่อของคนไทย) ซึ่งเป็นพ่อหรือแม่เดิมของเด็กตามมาดูแลรักษาด้วย ถ้าแม่เกิดไม่ดี เห็นเด็กน่ารักก็อาจเอาเด็กไปอยู่ด้วย จนเข้าวันที่สี่หากเด็กไม่เป็นอะไร ก็ถือว่าเด็กคนนั้นพ้นอันตรายไประยะหนึ่ง ซึ่งเด็กที่เพิ่งเกิดใหม่นี้จะเรียกว่า “เด็กผีเกิดผีกา” คือยังอยู่ในช่วงที่แม่เกิดดูแลรักษาอยู่ และจะอยู่ในระยะที่เรียกว่า “เด็กผีเกิดผีกา” ไปจนอายุ 10 ปี เมื่อพ้น 10 ปีไปแล้วจึงจะพ้นการเป็น “เด็กผีเกิดผีกา”

สำหรับแม่เด็กหลังจากคลอดแล้วจะต้องอยู่ไฟ หรือเรียกว่า “เปือนไฟ” (เดือนไฟ) ประมาณ 15 วัน ในระหว่างที่อยู่ไฟแม่จะต้องรับประทานอาหารที่มีรสไม่จัด และต้องดื่มน้ำส้มมะขามเปียกที่คั้นให้ข้นและใส่เกลือให้เค็มจัด เพื่อเป็นการระบายของเสียออกจากร่างกาย ส่วนอาหารที่ห้ามนอกจากอาหารรสจัดแล้วห้ามรับประทานผักต่างๆ ที่มีกลิ่นฉุน เช่น ชะอม ผักแว่น ใบสะระแหน่ เป็นต้น เพราะเชื่อว่าอาจจะทำให้น้ำนมเป็นพิษกับเด็กได้ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่นๆ. 2521 : 37)

^{*} “บั้งโม่” หมายถึง กระบอกลูไม้ไผ่ และเรียกกระบอกลูไม้ไผ่ที่ใส่รกแล้วว่า “บั้งแห”

ส่วนพิธีกรรมสำหรับเด็กที่เกิดใหม่นั้น พ่อแม่อาจจัดพิธีทำขวัญให้กับเด็กในวันที่ 4 เลยก็ได้ หรือจะทำหลังจากเด็กมีอายุครบ 1 เดือนก็ได้ (รายละเอียดพิธีทำขวัญเด็กแรกเกิด ดูในบทที่ 3) แต่สิ่งที่สำคัญที่พ่อแม่ไทโซ่ง (อาจเป็นปู่ย่าตายายก็ได้) จะต้องทำทุกครั้งเมื่อมีลูกเกิดใหม่ คือ “ไต้” หรือ “เจา”^{*} สำหรับให้ “ขวัญ” ของเด็กอยู่ โดยพ่อแม่จะนำไปแขวนรวมกับของพ่อแม่และพี่น้องคนอื่นๆ ที่ “กะล่อหอง” ในห้องผีเรือน เพื่อให้ผีเรือนคุ้มครองรักษา “ขวัญ” ของทุกคน

ประเพณีเกี่ยวกับการเกิดของชาวไทโซ่งดังที่กล่าวมา ปัจจุบันการปฏิบัติส่วนใหญ่ได้เลิกล้มไปหมดแล้ว เช่น ผู้หญิงจะคลอดกับแพทย์ผดุงครรภ์ที่โรงพยาบาลประจำอำเภอหรือจังหวัด เมื่อคลอดเสร็จก็กลับไปพักที่บ้าน ไม่มีการอยู่ไฟเหมือนสมัยก่อน รวมทั้งพิธีการนำเด็กวางบนกระดัง พิธีทำขวัญเด็กแรกเกิดก็ไม่นิยมทำกันแล้ว ส่วนการทำ “ไต้” และ “เจา” ยังทำกันอยู่บ้างเฉพาะในครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุ ทั้งนี้ เพราะผู้สูงอายุไทโซ่งยังคงสืบทอดปฏิบัติประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น

1.2) ประเพณีการแต่งงาน

ชาวไทโซ่งมีพิธีแต่งงานเป็นแบบเฉพาะกลุ่มของตนเอง พิธีแต่งงานแบบดั้งเดิมมีความซับซ้อนหลายขั้นตอน ปัจจุบันขั้นตอนพิธีบางอย่างได้ถูกตัดออกไป หรือบางอย่างมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพแวดล้อม เช่น จัดพิธีแบบคนไทย มีการตักบาตร รดน้ำสังข์ หรือการแต่งกายของเจ้าสาวที่นิยมแต่งชุดไทยประยุกต์และทำผมแบบประเพณีไทย เป็นต้น ชาวไทโซ่งนิยมแต่งงานในเดือนคู่ คือเดือน 4, 6, 8 และเดือน 12

งานแต่งงานภาษาไทโซ่งเรียกว่า “งานกินดอง” หรือ “งานกินหลอง” (นำพวลัยกิจรักษ์กุล. 2532 : 138-140) หมายถึงงานเลี้ยงเพื่อความเป็นมงคลเป็นญาติ ซึ่งพิธีแต่งงานแบบโซ่งแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ “ส่อง” “สู้” “ส่ง” และ “สา”

ขั้นตอนแรกการ “ส่อง” หรือเรียกว่า “ส่องขันหมากน้อย” หมายถึงการหมั้น โดยในวันนี้ฝ่ายชายต้องจัดหมากพลู ยาสูบใส่กะเหล็บ** ถ้าฝ่ายใดเป็นผู้ท้าวจะใช้ 4 กะเหล็บ ถ้าเป็นผู้ชายจะใช้ 2 กะเหล็บ ในกะเหล็บของผู้ท้าวจะใส่หมาก 80 ลูก พลู 4 ห่อ เหล้า 8 ขวด ถ้าเป็นผู้ชายของจะลดลงครึ่งหนึ่งของทั้งหมดนี้ฝ่ายชายนำไปมอบให้ฝ่ายหญิงเพื่อนำไปไหว้ผีเรือนและเป็นสัญลักษณ์ว่าได้หมั้นฝ่ายหญิงแล้ว

ขั้นตอนที่สองการ “สู้” หมายถึงการไปมาหาสู่ของฝ่ายชายที่บ้านฝ่ายหญิงในระหว่างการหมั้น

ขั้นตอนที่สามการ “ส่ง” เป็นวันแต่งงาน โดยทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะต้องสวม “เสื้ออี” รวมทั้งพ่อแม่และเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวด้วย สำหรับเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวนั้น ถ้าฝ่ายใดเป็นผู้ท้าวใช้เพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาว 6-8 คน ถ้าเป็นผู้ชายใช้ 2-4 คน

* “ไต้” คือสิ่งที่เก็บขวัญของผู้ชาย ทำด้วยไม้ไผ่เส้นเล็กๆ สานเป็นรูปคล้ายเข่งทรงสูง ส่วน “เจา” คือสิ่งที่เก็บขวัญของผู้หญิง ทำด้วยไม้ไผ่เส้นเล็กๆ สานเป็นรูปคล้ายกับ “กระโหะ” เครื่องมือที่ชาวสวนใช้วิดน้ำเข้าร่องผัก

** ภาชนะอย่างหนึ่งสานด้วยไม้ไผ่และหวายอย่างละเอียด มีลักษณะคล้ายตะกร้าแต่รูปทรงเรียกว่า ก้นสอบ ปากแคบ และมีขนาดเล็กใหญ่ตามการใช้สอย ซึ่งนอกจากใช้เป็นภาชนะใส่เครื่องขันหมากแล้ว ผู้สูงอายุนิยมใช้ใส่หมากพลูหรือของอื่นๆ เวลาออกนอกบ้านด้วย

ในวันแต่งงานนี้พิธีเริ่มจากการตั้งขบวนขันหมากของฝ่ายชาย ในขบวนขันหมากผู้หญิงที่เป็นเพื่อนเจ้าบ่าว* จะสะพายกะหล่ำที่ใส่หมากพลู ยาสูบ (จำนวนเท่ากับตอนหมั้น) และญาติพี่น้องจะถือเครื่องใช้ของเจ้าบ่าว เช่น ที่นอน หมอน เสื้อ มิดพรี พร้อมทั้งกล้วย อ้อย มะพร้าว ข้าวเหนียวแดง และอาจมีของอื่นๆ อีก นอกจากนี้ในขบวนอาจมีเครื่องดนตรีเพื่อความสนุกสนานด้วย เมื่อขันหมากมาถึงฝ่ายญาติเจ้าสาวจะมีการกั้นบันได ฝ่ายเจ้าบ่าวต้องเสียค่าล้างเท้าแล้วจึงยกขบวนขันหมากขึ้นเรือนเจ้าสาวได้ บนเรือนนั้นจะมี “ล่ำม” หรือ “องล่ำม”** เป็นผู้ที่ทำหน้าที่คอยบอกเจ้าบ่าวเจ้าสาวในการปฏิบัติแต่ละขั้นตอนของการไหว้ผีเรือน เริ่มจากล่ำมบอกให้เจ้าบ่าวนำหมากพลู ยาสูบ ปูนแดงที่ใส่กะหล่ำ และเขียนหมากเปล่า 4 ใบ มอบให้กับญาติฝ่ายเจ้าสาว ญาติฝ่ายเจ้าสาวจะถ่ายเอาของไว้และคืนกะหล่ำเปล่าให้ 2 ใบ กับเขียนหมากเปล่าอีก 3 ใบ ส่วนกะหล่ำอีก 2 ใบ และเขียนหมากเปล่า 1 ใบ ฝ่ายเจ้าสาวจะเก็บไว้เพื่อเป็นการบอกว่าทั้งคู่ได้แต่งงานกันแล้ว ต่อจากนั้นเจ้าบ่าวนำเงินสินสอดมอบให้พ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาว ซึ่งนอกจากเงินสินสอดแล้ว เจ้าบ่าวยังต้องจัดเงินจำนวนหนึ่งให้พ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวด้วย เรียกว่า “เงินตามแม่โค” คือเงินที่แม่ฝ่ายหญิงเคยได้รับเป็นค่าตัวเท่าใดลูกสาวก็จะได้รับเท่านั้น เมื่อเจ้าบ่าวมอบให้ครบแล้วก็ช่วยกันขนของไปไว้ที่กะล่อหอง พ่อเจ้าสาวจะทำพิธีบอกผีเรือนเพื่อให้ผีเรือนทราบว่าคนทั้งสองได้แต่งงานกันแล้วและทำตามประเพณีทุกอย่าง พิธีตอนนี้จะมีการเซ่นไหว้ผีเรือนด้วยเหล้า

ขั้นตอนต่อจากนี้เป็นพิธีไหว้ผีเรือนของเจ้าบ่าว โดยเจ้าบ่าวพร้อมกับเพื่อนเจ้าบ่าวนำเขียนหมากเดินเข้ามาในห้องผีเรือน วางเขียนหมากไว้ตรงหน้าแล้วยืนเข้าแถวหันหน้าเข้าหามุมกะล่อหอง ล่ำมซึ่งนั่งอยู่ข้างมุมกะล่อหองด้านหนึ่งบอกว่าต่อไปนี้จะไหว้ผีเรือน เจ้าบ่าวกับเพื่อนเจ้าบ่าวจึงเริ่มพิธีการไหว้ วิธีการไหว้นี้จะเอามือประสานกันให้อยู่ระดับอกแล้วทำวนขึ้นวนลงเป็นวงกลม ถ้าผีเรือนเป็นผู้ท้าวต้องวน 12 ครั้ง แต่ถ้าเป็นผีเรือนผู้น้อยวน 6 ครั้ง แล้วนั่งลงกราบ 1 ครั้ง เวลากราบต้องแบมือทั้ง 2 ราบกับพื้น และก้มหน้าลงให้ชิดกับมือ เสร็จจากไหว้ผีเรือนก็จะเป็นการไหว้พ่อตาซึ่งไหว้แบบเดียวกัน เมื่อไหว้เสร็จก็จะมีเลี้ยงอาหาร

ขั้นตอนที่สี่การ “สา” หรือ “อาสา” หลังจากรับประทานอาหารเสร็จแล้วเจ้าบ่าวจะกล่าวอาสาอยู่บ้านพ่อแม่ของเจ้าสาวเป็นเวลาไม่กี่ตามแต่ตกลงกัน เช่น 2, 3, หรือ 5 ปี เพื่อช่วยครอบครัวฝ่ายเจ้าสาวทำงาน เมื่อครบกำหนดเจ้าบ่าวจึงจะนำเจ้าสาวไปอยู่ที่บ้านพ่อแม่ของตน ซึ่งในวันที่ฝ่ายหญิงเข้ามาอยู่บ้านพ่อแม่ฝ่ายชายจะมีพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนที่บ้านเจ้าบ่าว เรียกว่าพิธี “เข้าผี” โดยฝ่ายหญิงจะเปลี่ยนมานับถือผีบรรพบุรุษเดียวกับฝ่ายชาย และในช่วงบ่ายหลังจากเสร็จพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนแล้ว จะมีพิธีทำขวัญให้กับคู่บ่าวสาว เรียกว่าพิธี “สูขวัญผัวเมียบ่าวสาว” (สูขวัญผัวเมียหนุ่มสาว) หรือ “เข้าอู่สูขวัญผัวเมีย” (เข้าอู่สูขวัญผัวเมีย) (รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีทำขวัญผัวเมียหนุ่มสาว ดูในบทที่ 3)

เสร็จจากการกล่าวอาสาจะเป็นขั้นตอนไหว้แม่และญาติฝ่ายเจ้าสาว วิธีการไหว้ทำแบบเดียวกับไหว้ผีเรือน ในการรับไหว้นั้นญาติอาจให้พรหรือให้เงิน เมื่อเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าวไหว้ญาติทางฝ่ายเจ้าสาวครบแล้ว เจ้าสาวและเพื่อนเจ้าสาวจะไหว้ญาติฝ่ายเจ้าบ่าวซึ่งใช้วิธีการไหว้แบบเดียวกับเจ้าบ่าว ต่อจากนั้นเป็นขั้นตอนพิธี “ท่างยัน” หรือท่างมุง (แบบเดียวกับการปูที่นอนของคนไทย) มุงของโองแบบเดิมทำด้วยผ้าฝ้ายสีดำและตกแต่งชายมุงเป็นลวดลายสีต่างๆ เหมือนกับ “เสื่ออี” แต่ปัจจุบันนิยมใช้มุงสีขาวหรือสี

*ในพิธีแต่งงานของชาวไทโซ่ง เพื่อนเจ้าบ่าวมักมีทั้งผู้ชายและผู้หญิง

**“ล่ำม” หรือ “องล่ำม” จะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็ได้แต่มักเป็นผู้สูงอายุ และรู้ประเพณีการแต่งงานอย่างดี โดยทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวจะจัดหาตนเอง

อื่นแทน พิธีทางม้งจะเริ่มในช่วงบ่าย โดยเลือกคู่สามีภรรยาผู้ใหญ่ที่เป็นที่นับถือและอยู่กินด้วยกันมานานเป็นคู่ทางม้งและเข้าไปนอนเคียงกัน แล้วให้คู่บ่าวสาวเข้าไปนอนแทนสักครู่หนึ่งจึงออกมา เป็นอันเสร็จพิธีการแต่งงาน

ภาพประกอบ 14 แสดงเครื่องใช้ในพิธีแต่งงานของชาวไทโซ่ง (ในภาพเป็นพิธีแต่งงานของเจ้าบ่าวเจ้าสาวที่เป็นชนผู้น้อย)

ภาพประกอบ 15 แสดงหมอขวัญทำพิธี “เข้าผี” ให้กับเจ้าสาวในห้องผีเสื้อที่บ้านเจ้าบ่าว

1.3) ประเพณีการตาย

ประเพณีการทำศพของชาวไทโซ่งมีขั้นตอนพิธีและรายละเอียดมาก ในปัจจุบันนอกจากมีการตั้งศพนิมนต์พระสงฆ์สวดอภิธรรมที่เรือนผู้ตายและนำศพไปเผาที่เมรุวัดแล้ว คนไทกลุ่มนี้ยังคงปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมไว้เกือบทุกขั้นตอน การทำศพของชาวไทโซ่งแบ่งเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ (นำพลย์ กิจรักษ์กุล. 2532 : 145-150)

เมื่อมีคนตายในเรือนญาติพี่น้องจะต้องเชิญ “เขียกก” หรือเขียกกมาประกอบพิธีต่างๆ เกี่ยวกับศพ โดยเขียกกจะจัดหาเขียเล็ก 10 คนซึ่งเป็นผู้ช่วยสร้าง “จอง” หมายถึง แคร่ไม้ไผ่ใช้วางโลงศพและหามไปเผา พร้อมทั้งสร้าง “เรือนแก้ว” หรือ “เรือนน้อย” คือเรือนจำลอง ซึ่งสร้างให้มีลักษณะเหมือนเรือนจริงทุกอย่าง แต่ของทุกอย่างนั้นจะต้องทำกลับกันกับของคนเป็น เช่น การมุงจากจะมุงให้กลับข้างกับเรือนคนเป็น นอกจากนี้ ยังต้องจัดหาที่นอน (ฟูก) หมอน มุ้ง มิดพรำ และของใช้อื่นๆ เพื่อมอบให้ผู้ตายนำติดตัวไปใช้ในเมืองผีด้วย สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ “เสาหลวง” เป็นเสาสูงประมาณ 7 ศอก เอาปอกไว้ข้างหน้าเรือนแก้ว เสาหลวงนี้มี 2 แบบ แบบแรกถ้าผู้ตายเป็นชายจะใช้ไม้หุ่นแกะสลักเป็นต้นกกติดไว้บนยอดเสาหลวง เรียกว่า “นก” และมี “เขียน” หรือร่มเล็กๆ ปักไว้ข้างต้นกกนั้นด้วย มีเสาธงสูงประมาณ 5 วา ผูกติดอยู่กับเสาหลวง ผืนธงทำด้วยผ้าดิบสีขาวกว้างยาวประมาณ 1 ศอก และรอบๆ เสาธงมีไม้สั้นๆ ยาวประมาณ 1 ช่วงแขน ปักอยู่ 21 อัน โดยที่ปลายเสาธงแต่ละอันจะมีผ้าขาวผูกติดอยู่ยกเว้นอันสุดท้ายจะไม่ผูกผ้า แบบที่สองถ้าผู้ตายเป็นหญิงจะใช้ไม้หุ่นแกะสลักเป็นรูปต้นกกติดไว้บนยอดเสาหลวงเช่นเดียวกับของผู้ชาย แต่เรียกว่า “ปลี” และไม่ต้องมีร่มอย่างผู้ชาย รอบๆ เสาหลวงมีธงสีขาว สีแดงปักประมาณ 30 อัน การที่ทำ “นก” หรือ “ปลี” ไว้ที่ยอดเสาหลวงนี้ ชาวไทโซ่งเชื่อว่าผู้ตายจะใช้เป็นพาหนะไปเฝ้าถนบนเมืองฟ้า

ขั้นตอนการอาบน้ำศพ เขียกกจะเป็นผู้อาบน้ำศพ ทาแป้ง หวีผม และเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่ให้ผู้ตาย โดยสวม “เสื้ออี” เอาด้านที่มีสีสันทากออก เอาเงินผูกติดไว้ที่คอเสื้อให้ผู้ตายใช้เป็นค่าผ่านเข้าไปในเมืองผี เรียกว่า “เงินจุกคอเสื้อ” จากนั้นจึงใช้ผ้าดิบมัดศพซึ่งจะมัดเฉพาะหัวแม่เท้าทั้ง 2 ข้างให้ติดกัน (เวลานำศพไปเผาจะตัดผ้าดิบที่มัดนี้ออก ด้วยเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณผู้ตายจะกลับไปสู่ถิ่นเดิมคือเมืองแดง) แล้วจึงยกศพใส่โลงโดยญาติจะเอาเครื่องใช้ของผู้ตาย เช่น หวี ชันน้ำ เขียนหมาก มิด เป็นต้นใส่ลงไปด้วย เสร็จแล้วปิดฝาโลงนำไปตั้งไว้บน “จอง” (แคร่) ซึ่งสมัยก่อนนั้นตามประเพณีจะตั้งศพไว้เพียงหนึ่งคืนแล้วเผาเลย แต่ในปัจจุบันนิยมตั้งศพไว้ที่บ้านและมีการสวดพระอภิธรรม 3-7 คืน จึงนำไปเผาที่วัด รวมทั้งทำพิธีแบบโซ่งด้วย

ขั้นตอนวันเผา ก่อนนำศพออกจากบ้านไปวัดหรือ “ป่าแหว” คือป่าช้า เขียกกจะทำพิธีเช่นไหว้บอกให้ผู้ตายกินอาหารครั้งสุดท้าย และเชิญญาติพี่น้องมาต้อนรับรับประทานอาหารร่วมกันที่หน้าโลง รวมทั้งเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน ต่อจากนั้นเป็นพิธี “ส่อนขวัญ” หรือช้อนขวัญให้กับญาติพี่น้องเรือนเดียวกัน (รายละเอียดพิธีดูในบทที่ 3) เสร็จแล้วจึงหามจองไปวัด

ขั้นตอนการเก็บกระดูก วันรุ่งขึ้นหลังจากวันเผา เขียกกและญาติพี่น้องเรือนเดียวกันจะร่วมกันเก็บกระดูก การเก็บกระดูกชาวไทโซ่งจะใช้ตะเกียบที่ทำจากอ้อย* ตีกระดูกกองไว้บนผ้าขาวแล้วทำพิธีอาบน้ำกระดูก เสร็จแล้วแบ่งกระดูกส่วนหนึ่งให้ลูกชายนำไปบูชาที่เรือน ส่วนที่เหลือเอาใส่ถุงแล้วบรรจุลงในไหเล็กๆ เขียกกจะเอา “สายใจ” เป็นไหมเส้นยาวสีเหลืองใส่ลงในไหแล้วดึงปลายไหมเส้นหนึ่งพันปาก

* ชาวไทโซ่งถือเป็นเคล็ดว่าใช้ตะเกียบที่ทำจากอ้อยทำให้ผีผู้ตายใจดี

ไต่ขึ้นมาแล้วโยงไปผูกไว้ที่เรือนแก้ว จากนั้นทำพิธีเสี่ยงทายหาที่ฝังไหกระดูก เมื่อฝังเรียบร้อยแล้วยกเรือนแก้วคลุมบริเวณที่ฝังไหกระดูกนั้น เชิญกกทำพิธีบอกทางให้ผู้ตายเดินทางไปพบกับแดน หลังจากเสร็จพิธีบอกทางก็จะมีการทำพิธี "สูขวัญเขือย" (สูขวัญเขือย)

ขั้นตอนวัน "เชิญผีขึ้นเฮือน" พิธีนี้จะทำหลังจากเผาศพไปแล้วประมาณ 7 วัน หรืออย่างช้าไม่เกิน 1 เดือน โดยญาติจะเชิญ "หมอเสน" มาประกอบพิธีเชิญวิญญาณของผู้ตายมาอยู่ที่กะล่อหองในเรือนเดิมของผู้ตาย หลังจากเสร็จพิธีเชิญผีขึ้นเรือนในช่วงเช้าแล้ว ในช่วงบ่ายจะมีพิธี "สูขวัญป็น้องหว่าผีเฮือนเหลียวเซา" (สูขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน) เป็นอันเสร็จพิธีเกี่ยวกับผู้ตาย

ภาพประกอบ 16 แสดง "เฮือนแฮว" หรือเรือนผู้ตายในป่าช้า (ในภาพเป็นเฮือนแฮวของผู้หญิง)

2) พิธีกรรม

2.1) พิธีเสนเอือน

พิธีเสนเอือน หรือพิธีเซ่นไหว้ผีเรือน เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทโซ่งยังปฏิบัติกันอยู่แทบทุกครัวเรือน ตามประเพณีเดิมจะต้องทำพิธีนี้ทุกปี แต่ปัจจุบันอาจจะทำ 2 ปีครั้ง หรือ 3 ปีครั้งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัวนั้นๆ ชาวไทโซ่งเชื่อกันว่าเมื่อจัดพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนจะทำให้ผีเรือนไม่อดอยาก และจะส่งผลให้ครอบครัวมีความเจริญ เกิดสิริมงคลแก่บ้านเรือน แต่ถ้าไม่จัดจะทำให้ผีเรือนอดอยากและผีเรือนอาจลงโทษทำให้ครอบครัวมีเรื่องเดือดร้อนได้

การทำพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนนิยมทำในช่วงเดือน 4 เดือน 5 เนื่องจากเป็นช่วงที่ว่างจากการทำนา หรืออาจทำในเดือนอื่นๆ ที่ไม่ใช่เดือน 9, 10 และเดือน 11 เพราะถือกันว่าช่วง 3 เดือนนี้ผีเรือนไปเฝ้าแถน หากทำพิธีจะไม่เกิดผลใดๆ (นำพวลย์ กิจรักษ์กุล. 2532 : 109) สำหรับผู้ประกอบพิธีคือหมอเสน ซึ่งจะทำหน้าที่เซ่นไหว้เรียกชื่อผีเรือนตั้งแต่ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่า ผีพ่อแม่ และผีญาติอื่นๆ แต่ละคนมาकिनเครื่องเซ่นที่ลูกหลานจัดให้

2.2) พิธีปิดตง

พิธีปิดตงเป็นพิธีการเซ่นไหว้ผีเรือนเช่นเดียวกับพิธีเสนเอือน แต่ต่างกันตรงที่พิธีปิดตงนี้ถ้าเป็นชนชั้นผู้ท้าวจะเป็นการนำอาหารไปเซ่นไหว้ผีเรือนที่กะล่อหองเป็นประจำทุก 5 วัน ส่วนชนชั้นผู้น้อยจะเซ่นไหว้ผีเรือนทุก 10 วัน วันที่ทำการเซ่นไหว้เรียกว่า “มือเวนตง” ซึ่งจะมี 10 วันคือ มือเก่า มือกาบ มือฮับ มือฮาย มือเมิง มือเปิก มือกัต มือซด มือฮวง มือเต่า โดยที่แต่ละเรือนนั้นจะมี “มือเวนตง” หรือวัน ปิดตงของแต่ละเรือน ซึ่งจะถือเอาวันที่ทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนของเรือนนั้นเป็นวันปิดตง

การทำปิดตงจะทำ 2 เวลา คือมือเช้ากับมือกลางวัน อาหารที่จัดมีข้าว กับข้าว ผลไม้ เหล้า บุหรี่ หมาก พลุ โดยคนในเรือนนั้นจะนำอาหารทั้งหมดใส่ถาดนำไปวางที่กะล่อหอง พร้อมกับบอกให้ผีเรือนมาकिनและขอให้ผีเรือนช่วยคุ้มครองคนในครัวเรือนให้อยู่ดีมีสุข ซึ่งการเซ่นแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง จึงนำออกมารับประทานได้ (นำพวลย์ กิจรักษ์กุล. 2532 : 123 ; เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2542 : 72-73)

2.3) พิธีการเยื้อง

ดังได้กล่าวแล้วว่าชาวไทโซ่งนับถือผีหลายประเภท มีทั้งผีเรือน (ซึ่งอยู่ประจำเรือนและที่อยู่บนเมืองฟ้า) และแถน ผีพวกนี้ให้ทั้งคุณและโทษ เช่น ถ้ามีผู้ป่วยในเรือนหรือได้รับเคราะห์ร้าย ก็ถือว่าผีให้โทษ เช่นเดียวกับที่เชื่อกันว่าถ้าขวัญหนีหายไปจะเกิดอันตรายแก่คนผู้นั้นได้ ดังนั้น เมื่อคนในเรือนเจ็บป่วยกะทันหันโดยไม่ทราบสาเหตุ พวกเขาก็จะเข้าใจว่าเป็นเพราะถูกผีกระทำ หรือไม่ก็ขวัญไม่ตี ขวัญไม่อยู่กับเนื้อตัว จึงเป็นเหตุให้เคราะห์ร้ายหรือเจ็บป่วย ในการแก้ไขเบื้องต้นพ่อแม่หรือญาติของผู้ป่วยจะไปหา “หมอเยื้อง” เพื่อให้หมอประกอบพิธี “เยื้อง” คือการเสี่ยงทายด้วยผ้า เพื่อบอกสาเหตุแห่งความเจ็บป่วยจะได้แก้ไขให้ถูกต้องต่อไป

ในการไปหาหมอเยื้อง* จะต้องนำเสื้อของผู้ป่วยที่ใส่ในชีวิตประจำวัน 1 ตัว ข้าวสาร 1 ถัง (ประมาณ 1 กิโลกรัม) หมากพลุ และเหล้า 1 ขวด มอบให้กับหมอ พร้อมทั้งบอก “จือ” (ชื่อ) และ “ลิ่ง” (ตระกูล) ของผู้ป่วย ขอให้หมอช่วยทำพิธีเยื้องดูว่า “เจ้าเสื้อ” หมายถึงเจ้าของเสื้อ คือผู้ป่วย เจ็บป่วยไม่สบาย

*โดยปกติหมอเยื้องจะทำพิธีให้ทุกวัน ยกเว้นวันขึ้นหรือแรม 14 ค่ำ เพราะมีความเชื่อว่าเป็นวันผีแรง ทำการเสี่ยงทายก็ไม่ได้ผล ดังนั้น การไปหาหมอเยื้องจะต้องไม่ไปในวันขึ้นหรือแรม 14 ค่ำ

เพราะสาเหตุใด แต่การไปนั้นต้องไม่ให้ผู้ป่วยรู้ตัว ต่อจากนั้นหมอเยื้องจัดของทั้งหมดที่ญาติผู้ป่วยนำมาให้ใส่ใน “ปาน” (พาน) แล้วเริ่ม “ขับ” (ร้าย) มนต์ภาษาโองพร้อมกันม้วนผ้าให้กลมคล้ายลูกตุ้ม เหลือชายผ้าข้างหนึ่งสำหรับหมอเยื้องถือไว้ ขณะที่หมอเยื้องร้ายมนต์และทำม้วนผ้าจะเอาม้วนผ้าวนรอบเอว 3 รอบ เมื่อร้ายมนต์เสร็จก็นำเสื้อของผู้ป่วยมาวางใกล้ๆ กับปาน แล้วชুম้วนผ้าขึ้นมาพร้อมกับบอกร้องชื่อตระกูล และอาการของผู้ป่วย จากนั้นพูดต่อไปอีกว่าหากถูกผีตนใดกระทำ หรือขวัญไม่ดีก็จงให้ม้วนผ้านี้แกว่ง แล้วจึงค่อยๆ ชุม้วนผ้าให้ลอยอยู่เหนือปานกับเสื้อผู้ป่วย และเริ่มเยื้องชื่อผีต่างๆ โดยเริ่มจากเสียงทนายชื่อ “ปู่เชื้อเสื้อบ้าน” ชุม้วนผ้าไว้สักครู่หนึ่งถ้าม้วนผ้าไม่แกว่งก็เสียงทนายชื่อผีอื่นๆ เช่นผีเรือน ผีจวน ผีมด ตลอดจนเสียงทนายเกี่ยวกับขวัญ

สมมุติว่าหมอเยื้องเสียงทนายไปถึงชื่อผีเรือนแล้วม้วนผ้าแกว่ง แสดงว่าผีเรือนมาทำให้ผู้ป่วยไม่สบาย ก็จะเสียงทนายต่อไปว่าเป็นเพราะผู้ป่วยทำผิดใช้หรือไม่ หากม้วนผ้ายังไม่แกว่งก็ถามต่อไปอีกว่าเป็นเพราะผีเรือนถูกแทนเจ็บไปขังไว้ และส่งผลมาถึงลูกหลานให้เจ็บป่วยใช้หรือไม่ ในตอนนี้หากม้วนผ้าแกว่งก็เป็นอันรู้สาเหตุการเจ็บป่วยแล้ว หมอเยื้องก็จะบอกให้ญาติกลับไปบอกผู้ป่วยที่บ้าน และต้องบอกให้ได้ยินว่าถ้าผู้ป่วยหายภายใน 3 วัน 7 วัน จะจัดพิธีเช่นไหว้ขอขมาต่อแทนให้กับผีเรือน (พิธี “แสนแต่ง” หรือ “แสนน้อยจ้อย”) แต่ถ้าผู้ป่วยไม่หายภายในวันที่กำหนดจะไม่จัดพิธี แสดงว่าที่เยื้องนั้นไม่ถูกต้อง ก็จะไปให้หมอทำพิธีเยื้องใหม่ แต่ก็มีบางครั้งก็เสียงทนายแล้วม้วนผ้าไม่แกว่งเลยแสดงว่าป่วยใช้กรรมตา ไม่ได้ถูกผีตนใดกระทำ ซึ่งหมอเยื้องจะบอกตามความเป็นจริง

ในกรณีที่หมอเยื้องเสียงทนายชื่อผีต่างๆ จนครบแล้วแต่ม้วนผ้ายังไม่แกว่ง หมอจะเสียงทนายไปที่ขวัญซึ่งจะทำแบบเดิม เช่น ถามเสียงทนายไปว่าเป็นเพราะขวัญหลง ขวัญหากิน ขวัญถูกผีล่อลวงหรือหน่วงเหนี่ยวเอาไว้ เป็นต้น สมมุติว่าเสียงทนายได้ว่าขวัญหลง ก็ต้องแก้ไขโดยให้หมอขวัญหรือมดทำพิธี “เยื้องขวัญหลง” และทำพิธี “แบ่งขวัญ” ต่อในตอนท้าย หากขวัญหากิน หมายความว่าขวัญของคนผู้นั้นอดอยากจึงหลบหนีออกจากร่างไป ในกรณีนี้จะทำพิธีแบ่งขวัญอย่างเดียว เพื่อเป็นการเช่นขวัญหรือปลอบขวัญ ส่วนขวัญถูกผีล่อลวงเอาไปต้องจัดพิธี “แสนผีขึ้นเสื้อ” หรือเช่นผีเรียกขวัญ ซึ่งเป็นพิธีใหญ่ ต้องให้พ่อมดเป็นผู้ทำพิธี จะใช้เวลาทำพิธี 1 วัน 1 คืน รายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบพิธีทำขวัญต่างๆ จะกล่าวต่อไปในบทที่ 3

2.4) พิธีแสนฮัมมด

พิธีแสนฮัมมด หรือพิธีเช่นไหว้รับผีมด เป็นพิธีที่จัดขึ้นเนื่องจากคนใดคนหนึ่งในเรื่องมีอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ทำการรักษาแล้วก็ไม่หาย ญาติพี่น้องไปหาหมอเยื้องแล้วทำนายได้ว่าคนผู้นั้นเจ็บป่วยเพราะผีมดต้องการมาอยู่ด้วย ในกรณีนี้ต้องให้ผู้ป่วยทำพิธีรับผีมด

ในการทำพิธีนี้ทำในเดือนใดก็ได้ยกเว้นเดือน 9, 10 และเดือน 11 โดยมีหมอแสนเป็นผู้ประกอบพิธี ในวันที่ทำพิธีเจ้าเรือนจะต้องทำหิ้ง 4 เหลี่ยมติดไว้ตรงหัวนอนของผู้ป่วย จะไม่เอาไว้ในห้องผีเรือนเพราะถือว่าเป็นคนละผีกันและไม่ต้องทำพิธีปิดตง เมื่อตั้งหิ้งแล้วหมอแสนจะเริ่มพิธีเชิญผีมดมาอยู่บนหิ้งเครื่องใช้เช่นไห่ ใต้แก้ว เหล้า หมาก และพลู นอกจากนี้จะต้องทำสิ่งที่เรียกว่า “หอญา”^{*} สำหรับให้ผีมดอาศัยอยู่ด้วย โดยจะนำหอญานี้เสียบไว้บนหิ้งผีมด

ชาวไทโซ่งเชื่อว่าผีมดนั้นเป็นผีครู ผู้ที่รับเป็นมดจะได้รับการสืบเชื้อสายและฝึกหัดการเป็นหมอมดเพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ (เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2542 : 84)

^{*}“หอญา” ทำจากใบตาลสอดสลักไปมาคล้ายเป็นวงโซ่ต่อกันเป็นชั้นๆ ประมาณ 6 ชั้น จะแขวนไว้ที่หิ้งมด

2.5) พิธีเสนอานปาง

พิธีเสนอานปางเป็นพิธีการเช่นไหว้บรรพบุรุษที่เป็นผีผด ซึ่งปกติการเป็นผดจะมีการสืบทอดกันภายในตระกูล แต่ในกรณีที่มีคนนั้นตายลงและไม่มีลูกหลานคนใดในตระกูลรับเป็นผดต่อก็ถือว่าการเป็นผดยุติลง ซึ่งกรณีที่ไม่มีใครในตระกูลสืบทอดการเป็นผดนี้เองเป็นที่มาของพิธีเสนอานปาง หรือเสนกินปาง ในการทำพิธีนี้นิยมทำต่อจากพิธีเช่นไหว้ผีเรือน (เสนเอือน) ผู้ที่ประกอบพิธีคือ “ผด” และมี “หมอสะ” กับ “หมอเป่าเป่” ร่วมด้วย เครื่องเช่นในพิธีได้แก่ “ปานเสน” หรือพานเครื่องเช่นไหว้ ในปานเสนมีเครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย เหล้า ไก่ หมู และ “เสื่ออี” ของทุกคนในครัวเรือน ในการทำพิธีนั้นผดจะรำมนต์เป็นภาษาโซ่งเชิญผีผดมารับเครื่องเช่นไปเรื่อย ๆ พร้อมกับมีหมอเป่าเป่าตลอดเวลา ส่วนหมอสะจะทำหน้าที่เสี่ยงทายด้วยการนับจำนวนข้าวสารที่ขยุ้มมาใส่บนฝ่ามือว่าเป็นจำนวนคู่หรือคี่ ซึ่งหมอสะได้อธิษฐานไว้ก่อนแล้ว การขยุ้มข้าวสารเสี่ยงทายนี้ก็เพื่อให้ทราบว่ามีผดลงมารับเครื่องเช่นหรือไม่รับ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคนอื่น ๆ. 2521 : 65-69) พิธีเสนอานปางจะใช้เวลา 1 วัน ซึ่งจะเริ่มทำพิธีตั้งแต่เช้าและเสร็จในช่วงหัวค่ำ

2.6) พิธีเสนเต้ง

พิธีเสนเต้ง หรือพิธีเสนน้อยจ้อย เป็นพิธีเช่นไหว้แถนเพื่อเป็นการขอให้แถนปล่อยตัวพ่อแม่ที่ตายไปแล้วซึ่งถูกแถนจับไว้ เนื่องจากไปทำความผิดต่อแถน เมื่อพ่อแม่ต้องการให้ลูกช่วยก็จะมาเข้าฝันหรือทำให้ลูกคนใดคนหนึ่งเผลอไปจับข้อมือหรือเท้าของพ่อแม่ในฝัน ญาติพี่น้องไปหาหมอเอี้ยงและทำนายได้ความว่าเป็นเพราะผีเรือนถูกจับไว้ ในกรณีนี้จะต้องทำพิธีเสนเต้ง โดยให้ผู้ป่วย “จิว” คือบนบานต่อแถนว่าหากตนเองหายจากเจ็บป่วยภายใน 3 วัน 7 วัน จะจัดพิธีเสนเต้งให้ ซึ่งเมื่อหายแล้วก็จะต้องทำตามที่ได้ “จิว” ไว้

ในการทำพิธีเสนเต้งผู้ประกอบพิธีคือ “แม่ผด” ในวันทำพิธีเจ้าเรือนจะต้องจัดเครื่องเช่นซึ่งประกอบด้วยไก่ 12 ตัว กระบอกไม้ไผ่ใส่ น้ำ 4 กระบอก เหล้า 8 ขวด ควายปั้นด้วยดิน 30 ตัว อาหารคาวหวาน และผลไม้ นอกจากนี้ในกรณีที่ผู้ป่วยเป็นชั้นผู้ท้าวจะมีการฆ่าควายสำหรับเช่นไหว้แถน และมีพิธีทำขวัญให้กับควายด้วย สำหรับชั้นผู้น้อยจะใช้หมูชั้นเช่นไหว้แต่ไม่มีพิธีทำขวัญให้กับหมูที่ถูกฆ่า การทำพิธีเสนเต้งแม่ผดจะรำมนต์เป็นภาษาโซ่งเชิญแถนลงมารับเครื่องเช่นและขอให้ตัวผีเรือน ในระหว่างทำพิธีจะมีการเสี่ยงทายด้วยไม้เสี่ยงทาย* ของแม่ผด ซึ่งจะอธิษฐานว่าหากแถนลงมารับเครื่องเช่นแล้วขอให้ไม้เสี่ยงทายคว่ำหรือหงายทั้ง 2 อัน ถ้าผลของการเสี่ยงทายยังไม่ได้ตามที่อธิษฐานไว้ก็จะเสี่ยงทายใหม่จนกว่าจะได้ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีเช่นไหว้แถนแล้วแม่ผดจะทำพิธีแบ่งขวัญให้กับผู้ป่วยด้วย

2.7) พิธีเสนฆ่าเกิด

พิธีเสนฆ่าเกิดเป็นพิธีการเช่นไหว้ผีเรือนเพื่อให้เด็กหายจากการเจ็บป่วย เนื่องจากเด็กเจ็บป่วยมานาน รักษาอย่างไรก็ไม่หาย พ่อแม่ไปหาหมอเอี้ยงเพื่อเสี่ยงทายว่าเจ็บป่วยด้วยสาเหตุใด หมอเอี้ยงทำพิธีแล้วบนบานต่อผีเรือนว่าหากเด็กหายเจ็บป่วยภายใน 3 วัน 7 วัน จะทำพิธีเสนฆ่าเกิดให้ การทำพิธีนี้นิยมทำในวันแรม 13 ค่ำของเดือนใดก็ได้ยกเว้นเดือน 9, 10 และเดือน 11 (นำพวลย์ กิจรักษ์กุล. 2532 : 134) สำหรับผู้ประกอบพิธีอาจเป็นพ่อผดหรือหมอเสนก็ได้

ในวันทำพิธีเจ้าเรือนต้องจัดเตรียมเครื่องเช่นซึ่งประกอบด้วยหัวหมู หมูชั้น เหล้า อาหารคาวหวาน และผลไม้ นอกจากนี้จะต้องจัดห่านหรือลูกไก่ใส่กรงขังไว้เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ในการฆ่าเกิด พิธีเริ่มจากพ่อแม่นำเครื่องเช่นทั้งหมดไปตั้งหน้ากะล่อทองพร้อมกับให้เด็กที่ป่วยนั่งอยู่หน้าเครื่องเช่น

*ไม้เสี่ยงทาย มีลักษณะคล้ายไม้เสี่ยงทายของคนจีน

ผีเรือน พ่อมด (หรืออาจเป็นหมอเสน) จะเริ่มร่ายมนต์เป็นภาษาโชน่งทำพิธีปิดเป่าผีเกิดที่มาจากทำให้เด็กเจ็บป่วย ต่อจากนั้นพ่อมดจะทำพิธีฆ่าเกิด โดยมีนกหรือลูกไก่เป็นสัญลักษณ์แทนเกิด เกิดหมายถึงผีที่มาทำให้เด็กเจ็บป่วย การฆ่าเกิดนั้นพ่อมดจะใช้ไม้ทูปพร้อมกับร่ายมนต์กำกับไปด้วยจนกว่านกหรือลูกไก่ตายเสร็จแล้วจะเอาฝังไว้ใต้บันไดเรือน และถือว่าผีเกิดที่มารบกวนเด็กได้ถูกพ่อมดกำจัดแล้ว ในตอนท้ายของพิธีจะมีพิธีแบ่งขวัญให้กับเด็กด้วย

2.3.2.8 ผู้ประกอบพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของชาวไทโชน่ง จะมีผู้ชำนาญเฉพาะพิธีนั้นๆ เป็นผู้ประกอบพิธี ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับพิธีทั่วไป และผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับพิธีทำขวัญ

1) ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับพิธีทั่วไป

1.1) “หมอเสน” คือผู้ประกอบพิธีเสนเอือน (เช่น ไหว้ผีเรือน) และพิธีกรรมอื่นๆ มีหน้าที่สำคัญในการเป็นสื่อกลางระหว่างผีกับคน ซึ่งคล้ายกับพระ หรือ Priest (สมิตร์ ปิตพัฒน. 2521 : 59) ในสังคมไทยนั่นเอง เช่น ในพิธีเสนเอือน หมอเสนเป็นผู้เชิญผีเรือนมารับเครื่องเซ่นที่ลูกหลานได้จัดเตรียมเอาไว้ เป็นต้น

หมอเสนจะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น ผู้ที่เป็นหมอเสนได้มักเป็นผู้ที่อ่านตัวหนังสือไทโชน่งได้ โดยจะต้องท่องจำความและคาถาที่ใช้ในพิธีจนสามารถจำได้หมด จึงออกติดตามครูไปช่วยงานเสนตามเรือนต่างๆ ที่เชิญครูไปทำพิธีให้ ซึ่งในระยนี้จะต้องสังเกตจดจำขั้นตอนพิธีจนสามารถประกอบพิธีกรรมได้เอง จึงจะเป็นหมอเสนได้ แต่ต้องทำพิธียกครูก่อน โดยการนำเงิน หมากพลู เหล้า 1 ขวด นำไปไหว้ครู เป็นการบูชาครูที่ถ่ายทอดวิชาให้ รวมทั้งเป็นการบอกว่าสามารถประกอบพิธีเสนเอือนได้

ค่าตอบแทนที่หมอเสนจะได้รับโดยมากเป็นเงินกับเครื่องเซ่นในปานผื่อน เช่น หัวหมู ไก่ ขนมห ฯลฯ ซึ่งนอกจากการเสนเอือนแล้ว หมอเสนยังทำหน้าที่ประกอบพิธีเชิญผีขึ้นเรือน และเป็น “หมอสะ” ได้อีกด้วย

1.2) “หมอเยื้อง” คำว่า “เยื้อง” เป็นภาษาโชน่ง แปลว่า เสี่ยงทาย หมอเยื้องจึงหมายถึงหมอเสี่ยงทายโดยใช้วิธีแบบโชน่ง ซึ่งจะทำหน้าที่ทำนายหรือบอกสาเหตุแห่งความเจ็บป่วยให้กับผู้ที่มาขอให้หมอทำพิธีเสี่ยงทายให้ ความเจ็บป่วยส่วนมากจะเป็นการเจ็บป่วยที่รักษากับแพทย์แผนใหม่และหมอพื้นบ้านมานานแล้วแต่อาการไม่ดีขึ้น เจ็บป่วยบ่อยๆ แดงๆ หรืออาการป่วยหนักมาก หรือเห็นว่าไม่มีทางรักษาให้หายได้แล้วญาติผู้ป่วยก็จะมาหาหมอเยื้องให้ทำพิธีเสี่ยงทายดูว่าเจ็บป่วยเพราะสาเหตุใด เช่น ผีกระทำมา ขวัญไม่ดี เป็นต้น

สำหรับค่าตอบแทนให้หมอเยื้องแต่ละครั้ง ก็คือข้าวสาร หมากพลู ที่ญาติผู้ป่วยนำมาให้บางคนมีเหล้า และให้เงินเป็นค่ายกครูด้วย ส่วนมากหมอเยื้องเป็นผู้หญิงและมักเป็นแม่มดด้วย

1.3) “หมอสะ” คือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหมอผู้ช่วยในพิธีเสนของของพ่อมด ขณะที่พ่อมดประกอบพิธีเสนหมอสะจะเป็นผู้ข่มข้าวสารเสี่ยงทาย ดังเช่นในพิธีเช่นผีเรียกขวัญ พ่อมดจะร่ายมนต์หาขวัญไปในสถานที่ต่างๆ ที่ล่า (ผีดำ) อยู่ตั้งแต่เมืองลุม (เมืองมนุษย์) จนไปถึงเมืองฟ้าที่ถนอยอยู่ และเมื่อไปถึงที่ใดก็จะร่ายมนต์บอกว่าลูกหลานเจ้าเสื้อได้จัดเครื่องเซ่นนี้ไว้ให้ ขอให้ท่าน (ผีหรือถน) จงรับเครื่องเซ่น และเมื่อรับแล้วจะขอ “หาขวัญ” ในที่ที่ท่านอยู่จะยินยอมหรือไม่ เมื่อพ่อมดร่ายมนต์บอกดังนั้น หมอสะจะยกขันที่มีข้าวสารใส่ไว้พอประมาณที่ตั้งอยู่บนปานใกล้ๆ กับพ่อมด พร้อมกับอธิษฐานว่าถ้าท่านผู้นั้นยินยอมก็ขอให้ข่มข้าวสารได้จำนวนเลขคู่ เมื่ออธิษฐานเสร็จหมอสะก็ข่มข้าวสารจำนวนหนึ่งวางลงบนฝ่ามืออีกข้างหนึ่ง

แล้วนับว่าได้จำนวนเท่าไร ถ้าหยิบได้จำนวนตามที่อธิษฐานไว้เป็นอันว่าท่านผู้นั้นยินยอม ซึ่งจะต้องทำแบบเดียวกันนี้ให้ได้เหมือนกันและติดต่อกัน 2 ครั้ง พอมดจึงจะดำเนินพิธีต่อไปได้ แต่ถ้าไม่ได้ตามที่อธิษฐานไว้ก็จะขยำข้าวสารใหม่จนกว่าจะได้ หมอสะจะมีหน้าที่ทำอย่างนี้เรื่อยไปจนเสร็จพิธีในเวลาเช้าของอีกวันหนึ่ง (พิธีนี้จะทำเป็นเวลา 1 วัน 1 คืน) โดยจะทำเป็นระยะๆ ตามที่พอมดรายมนต์ ดังนั้น หมอสะจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี สามารถปฏิบัติให้รับหรือสอดคล้องกับพอมด โดยปกติในการประกอบพิธีจะใช้หมอสะ 2 คน ไล่ผลัดเปลี่ยนกัน

หมอสะส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ซึ่งในการเป็นหมอสะนั้นในตอนแรกจะต้องออกติดตามครูไปตามงานเสนต่างๆ ก่อน จนกว่าจะรู้จักหวัะและขั้นตอนของพอมด จึงจะเป็นหมอสะได้ ส่วนค่าจ้างจะได้ประมาณ 300-400 บาทต่อครั้ง นอกจากนี้เจ้าเรือนอาจจะแบ่งเครื่องเซ่นที่ใช้ในพิธี เช่น หมู ไก่ ขนم และผลไม้ให้ด้วย

1.4) “เขียยกก” หรือเขยใหญ่ ตามประเพณีเดิมผู้ทำหน้าที่นี้คือคนที่เป็นเขยใหญ่ในเรือน (ลูกเขยคนโต) ปัจจุบันจ้างผู้อื่นที่รู้พิธีมาเป็นเขียยกกแทน เขียยกกเป็นผู้ที่ทำพิธีเกี่ยวกับศพทั้งหมด ตั้งแต่การอาบน้ำศพ การมัดศพ การเผาศพ การเก็บกระดูก จัดเตรียมเครื่องเซ่นสำหรับศพ ทำ“ป้าฮว” (ป้าช้า) และบอกทางให้วิญญาณและผีขวัญของผู้ตายเดินทางกลับถิ่นเดิม คือเมืองแกลง และส่งไปยังสถานที่ต่างๆ บนเมืองฟ้า ผู้ที่เป็นเขียยกกนี้ต้องรู้และท่องคาถาหมั่มซึ่งจำเป็นสำหรับไปทำพิธีศพ เป็นคาถาป้องกันตนเอง นอกจากนี้เขียยกกต้องท่องคำรบทอกทางคนตายได้ด้วย ไม่เช่นนั้นเป็นเขียยกกไม่ได้ ผู้ที่จะทำพิธีได้ต้องมีอายุ 50 ปีขึ้นไป หากอายุไม่ถึงตามนี้แต่สามารถท่องได้ก็ทำพิธีไม่ได้ เขียยกกมักเป็นผู้ชาย ส่วนผู้หญิงนั้นไม่ปรากฏของใช้ประจำตัวเขียในขณะประกอบพิธีมีมัด ผ้าผูกเอว ซึ่งเป็นผ้าดิบสีขาวที่ถือเป็นสัญลักษณ์ในการเป็นเขียยกก หมวก และอาจมีเครื่องรางของขลัง เช่น กำไลข้อมือเงิน เป็นต้น

2) ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับพิธีทำขวัญ

2.1) “มด” เทียบได้กับหมอผี (สมิตร ปิติพัฒน์. 2521 : 65) บางครั้งก็เรียกกันว่า “หมอมด หมอมนต์” มด คือผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีเรียกขวัญ หรือรักษาอาการเจ็บป่วยคนที่เกิดจากการผิดปกติของขวัญในร่างกาย ประกอบพิธีปัดรังควาน สะเดาะเคราะห์ หมอมดมีทั้งมดผู้ชายและมดผู้หญิง คนไทโซ่งจะเรียกผู้ชายที่เป็นมดว่า “พอมด” เรียกผู้หญิงที่เป็นมดว่า “แม่มด”

พอมดจะมีคาถาเวทมนต์บังคับผีได้ รวมทั้งมีอำนาจในการติดต่อกับ “ผีมด” และบริวารจากเมืองมดให้มาช่วยต่อสู้แย่งชิงขวัญของผู้ป่วย หากขวัญของผู้ป่วยถูกผีต่างๆ หลอกล่อหรือชักชวนไปอยู่ด้วย และผีนั้นไม่ยินยอมส่งขวัญของผู้ป่วยกลับคืนมา ฉะนั้น พอมดจึงมีหน้าที่ประกอบพิธีเรียกขวัญในกรณีที่ย่ำแย่ ซึ่งเกิดจากการกระทำของผี คือพิธี “เสนผีขึ้นเสื่อ” หรือพิธีเซ่นผีเรียกขวัญ (พิธีนี้บางครั้งลูกหลานก็จัดขึ้นให้กับพ่อแม่ที่สูงอายุตามประเพณี เพื่อเป็นการรับขวัญหรือเฉลิมฉลองขวัญของพ่อแม่ โดยที่พ่อแม่ไม่ได้เจ็บป่วยแต่อย่างใด) การประกอบพิธีของพอมดจะใช้ดนตรี คือมีการเป่าปี่ประกอบด้วยตลอดพิธี คนไทโซ่งบางคนจึงเรียกการประกอบพิธีเรียกขวัญของพอมดว่า “เสนเป่าปี่” โดยพอมดจะเป็นผู้ “ขับมนต์” (รายมนต์) หาขวัญของผู้ป่วยตั้งแต่เมืองลุม (เมืองมนุษย์) จนถึงเมืองฟ้า ควบคู่กับคนเป่าปี่อีก 2 คน ซึ่งพอมดจะเป็นผู้ใช้น้ำอูดรูป คนเป่าปี่ก็จะเป่าตามจังหวะของพอมด และมี “หมอสะ” ทำหน้าที่ขยำข้าวสารเสี่ยงทายตามที่พอมดทำนายไปตลอดพิธีเช่นเดียวกัน ซึ่งการหาขวัญในเมืองฟ้านั้นพอมดจะรายมนต์เรียกให้มดและบริวาร

*“ผีมด” คือครูของมดที่เคยเป็นมดมาก่อน เมื่อครูมดตายลงจึงเป็นผีมด และผู้ที่รับเป็นมดต่อจะต้องทำทั้งบูชาผีมดที่บ้านของตน

ได้แก่ ตัวลวง ตัวลา ตัวม้า และตัวช้าง เป็นพาหนะนำผีมืดไปขอความช่วยเหลือจากแกน โดยจะมอบเครื่อง เช่นให้กับแกนเป็นการแลกเปลี่ยนให้แกนช่วยส่งขวัญของผู้ป่วยกลับคืนมา (รายละเอียดพิธีเสนผีเรียกขวัญดู ในบทที่ 3 หน้า 92-109)

เครื่องใช้ประจำตัวของพ่อมด ได้แก่ หมวก วีหรือพัด พัดของพ่อมดเป็นพัดไม้ไผ่สานอย่างละเอียด มีไหมสีต่างๆ ผูกไว้ที่ด้าม ดาบ เบาะรองนั่งของมด ปี่ใหญ่และปี่น้อย กระบุงข้าว ซึ่งเครื่องใช้เหล่านี้ หากไม่ได้ประกอบพิธีจะวางไว้บนหิ้งผีมืดที่เรือนของมด ถ้าในวันที่จะไปประกอบพิธีที่เรือนของ “เจ้าเสื้อ” (เจ้าพิธี, ผู้ถูกทำพิธี) ก่อนไปทำพิธีจะต้องทำพิธีเช่นเหล่าผีมืดและบอกกับผีมืดว่าวันนี้จะไปทำพิธีที่เรือน เจ้าเสื้อ คือนางหรือนาย...(ชื่อ) สิ่ง...(ตระกูล)นี้ ขอให้ผีมืดติดตามไปด้วย และขอให้ประกอบพิธีสำเร็จ อย่าได้มีอุปสรรคใดๆ จากนั้นจึงนำเครื่องใช้ของมดบนหิ้งลงมาและเดินลงจากเรือน เดินทางไปยังเรือนเจ้าเสื้อ ส่วนชุดที่พ่อมดใส่ประกอบพิธี คือชุดแต่งกายประจำวัน

ส่วนแม่มดจะมีเวทมนต์คาถาไม่สูงเท่าพ่อมด ไม่มีอำนาจบังคับผีได้ จึงมีหน้าที่ประกอบพิธีเรียกขวัญในกรณีที่ไม้หนักจนเกินไป มักเรียกกันว่า “เสนแม่มด” การรักษาของแม่มดใช้วิธีการเช่นเลี้ยงผีหรือเสียเคราะห์ (สะเดาะเคราะห์) และอ้อนวอนให้ช่วยคนไข้หายและเมตตาส่งขวัญผู้ป่วยกลับมา การประกอบพิธีจะไม่ใช้ปี แม่มดจะประกอบพิธีเพียงคนเดียว ไม่มีหมอผู้ช่วยเหมือนพ่อมด และแม่มดจะร่ายมนต์หาขวัญของผู้ป่วยเฉพาะที่เมืองมนุษย์เท่านั้น ส่วนการเสี่ยงทายจะใช้วิธีการนับ “ไม้มอ”^{*} ให้ได้จำนวนคู่หรือคี่แบบเดียวกับหมอสะนับจำนวนเม็ดข้าวสาร นอกจากนี้แม่มดยังประกอบพิธี “เสนเต็ง” หรือพิธี “เสนน้อยจ้อย” และพิธี “เสนกวัดไกว” ด้วย

เครื่องใช้ประจำตัวแม่มดในการไปประกอบพิธีทุกครั้ง ได้แก่ กะเหล็บ 1 ใบ ข้างในกะเหล็บจะใส่ข้าวหมู งาข่า กาลิข้อมือเงิน วีหรือพัด มีด หมวก เรียกว่า “สายขอดตอง” เป็นหมวกใบเล็กๆ และมีสายสร้อยลูกปัดร้อยอย่างสวยงาม ใช้คาดผมของแม่มดในขณะประกอบพิธี ตั้ง (ม้านั่งมีลักษณะกลม ทำจากหวาย) และไม้มอ ส่วนการแต่งกายของแม่มดจะสวมเสื้ออีกกับนุ่งขึ้นแดงโม

ในการเป็นมดนั้น โดยปกติจะสืบสายเลือดกันภายในตระกูล แต่มีกรณีที่มีการสืบต่อการเป็นพ่อมดหรือแม่มดต้องยุติลง หมายถึงไม่มีพี่น้องลูกหลานในตระกูลนั้นรับเป็นมดสืบต่อจากมดคนเก่า ซึ่งกรณีที่ไม่มีผู้ใดสืบต่อการเป็นมดหลังจากมดในบ้านตายลง คนในบ้านจะบูชาหรือเช่นผีมืดไม่ได้ จำเป็นต้องเชิญมดอื่นมาทำพิธีเช่นผีมืดให้ที่บ้าน คือพิธี “เสนอานปาง” โดยผู้ที่เปนมดทุกคนจะมีหิ้งสำหรับให้ผีมืดอยู่และบูชาซึ่งอยู่บนเรือนของตน ลักษณะของหิ้งคล้ายกับหิ้งพระ รูปทรงสี่เหลี่ยมทำด้วยไม้ ขนาดกว้างยาว 1 คอก ติดไว้ตรงหัวนอนของมด จะเอาไว้ที่กะล่อหองไม่ได้เพราะเป็นคนละผีกัน และไม่ต้องทำพิธีปาดตองเหมือนอย่างทำให้ผีเยือน นอกจากนั้นมดทุกคนจะต้องทำ “หอน้ำ” ให้ผีมืดอาศัยอยู่ด้วย

สำหรับคำตอบแทนของพ่อมดและแม่มด ถ้าเป็นพิธีทำขวัญเล็กๆ คือพิธีเอียะขวัญหลง พิธีแบ่งขวัญ จะได้เท่ากัน คือครั้งละประมาณ 300-400 บาท แต่ถ้าเป็นพิธีทำขวัญใหญ่ คือเช่นผีเรียกขวัญ จะเป็นหน้าที่ของพ่อมดกับคณะหมอผู้ช่วยอีก 6 คน จะได้ครั้งละประมาณ 3,000 บาท

2.2) “หมอยาขวัญ” มีหน้าที่ประกอบพิธี “เอียะขวัญหลง” และพิธี “แบ่งขวัญ” ในกรณีที่ขวัญของคนผู้นั้นได้รับความกระทบกระเทือนที่ไม่ร้ายแรง เป็นต้นว่าเจ้าของขวัญเจ็บป่วย หรือหายจากเจ็บป่วย

^{*} ไม้มอ เป็นไม้เสี่ยงทายขนาดเล็กกลางจนกลม มีทั้งหมด 20 อันใส่ในกระบอกไม้ไผ่ขนาดเล็ก ไม้แต่ละอันยาวประมาณ 8 นิ้ว แม่มดจะใช้เสี่ยงทายโดยการนำเอาไม้มอทั้ง 20 อันนี้ใส่ลงในกระบอกไม้ไผ่แล้วเขย่า พร้อมกับอธิษฐานขอให้หยิบได้จำนวนเลขคู่หรือคี่ เช่น อธิษฐานว่าถ้าขวัญของนาง...(ชื่อ) กลับมาอยู่กับเจ้าตัวเจ้าของขวัญแล้วขอให้หยิบไม้มอได้จำนวนคู่ เป็นต้น ถ้าไม่ตรงก็ต้องหยิบไม้ใหม่จนกว่าจะได้ตรงกับที่อธิษฐานไว้

หรือได้รับอุบัติเหตุ เช่น หกล้ม ตกใจ ตกบันไดเรือน ถูกสุนัขกัด เป็นต้น หมอขวัญเป็นผู้ที่ไม่มีเวทมนต์หรืออำนาจใดๆ เหมือนอย่างพ่อมดและแม่มด วิธีการรักษาของหมอขวัญไทโซ่งก็เหมือนกับหมอขวัญโดยทั่วไปคือ หมอขวัญจะกล่าวคำเรียกขวัญของคนผู้นั้นให้กลับคืนสู่ตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญ รวมทั้งให้ขวัญกินอาหารเครื่อง เช่น เพื่อให้ขวัญพอใจและอยู่กับตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญตลอดไป การทำพิธีเฮียะขวัญหลงและพิธีแบ่งขวัญนี้ผู้ศึกษายังพบว่าชาวไทโซ่งบางครอบครัวนิยมให้พ่อมดหรือแม่มดเป็นผู้ประกอบพิธี ทั้งนี้ เพราะมีความเชื่อถือในตัวพ่อมดหรือแม่มดมากกว่าหมอขวัญ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วถ้าผู้ป่วยไม่ใช่ญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านที่สนิทสนมทั้งพ่อมดและแม่มดจะไม่ประกอบสองพิธีนี้ เพราะถือว่าเป็นพิธีทำขวัญเล็ก นอกจากนี้ หมอขวัญยังประกอบพิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว พิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติมีเรือนเดียวกัน และบางครั้งก็เป็นหมอสะด้วย

เวลาประกอบพิธีหมอขวัญจะแต่งกายด้วยชุดโซ่งประจำวัน และไม่มีเครื่องใช้ประจำตัวแต่อย่างใด ค่าตอบแทนครั้งละประมาณ 300 บาท ถ้าเป็นญาติพี่น้องก็อาจไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทน แต่จะจัดเครื่องเช่นที่ใช้ในพิธีเสร็จแล้วแบ่งให้ไป

2.3.3 ลักษณะทางสังคม

2.3.3.1 ระดับครอบครัว

ลักษณะครอบครัวไทโซ่งในเขตอำเภอยาย้อย มีอยู่ด้วยกัน 2 แบบ คือ

- ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family)
- ครอบครัวขยาย (Extended Family)

1) ครอบครัวเดี่ยว แบบของครอบครัวเดี่ยวจะมีเพียงสามี ภรรยา และลูกอยู่ร่วมกัน ซึ่งมักเป็นครอบครัวที่แยกออกมาจากเรือนของพ่อแม่หลังการแต่งงาน และส่วนใหญ่จะปลูกสร้างเรือนอยู่ในบริเวณใกล้ๆ กับเรือนของพ่อแม่ มีความเป็นอิสระในฐานะเป็นครอบครัวเดี่ยว ฝ่ายชายหรือสามีเป็นใหญ่และมีอำนาจในการตัดสินใจต่างๆ แต่ในสังคมไทโซ่งนี้ครอบครัวเดียวยังคงมีความใกล้ชิดและทำหน้าที่เป็นหน่วยครัวเรือนเดียวกับบ้านใหญ่ คือบ้านพ่อแม่ของสามี

2) ครอบครัวขยาย แบบของครอบครัวขยายเป็นแบบครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่ 2 ครอบครัวขึ้นไปอาศัยอยู่ร่วมกันในเรือนหลังเดียวกัน ครอบครัวขยายยังมีอยู่มากในสังคมไทโซ่งที่อำเภอยาย้อย ซึ่งพบว่าอาจมี 2-3 ครอบครัว (สมัยก่อนอาจมีถึง 5 ครอบครัว) และยังมีพ่อหรือแม่หรือญาติพี่น้องของแต่ละครอบครัวมาอาศัยอยู่กับครอบครัวนั้นด้วย

โครงสร้างของครอบครัวไทโซ่งมีลักษณะเป็นระบบหมุนเวียนจากครอบครัวเดี่ยวแล้วขยายตัวออกเป็นครอบครัวขยาย และจากครอบครัวขยายกลับมาเป็นครอบครัวเดี่ยวอีกครั้ง กล่าวคือ ในครอบครัวเดี่ยวซึ่งมีพ่อ แม่ และลูกอยู่ร่วมกันเท่านั้น ต่อมาเมื่อลูกชายแต่งงานก็จะนำภรรยาเข้ามาอยู่ในเรือนพ่อแม่ของตน แบบครอบครัวเดี่ยวจึงกลายสภาพเป็นครอบครัวขยาย ที่ประกอบด้วยครอบครัวของพ่อแม่เดิม ครอบครัวของลูกชายที่แต่งงาน และอาจมีญาติพี่น้องทางฝ่ายพ่อหรือแม่มาอยู่ร่วมด้วย เมื่อลูกชายคนต่อไปแต่งงานและนำสะใภ้เข้าเรือน ลูกชายคนที่แต่งงานก่อนมักแยกครอบครัวออกมาปลูกเรือนอยู่บริเวณที่ดินเดียวกับเรือนของพ่อแม่ที่ว่างอยู่ แต่พ่อแม่ยังไม่ได้ยกให้เป็นกรรมสิทธิ์เด็ดขาดในการถือครองที่ดิน นอกจากสิทธิในการทำกินในที่ดินที่ได้รับส่วนแบ่ง ส่วนที่จะไปปลูกเรือนใกล้ชิดกับเครือญาติของภรรยามีน้อย โดยครอบครัวเดียวยังมีความใกล้ชิดและทำหน้าที่เป็นหน่วยครัวเรือนเดียวกันภายใต้การนำของพ่อแม่ จนพ่อแม่และแม่ตายลงสมบัติจึงตกเป็นของครอบครัวลูกๆ ตามที่พ่อแม่จัดแบ่งไว้ให้ และหลังจากนั้นครอบครัวของลูกชายแต่ละครอบครัวก็จะเริ่มแยกย้ายกันไปตั้งครอบครัวใหม่ กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวใหม่ที่อิสระ หรือบางครอบครัวอาจอยู่ที่เรือนหลังเดิมไปอีกสักระยะหนึ่งก่อน แล้วจึงแยกบ้านออกไปอยู่ต่างหาก ที่เป็นเช่นนี้เพราะ

เรือนหลังเดิมที่เคยอยู่ร่วมกันได้ได้กลายเป็นสมบัติของลูกชายคนใดคนหนึ่งไปแล้ว ส่วนครอบครัวเดี่ยวที่แยกออกมาจะเริ่มดำเนินเข้าสู่ระบบหมุนเวียนแบบเดิม คือกลายเป็นแบบครอบครัวขยายทันทีที่ลูกชายของครอบครัวนั้นแต่งงาน และนำภรรยาเข้ามาอยู่ในเรือนพ่อแม่ (นาพวัลย์ กิจรักษ์กุล. 2532 : 63)

ในแต่ละครัวเรือนของชาวไทโซ่งนั้น ผู้ชายที่มีอาวุโสมากที่สุดซึ่งก็คือพ่อเป็นหัวหน้าครัวเรือน สมาชิกทุกคนจะให้ความเคารพยำเกรงคนเฒ่าคนแก่และผู้ใหญ่ ลูกหลานเชื่อฟังพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ พี่น้อง ลูกสะใภ้ และหลาน ตลอดจนหมู่เครือญาติมีความแน่นแฟ้นมาก โดยเฉพาะเครือญาติมีเดียวกันซึ่งเป็นเครือญาติทางพ่อหรือฝ่ายสามี

ด้านการแต่งงานชาวไทโซ่งนิยมการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) และไม่นิยมการหย่าร้างกัน แต่ถ้าหากต้องมีการหย่าร้างกัน ฝ่ายหญิงจะกลับไปใช้นามสกุลของพ่อแม่และไปนับถือผีทางพ่อ ส่วนลูก ๆ จะได้อยู่กับแม่ แต่ต้องสืบผีและนับถือผีทางฝ่ายพ่อ

การเลือกที่อยู่ภายหลังการแต่งงานนี้ในสังคมไทโซ่งมีข้อยกเว้นในกรณีที่ฝ่ายหญิงเป็นลูกคนเดียว ฝ่ายชายจำเป็นต้อง “อาสาขาด” คืออยู่ท่ามกลางที่เรือนของฝ่ายหญิงและรับภาระเลี้ยงดูครอบครัวพ่อแม่ฝ่ายหญิงจนตลอดชีวิต เมื่อพ่อแม่ตายลง ฝ่ายชายหรือลูกเขยก็จะเป็นหัวหน้าครัวเรือนแทน หรือถ้าฝ่ายชายเป็นลูกคนเดียวของครอบครัว หลังจากทำพิธีแต่งงานกันแล้วฝ่ายชายจะนำภรรยาไปอยู่ที่เรือนพ่อแม่ของตนโดยไม่มีการอาสา (วาสนา อรุณกิจ. 2529 : 115) ในปัจจุบันการอาสาแทบไม่มีแล้วในสังคมไทโซ่งที่เขา้อยู่ เมื่อเสร็จพิธีแต่งงานที่เรือนฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะนำภรรยาเข้าไปอยู่ในเรือนพ่อแม่ของตนและทำพิธี “เข้าผี” ในวันเดียวกัน

ในด้านการเลือกคู่ครอง สังคมไทโซ่งเปิดกว้างให้อิสระแก่หนุ่มสาวในการเลือกคู่ครองตามความพอใจ การแต่งงานไม่มีข้อห้ามว่าต้องแต่งงานกับไทโซ่งด้วยกัน จะแต่งงานกับคนนอกกลุ่ม เช่น คนไทย คนจีน หรือคนชาติพันธุ์อื่นก็ได้ ซึ่งคนที่แต่งงานกับคนนอกกลุ่มมักไม่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้าน แต่ไปอยู่ที่อื่น ผู้ศึกษาได้สอบถามชาวบ้านพบว่าส่วนใหญ่นิยมแต่งงานกับคนไทโซ่งด้วยกัน อาจเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง จนถึงหมู่บ้านต่างตำบล และถ้าลูกหลานได้แต่งงานในหมู่เครือญาติกันเองผู้ใหญ่จะพอใจมาก แต่มีข้อแม้ว่าต้องเป็นเครือญาติต่างผีกัน ส่วนเครือญาติทางสายเลือดและเครือญาติมีเดียวกันนั้นห้าม เพราะถือว่าใกล้ชิดกันมาก นอกจากนี้ความแตกต่างในเรื่องชนชั้นก็ไม่มีผลต่อการแต่งงานของหนุ่มสาวไทโซ่ง ถ้าผู้ชายที่เป็นผู้น้อยแต่งงานกับฝ่ายหญิงเป็นผู้ท้าวจะต้องจัดพิธีตามประเพณีแบบผู้ท้าว แต่หลังจากพิธีแต่งงานเสร็จ ฝ่ายหญิงจะต้องเข้าผีผู้น้อยทางฝ่ายชายตามประเพณีการถือผีฝ่ายชายเป็นหลัก และต้องเลื่อนฐานะทางสังคมเป็นผู้น้อย รวมทั้งลูกที่เกิดมาด้วย แต่ถ้าผู้หญิงเป็นผู้น้อย ผู้ชายเป็นผู้ท้าว ฝ่ายหญิงจะเลื่อนฐานะขึ้นเป็นผู้ท้าว รวมทั้งลูกที่เกิดมาก็จะอยู่ในชนชั้นผู้ท้าวเช่นกัน

สำหรับการจัดระเบียบครอบครัวของไทโซ่งจะใช้ระบบเครือญาติ (Kinship Systems) เป็นเกณฑ์ โดยมีแนวความคิดเรื่องผีเดียวกันเป็นสัญลักษณ์ร่วมกัน (มยุรี วัดแก้ว. 2521 : 75) ซึ่งวิธีการนับญาติของไทโซ่งจะนับญาติทางสายเลือด คือผู้ที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เกี่ยวดองโดยใช้สกุลเดียวกัน และญาติทางการแต่งงาน โดยเฉพาะบรรดาสะใภ้ ได้แก่ พี่สะใภ้ น้องสะใภ้ ลูกสะใภ้ หลานสะใภ้ นับรวมเป็นญาติผีเรือนเดียวกัน เรียกว่า “พี่น้องหว้าผีเฮือนเหลียวเซา” (พี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน) เวลาที่มีการจัดประเพณีและพิธีกรรมใดๆ ขึ้น บรรดาญาติพี่น้องผีเดียวกันนี้มีหน้าที่ต้องมาเข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ ด้วยกันทุกครั้งจะขาดไม่ได้เลย โดยเฉพาะพิธี “เสนเฮือน” (เซ่นผีเรือน) และจะเห็นได้จากพิธี “สอนขวัญ” (สอนขวัญ) พิธี “สุขวัญพี่น้องหว้าผีเฮือนเหลียวเซา” (สุขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน) เป็นต้น ส่วนญาติฝ่ายแม่และญาติเกี่ยวดองอันได้แก่ พี่เขย น้องเขย ลูกเขย หลานเขย ไม่มีหน้าที่เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม เพราะถือว่าเป็น

ญาติต่างฝักกัน มีฐานะเท่ากับเพื่อนบ้านที่มาร่วมงานเท่านั้น เพียงแต่บรรดาเขยทั้งหลายจะต้องแต่งชุดที่ใช้ในโอกาสพิเศษ คือสวม “เสื้อฮี” และนุ่งกางเกงขาวยาวสีด้ามาร่วมงานตามประเพณีเดิม อย่างไรก็ตาม บุคคลที่เป็นเครือญาติกันนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรือนอกหมู่บ้าน ต่างตำบล ต่างอำเภอ ตลอดจนต่างจังหวัดที่อยู่ไกลๆ ก็ตาม จะกลับมาร่วมในพิธีอย่างพร้อมเพรียง

ในด้านความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาตินั้น เนื่องจากประเพณีแต่งงานที่ผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วต้องเข้าผี เลี้ยงผี และอยู่ที่เรือนของสามีอย่างถาวร หากสามีพาครอบครัวออกไปอยู่ต่างหากก็มักปลูกสร้างเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเรือนพ่อแม่ของสามี ฉะนั้น ทำให้การไปมาหาสู่กันในระหว่างหมู่บ้านเดิมจะเป็นในกลุ่มเครือญาติฝ่ายพ่อหรือฝ่ายสามี รวมทั้งความสนิทสนมก็จะมีทางพ่อมากกว่าทางแม่ แต่ทั้งนี้การให้อิสระในการแต่งงานไม่ว่าจะเป็นคนในหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้าน ทำให้ความผูกพันทางเครือญาติไม่ได้มีอยู่เฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น หากแต่ขยายเครือญาติที่อยู่นอกหมู่บ้าน อาจเป็นหมู่บ้านใกล้เคียง หมู่บ้านต่างตำบลหรือต่างจังหวัด

2.3.3.2 ระดับชุมชน

กลุ่มบ้านเรือนหรือชุมชนไทโซ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับอาณาเขต (Territory) แต่ขึ้นอยู่กับความเป็นเครือญาติ (Kinship System) (มยุรี วัดแก้ว, 2521 : 66) ซึ่งเครือญาตินั้นมีทั้งญาติโดยสายเลือดและญาติโดยการแต่งงาน ทั้งญาติโดยสายเลือดและญาติโดยการแต่งงานรวมเรียกว่า “ญาติผีเรือนเดียวกัน” และเนื่องจากประเพณีการแต่งงานในสังคมไทโซ่งให้อิสระระหว่างชนชั้นผู้ท้าวกับชนชั้นผู้น้อยแต่งงานกันได้ จึงแสดงให้เห็นถึงลักษณะกลุ่มบ้านเรือนในหมู่บ้านไทโซ่ง ซึ่งประกอบด้วยครัวเรือนที่สัมพันธ์ทางเครือญาติไม่โดยสายตรงก็โดยการแต่งงาน และประกอบด้วยบุคคลหลายระดับ คือทั้งชนชั้นผู้ท้าวและผู้น้อยอยู่ปะปนกันไป

สังคมไทโซ่งมีการจัดลำดับชนชั้นทางสังคมโดยใช้วงศ์ตระกูลเป็นเกณฑ์ แบ่งออกเป็น 2 ชนชั้นคือ

1) ชนชั้นผู้ท้าว หมายถึงบุคคลที่เกิดในตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากพวกเจ้าเมืองในโบราณซึ่งเป็นชนชั้นปกครองมีตำแหน่งสูงในสังคม ชนชั้นผู้ท้าวเท่านั้นที่สามารถทำพิธีบวงสรวงผีเมืองได้ และเชื่อว่าพวกเจ้าเมืองเจ้านายนั้นลงมาเกิดจากเมืองฟ้า (สวรรค์) จึงมีศักดิ์สูงกว่าผู้น้อย เมื่อคนกลุ่มผู้ท้าวตายไปแล้วก็ยังคงมีสถานภาพสูงกว่าคนธรรมดา ผีผู้ท้าวจะได้กลับไปอยู่บนเมืองฟ้าในระดับดีและสุขสบาย เรียกว่า “เรือนพานหลวง”

2) ชนชั้นผู้น้อย หมายถึงบุคคลที่เกิดในตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากคนธรรมดา และอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพวกผู้ท้าวในสมัยก่อน พวกผู้น้อยสามารถบูชาผีบรรพบุรุษตนเองได้ แต่ไม่สามารถบูชาผีเมืองได้ และเมื่อตายลงผีผู้น้อยที่ครั้งมีชีวิตมีฐานะจะไปอยู่บนเมืองฟ้าในดินแดนที่ต่ำกว่าพวกผู้ท้าว คือ “เรือนพานน้อย” ถ้าผีผู้น้อยที่ยากจนจะไปอยู่ที่เรียกว่า “ลำดอย” (สุมิตร ปิติพัฒน์, และคนอื่นๆ, 2521 : 21-22)

ชาวไทโซ่งจะทราบกันดีว่าตนเป็นผู้ท้าวหรือผู้น้อย โดยดูจากการสืบตระกูลว่าอยู่ใน “สิ่ง” (ตระกูล) ไใด ถ้าอยู่ในตระกูล “สิ่งลอ” คนนั้นเป็นผู้ท้าว แต่ถ้าเป็น “สิ่งเรือ่ง, สิ่งลู่, สิ่งกวาง” ถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้น้อย และแม้ว่ากลุ่มไทโซ่งปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้นามสกุลแบบไทย มีการตั้งนามสกุลขึ้นใหม่เป็นทางการ แต่สิ่งเดิมของพวกเขายังคงเป็นที่ยอมรับและทำหน้าที่ใช้อ้างเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ กล่าวคือการจัดลำดับชนชั้นทางสังคมตามรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมออกเป็นชนชั้นผู้ท้าวและผู้น้อยนี้ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อวิถีความเป็นอยู่ทั่วไปๆ หรือเกิดความขัดแย้งไม่พอใจในสถานภาพชนชั้นของตนเอง พวกผู้น้อยจะยอมรับและนับถือชนชั้นผู้ท้าวอยู่เสมอจนถือเป็นประเพณี โดยที่ขณะนี้ชนชั้นผู้ท้าวก็ไม่มีอำนาจในการ

ปกครองแต่อย่างใด เพียงแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมระหว่างผู้ทำากับผู้น้อยเท่านั้น คือการจัดพิธีกรรมของผู้ทำาจะใหญ่และต้องใช้ “หมอ” หรือ “มด” ที่เป็นผู้ทำาและรู้รายละเอียดขั้นตอนปลีกย่อยที่แตกต่างไปจากพิธีกรรมของผู้น้อย ส่วนผู้น้อยจะใช้ “หมอ” หรือ “มด” ที่เป็นผู้ทำาแต่มาในสมัยนั้นๆ โลมให้ใช้แทนกันได้ อย่างเช่น “พิธีเสนผีขึ้นเสื่อ” หรือพิธีเสนผีเรียกขวัญ ของนางทองนิลมณี ซึ่งเป็นผู้ทำา กับพิธีเดียวกันนี้ของนายสุก วงศ์ษาสูง ซึ่งเป็นผู้น้อย แต่ใช้ “พอมด” คนเดียวกัน คือ นายแอ เจือจาน ซึ่งเป็นผู้น้อย เนื่องจากผู้ที่ประกอบพิธีดังกล่าวต้องใช้เฉพาะพอมดผู้ชาย และปัจจุบันทั้งอำเภอเขาชัยมีพอมดเหลืออยู่ 2 คน อีกคนหนึ่ง คือนายแต ชูพันธ์ เป็นผู้น้อยเช่นกัน แต่จะนิยมให้นายแอประกอบพิธีมากกว่า ซึ่งสอบถามชาวบ้านได้ความว่าเพราะนายแอเสียงดี เวลาขับความต่างๆ เสียงดังฟังชัดและไพเราะ ดูน่านับถือ ส่วนที่ใช้พอมดผู้น้อยประกอบพิธีเสนให้กับนางทองเป็นผู้ทำาได้นั้น เป็นเพราะพอมดคนนี้มีวิชาเวทมนต์สูงจึงประกอบพิธีของผู้ทำาได้

สำหรับในพิธีกรรมทั้งผู้ทำาและผู้น้อยจะไปร่วมงานและช่วยจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ในงานของอีกฝ่ายหนึ่งได้ในฐานะเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน แต่ห้ามไม่ให้คนทั้งสองพวกนี้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในห้องผีเรือนของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เพราะถือว่าผู้ทำามีศักดิ์สูงกว่าผู้น้อย ถ้าคนที่เป็นผู้ทำาเข้าไปในห้องผีเรือนของผู้น้อย ผีผู้น้อยจะกล้ำผู้ทำาและไม่กล้ามารับเครื่องเสน (เช่น) แต่ในชีวิตประจำวันทั้งผู้ทำาและผู้น้อยดำเนินชีวิตร่วมกันได้

2.3.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ครอบครัวไทโซ่งในอำเภอเขาชัยมีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอย่าง มีทั้งอาชีพภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม โดยอาชีพภาคเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ทำารายได้หลักให้กับครอบครัว และมีอาชีพเสริมด้านอื่น ส่วนอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนส่วนน้อย อาชีพที่สำคัญของชาวไทโซ่งในอำเภอเขาชัยแบ่งออกได้ดังนี้

2.3.4.1 การประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม

1) การเพาะปลูก

การเพาะปลูกของชาวไทโซ่งส่วนมากคือการทำาปลูกข้าว ส่วนการปลูกพืชไร่และพืชผักผลไม้ทำากันน้อย ทั้งนี้ เป็นเพราะแหล่งน้ำไม่เพียงพอ และฝนไม่ตกตามฤดูกาล ซึ่งจะได้อธิบายถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวโดยละเอียดดังนี้

1.1) การทำานา เป็นอาชีพสำคัญของครอบครัวไทโซ่งในทุกตำบล นิยมทำานาปลูกข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียว และมักปลูกไว้บริโภคมากกว่าการปลูกเพื่อจำหน่าย ครอบครัวใดที่ได้ปริมาณข้าวมากเหลือจากการบริโภคจึงจะขาย จากการเข้าไปสำรวจตามหมู่บ้านต่างๆ พบว่าไทโซ่งบางครอบครัวมีที่นาเป็นของตนเองหลายสิบไร่ บางครอบครัวมีที่ดินไม่มากจำเป็นต้องเช่าซึ่งอาจเป็นของญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้าน หรือพ่อค้าเจ้าของโรงสี พื้นที่ทำานาส่วนใหญ่อยู่ลึกเข้าไปทั้ง 2 ฝั่งถนนเพชรเกษม โดยเฉพาะแถบในตำบลหนองปรัง ตำบลห้วยท่าช้าง ตำบลหนองชุมพล ตำบลหนองชุมพลเหนือ ยังเป็นพื้นที่นาอยู่มาก ซึ่งในสองตำบลหลังจะทำานาที่ใกล้เชิงเขา (เขาอีโก้และเขาอีบิด) ด้วย และมักตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ในบริเวณพื้นที่ทำานาของตน

การทำานาจะทำาปีละ 2 ครั้ง คือนาปีและนาปรัง นาปีจะทำาในช่วงมีน้ำฝน ซึ่งจะเริ่มทำาราวเดือนสิงหาคมและเกี่ยวข้าวได้ราวเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกมักเป็นพันธุ์ข้าวหนัก เช่น พันธุ์เหลืองประทิว เป็นต้น ส่วนนาปรังจะทำาในช่วงฤดูแล้งโดยอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำและคลองชลประทานซึ่งขุดเป็นคูคลองย่อยผ่านพื้นที่นาไปตลอด (โครงการแม่กลองใหญ่ราชบุรีฝั่งขวา) นาปรังจะเริ่ม

ทำราวเดือนมีนาคมซึ่งจะเกี่ยวข้าวได้ราวเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกมักเป็นพันธุ์ข้าวเบา เช่น พันธุ์หอมขาว พันธุ์เหลืองเบา พันธุ์ข้าวสุพรรณ เป็นต้น

สำหรับแรงงานที่ใช้ในการทำนากอกจากใช้แรงงานจากคนและวัวควายอยู่บ้างแล้ว ยังอาศัยเครื่องจักรกลประเภทรถไถนาเดินตามช่วยในการเตรียมดิน ซึ่งสามารถไถนาได้พื้นที่จำนวนมากและใช้เวลาน้อยกว่าแรงสัตว์ ชาวนาโง้งจึงพากันขายควายเพื่อซื้อรถไถนาเป็นจำนวนมาก เท่าที่เห็นในปัจจุบันมีควายเหลืออยู่ไม่ถึง 5 ตัว ส่วนวัวนั้นแม้ว่าจะเลี้ยงกันอยู่มากแต่ก็ไม่นิยมใช้ทำงาน มักเลี้ยงไว้จำหน่ายประกวด หรือแข่งวัวชน

การเกี่ยวข้าวปัจจุบันชาวนาโง้งรุ่นใหม่นิยมใช้รถเกี่ยวข้าวแทนแรงงานคน และมีเครื่องนวดข้าวเป็นเมล็ดข้าวเปลือกเบ็ดเสร็จจากที่นาแทนแรงสัตว์ แรงงานคนใช้เพียงแต่บรรจุใส่กระสอบนำไปตากที่ลานตากข้าวบริเวณหน้าเรือน จากนั้นขนขึ้นรถไปขายที่โรงสีข้าว หรือไม่ก็รถที่โรงสีข้าวจะมาขนข้าวเปลือกถึงที่นาเอง โดยที่ชาวนาโง้งไม่ต้องขนข้าวเปลือกไปเก็บไว้ที่เล้าข้าวเหมือนสมัยก่อน

ภาพประกอบ 17 แสดงการไถนาของชาวนาโง้งในปัจจุบัน เปลี่ยนมาใช้รถไถเดินตามแทนการใช้แรงงานวัวควาย

ภาพประกอบ 18 แสดงคลองส่งน้ำที่ขุดผ่านพื้นที่ทำการเกษตรทางฝั่งตะวันตก ในแถบตำบลหนองปร่งและตำบลห้วยท่าช้าง

1.2) การปลูกพืชไร่และพืชผักผลไม้ ชาวไทโซ่งจะใช้พื้นที่ทำกินไม่มาก มักปลูกตามพื้นที่ว่างบริเวณใกล้เรือน พืชไร่ที่นิยมปลูกเป็นพืชไร่อายุสั้น เช่น ข้าวโพด ถั่วลิสง เป็นต้น ส่วนพืชผักมักปลูกพืชผักสวนครัวเอาไว้บริโภคในครัวเรือน เช่น มะเขือ พริก โหระพา กระเพรา ผง เป็นต้น สำหรับผลไม้ไม่นิยมปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะขาม มะม่วง ขนุน สาเก นอกจากนี้ยังนิยมปลูกกล้วยบริเวณพื้นที่หัวหรือปลายนาด้วย

2) การเลี้ยงสัตว์

นอกจากอาชีพในไร่มาแล้ว ครอบครัวไทโซ่งมักมีอาชีพเสริมด้วยการเลี้ยงสัตว์ ส่วนมากเลี้ยงสัตว์จำพวกไก่ เป็ด และสุกร ในอดีตจะเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่และอาจจำหน่ายบ้าง โดยเฉพาะสุกรนั้นเรือนโซ่งแทบทุกหลังจะต้องเลี้ยงสุกรเนื้อ เพราะต้องเลี้ยงไว้เพื่อฆ่าในวันประกอบพิธี "เสนเอือน" (เช่นผีเรือน) แต่ในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์เพื่อไว้จำหน่ายและอาจเหลือไว้บริโภคบ้าง ซึ่งมักเลี้ยงสุกรครัว คือเลี้ยงแม่สุกรเอาลูกสุกรขาย ส่วนวัวและควายเท่าที่เห็นนั้นเลี้ยงกันน้อยมาก ทั้งนี้ เป็นเพราะชาวนาโซ่งเปลี่ยนมาใช้รถไถเดินตามแทน นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงไหมในการทอผ้าด้วย

2.3.4.2 การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม

1) อาชีพรับจ้าง

ส่วนใหญ่เป็นอาชีพของคนที่ไม่มียี่ดดินทำกิน คนกลุ่มนี้มักยากจนโดยจะรับจ้างแรงงานทั่วๆ ไปทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน เช่น รับจ้างเกี่ยวข้าว รับจ้างสานหลัว (เข่ง) รับจ้างเผาถ่าน กรรมการโรงสี เป็นต้น

2) อาชีพค้าขาย

หมู่บ้านไทโซ่งทุกหมู่บ้านจะมีร้านค้าตั้งแต่ 1-5 ร้านค้า ส่วนมากเป็นร้านค้าเล็กๆ หรือประเภทร้านชำ มีสินค้าหลายอย่างทั้งของกินของใช้ที่จำเป็น สินค้าที่ขายได้แก่ สินค้าประเภทอาหาร เช่น เครื่องปรุงอาหาร อาหารแห้ง อาหารดอง อาหารเค็ม ผักสด น้ำมัน เหล้า ยาตอง และพวกขนมกินเล่น เช่น

ขนมปังต่างๆ ขนมเปียะ ขนมโก๋ เป็นต้น สินค้าประเภทใช้ทำความสะอาด เช่น ผงซักฟอก สบู่ รวมทั้งพวก แป้ง แปรงและยาสีฟัน ตลอดจนยาสามัญประจำบ้านเล็กๆ น้อยๆ เช่น ยาแดง ยาทมิใจ ยาคุม ยาหม่อง เป็นต้น นอกจากนี้มีร้านค้าขายกล้วยเตี๋ย อาหารตามสั่ง ซึ่งจะมีเฉพาะในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากถนนใหญ่มากนัก เช่น หมู่บ้านในตำบลเขาย้อย ทับกาง อย่างไรก็ตาม ร้านค้าเหล่านี้ก็ไม่ได้มีความจำเป็นมากสำหรับ ชาวไทโซ่ง จากการพักอาศัยกับครอบครัวไทโซ่งในหมู่บ้านตำบลหนองปรังและตำบลเขาย้อย สังเกตเห็นว่าการกินอยู่ในแต่ละวันของพวกเขาจะรับประทานข้าวเป็นหลักทั้ง 3 มื้อ* กับข้าวนั้นก็ง่าย ๆ มีทั้งอาหารแบบ โซ่งและแบบคนไทย แต่จะรับประทานข้าวมาก ส่วนกับข้าวจะรับประทานน้อย บางครั้งกับข้าวอย่างเดียวก็สามารถรับประทานได้ถึง 2 วัน

3) อาชีพหัตถกรรม

อาชีพหัตถกรรมเป็นอาชีพที่พบในกลุ่มผู้หญิงไทโซ่งในวัยผู้ใหญ่จนถึงผู้สูงอายุ มักใช้เวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักทำงานหัตถกรรมเพื่อเสริมรายได้ให้กับครอบครัว ได้แก่ การทอผ้า การจักสานต่างๆ เช่น เข่ง (หลัว) กะเหล็บ บานเผื่อน (ภาชนะใส่ของในพิธีเสน) กระดัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประดิษฐ์ของตกแต่งบ้านทำด้วยลูกปัดสีต่างๆ

2.3.5 ภูมิหลังของวิทยากร

วิทยากรผู้ให้ข้อมูลบททำขวัญและรายละเอียดพิธีทำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี มีจำนวน 14 คน ประกอบด้วยวิทยากรที่เป็นมด หมอขวัญ เขียว และผู้รู้ทั่วไปในแต่ละตำบล ซึ่งวิทยากรเหล่านี้เป็นชาวไทโซ่ง มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอเขาย้อย ทุกคนเคยประกอบพิธีทำขวัญมาก่อน และปัจจุบันส่วนใหญ่ยังประกอบพิธีอยู่ ผู้ศึกษาจะได้กล่าวถึงประวัติ การศึกษา อาชีพ และประสบการณ์การประกอบพิธีทำขวัญ โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ มด หมอขวัญ เขียว และผู้รู้ทั่วไป ซึ่งจะกล่าวพอสังเขป ดังต่อไปนี้

2.3.5.1 วิทยากรที่เป็นมด

1) นายแอ เจือจาน อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 83/1 หมู่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี เป็นพ่อมดผู้ช่วยประกอบพิธีเฮียขวัญหลง พิธีแบ่งขวัญ พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ นายแอได้เล่าว่าตนเองเกิดที่ตำบลหนองปรัง เรียนถึงชั้นประถมปีที่ 3 เมื่อแต่งงานก็ได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านของภรรยาซึ่งตั้งอยู่ในตำบล เขาย้อย เดิมครอบครัวมีอาชีพทำนา ปัจจุบันเลิกทำนาและขายหมดแล้ว เนื่องจากลูกๆ ทำงานนอกบ้านกันหมด แต่ตนเองกับภรรยายังรับจ้างสานเข่งเป็นรายได้เสริมเล็กๆ น้อยๆ อยู่ ส่วนการเป็นพ่อมดประกอบพิธีทำขวัญ เริ่มเป็นมาตั้งแต่อายุ 50 ปี โดยบรรพบุรุษเป็นพ่อมดและแม่มดกันมาทุกรุ่น ตนเองนับเป็นรุ่นที่ 9 ซึ่งรับสืบทอดจากพ่อซึ่งเป็นมดมาก่อน และเสียชีวิตไปแล้ว นายแอยังเล่าอีกว่าในตอนแรกตนเองไม่ยอมรับเป็นมดต่อจากพ่อ อยู่มาระยะหนึ่งก็เกิดเจ็บป่วยและมีอาการผิดปกติ จำใครไม่ได้ ไม่พูดและไม่รับประทานอาหาร ทุกวันจะต้องเดินเท้าเปล่าไปกลับระหว่างที่เรือนของพ่อที่ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองปรังกับเรือนที่อยู่ปัจจุบัน ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ซึ่งเป็นอยู่เช่นนี้ประมาณ 1 ปี จนนางเรียน เจือจาน ซึ่งเป็นภรรยาได้ไปหาหมอเยื้อง จึงทราบว่าผีมดจะมาอยู่กับนายแอ ให้นายแอรับเป็นมด นางเรียนจึงได้บนกับผีมดขอให้นายแอ

* คนไทโซ่งแบ่งเวลารับประทานอาหาร 3 เวลาอย่างคนไทย แต่จะเรียกว่า “มื้องาย” หรือ “กินเข่งงาย” หมายถึงกินข้าวเช้า เวลาเที่ยง เรียกว่า “มื้อเวิน” หรือ “กินเข่งเวิน” ส่วนเวลาเย็น เรียก “มื้อแลง” หรือ “กินเข่งแลง” ถ้าขณะที่ทานอยู่นั้นมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านมาหากก็จะชวนให้ทานด้วยกันว่า “กินเข่งงายกั” หมายถึงกินข้าวด้วยกันสิ (กั แปลว่า เฮลิ,เอานะ)

หายเป็นปกติ แล้วจะให้ยายแอดตั้งหิ้งรับเป็นมด หลังจากนั้นประมาณ 1 เดือน ยายแอดก็มีอาการดีขึ้นเรื่อยๆ จนหายเป็นปกติ จึงได้รับสิทธิบัตรการเป็นมดมาถึงปัจจุบัน

สำหรับการเรียนรู้บททำขวัญและการประกอบพิธี นายแอดเล่าว่าเริ่มจากติดตามครุมด (มดคนอื่น) ไปเป็นผู้ช่วยเวลาไปประกอบพิธีประมาณ 1 ปี โดยตนเองจะใช้วิธีสังเกตและท่องจำเป็นหลัก ในการท่องจำบททำขวัญและคาถาอื่นๆ นั้นใช้เวลาประมาณ 1-2 อาทิตย์ก็สามารถจำได้ แต่บางบทต้องใช้เวลาเป็นเดือน และต้องฝึกฝนอยู่บ่อยๆ หลังจากจำได้แล้วและพร้อมที่จะประกอบพิธีกรรมจริงก็จะไปครอบครุกับครุมด ปัจจุบันนายแอดยังประกอบพิธีอยู่ เป็นที่นิยมของชาวไทยโซ่งในหลายตำบล ชาวไทยโซ่งทั่วไปมักเรียกนายแอดว่า “หมอดู่” (นายแอดมีชื่อเล่นว่าดู่) นอกจากนี้นายแอดยังเป็น “หมอดูเสน” ประกอบพิธี “เสนฆ่าเกียด” และพิธี “เสนตั้งบั้งหน่อ” ด้วย

2) นายแด ชูพันธ์ อายุ 71 ปี อยู่บ้านเลขที่ 154 หมู่ 3 ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีอาชีพทำนา เรียนหนังสือถึงชั้นประถมปีที่ 3 เป็นพ่อมดผู้ช่วยประกอบพิธีเฮียะขวัญหลง พิธีแปงขวัญ และพิธีเสนผีเรียกขวัญ นายแดได้เล่าว่าเนื่องจากตนเองสนใจที่จะเรียนรู้บททำขวัญ จึงออกติดตามพ่อซึ่งเป็นพ่อมดมาก่อน ไปเป็นผู้ช่วยเวลาไปประกอบพิธี โดยตนเองจะคอยสังเกตขั้นตอนการประกอบพิธี ส่วนบททำขวัญจะใช้วิธีจำและกลับมาท่องจำที่บ้าน นอกจากนี้นายแดยังสามารถเขียนและอ่านภาษาไทยโซ่งได้ ปัจจุบันยังประกอบพิธีอยู่ แต่ส่วนใหญ่จะทำในแถบหมู่บ้านตำบลหนองชุมพล

3) นางไปล่ อุ่นเป็นนิจ อายุ 81 ปี อยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นแม่มดผู้ทำประกอบพิธีเฮียะขวัญหลง พิธีแปงขวัญ พิธีทำขวัญควาย นอกจากนี้ยังประกอบพิธีเสนเต็งด้วย เดิมนางไปล่มีอาชีพทำนา ปัจจุบันเลิกทำแล้ว ขณะนี้ทำแต่งงานบ้านเล็กๆ น้อยๆ นางไปล่ได้เล่าว่าตนเองสืบทอดเป็นแม่มดจากย้าหวด เริ่มประกอบพิธีตั้งแต่อายุ 56 ปี ในการเรียนบททำขวัญเนื่องจากไม่ได้เรียนหนังสือจึงใช้วิธีท่องจำเป็นหลัก ปัจจุบันประกอบพิธีทำขวัญเป็นครั้งคราว และจะทำในหมู่บ้านใกล้เคียง ไปไกลไม่ได้ เพราะอายุมากและมีอาการปวดขา

4) นางเวียง วงศ์สาสูง อายุ 76 ปี อยู่บ้านเลขที่ 21 หมู่ 6 ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นแม่มดผู้ช่วยประกอบพิธีเฮียะขวัญหลง พิธีแปงขวัญ พิธีตามขวัญ นางเวียงเป็นมดมาประมาณ 15 ปี เดิมมีอาชีพทำนา ขณะนี้เลิกและขายนาหมดแล้ว นางเวียงได้เล่าว่าในตอนแรกตนเองไม่ยอมรับสิทธิบัตรการเป็นมด ผิดจึงทำให้เจ็บป่วย จึงได้บนต่อผีมดให้หายเป็นปกติแล้วจะตั้งหิ้งรับสิทธิบัตรเป็นมด หลังจากหายเป็นปกติก็ได้ทำตามที่ยบนไว้กับผีมด สำหรับการเรียนบททำขวัญใช้วิธีจำจากมดและหมอดูขวัญคนอื่นๆ แล้วมาท่องจำเองที่บ้าน ไม่มีการจดบันทึก เพราะไม่ได้เรียนหนังสือ ปัจจุบันจะประกอบพิธีให้เฉพาะกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง เพราะอายุมากและความจำไม่ดีเหมือนก่อน

5) นางยุ้ย ดินแดง อายุ 56 ปี อยู่บ้านเลขที่ 56 หมู่ 3 ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีอาชีพทำนา เป็นแม่มดผู้ทำ (นางยุ้ยเป็นลูกของนางไปล่) ประกอบพิธีแปงขวัญ พิธีทำขวัญควาย และพิธีเสนเต็ง นางยุ้ยได้เล่าว่าบรรพบุรุษเป็นมดสืบทอดกันมา 4 รุ่น ตนเองเป็นรุ่นที่ 4 และเริ่มประกอบพิธีตั้งแต่อายุ 48 ปี ในการเรียนบททำขวัญนั้นส่วนใหญ่จะสืบทอดจากนางไปล่ซึ่งเป็นแม่ โดยในตอนแรกนางยุ้ยจะติดตามนางไปล่ไปในพิธีจริง ซึ่งจะเป็นผู้ช่วยพร้อมกับสังเกตขั้นตอนต่างๆ ไปด้วย ส่วนบททำขวัญและคาถาต่างๆ ใช้ความจำเป็นหลักแล้วกลับมาท่องที่บ้าน บางครั้งก็ให้นางไปล่บอกให้ แต่ไม่มีการจดบันทึกไว้ ในการท่องจำนั้นใช้เวลาประมาณ 1 อาทิตย์ หรือมากกว่านั้น ปัจจุบันนางยุ้ยยังประกอบพิธีอยู่

6) นางสาวโย นันทกิจ อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 44 หมู่ 6 ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีอาชีพทำนา ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นแม่มดผู้ช่วยประกอบพิธีเฮียะขวัญหลง พิธีแปงขวัญ

และพิธีทำขวัญข้าว ปัจจุบันประกอบพิธีทำขวัญเป็นครั้งคราว และส่วนใหญ่จะทำแต่ในตำบลหนองชุมพล เท่านั้น

2.3.5.2 วิทยาการที่เป็นหมอขวัญ

1) นายผล เฝ้านั้น อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี อาชีพทำนา ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นหมอขวัญผู้น้อยประกอบพิธีเฮียะขวัญหลง พิธีแปงขวัญ พิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว และพิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน โดยเริ่มเป็นหมอขวัญตั้งแต่อายุ 31 ปี สืบทอดบททำขวัญโดยการท่องจำมาจากตาซึ่งเป็นหมอขวัญมาก่อน นอกจากนี้ก็ใช้วิธีจำมาจากหมอขวัญคนอื่นและนำมาดัดแปลงเป็นสำนวนของตนเอง และเนื่องจากไม่ได้เรียนหนังสือจึงไม่มีการจดบันทึกไว้ ปัจจุบันยังประกอบพิธีอยู่

2) นายเลี้ยว แสงหอม อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 63 หมู่ 5 ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี อาชีพทำนาและเลี้ยงสัตว์ เป็นหมอขวัญผู้น้อยประกอบพิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว พิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน เริ่มเป็นหมอขวัญตั้งแต่อายุ 50 ปี สืบทอดบททำขวัญมาจากพ่อซึ่งเป็นหมอขวัญมาก่อน (พ่อสืบทอดมาจากปู่) นายเลี้ยวได้เล่าว่าตนเองสนใจที่จะเป็นหมอขวัญจึงขอเรียนจากพ่อ เวลาพ่อไปประกอบพิธีตนเองจะตามไปด้วยเกือบทุกครั้ง และจะจำบททำขวัญที่พ่อพูดในขณะทำพิธี เมื่อกลับมาถึงบ้านก็จะท่องจำ ซึ่งใช้เวลา 1-2 วันก็สามารถจำได้ ปัจจุบันยังประกอบพิธีอยู่ และส่วนใหญ่จะทำในแถบตำบลหนองปร่ง

3) นายสุข แก้วแหวน อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 5 ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี อาชีพทำนา เป็นหมอขวัญผู้น้อยประกอบพิธีแปงขวัญ นอกจากนี้ยังเป็นผู้ช่วยพอมด (คือนายแอ เจือจาน) ในพิธีเซ่นผีเรียกขวัญด้วย นายสุขเล่าว่าบรรพบุรุษเป็นหมอขวัญสืบทอดกันมาหลายรุ่น ตนเองเป็นรุ่นที่ 10 เริ่มประกอบพิธีทำขวัญตั้งแต่อายุ 30 ปี สืบทอดบททำขวัญมาจากปู่และพ่อ นอกจากนี้ก็จำมาจากหมอขวัญคนอื่นแล้วนำมาดัดแปลงเป็นสำนวนของตนเอง ปัจจุบันยังประกอบพิธีอยู่

4) นายโพธิ์ ดือพงษ์ อายุ 79 ปี อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 5 ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี อาชีพทำนา เป็นหมอขวัญผู้น้อยประกอบพิธีแปงขวัญ พิธี "ฮ้างขวัญ" (พิธีดักขวัญ เป็นพิธีที่รวมอยู่ในพิธีเซ่นผีเรียกขวัญ) เริ่มประกอบพิธีทำขวัญตั้งแต่อายุ 50 ปี สืบทอดบททำขวัญมาจากหมอขวัญคนอื่น ๆ แล้วดัดแปลงเป็นสำนวนของตนเอง ปัจจุบันยังประกอบพิธีอยู่

5) นางน้อย สร้อยละออง อายุ 60 ปี อยู่บ้านเลขที่ 29 หมู่ 2 ตำบลหนองชุมพลเหนือ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีอาชีพทำนา เรียนหนังสือถึงชั้นประถมปีที่ 3 เป็นหมอขวัญผู้น้อยประกอบพิธีแปงขวัญมากกว่า 10 ปี การเรียนรู้บททำขวัญจะใช้ความจำเป็นหลัก ไม่มีการจดบันทึก โดยสืบทอดมาจากแม่ซึ่งเป็นหมอขวัญมาก่อน ปัจจุบันประกอบพิธีเป็นครั้งคราว

2.3.5.3 วิทยาการที่เป็นเขียย คือนายนัด เฟ่งพันธ์ อายุ 60 ปี อยู่บ้านเลข 54 หมู่ 4 ตำบลหนองปร่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันยังประกอบพิธีอยู่

2.3.5.4 วิทยาการที่เป็นผู้รู้ทั่วไป

1) นางม้วน เกษมสงคราม อายุ 79 ปี อยู่บ้านเลขที่ 5 หมู่ 4 ตำบลทับกาง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เดิมมีอาชีพทำนา ปัจจุบันทำงานเล็กๆ น้อยๆ อยู่กับบ้าน เคยทำพิธีเฮียะขวัญหลง ในการเรียนรู้บททำขวัญใช้วิธีจำมาจากหมอขวัญหลายคนแล้วนำมาดัดแปลงเป็นสำนวนของตนเอง

2) นางพาดิ์ แห่งหน อายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เดิมมีอาชีพทำนา ปัจจุบันเลิกทำแล้ว เป็นผู้รู้เกี่ยวกับขั้นตอนประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามประเพณี

ของกลุ่ม รวมทั้งจัดเตรียมเครื่องใช้ในการประกอบพิธี นอกจากนี้นางพาณียังเป็นผู้ทำพิธีชอนขวัญพี่น้องญาติ ฝึเรือนเดียวกัน และเคยทำพิธีแปงขวัญเด็กด้วย สำหรับการเรียนรู้บททำขวัญใช้วิธีจำมาจากหมอขวัญหลายคน

3) นางจวน แป้นหม่ม อายุ 66 ปี อยู่บ้านเลขที่ 4 หมู่ 2 ตำบลหนองชุมพลเหนือ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี มีอาชีพทำนา เป็นผู้รู้เกี่ยวกับขั้นตอนประกอบพิธีกรรมต่างๆ และจัดเตรียมเครื่องใช้เคยทำพิธีแปงขวัญ

จากข้อมูลวิทยากรดังกล่าว จะเห็นว่าผู้ประกอบพิธีทำขวัญของชาวไทโซ่งจะกระจายอยู่เกือบทุกตำบล และบางตำบลมีผู้ประกอบพิธีมากกว่า 1 คน มีหนาแน่นในตำบลเขาย้อย ตำบลหนองปรัง และตำบลห้วยท่าช้าง ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวไทโซ่งขนาดใหญ่ ผู้ประกอบพิธีทำขวัญทั้งหมอด หมอขวัญ เขียว และผู้มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย โดยมากเป็นผู้สูงอายุ จึงมีความรู้และประสบการณ์ประกอบพิธีทำขวัญอย่างชำนาญ ในการประกอบพิธีทำขวัญผู้ประกอบพิธีเหล่านี้จะมีความทำงานร่วมกัน เป็นต้นว่า หมอขวัญจะเป็นผู้ช่วยของพ่อมดในพิธีเช่นฝึเรียกขวัญ ผู้รู้จะช่วยจัดเตรียมเครื่องใช้ให้กับหมอขวัญ เป็นต้น ส่วนค่าตอบแทนในการทำขวัญอาจเป็นเงินจำนวนไม่มาก หรือไม่ก็เป็นอาหาร ดังนั้น อาชีพการทำขวัญจึงเป็นอาชีพรองหรืออาชีพเสริมสำหรับในด้านการสืบทอดเป็นผู้ประกอบพิธีทำขวัญ มีลักษณะการสืบทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเคยเป็นผู้ประกอบพิธีทำขวัญมาก่อน สืบทอดโดยเรียนรู้ศึกษาจากครูอาจารย์โดยตรง และสืบทอดโดยเรียนรู้ด้วยตนเอง คือจดจำจากผู้ประกอบพิธีคนอื่นๆ แล้วนำมาดัดแปลงเป็นสำนวนของตนเอง ในด้านการสืบทอดบททำขวัญ เนื่องจากผู้ประกอบพิธีทำขวัญส่วนใหญ่รู้หนังสือน้อย การสืบทอดบททำขวัญจึงถ่ายทอดกันด้วยวาจาเท่านั้น

บทที่ 3

วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง

ชีวิตของชาวไทโซ่งมีความเกี่ยวข้องกับพิธีทำขวัญตั้งแต่เกิดจนตาย ชาวไทโซ่งถือว่า "ขวัญ" ทั้งของคนเป็นและของคนตายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และบททำขวัญของชาวไทโซ่งนับเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญาในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทโซ่ง ภาษาและเนื้อหาในบททำขวัญแม้จะเป็นวรรณกรรมสั้นๆ แต่ก็สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ บางแง่บางมุมได้ด้วย ซึ่งในบทนี้ผู้วิจัยจะเสนอผลการศึกษาโดยแบ่งเนื้อหาเป็น 2 ตอน คือ พิธีทำขวัญและวิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 พิธีทำขวัญของชาวไทโซ่ง

พิธีทำขวัญของชาวไทโซ่งมีทั้งพิธีทำขวัญคนเป็นและพิธีทำขวัญคนตาย นอกจากนี้ยังมีพิธีทำขวัญพืชและสัตว์ที่มีความสำคัญต่อชีวิตอีกด้วย ได้แก่ ทำขวัญข้าว และทำขวัญควาย ในตอนนี้อย่างจะได้อธิบายถึงพิธีทำขวัญต่างๆ ของชาวไทโซ่งทั้งที่เลิกทำกันแล้วและที่ยังทำกันอยู่ ดังต่อไปนี้

3.1.1 พิธีทำขวัญที่เลิกทำแล้ว

พิธีทำขวัญที่เลิกทำกันแล้วมี 2 พิธี คือพิธีทำขวัญข้าวกับพิธีทำขวัญเด็กแรกเกิด ซึ่งเท่าที่ศึกษาได้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1.1 พิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้ว

พิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้ว ภาษาไทโซ่งเรียกว่า "ฮูขวัญเข้าขึ้นแล้ว" เป็นการเรียกขวัญแม่โพสพหรือขวัญข้าว เพื่อความเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพ สำหรับผู้ประกอบพิธีมักเป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือเป็นผู้อาวุโสที่ทำพิธีได้ ส่วนบทเรียกขวัญนั้นเป็นคำกล่าวสั้นๆ ซึ่งจะเรียกขวัญแม่โพสพให้มาอยู่ที่เล้าข้าวร่มเย็น

เครื่องใช้ในพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้ว ประกอบด้วย

1. ข้าวเปลือก 1 กระบุง หรืออาจเป็นรวงข้าว 1 รวง (เลือกรวงที่สมบูรณ์)
2. ไม้ดาแหลว* 1 อัน
3. ผ้าสี 3 ผืน (จะเป็นสีอะไรก็ได้) หรืออาจเป็นพวงมาลัย

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้วจะทำขึ้นที่ยุ้งข้าวซึ่งอยู่ในบริเวณบ้าน พิธีจะทำหลังจากนวดข้าวที่ลานเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยก่อนที่จะขนข้าวเปลือกขึ้นยุ้งข้าว หัวหน้าครัวเรือนจะนำกระบุงข้าวเปลือกที่เตรียมไว้ซึ่งถือว่าเป็นขวัญแม่โพสพหรือขวัญข้าวไปวางไว้ข้างฝาด้านหนึ่งของยุ้งข้าว จากนั้นนำไม้ดาแหลว

*ไม้ดาแหลวหรือเฉลว เป็นเครื่องสานทำด้วยดอกไม้ไม้เป็นรูปห้าเหลี่ยมหรือหกเหลี่ยม ใช้ป้องกันผีร้าย

ซึ่งใช้ผ้าสามสีหรือพวงมาลัยผูกมัดไว้เสียบไว้ที่ข้างฝาเหนือกระบุงข้าวเปลือก* ในขณะที่เดียวกันก็กล่าวคำเรียกขวัญแม่โพสพให้มาอยู่ที่ข้งข้าว ซึ่งเป็นคำกล่าวสั้นๆ โดยจะกล่าวซ้ำ 3 รอบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

โอ้ มาเชื่อนเนื้อขวัญเฮ้ย ขวัญแม่ปะสพปะสี ขวัญแม่บุญมีขวัญแม่บุญมา มาอยู่เชื่อนอยู่เล่าอยู่ช่องผู้สาว ตักอ
โละฮอยจวดานขายก็มาเน้อ ตักอโละฮอยกวายดานฆ่าก็มาเน้อ ... มาเอิ้นเอาขวัญมาอยู่เชื่อนอยู่เล่าแล้วเล่า ...
(ลำไย นันทกิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 286)

เมื่อกกล่าวคำเรียกขวัญแม่โพสพครบ 3 รอบแล้วก็ชนข้าวขึ้นย้ง เป็นอันเสร็จพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นเล่า สำหรับกระบุงข้าวเปลือกหลังจากชนข้าวขึ้นย้งหมดแล้วจะเก็บไว้บนกองข้าวสำหรับแพร่พันธุ์ต่อไป

3.1.1.2 พิธีทำขวัญเด็กแรกเกิด

พิธีทำขวัญเด็กแรกเกิดเป็นพิธีเล็กๆ ทำกันเองภายในครอบครัว ผู้ทำพิธีมักเป็นคนเฒ่าแก่ ซึ่งอาจเป็นปู่ ย่า ตา ยาย ใครคนใดคนหนึ่งก็ได้ที่กล่าวคำเรียกขวัญได้ หรืออาจเชิญหมอขวัญมาทำพิธีก็ได้

เครื่องใช้ในพิธีทำขวัญเด็กแรกเกิด ประกอบด้วย

1. ไข่ต้ม 1 ฟอง
2. ข้าวสวย 1 ถ้วย
3. เกลือ (ใส่ข้างถ้วยข้าว)
4. ด้ายดำ 2 เส้น

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีทำขวัญเด็กแรกเกิดจะทำให้เรือนของเด็ก โดยจะทำในเวลาใกล้ค่ำ ในที่นี้จะยกตัวอย่างกรณีผู้ทำพิธีคือหมอขวัญ เริ่มด้วยพ่อหรือแม่หรือญาติผู้ใหญ่คนใดคนหนึ่งอุ้มเด็กนั่งตรงหน้าหมอขวัญ นำเครื่องใช้ในพิธีทั้งหมดมาตั้งทางหัวเด็ก หมอขวัญหยิบข้าว ไข่ และเกลืออย่างละเล็กน้อยวางลงบนหน้าผากของเด็ก แล้วเริ่มเรียกขวัญมากินอาหารเครื่องเช่น โดยจะเรียกตั้งแต่ขวัญที่อยู่ร่างกายส่วนบนไปถึงส่วนล่าง เช่น ขวัญหัว ขวัญกระหม่อม ขวัญหน้าผาก ขวัญหน้า ขวัญตา ขวัญหู ไปจนถึงขวัญมือ ขวัญเท้า เรื่อยไปจนครบทุกขวัญ เมื่อหมอขวัญเรียกขวัญให้กินอาหารเสร็จแล้ว ก็จะหยิบด้ายดำผูกข้อมือเด็กทั้ง 2 ข้าง เป็นการผูกขวัญให้อยู่กับเนื้อกับตัวเด็กตลอดไป เด็กจะได้ไม่เจ็บป่วย เป็นอันเสร็จพิธีทำขวัญเด็กแรกเกิด ซึ่งการทำขวัญให้กับเด็กแรกเกิดนี้จะใช้บทเรียกขวัญเดียวกับพิธีแปรงขวัญของเด็ก จะมีเฉพาะบท "ไต่เวนเจ็บเวนฮ้าย" (บทเริ่มต้น) กับบท "ปลอบขวัญ" (บทเรียกให้ขวัญกินอาหาร) เท่านั้น จะไม่มีบทปลอบขวัญแม่นาง และบทสอนขวัญ

ในระหว่างที่เด็กยังเล็กอยู่นั้น หากมีอาการนอนสะดุ้งผวาบ่อย ร้องไห้งอแง หรือไม่ค่อยหลับติดต่อกันหลายวัน จนเด็กมีอาการไม่สบาย ชาวไทโซ่งเชื่อว่าขณะนั้นขวัญของเด็กหายหรือหนีไปจากตัว อาจเป็นเพราะแม่เกิดมาหยอกเย้าเด็กมาก หรือยักคิ้วหลีวตาหลอกจนเกินความพอดี จึงทำให้ขวัญของเด็กถูกกระเทบกระเทือนไปด้วย ซึ่งขวัญอาจตกใจหรือหวาดกลัวแม่เกิดแล้วหลบหนีกระเจิดกระเจิงไปอยู่ตามป่า

* ถ้าหากเป็นรวงข้าวจะเอารวงข้าวผูกมัดกับไม้ตาแหลว และใช้ผ้าสามสีหรือพวงมาลัยผูกมัดไว้ด้วยแล้วเอาไม้ตาแหลวเสียบไว้ที่ข้างฝาของข้งข้าว

ตามดง หรือสถานที่อื่นๆ จนเมื่อหายตกใจจึงจะกลับมาสู่ร่างของเด็กเช่นเดิม หรือออกไปแล้วกลับเข้าร่างเดิมไม่ได้ ซึ่งถ้าเด็กมีอาการดังกล่าวพ่อแม่โง่งงจะแก้ไขด้วยการเชิญ “มด” หรือ “หมอมขวัญ” มาทำพิธี “แปงขวัญ” ให้กับเด็ก แต่ถ้าแปงขวัญแล้วเด็กยังไม่หายจากอาการผิดปกตินั้น พ่อแม่จะไปหาแม่มดเพื่อทำพิธี “ผูก” ในการไปหาจะต้องนำไก่ต้ม 1 ตัว เลือดเด็กที่ป่วย 1 ตัว เหล้าขาว 1 ขวด และข้าวสารให้กับแม่มดด้วย พร้อมกับบอก “จื่อ” (ชื่อ) และ “สิ่ง” (ตระกูล) ของเด็ก โดยในเวลาใกล้ค่ำแม่มดจะนำสิ่งของที่พ่อแม่เด็กนำมาให้ไปวางบนหิ้งมืดเป็นการบูชา และกล่าวเชิญมืดให้มารับเครื่องเซ่นของนางแดง สิ่งลือเลื่อง* (นามสมมุติ) ซึ่งได้เจ็บป่วยไม่สบาย และไปช่วยรักษาเจ้าของเครื่องเซ่นนี้ด้วยเถิด แม่มดจะต้องทำติดต่อกันในลักษณะเดียวกันนี้เป็นเวลา 3 วัน โดยทั่วไปในวันที่ 3 เด็กจะหาย พ่อแม่ของเด็กก็จะมารับเลือดคืน แต่ถ้าเด็กยังไม่หายอีก ผู้เป็นพ่อแม่ก็ต้อง “จิว” (บนบาน) ต่อมืดว่าถ้าลูกของตนหายเป็นปกติจะทำพิธี “เสนาฆ่าเกิด” ให้กับเด็ก

3.1.2 พิธีทำขวัญที่ยังทำกันอยู่

พิธีทำขวัญที่ชาวไทยโง่งงยังทำกันอยู่มี 11 พิธี คือพิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ พิธีตามขวัญคนป่วย พิธีเฮียะขวัญหลง พิธีแปงขวัญ พิธีซ่อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน พิธีบอกทางผีขวัญ พิธีสู่ขวัญเขือย พิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน พิธีแปงได้ และพิธีทำขวัญควาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.2.1 พิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว

การทำขวัญให้กับคู่บ่าวสาว ชาวไทยโง่งงเรียกว่า “สู่ขวัญผัวเมียบ่าวสาว” (คำว่า “บ่าว” แปลว่าหนุ่ม) หรือ “เข้าสู่วขวัญ” (เข้าสู่วขวัญ) โดยจะจัดขึ้นในวันที่เจ้าบ่าวนำเจ้าสาวไปทำพิธี “เข้าผี” และอยู่ที่เรือนพ่อแม่ของฝ่ายชายอย่างถาวร เพื่อเป็นการประกาศของทางฝ่ายเจ้าสาวว่านับแต่นี้ต่อไปตนได้นับถือผีบรรพบุรุษทางฝ่ายสามีแล้ว พิธีนี้จะทำในช่วงบ่ายหลังจากเสร็จพิธีเซ่นไหว้ผีเรือน แต่ก็มีเจ้าสาวบางคนที่ไม่เปลี่ยนมานับถือผีฝ่ายชาย ก็ไม่ต้องทำพิธีนี้ คือในกรณีที่ฝ่ายหญิงเป็นลูกสาวคนเดียว กรณีนี้ฝ่ายชายต้องเปลี่ยนมานับถือผีและเลี้ยงผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงแทน

เครื่องใช้ในพิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว ประกอบด้วย

1. ปานขวัญบ่าวสาว** ในปานมีหัวหมู 1 หัว ขาหมูทั้งขาหน้าและขาหลังอย่างละ 2 ขา หางหมู 1 หาง วางประกอบเป็นตัวหมู (เสมือนว่าได้เซ่นหมูให้ขวัญกินทั้งตัว) มีขนมและผลไม้หลายอย่าง เช่น ข้าวต้มมัด ข้าวต้มสามเหลี่ยม ขนมเปียะ ขนมถั่วตัด ขนมบั้งรูปปลา ขนมโก๋ ขนมจันอับ เผือกต้ม มันต้ม กล้วย ส้ม แดงโม อ้อยควั่น ฯลฯ ขนมและผลไม้เหล่านี้จะจัดใส่ในปานจนเต็ม เว้นตรงกลางไว้สำหรับวางถ้วยเปล่า ซึ่งเป็นถ้วยสำหรับใส่เงินที่ญาติและแขกที่มาร่วมงานมอบให้กับคู่บ่าวสาว เพื่อเป็นการทำขวัญหรือรับขวัญให้กับคู่บ่าวสาว นอกจากนี้ในปานยังมีถ้วยน้ำต้มหมู 1 ถ้วย ถ้วยหมากพลู 1 ถ้วย ที่ใบพลูป้ายปูนแดงไว้ด้วย ซึ่งจะวางไว้ข้างปานด้านหนึ่ง

* ชาวไทยโง่งงนิยมใช้คำว่า “นาง” นำหน้าชื่อผู้หญิงทุกวัย

** ปาน หมายถึง พาน ในพิธีทำขวัญจะใช้ปานผืน พานผืนนี้มีลักษณะเป็นพานทรงกลม มีขาเป็นขอบทึบทรงสูง (คล้ายทรงกระบอก) สานด้วยดอกไม้ไผ่หรือหวาย มีขอบทั้งด้านบนและด้านล่าง ขนาดของพานผืนกว้างประมาณ 70-80 เซนติเมตร สูงประมาณ 30-45 เซนติเมตร

2. ปานขวัญลุดตา* ในปานมีเหล้า 1 ขวด หมูชิ้นต้ม 1 ชิ้น (หรืออาจมากกว่านั้น) ขนมนและผลไม้

3. ปานขวัญหญิงสาว** ในปานมีเหล้า 1 ขวด ไก่ต้ม 1 ตัว ขนมนและผลไม้

4. ข้าวเหนียวหนึ่ง 2 จาน

5. เหล้าขาว 2 ขวด พร้อมแก้ว

6. น้ำ 1 ขัน

สำหรับปานขวัญทั้ง 3 ปานนั้นจะนำไปตั้งไว้กลางที่ประกอบพิธี คือบริเวณกลางห้องโถงถัดจากห้องผีเรือน วางปานขวัญบ่าวสาวไว้ตรงกลาง ด้านหนึ่งของปานขวัญบ่าวสาววางเหล้าขาว และอีกด้านหนึ่งวางจานข้าวเหนียวหนึ่งและขันน้ำ ส่วนปานขวัญลุดตากับปานขวัญหญิงสาวจะวางขนมเครื่องเช่นเหล้านี้ทั้งสองด้าน

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีสู่ขวัญคู่เมียหนุ่มสาวจะทำที่เรือนของฝ่ายชาย โดยพิธีจะทำในช่วงบ่ายหลังจากเสร็จพิธี “เสนเอือน” (เช่นไหว้ผีเรือน) ในช่วงเช้าแล้ว เมื่อจัดเตรียมปานขวัญทั้ง 3 ปานเสร็จเรียบร้อยและหมอยาวัญมาถึงในพิธี ซึ่งในขณะนั้นทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวรวมทั้งญาติพี่น้องผู้ชายทางฝ่ายแม่ (เรียกว่า “ลุดตา”) และญาติพี่น้องผู้หญิงทางฝ่ายพ่อ (เรียกว่า “หญิงสาว”) เข้ามานั่งในบริเวณพิธีแล้ว ก็จะให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งอยู่ตรงกลางพิธีหันหน้าเข้าหาปานขวัญกับหมอยาวัญ หมอยาวัญจะนั่งหันหน้าเข้าหาข้างฝาเรือน ทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะต้องนั่งบน “ตั่ง”*** หันหลังเข้าหาฝาเรือน ส่วนญาติผู้เป็นลุดตาและหญิงสาวจะนั่งล้อมเป็นวงยาว ญาติผู้เป็นลุดตานั่งเรียงกันไปทางซ้ายของหมอยาวัญ ญาติผู้เป็นหญิงสาวนั่งเรียงไปทางขวา สำหรับแขกซึ่งนั่งอยู่ข้างหลังหมอยาวู้นั้นไม่เกี่ยวข้องกับพิธีเลย นอกจากใส่เงินทำขวัญให้กับคู่บ่าวสาว

พิธีเริ่มจากหมอยาวู้นกล่าวบท “ไต่เว็นเจ็บเว็นฮ้าย” (บทเริ่มต้น) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เขาวางลุดตาไปสุหาปากา กำเมื่อไล่สองปีฮามสามปีกาย สุมะไล่อย่างซุหา มะไล่อย่างหาแกง มะเป็นกันหาขา มะเป็นเล้าเช่า จะเอากวามเป็นเจ้าเป็นปิตางนี้ ... ญั่งไล่อาวปิตาเช่าเหล้าหมูมา ขันน้ำขันหมาเป็นปวงเอ็ด อู่สุขวัญเฮ้ากับลูกกับเต้า ญั่งเฮ้ามาหลีเล่เนือกานนี้หนะ ผู้เป็นลุดเต้าจั่งไล่กับกูสุขวัญ เฮ้าเป็นผัวมันเมียฮีน ซิบปีฮ้าย ถ้ายเฮ้า เก้าฟ้าฮ้ายถ้ายกูถ้ายโหลยเนือกานนี้หนะ

(เลี้ยว แสงหอม. สัมภาษณ์. 2543 : 291)

เมื่อกกล่าวบท “ไต่เว็นเจ็บเว็นฮ้าย” จบ หมอยาวู้นเริ่มกล่าวบทปลอบขวัญ คือเรียกขวัญของเจ้าบ่าวเจ้าสาวให้มากินอาหารเครื่องเช่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

* ปานขวัญลุดตา หมายถึง ปานขวัญที่ญาติผู้ชายฝ่ายแม่จัดมาช่วยทำขวัญให้กับคู่บ่าวสาว

** ปานขวัญหญิงสาว หมายถึง ปานขวัญที่ญาติผู้หญิงฝ่ายแม่จัดมาช่วยทำขวัญให้กับคู่บ่าวสาว

*** ซึ่งไทโซ่งถือว่าลูกต้องไม่นั่งเสมอพ่อแม่ต้องนั่งต่ำกว่า โดยถือว่าการที่ลูกนั่งไม่ให้สะโพกติดพื้นเป็นการนั่งต่ำกว่าพ่อแม่ (ซึ่งความจริงแล้วนั่งสูงกว่า) สำหรับ “ตั่ง” เป็นม้านั่งทรงกลม สานด้วยหวายเป็นตาโปร่ง

เอ้าแปดสิบมาถึงมาตันขวัญเช้า ขวัญเอ้าเจ้าหน้าไกขวัญเย็น ขวัญเป็นกักขังชุมเช้า ขวัญเป็นห้าซังจอมแห
 เนื้อขวัญเอ้ย ... มากินเต็งขวัญผัวเมียบ่าวสาวฮวมเอ้า ขวัญลุดเอาฮวมรูดฟ้าเหลียว ขวัญกินแล้วย้าขวัญกินเปีย
 เห็นยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียมิงกินน้ำ มากินเต็งหมูเหวอาอันตอจวง ...

(เลียว แสงหอม: สัมภาษณ์. 2543 : 291)

ขณะที่หมอขวัญกล่าวเรียกขวัญให้มากินอาหารอยู่นั้น ก็บอกให้คู่บ่าวสาวหยิบอาหารใน
 ปานขวัญบ่าวสาวกินไปเรื่อยๆ อย่างละเล็กละน้อยให้ครบทุกอย่าง ขณะเดียวกันหมอขวัญก็รินเหล้าใส่แก้วให้คู่
 บ่าวสาวจิบ และบ่าวสาวส่งแก้วเหล้ากลับคืน หมอขวัญรินเหล้าเพิ่มแล้วส่งให้ทางญาติลงตาหนึ่งแก้ว และทาง
 ญาติหญิงสาวหนึ่งแก้ว หลังจากจิบเหล้าครบทุกคนแล้วก็ส่งแก้วคืนให้กับหมอขวัญ หมอขวัญจะรินเหล้าเพิ่ม
 ใหม่และส่งให้ญาติทั้งสองฝ่ายเช่นเดิม ซึ่งจะทำเช่นนี้ประมาณ 2-3 รอบ จากนั้นญาติพี่น้องและแขกในพิธีก็จะ
 ทอยยักเอาเงินใส่ในถ้วยเปล่าที่มีผ้าขาวรองกันซึ่งตั้งอยู่กลางปานขวัญบ่าวสาว เป็นการรับขวัญคู่บ่าวสาว
 พร้อมกับอวยพรให้ด้วย ทางเจ้าบ่าวเจ้าสาวก็จะหยิบหมากพลูส่งให้เป็นการคารวะขอบคุณ

เมื่อหมอขวัญกล่าวบทปลอบขวัญเสร็จก็จะกล่าวบทสอนขวัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เออ ตีนี่ทำอุ้สขวัญให้กับผัวเมียบ่าวสาวแล้ว ไ้ลางหมอกูจิตบขวัญเช้าเมื่อหัว จิลาขวัญเช้าเมื่อตัวเมื่อถึงมัน
 แก่น ตีนี่ขวัญหัวเช้าขวัญหัวย้าตะเน้อ ขวัญเอ้ยเช้าเมื่อเอ้ยย้าฟู ขวัญหูเช้าเมื่อหูย้าหนึะ ขวัญสบเช้าเมื่อสบกิน
 ปา ขวัญตาเช้าเมื่อตาแล้วสูง ขวัญนิ้วเช้าเมื่อนิ้วสอเดหวาน ขวัญแขนเช้าเมื่อแขนแนบเน้อ ตีนี่หนะเอาเป็นผัวมัน
 เมียงง ชิบปีย้าถ้ายหน้า เก้าฟ้าย้าถ้ายโหลยเน้อหลานเน้อ ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 195-196)

หลังจากกล่าวบทสอนขวัญเสร็จ ขั้นตอนสุดท้ายหมอขวัญจะมอบเงินทำขวัญที่ญาติพี่น้อง
 และแขกใส่ในถ้วยเปล่านั้นให้กับเจ้าบ่าวเจ้าสาว เป็นอันเสร็จพิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว

3.1.2.2 พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ

พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ ภาษาไทโซ่งเรียกว่าพิธี “เสนผีขึ้นเสื่อ” เป็นพิธีทำขวัญที่จัดขึ้นสำหรับผู้
 สูงอายุเพื่อให้มีอายุมันขวัญเย็น หรือเป็นการเฉลิมฉลองรับขวัญให้กับปู่ ย่า ตา ยาย หรือพ่อแม่ที่อายุมากให้มี
 ขวัญกำลังใจดีขึ้น ตามประเพณีเดิมผู้อยู่ในวัยสูงอายุจะต้องทำพิธีนี้ทั้งหมด 3 ครั้งตามช่วงอายุ คือ

- เริ่มตั้งแต่อายุ 60 ปี จะต้องทำพิธี “เสนผีขึ้นเสื่อ – แตนมิงแตนแนน” คือการจัดพิธี
 เซ่นผีเรียกขวัญเพื่อเสริมขวัญ

- อายุ 70 ปี จะต้องทำพิธี “เสนผีขึ้นเสื่อ – ปูก่วยเมืองฟ้า” คือการจัดพิธีเซ่นผีเรียกขวัญ
 ปลุกกล้วยบนเมืองฟ้า (สวรรค์)

- อายุ 80 ปีขึ้นไป จะต้องทำพิธี “เสนผีขึ้นเสื่อ – ปูก่วยเมืองลุม” คือการจัดพิธีเซ่นผีเรียก
 ขวัญปลุกกล้วยบนเมืองแผ่นดิน

ปัจจุบันลูกหลานชาวไทยโซ่งยังนิยมจัดพิธีเซ่นผีเรียกขวัญนี้ให้กับพ่อแม่ และผู้สูงอายุใน
 ครอบครัว แต่ส่วนใหญ่จะนิยมจัดพิธี “เสนผีขึ้นเสื่อ – ปูก่วยเมืองลุม” เพียงครั้งเดียวโดยไม่ทำขั้นตอนแรกกับ
 ขั้นตอนที่ 2 ทั้งนี้ เพราะในการทำพิธีนี้จะต้องจัดเตรียมเครื่องใช้เช่นไห้วจำนวนมาก ยังต้องจัดเลี้ยงอาหารให้
 กับคณะผู้ประกอบพิธี รวมทั้งแขกที่มาร่วมงาน และจะใช้เวลาประกอบพิธีตลอด 1 วัน 1 คืน

พิธีนี้ยังนิยมทำขึ้นในกรณีที่ผู้สูงอายุคนนั้นๆ เกิดเจ็บป่วย หรือหลังจากหายป่วยแล้ว และ
 ในกรณีที่ยังไม่หายป่วยและแพทย์วินิจฉัยแล้วว่ามิชีวิตอยู่ได้อีกไม่นาน ในกรณีที่หายป่วยแล้วลูกหลานจะจัด

พิธีนี้ให้เพื่อเป็นการรับขวัญให้มีจิตใจดีขึ้นหลังจากหายป่วย ส่วนกรณีที่ยังไม่หายป่วยหรือมีชีวิตอยู่ได้ไม่นานนั้น ลูกหลานจะจัดพิธีนี้ให้เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ป่วย และมีความเชื่อว่าหากจัดพิธีนี้แล้วอาจช่วยให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น หรือเป็นการต่อขวัญหรือต่ออายุให้กับผู้ป่วยทางหนึ่ง

การประกอบพิธีเช่นผีเรียกขวัญทั้ง 3 ช่วงอายุจะมี “พอมด” เป็นผู้ประกอบพิธีการเช่นและ ร่ายมนต์ขอให้ผีผดขึ้นไปหาขวัญในที่ “ล้า” (ล้าหรือผีดำ หมายถึงผีตระกูล) อาศัยอยู่ ตั้งแต่ที่ “ล้าเอือน” “ล้าลูงดา” (ถ้าในพิธีเจ้าเสื่อเป็นผู้ชายจะไม่หาขวัญที่ “ล้าลูงดา” “ล้าจวงกลาง” “ล้าหลอย” “เมืองแม่นาง หรือแม่บ่า” จนไปถึง “เมืองแกน” จากนั้นก็จะหากลุ่มขวัญที่ “ป่าแหว” (ป่าช้า) ซึ่งการหาขวัญในที่ต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น เมื่อพอมดร่ายมนต์ไปถึงที่ใดก็จะมอบเครื่องเช่นที่ลูกหลานของ “เจ้าเสื่อ” (ผู้ป่วย) จัดเตรียมไว้ให้เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนขวัญของเจ้าเสื่อกลับคืนสู่ตัวของเจ้าเสื่อ จนเมื่อพอมดหาขวัญที่ป่าช้าได้แล้วก็จะนำขวัญออกจากป่าช้าแล้ว “อาบขวัญ” (ให้ขวัญอาบน้ำ), “ปลอบขวัญ” (เรียกให้ขวัญกินอาหาร), “สอนขวัญ” (บอกให้ขวัญอยู่กับตัวเจ้าของขวัญ) จากนั้นเป็นขั้นตอนการปลุกต้นกล้วย, “ฮ้างขวัญ” (ตกขวัญ) และสุดท้ายปล่อยไก่นำขวัญไถ่จวง และไก่ใส่เคราะห์ เป็นอันเสร็จพิธีเช่นผีเรียกขวัญ ซึ่งในขณะที่ประกอบพิธีจะมีการเป่าปี่เพื่ออ้อนวอนผีและแถนไปจนกว่าพิธีจะเสร็จสิ้น รวมทั้งการนับข้าวสารเสี่ยงทายว่าขวัญของเจ้าเสื่อกลับคืนมาแล้วหรือไม่

พิธีเช่นผีเรียกขวัญทั้ง 3 ช่วงอายุนี้มีขั้นตอนการประกอบพิธีต่างกันเล็กน้อย คือพิธีแรกจะไม่มีการปลุกต้นกล้วย พิธีที่สองจะปลุกต้นกล้วยโดยการเอาแขวนไว้ที่หน้าต่างในห้องผีเรือน และพิธีที่สามจะปลุกต้นกล้วยบนพื้นดินข้างห้องผีเรือน ส่วนขั้นตอนอื่นๆ เหมือนกันทุกอย่าง นอกจากนี้เครื่องใช้ในพิธีบางอย่างอาจแตกต่างกันหรือมีเพิ่มขึ้นระหว่างเจ้าเสื่อที่เป็นชนชั้นผู้ท้าวและชนชั้นผู้น้อย

ในที่นี้ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงพิธี “เสนผีขึ้นเสื่อ – ปักขวัญเมืองลุม” หรือพิธีเช่นผีเรียกขวัญปลุกกล้วยบนเมืองแผ่นดิน เนื่องจากเป็นพิธีสำคัญสูงสุดและยังทำกันอยู่มากในปัจจุบัน ผู้ศึกษาได้ร่วมสังเกตในพิธีจริงซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 9 – 10 พฤศจิกายน 2543 เจ้าเสื่อ (ผู้ป่วย) ในพิธีนี้คือนางทอง นิลมณี เป็นชนชั้นผู้ท้าว อายุ 83 ปี ผู้ศึกษาได้สอบถามกับญาติของนางทองถึงสาเหตุที่จัดพิธีนี้ขึ้น ได้ความว่านางทองไม่ได้เจ็บป่วยเป็นอะไร ญาติพี่น้องเห็นว่านางทองมีอายุมากเกิน 80 ปีแล้ว และยังไม่เคยจัดพิธีเช่นผีเรียกขวัญให้ ญาติจึงตกลงกันว่าจะจัดพิธีนี้เพื่อเป็นการทำขวัญเฉลิมฉลองขวัญให้กับนางทอง จากนั้นญาติจึงไปปรึกษากับพอมด คือนายแอ เจือจาน เพื่อให้พอมดหาวันและกำหนดวันทำพิธีให้ โดยในวันที่ไปหาพอมดนั้นญาติต้องนำเสื่อของนางทอง พร้อมด้วยข้าวสาร 1 ถุง หมากพลู และเหล้าขาว 1 ขวด มอบให้กับพอมด นอกจากนี้บอกชื่อ และ “สิ่ง” (ตระกูล) ของนางให้กับพอมดด้วย และในระหว่างที่ยังไม่ถึงวันที่กำหนดทำพิธี ญาติจะต้องนำข้าวสาร หมากพลู และเหล้าไปมอบให้กับพอมดเป็นระยะ อาจเป็น 2 สัปดาห์ต่อ 1 ครั้ง หรือมากกว่านี้ก็ได้ เพื่อให้พอมดใช้ทำพิธีที่หึงผีผด ขอให้ผีผดช่วยปกป้องคุ้มครอง “เจ้าเสื่อ” คือนางทอง

เมื่อถึงวันก่อนทำพิธี 1 วัน ญาติของนางทองจะต้องนำข้าวสาร หมากพลู เหล้า และเสื่อของญาติที่อาศัยอยู่ในเรือนเดียวกับนางทองไปมอบให้กับพอมดที่เรือนของพอมด ขั้นตอนในวันนี้เรียกว่า “วานมด” คือการเชิญมดไปทำพิธี และพอมดจะนำเครื่องใช้ที่ญาตินำมาให้เช่นผีผดบนหิ้ง เวลาเช้าของวันถัดมาจึงเดินทางมาทำพิธี

การทำพิธีเช่นผีเรียกขวัญนี้นิยมทำในเดือน 12 จะทำในวันใดก็ได้ยกเว้นวันที่พ่อและแม่เสียชีวิต และวันทำพิธีปาดตงของเรือนนั้น

เครื่องใช้ในพิธีเช่นผีเรียกขวัญ - ปลุกกล้วยบนเมืองแผ่นดิน ประกอบด้วย

ชุดที่ 1. เครื่องเซ่นผีมืด (ครูของพ่อมด) เจ้าเรือนจัดเตรียมไว้และมอบให้พ่อมดเพื่อใช้เซ่นผีมืด และยานพาหนะของพ่อมด คือ “ลวง* ลา ช้าง ม้า” ซึ่งประกอบด้วย ข้าวเปลือก 1 กระบุง ข้าวสาร 1 ถ้วย ไข่ดิบ 1 ฟอง เหล้าขาว 1 ขวด เทียน 1 เล่ม และเงิน 1 บาท

ชุดที่ 2. เครื่องเซ่นสำหรับมอบให้ “ล่ำ” และ “แถน” เพื่อแลกเปลี่ยนกับขวัญของผู้ป่วย ประกอบด้วยพานเครื่องเซ่นต่างๆ คือ

2.1 “พานขึ้นเสื่อ” เป็นพานใส่เสื่อผ้า เครื่องประดับ และของใช้หลายอย่าง ประกอบด้วย 4 พาน คือ

2.1.1 “พานลำเอือน” ในพานมีเสื่อฮี เสื่อก้อม ผ้าชิ้นลายแดงโม ส้วงก้อม ส้วงฮี ผ้าย และไหมสำหรับทอผ้า ผ้าขาวม้า ก่าไลข้อมือเงิน สร้อยคอ แหวน ต้มหู ช้องผม ตลับแบ่ง หวี กระจก วี(พัด) น้ำมันใส่ผม ถ้วยหมากพูล เครื่องใช้พานนี้ใช้ในการเซ่นครั้งที่ 1 คือการเซ่นที่ “ล่ำเอือน” (ผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ)

2.1.2 “พานลูงตา” ในพานมีเครื่องใช้ทุกอย่างเหมือนกับ “พานลำเอือน” ซึ่งพานลูงตานี้จะใช้เฉพาะพิธีที่เจ้าเสื่อเป็นผู้หญิงเท่านั้น เครื่องใช้พานนี้ใช้ในการเซ่นครั้งที่ 2 คือการเซ่นที่ “ล่ำลูงตา” แต่ถ้าในพิธีเจ้าเสื่อเป็นผู้ชายจะไม่มีพานนี้ รวมทั้งไม่ต้องเซ่น

2.1.3 “พานแม่นาง” ในพานมีเครื่องใช้ทุกอย่างเหมือนกับ “พานลำเอือน” ที่เพิ่มมีไก่ต้ม 2 ตัว ห่อใบตองและใส่ถุงไว้ นอกจากนี้มี “สายพัดสายผ่าน” ใส่ไว้ในถ้วยเปล่าซึ่งตั้งอยู่ในพาน เครื่องใช้พานนี้ใช้ในการเซ่นครั้งที่ 5 คือการเซ่นที่ “เมืองแม่นาง-แม่บ๋า”

2.1.4 “พานล้อมมิ่งล้อมแนน” ในพานมีเครื่องใช้เหมือน “พานลำเอือน” ที่เพิ่มมีไก่ต้ม 1 ตัว ถ้วยข้าวสารมีไข่ไก่ดิบ 3 ฟองวางอยู่บนข้าวเป็นรูป 3 เหลี่ยม ตรงกลางมีเงิน 1 บาท และมีไหมสีเหลือง ล้อมรอบปากด้วยไข่ เครื่องใช้พานนี้ใช้ในการเซ่นครั้งที่ 5 คู่กับพานแม่นาง

2.2 “พานดิน” ประกอบด้วย พานหัวหมู พานแก้มหมูอย่างละ 1 พาน และพานไก่ 2 พาน นอกจากนี้ในพานทั้ง 4 พาน ยังมีขนมและผลไม้ใส่จนเต็มพาน พานดินนี้ใช้ในการเซ่นผีและแถนไปตลอดพิธี

2.3 “ชำไก่ไก่” ชำเป็นภาชนะขนาดใหญ่สานด้วยไม้ไผ่อย่างหยาบๆ ลักษณะคล้ายเข่ง มี 2 หู ในชำมีต้นกล้วย 1 ต้น (ต้นกล้วยในชำไก่ไถ่นี้หลังจากเสร็จพิธี พ่อมดจะนำกลับไปปลูกที่เรือนของพ่อมด เพื่อใช้เสียดทายอายุของเจ้าเสื่อว่าอายุยืนหรือไม่) ต้นชำ ต้นไผ่ ไก่ต้ม 1 ตัว หน่อไม้ดอง 1 ถ้วย ห่อปลาร้า นอกจากนี้ยังมีผลไม้และขนมหลายอย่าง เช่น มะพร้าว ส้มโอ แดงโม สับปะรด กล้วยน้ำว้า เผือก มัน ขนมปลา ข้าวต้มมัด ขนมปัง ขนมถั่วตัด ขนมเบี๊ยะ ข้าวเกรียบกุ้ง เป็นต้น เครื่องใช้ในชำไก่ไถ่ทั้งหมดพ่อมดใช้สำหรับมอบให้แถน เพื่อขอแลกเปลี่ยนกับขวัญของเจ้าเสื่อ

ชุดที่ 3. เครื่องเซ่นที่เกี่ยวข้องกับ “ขวัญ”

3.1 ปานขวัญต่อเงาเกล้าเงาหัว ในพานมีถ้วยข้าวเหนียว ถ้วยงาดำ ถ้วยถั่วเขียว ถ้วยหมากพูลอย่างละ 1 ถ้วย ในถ้วยหมากพูลใส่ก่าไลเงินไว้ 1 อัน นอกจากนี้ยังมีอาหาร ขนม และผลไม้หลายอย่าง เช่น ปลาตาก กระรอก กระแต นกเขา ค้างคาว แมงดาทะเล กุ้ง ปูดำ ปูม้า ปลา ข้าวต้มมัด ขนมปัง เผือก มัน กล้วย เป็นต้น และที่สำคัญคือแก้วใส่ข้าวเปลือก เมื่อใส่ข้าวเปลือกแล้วจะคว่ำแก้วลงในจาน สำหรับ

* ลวง มีลักษณะคล้ายกับงู แต่มีปีกบินได้

ไว้เสี่ยงทายอายุของเจ้าเสื่อหลังจากเสร็จพิธี ปานขวัญตอเงาเกล้าเงาหัวนี้จะใช้ในขั้นตอนพิธีตอเงาเกล้าเงาหัว ซึ่งจะใช้คู่กับหมวกตอเงาเกล้าเงาหัว

3.2 ปานขวัญเปลือย ในพานมีเสื่อก้อม ขึ้นลายแดงโม กำไลเงิน ข้าวเหนียว 1 ถ้วย ไข่ต้มกับปลาทอดใส่รวมกัน 1 ถ้วย ข้าวต้มมัด ขนมปัง เผือก มัน กล้วย ซึ่งเสื่อผ้าและเครื่องประดับในพานขวัญเปลือยใช้สำหรับแต่งตัวให้ขวัญของผู้ป่วย เพราะเชื่อกันว่าเวลาที่ขวัญออกจากร่างกายไปขวัญจะมีสภาพเปลือย ส่วนอาหารนั้นสำหรับให้ขวัญของเจ้าเสื่อกิน

3.3 ปานขวัญสำหรับใช้ในขั้นตอน "อ้างขวัญ" (ดักขวัญ) ของเจ้าเสื่อ ประกอบด้วย ปานขวัญหัวหมู ในพานมีหัวหมู ขาหมูทั้งขาหน้าและขาหลังอย่างละ 2 ขา และหางหมู 1 หาง มีขนมและผลไม้หลายอย่างใส่จนเต็มพาน นอกจากนี้ยังมีหม้าคา 1 กำ สำหรับมอบให้เมืองขวัญ

3.4 หาบข้าวพุงขวัญของลุงตาและหญิงสาว* ภาษาไทโซ่งเรียกว่า "หาบเข้าปัวขวัญลุงตาหญิงสาว" หาบที่ว่านี้คือการหามแข่งใส่เครื่องทำขวัญของลุงตาและหญิงสาว ซึ่งมีใบเดียวและมีไม้คานสอดสาแทรก ใช้คนหามหัวท้าย 2 คน ลักษณะการหามเช่นนี้ไทโซ่งเรียกว่าหาบ หาบข้าวพุงขวัญของลุงตาและหญิงสาวจะใช้ในขั้นตอนแห่ขวัญจากบ้านเกิดของเจ้าเสื่อมามอบให้กับเจ้าเสื่อในขณะที่ประกอบพิธี พิธีนี้ทำขึ้นเพื่อเสริมขวัญกำลังใจให้กับเจ้าเสื่อ เป็นการบอกว่าลูกหลานญาติพี่น้องได้นำขวัญจากบ้านเกิดมามอบให้กับเจ้าเสื่ออีกทางหนึ่ง หาบข้าวพุงขวัญลุงตาและหญิงสาวจะมีก็หาบก็ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนญาติ เวลาหาบเข้าในขบวนแห่จะเอาไม้คานสอดเข้าในสาแทรกแล้วใช้ 2 คนหาม ในหาบข้าวพุงขวัญลุงตามีต้นกล้วย 1 ต้น ใส่ไว้ตรงกลางหาบ มีหมูขึ้นต้ม 1-2 ชิ้น ถ้วยหมากพลู 1 ถ้วย เหล้าขาว 1-2 ขวด ส่วนหาบข้าวพุงขวัญของหญิงสาวมีทุกอย่างเหมือนกับของลุงตา แต่จะเปลี่ยนจากหมูขึ้นต้มเป็นไก่ต้ม 1 ตัว ทั้งหาบข้าวพุงขวัญของลุงตาและหญิงสาวจะใช้ผ้าสีแดงคลุมด้านบนของหาบถึงโคนต้นกล้วย ซึ่งผ้าสีแดงนี้มีความหมายว่าเป็นผ้าแพรของดีที่ใช้โอบอุ้มขวัญของเจ้าเสื่อมาจากบ้านเกิดของเจ้าเสื่อ นอกจากนี้ยังมีธูปบัตร์ติดกับไม้เสียบไว้กับต้นกล้วยด้วย

3.6 ไก่นำขวัญ หมายถึงไก่ที่ใช้ล่อขวัญและนำขวัญของเจ้าเสื่อให้กลับคืนมา ไก่ที่ใช้จะต้องเป็นไก่ของเรือนอื่นที่เลี้ยงไว้ ซึ่งจะใช้ 2 ตัว เป็นตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว โดยจะเอาไก่ขังไว้ในสุมตลอดเวลาที่ทำพิธี ในขณะที่ทำพิธีหากไก่นำขวัญขยับอยู่บ่อยๆ ก็ถือว่าขวัญของเจ้าเสื่อกลับมา แต่ถ้าไก่ไม่ขยับเลยถือว่าขวัญของเจ้าเสื่อยังไม่กลับมา ไก่นำขวัญนี้จะปล่อยเมื่อเสร็จพิธี

3.7 ไก่จวงและไก่ใส่เคราะห์ ไก่จวง คือไก่ที่เปรียบเทียบกับเป็นผีจวงที่มาหลอกล่อเอาขวัญของเจ้าเสื่อไป โดยจะเอาไก่จวงนี้ขังไว้ในสุมต่างหากกับไก่นำขวัญ หากเจ้าเสื่อเป็นผู้ชายจะใช้ไก่ตัวเมีย แต่ถ้าเจ้าเสื่อเป็นผู้หญิงใช้ไก่ตัวผู้ ส่วนไก่ใส่เคราะห์ คือการที่เอาเคราะห์ร้ายของเจ้าเสื่อไปไว้ที่ตัวไก่ ซึ่งจะใช้ลูกไก่โดยใส่ลูกไก่ไว้ในช่อง ตั้งไว้ข้างสุมไก่นำขวัญกับไก่จวง หลังจากเสร็จพิธีจะนำไปปล่อยพร้อมกับไก่นำขวัญ

ชุดที่ 4 เครื่องใช้สำหรับตออายุและเสี่ยงทายอายุของเจ้าเสื่อ

4.1 ชำต้นกล้วย (ลักษณะของชำเป็นแบบเดียวกับชำไก่โต) ในชำมีต้นกล้วย 1 ต้น ที่รอบๆ ชำและโคนต้นกล้วยตกแต่งด้วยผ้าสีแดง ต้นกล้วยในชำนี้เป็นต้นกล้วยที่ใช้เสี่ยงทายอายุของเจ้าเสื่อ ซึ่งจะใช้ปลูกลงที่เรือนของเจ้าเสื่อในเวลาเช้าของอีกวันหนึ่ง หากต้นกล้วยเจริญงอกงามดีแสดงว่าเจ้าเสื่อมีอายุยืน แต่ถ้าต้นกล้วยไม่งอกงามก็แสดงว่าเจ้าเสื่ออายุสั้น อยู่ได้อีกไม่นาน

* หาบข้าว ในพิธีนี้ใช้หาบแข่ง

4.2 หลักมันหลักยีน เป็นเครื่องใช้สำหรับเสริมขวัญและอายุให้กับเจ้าเสือ ลักษณะของ หลักมันหลักยีนทำด้วยไม้ สูงประมาณ 1 เมตร ตกแต่งด้วยกระดาษสีต่างๆ แบ่งเป็น 3 ชั้น แต่ละชั้นจะต่อไม้ ให้เป็นกิ่งยาวยื่นออกไป 4 กิ่ง บนปลายสุดของแต่ละกิ่งจะปักเทียนไว้ 1 เล่ม และที่กิ่งทุกกิ่งจะมีเหรียญทอง ด้วยกระดาษสีต่างๆ ผูกติดไว้ด้วย ส่วนที่ยอดหลักมันหลักยีนจะมัดเชาควายไว้ (ประเพณีเดิมใช้เชาควาย ผีอก) และมีกำไลเงินคล้องไว้ 1 อัน ซึ่งเชาควายนี้เป็นสัญลักษณ์เปรียบเทียบกับเจ้าเสือมีอายุยืนยาวเหมือน เชาควาย ที่ด้านหนึ่งของเชาควายมีเทียนเสียบไว้ข้างๆ 1 เล่ม นอกจากนี้ที่หลักมันหลักยีนยังมีธนบัตรติดกับ ไม้เสียบไว้ด้วย หลักมันหลักยีนนี้จะมีเฉพาะในพิธีเช่นผีเรียกขวัญ - ปลุกกล้วยบนเมืองแผ่นดินเท่านั้น

4.3 หลักกุลาบายศรี เป็นเครื่องใช้เสริมขวัญให้กับเจ้าเสือ ซึ่งจะมีเฉพาะเจ้าเสือที่เป็น ผู้ท้าว และในพิธีเช่นผีเรียกขวัญ - ปลุกกล้วยบนเมืองแผ่นดิน ลักษณะของหลักกุลาบายศรีทำด้วยไม้ สูง ประมาณ 1 เมตร มี 3 ชั้น แต่ละชั้นมีใบตองพับเป็นรูปสามเหลี่ยมซ้อนกัน (คล้ายกับกระทง) มีดอกไม้และเงิน ประดับ บนยอดเสามีพัดและเทียนเสียบไว้ด้วย

4.4 หมวกต่อเงาเกล้าเงาหัว เป็นเครื่องใช้ต่ออายุให้กับเจ้าเสือ ใช้ในขั้นตอนต่อเงาเกล้า เงาหัว ลักษณะของหมวกเป็นหมวกปีกกว้าง รอบหมวกตกแต่งด้วยผ้าสีแดง สีขาว และดอกไม้

4.5 สายพัดสายผ่าน เป็นเครื่องใช้เสี่ยงทายในขั้นตอน “เจียนสายพัดสายผ่าน” ในตอน ที่เซ่นหาขวัญที่เมืองแม่นาง ซึ่งจะเสี่ยงทายอายุของเจ้าเสือว่าจะยืนยาวหรือไม่ สายพัดสายผ่านจะใช้ด้ายสี ขาวกับสีแดงอย่างละ 1 เส้น ด้ายเส้นสีขาวหว่ายถึงอายุของแกน ด้ายเส้นสีแดงหมายถึงอายุของเจ้าเสือ ที่ ปลายด้านหนึ่งของด้ายทั้งสองเส้นจะมีปั้นข้าวเหนียวหุ้มปลายเส้นด้ายไว้ และเอาด้านที่ไม่ได้หุ้มปั้นข้าว เหนียวของทั้งสองเส้นผูกกับกำไลเงินไว้ด้วยกัน โดยให้ปั้นข้าวเหนียวของทั้งสองเส้นอยู่ในระดับเท่ากัน แล้ว เอาใส่ไว้ในถ้วยในพานแม่นาง ในตอนท้ายพิธีจะเอาสายพัดสายผ่านนี้เทียบดูว่าสายเส้นใดยาวกว่ากัน ถ้าเส้น สีแดงยาวกว่าเส้นสีขาวแสดงว่าเจ้าเสืออายุยืน แต่ถ้าเส้นสีขาวยาวกว่าแสดงว่าเจ้าเสืออายุไม่ยืน

4.6 ขอบกระดัง เป็นเครื่องใช้ในขั้นตอนตัด “ขอบลึง” เป็นการเปรียบเทียบกับขอบ กระดังคือเคราะห์ร้ายที่อยู่กับขวัญของเจ้าเสือ เมื่อตัดขอบกระดังขาดแล้วเชื่อว่าเคราะห์ร้ายของเจ้าเสือจะ หมดไปด้วย ขอบกระดังทำด้วยไม้ไผ่เหลาเป็นเส้นยาวประมาณ 2 เมตร แล้วขดเป็นวงใช้ดอกลมัดไว้

4.7 “ข้าว” คือสะพานสำหรับให้เจ้าเสือเดินไปจับหลักกุลาบายศรีกับหลักมันหลักยีน ลักษณะของข้าวเป็นไม้กระดาน มีความยาวประมาณ 1 เมตร ความกว้างประมาณ 6-8 นิ้ว และใช้ผ้าสีแดงห่อ ไว้ ซึ่งข้าวนี้จะนำมาวางไว้ในพิธีใกล้กับหลักกุลาบายศรีและหลักมันหลักยีน นอกจากนี้ที่ปลายข้าวจะวางรองเท้า ไว้ 1 คู่ สำหรับให้เจ้าเสือสวมเวลาเดินบนข้าว

ขั้นตอนการประกอบพิธีโดยย่อ

1. “ปองมด” คือพอมดรายมนต์ทำพิธีเชิญผีมดลงมาในพิธี
2. พอมดเริ่มพิธีการเซ่น เริ่มจากการเซ่นครั้งที่ 1 คือการเซ่นหาขวัญที่ “ล่ำเอือน” เป็น สถานที่อยู่ของผีเรือนหรือผีบรรพบุรุษ ซึ่งอยู่เมืองฟ้า (ล่ำ เป็นคำเดียวกับคำว่า ดำ หมายถึง ผี ส่วน “เอือน” คือเรือน) ซึ่งจะมีขั้นตอนย่อยๆ ดังนี้
 - 2.1 “กันล่ำ” คือปลุกเจ้าล่ำหรือผีเรือนให้ตื่น
 - 2.2 “เลี้ยงล่ำ” คือบอกให้เจ้าล่ำกินอาหารเครื่องเซ่น
 - 2.3 เมื่อเจ้าล่ำกินอิ่มแล้ว พอมดบอกมอบเสื้อผ้า เครื่องประดับ และของใช้ที่อยู่ในพาน ล่ำเอือนให้กับเจ้าล่ำ

2.4 พ่อมดมอบ “ข้อ” (คนรับใช้) ให้กับเจ้าล่า

2.5 “ก่องเหล้า” คือเลี้ยงเหล้าเจ้าล่า

2.6 พ่อมดเริ่มร่ายมนต์หาขวัญในที่ที่เจ้าล่าอยู่จนได้พบกับขวัญของเจ้าเสือ ซึ่งการที่พ่อมดจะทราบว่าเขาทำพิธีในขั้นตอนนั้นๆ สำเร็จหรือไม่ หรือตามขวัญพบแล้วหรือยังก็ด้วยการข่มข้าวสารเสี่ยงทายของหมอสะ

2.7 เมื่อหมอสะเสี่ยงทายแล้วได้คำตอบว่าพ่อมดได้พบกับขวัญของเจ้าเสือแล้ว พ่อมดก็จะทำพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายและเคราะห์ร้ายให้ออกจากผีขวัญของเจ้าเสือ เรียกว่า “ต้อนเขือฮ้าย” เครื่องใช้ที่พ่อมดใช้ขับไล่เรียกว่า “ถุงไต้หนู” ไต้หิน” เป็นถุงสีดำใบเล็กข้างในมีหนูและหินก้อนเล็กๆ ใส่ไว้อย่างละถุง ทั้ง 2 ถุงนี้วางอยู่ใน “กระทงเขือ” ซึ่งวางอยู่ในพาน “แก้มหมู” ในกระทงเขือมีกระทงเล็ก ๆ อีก 3 ใบ ใส่เศษผม เล็บ ของเจ้าเสือ 1 ใบ ใส่หมากที่เจ้าเสือเคี้ยวแหลกแล้ว 1 ใบ และใส่น้ำข้าว 1 ใบ มีกาบกล้วยขนาดกว้าง 3 นิ้ว ยาว 6 นิ้ว 2 อัน และใช้ผ้าสีดำคาดตรงกลางทั้ง 2 อัน มีไม้ “หลักเขือ” 1 อัน และมีไหมสีแดง สีเขียว สีส้มพันรอบไม้สีละ 1 เส้น ของใช้ทั้งหมดนี้ใช้ขับไล่ “เขือ” คือกรรมหรือเคราะห์ร้ายให้ออกจากขวัญของเจ้าเสือ

2.8 พ่อมดร่ายมนต์ “ต้อนเขือดี” คือรับเอาเคราะห์ดี สิ่งดีไว้ที่ขวัญเจ้าเสือ

2.9 เมื่อหมอสะได้คำตอบว่าเขือร้ายออกจากขวัญ และรับเอาเขือดีไว้แล้ว พ่อมดก็ร่ายมนต์ “ไต่ฮ้าย” แลกเปลี่ยนเอาสิ่งร้ายที่มีอยู่กับขวัญของเจ้าเสือ โดยการมอบของแทนตัวเจ้าเสือที่อยู่ใน “กระทงไต่” และของทั้งหมดที่อยู่ใน “ข้าวไต่ไต่” เพื่อเป็นการ “ไต่ดี” นำสิ่งดีมาสู่ขวัญของเจ้าเสือ พร้อมกับนำสิ่งร้ายกลับไปพร้อมกับของในข้าวไต่ด้วย ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของหมอสะที่ต้องข่มข้าวสารเสี่ยงทายเพื่อให้ได้คำตอบเหมือนทุกครั้ง และเมื่อพ่อมดทำสิ่งนั้นได้สำเร็จก็จะขบความบอกว่าได้ทำสิ่งนั้นได้แล้ว เมื่อขบความจบพ่อมดก็จะหยุด ขบความแล้วใช้นิ้วอุดรูปีเป็นจังหวะ โดยมีคนเป่าปี่ใหญ่ซึ่งนั่งอยู่หลังพ่อมด และคนเป่าปี่น้อยเป่าไปตามจังหวะ

2.10 เสร็จแล้วพ่อมดร่ายมนต์ “กนหลักมอน ตอนหลักเขือ” คือขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากเรือนของเจ้าเสือ

2.11 “ปีะสองสิน” คือขับไล่ผีร้ายที่มาแฝงอยู่กับเจ้าเสือในขณะที่เจ้าเสือนับประทานอาหาร

2.12 “ตาบแก้มตาบคาง” หลังจากขับไล่ผีร้ายได้แล้ว พ่อมดใช้หนังวัว หนังควายปิดแก้ม เจ้าเสือ โดยเชื่อว่าผีร้ายที่มาแฝงอยู่กับเจ้าเสือทำให้แก้มเจ้าเสือร้าว รับประทานอาหารไม่ได้

2.13 “สืบสายหูสายตา” พ่อมดใช้ฝ้าย และไหมอย่างละ 7 เส้น ต่อสายหูสายตาให้เจ้าเสือ

2.14 “ตองเงาเกล้าเงาหัว” หลังจากสืบสายหูสายตาเสร็จ พ่อมดบอกให้เจ้าเสือเข้ามานั่งในพิธีข้างหน้าพานตองเงาเกล้าเงาหัว (เจ้าเสือหันหน้าไปทางเดียวกับพ่อมด) จากนั้นผู้ช่วยพ่อมดบอกให้เจ้าเสือพนมมือขึ้นและหมอบลงบนหมอน แล้วเอาหมวกตองเงาเกล้าเงาหัวสวมให้กับเจ้าเสือ ต่อจากนั้นลูกหลานญาติ และแขกก็จะเข้ามาทาแป้ง หวีผม และเอาเงินเสียบบนหมวกเป็นการตออายุและรับขวัญให้กับเจ้าเสือ เมื่อเรียบร้อยแล้วผู้ช่วยพ่อมดเข้ามาถอดหมวกออกและตั้งไว้บนพานตองเงาเกล้าเงาหัว เพื่อใช้ในครั้งต่อไป ซึ่งในขณะที่ลูกหลาน ญาติ และแขกเข้ามารับขวัญให้กับเจ้าเสือนั้น ทั้งพ่อมดและคนเป่าปี่ก็จะร่ายมนต์และเป่าปี่ไปตลอดเวลา

2.15 “นำขวัญ” พ่อมดจะขบความบอกว่าตอนนี้ได้นำขวัญของเจ้าเสือจากที่ล่าเอามาไว้ที่ห่อเสือแล้ว

3. การเซ่นครั้งที่ 2 คือการเซ่นหาขวัญที่ "ล่ำลูงตา" (มีเฉพาะพิธีที่เจ้าเสื่อเป็นผู้หญิง)
4. การเซ่นครั้งที่ 3 คือการเซ่นหาขวัญที่ "ล่ำจวงกาง"*
5. การเซ่นครั้งที่ 4 คือการเซ่นหาขวัญที่ "ล่ำหลอย"
6. ขั้นตอนพิธีหาบข้าวพุงขวัญ**
7. การเซ่นครั้งที่ 5 คือการเซ่นหาขวัญที่ "เมืองแม่นาง"
8. การเซ่นครั้งที่ 6 คือการเซ่นหาขวัญที่ "เมืองแกนเขอ"
9. การเซ่นครั้งที่ 7 คือการเซ่นหาขวัญที่ "ป่าฮว" (ป่าช้า)
10. ขั้นตอนการปลุกต้นกล้วย
11. พ่อมดมอบห่อเสื่อและขวัญของเจ้าเสื่อคืนให้กับเจ้าเสื่อ
12. หมอขวัญทำพิธี "ฮ้างขวัญ" (ดักขวัญ) ให้กับเจ้าเสื่อ
13. ปล่อยไถ่หาขวัญ ไถ่จวง และไถ่ใส่เคราะห์

รายละเอียดการประกอบพิธี

พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ – ปลุกกล้วยบนเมืองแผ่นดิน จัดขึ้นที่เรือนของเจ้าเสื่อ เมื่อพ่อมดและคณะผู้ช่วยรวมทั้งหมดจำนวน 7 คนเดินทางมาถึงเรือนเจ้าเสื่อเวลาประมาณ 8.00 น. พิธีจะเริ่มจากพ่อมดเดินมาหยุดที่หน้าบ้านไต่ก่อนขึ้นเรือน พ่อมดจะทำพิธี "ข่มขวง" (ข่มผีเรือน) โดยที่มือทั้งสองของพ่อมดกุมดาบไว้ ข้างหน้าพร้อมกับร่ายคาถา เสร็จแล้วก็เดินขึ้นบนเรือนตรงไปยังบริเวณที่จะประกอบพิธี คือบริเวณกลางห้องโถงด้านหน้าห้องผีเรือน ตามด้วยคณะผู้ช่วยพ่อมด 6 คน ประกอบด้วย คนเป่าปี่ใหญ่ 2 คน (ไว้ผลัดเปลี่ยนกัน) คนเป่าปี่น้อย 2 คน หมอสะ 2 คน ซึ่งคนเป่าปี่น้อยทั้ง 2 คนจะทำพิธีเซ่นหาขวัญผลัดเปลี่ยนกับพ่อมดด้วย จากนั้น พ่อมดจัดเตรียมเครื่องใช้ประจำตัว ประกอบด้วย ดาบ วี (พัด) เบาะรองนั่ง ปี่ใหญ่ ปี่น้อย กระบุง (สำหรับใส่ข้าวเปลือกให้พาหนะของพ่อมด) และสิ่งสำคัญคือห่อเสื่อของเจ้าเสื่อกับลูกหลาน ซึ่งใช้ในการช่วยตามขวัญของเจ้าเสื่อ และตัว "ข้อย"*** (คนรับใช้) ซึ่งเครื่องใช้ทั้งหมดนี้จะจัดวางไว้ข้างฝาเรือนถัดจากห้องผีเรือน

พวกพานเครื่องเซ่นต่างๆ จะวางเรียงอยู่ข้างฝาเรือน และเนื่องจากพิธีในครั้งนี้เจ้าเสื่อเป็นผู้หญิง จึงวางพานขึ้นเสื่อทั้ง 4 พานให้อยู่ห่างจากห้องผีเรือน แต่ถ้าหากเจ้าเสื่อเป็นผู้ชาย พานขึ้นเสื่อจะเหลือเพียง 3 พาน ไม่มีพานลูงตา และจะต้องวางให้ชิดกับด้านที่เป็นฝาห้องผีเรือน ข้างนอกหรือข้างในก็ได้

เมื่อเครื่องใช้ทุกอย่างจัดวางเรียบร้อยแล้ว พ่อมดก็จะนั่งบนเบาะรองนั่งหันหน้าเข้าหาฝาเรือน เจ้าเรือนนำเครื่องเซ่นผีมืด ได้แก่ ข้าวเปลือก 1 กระบุง ข้าวสาร 1 ถ้วย ไข่ดิบ 1 ฟอง เหล้าขาว 1 ขวด เทียน 1 เล่ม และเงิน 1 บาทมอบให้กับพ่อมด จากนั้นพ่อมดนำเอากระบุงข้าวเปลือกที่เจ้าเรือนมอบให้ถวาย

* การเซ่นครั้งที่ 2 กับครั้งที่ 3 นี้ดำเนินการเหมือนการเซ่นครั้งที่ 1 (การเซ่นที่ล่ำเอือน) ทุกอย่าง แต่การเซ่นครั้งที่ 2 (การเซ่นที่ล่ำลูงตา) พ่อมดเป็นผู้ประกอบพิธีเอง ส่วนการเซ่นครั้งที่ 3 (การเซ่นที่ล่ำจวงกาง) การเซ่นครั้งที่ 4 (การเซ่นที่ล่ำหลอย) การเซ่นครั้งที่ 5 (การเซ่นที่เมืองแม่นาง) จนถึงการเซ่นครั้งที่ 6 (การเซ่นที่เมืองแกนเขอ) พ่อมดจะเปลี่ยนให้ผู้ช่วย 2 คนประกอบพิธีแทน และพ่อมดจะประกอบพิธีเองอีกในการเซ่นครั้งที่ 7 (การเซ่นที่ป่าฮว) ไปจนเสร็จพิธี ซึ่งในขณะที่ประกอบพิธี คนเป่าปี่ใหญ่ 1 คน คนเป่าปี่น้อย 2 คน รวมทั้งหมอสะอีก 2 คน จะทำหน้าที่ของตนเองไปด้วยตลอดเวลา

** การเซ่นครั้งที่ 4, 5, 6 จะมีขั้นตอนเพิ่มขึ้น ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในตอนหลัง

*** "ข้อย" คือคนรับใช้ของพ่อมด ซึ่งในคืนก่อนถึงวันทำพิธีนี้ พ่อมดจะทำพิธีปั้น "ข้อย" หรือคนรับใช้ที่หน้าห้องผีมืด พอถึงตอนเช้าจึงหยิบตัวข้อยลงจากห้องผีมืด

ใส่กระบุงของพอมดซึ่งวางอยู่ข้างหน้าพอมด เมื่อจัดวางเครื่องเช่นต่างๆ เรียบร้อยแล้ว (เวลาประมาณ 9.30 น.) พอมดนั่งหันหน้ามาอีกด้านหนึ่งเป็นการบอกให้เจ้าเรือนหรือบางครั้งเป็นผู้เรียก “ปานไก่ช้อง” คือพานอาหารที่มีไก่เป็นอาหารหลักมา “งายหมอ” คือเลี้ยงอาหารเช้าพอมด และเชิญพอมดทำพิธีนี้ให้กับเจ้าเสือ คือ นางทอง นิลมณี พอมดก็จะบอกรับคำเชิญ จากนั้นพอมดก็จะทำขั้นตอนเลี้ยงอาหารแก่ “ช้อย” 7 ตัวที่ทำไว้ โดยหยิบข้าวเหนียวกับแกงหน่อไม้อย่างละเล็กน้อยนำไปวางใกล้ๆ ตัวช้อยทั้ง 7 ตัว เสร็จแล้วหยิบขาไก่ 2 ขา (ขาซ้ายและขวา) ซึ่งอยู่ในปานไก่ช้องขึ้นมาดูเป็นการเสี่ยงทายขวัญของเจ้าเสือ เกี่ยวกับเรื่องขาไก่นี้ผู้ศึกษา สอดถามกับพอมดได้ความว่า ขาไก่ข้างขวาเป็นของพอมดซึ่งถ้าลักษณะของนิ้วตีนไก่นี้ไม่จุ่มเข้าหากัน หมายถึงขวัญของพอมดอยู่เป็นปกติดี ส่วนนิ้วตีนไก่นี้ข้างซ้ายจุ่มเข้าหากันเล็กน้อยนั้นหมายถึงขวัญของเจ้าเสือ อยู่ในภาวะที่ไม่ปกติ คือขวัญไม่ได้อยู่กับเนื้อกับตัวของเจ้าเสือ เสี่ยงทายเสร็จแล้วก็เอาตีนไก่ทั้งสองข้างห่อด้วยใบตองใส่ลงในห่อเสื้อของเจ้าเสือ เพื่อใช้ล่อขวัญของเจ้าเสือให้กลับมา เสร็จแล้วก็บอกให้ผู้ช่วยทั้งหมด “กินงาย” ด้วยกัน ทางด้านเจ้าเรือนก็บอกให้แขกที่มาร่วมพิธีร่วมรับประทานอาหาร

หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว พอมดหันหน้ากลับไปทางเครื่องเช่นมีมด ถัดมาข้างหลังพอมดเป็นคนเป่าปี่ใหญ่* 1 คน โดยปี่จะวางพาดไปบนบ่าของพอมด ส่วนพอมดเป็นคนใช้นิ้วอุดรูปี่ให้เป็นเสียงสูงต่ำ เวลาที่พอมดรำยมนต์ก็จะหยุดอุดรูปี่ คนเป่าปี่ใหญ่ก็จะหยุดเช่นเดียวกัน และเมื่อพอมดรำยมนต์จบในแต่ละช่วง คนเป่าปี่ใหญ่ก็จะเริ่มเป่าพร้อมกับที่พอมดใช้นิ้วอุดรูปี่ให้เป็นทำนอง นอกจากมีคนเป่าปี่ใหญ่แล้วยังมีคนเป่าปี่น้อย** อีก 2 คน นั่งคลอเสียงปี่ใกล้กับพอมดอยู่ด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งมี “หมอสะ” เป็นหมอนี่ทำหน้าที่เสี่ยงทายหาคำตอบด้วยการนับเม็ดข้าวสาร หมอสะมีจำนวน 2 คน ส่วนผู้ช่วยพอมดที่เหลืออีก 1 คนไว้ผลัดเปลี่ยนกับคนเป่าปี่ใหญ่ ในบริเวณที่ประกอบพิธีนี้จะมี “เสาหลัก” เป็นเสาไม้ไผ่เอาใส่ไว้ในไหใบเล็กๆ ซึ่งคำพื้นเรือนกับชื่อไว้ เสาหลักใช้เป็นเครื่องหมายกำหนดเขตพื้นที่ประกอบพิธี ห้ามบุคคลอื่นที่ไม่ใช่พอมดกับผู้ช่วยเข้าไป เมื่อทุกคนจัดเตรียมของและนั่งประจำที่แล้ว พิธีก็เริ่มขึ้นตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 พิธีเริ่มจากพอมดเชิญมีมด (ครูของมด) ลงมาในพิธีเรียกว่า “ปงมด” โดยพอมดจะรำยมนต์เป็นภาษาโซ่ง เมื่อรำยมนต์จบช่วงหนึ่งคนเป่าปี่ใหญ่จะเป่าปี่ พอมดก็จะใช้นิ้วอุดรูปี่ คนเป่าปี่น้อยอีก 2 คนก็จะเป่าคลอตามไปด้วย จนเมื่อมีมดลงมาอยู่ในพิธีแล้ว (เวลาที่มีมดลงมาจะอยู่ที่ “ห่อหะแถนลม” ที่แขวนไว้ข้างฝาบ้าน จะอยู่ที่ต่ำไม่ได้)*** พอมดบอกให้ลูกหลานและญาติพี่น้องทั้งหมดช่วยเจ้าเสือกยก “ข้าไก่โต” มอบให้กับพอมด ซึ่งจะยก 3 ครั้ง แต่ละครั้งจะยกสูงไม่เท่ากัน และต่อไปนี้ถือว่า “ข้าไก่โต” นี้เป็นของ พอมดแล้ว พอมดจะใช้สิ่งของในช้ำแลกเปลี่ยนขวัญของเจ้าเสือกกับผีและแถนเพื่อขอไถ่ถอนขวัญของเจ้าเสือกกลับมา ต่อจากนั้นยกช้ำตันกล้วยของเจ้าเสือกมอบให้กับพอมด ทั้งข้าไก่โตและช้ำตันกล้วยจะวางไว้ในบริเวณที่ทำพิธีด้วย ซึ่งจะวางไว้ด้านหลังของพอมด ใกล้กับหลักมันหลักยืนกับหลักกุลาบายศรี

ขั้นตอนที่ 2 (การเช่นครั้งที่ 1) คือการเช่นหาขวัญที่ “ล่ำเอือน” เริ่มโดยพอมด “กันล่ำ” คือปลุกเจ้าล่ำหรือผีเรือนให้ตื่นมารับเครื่องเช่น เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนขอให้เจ้าล่ำช่วยตามขวัญ และถ้าพบแล้ว

* ปี่ใหญ่ ทำด้วยไม้ไผ่ มีลักษณะเป็นปล้องยาวประมาณ 35-40 นิ้ว มีรูเปิดบังเสียงอยู่ด้านบน 6 รู และด้านข้างอีก 1 รู

** ปี่น้อย ทำด้วยไม้ไผ่และมีลักษณะเหมือนกับปี่ใหญ่ แต่ปี่น้อยจะสั้นกว่า มีความยาวประมาณ 20 นิ้ว

*** “ห่อหะแถนลม” หรือห่อหมากแถนลม คือหมากพลูห่อด้วยใบตองแล้วใช้ดอกมัดแขวนไว้ข้างฝาบ้านบริเวณที่ประกอบพิธี ห่อหมากแถนลมนี้สำหรับเป็นอยู่ของแถน

ก็ให้ปล่อยขวัญของเจ้าเสือให้กลับมาอยู่กับเจ้าเสือ ในตอนนี้ก็จะเป็นหน้าที่ของหมอสะเสียงทายหาคำตอบ โดยหมอสะข้มข้าวสารวางลงบนฝ่ามือข้างหนึ่ง ก่อนนับเม็ดข้าวสารจะอธิฐานว่าหากเจ้าล่ำยินยอมก็ขอให้ นับได้จำนวนคู่ (หรือคือตามแต่ต้องการเสียงทาย) ถ้านับได้คู่หมอสะก็จะบอกกับพ่อมดว่าเจ้าล่ำยินยอม พ่อมด ก็จับความเป็นการบอกให้รู้ว่าต่อไปจะมอบเสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆ ในปานล่ำเอือน และมอบคนรับใช้ให้กับ เจ้าล่ำ หากเจ้าล่ำได้รับแล้วก็ขอให้นับได้จำนวนคู่ ซึ่งถ้าหากข้มข้าวสารเสียงทายถึง 2 ครั้งแล้วผลออกมาไม่ได้ตามที่ต้องการ พ่อมดก็จะร้ายมนต์มอบเครื่องเช่นอย่างอื่นต่อไป ในกรณีที่หมอสะข้มข้าวสารเสียงทายได้ จำนวนคู่ พ่อมดก็จะจับความบอกว่าบัดนี้เจ้าล่ำได้รับเครื่องเช่นแล้ว แล้วจับความบอกว่าต่อไปเป็นการ “ก่อง เหล้า” (เลี้ยงเหล้า) หากเจ้าล่ำอิ่มแล้วและจะช่วยตามขวัญก็ขอให้เสียงทายได้จำนวนคู่ จนหมอสะเสียงทายได้ อีก พ่อมดก็จับความถามว่าจะได้พบกับขวัญของเจ้าเสือหรือไม่ หมอสะเสียงทายได้ว่าพบขวัญเจ้าเสือแล้ว พ่อมดก็จะจับความบอกให้รู้ว่าตอนนี้ได้พบกับขวัญของเจ้าเสือแล้ว และกำลังนำเอาสิ่งไม่ดี เเคราะห์ร้ายต่างๆ แลกเปลี่ยนกับสิ่งของในข้าไก่ไก่ และนำสิ่งไม่ดีใส่ลงชักกลับไปด้วย จากนั้นก็เป็นขั้นตอนตอน “เข่อร้าย” (ขับไล่สิ่งชั่วร้ายและเคราะห์ร้าย), “ต้อนเข่อดี” (รับสิ่งดีและเคราะห์ดี), “ไต่ดี” (เปลี่ยนเอาสิ่งดี), “ป๊ะสองสิน” (ขับไล่ ผีร้ายที่แฝงอยู่กับเจ้าเสือในขณะที่เจ้าเสือรับประทานอาหาร), “ตาบแก้มตาบคาง” (ใช้หนังวัว หนังควายปิด แก้มปิดคางของเจ้าเสือ) และ “สืบสายหูสายตา” (ต่อสายหูสายตา) ซึ่งแต่ละขั้นตอนก็จะมีเสียงทายด้วยการข้มข้าวสารของหมอสะ เพื่อให้ได้คำตอบว่าที่พ่อมดได้ทำพิธีแต่ละขั้นตอนนั้นสำเร็จหรือไม่

หลังจากที่พ่อมดหาขวัญที่ล่ำเอือนได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปเป็นการต่อเงาเกล้าเงาหัวครั้งที่ 1 เมื่อถึงขั้นตอนนี้เจ้าเสือจะต้องเข้านั่งในพิธี โดยนั่งหันหน้าไปทางเดียวกับพ่อมดที่กำลังร้ายมนต์ ผู้ช่วยพ่อมดคนหนึ่งเข้ามาทำพิธีมอบหมวกต่อเงาเกล้าเงาหัวให้เจ้าเสือ เพื่อต่อเงาเกล้าเงาหัวให้กับเจ้าเสือ เจ้าเสือซึ่งสวมเสื้อฮีในเวลานี้จะนั่งพนมมือและหมอบลงบนหมอนหันหน้าไปทางพานต่อเงาเกล้าเงาหัว จากนั้นลูกหลานญาติ และแขกเข้ามาทาแป้ง หวีผม และเอาเงินเสียบที่หมวก พร้อมทั้งอวยพรให้เจ้าเสือมีอายุยืนขวัญยืน ขณะเดียวกันทางฝ่ายพ่อมดกับคนเป่าปี่ใหญ่ คนเป่าปี่น้อย รวมทั้งหมอสะก็จะทำหน้าที่ไปเรื่อยๆ ในตอนนี้พ่อมดจะจับความบอกให้หมอสะเสียงทายว่าจะต่อขวัญให้เจ้าล่ำอายุยืนได้หรือไม่ ถ้าเสียงทายได้ก็เป็นการดี และจะทำขั้นตอนนำขวัญต่อไป แต่ถ้าเสียงทายไม่ได้ตามที่ต้องการก็จะร้ายมนต์และเป่าปี่อ่อนวอนอีกต่อไป จนสำเร็จ เมื่อลูกหลานอวยพรกันครบแล้ว ผู้ช่วยพ่อมดก็จะถอดหมวกจากเจ้าเสือมาตั้งไว้บนพานต่อเงาเกล้าเงาหัว ส่วนเจ้าเสือยังคงนั่งอยู่ก่อน จนพ่อมดร้ายมนต์ไปนำขวัญและเสียงทายได้ว่าขวัญกลับมาแล้ว เจ้าเสือจึงจะออกไปนอกพิธีได้ ต่อจากนั้นพ่อมดก็จะให้พรและร้ายมนต์ออกจากล่ำเอือน เป็นอันเสร็จการเช่นหาขวัญครั้งที่ 1*

ในการเช่นหาขวัญที่เหลืออีก 5 ครั้ง คือที่ล่ำลูงตา, ล่ำจวงกาง, ล่ำหลอย, เมืองแม่นาง และเมืองแกนเข่อ จะต้องทำตามขั้นตอนแบบเดียวกับการเช่นหาขวัญครั้งที่ 1 ดังได้กล่าวมาแล้ว เว้นแต่การเช่นที่ล่ำหลอย เมืองแม่นาง และเมืองแกนเข่อจะมีขั้นตอนเพิ่มขึ้น ในที่นี้การเช่นหาขวัญครั้งที่ 2 คือที่ล่ำลูงตา การเช่นหาขวัญครั้งที่ 3 คือที่ล่ำจวงกางจะไม่กล่าวถึง เพราะมีขั้นตอนการเช่นเหมือนครั้งที่ 1 ทุกประการ แต่จะกล่าวถึงการเช่นหาขวัญที่ล่ำหลอย, เมืองแม่นาง และเมืองแกนเข่อ ซึ่งมีขั้นตอนพิเศษออกไป ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 5 (การเช่นครั้งที่ 4) คือการเช่นหาขวัญที่ “ล่ำหลอย” (เวลาประมาณ 19.00 น. มีผู้ช่วยเป็นผู้ร้ายมนต์) การเช่นครั้งนี้มีขั้นตอนเพิ่มขึ้น คือ “เจียนสายพัดสายผ่าน” โดยผู้ช่วยพ่อมดคนหนึ่งนำ

* การเช่นหาขวัญในสถานที่ต่างๆ พ่อมดจะสับเปลี่ยนกับผู้ช่วยอีก 2 คนที่ทำหน้าที่เป่าปี่น้อย โดยพ่อมดจะเป็นผู้ทำพิธีเช่นที่ล่ำเอือน ล่ำลูงตา และที่ป่าช้า ซึ่งที่ป่าช้านี้จะต้องเป็นหน้าที่ของพ่อมดเท่านั้น ส่วนผู้ช่วย 2 คนจะสับเปลี่ยนกันทำพิธีที่ล่ำจวงกาง, ล่ำหลอย, เมืองแม่นาง และเมืองแกนเข่อ

เอาสายพัดสายผ่านซึ่งวางอยู่ในถ้วยในพานแม่นางขึ้นมาเทียบดูว่าสายสีแดงซึ่งหมายถึงอายุของเจ้าเสื่อกับสายสีขาวซึ่งหมายถึงอายุของแกน สายใดหย่อนลงมามากกว่ากัน หากสายสีแดงหย่อนลงมาแสดงว่าเป็นการดี อายุของเจ้าเสื่อจะยืนยาวต่อไป ผู้ช่วยพ่อมดก็จะดึงสายสีขาวให้ขาดแล้วใส่ลงในชำไก่อไก่ ส่วนสายสีแดงเก็บไว้ในถ้วยเหมือนเดิม ภายหลังเสร็จพิธีพ่อมดจะมอบให้กับเจ้าเสื่อและเก็บไว้ที่ขมุก แต่ถ้าสายสีขาวหย่อนลงแสดงว่าไม่ดี จะเก็บเอาไว้เสี่ยงทายใหม่ตอนรำยมนต์ที่ “เมืองแกนเข่อ”

ขั้นตอนที่ 6 พิธีหาค่าวพวงขวัญ หรือ “หาค่าวขวัญ” พิธีนี้จะจัดขึ้นในระหว่างที่ประกอบพิธีเซ่นหาขวัญที่ “ลำหอย” (เวลาประมาณ 17.00 น.) ซึ่งจะมีการตั้งขบวนแห่ขวัญจากที่เรือนเกิดของเจ้าเสื่อกับมอบให้กับเจ้าเสื่อบนเรือนที่กำลังประกอบพิธีอยู่ ในขบวนแห่ประกอบด้วยนางรำ ขบวนกลองยาว แล้วตามด้วยหาค่าวพวงขวัญของลูกดาซึ่งเรียงแถวอยู่ด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นหาค่าวพวงขวัญของหญิงสาว โดยทั้งลูกดาและหญิงสาวจะต้องสวมเสื้ออีทุกคน เมื่อขบวนแห่มาถึงหน้าเรือนที่ประกอบพิธีจะเดินเวียนขวา 3 รอบ จากนั้นมีผู้รู้ซึ่งเป็นผู้สูงอายุผู้หญิง 2 คนมารอรับหาค่าวพวงขวัญ ซึ่งในขณะนั้นทุกคนในขบวนแห่รวมทั้งผู้รู้จะนั่งยองล้อมรอบหาค่าวพวงขวัญ ต่อจากนั้นตัวแทนของฝ่ายลูกดาและหญิงสาวกล่าวคำมอบขวัญของเจ้าเสื่อให้กับเจ้าเสื่อ เมื่อกล่าวเสร็จผู้รู้ 2 คนที่รอรับหาค่าวพวงขวัญกล่าวคำรับขวัญของเจ้าเสื่อ เสร็จแล้วก็รินเหล้าส่งให้คนในขบวนแห่จับคนละเล็กน้อยพอเป็นพิธี ต่อจากนั้นจึงเชิญหาค่าวพวงขวัญลูกดาและหญิงสาวขึ้นบนเรือน นำไปวางไว้ข้างตัวกันกล้วยของเจ้าเสื่อในบริเวณที่กำลังประกอบพิธี ซึ่งตัวกันกล้วยในหาค่าวพวงขวัญทั้งหมดจะนำออกปลุกพร้อมกับตัวกันกล้วยของเจ้าเสื่อในเวลาเช้าของอีกวันหนึ่ง ส่วนเครื่องเช่นอื่นๆ จะใช้ในพิธีดักขวัญเจ้าเสื่อต่อไป

เมื่อหาค่าวขวัญของเจ้าเสื่อที่ลำหอยพบแล้ว ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการต่องาเกล้าเงาหัวให้กับเจ้าเสื่อ ครั้งที่ 4 ซึ่งจะท่าแบบเดิม

ขั้นตอนที่ 7 (การเซ่นครั้งที่ 5) คือการเซ่นหาขวัญที่ “เมืองแม่นาง” (เวลาประมาณ 22.00 น.) มีขั้นตอนเพิ่ม คือ “ตั้งเบ้า” การตั้งเบ้ามีความหมายเสมือนการหล่อหรือปั้นมนุษย์ขึ้นใหม่ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการเพิ่มอายุเจ้าเสื่อให้ยืนยาวขึ้น

การตั้งเบ้าจะทำโดยนำลูกหลานคนใดคนหนึ่งที่อยู่อาศัยอยู่ในเรือนหลังเดียวกับเจ้าเสื่อมาตั้งเบ้าใหม่คู่กับเจ้าเสื่อ เพื่อให้อายุของลูกหลานคนที่มาตั้งเบ้าใหม่ช่วยคำอายุให้กับเจ้าเสื่อ การตั้งเบ้ามีรายละเอียดดังนี้

เริ่มจากผู้ช่วยพ่อมดรำยมนต์เสี่ยงทายดูว่าแม่เบ้าแม่นางคนใดใน 12 แม่นาง* เป็นผู้ตั้งเบ้าให้กับเจ้าเสื่อและลูกหลานคนที่มาตั้งเบ้าใหม่ (ประเพณีเดิมลูกหลานที่ตั้งเบ้าใหม่ใช้เด็กผู้ชายที่มีอายุไม่เกิน 19 ปี) ตัวอย่างเช่น ผู้ช่วยพ่อมดจะรำยมนต์ถามว่าแม่นางคนที่ 1 คือ “แม่นางเงินนางกรรม” เป็นผู้ตั้งเบ้าใช่หรือไม่ หากไขข้อให้ได้จำนวนคู่ ถ้าหมอสะเสี่ยงทายข้าวสารได้ครั้งแรกเป็นคู่แล้ว ก็จะเสี่ยงทายใหม่อีกครั้งว่า “ได้คู่แล้วขอให้ได้ดี” ถ้าหมอสะเสี่ยงทายข้าวสารได้ก็อีกแสดงว่าแม่นางคนนี้เป็นคนตั้งเบ้าจริง แต่ถ้าการเสี่ยงทายข้าวสารครั้งหลังนี้ได้จำนวนเป็นคู่ก็จะเปลี่ยนให้หมอสะอีกคนหนึ่งเสี่ยงทายใหม่ ถ้ายังไม่ได้อีก ผู้ช่วยพ่อมดก็จะรำยมนต์ถามแม่นางคนที่ 2, 3 และต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้คำตอบ

ในกรณีของนางทอง เสี่ยงทายได้ว่า “แม่นางเงินนางกรรม” เป็นผู้ตั้งเบ้าให้กับเจ้าเสื่อ ต่อไปผู้ช่วยพ่อมดก็จะรำยมนต์เสี่ยงทายชื่อของลูกหลานคนที่มาตั้งเบ้าใหม่ ในพิธีเซ่นมีเรียกขวัญของนางทอง ครั้งนี้ลูกหลานคนที่ตั้งเบ้าใหม่ชื่อนายบอย ผู้ช่วยพ่อมดจึงรำยมนต์เสี่ยงทายชื่อของนายบอย ว่าชื่อบอยนี้ดี

* ดูรายละเอียดในบทที่ 2 เรื่องความเชื่อเรื่องขวัญ หน้า 62-66

หรือไม่ ซึ่งหมอสะขุมข้าวสารเสี่ยงหายแล้วได้ผลว่าซื้อบอยไม่ดี ผู้ช่วยพ่อมดจึงตั้งชื่อให้ใหม่ว่า "สมศักดิ์" หมอสะขุมข้าวสารเสี่ยงหายอีกก็ได้ผลว่าซื้อสมศักดิ์ยังไม่ดี สุดท้ายผู้ช่วยพ่อมดตั้งชื่อว่า "สมพร" หมอสะขุมข้าวสารเสี่ยงหายได้ว่าซื้อสมพรดีแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ต่อไปคนในเรือนจะต้องเรียกชื่อนายบอยใหม่ว่า สมพร* จากนั้นผู้ช่วยพ่อมดร้ายมนต์เช่นเหล่าและอาหารให้แม่นางเงินนางกรรมกีน เมื่อเช่นเหล่าอาหารเสร็จแล้วก็จะทำพิธีตั้งเป้าให้เจ้าเสื้อ โดยสมมุติเป็นนามธรรมขึ้นว่าด้วยเบ้าของนางทองนี้เอียง จึงใช้เครื่องเช่นใน ปานแม่นางหนุนด้วยเบ้าให้ตั้งตรง แล้วให้หมอสะขุมข้าวสารเสี่ยงว่าด้วยเบ้ายังเอียงอยู่หรือไม่ หากด้วยเบ้ายังเอียงอยู่ จะใช้ใหม่ในปาน "ล่อมมิ่งล่อมแนน" มาล่อมรอบด้วยเบ้าไว้ไม่ให้เอียง เสร็จแล้วก็ร้ายมนต์สั่งให้บริวารของพ่อมดหาไม้ปลูกสร้างเรือนใหม่ให้กับแม่นางเงินนางกรรม แล้วเชิญแม่นางขึ้นอยู่เรือนใหม่ สุดท้ายบอกให้แม่นางอยู่ดูแลขวัญของเจ้าเสื้อ จากนั้นก็ร้ายมนต์ "เลียบ" (ดู) แม่นางที่ดูแลขวัญเจ้าเสื้ออีก 3 แม่นาง ซึ่งเป็นแม่นางที่สำคัญ คือแม่นางแรก "แม่เป้าบางฮางเบ้าเลือด" เป็นการดูว่าเลือดของเจ้าเสื้อยังไหลติดอยู่หรือไม่ แม่นางที่สอง "แม่อยู่เต็มป่า แม่หลาเต็มอ้อมเต็มเสีย" เป็นการดูว่าสายเปลของเจ้าเสื้อขาดหรือไม่ และแม่นางที่สาม "แม่ลีนน้ำลีนปอ" เป็นการดูว่าเจ้าเสื้อหายใจสะดวกดีหรือไม่ เมื่อดูเสร็จแล้วก็เป็นขั้นตอนต่อเงาเกล้าเงาหัวครั้งที่ 5 ซึ่งเหมือนกับการต่อเงาเกล้าเงาหัวครั้งที่ 1 ดังกล่าวมาแล้ว

ขั้นตอนที่ 8 (การเช่นครั้งที่ 6) คือการเช่นหาขวัญที่ "เมืองแฉนเขอ" (เวลาประมาณ 24.00 น.) การเช่นครั้งนี้ผู้ช่วยพ่อมดเป็นผู้ร้ายมนต์ ซึ่งมีขั้นตอนการเช่นเหมือนทุกครั้งที่ผ่านมา แต่มีขั้นตอนที่เพิ่ม คือ "ตัดขอบล้ง" (ตัดขอบกระดัง) "ไต่ข้าว (เดินสะพาน) จับหลักกุลาบายศรี" และจับ "หลักมันหลักยีน" ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวนี้พ่อมดจะเป็นผู้ทำพิธีเองทั้งหมด มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนตัดขอบกระดัง เริ่มจากพ่อมดบอกให้ลูกหลานพาเจ้าเสื้อไปยืนหน้าห้องผีเรือน ในห้องผีเรือนจะมีญาติของเจ้าเสื้อที่เป็นลุงตา 1 คน ซึ่งทำหน้าที่ตัดขอบกระดัง โดยลุงตาจะนั่งยองลงข้างหน้าเจ้าเสื้อ และมีผู้หญิงสูงอายุ 1 คนยืนอยู่ข้างหลังลุงตาทำหน้าที่ดึงตัวเจ้าเสื้อเข้าไปในห้องผีเรือนหลังจากที่ลุงตาตัดขอบกระดังขาดแล้ว เมื่อจัดเตรียมทุกอย่างเรียบร้อยแล้วพ่อมดบอกให้ลูกชายของเจ้าเสื้อ (คนที่สืบผีบรรพบุรุษ) ยกขอบกระดังครอบลงที่ตัวเจ้าเสื้อ โดยพ่อมดกับลูกชายจะต้องอยู่นอกห้องผีเรือน และจับขอบกระดังให้ลอยอยู่เหนือข้อเท้าของเจ้าเสื้อ ไม่ให้ถูกตัวเจ้าเสื้อ ขอบกระดังนั้นจะวางอยู่บนเขียงและเขียงวางเกยกรอบประตูห้องผีเรือน ต่อจากนั้นพ่อมดกล่าวคำตัดขอบกระดัง ลุงตาที่ตัดขอบกระดังก็จะกล่าวตามพ่อมด ที่มีอย่างหนึ่งของลุงตาจะถือมิดโต้ไว้ ทันทีที่ลุงตาพูดจบก็ใช้มิดโต้สับขอบกระดัง ซึ่งจะต้องตัดขอบกระดังให้ขาด หากตัดไม่ขาดเชื่อกันว่าไม่ดี ขวัญของเจ้าเสื้อยังมีเคราะห์ จะต้องทำพิธีตัดขอบกระดังใหม่ รวมทั้งเปลี่ยนลุงตาคคนใหม่ด้วย ในกรณีที่ตัดขอบกระดังขาด หญิงผู้สูงอายุที่อยู่ในห้องผีเรือนจะรีบดึงตัวเจ้าเสื้อเข้าไปในห้องผีเรือนทันที พร้อมกับพูดรับขวัญให้เจ้าเสื้อมีอายุมั่นคงขวัญยืน ส่วนขอบกระดังที่ตัดขาดแล้วนั้นก็ถือว่าขวัญของเจ้าเสื้อหมดเคราะห์แล้ว และจะเอาขอบกระดังใส่ในข้าวไก่ต้มมอบให้แด่นไป ซึ่งคำกล่าวตัดขอบกระดัง มีดังต่อไปนี้

ตัดขอบล้งเอาลูขวัญเฝ้า ตัดขอบเต้าเอาลูขวัญมาย (กิน) ตัดขอบหวายเอาลูขวัญไว้ ตัดขอบไม้เอาเฝ้าจาก

กัน

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543)

* สมพร เป็นชื่อที่ใช้เรียกกันในกลุ่มญาติพี่น้องในเรือนเท่านั้น ซึ่งชื่อในทะเบียนเป็นชื่อบอยเหมือนเดิม

หลังจากเสร็จขั้นตอนตัดขอบกระดังแล้ว ก็เป็นขั้นตอนไต่ขั้วจับหลักกุลาบายศรีและจับหลักมันหลักยืน โดยพอมดบอกลูกหลานของเจ้าเสือให้นำเจ้าเสือออกจากห้องผีเรือน แล้วให้เจ้าเสือสวมรองเท้าที่วางไว้ปลายขั้ว “ไต่ขั้ว” คือเดินขึ้นสะพานเพื่อจับหลักกุลาบายศรีและหลักมันหลักยืน โดยเจ้าเสือเดินขึ้นสะพานมายืนอยู่ที่หน้าหลักกุลาบายศรีกับหลักมันหลักยืน ส่วนพอมดจะยืนอยู่ข้างๆ เจ้าเสือ พิธีเริ่มจากพอมดบอกให้เจ้าเสือจับหลักกุลาบายศรี ซึ่งจะจับที่หลัก 3 ครั้ง คือครั้งแรกจับตรงกลางหลัก ครั้งที่สองจับปลายหลัก ครั้งที่สามจับที่ยอดซึ่งมีพัดเสียบไว้ เสร็จจากจับหลักกุลาบายศรีก็ให้เจ้าเสือจุดเทียนที่หลักมันหลักยืน ต่อจากนั้นให้เจ้าเสือจับที่กิ่งหลักมันหลักยืนทั้ง 3 ชั้น สุดท้ายจับที่ยอดหลักที่เป็นเขาควย แล้วให้เจ้าเสือเดินลงจากสะพาน เป็นอันเสร็จพิธี ส่วนหลักกุลาบายศรีและหลักมันหลักยืนจะไม่ใช้ในพิธีอีก โดยลูกหลานเจ้าเสือจะเอารับตรึงที่ติดไม้เสียบไว้ที่หลักมันหลักยืนมอบให้เจ้าเสือเป็นการรับขวัญ ส่วนเหรียญที่ห่อด้วยกระดาษสีต่างๆ อนุญาตให้ลูกหลาน ญาติ และแขกดึงเอาไปเก็บไว้เป็นเงินขวัญถุง

ขั้นตอนที่ 9 (การเซ่นครั้งที่ 7) คือการเซ่นหาขวัญที่ป่าช้า (เวลาประมาณ 04.00 น.) ขั้นตอนนี้ พอมดจะเป็นผู้ทำพิธีเซ่นและรำมนต์เอง ให้ผู้ช่วยพอมดทำพิธีไม่ได้ เพราะไม่มีวิชาและคาถาป้องกันผิอย่างพอมด ซึ่งเวลาที่พอมดรำมนต์หาขวัญที่ป่าช้านี้พอมดจะแฝงตัวโดยมีลวง ลา ช้าง และม้าเป็นพาหนะนำ พอมดเข้าไป หากผีดคนใดไม่ยินยอมให้ขวัญของเจ้าเสือกลับคืนมา พอมดก็จะใช้เวทมนต์ต่อสู้กับผี โดยที่ศีรษะของพอมดจะมีด้ายดิบพันไว้ นอกจากนี้ยังมีดาบ และพัดซึ่งพอมดใช้เป็นของขลังต่อสู้กับผีด้วย ในขณะที่พอมดรำมนต์หาขวัญที่ป่าช้า ทางด้านหมอสะกัจะข่มข้าวสารเสียงหายเพื่อให้ทราบว่พอมดได้ขวัญของเจ้าเสือกลับคืนมาหรือไม่ รวมทั้งคนเป่าปี่น้อยก็ยังคงเป่าประกอบอยู่ตลอด เมื่อพอมดหาขวัญเจ้าเสือที่ป่าช้าพบแล้ว และได้นำขวัญออกจากป่าช้า พอมดก็จะขบความบอกให้ทราบว่ขณะนี้ได้นำขวัญของเจ้าเสือออกจากป่าช้าแล้ว จากนั้นก็กล่าวคำ “อาบขวัญ” คือให้ขวัญเจ้าเสืออาบน้ำ, “ปลอบขวัญ” คือเชิญให้ขวัญกินอาหาร และ “สอนขวัญ” คือบอกให้ขวัญอยู่กับตัวเจ้าของขวัญ ไม่ให้ไปตามที่ต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 10 การปลุกตันกล้วย (เวลาประมาณ 6.00 น.) หลังจากพอมดกล่าวคำสอนขวัญเสร็จ ต่อไปจะเป็นขั้นตอนนำตันกล้วยของเจ้าเสือที่อยู่ในขั้ว รวมทั้งตันกล้วยที่อยู่ในหาบข้าวพุงขวัญของลุงตาและหญิงสาวลงไปปลุกข้างเรือนบริเวณห้องผีเรือน ซึ่งการปลุกตันกล้วยนี้เป็นการเสี่ยงทายอายุของเจ้าเสือ ถ้าหากว่าต่อไปตันกล้วยงอกงามดี หมายความว่าขวัญของเจ้าเสืออยู่ในภาวะปกติและเจ้าเสือจะมีอายุยืนยาวต่อไป แต่ถ้าตันกล้วยไม่งอกงาม หมายความว่าขวัญของเจ้าเสือยังไม่เป็นปกติ เจ้าเสืออาจมีการเจ็บป่วยและอายุไม่ยืน

ในการปลุกตันกล้วยนี้จะมีขบวนแห่เหมือนกับพิธีหาบข้าวพุงขวัญลุงตาและหญิงสาว พิธีเริ่มจากพอมดทำพิธีเชิญผีผด จากนั้นพอมดเดินลงจากเรือนพร้อมกับรำมนต์ไปด้วย ตามด้วยเจ้าเสือซึ่งสวมเสื้อฮีและสวมหมวกต่อเงาเกล้าเงาหัว โดยมีลูกหลานช่วยอุ้มตันกล้วยของเจ้าเสือ ต่อด้วยลุงตาและหญิงสาว ซึ่งจะอุ้มตันกล้วยของตนเองไว้เช่นเดียวกับเจ้าเสือ นอกจากนี้ยังมีนางรำและขบวนกลองยาวด้วย เมื่อขบวนแห่ซึ่งมีพอมดเดินนำหน้าไปถึงบริเวณที่จะปลุกตันกล้วยก็จะเดินเวียนขวารอบบริเวณที่จะปลุกนั้น 3 รอบ พอครบ 3 รอบแล้วพอมดบอกให้ลูกหลานนำตันกล้วยของเจ้าเสือลงปลุก ตามด้วยตันกล้วยของลุงตาและหญิงสาว ในระหว่างที่ปลุกตันกล้วยพอมดก็จะยืนรำมนต์อยู่ที่ตันกล้วยของเจ้าเสือ เมื่อปลุกเสร็จลูกหลานก็ช่วยกันรดน้ำแล้วกลับขึ้นเรือน

ขั้นตอนที่ 11 พอมดมอบห่อเสือและขวัญคืนให้กับเจ้าเสือ (เวลาประมาณ 7.00 น.) ขั้นตอนนี้ทำต่อจากปลุกตันกล้วยเสร็จแล้ว ซึ่งจะทำบนเรือนบริเวณเดียวกับที่ทำพิธีในวันแรก โดยพอมดจะนั่ง

หันหลังให้กับฝาเรือน เจ้าเสื่อนั่งหันหน้าเข้าหาพอมด จากนั้นพอมดมอบห่อเสื่อและขวัญของเจ้าเสื่อให้กับเจ้าเสื่อ พร้อมกับกล่าวคำมอบเสื่อและขวัญของเจ้าเสื่อ ดังนี้

เสื่อน้อยมาจอยหาขวัญ หาขวัญใส่ขวัญกับ หาขวัญได้ขวัญคู่ ใส่ดังหมูห้วยหัว ขวัญผัวเมียสิ่งลุมมาปอม
ขวัญลุน้อยอ้อยอิงไล่ นำ มาเข้าอุ้มหมาป่า มาเข้าหาหมาอุ้มหมอละเสียด

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543)

ขั้นตอนที่ 12 หมอขวัญทำพิธี “อั้งขวัญ” หรือดักขวัญให้กับเจ้าเสื่อ พิธีนี้ถือเป็นขั้นตอนสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง มีจุดประสงค์อย่างเดียวกับพิธีแบ่งขวัญ คือเป็นการดูแลรักษาขวัญ ปลอดภัยขวัญ หรือเชิญขวัญให้กินอาหารหลังจากที่ได้นำขวัญกลับคืนสู่ตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญแล้ว และเพื่อให้ขวัญอยู่กับตัวเจ้าของขวัญตลอดไป

การทำพิธีจะทำในบริเวณเดิม คือบริเวณหน้าห้องผีเรือน ผู้ประกอบพิธีจะเปลี่ยนจากพอมดเป็นหมอขวัญ แต่พอมดยังคงนั่งอยู่ในพิธีตรงที่เดิม โดยพอมดนั่งหันหลังให้ฝาเรือน หมอขวัญจะนั่งบนม้านั่งหันหน้าเข้าหาพอมด ส่วนเจ้าเสื่อซึ่งสวมเสื้ออีกกับหมวกต่อเงาเกล้าเงาหัวนั่งอยู่ตรงกลางระหว่างพอมดกับหมอขวัญ หันหน้าเข้าหาหมอขวัญ ข้างหน้าเจ้าเสื่อมีพานขวัญหัวหมู 1 พาน ข้างพานขวัญหัวหมูมีพานขวัญลงตากับพานขวัญหญิงสาวอย่างละ 1 พาน (เครื่องเช่นในพานขวัญลงตากับพานขวัญหญิงสาวคือเครื่องเช่นที่นำออกมาจากหีบข้าวพุงขวัญลงตาและหญิงสาว) นอกจากนี้ในพิธียังประกอบด้วยบรรดาลูกหลาน ญาติ และแขกที่มาร่วมงาน ซึ่งนั่งอยู่ข้างหลังหมอขวัญ

พิธีอั้งขวัญหรือดักขวัญจะดำเนินพิธีเหมือนกับพิธีแบ่งขวัญ คือเริ่มจากหมอขวัญกล่าวคำไต่เวนเจ็บเวนฮ้าย, เชิญขวัญ, ปลอดภัยขวัญ (ให้ขวัญกินอาหาร), ปลอดภัยนาง และสอนขวัญ สุดท้ายหมอขวัญนำเงินทำขวัญที่ลูกหลาน ญาติ และแขกใส่ในถ้วยเปล่าบนพานขวัญหัวหมอมอบให้กับเจ้าเสื่อ เป็นอันเสร็จพิธีดักขวัญ สำหรับเงินทำขวัญนั้นเจ้าเสื่ออาจนำไปใช้จ่าย หรือจะเก็บไว้เป็นเงินขวัญถุงก็ได้

ขั้นตอนที่ 13 ปลอยไถ่น้ำขวัญ ไถ่จวง และไถ่ใส่เคราะห์ หลังจากเสร็จพิธีดักขวัญ จะมีผู้รู้ 2 คนนำไถ่ทั้งหมดลงจากเรือนไปปลอย ในการปลอยไถ่น้ำขวัญ (ไถ่น้ำขวัญมี 2 ตัว เป็นตัวผู้ 1 ตัว ตัวเมีย 1 ตัว) มีเคล็ดว่าหากปลอยแล้วไถ่ทั้ง 2 ตัววิ่งไปทางเดียวกัน แสดงว่าขวัญของเจ้าเสื่อดี รวมทั้งครอบครัวของเจ้าเสื่อจะมีความเจริญรุ่งเรือง สำหรับไถ่จวงและไถ่ใส่เคราะห์ไม่มีเคล็ดอะไร แต่จะต้องเอาไปปลอยที่เรือนของผู้อื่น* เมื่อปลอยไถ่ทั้งหมดแล้ว พอมดจะทำพิธีเชิญผีมดกลับ เป็นอันเสร็จพิธีเช่นผีเรียกขวัญ – ปลุกกล้วยบนเมืองแผ่นดิน (เวลาประมาณ 8.00 น.)

ต่อจากนั้นเจ้าเรือนจะนำอาหารมาเลี้ยงพอมดและคณะผู้ช่วย รวมทั้งเชิญแขกที่มาช่วยในงาน รับประทานอาหารร่วมกัน

*ไถ่จวงและไถ่ใส่เคราะห์ เป็นไถ่ที่ปลอยทิ้งไป ไม่ถือเป็นสมบัติของเรือนเจ้าเสื่อต่อไปอีก ถือว่าเป็นไถ่ที่นำเคราะห์ออกจากขวัญเจ้าเสื่อไป ใครจะนำไปเลี้ยงหรือฆ่าแกงก็ได้

ภาพประกอบ 19 แสดงพิธีเซ่นผีเรียกขวัญของนางทอง นิลมณี

ภาพประกอบ 20 แสดงพอมดประกอบขันธ์ตอนพิธีต่อเงาเกล้าเงาหัวให้กับเจ้าเสือ

ภาพประกอบ 21 แสดงขั้นตอนพิธี “หามเข้าป่าวขวัญ” (หามข้าวพยุขขวัญ)

ภาพประกอบ 22 แสดงขั้นตอนตัดขอบกระดัง

ภาพประกอบ 23 แสดงขั้นตอนได้ชั่วจับหลักกลุ่บายศรีและจับหลักมันหลักยืน

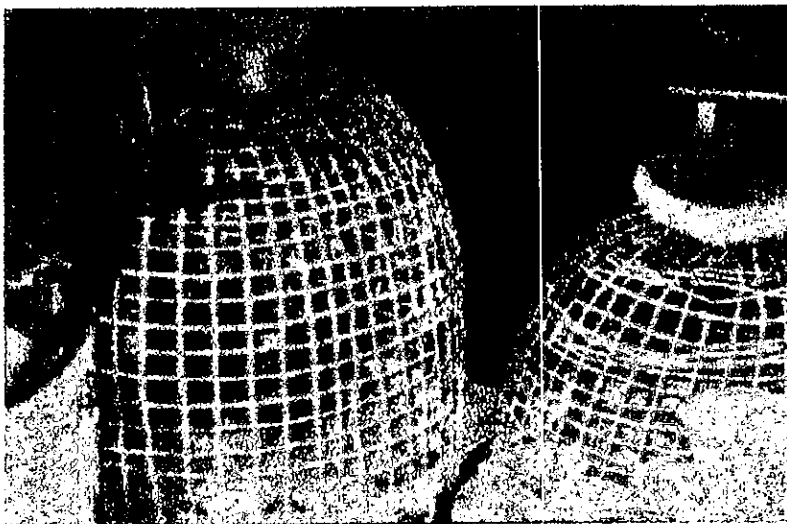
ภาพประกอบ 24 แสดงขั้นตอนปลุกต้นกล้วย

ภาพประกอบ 25 แสดงพ้อมดมอบเสื่อและขวัญของเจ้าเสื่อคืนให้กับเจ้าเสื่อ

ภาพประกอบ 26 แสดงหมอขวัญทำพิธี "อั่งขวัญ" (ดักขวัญ) ให้กับเจ้าเสื่อ

ภาพประกอบ 27 แสดงไก่นาขวัญ ไก่จวง และไก่ใส่เคราะห์ จะปล่อยหลังจากเสร็จพิธีอ้างขวัญ

3.1.2.3 พิธีตามขวัญผู้ป่วย

พิธีนี้ทำขึ้นเมื่อคนในเรือนเจ็บป่วย ทำการรักษาทั้งหมดปัดเป่าและแพทย์แล้วยังไม่หาย โดยญาติไปหา “หมอเยื้อง” ให้ทำพิธี “เยื้อง” (เสี่ยงทาย) เพื่อเสี่ยงทาย เมื่อเสี่ยงทายได้ว่าเป็นเพราะขวัญไม่ได้อยู่กับตัวของผู้ป่วย จะต้องให้ “มด” ทำพิธีตามขวัญให้กลับมาอยู่กับร่างเจ้าของขวัญตามเดิม

เครื่องใช้ในพิธีตามขวัญผู้ป่วย ประกอบด้วย

1. เสื้อของผู้ป่วย 1 ตัว (จะใช้ “เสื้อฮี” หรือเสื้อที่ใส่ในชีวิตประจำวันก็ได้)
2. หมากพลู 3-5 คำ
3. เหล้าขาว 1 ขวด

รายละเอียดการประกอบพิธี

พิธีนี้เริ่มจากญาติไปหาหมอที่เรือน (จะเป็นพ่อมดหรือแม่มดก็ได้) พร้อมกับมอบเสื้อของผู้ป่วย เหล้า หมากพลู (บางคนอาจให้เงินด้วย) ให้กับมด แล้วบอกชื่อ... ตระกูล... ของผู้ป่วยและบอกให้มดช่วยทำพิธีตามขวัญของผู้ป่วยกลับมาให้ด้วย

การทำพิธีตามขวัญจะทำที่เรือนของมด โดยมดจะทำในเวลากลางคืนก่อนเข้านอน เริ่มจากมดนำของที่ญาติผู้ป่วยเอามาให้วางบนหิ้งผีมด แล้วรินเหล้าเช่นไห้วผีมด บอกผีมดว่าให้มารับเครื่องเซ่นของผู้ป่วยชื่อ.... ตระกูล....นี้ จากนั้นอธิษฐานขอให้ผีมดไปตามหาขวัญของผู้ป่วย เมื่อมดเข้านอนในคืนนั้นและ

ฝันว่าฝันได้นำขวัญของตนไปด้วยจนได้พบกับขวัญของผู้ป่วยและได้นำขวัญของผู้ป่วยกลับมาส่งที่บ้านของผู้ป่วยแล้ว ในการฝันเพื่อตามขวัญนี้ใช้เวลา 3 คืน ถ้าเกิน 3 คืนยังไม่พบขวัญของผู้ป่วย แสดงว่าผู้ป่วยนั้นต้องตาย แต่ถ้าพบภายใน 3 คืนแสดงว่าผู้ป่วยยังไม่ตาย พอครบ 3 คืนญาติของผู้ป่วยจะมาถามมดว่าพบขวัญหรือไม่ ซึ่งมดต้องเล่าความฝันตามความเป็นจริงแล้วมอบเสื้อของผู้ป่วยคืนให้ญาติ พิธีตามขวัญคนป่วยนี้ไม่มีการกล่าวบทเรียกขวัญใดๆ เลย

3.1.2.4 พิธีเย็บขวัญหลง

เย็บขวัญหลงหรือพิธีเรียกขวัญหลงจะทำให้คนที่ได้รับเหตุร้ายต่างๆ ซึ่งอาจจะกระทบกระเทือนทางด้านจิตใจ หรือทางร่างกาย หรือทั้ง 2 อย่าง เช่น ตกใจ ตกน้ำ หกล้ม ถูกผีหลอก ถูกสุนัขกัด ถูกทำร้ายร่างกาย ฯลฯ ซึ่งเชื่อกันว่าในขณะที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น ขวัญของคนถูกกระทบกระเทือน อาจหวาดกลัวหรือตกใจอย่างแรงแล้วขวัญตกหล่นออกจากร่างกายของผู้คนไป แล้วไม่สามารถกลับเข้าร่างกายเดิมได้ หรือในกรณีที่เดินทางไปไหนก็ตาม เมื่อกลับมาถึงบ้านมีอาการตัวร้อนเป็นไข้ ก็เชื่อว่าเป็นเพราะขวัญถูกผีหน่วงเหนี่ยวไว้ในที่ต่างๆ หรือตกหล่นในระหว่างเดินทาง จึงเป็นเหตุให้เจ็บป่วยขึ้นกะทันหัน ในบางคนจะเชิญมดหรือหมอยาคนใดคนหนึ่งตามแต่จะเลือก มาทำพิธีเย็บขวัญหลง หรือพิธีแปงขวัญ หรือทำทั้ง 2 พิธีในครั้งเดียวกันให้ที่บ้านทันที คนที่ถูกทำร้ายร่างกายบาดเจ็บมากต้องรักษาอยู่ที่โรงพยาบาล เมื่อกลับมาพักฟื้นอยู่บ้านก็จะทำพิธีนี้เช่นกัน แต่บางคนจะไปหาหมอเย็บให้ทำพิธีเสี่ยงทายให้แน่ชัดว่า ขวัญของตนอยู่ปกติดีหรือไม่ หากขวัญไม่ดีจะได้แก้ไขให้ถูกต้อง ซึ่งถ้าหมอเย็บบอกว่าขวัญไม่ดี หรือขวัญหลงก็ต้องจัดทำพิธีเรียกขวัญที่หลงไปนั้นให้กลับมาอยู่กับตัว

ตามประเพณีเมื่อเย็บขวัญหลงเสร็จแล้ว นั้นหมายความว่าขวัญของคนผู้นั้นกลับมาอยู่กับตัวแล้ว ต่อจากนั้นต้องทำพิธีแปงขวัญ โดยการนำอาหารเครื่องเซ่นให้ขวัญกินเป็นการปลอบขวัญ ดูแลรักษาขวัญให้ดีขึ้น อย่างที่คนไทยเรียกว่ารับขวัญหรือทำขวัญนั่นเอง

นอกจากนั้นในกรณีที่คนผู้นั้นไม่ได้เจ็บป่วยหนัก อาจจะปวดเข้า ปวดขา รู้สึกไม่สบายใจ ตลอดจนลูกหลานคนในเรือนมีเรื่องทะเลาะวิวาทกัน ก็จะเชิญหมอยาหรือหมอยาขวัญมาทำพิธีแปงขวัญให้ เพราะเชื่อว่าทำแล้วอาการเจ็บปวดหรือเรื่องเดือดร้อนนั้นจะดีขึ้น โดยไม่ต้องทำพิธีเย็บขวัญหลง

เครื่องใช้ในพิธีเย็บขวัญหลง ประกอบด้วย

1. ไก่ต้ม 1 ตัว
2. ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าห่อด้วยใบตอง 10 ห่อ แล้วมัดรวมห่อข้าวทั้ง 10 ไว้ด้วยกัน
3. ปลาอย่างห่อด้วยใบตอง 9 ห่อ แล้วมัดรวมกันไว้ เช่นเดียวกับห่อข้าว
4. เสื้อของผู้ถูกกระทำพิธี (อาจใช้ "เสื้อฮี" หรือเสื้อที่ใช้ใส่ประจำวันก็ได้) 1 ตัว
5. คบไฟ เรียกว่า "จวงหลิน" ทำจากไม้ไผ่แห้งผ่าเป็นชิ้นเล็กๆ และเอามัดรวมกัน ใช้จุด

เพื่อส่องหาขวัญในขณะทำพิธี

6. สวิง เรียกว่า "กะสา" เอาไว้สำหรับซ่อนขวัญ

เครื่องใช้ดังกล่าวนี้เจ้าเรือนจะจัดเตรียมไว้ โดยนำเอาไก่ต้ม ห่อข้าวห่อปลาทั้งหมด และเสื้อของ ผู้ป่วยห่อรวมไว้ในผ้าขาวม้า ผูกปลายผ้าสองข้างเข้าด้วยกันเพื่อให้สะพายได้ ไก่ต้ม ห่อข้าวและห่อปลานั้นไว้สำหรับล่อขวัญ ส่วนเสื้อของผู้ป่วยเชื่อกันว่ากลิ่นตัวที่ติดอยู่กับเสื้อจะช่วยทำให้ขวัญจำได้และตามกลับมาได้

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีเอี้ยะขวัญหลังจะทำที่เรือนของผู้ป่วย พิธีจะเริ่มทำในเวลาใกล้ค่ำ เมื่อหมอขวัญเดินทางมาถึงเรือนของ “เจ้าเสือ” หมายถึง เจ้าของเสือผู้ถูกกระทำพิธี ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “เจ้าเสือ” (ไทโซ่งออกเสียงว่า “เจ้าเสือ”) ญาติของเจ้าเสือนำเครื่องใช้ที่ห่อผ้าขาวมามอบให้กับหมอขวัญ ถือว่าของที่มอบให้นั้นเป็นของหมอขวัญแล้ว และหมอขวัญจะใช้เป็นเครื่องใช้เรียกขวัญของเจ้าเสือต่อไป จากนั้นหมอขวัญสะพ่ายห่อเครื่องใช้ไว้ข้างตัวของหมอ ในมือข้างหนึ่งถือจวงหลิน และอีกข้างหนึ่งถือกะสาเดินไปหยุดที่หน้าประตูทางเข้าบ้าน แล้วเริ่มกล่าวบทเรียกขวัญ โดยกล่าวบท “ไต่เว็นเจ็บเว็นฮ้าย” (บทเริ่มต้น) ว่า

เออ มะกำมะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจือ กำบางเจ้าเสือ เสือกำบางเผ่าภูมินี้แหละ เจ้าเสือน้อยเอือนมุงหนากวานกำมุงตี้ ยูหลือฮาเป็นยะ ปะหล้วนอนเป็นฮ้าย ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 :235)

หลังจากกล่าวบทเริ่มต้นจบแล้ว หมอขวัญก็เริ่มกล่าวบทเรียกขวัญ โดยได้กล่าวถึงสถานที่ที่ขวัญอาจตกหล่นอยู่ ซึ่งอาจจะตั้งต้นตั้งแต่จุดที่ไม่ไกลจากเรือนของเจ้านักเรื่อยมาจนถึงเรือนเจ้าเสืออย่างในกรณีของเจ้าเสือคนหนึ่งบ้านตั้งอยู่ในตำบลเขาย้อย ในบทเรียกขวัญหมอขวัญจะเริ่มกล่าวถึงสถานที่ตั้งแต่ภูเขาทอง (เขาวัง) ในอำเภอเมืองเพชรบุรี ดงกระหรี สี่แยกวัดยาง ตลาดนัดบ้านเขาย้อย จนมาถึงบ้านเขาย้อยซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านของเจ้าเสือ สุดท้ายจะเรียกที่ “ป่าแหว” คือป่าช้า ที่อยู่ในบริเวณหมู่บ้านของเจ้าเสือ เวลาที่หมอขวัญเรียกขวัญที่สถานที่ใดจบลง ก็จะยกสรวงทำท่าทำซ้อนขวัญพร้อมกับพูดว่า “ฮู้มาขวัญเย้ย” ดังตัวอย่างนี้

... มาขวัญญี่งลานญี่งหลง ขวัญญี่งซ่งญี่งเขียน ญี่งไปหลงญี่งหนึ่งเขาภูทองหลวงกำเฮาเลาเล่ขวัญเย้ย เขาภูทองกำกั้นก่ายขวัญเย้ย เอี้ยะขวัญญี่งมะเอี้ยะเป่าเล่ เลาขวัญญี่งมะเลาเล่ กวงฮู้ญี่งมีเข้ากับป่า กวงหลาญี่งมีเข้ากับไก่อ เขากับไก่อมาหา เขากับป่าไต่มันมัดตอย วิงมาหาสา มาสอนจอนมาดัก เสือหลี่เสือบีฮักลูกหลานฮักมาหา ลาลี่เสือบึงหลานเบ็งมาตอย เสือแต่น้อยมาตอยหาขวัญญี่งเน้ย ฮู้มา ขวัญเย้ย (พร้อมกับยกสรวงทำท่าทำซ้อนขวัญ) ขวัญญี่งลานญี่งหลง ขวัญญี่งซ่งญี่งเขียน ขวัญญี่งมาหลงญี่งหนึ่งหลงกะหลี่หลวงกำเฮาเลาเล่ขวัญเย้ย หน่าบ้านกำกั้นก่ายเลาเล่ขวัญเย้ย เอี้ยะขวัญญี่งมะเอี้ยะเป่าเล่ เลาขวัญญี่งมะเลาหลาย กวงฮู้ญี่งมีเข้ากับป่า กวงหลาญี่งมีเข้ากับไก่อ เขากับไก่อมาหา เขากับป่าไต่มันมัดตอย วิงมาหาสา มาสอนจอนมาดัก เสือหลี่เสือบีฮักลูกหลานฮักมาหา ลาลี่เสือบึงหลานเบ็งมาตอย เสือแต่น้อยมาตอยหาขวัญญี่งเน้ย ฮู้มา ขวัญเย้ย ... (พร้อมกับยกสรวงทำท่าทำซ้อนขวัญ)

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 ; 236-237)

เมื่อหมอขวัญกล่าวบทเรียกขวัญหลังจบก็เดินขึ้นเรือน ในขณะเดียวกันก็ก้มหยิบก้อนหิน 2-3 ก้อนใส่ในสรวง เสมือนว่าได้ขวัญของเจ้าเสือกลับมาแล้ว และพูดขึ้นว่า “มาขวัญเย้ย ขวัญเผ่าภูมิมามาเฮือนแล้วว” คนที่อยู่บนเรือนกับเจ้าเสือก็นำคำตอบรับว่า “ขวัญมาแล้ว ขอให้อายุมันขวัญยืนเน้อ” เป็นอันเสร็จพิธีเอี้ยะขวัญหลัง ต่อจากนั้นหมอขวัญจะนั่งบนม้านั่งบริเวณกลางบ้านใกล้ๆ กับห้องผีเอือน โดยหมอขวัญจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก (ห้องผีเอือนอยู่ทางขวาของหมอขวัญ) เจ้าเสือนั่งราบกับพื้นหันหน้าเข้าสู่หมอขวัญ และปานขวัญ (พานขวัญ) จะตั้งอยู่ระหว่างหมอขวัญกับเจ้าเสือ ส่วนผู้มาร่วมพิธีจะนั่งกับพื้นอยู่รอบๆ เมื่อเรียบร้อยแล้วก็เริ่มทำพิธี “แปงขวัญ” ให้กับเจ้าเสือ

ภาพประกอบ 28 แสดงเครื่องใช้ในพิธีเหี้ยะขวัญหลง ประกอบด้วย สวิง ไก่ต้มห่อใส่ใบตอง ข้าวห่อใบตอง 10 ห่อ ปลาห่อใบตอง 9 ห่อ และเสื้อของผู้ป่วย

ภาพประกอบ 29 แสดงหมอขวัญประกอบพิธีเหี้ยะขวัญหลง (เรียกขวัญหลง)

3.1.2.5 พิธีแปงขวัญ

คำว่า “แปง” แปลว่า ทำ, ช่อมแซม ฉะนั้น “แปงขวัญ” หมายถึง การทำขวัญ, การดูแลรักษาขวัญให้ดีขึ้น พิธีแปงขวัญมักทำต่อจากพิธีเฮียะขวัญหลง หรือจะทำเฉพาะพิธีแปงขวัญพิธีเดียวก็ได้

เครื่องใช้ในพิธีแปงขวัญ

เครื่องใช้ในพิธีแปงขวัญจะแตกต่างกันไปตามวัยของผู้ป่วย ดังนี้

- เด็กเล็กใช้ไข่ต้ม 1 ฟอง ข้าวสุก 1 ถ้วย และเกลือ (ใส่ไว้ในถ้วยข้าว)
- เด็กโตและผู้ใหญ่ที่ยังไม่มีครอบครัวใช้ไก่ต้ม 1 ตัว

- ผู้ใหญ่ที่มีครอบครัวแล้วและพ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่จะใช้หมูชิ้นต้ม แต่ในกรณีที่พ่อแม่เสียชีวิตแล้ว จะใช้หัวหมูต้ม ขาหมูทั้งขาหน้าและขาหลังอย่างละ 2 ขา และหางหมู 1 หาง วางประกอบเป็นตัวหมูเสมือนว่าได้เอาหมูทั้งตัวมาเซ่นให้ขวัญกิน เครื่องใช้นอกจากนั้นจะเหมือนกันหมด คือบนตัวไก่ หรือบนหมูชิ้น หรือบนตัวหมูจะมีขนมและผลไม้หลายอย่าง เช่น ข้าวต้มมัด ขนมถั่วตัด ขนมจันอับ ขนมไก่ ขนมเปี๊ยะ ขนมปังรูปปลา ขนมปังทานเนยโรยน้ำตาล ข้าวเกรียบ เผือกต้ม มันต้ม อย่างละเล็กน้อย กล้วยน้ำว้า 1 หวี กล้วยไข่ 1 หวี ส้ม 4-5 ผล แดงโมผ่าซีก 1 ซีก ฯลฯ ใส่จนเต็มพาน ในพานข้างใดข้างหนึ่งมีถ้วยน้ำต้มหมู ถ้วยหมากพลู อย่างละ 1 ถ้วย ตรงกลางพานมีถ้วยเปล่าตั้งอยู่ 1 ใบ ไว้สำหรับใส่เงินทำขวัญ ซึ่งพานที่ใช้ใส่เครื่องใช้นี้จะใช้พานเผื่อน ในพิธีนี้เรียกว่า “พานขวัญ” นอกจากนี้ยังมีจานข้าวเหนียว 2 จาน ตั้งขนาบพานขวัญ เหล้าขาว 1 ขวด ตั้งทางขวา และขันน้ำตั้งทางซ้ายของหมอขวัญ

รายละเอียดการประกอบพิธี

พิธีแปงขวัญเป็นพิธีที่มักทำต่อจากพิธีเฮียะขวัญหลงดังกล่าวมาแล้ว ในพิธีแปงขวัญนี้เมื่อจัดเตรียมทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว กล่าวคือ หมอขวัญ เจ้าเสื่อ ผู้มาร่วมพิธีนั่งเรียบร้อยแล้ว และวางพานขวัญรวมทั้งเครื่องเซ่นทั้งหมดไว้ในที่ประกอบพิธีเรียบร้อยแล้ว จากนั้นหมอขวัญจะแก้ห่อผ้าที่สะพานอยู่แล้วหยิบเสื่อของเจ้าเสื่อ ไก่และห่อข้าวห่อปลาทั้งหมดออกมาใส่ถาดวางข้างตัวหมอ แล้วหมอขวัญก็เริ่มกล่าวบทเรียกให้ขวัญมากินเครื่องเซ่น เริ่มจากเรียกขวัญหัว ขวัญกระหม่อม ขวัญหน้าผาก ขวัญตา ขวัญปาก ขวัญคอ เรียกเรื่อยไปจนถึงขวัญนิ้วมือเท้า จากนั้นจะกล่าวคำเรียกขวัญที่เหลือทั้งหมดโดยรวม คือไม่กล่าวเรียกแยกทีละขวัญต่อไป ซึ่งคำเรียกขวัญโดยรวมมีว่า

... สามซิบมิงก็อาสามซิบหน้า ห้าซิบจือก็อาห้าซิบขวัญ จูมิงก็จูมาป็นแลวเล่ จูขวัญก็จูมาป้อม มาห้อมล้อมป้าน
เข้าชวยอวยแล้วเล่ ...

(ผล เค้ามัน, สัมภาษณ์, 2543 : 195)

ในขณะที่หมอขวัญเรียกขวัญแต่ละขวัญให้มากินเครื่องเซ่นอยู่นั้น เจ้าเสื่อจะหยิบของในพานขวัญกินพอเป็นพิธี ส่วนเหล้านั้นหมอขวัญจะรินใส่แก้วแล้วส่งให้เจ้าเสื่อจิบ 2 ครั้ง หลังจากนั้นก็ไม่ให้จิบอีก แต่สังเกตเห็นว่าหมอขวัญจะรินเหล้าเดิมอยู่เรื่อยๆ ทีละเล็กน้อย ต่างว่าให้ขวัญได้กิน และระหว่างนี้ลูกหลาน ญาติพี่น้อง ตลอดจนเพื่อนบ้านที่มาร่วมพิธีจะเอาเงินใส่ในถ้วยเปล่าที่อยู่ตรงกลางพานขวัญ เป็นการรับขวัญเจ้าเสื่อ พร้อมทั้งอวยพรให้เจ้าเสื่ออายุมันขวัญยืน

ภาพประกอบ 31 แสดงหมอขวัญประกอบพิธีแบ่งขวัญให้กับผู้ป่วย ผู้หญิงสูงอายุที่แต่งกายด้วยชุดไทโซ่ง คือ “เจ้าเสือ” (ผู้ป่วย)

ภาพประกอบ 32 แสดงหมอขวัญมอบเสื้อและเงินทำขวัญให้กับ “เจ้าเสือ” (ผู้ป่วย)

ภาพประกอบ 33 แสดงพิธีแปรงขวัญเด็ก ในภาพหมอขวัญเอาด้ายผูกที่ข้อมือเด็ก

3.1.2.6 พิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน

พิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกันในภาษาช่องเรียกว่า “สอนขวัญพี่น้องหว่าผีเฮือนเหลียวเซา” หมายถึง การช้อนขวัญของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ที่เป็นลูกหลาน ญาติพี่น้องซึ่งนับถือผีเรือนเดียวกับผู้ตาย พิธีนี้จัดขึ้นเมื่อมีคนตายขึ้นในเรือนเพื่อให้ขวัญของคนที่มีชีวิตอยู่ติดตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย สำหรับผู้ทำพิธีจะไม่ใช้หมอขวัญหรือมด แต่จะใช้ “ผู้รู้” จำนวน 2 คน (ผู้รู้ หมายถึง ผู้รู้รายละเอียดในการจัดเตรียมเครื่องใช้และประกอบพิธี)

เครื่องใช้ในพิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน ประกอบด้วย

1. สวิง หรือ “กะสา” 2 อัน
 2. ห่อเสื้อของญาติพี่น้องเดียวกันโดยแยกเป็นของแต่ละครอบครัว
 3. ไม้จิ้มไก่ได้บางๆ หรือตอกไม้ไผ่ หน้ากว้างขนาดนิ้วมือ ยาวประมาณ 1 คืบ จำนวนของไม้จิ้มไ้เท่ากับคนในครอบครัว และจะหักปลายไม้ด้านหนึ่งลงให้มีลักษณะคล้ายตะขอ ไม้ที่ทำเป็นรูปตะขอนี้ไว้สำหรับเกี่ยวขวัญของคนอยู่ที่มีชีวิตอยู่
 4. ข้าวและปลาห่อด้วยใบตองอย่างละ 1 ห่อ เพื่อใช้ล่อขวัญให้เข้าในสวิง
- เครื่องใช้ทั้งหมดนี้จะเอาใส่ในสวิงทั้ง 2 อัน โดยมี “ผู้รู้” เป็นผู้จัดเตรียมทั้งหมด

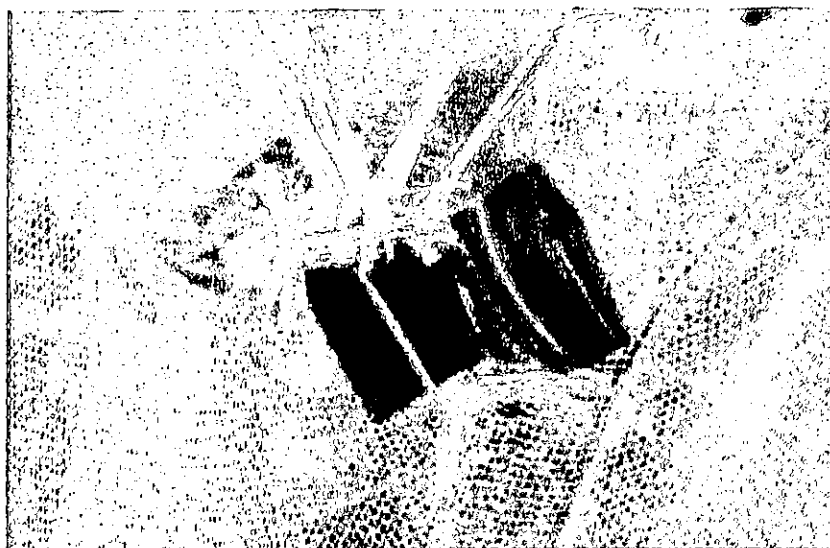
รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีจะทำก่อนยกศพลงจากเรือนไปเผา ซึ่งมักจะเป็นเวลาบ่าย โดยเริ่มจากญาติผีเรือนเดียวกันเข้าแถวแล้วเดินทางซ้ายรอบโลงศพ 3 รอบ (โลงศพตั้งบนเรือน โดยตั้งขวางประตูหน้าห้องผีเรือน) พอครบรอบที่ 3 ขณะที่คนแรกเดินมาถึงหน้าประตูห้องผีเรือน จะมีหญิงสูงอายุดึงเอาตัวเข้าไปในห้องผีเรือนที่ละคนจนหมด ต่อจากนั้น “ผู้รู้” ทั้ง 2 คนที่เป็นผู้ช้อนขวัญถือสวิงคนละอันแล้วเดินทางขวารอบโลงศพ 2 รอบ ที่ตัวของ “ผู้รู้” จะใช้ผ้าขาวม้าพันรอบศีรษะ ขณะที่เดินก็จะเอาสวิงจรดไปตามพื้นเรือนรอบๆ โลงศพ และที่ใต้โลงศพ พร้อมกับกล่าวเรียกขวัญของคนอยู่ไม่ให้ตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย ซึ่งจะกล่าวซ้ำไปจนกว่าจะเดินครบ 2 รอบ ตัวอย่างคำกล่าวช้อนขวัญมีดังต่อไปนี้

... ซิบมิงตาแห่จิมหา ซิบมิงตาสาจิมาส่อน จิส่อนเอาแต่ขวัญผู้ญ่ง จีวังเอาแต่ขวัญผู้ญ้อย ขวัญผู้ส่มบือบาย ขวัญผู้ตายบือส่อน ส่อนเอามิงเอาขวัญตั้งเขื่อนดังหย้า ส้าวป็น่องหว่าผีเขื่อนเหลียวเขา มาขวัญเอ๋ย มาเข้าฮูหมอบา มาเข้าสาหมอส่อนหนึ่งกวงฮูฮี้ ...

(พาดิน แห่งหน. สัมภาษณ์. 2543 : 214)

เมื่อ “ผู้รู้” เดินกล่าวคำช้อนขวัญครบ 2 รอบ เป็นอันเสร็จพิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน

ภาพประกอบ 34 แสดงเครื่องใช้ในพิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน ประกอบด้วย สวิง ห่อเสื้อ ดอกไม้ไฟ และข้าวกับปลาห่อด้วยใบตองอย่างละ 1 ห่อ

ภาพประกอบ 35 แสดงพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกันเดินวนซ้ายรอบโลงศพ 3 รอบ

ภาพประกอบ 36 แสดงผู้รู้ 2 คนประกอบพิธีชอนขวัญให้กับพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน

3.1.2.7 พิธีบอกทางผีขวัญ

พิธีนี้เป็นพิธีที่สร้างขึ้นเพื่อบอกทางให้กับวิญญาณและผีขวัญของผู้ตายส่วนหนึ่งเดินทางกลับไป เมืองแกง และขึ้นไปในเมืองฟ้าที่ชั้นต่างๆ ตามสถานภาพทางสังคมของผู้ตายเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ คือเป็นผู้ท้าว หรือผู้น้อย โดยมี “เขื่อยกก” เป็นผู้ประกอบพิธี

เครื่องใช้ในพิธีบอกทางผีขวัญ ประกอบด้วย

1. เครื่องใช้ที่มอบให้กับวิญญาณผู้ตาย ได้แก่ “ปลี” สำหรับผู้ตายที่เป็นหญิง “นก” สำหรับผู้ตายที่เป็นชาย ใช้สำหรับเป็นพาหนะพาวิญญาณผู้ตายไปยังถิ่นเดิม คือเมืองแกงและไปเฝ้าถนบนเมืองฟ้า “เขียน” (ร่ม) และ “ธง” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

“ปลี” หรือ “นก” ทำด้วยไม้หนุ่น แกะสลักให้เป็นรูปนกแล้วใช้กระดาดสีต่างๆ ตกแต่งตัวนกนั้น และรอบๆ ตัวนกมีด้ายสีเขียว สีแดง สีแสด ผูกไว้ เป็นสัญลักษณ์ใช้แทนขนนก ที่ตัวนกจะมีข้าวของเครื่องใช้ที่จำลองเป็นชิ้นเล็กๆ ผูกติดไปด้วย ได้แก่ หมอนสำหรับรองนั่ง ลูกช่วง วิ (พัด) ผ้าเช็ดหน้า ถุงหมากพลู และถุงใส่เงิน

“เขียน” หรือร่ม ใช้ไม้เนื้ออ่อนเป็นโครงสร้าง และใช้ผ้าไหมสีแดง สีแสด สีเขียว ตกแต่งให้สวยงาม

“ธง” ทำด้วยผ้าดิบสีขาว สีแดง ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผ้าที่ทำธงขาวไหม้เรียกว่า “เบาไม้” (ใบไม้) ซึ่งเครื่องใช้ทั้งหมดนี้ จะนำไปประกอบเข้าด้วยกันที่เรือนแห้ว รวมเรียกว่า “เสาหลวง”

2. เครื่องใช้อื่นๆ ที่ผู้ตายเคยใช้ เช่น เสื้อผ้า หมอน ที่นอน (ฟูก) กระแอ็บข้าวเหนียว เขียนหมากพลู ผ้าไหมสีขาว สีเหลือง (เป็นพับ) เข็ม หม้อ กระบอกไม้ไผ่สำหรับใส่น้ำดื่ม มีดพรา เลี่ยม สวิง

3. อาหารสำหรับเซ่นไหว้ผู้ตาย ได้แก่ ถ้วยข้าวเหนียวหนึ่ง กับข้าวที่ทำจากเครื่องในวัว ถ้วยหมากพลู ขนม ผลไม้ และเหล้าขาว 1 ขวด พร้อมแก้วเหล้า

4. กระดังทำก้อยเนื้อให้ผี ในกระดังจะวางเขียง บนเขียงมีเนื้อ พริก ตะไคร้ หัวหอม มีดโต้

5. จานข้าวเหนียวหนึ่งและใส่เนื้ออย่างชิ้นเล็กๆ ไว้ข้างจาน

6. เหล้าขาว 1 ขวด

7. ดอกไม้ไผ่สำหรับมัดข้อมือเขื่อยกกและญาติผีเรือนเดียวกันที่อยู่ในพิธี

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีบอกทางผีขวัญจะทำที่เรือนของผู้ตายในวันหลังจากวันเผาศพ โดยจะทำในเวลาเช้าหลังจากฝังกระดูกและสร้างเรือนจำลองของผู้ตายที่ป่าช้าเสร็จแล้ว เขื่อยกกผู้ทำพิธีจะสวมหมวก คาดเอวด้วยผ้าดิบสีขาว ซึ่งผ้านี้เป็นสัญลักษณ์ของการเป็นเขื่อยกก และมีดอกไม้ไผ่มัดข้อมือ เมื่อเครื่องใช้ทุกอย่างจัดวางเรียบร้อยในบริเวณที่จะประกอบพิธี คือพื้นที่ห้องโถงใกล้กับห้องผีเรือน ที่พื้นบริเวณนี้จะยกสูงขึ้นมาเล็กน้อย เขื่อยกกเข้ามานั่งบนม้านั่งตัวเล็กๆ หันหน้าเข้าหาเรือนข้างห้องผีเรือน โดยมีเครื่องเซ่นและเครื่องใช้ทั้งหมดที่มอบให้ผีวางอยู่ข้างหน้า เมื่อเขื่อยกกนั่งเรียบร้อยแล้วก็หยิบมีดประจำตัวของเขื่อยกที่เหน็บไว้ข้างเอวออกมาปักลงบนพื้นเรือน เอาคมมีดออกนอกตัว จากนั้นเขื่อยกกเริ่มเรียกผีมากินเครื่องเซ่น ระหว่างที่เขื่อยกกเรียกให้ผีกินอยู่นั้น ลูกหลานญาติผีเรือนเดียวกันต้องเข้ามานั่งในพิธีด้วย โดยลูกชายทุกคนและลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวม “เสื้อติก” หรือเสื้อทุกข์ ลูกสาวที่แต่งงานแล้วแต่ไม่ได้เปลี่ยนไปนับถือผีฝ่ายสามี (ในกรณีที่เป็นลูกสาวคนเดียว) ก็ต้องสวมเสื้อทุกข์นี้ด้วย ส่วนบรรดาสะไภ้และเขยทั้งหมดจะสวมเสื้อฮี ส่วนญาติอื่นๆ

และแขกที่มาร่วมงานจะแต่งกายด้วยชุดประจำวันแบบโชน บางคนที่แต่งแบบคนไทย และจะมี “ผู้รู้” ซึ่งเป็นผู้หญิงสูงอายุเข้ามาเอาดอกไม้ใ้ผูกข้อมือให้ญาติผีเดียวกันทุกคน ชาวไทโชนเชื่อว่าหากใช้ดอกไม้แล้วขวัญของตนจะไม่ตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย ในขณะที่เดียวกันนั้นพี่สะใภ้คนโตจะยกกระดังงาทาก้อยเนื้อให้ผีที่มีเนื้อพริก ตะไคร้ หอม มาสับสักรูหนึ่งพอบเป็นพิธี เรียกว่าการทำก้อยเนื้อให้ผีกิน ต่อจากนั้นมี “ผู้รู้” (คนเดิมที่ช้อนขวัญ) ถือจานข้าวเหนียวที่มีเนื้ออย่างอยู่ด้วยส่งให้ญาติผีเรือนเดียวกัน คนแรกที่รับไว้ก็จะหยิบข้าว 1 บั๊น กับเนื้อ 1 ชิ้น ถือไว้ แล้วส่งจานนั้นให้กับคนอื่นต่อจนได้ครบทุกคน เมื่อทุกคนหยิบข้าวเหนียวกับชิ้นเนื้อแล้วก็เอามันข้าวเหนียวกับชิ้นเนื้อดมและทำสีหน้าว่าเหม็น บางคนก็พูดว่า “เหม็นไม่กิน” เพื่อเป็นการแยกออกระหว่างคนเป็นกับผู้ตาย ซึ่งจะไม่กินร่วมกัน เสร็จแล้วทางฝ่ายเขียยกก็รินเหล้าแจกญาติผีเดียวกันทุกคนทั้งหญิงและชายจับคนละเล็กน้อยเป็นการดื่มเพื่อส่งลาจากผู้ตาย

เมื่อเขียยกบอกให้ผีกินเครื่องเซ่นเสร็จแล้ว เขียยกก็เริ่มบอกทางให้กับผู้ตาย โดยจะจับความภาษาโชนที่เขียนไว้ใน “บ๊ป” (สมุด) เป็นการบอกทางให้วิญญาณและผีขวัญส่วนหนึ่งเดินทางกลับไปยังบ้านเก่าเมืองเดิม และสุดท้ายจะส่งให้ขึ้นไปพบกับแดนในเมืองฟ้า ซึ่งเขียยกเป็นผู้นำทางให้ ดังนั้น ในขณะที่ เขียยกกำลังจับความบอกทางอยู่นั้นจะต้องมีคนจับผ้าคาดเอวของเขียยกเอาไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้ขวัญของเขียยกติดตามผีขวัญของผู้ตายไป โดยคนที่จับผ้าคาดเอวเขียยกจะต้องเป็นผู้ที่คนในหมู่บ้านยกย่องว่าเป็นคนดี เพราะเชื่อว่าความดีสามารถเอาชนะความชั่วได้

หลังจากเขียยกบอกทางผีเสร็จ ทั้งเขียยกและญาติจะนำเครื่องใช้ทั้งหมดที่ทำพิธีไปไว้ที่เรือนจำลองของผู้ตายในป่าช้า เมื่อเสร็จพิธีที่ป่าช้าทุกคนก็เดินทางกลับเรือน เพื่อทำพิธีสู่ขวัญให้กับเขียยกต่อไป

ภาพประกอบ 37 แสดงเขียยกประกอบพิธีบอกทางผีขวัญ

ภาพประกอบ 38 แสดงขณะที่เชือกยกประกอบพิธีบอกทางผีขวัญ “ผู้รู้” จะเอาตอกไม้ไผ่มาผูกที่ข้อมือของพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกันทุกคน เพื่อให้ขวัญติดตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย

3.1.2.8 พิธีสู่ขวัญเชือก

พิธีนี้จัดขึ้นเพื่อเป็นการรับขวัญเชือกยกและเชือกผู้ช่วยอีก 4 คน โดยเจ้าเรือนจะจัดเตรียมปานขวัญ และให้ “ผู้รู้” คนที่ทำหน้าที่ช้อนขวัญเป็นผู้ประกอบพิธี

เครื่องใช้ในพิธีสู่ขวัญเชือก ประกอบด้วย

1. ปานขวัญ (ปานหรือพานในพิธีนี้ใช้ถาด) ในปานรองด้วยใบตอง บนใบตองมีไถ่ย่าง 1 ตัว ข้าวเจ้า 2 ถ้วย อาหารที่ทำจากหมูและเครื่องใน 2 ถ้วย

2. หมากพลู 1 ถ้วย

3. เหล้าขาว 1 ขวด พร้อมแก้ว

4. น้ำ 1 ขัน

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีสู่ขวัญเชือกจะทำที่เรือนของผู้ตาย โดยจะทำในเวลาบ่ายหลังจากเสร็จพิธีที่ป่าช้าแล้ว พิธีเริ่มจากเจ้าเรือนและญาติผีเรือนเดียวกันยกปานขวัญและเครื่องใช้อื่นๆ มาตั้งข้างหน้าเชือกยกกับเชือกผู้ ผู้ช่วยอีก 4 คน ซึ่งนั่งอยู่ข้างเชือกยกด้านละ 2 คน บริเวณที่ทำพิธีจะเปลี่ยนมานั่งข้างฝาเรือนอีกด้านหนึ่งที่ไม่ใช่ด้านที่ตั้งโลงศพ ต่อจากนั้น “ผู้รู้” ก็เข้ามานั่งยอกลงข้างหน้าเชือกยก ในตอนนี้เชือกยกก็จะนั่งยอกลงด้วย และเชือกยกยังคงสวมหมวก มีผ้าดิบคาดเอว และเหน็บมีดประจำตัวไว้ที่ข้างเอว สำหรับญาติผีเรือนเดียวกันจะนั่งอยู่ข้างหลังผู้รู้

พิธีเริ่มจากผู้รู้กล่าวขึ้นว่า ขณะนี้ผู้ตายได้ตายไปเป็นผีแล้ว และลูกหลานญาติผีเรือนเดียวกันได้จัดสำรับอาหาร เหล้า หมากพลู มาสู่ขวัญแก่เชียวให้อายุมั่นขวัญยืนต่อไป เมื่อผู้พูดจบเชียวกก็พูดขึ้นเช่นเดียวกับผู้รู้ ซึ่งพิธีสู่ขวัญเชียวนี้มีแต่คำเรียกขวัญโดยรวมจะไม่มีคำเรียกขวัญแต่ละขวัญให้มากินอาหารเหมือนพิธีทำขวัญอื่นๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... เจอหน้ปือแมตังนี้นา หย่านมิงเชียวบ้อมัน ขวัญเชียวบือยีน จังโลกิดไล่อ้าว มีป้านเช่า เหล้าไก่ขันน้ำขันหะ
หะปุม่าเป็นปวงอู่ขวัญ กะสี่เชียวหว่า ท่าเชียวแนวฮี่เน้อ เฮ้ออายุมั่นขวัญยืน ฮ้ายฮ้ายเห็นเข็นฮ้ายฮ้าย ดิกปองฮ้างขึ้น
ปองหลี่ตี่นี้หะ หลี่เต็งหย่าวท่าวเต็งเฮือนตี่นี้หะ

(พาคณิ แห่งหน. สัมภาษณ์ 2543 : 221)

หลังจากเชียวกกล่าวบทเรียกขวัญให้มากินเสร็จแล้ว ก็รินเหล้าใส่แก้วโดยตนเองจับก่อน จากนั้นรินส่งให้เชียวผู้ช่วยทีละคนรวมทั้งผู้รู้ด้วย เสร็จแล้วก็หักขาไก่ทั้ง 2 ข้าง เพื่อดูว่านิ้วตีนไก่อยู่ในลักษณะใด หากนิ้วไม่เกยทับกัน หมายความว่าขวัญของตนรวมทั้งขวัญของทุกคนอยู่ดี แต่ถ้าหากนิ้วเก้นั้นเกยทับกันถือกันว่าขวัญไม่ค่อยดี อาจมีเคราะห์ร้ายและมีผู้ตายอีก หลังจากที่ได้ดูเรียบร้อยก็เอาวางลงในจาน แล้วบอกให้เชียว ผู้ช่วยและผู้รู้กินเครื่องเช่นด้วยกัน เป็นอันเสร็จพิธีสู่ขวัญเชียว

พิธีต่อเนื่องจากนี้คือพิธีเชิญวิญญาณผู้ตายมาอยู่ที่เรือน เรียกว่าพิธี “เชิญผีขึ้นเรือน” ซึ่งตามประเพณีจะต้องจัดขึ้นหลังจากเผาศพไปแล้ว 7 วัน หรืออย่างช้าไม่เกิน 1 เดือน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัวนั้นๆ ด้วย การทำพิธีเชิญผีขึ้นเรือนจะทำในช่วงเช้าโดยมีหมอเสนเป็นผู้ประกอบพิธี และในช่วงบ่ายเจ้าเรือนจะเชิญหมอขวัญมาประกอบพิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน

ภาพประกอบ 39 แสดง “ปานขวัญ” (พานขวัญ) ใช้ในพิธีสู่ขวัญเชียว

ภาพประกอบ 40 แสดงผู้รู้ประกอบพิธีสู่ขวัญให้กับเชือกกและเชือกผู้ช่วย

3.1.2.9 พิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน

พิธีนี้ภาษาไทยซองเรียกว่า “สู่ขวัญพี่น้องหว้าผีเอือนเหลียวเซา” จัดขึ้นเพื่อทำขวัญหรือปลอบขวัญให้กับญาติของผู้ตายที่ยังมีชีวิตอยู่ให้มีขวัญและกำลังใจดี หลังจากที่ต้องสูญเสียญาติพี่น้องไป โดยมีหมอลำเป็นผู้ประกอบพิธี

เครื่องใช้ในพิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน ประกอบด้วย

1. ปานขวัญหัวหมู ในปานมีหัวหมู ขาหมูทั้งขาหน้าและขาหลังอย่างละ 2 ขา หางหมู 1 หาง วางประกอบเป็นตัวหมู มีจานข้าวเหนียวหนึ่ง 2 จาน วางไว้ข้างปานด้านละจาน มีถ้วยหมากพลู ใบพลูป้ายปูนแดงไว้ด้วย ซึ่งวางไว้ข้างจานข้าวเหนียวด้านหนึ่ง มีถ้วยน้ำตมหมูวางไว้ข้างจานข้าวเหนียวอีกด้าน และมีห่อข้าว ห่อปลา ห่อเกลือซึ่งแต่ละห่อจะห่อด้วยใบตองคล้ายข้าวตมมัด แต่ใช้ดอกไม้น้ำตมตามยาวของห่อนั้น ไม่มัดขวางอย่างข้าวตมมัด ห่อข้าว ห่อปลา และห่อเกลือนี้เพื่อนบ้านที่เป็นแขกมาร่วมงานจะนำมาคนละห่อหรือมากกว่านั้นก็ได้ เป็นการช่วยรับขวัญให้กับเจ้าเรือนและญาติพี่น้อง

2. ปานขวัญลงตา ในปานรองด้วยใบตอง บนใบตองมีหมูชิ้นตม 1 ชิ้น ห่อข้าว 1 ห่อ และเหล้าขาว 1 ขวด

3. ปานขวัญหญิงสาว ในปานรองด้วยใบตอง บนใบตองมีไถ่อย่าง 1 ตัว ห่อข้าว 1 ห่อ และเหล้าขาว 1 ขวด

4. เหล้าขาว 2 ขวด พร้อมแก้ว 2 ใบ

5. หน้า 1 ชั้น

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกันจะทำให้เรือนของผู้ตาย โดยใช้บริเวณห้องโถง ใกล้กับห้องผีเรือนเป็นที่ประกอบพิธี พิธีนี้จะทำในเวลาบ่ายหลังจากเสร็จพิธีเชิญผีขึ้นเรือนในเวลาเช้า พิธีเริ่มจากหมอขวัญเข้ามานั่งบนม้านั่งในพิธี หันหน้าเข้าหาฝาเรือนข้างห้องผีเรือน ตรงหน้าหมอขวัญมีพานขวัญหัว หมูตั้งตรงกลาง ด้านซ้ายของพานขวัญหัวหมูตั้งพานขวัญลูกตา และด้านขวาตั้งพานขวัญหญิงสาว ส่วนของใช้อื่นๆ คือ เหล้า ขันน้ำวางอยู่ใกล้ๆ ตัวหมอขวัญ สำหรับญาติที่เป็นลูกตาจะนั่งกับพื้นเรียงแถวไปทางซ้ายมือของหมอขวัญ ญาติที่เป็นหญิงสาวนั่งเรียงกันไปทางขวามือ ส่วนแขกที่มาร่วมงานไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดเลย ซึ่งจะนั่งอยู่ที่พื้นเรือนตอนถัดลงมาจากพื้นเรือนที่ยกสูง หมอขวัญเริ่มกล่าวบท “ไต่เว็นเจ็บเว็นฮ้าย” (บทเริ่มต้น) คือบอกถึงสาเหตุที่มาทำพิธีสู่ขวัญในวันนี้ เนื่องจากแม่นางสม ยอดแก้ว (ตัวอย่างจากพิธีจริง) ได้ตายไปและลูกหลานได้จัดการเผาทำพิธีเ็ดดแสว (ทำป่าช้า) ได้เป็นผีล่า (ผีดำ หมายถึงผีตระกูล) ขึ้นมาอยู่บนเรือนของลูกหลานแล้ว ต่อไปนี้จะทำการสู่ขวัญให้กับลูกหลานของผู้ตาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เตียนเอาเหือนเผื่อนเข้าเือนตอตัวตอหนา ก็ฮาไล่หลายปี มีหลายเข้าเหล่าหลายกวด มาจูปีญั่งอยู่มาจูฟ้า ญั่งอยู่ หลี่เขานา มาปีนีปีเจือนเบือนฮ้าย ต้องไล่ไล่เจ็บ อ้าบนำบือเย็น เสนพอนบือหอม จิกมหน้าเมื่อสูตบ หลับดาเมื่อสูตสิง เขาญั่งมาตันสี่เขือยหัว ดันหาเขือยแนว ... เจื่อนี่เขาไล่ลมแล็บแจ็บงา เมื่อกะผู้เป็นลุงเป็นดา เป็นญั่งเป็นสาวมา หย่านขวัญน้องขวัญเอื้อยขวัญอี่ ขวัญแมลขวัญหลาน ดึงหย่านผีเขือนเหลียวเขา หย่านมะเก่านะแก มะมันมะยีน ญั่งสาวญั่งไล่ฮ้อมไกมาหา ลุงตาญั่งไล่หลายปานหมูมาสู อ้ายน้องปานขวงเมืองชุมหือเข้ากับเอือดบือเหลื่อ หือเข้ากับ เกือบือเบือ มาเป็นป่วงเข้าสูเข้า สูขวัญเฮ่ากะน้องกะนุง กะหว่าผีเขือนเหลียวเขาแล้ว จิเข้าหลี่เลเนือ กาบนี้หนะ

(เลียว แสงหอม, สัมภาษณ์, 2543 : 223-224)

เมื่อกล่าวบท “ไต่เว็นเจ็บเว็นฮ้าย” เสร็จก็เรียกขวัญโดยเริ่มจากขวัญใหญ่ 30 ขวัญ ตั้งแต่ขวัญกิก (ขวัญกลุ่มใหญ่ที่ศีรษะ) ขวัญหัว ขวัญหน้าผาก แล้วก็บอกให้ขวัญกินอาหาร พอบอกขวัญชุดนี้กินเสร็จ ก็เริ่มเรียกขวัญ ขวัญคอ ขวัญลิ้น ขวัญไหล่ ขวัญป่า ขวัญรักแร้ แล้วบอกให้ขวัญกินอาหาร ซึ่งเรียกอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป จนครบทุกขวัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฮา สามซิบมิงเฮ้าะตันขวัญเข้า สามซิบเจ้าหน้าไกขวัญยีน ขวัญเฮ้าะเมือมดลอมเวเนฮ้า ขวัญเฮ้าะเมือเปา ลอมเบือนมน เกิดเป็นกินญั่งมีจื่อหันนเกียง มีเสียงหันลุด้า เฮ้าะกินเข้าหลายหน่อแดนสา่ง เฮ้าะกินกวางเมือง นางเข้าก้า เฮ้าะกินน้ำบือยายยีน ขวัญเป็นกิกชุมเข่ากิกินเนือ มาขวัญเป็นเท้าซังจอมแห กวัดแกวหน้าเบือน ป้อง หล่องแหล่งกวัดแกว่งผู้แมลวง ขวัญน้อยขวัญอ่อนตอมเต็ง ขวัญสองเสมสามเสมหน้าผะ ขวัญหน้าผะปือแม แต่มหยางหยักแต่ก้าเมืองวา ขวัญปือแมแต่มหยางไฮหยางนาแต่เมือญั่งน้อยกิกิน มากินเต็งเข้ากับเอือดบือเหลื่อ เนื้อขวัญเอี้ย กินเต็งเข้ากับเกือบือเบือ กินเต็งเหล้าไกญั่งสาวเฮามา กินเต็งเหล้าหมูลุงตาเฮาสู ... ขวัญก้าหลั่นอันติ ตอ ขวัญสาส์นลักอหลุนเหล้า ขวัญกิกเก่าแอแซ ขวัญสบกอลแล่ลิ้นไก ขวัญไหล่น้อยตันต้อ้องหมอน ขวัญอมบ่าสูนก ขวัญอุกแอ้มติมกิกิน ...

(ผล เฝ้ามั่น, สัมภาษณ์, 2543 : 295)

เมื่อหมอขวัญเรียกขวัญใหญ่ครบทั้งหมดแล้ว สุดท้ายจึงเรียกขวัญที่เหลือทั้งหมดโดยรวม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... มาเล่าขวัญเฮ้ย มาสามซิบมิงก็ฮาสามสิบหน้า ห้าซิบมิงก็ห้าซิบขวัญ จูมิงก็จูมาปัน จูขวัญก็จูมาป้อม มาอ้อมล้อม
ป้านขวัญสวยฮวย เว้นเพามันลาย กายเพามันม่อม โล่กินป้อมมั่งส่วนหลางมตินี้หนะ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 296)

ในระหว่างที่หมอขวัญเรียกให้ขวัญกินอาหารอยู่นั้น หมอขวัญจะรินเหล้าส่งให้ทางฝ่ายลุง
ตา 1 แก้ว ฝ่ายหญิงสาว 1 แก้ว เมื่อคนแรกจิบแล้วก็ส่งต่อไปให้คนที่นั่งถัดไปเรื่อยๆ จนกลับมาที่หมอขวัญ
หมอขวัญก็รินเหล้าใส่แก้วส่งให้ใหม่อย่างเดิม จะทำเช่นนี้ 3 รอบ หลังจากเรียกขวัญให้มากินครบทุกขวัญ
หมอขวัญก็พูดอวยพรขอให้ทุกคนอายุมันขวัญยืน อย่าได้เจ็บไข้ เป็นอันเสร็จพิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน

หลังจากเสร็จพิธีแล้วเจ้าเรือนจะแบ่งเครื่องเซ่นทั้งหมดให้กับหมอขวัญและผู้มาช่วยจัด
เตรียมงานทุกคนเอากลับบ้านไป ส่วนห่อข้าว ห่อปลา และห่อเกลือ จะแก้ห่อและเก็บไว้ประกอบอาหารตาม
ปกติ

ภาพประกอบ 41 แสดงหมอขวัญประกอบพิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน

3.1.2.10 พิธีแปงไต้

คำว่า “แปง” แปลว่า ทำ, ซ่อมแซม หรือบำรุงรักษาดังที่เคยกล่าวมาแล้ว คำว่า “ไต้” หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องของผู้ชาย* ซึ่งเชื่อกันว่าขวัญของผู้ชายจะอาศัยอยู่ในไต้นี้ แต่ในพิธีแปงไต้ คำว่า “ไต้” ไม่ได้หมายความว่าเกี่ยวข้องกับผู้ชายเท่านั้น แต่หมายรวมถึง “เจ้า” ซึ่งเป็นที่เก็บขวัญของผู้หญิงด้วย เพราะในการทำพิธีแปงไต้ จะเอาทั้ง “ไต้” และ “เจ้า” มาประกอบพิธีด้วย ดังนั้น พิธีแปงไต้ หมายถึง การทำขวัญ, การดูแลรักษาขวัญของทุกคนในเรือนทั้งหญิงและชายให้อายุมั่นขวัญยืน โดยมีหมอเสนเป็นผู้ประกอบพิธี

เครื่องใช้ในพิธีแปงไต้ ประกอบด้วย

1. ข้าวเหนียวหนึ่ง 1 จาน
2. ไก่ต้ม 1 ตัว
3. หมากพลูใส่ถ้วย 1 ใบ
4. เหล้าขาว 2 ขวด พร้อมแก้ว

เครื่องใช้ทั้งหมดนี้จัดตั้งไว้ในพานผื่อน

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีแปงไต้จะทำในวันเดียวกันกับวันที่เชิญผีขึ้นเรือน โดยจะทำหลังจากเสร็จพิธีเชิญผีขึ้นเรือนแล้ว ซึ่งมักเป็นเวลานาน (ก่อนทำพิธีสู่ขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน) พิธีเริ่มจากเจ้าเรือนและญาติผีเรือนเดียวกันช่วยกันยกพานผื่อนที่จัดเครื่องเซ่นดังกล่าวเข้ามาในห้องผีเรือนแล้วมอบให้กับหมอเสน จากนั้นหมอเสนจะหยิบ “ไต้” และ “เจ้า” ของทุกคนในเรือนที่เสียบไว้ข้างฝาห้องผีเรือนใกล้กับมุมกะล่อหองนำมาวางลงบนพานผื่อน แล้วพูดภาษาโซ่งเรียกขวัญให้มาขึ้นเครื่องเซ่นในพานผื่อน พร้อมกับหยิบข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเล็กๆ กับเนื้อไก่ชิ้นเล็กๆ ใส่ลงใน “ไต้” และ “เจ้า” เสร็จแล้วหมอเสนจะเอาเสียบไว้ข้างฝาห้องผีเรือนตรงที่เดิม เป็นอันเสร็จพิธีแปงไต้ ในพิธีนี้ไม่มีบทเรียกขวัญใดๆ เลย

ภาพประกอบ 42 แสดงหมอเสนประกอบพิธีแปงขวัญไต้

*ดูรายละเอียดในบทที่ 2 เรื่องประเพณีและพิธีกรรม หน้า 69-70

3.1.2.11 พิธีทำขวัญควาย

พิธีทำขวัญควายเป็นขั้นตอนหนึ่งในพิธี "เสนเต็ง" หรือพิธี "เสนน้อยจ้อย" ของชนผู้ท้าว จัดขึ้นเพื่อรับขวัญควายที่ถูกฆ่าสำหรับใช้เช่นไหว่แทน แต่ถ้าเป็นพิธีเสนเต็งของชนผู้น้อยจะใช้หมูขึ้นเช่นไหว่แทนแทน ซึ่งไม่มีพิธีทำขวัญให้กับหมูที่ถูกฆ่า พิธีทำขวัญควายนี้มีแม่มดเป็นผู้ประกอบพิธี

เครื่องใช้ในพิธีทำขวัญควาย ประกอบด้วย

1. กำไลเงิน 4 อัน สำหรับสวมเขาควาย
2. ไหมสีแดง สีเหลือง สำหรับพันเขาควาย

รายละเอียดการประกอบพิธี

การทำพิธีท้าวขวัญควายจะทำที่เรือนของเจ้าพิธี โดยจะทำในเวลาบ่ายในขณะที่แม่มดนั่งประกอบพิธีรายมนต์มอบเครื่องเช่นให้กับแทนอยู่บนเรือนที่หน้ากะล่อหองบริเวณที่เรียกว่า "ก่วาน" ซึ่งในขณะที่แม่มดนั่งรายมนต์อยู่นั้น ผู้รู้จะนำควายที่ใช้เช่นแทนผูกไว้กับเสากะล่อหองที่ได้ผูกเรือน เมื่อแม่มดรายมนต์จบ แม่มดก็เริ่มกล่าวคำทำขวัญควาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เจ้าเสือเก็งเจ้าเสนนี้เข้อเขายะยีน เขามีตังกรว้ายถึงเหญาโตเขาลา มีตังกรว้ายถึงหวาโตเขาอ้า จีเอามาฆ่าเอ็ดไก่อปานหยองสุแทน กรวายนอนกินกรว้ายงู้งวันฮ้ายเน้อ ขวันฮ้ายขวันบือหลี ขวันตอจกตอจกวงหม่อ ... ขวัญจุคาจุลั่งอ้อยสร้อยก็กินเน้อ ขวัญก็กินแกว้อเอื้อง กอมิ่งฆ่าแอะก็กิน ขวัญสึดันตอยมาญญ้อย ขวัญก็บัก้อยเลียบซ็อน ขวัญเต็งญางตังกิน ขวัญปายหางแกว้งยงไล่ลิ้นก็กิน ...

(ไปล์ อุ่นเป็นนิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 287-288)

เมื่อแม่มดกล่าวคำทำขวัญควายจบ ผู้ที่ทำหน้าที่ฆ่าควายซึ่งเรียกว่า "จาง" นำควายไปผูกที่ "เสาหลก" หรือเสาประหาร แล้วทำพิธีฆ่าควาย หลังจากฆ่าควายแล้วคนในเรือนก็จะช่วยกันฆ่าและเอาหัวหนัง ขาทั้ง 4 ขา และซี่โครงควายหามาขึ้นบนเรือนไปวางไว้ตรงบริเวณที่แม่มดนั่งประกอบพิธี แล้วประกอบเป็นตัวควาย เอากำไลเงินสวมที่เขาควายเขาละ 2 อัน แล้วใช้ไหมสีแดง สีเหลืองพันรอบเขาทั้ง 2 เขา เป็นการรับขวัญให้กับควาย เป็นอันเสร็จพิธีทำขวัญควาย

พิธีทำขวัญของชาวไทโซ่งที่กล่าวทั้งหมด จะเห็นว่ามีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม รักษาความดั้งเดิมไว้ได้มาก พิธีทำขวัญให้กับคนจะมีขึ้นในหลายโอกาสและยังทำกันอยู่สม่ำเสมอ ด้วยความเหนียวแน่นในความเชื่อว่าการทำขวัญทำให้ชีวิตเป็นปกติสุข มีขวัญกำลังใจที่ดีและเข้มแข็ง แต่สำหรับพิธีทำขวัญข้าว เชิญแม่โพสพ พิธีทำขวัญวัวควายหลังจากเสร็จสิ้นฤดูทำนาเลิกทำกันแล้ว ทั้งนี้ เพราะความเจริญก้าวหน้าเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ มีเครื่องจักรแทนแรงงานวัวควาย จึงไม่นิยมเลี้ยงสัตว์ประเภทนี้ มีการใช้สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช หรือความสะดวกสบายในการคมนาคมขนส่ง มีรถจากโรงสีเข้าไปรับซื้อข้าวถึงที่นา ไม่ต้องแบกข้าวใส่เกวียนไว้ที่ยังฉาง จึงทำให้พิธีทำขวัญข้าว พิธีทำขวัญวัวควายสูญหายไป

3.2 วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง

การวิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ประเภท โครงสร้าง รูปแบบคำประพันธ์ และภาพลักษณ์และวิถีชีวิตไทโซ่งที่ปรากฏในบททำขวัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 ประเภทของบททำขวัญของชาวไทโซ่ง

บททำขวัญของชาวไทโซ่งที่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ที่รวบรวมได้จากวิทยากร มีทั้งหมด 24 สำนวน จำแนกตามโอกาสและวัตถุประสงค์ของการทำขวัญได้ 4 ประเภท คือบททำขวัญในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน บททำขวัญเกี่ยวกับการเจ็บป่วย บททำขวัญเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ และบททำขวัญเกี่ยวกับพิธีกรรมเช่นไหว้

3.2.1.1 บททำขวัญในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน*

บททำขวัญในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน เป็นบททำขวัญที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมทำขวัญที่จัดขึ้นในช่วงระยะของการเปลี่ยนแปลงของชีวิตบุคคล หรือเปลี่ยนจากสถานภาพหนึ่งไปสู่อีกสถานภาพหนึ่งของชีวิต วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์ (2525 : 70-71) กล่าวถึงการทำจุดมุ่งหมายของทำขวัญไว้ในงานวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไทว่า พิธีทำขวัญในโอกาสต่างๆ ยกเว้นพิธีทำขวัญในโอกาสที่มีผู้เจ็บป่วยมีจุดประสงค์หลักทางสังคม คือเป็นการประกาศให้คนในสังคมทราบถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ บททำขวัญในพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่าน ได้แก่ บทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว บทเช่นผีเรียกขวัญ บทซ่อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน บทบอกทางผีขวัญ บทสู่ขวัญเขี่ย และบทสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงบุคคลที่ได้รับการทำขวัญจะเห็นว่าอยู่ในระยะการเปลี่ยนแปลงของชีวิตในลักษณะต่างๆ คือคู่บ่าวสาวได้เปลี่ยนสถานภาพจากคนโสดเป็นผู้ครองเรือน และเป็นการประกาศสมาชิกเพิ่มใหม่ในครอบครัว บุคคลวัยผู้ใหญ่เปลี่ยนสถานภาพเข้าสู่วัยชรา เปลี่ยนสถานภาพจากมนุษย์เป็นผีหรือเป็นการประกาศให้ผู้ตายทราบถึงการพ้นจากภาวะการเป็นมนุษย์ รวมทั้งเป็นการประกาศให้บุคคลภายนอกทราบถึงการเปลี่ยนแปลงหรือจากไปของสมาชิกในครอบครัว

1) บทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว

บทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวิามสู่ขวัญผัวเมียบ่าวสาว” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสที่หญิงชายชาวไทโซ่งแต่งงานกัน มีจุดประสงค์เพื่อให้บุคคลภายนอกครอบครัวทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของคนที่ทั้งสอง ซึ่งเปลี่ยนภาวะจากคนโสดมาเป็นผู้ครองเรือน และเป็นการประกาศว่ามีสมาชิกเพิ่มใหม่ในครอบครัว

ประเพณีการสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาวนี้ ไทโซ่งไม่ได้จัดขึ้นในวันที่หญิงชายประกอบพิธีสมรส แต่จะจัดขึ้นในวันที่สามีภรรยาเข้ามาอยู่ที่บ้านพ่อแม่ของสามี เพราะตามประเพณีการแต่งงานของไทโซ่งเมื่อเสร็จพิธีแต่งงานที่บ้านฝ่ายหญิงแล้ว ฝ่ายชายจะอยู่ที่บ้านพ่อแม่ของฝ่ายหญิงตามที่ได้อาสาไว้ อาจเป็นเวลา 1 หรือ 2 ปี หรือมากกว่านั้น จนครบกำหนดแล้วจึงนำภรรยาเข้ามาอยู่ที่บ้านของพ่อแม่สามี ซึ่งวันที่สามีนำภรรยาเข้ามาอยู่เรือนของพ่อแม่ นั้น กำหนดว่าจะต้องเป็นวันเดียวกับที่บ้านพ่อแม่ของสามีจัดพิธีเช่นไหว้ผีเรือน (พิธีเสนเอือน) หลังจากที่ทำพิธีเช่นไหว้ผีเรือนในตอนเช้าเสร็จ ตอนบ่ายก็จะทำพิธีสู่ขวัญให้กับคู่ผัวเมียหนุ่มสาว ปัจจุบันชาวไทโซ่งประกอบพิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาวกันน้อยมาก เพราะหนุ่มสาวไทโซ่งรุ่นใหม่นิยมจัดพิธีแต่งงานแบบคนไทย

สำหรับเนื้อหาในบทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาวทั้ง 2 สำนวน มีเนื้อหาโดยรวมคล้ายกัน เริ่มด้วยบทเริ่มต้น กล่าวถึงคู่สามีภรรยาได้แต่งงานอยู่กินกันมากกว่า 3 ปี ฝ่ายชายได้อยู่บ้านฝ่ายหญิงช่วยทำงานเป็นที่พึ่งของพ่อแม่ยาย หลังจากนั้นฝ่ายหญิงก็เป็นแม่ศรีเรือนดูแลงานบ้านของพ่อแม่ฝ่ายชาย แล้วแทรกเนื้อหาเป็นการบอกเล่าก่อนแต่งงานได้มีการสู่ขอตามประเพณี เมื่อกล่าวคำเริ่มต้นจบก็เรียกขวัญของคู่ผัวเมียให้มากินอาหารเครื่องรับขวัญที่จัดเตรียมไว้ หากคู่ผัวเมียมีลูกแล้วหมอลำขวัญก็จะเชิญขวัญของลูกให้มา

*เปลี่ยนผ่าน หมายถึง ระยะการเปลี่ยนแปลงของชีวิตในลักษณะต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย

กินด้วย สุดท้ายเป็นการสอนขวัญบอกให้ขวัญอยู่กับตัวอย่าได้ออกไปไหน นอกจากนี้ยังกล่าวคำให้พรบอกให้ทั้งคู่รักกันยืนยาว

ตัวอย่าง

เออ ดังสองผู้ข่อย ผู้ลุมมาเป็นเชื้อย ลุหาปือแมตังหนั้น ก็ฮาโล่กลางซูลางหา ก็ฮาโล่กลางแลงลางเชื้อย ก็ฮาดักสองปือฮาม สามปีก่ายกิง ก็ฮากิไลยอนม่งล่าง ก็ไลยอนเป็งแกง ก็ฮาโล่ต่างกันนา ฮากิไล่ต่างเล่าเข้า สบก็ไลยอนหะมะ ปะก็ไลยอนกิน ฮาวาตางฝ่ายเอือนหย้าว ตันของลือเป็นเจ้าเป็นปือตังนี้เ้า ...

สามซิบมิงเอ้าตังขวัญเข้า สามซิบเจ้าหน้าไกขวัญยืน ขวัญเอ้าะมื่อมดลอมเวเน้า ขวัญเอ้าะมื่อเจ้าลอมเบือนมน เกิดเป็นกินญี่มีจื่อหันนกเจียง ญี่มีเสียงหันลู่เต้า เอ้าะกินเข้าหลายเล่าหลายหนอแดนสาง เอ้าะกินกวางต่างเมืองเข้าก้า เอ้าะกินน้าบ่อขายยีน ขวัญเป็นกิกซังซุมเข้ากิกินน้อขวัญเอ้ย ขวัญเป็นเห้าซังจอมแหกวัดแกว่งหน้าเบือนป่อง หล่องแหล่งขวัญผู้แมลวงกอน ขวัญน่อยขวัญอ่อนตอมเต็ง ขวัญสองเสมสามเสมหน้าหะ ขวัญหน้าหะปือแมแต่่มหยางหยักตังเต็ก้าเมืองวา ลุงตาแต่่มหยางโฮหยางนาคังเต็ก้าเมืองญี่น่อยกิกิน ม่ากินเหล้าสาธุเนื้อ ม่ากินหมูกิบกู่ ม่ากินเหล้าสองนอนสอง ม่ากินเหล้าขมเผ็ดฮ้อนเสาเปาะเงินขาว ก็ดูล่ากินป้อมโหลยกู่ผิวเมีย ขวัญอยู่ล่อยแขงวากินหลอมหอม ขวัญผิวเมียบ่าวสาวมาสู่เอือนฮวมเอ้า ขวัญลู่เต้าฮวมซุดฟาเหลียวกินเต็งหัวเต็งหาง เต็งหางเต็งลั่น ปิ่นปอนกินหมัดจอน กินเต็งตบยูเน้า กินเต็งเต้ายูตอง ไส้องเง้งกินฮ้อนหวานมัน กินเต็งน้าตมอันของเป็งน้าแกงอันของเจ็บ เข้าเสาด้วยเสาเอ็บกินฮ้อนหวานมัน กินเต็งหะก่ากม กินเต็งปู้จอมซัง กินเต็งเหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้ากวนเจ็กมาขายน้อ ขวัญเอ้ยกินเต็งจอนญี่เอ็งน้อ ขวัญก่าหล่นอันดีกือ ขวัญล้าสันล้ากอลูบเหล้า ขวัญกิกเกลาแอแซ ขวัญสบแหลกอลลิไก ขวัญโหลนอยตันตืออ้อมอน ขวัญอมบ่าลู้ก ขวัญอ๊กแอ้มตีมกิกิน ม่ากินเหล้าสาธุเนื้อ ม่ากินหมูกิบกู่ ม่ากินเหล้าสองนอนสอง ม่ากินเหล้าขมเผ็ดฮ้อนเสาเปาะเงินขาว ก็ดูล่ากินป้อมโหลยกู่ผิวเมีย ...

เออ ดีนี้เอ็ดอยู่ขวัญเข้ากิบผิวเมียบ่าวสาวแล้ว โอล่างหมอกูจิติบ ขวัญเข้าเมือหัวก่อนน้อ หัวขวัญเข้าเมือกิงกาบปัดหนา จีฬหาขวัญเข้าเมือตัวเมือกิงมันแก่น ดีนี้ขวัญหัวเข้าขวัญหัวเข้าตะน้อ ขวัญเอ้าะเข้าเมือเอ้าะยาฟุ ... ดีนี้หะเข้าเป็นผัวมันเมียคง ซิบปีย้ายถ่ายเนา เก้าฟ้าย้ายถ่ายโหลยน้อหลานน้อ

(ผล เฝ้ามั่น, สัมภาษณ์, 2543 : 190-196)

2) บทเช้นผีเรียกขวัญ

บทเช้นผีเรียกขวัญ ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวิ้มเสนผีเรียกขวัญ” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสที่ทำพิธีเช้นผีเรียกขวัญให้กับผู้สูงอายุใน 3 ช่วงอายุ คือเริ่มตั้งแต่อายุ 60 ปี จัดพิธีเช้นผีเรียกขวัญ – แตนมิ่งแดนแนน, อายุ 70 ปี จัดพิธีเช้นผีเรียกขวัญ – ปลุกกล้วยเมืองฟ้า และอายุ 80 ปี จัดพิธีเช้นผีเรียกขวัญ - ปลุกกล้วยเมืองลุม นอกจากนี้ยังนิยมจัดขึ้นในกรณีที่ผู้สูงอายุนั้นเกิดเจ็บป่วยหรือหายจากการเจ็บป่วยอีกด้วย จุดประสงค์ของพิธีนี้เป็นการสร้างขวัญกำลังใจที่ดีให้กับผู้สูงอายุ ในทางสังคมเป็นการประกาศสถานภาพทางสังคมซึ่งได้เปลี่ยนแปลงจากวัยผู้ใหญ่เข้าสู่ช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต

เนื้อหาในบทเช้นผีเรียกขวัญโดยสรุปกล่าวถึงการหาขวัญตามสถานที่ต่างๆ คือสถานที่ “ล้า” (ล้า คือคำเดียวกับคำว่า ต้าหรือผีต้า หมายถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว) อยู่บนเมืองฟ้า จนมาถึง “ป่าแรว” หรือป่าช้าบนเมืองแผ่นดิน เมื่อหาขวัญของเจ้าเสียได้แล้วก็นำขวัญออกจากป่าช้า อานน้ำให้กับขวัญ บอกขวัญกินอาหาร และสุดท้ายเป็นการสอนขวัญบอกให้ขวัญอยู่กับเนื้อตัวเจ้าของขวัญ

ตัวอย่าง

ไ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย เอ็ดแล้วเพียเจ้ากัเมือขึ้นละเล่ เพียเมืองเอ็ดแล้วไหว เอ็ดแล้วเก็บถ้วยชาถ้วยช่วยผู้ปาดเส้าผู้แนว เส้าสาดวางแล้วเบาดองลงหลิน ตักตังหนี่หมอเมืองจีฬาขวัญเข้า เต้าตังหนี่จีฬาขวัญจาย ไ้ยเฮน้อ หาขวัญหันป้านายเข้าล้ากินแล้ว หาลับแล้วตบ่อนป้านกิน เสือเจ้ามดเมืองจีเกาะห์ เพียเจ้าหย่อนกิม

เหาะหาขวัญ ขวัญก็ยกเก้าหามึงกวัดแก่งเปลี่ยหาเหาะ กวัดแก่งเปลี่ยแปลบหาขวัญ

ไอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเฮี้ย เมื่อนำขวัญ หนึ่งโหมเหลือองเกี่ยวกมเบาะ ... ไอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเฮี้ย ปือไก้หลอนเดียวเงินเฮาเฮี้ย ปือไก้หลอนเดียวก่า ปือไก้หลอนเดียวเมื่อนำขวัญเจ้า ปือไก้เถ่าไก้แก่นำขวัญ ชันเมืองนี้เมืองโอก ไส้ญืนเนื้อขวัญเลี้ยงจายเฮี้ย โกกพะหนี่พะนั้นไสจั้น ไส้จั้นเลี้ยงไก้โกกขวัญมวนเต้า ไส้ญืนเลี้ยงไก้เถ่าขวัญมวนมา ... นำขวัญไล่ขวัญก็มาแล้วกั๊ว นำขวัญไล่ขวัญกู๊ ไส้มาเต็งหมูขวัญหั่ว ขวัญหั่วเกี่ยวขวัญเมียบื่อไป ขวัญสองไหล่เกี่ยวขวัญปือลูแมลจวนมาแล้ว ขวัญเต็งกับเต็งเผื่อนเข้ามาแล้วเล่ ขวัญเต็งเขื่อนเต็งหย้าก็มาแล้วกั๊ว ...

ขวัญเอ้าะเมืองมดล้อมแมเบือนเก้า ขวัญเอ้าะเมืองเบ้ามาล้อมแมเบือนมน เกิดเป็นก้นมีจื่อหันผาเพียง มีเสียงหนึ่งลุดเต้า ขวัญเป็นซังสุขฆ่า ขวัญเป็นเห่าซังซุมแห ขวัญแอแซเบาะเจ้าขวัญ เอ้าะกินเข้าหลายเล้าหลายหน่อแดนสำง เอ้าะกินกวางต่างเมืองหลายก่า เอ้าะกินน้ำป้อข่ายฮิน ขวัญแต่เล็กกินแดง ขวัญแต่แดงกินอ้อย ขวัญแต่น้อยกินไส้มอนเหลืออง ขวัญปอแมแต่หมยางเบือนหยางซางตังแต่ญั้งน้อย เอ้าะกินเข้าเนาอุ้มหมอป่า เอ้าะกินเข้าเนาหลาหมออุ้มหมอเสีย ขวัญเลี้ยงจายเฮี้ย ขวัญเลี้ยงจายเฮี้ย ไอ้ยเฮน้อ ขวัญปายปิดธูลม ขวัญตื่นหมสู้เพื่อสู้เพื่อฮั่นเบือนจิด ขวัญเจ็ดแล้ววีแก่ง หนักหน่นหนาขวัญหั่วขวัญกะหม่อม เอ้าะกินเข้าเนาอุ้มหมอป่า เอ้าะกินเข้าเนาหลาหมออุ้มหมอเสีย ขวัญเลี้ยงจายเฮี้ยขวัญเลี้ยงจายเฮี้ย ...

ไอ้ยเฮน้อ ขวัญกินแล้วจีเบาะขวัญเข้าขวัญนอน จิสอนเข้าขวัญอยู่ ขวัญเป็นผู้ตั้งนานเป็นก้น เป็นก้นฟังกวีามผู้หมอลวงกุเลา ฟังกวีามหมอเถ่าหมอหนุ่มกุสอน เป็นผู้ตั้งนานเป็นก้น เป็นก้นย้าไปฟังกวีามผู้มะเอือด ฟังกวีามผู้มะเอือดตานจีบิตจ่าเกือ ฟังกวีามผู้มะเอือดตานจีบิตจ่าแจ้ว เป็นผู้ตั้งนานเป็นก้น ฟังกวีามผู้หมอลวงกุเลา ฟังกวีามผู้หมอเถ่าหมอหนุ่มกุสอน เกิดเป็นผู้ตั้งนานเป็นก้น เป็นก้นย้าไปฟังกวีามผู้คนจิบ ผู้คนจิบมันบือมีเอาะ ย้าฟังกวีามผู้คนเจาะ ผู้คนเจาะมันบือมีอั้ง จู่มือมันบือหลูเบือน จูเอือนมันบือหลูบ้าน กวีานตัวมาเอ็ดเอือนขวัญ แหลดเอ้าะมันเข้าอมหก ฝนตักมันเข้าอมซาง หกเป็นหกเบาะบาง ซางเป็นซางเบ้าส้อย แหลดฝนย้อยตานจีฮ้า ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 197-213)

3) บทซ่อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน

บทซ่อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวีามซ่อนขวัญพี่น้องหว่าผีเอือนเหลียวเฮา” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ญาติพี่น้องของผู้ตาย ซึ่งพิธีนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งในพิธีศพ จะทำขึ้นในขณะที่ตั้งศพอยู่ที่บ้าน จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อเรียกขวัญของผู้มีชีวิตอยู่ไม่ให้หนีหายหรือติดตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย ในทางสังคมเป็นการประกาศให้คนสมาชิกในครอบครัวและผู้อยู่นอกครอบครัว (ผู้ที่มาร่วมพิธี) ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงหรือจากไปของสมาชิก

เนื้อหาในบทซ่อนขวัญโดยรวมเป็นการเรียกขวัญของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้มาเข้าในสังกิ้นข้าวกับปลา ไม่ให้ขวัญหลบอยู่ตามที่ต่างๆ

ตัวอย่าง

แม่หน่าบางนางฮม แมลขวัญไปเอือนนำมึง ไปเอือนเผื่อนเข้าสู่ตัวสุกวานสุขวัญสุนา ก็ฮาไล้กินเข้าหลายนา ไส้กินปาลายน้ำ เข้ามาปี่นี้เป็นปีเจือนเดือนฮ้าย ต้องไล่ไล่เจ็บฮ้ายนำบือเย็น เสนฟอนบือหอม จั้งไล่กมหน่าเบมือสูดับ หลับตาไปสูสิงล้าสูแนว ...

ซิบมิงดาเหจิมหา ซิบมิงดาสาจิมาส่อน วิส่อนเอาแต่ขวัญผู้ญั้ง จีวังเอาแต่ขวัญผู้ญั้ง ขวัญผู้ส่มบือบาย ขวัญผู้ตายบือส่อน ส่อนเอามิงเอาขวัญดั่งเขื่อนดั่งหย้าว ชาวพี่น้องหว่าผีเอือนเหลียวเฮา ฮู้มาขวัญเฮี้ย มาเข้าอุ้มหมอป่า มาเข้าสาหมอส่อน หนังกวอู๋หนี่มีเข้ากับเอือดบือเหลือ เข้ากับเกือบือเปือ ย้าหลบอยู่เด้าหมอน ย้านอนอยู่เด้าเสื่อ ฮู้มาขวัญเฮี้ย มาเข้าอุ้มหมอป่า มาเข้าสาหมอส่อน

(พาณี แห่งหน. สัมภาษณ์. 2543 : 214)

4) บทบอกทางผีขวัญ

บทบอกทางผีขวัญ ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวิ๋มบอกทางผีขวัญ” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสที่มีพิธีบอกทางให้แก่ผีขวัญผู้ตาย จุดประสงค์ในการจัดพิธีบอกทางผู้ตายเพื่อประกาศให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทราบถึงการจากไปของสมาชิกในสังคม และเพื่อให้ผู้ตายทราบถึงการพ้นจากภาวะการเป็นมนุษย์

ในคำกล่าวบอกทางนี้เชียวจะบอกให้ขวัญของตนเองและขวัญของผู้ช่วยเชียว 4 คน เป็นผู้นำทาง เนื้อหาในคำบอกทั้งหมดเป็นคำบอกเส้นทางเพื่อให้ขวัญของผู้ตายเดินทางกลับไปบ้านเกิดเมืองเดิม คือเมืองน่าน้อยอ้อยหนูหรือเมืองแกน แล้วขึ้นไปบนเมืองฟ้าอยู่กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับ เส้นทางที่บอกจะบอกขึ้นไปทางทิศเหนือเริ่มตั้งแต่ตำบลบางเค็ม (ถิ่นที่ผู้ตายตั้งบ้านเรือนอยู่ คือหนองต้างหรือหนองจิกตั้งอยู่ในตำบลเขาย้อย ซึ่งอยู่ถัดลงมาจากตำบลบางเค็ม) แล้วบอกเรื่อยไปจนไปถึงเวียงจันทน์ จนถึงถิ่นฐานเดิมที่ปู่ย่าเคยอยู่ เมื่อถึงจุดที่เรียกว่า “น้ำตกตาดผีไฟ” เชียวก็จะบอกผีขวัญให้เตรียมตัวขึ้นเมืองฟ้า ด้วยเชื่อกันว่าสถานที่น้ำตกตาดผีไฟเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับเมืองฟ้า การขึ้นเมืองฟ้านี้ขวัญของเชียวทั้งหมดจะขึ้นไปไม่ได้ แต่จะต้องเป็นหน้าที่ของเชียวเมืองฟ้า (เชียวที่ล่วงลับไปแล้ว) โดยเชียวจะกล่าวคาถาให้เชียวเมืองฟ้ามารับผีขวัญของผู้ตายขึ้นไป ลักษณะการบอกเส้นทางผีขวัญ เชียวจะบรรยายให้ผีขวัญเดินทางไปถึงจุดหนึ่ง แล้วก็บอกให้ผีขวัญพักเหนื่อย เอาฟูกตากแดด กินข้าว กินหมาก เมื่อกินเสร็จแล้วก็ให้เดินทางต่อ ซึ่งจะบอกเช่นนี้เรื่อยไปจนกว่าจะขึ้นไปเมืองฟ้า หลังจากที่ส่งผีขวัญขึ้นเมืองฟ้าแล้ว เชียวก็จะบอกให้ขวัญของตนเองกับขวัญของผู้ช่วยเชียวทั้ง 4 คน เดินทางกลับตามเส้นทางเดิม

ตัวอย่าง

ข่อยบ่าวเชียวจีเบาะตางเข้าเจ้าก่อนหน้อเจ้าเอ้ย ลูกนี้แล้วเจ้าไปบางเค็ม แล้วไปบ้านห้วยโง เจ้าก่ายไปเมืองลัดที่อันแล้ว ตาแลงนึ่งเจ้าเอ้ย เสืออ้านึงเจ้าจึงตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปสุพรรณ เจ้าก่ายไปเสาให้ ขามคงพญาไฟไปโคราชอันแล้ว ตาแลงนึ่งเจ้าเอ้ย เสืออ้านึงเจ้าจึงตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปน้ำพอง ไปหนองบัวลำพู ไปบ้านเขาสาร ไปดาบ่อแล้วไปบันเปาว เจ้าขามนำโขงไปเวียงจันทน์อันแล้ว ตาแลงนึ่งเจ้าเอ้ย เสืออ้านึงเจ้าจึงตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปห้วยจางนาทราย ... เจ้าไปฮ้อดน้ำเหลือง เจ้าไปฮ้อดน้ำซอน ... เสืออ้านึงเจ้าจึงตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปฮ้อดน้ำซบ เลียบน้ำจานเมื่อเหนือ... เมื่อฮ้อดน้ำดักตาดผีไฟ ผีกายไลกายเกาเมื่อฟ้า หนังกายจาดเมืองบนอันแล้ว ...

(นัด เพ็งพันธุ์. สัมภาษณ์. 2543 : 215-220)

5) บทสู่ขวัญเชียว

บทสู่ขวัญเชียว ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวิ๋มสู่ขวัญเชียว” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับศพ จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อให้เชียวซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับศพมีขวัญกำลังใจที่ดี เนื้อหาในบทสู่ขวัญเชียวโดยรวมกล่าวถึงการที่ญาติพี่น้องของผู้ตายได้เชิญเชียวมาทำพิธีให้กับผู้ตาย และญาติพี่น้องของผู้ตายกล่าวว่าขวัญของเชียวจะไม่ดี อาจตกใจหรือติดตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย จึงได้จัดสัรับอาหารมาทำขวัญให้กับเชียว เพื่อให้เชียวมีอายุยืนขวัญยืนต่อไป

ตัวอย่าง

เออ แมหน้าบางนางชม แมลสู่ขวัญไปเยือนน่านเอือน ไปเยือนเมืองเข้าสู่ขวัญสุกวานสุนา ก็ฮาโลกินเข้าหลายนา โลกินปาลหลายน้ำ ฮอดมาเข่านาปีนี่ เป็นปีเจียนเดือนฮ้ายต้องไล่ไล่เจ็บฮ้างนำบือเย็น เสนฟอนบือหอม จึงไล่ล้มเสียลาย จึงไล่ตายเสียจือ จึงไล่ไปดันเอาสี่เชียวหว่า ห่าเชียวแนวมายอยเกียดจอยเกือ จอยหมกจอยหมี่ จอยจ้อยจอยเฒ่า จอยละเข่าตุงจูงเข้าแหว เจือหนี่ญั่งไล่เป็นล่าหลิผีแป๊ะปะพังวางไว้ เจือหนี่ปือแมตังนี้เนาฮ่านมิงเชียวบือมัน ขวัญเชียวบืออิน จึงไล่กิดไล่อ้าว จึงมีบ้านเช่า เหล่าไกซันน้ำซันหมะ หมะปุม่าเป็นปวงฮู้สู่ขวัญเข้ากะสี่เชียวหว่า ห่า

เขียนแนวธีเนื้อ เอาอายุมันขวัญยืน อ้ายย่าเห็นเข็นยั่วรู้ ตักปองอุขึ้นปองหลัดหนีหนะ

(พาลี แห่งหน. สัมภาษณ์. 2543 : 221-222)

6) บทสวดขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน

บทสวดขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวีามสวดขวัญพี่น้องหว่าผี เอือนเหลียวเซา” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ญาติพี่น้องของผู้ตาย ซึ่งจะจัดขึ้นหลังพิธีเผาศพเสร็จไปแล้ว จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ในทางสังคมเป็นการประกาศให้สมาชิกในครอบครัว รวมถึงผู้อยู่นอกครอบครัวทราบถึงการเปลี่ยนแปลงหรือจากไปของสมาชิกในครอบครัว

เนื้อหาในบทสวดขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกันทั้ง 2 ส่วนวน เริ่มต้นกล่าวถึงผู้ตายซึ่งได้เจ็บไข้ ทำการเช่นไรแล้วก็ยังไม่หายจึงได้เสียชีวิตไปอยู่กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ญาติพี่น้องของผู้ตายได้ทำพิธีเผาศพและเชิญผู้ตายมาอยู่ที่กะล่อหองบนเรือนแล้ว และญาติพี่น้องของผู้ตายทั้งฝ่ายลุงตาและฝ่ายหญิงสาวกล่าวว่าขวัญของญาติทั้งหมดจะไม่ดี อายุไม่ยืน จึงได้เชิญหมอขวัญและจัดป่านขวัญไก่อ ป่านขวัญหมูขึ้นมาทำขวัญให้กับพี่น้องที่เป็นญาติพี่น้องเดียวกัน รวมทั้งเพื่อนบ้านก็ได้นำห่อข้าวกับพริกและเกลือมาช่วยทำขวัญให้ด้วย จากนั้นก็เรียกขวัญกินอาหาร (เครื่องรับขวัญ) บอกให้ขวัญอยู่กับเจ้าของขวัญ และอวยพรให้ประสบแต่สิ่งดี ๆ

ตัวอย่าง

เตียนเอาเอือนเผื่อนเข้าเอือนตอดัวตอนา ก็ยาลัยหลายปี มีหลายเข้าเหล่าหลายกวด มาจูปีญั่งอยู่มาจูฟ้า ญั่งอยู่หลิเข้านา มาปีนีปีเจียนเบือนอ้าย ต้องใส่ไล่เจ็บอ้าบนำบือเย็น ใส่เสนฟอนบือหอม จักมหน้าเมื่อสุดับ หลับตาเมื่อสุดสิงเซาญั่งมาตันสี่เขี้ยวหา ทำเขี้ยวแนวสามวานสองนามมาเก้อมาตุ้ม มาอ้อมเข้าแหว ญั่งไล่ไปพัดไปไว้ ไปจีไปเผา ญั่งไล่เป็นลำหลิผีแปะ ญั่งถ่มกวางวางไว้หลายมีอวาววน เจอนี่เซาญั่งไล่มีอมา ญั่งไล่ขึ้นสุหยาเวา เมื่ออยู่เอือนเลาแก่น ... เจอนี่เฮาไล่ล้มแล็บจับง่า เมื่อกะผู้เป็นลุงเป็นตาเป็นญั่งเป็นสาว หย่านขวัญน้องขวัญเอื้อยขวัญอี ขวัญแมลขวัญหลานตั้งหย่านผีเอือนเหลียวเซา หย่านมะเฒ่ามะแก่ มะมันมะยีน ญั่งสาวญั่งไล่อ้อมไก่อมาหา ลุงตาญั่งไล่หลาป่านหมู มาสุ อ้ายน้องบ้านขวงเมืองชุมหือเข้ากับเอือดบือเหลือ เข้ากับเกือบือเบือมาเป็นปวงเข้า สุเข้าสวดขวัญเข้ากะน้องกะนุงกะหว่าผีเอือนเหลียวเซาแล้ว ...

เออ ผู้เฒ่าขวัญยืน มาเลาเมื่อขวัญก็ถูกเป็นแห่ซังตุงแห ขวัญหัวขวัญจวงแนหัวขวัญ ขวัญนอแรดจวงกวง มาเลาเมื่อขวัญหัวขวัญชะมอม ขวัญน้องจวงขวัญเต็ง ขวัญสามเสนหน้ามะ ... ก็กินซังกอลูเลขวัญเอี้ย เข้ามากินเต็งขวัญเต็งปกเต็งเผื่อน เต็งเอือนเต็งหย่าว เต็งขวัญเจ้าพี่น้องกะหว่าผีเอือนเหลียวเซากินกิน ตั้งญั่งสาวอ้อมป่านไก่อมาหา ลุงตาหลาป่านหมูมาสุ อ้ายน้องบ้านขวงเมืองชุมหือเข้ากับเอือดบือเหลือ หือเข้ากับเกือบือเบือ มากินเต็งหมูเหญาอันตอจวง กินเต็งหมูหลวงเหญาอันตอหล่อง ปันตองอันหมูเฮา แก้มหมูขาวเสาเข้ามากิน กินเต็งน้ำตมอันเล่าแล ปูแป้นเสาด่วย มากินเต็งเหล่าเหือไเหล่าก่ายหม่อ เหล่าฮ่อหันมาเข้ามากิน กินเต็งกับกำเข้าไอขาวหนา กินเต็งกับกำเข้าขาวอ้อน กินเต็งเข้าหลอนชอมขาวเสา กินเมื่อเจาเมื่อเกือยมัน ปันโดนแก้วโดนมาญี่เอือนอยู่ยีน ... มาขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอญี่เลาเมื่อ เลาเมื่อแก้มสองขวัญ สองแก้มซังขวัญสองมิง เลาเมื่อขวัญปายปัดสุลุม ขวัญดินผสมสุเหือ ... มาขวัญสองหูฮู้ฟิง ขวัญสองล่างฮู้แอ้ว ฮู้จักแอ้วเอวลง ... กินเต็งกอลูเลขวัญเอี้ย มากินเต็งขวัญ เต็งปกเต็งเผื่อน เต็งเอือนเต็งหย่าว ตั้งขวัญเจ้าพี่น้องกะหว่าผีเอือนเหลียวเซากิน มากินเต็งหน้าจัวหัวอ้อน หน้าจัวหัววงม กินเต็งเข้ากับเอือดบือเหลือ เข้ากับเกือบือเบือ กินเต็งหมูเหญาอันตอจวง หมูหลวงอันตอหล่อง ปันตองกินหมูเฮา มากินเต็งน้ำตมอันเล่าแล ปูแป้นเสาด่วย ... เฮาขวัญกินแล้ว ขวัญย้าตักยี่ยอ ขวัญย้าช้อย้าช้อหลิหลาย นำหุยาเข้าตักเสาพะ นำดาเข้าตักเสาเสื่อ นำดาเข้าย้าเข้าไหลเวาหา นำดาขาวเข้าไหลตัก ย้าไล่ตมเสื่อตัก ย้าไล่ปกหัวขาว ปันเจิ่นนี้ญั่งเข้ามา ปันเจิ่นหน้าจึงมิดิน จึงหลิจึงไล่ ...

(เลียว แสงหอม. สัมภาษณ์. 2543 : 223-234)

3.2.1.2 บททำขวัญเกี่ยวกับการเจ็บป่วย

บททำขวัญที่เกี่ยวกับการเจ็บป่วยใช้ประกอบในพิธีทำขวัญที่จัดขึ้นในโอกาสที่มีผู้เจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ ไปจนถึงมีอาการหนักด้วยโรคภัย หรือได้รับอุบัติเหตุ นอกจากนั้นแล้วยังใช้ในโอกาสที่ผู้เจ็บป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยหรืออาการทุเลาดีขึ้น บททำขวัญที่เกี่ยวกับการเจ็บป่วย ประกอบด้วย บทเรียกขวัญหลง และบทแบ่งขวัญ ซึ่งบทแบ่งขวัญจะแบ่งเป็นบทแบ่งขวัญเด็กน้อยกับบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่

1) บทเรียกขวัญหลง

บทเรียกขวัญหลง ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวียามเฮียะขวัญหลง” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ผู้ป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บ หรือได้รับอุบัติเหตุ พิธีนี้จะทำขึ้นในขณะที่ผู้ป่วยเจ็บป่วยอยู่หรือหายป่วยแล้ว จุดประสงค์ของพิธีเพื่อให้ผู้ป่วยรู้สึกปลอดภัย เกิดกำลังใจขึ้นใหม่พร้อมที่จะต่อสู้กับโรคภัยและเคราะห์ร้าย เพราะเชื่อว่าขวัญที่พลัดหลงออกไปนั้นมีโอกาสกลับคืนเข้าสู่ร่างเจ้าของขวัญได้ใหม่ด้วยวิธีการเรียกขวัญ เนื้อหาในบทเรียกขวัญหลงทุกสำนวนจะเริ่มต้นด้วยการบรรยายถึงชื่อผู้ได้รับการทำขวัญสาเหตุที่ต้องทำพิธีเรียกขวัญ แล้วจึงกล่าวคำเรียกขวัญ ซึ่งเนื้อหาในตอนเรียกขวัญจะกล่าวเรียกให้ขวัญที่อาจไปหลงหรือตกอยู่ตามที่ต่างๆ กลับมาบ้าน มาอยู่ในสวิงของหมอขวัญที่กำลังช้อนขวัญ และยังมีข้าว มีปลา มีขวัญ (ห่อเสื้อผ้า) ของลูกหลานญาติพี่น้องมาช่วยตามหาขวัญด้วย เมื่อขวัญกลับมาแล้วจึงจะแก้ห่อผ้าจัดสำรับอาหารให้ขวัญกิน

ตัวอย่าง

บือก่าวบือฮู้จักหน้า บือวามือฮู้จักจือก่าเป่าเจ้าเสือ เสือก่าบางเต่าภูมินี่เน้อ เจ้าเสืออยู่เฮือนมั่งหนา กวานก้ามง
ถี้ ยู่หลือฮ่าเป็นยะ ปะหล้วนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็นมือเป่า เป็นเหาเป็นมือก่า จิบก่าญั่งสายจาง กางกั้นญั่งสายเต่า
ดินเจ้าไล่ฝนหลาย ไล่จ้ายไล่ฝนแหลด ไล่ฮ้ายแต่ดักกิ่งกลาง

ขวัญญั่งฮั่นยอนยอน ขวัญญั่งฮั่นยอยยอย ขวัญฮั่นเข้าป่าบาง ขวัญหลงเข้าป่าตาง ฮางเจ้าไปหล้วนอน ขวัญ
ญั่งฮั่นไปกึ่งเสี้ยเจ้า ขวัญญั่งไปหลงฮั่นเสี้ยโดนน้ำหีบป่า ขวัญญั่งไปหลงฮั่นเสี้ยโดนน้ำหีบป่า ขวัญญั่งไป
หลงเสี้ยโดนน้ำหีบป่า ขวัญญั่งไปหลงฮั่นเสี้ยโดนน้ำหีบป่า ... มะเฮียะขวัญนี้ขวัญมะฮู้จักมากี้ มะหาขวัญ
มะฮู้จักดังเต่า ยู่เมื่อบนไต่หลาวมาเนือขวัญเย้ย ยู่กางหวาไต่เหมาะ ยู่เข้าบ้านแล้วไต่ดังมา ขวัญมะมาเวนี้
ขวัญจ่า ขวัญจิก่าเวเนมาขวัญหลง ขวัญหลงหนึ่งเมื่องปงตักน้ำ ก่าก่าอ่าวถึงเฮือน ลูกมาหนึ่งตวนหลินไม้ไหล
ไต่มา หนึ่ง ตวนหลินไม้สา มาเข้าวังหมอหา มาเข้าสาหมอสอน มาเข้าจอนตาถี่หมอหา ฮู้มาขวัญเย้ย ขวัญญั่งลาน
ญั่งหลง ขวัญญั่งชงญั่งเขียน ขวัญญั่งไปหลงหนึ่งภูเขาทองหลวงเก่าเฮาเลาเล่ เขาภูทองเก่ากินก่ายเลาเล่ เฮียะ
ขวัญมะเฮียะเป่า เลาขวัญมะเลาหลาย กวงฮู้ญั่งมีเขากับป่า กวงหลาญั่งมีเขากับโก เขากับโกมาหา เขากับป่าโต
มันมาตอย วังมาหาสามาสอนจอนมาตัก เสือหลือเสี้ยฮู้จักลูกหลานอีกมาหา ลาหลือเสี้ยฮู้จักหลานแป็งมาตอย เสือ
แต่เนือมาตอยหาขวัญฮั่นเนือ ฮู้มาขวัญเย้ย ขวัญญั่งลานญั่งหลง ขวัญญั่งชงญั่งเขียน ขวัญญั่งไปหลงฮั่นหนึ่งหนอง
กะหลือหลวงเก่าเฮาเลาเล่ นาน่านเก่ากินก่ายเลาเล่ เฮียะขวัญมะเฮียะเป่า ... จิเข้ากินหนึ่งกางดังหย่านแต่ขวัญจิก
แป่ว ฮอดฮั่นจิงมาแกว ฮอดกวี่จิงมาไสเสาปานบมหนา เสาฟาบมหนัก ไสต่อหน้าตอดักดินตาดำเห็นฮั่นขวัญเย้ย

(ผล เฝ้ามั่น, สัมภาษณ์, 2543 : 235-238)

2) บทแบ่งขวัญ

บทแบ่งขวัญ ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวียามแบ่งขวัญ” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสเดียวกันกับบทเรียกขวัญหลง ซึ่งจะกล่าวต่อจากบทเรียกขวัญหลง จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อให้ผู้ป่วยมีขวัญกำลังใจเข้มแข็งขึ้น สามารถต่อสู้กับโรคภัยและเคราะห์ร้ายต่างๆ ได้ บทแบ่งขวัญจะแบ่งเป็นบทแบ่งขวัญเด็กน้อยกับบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่ โดยผู้ประกอบพิธี คือพ่อมดหรือหมอขวัญจะใช้บทแบ่งขวัญชุดเดียวกัน เพียงแต่มีเนื้อหารายละเอียดแตกต่างกันไปตามแต่ละคน มีรายละเอียดดังนี้

- บทเพลงขวัญเด็กน้อย

บทเพลงขวัญเด็กน้อย ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวีวามเป้งขวัญเล็กน้อย” เด็กน้อยในที่นี้หมายถึงเด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 10 ปี เนื้อหาในบทเพลงขวัญเด็กน้อยทุกสำนวนจะเริ่มต้นกล่าวถึงชื่อผู้ที่ได้รับการทำขวัญ แล้วเรียกขวัญของเด็กให้มากินอาหาร (เครื่องรับขวัญ) อาหารที่เป็นเครื่องรับขวัญประกอบด้วยข้าว ไข่แดง และเกลือเท่านั้น ไม่มีอาหารอื่นใดอีก สุดท้ายจะอวยพรให้เด็กมีอายุมั่นคงขวัญยืน ไม่ให้เจ็บป่วยอีก สำหรับบทสอนขวัญนั้นในบทเพลงขวัญเด็กไม่มี แต่พบว่ามีบางสำนวนที่มีการสอนขวัญของเด็กด้วยแค่ปรากฏเพียงเล็กน้อย การที่บทเพลงขวัญเด็กน้อยไม่มีบทสอนขวัญในที่นี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า เด็กเกิดใหม่หรือเด็กเล็กนั้นยังไม่สามารถไปที่ต่างๆ ได้ด้วยตนเองตามลำพังเหมือนกับผู้ใหญ่ จึงไม่ต้องการสอนขวัญ ส่วนผู้ใหญ่ก็สามารถไปที่ต่างๆ ได้ เมื่อพิจารณาเนื้อหาในบทสอนขวัญของผู้ใหญ่ก็พบว่าเป็นการบอกกล่าวห้ามขวัญไม่ให้เข้าป่า เข้าดง พุดคุยกับนกกา หรือไปอยู่กับผี ซึ่งการกระทำเหล่านั้นนับว่าเป็นเรื่องที่น่าอันตราย การห้ามขวัญกระทำในเรื่องเหล่านี้อาจตีความได้ในแง่ที่ว่า ขวัญเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคน ดังนั้นการห้ามขวัญไม่ให้ไปที่อันตรายก็คือห้ามคนนั่นเอง

ตัวอย่าง

เออ มะห่าวบือจัน เอ็มอเอ็มเถ่า เอ็มนายเอมย่าจุผู้กัน มีเขามีสมาเป้งเข้าเป้งขวัญฮื้อน้อตลุ่ย* เอ้ย ...

เออ สามซิบมิงเฮ้าะตันขวัญเข้า สามซิบเจ้านำไขว้ขวัญอิน ขวัญเต็งกินเฮ้าะล่อมเบือนเฮ้า ขวัญเฮ้าะมือเป่าล่อมเบือนมน ... เฮ้าะกินเข้าหลายเล้าหลายหน่อแตนสา งเฮ้าะกินกวางเมืองวาเขาก้า เฮ้าะกินน้ำบ่อชาขายิน ขวัญเป็นกักซังซุมเขาก้ากินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญเป้นเห้าซังจอมแห แอแซหน้าเบือนปอง หล่องแหล่งขวัญผู้แมลงปองขวัญเอ้ย ขวัญน้อยขวัญอ่อนต่อมเต็ง ขวัญสองแสงสามแสงหน้าผะ ขวัญหน้าผะปอแมแตมหยางหยักดังแต่ก้าเมืองวา ขวัญปอแมแตมหยางไฮหยางนาดังแต่เมื่อญ้งน้อยก็กิน มากินใส่ไก่เหลืองฮังฮ่า ใส่ไก่ก้าแมเขืองฮังกวาง กินกับก้าเข้าไอขาวหนา กินกับก้าเข่านาชาอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยมั้น บั่นโดนแก้วโดนมาฮู้ยีนนอนยีนเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจี้เลา เมื่อขวัญก้าหลันอันตี้ก้อ ขวัญล่าส้นล้ากอหลบเหล้า ขวัญกิก เกล้าแอแซ ขวัญสบแหลก้อแลลันไก่ ขวัญไหลน้อยตันต้องหมอน ขวัญบมบาสู้นัก ขวัญฮักแอฮ้อมติ่มกักิน มากินใส่ไก่เหลืองฮังฮ่า ใส่ไก่ก้าแมเขืองฮังกวาง กินกับก้าเข้าไอขาวหนา กินกับก้าเข่านาชาอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยมั้น บั่นแก้วโดนมาฮู้ยีนนอนยีนเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจี้เลาเมื่อ ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 239-242)

- บทเพลงขวัญผู้ใหญ่

บทเพลงขวัญผู้ใหญ่ ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กวีวามเป้งขวัญผู้เหญา” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสที่มีพิธีเป้งขวัญให้กับเด็กโตและผู้ใหญ่ บทเพลงขวัญผู้ใหญ่เป็นบทเดียวกับบทเพลงขวัญเด็กน้อย เพียงแต่เนื้อหาในบทเพลงขวัญผู้ใหญ่จะมีรายละเอียดมากกว่าบทเพลงขวัญเด็กน้อย คือเริ่มจากบทเริ่มต้นกล่าวถึงชื่อของผู้ที่ได้รับการทำขวัญ และสาเหตุที่จัดพิธีทำขวัญ แล้วจึงเชิญขวัญของผู้ที่ได้รับการทำขวัญให้มากินอาหารเช่นเดียวกัน จากนั้นเชิญขวัญแม่บ้านแม่นางหรือย่านาง เชิญเมืองขวัญ สุดท้ายเป็นคำกล่าวสอนขวัญ

สำหรับการบรรยายอาหารที่เป็นเครื่องรับขวัญนั้นปรากฏทั้งที่เป็นอาหาร ผลไม้ ขนมของหวานหลายอย่าง หมาก พลุ และเหล้า แต่เฉพาะอาหารจะพบว่าบางสำนวนจะกล่าวถึงไก่ บางสำนวนกล่าวถึงหมูชิ้น บางสำนวนกล่าวถึงหัวหมู ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามวัยและสถานภาพของผู้ที่ได้รับการทำ

* ตลุ่ย คือชื่อของเด็กที่ป่วย

ขวัญ คือหากผู้ได้รับการทำขวัญเป็นเด็กโตอายุเกิน 10 ปี จนถึงวัยผู้ใหญ่ที่ยังไม่มีครอบครัวจะต้องใช้ไก่ ผู้ใหญ่ที่มีครอบครัวแล้วและทั้งพ่อและแม่มียังมีชีวิตอยู่จะใช้หมูชิ้น แต่ถ้าหากทั้งพ่อและแม่เสียชีวิตแล้วจะใช้หัวหมู

ตัวอย่าง

เออ มะก้ามะอยู่จิกหน้า มะวามะอยู่จิกจื่อเสือก่าบางนางไล บูหลืออาเป็นยะ ปะหลันนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็นมือเปา เป็นหาเป็นมือก่า ชิบคำญั่งใส่จาง กางกินญั่งสายเต่า ตื่นเจ้าใส่ฝนหลาย สายจ้ายใส่ฝนแหลด ใส่ฮ้ายเด็ดกิ่งกลาง ...

เออ ขวัญเอ้าะมาล้อมแม่มือนแก้ว มาล้อมแม่มือนมน ขวัญเป็นกินมีจื่อหันนกเจียง มีเสียงหันลุด้า ขวัญเป็นกิกซังชุมเช่า ขวัญเป็นเห่าซังชุมแห ขวัญแอแซแปเจ้า เอ้าะกินเช่าหลายเล้าหลายหนอแต่นล่าง เอ้าะกินกวางต่างเมืองเช่าก่า เอ้าะกินน้าบอขายายีน ขวัญแต่เล็กกินแดง ขวัญแต่แดงก็กินเนื้อ ขวัญเอ้ยขวัญแต่แดงกินน้อย ขวัญแต่น้อยกินใส่ม้อนเหลือกก็กิน ขวัญป้อมแม่มแต่หมยงหยักแต่ก่าเมืองวา ลุงตาแต่มหยางเบือนหยางซางตั้งแต่เมื่อญั่งน้อยก็กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง กินเต็งหัวหมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งไก่ตอยง สูงขาวหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมยแมยงก่า กินกางโกนกางปีเบือญื่อเนื้อขวัญเอ้ย ... เล้าเมื่อขวัญปายปิดลูลมก็กิน ขวัญตื่นหมสูลูเอือกก็กิน สู้เหือฮ้อนเบือนเจ็ด ขวัญเจ็ดแล้ววีแกวงนัทหน้า ขวัญขวัญหัวขวัญก่าหมอมก็กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาโตตอจวง หัวหมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งกางเต็งลัน ปิ่นจอนกินหมัดจอน กินเต็งไก่เหญาตอยง สูงขาวหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมยแมยงก่า กินกางโกนกางปีเบือญื่อเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งดับยูเนา กินเต็งเตาญี่ตอง ใส่องแงงกินฮ้อนหวานมัน กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนด้างนา แก้วหอปามอแลนด้างป่าน กินกั๊กก่าเข้าไชขาวหนา กินกั๊กก่าเข้านาขาวฮ้อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขวาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อถือยูมัน ... ขวัญหน้าผะดั่งเต้แต่มหยาง ขวัญตงกางเหือย้อย ขวัญญูเกยตีดอกก็กิน ขวัญญูกือตีด่างก็กิน กินเนื้อขวัญ เอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาโตตอ จวงหัวหมูหลวงเหญาตอหล่อง ...

จัญอป้านเมื่อสุกวักแมนาง เมื่อสุซางแม่มบ้ำ เมื่อสุเจ่านางเงินนangkานญูสูงปิ่นจอกก็กินเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลัน ... ย่านางกินแล้วปิ่นบ้ำลงเมืองลุมสิสั่นเนื้อย่านางเอ้ย ปิ่นกินลงเมืองลุมซึกส่ายเข้าเป็นลูล้ายลือเต็งเชือน ... แม่มบ้ำบางนางบ้ำเลียด เกิดด้วยบ้ำเป็นกินก็กินเนื้อย่านางเอ้ย ... กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลัน ... ย่านางกินแล้วซิบปิสูบ้ำเลียวเนื้อย่านางเอ้ย แก้วฟ้าสูงางเลียว กินแล้วย้าเข้าด้วยบ้ำเหียงไปไล่ไปฝ่ายขวา ... เลียดยูกวงย้าย้อย เลียดตอช้อยตอกือย้าไหล ...

เมื่อสุเจ้าเชือนมิงปิ่นลัน เมื่อสุเจ้าเชือนขวัญเมื่อสุเมืองขวัญอุอ้า เมื่อสุฟ้าเมืองเหมาะสูงขาว ... เซาญั่งแต่งเจืองป้อม มีป้านเข้าป้าน ขวัญมาเข้าเมืองขวัญกิน ...

ขวัญกินแล้วจีเบาะเข้าขวัญนอน สอนขวัญเข้าขวัญอยู่ ชิบมือย้ากวาฮั่นเนื้อขวัญเอ้ย หมิ่นฟ้าย้ากวาเมืองกวาบ้าน ... ขวัญติงมาหมอมขวัญเช่า จิตับขวัญซังเช่างาส่อน จิจอนขวัญซังเช่างาไซ ขวัญย้าหลิดย้าไหลเสียเจ้า เอ้าะมาเข้าเลาลิน กินก่าเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 ; 243-285)

3.2.1.3 บททำขวัญเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์

การทำมาหากินในอดีตของสังคมไทโซ่งใกล้ชิดกับธรรมชาติมาก เพราะระบบการผลิตต้องพึ่งพาธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ จับปลา เป็นต้น ล้วนเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ และอากาศ ไทโซ่งจึงมีพิธีกรรมเพื่อเป็นการขอบคุณ อ้อนวอนต่ออำนาจลึกลับต่างๆ ที่เชื่อกันว่าควบคุมธรรมชาติ และช่วยให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ เป็นต้นว่าทำพิธีทำขวัญแม่โพสพ เพื่อให้ช่วยคุ้มครองท้องนา ให้ข้าวเจริญงอกงามดี เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วเมื่อการเกษตรเสร็จสิ้นก็ยังมียุติกรรมเพื่อตอบแทนบุญคุณวัวควายที่ช่วยไถนาทำให้ผลผลิตดี แต่ปัจจุบันการเกษตรกรรมของไทโซ่งมีเทคโนโลยีเครื่องมือ

เครื่องใช้สมัยใหม่ช่วยในการผลิตแทนวัวควาย มีการใช้สารเคมี ยาปราบศัตรูพืช จึงทำให้เกษตรกรไทโซ่งรุ่นใหม่ไม่มีความรู้เรื่องพิธีทำขวัญที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์หรือเกษตรกรรม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้รับความกรุณาจากหญิงไทโซ่งผู้หนึ่ง ซึ่งได้พยายามถ่ายทอดคำเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้ว (ยัง) แม้จะถ่ายทอดได้ไม่ครบทั้งหมด แต่ก็ก็นับว่าเป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้

บทเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้ว ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กว๋ามฮูขวัญข้าวขึ้นแล้ว” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญข้าว โดยจะทำขึ้นก่อนชนข้าวขึ้นแล้ว จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ของข้าวในนา เนื้อหาในบททำขวัญจะกล่าวเชิญขวัญแม่โพสพหรือขวัญข้าวจากที่นาให้มาอยู่ในที่ร่มเย็น มาอยู่ที่เรือนที่เล่าข้าว

ตัวอย่าง

โอ มาเอือนเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแม่ปะสพปะตี ขวัญแม่บุญมีขวัญแม่บุญมา มาอยู่เอือนอยู่เล่า มาอยู่ช่องอยู่สาบ ดักออกโหละฮอยจัวตานขายก็มาเอื้อ ดักออกโหละฮอยกว๋ายตานฆ่าก็มาเอื้อ หนกจิบกับเอื้อไปก็เข้ามาเอื้อ หนกจะกับเอื้อไปก็เข้ามาเอื้อ โดแมงหญ่กับถ่มก็มาเอื้อ ... เอื้อเข้าขวัญมาเอื้อนเหย้าแล้วเล่า มาอยู่เล่าอยู่แก มาอยู่มอยู่เย็นเล่า มาเข้าเหม็ดจุมิดเล่า ปิตมาเข้าเหม็ดจุมิดของเนื้อขวัญเอ้ย

(ลำไย นันทกิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 286)

3.2.1.4 บททำขวัญเกี่ยวกับพิธีกรรมเซ่นไหว้

พิธีกรรมเซ่นไหว้ในที่นี้ คือการเซ่นไหว้ต่อแถนโดยฆ่าควายเป็นเครื่องเซ่นสรวง ด้วยไทโซ่งมีความเชื่อว่าควายเป็นสัตว์สูง มีแถนเป็นผู้สร้างและบันดาลให้ลงมาช่วยมนุษย์ทำงาน ควายจึงมีบุญคุณต่อมนุษย์อย่างยิ่ง หากจะฆ่าควายก็ต้องทำขวัญเพื่อเป็นการขอขมา พิธีการทำขวัญควายจะไม่มีขั้นตอนใดมาก มีการจัดอาหาร จัเครื่องตกแต่งที่เขาควายเป็นเล็กน้อย และคำกล่าวเรียกขวัญ

บททำขวัญควาย ภาษาไทโซ่งเรียกว่า “กว๋ามเอ็ดขวัญกว๋าย” เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ควายก่อนที่ควายตัวนั้นจะถูกฆ่า จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว เนื้อหาในบททำขวัญควายโดยรวมกล่าวถึงควายที่จะถูกฆ่าเพื่อใช้ในเซ่นไหว้แถนในพิธีเสนเต็ง ควายได้ฝันร้าย ฝันว่าจะถูกฆ่า ผู้คนจึงได้จัดอาหารมาทำขวัญให้กับควาย ก่อนที่ควายจะถูกฆ่าได้สั่งลาฝูงควายว่าตนเองจะได้ขึ้นไปสู่เมืองขวัญ เป็นเครื่องเซ่นไหว้ต่อแถน

ตัวอย่าง

เจ้าเสื้อเก็งเจ้าเสนนี้เย้อเฮาเยฮิน เขามีตั้งกว๋ายถึงเหญาโตเขาลา มีตั้งกว๋ายถึงหวาโตเขาอี จีเอามาฆ่าเอ็ดโกปีานหย่องสุแทน กว๋ายนอนกินกว๋ายญั่งขวัญฮ้ายเอื้อ ขวันฮ้ายขวันบือหลี่ ขวันตอจิกตอจิกวงหม่อ ขวันตอข้อนนอนเอ็ดกินเก้ม ขวันไล่บนอนเอมเกยต่าง ขวันไล่บนอนกว้างทางเผื่อน ขวันไล่บนอนเอื้อนดังห้อง ขวันเห็นไหมเหลื่องไหมเหล่องเกียวกียวนเป็นเบาะ ขวัญก็เขาเต้าเอื้อเป็นหน่อกำตา ขวันวาลัยเขาหวาตือเปาะเงินสวามซ้อน กว๋ายจึงไล่เอ็งเคาะฮ้ายนอนดั่งหย่านขวัญ ...

ผู้แต่งเอื้อนฮ้างเอื้อนป้อมเสาเอื้อนสุขวัญกว๋าย เขาหลาป้านกินเสाप้านแบบถั่วย ป้อนเข้าฮ้ายแถมไล่มอนเหลื่อง ปั้นเข้าฮ้ายแถมไล่มอนแลง ปามันป้อมปุจวงก้ามก้อง ปู่อ้องขึ้นหันเนาะล้างแถมมะกลางหวา หลาเอื้อนขวัญตูปกฮอนป้อม ยกมือไหว้ก็เขา หล่ากมบางเอาเสา ขางเบาส้อยเอาเสา หล่าเปิดน้อยโป่งอ่อนป้อยสอยเอาเสา กำเมื่อสุขวัญเขางำจักกิน ขวัญจูดาจูสงอ้อยสร้อยก็กินเอื้อ ขวัญก็เขาถือแก้วเอื้อ กือมิงฆ่าเอะก็กิน ขวัญสี่ตีนดอยมาญี่น้อย ขวัญก็บักอ้อยลิบซ้อน ขวัญแดงญางดังก็กิน ขวัญปายหางแกว่งญางไล่ลิ้นก็กิน ขวัญกินแล้วกินมิงกับลิ้นกินดำ ขวามือเขาจี้หันขอยบางทางโตมิง ...

(ไปล์ อุ่นเป็นนิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 287-290)

3.2.2 โครงสร้างของบททำขวัญของชาวไทโซ่ง

จากการศึกษาเนื้อหาของบททำขวัญไทโซ่งทั้ง 4 ประเภท 24 สำนวน พบว่ามีลักษณะโครงสร้าง ทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไป โครงสร้างของบททำขวัญไทโซ่งที่สำคัญแบ่งเป็น 9 ขั้นตอน ดังนี้

1. ไต่เวนเจ็บเวนฮ้ายหรือบทเริ่มต้น
2. บทเชิญขวัญหรือเรียกขวัญ
3. บทหาขวัญ
4. บทนำขวัญ
5. บทอาบขวัญ
6. บทปลอบขวัญ
7. บทปลอบเมืองขวัญ
8. บทปลอบแม่เบ้าแม่นางหรือย่านาง
9. บทสอนขวัญ

โครงสร้างขั้นตอน 1, 6 และ 9 ถือเป็นโครงสร้างหลักของบททำขวัญไทโซ่ง โดยปรากฏในบททำขวัญเป็นส่วนใหญ่ บททำขวัญที่มีโครงสร้างหลักครบทั้งหมด ได้แก่ บทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว บทเซ่นผีเรียกขวัญ บทสู่ขวัญพี่น้องผีเรือนเดียวกัน บทแบ่งขวัญเด็กน้อย และบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่ เฉพาะบทเซ่นผีเรียกขวัญ กับบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่ปรากฏขั้นตอนเพิ่มนอกเหนือจากนี้ คือบทเซ่นผีเรียกขวัญจะมีขั้นตอน 3, 4, และ 5 เพิ่มขึ้น ส่วนบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่มีขั้นตอน 7 และ 8 เพิ่มขึ้น

สำหรับบททำขวัญที่เหลือบางบทปรากฏ 2 ขั้นตอน และปรากฏเพียงขั้นตอนเดียว บททำขวัญที่ปรากฏ 2 ขั้นตอน คือขั้นตอน 1 กับ 2 ได้แก่ บทเรียกขวัญหลง บททำขวัญที่ปรากฏขั้นตอน 1 กับ 6 ได้แก่ บทซ่อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน และบททำขวัญควาย

บททำขวัญที่ปรากฏ 1 ขั้นตอน คือขั้นตอน 1 ได้แก่ บทสู่ขวัญเขียด และบททำขวัญที่ปรากฏขั้นตอน 2 ได้แก่ บทบอกทางผีขวัญ และบทเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้ว

โครงสร้างของบททำขวัญแต่ละขั้นตอน มีลักษณะดังต่อไปนี้

3.2.2.1 บทไต่เวนเจ็บเวนฮ้ายหรือบทเริ่มต้น

บทไต่เวนเจ็บเวนฮ้ายหรือบทเริ่มต้น คือเนื้อความที่เป็นตอนเริ่มต้นหรือตอนเกริ่นนำเพื่อเข้าสู่การทำขวัญ คำกล่าวบทเริ่มต้นของบททำขวัญโดยรวมมีเนื้อหาเป็นการบอกเล่าถึงที่มาที่ไปหรือประวัติของผู้ที่ได้รับการทำพิธีและสาเหตุที่มีพิธีทำขวัญขึ้น บททำขวัญบางสำนวนจะเริ่มจากกล่าวชื่อ แล้วบรรยายแทรกชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไป บางสำนวนก็จะกล่าวแต่ชื่อเพียงสั้นๆ หรือไม่ได้กล่าวถึงเลยก็มี เช่น คนผู้นี้ชื่อนี้ได้เจ็บไข้มันสบาย หรือเสียชีวิต หรือแต่งงานเป็นสามีภรรยา หรือเพราะสาเหตุอื่นๆ จึงได้มีพิธีทำขวัญขึ้น ดังเช่นตัวอย่างบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่ มีใจความว่าหากไม่กล่าวถึงชื่อนางไลก็จะจำหน้าตาไม่ได้ นางไลได้เจ็บป่วยนอนเป็นไข้มาหลายคืน และที่เจ็บไข้นั้นเป็นเพราะขวัญของนางไลไม่ได้อยู่กับเนื้อกับตัว ขวัญไปหลงอยู่ในป่า หมอขวัญได้ทำพิธีเรียกขวัญหลงและขวัญกลับคืนมาแล้ว จึงได้เชิญขวัญกินอาหารเครื่องรับขวัญ

ตัวอย่าง

เออ มะก่ามะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจื่อเสื่อกำบางนางไลฮู้หลีฮ่าเป็นยะ ปะหล้วนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็นมือเปา เป็นเหาเป็นมือกำ ชิบกำญั่งไล่จ้าง ทางกินญั่งสายเต่า ตื่นเจ้าไล่ฝนหลาย สายจ้ายไล่ฝนแหลด ไล่ฮ้ายแต่ดกกลาง ... เออ เมื่อเย็นขวัญหลงเข้าป้าเปา ฮางลุดำไปหล้วนอน ... จั่งตอยเดียวตอยกันเฮียะเจ้า จั่งตอยด้าวเฮียะตอยเฮียะขวัญ ... เข้ามาบ้านดั่งแต่ตะเวนญั่งญั่ง จิเข้ากินทางเสาะหย่านลูขวัญจิปาง จิเข้ากินทางด้างหย่านลู

ขวัญจิ๋ว มาขอติดเพื่อนหนึ่งจึงหนี เข้าสู่อ้อมอกคอด หลอดลูบจูบมาบ้อม มากินเข้ากุ่มกาง เข้าจางเสี่ยขวัญมา กินเนื้อ

(แฉ เจื้อจาง. สัมภาษณ์. 2543 : 243-244)

บททำขวัญบางบทจะเริ่มกล่าวถึงความฝันที่ได้จัดพิธีทำขวัญขึ้น ดังเช่น ตัวอย่างบทสู่ขวัญพี่น้องผีเรือนเดียวกัน กล่าวถึงผู้ตายว่าเคยอาศัยอยู่บ้านหลังใหญ่มานานหลายปี แต่เพราะเป็นปีเดือนไม่ดีจึงได้เจ็บไข้และตายไปอยู่กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ญาติพี่น้องได้จัดการเผาศพและเชิญขึ้นเป็นผีเรือนอยู่ที่กะล่อหองแล้ว และญาติพี่น้องกล่าวว่าขวัญของคนในครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่จะไม่ดี ยังตกใจเสียใจ จึงได้จัดอาหารเป็นเครื่องรับขวัญให้กับญาติพี่น้อง พี่น้องที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันก็ได้จัดห่อข้าวกับพริก จัดห่อข้าวกับเกลือมาช่วยทำขวัญด้วย

ตัวอย่าง

เดียนาเอียนผือนเข้าเยื่อตอตัวตอตา ก็ฮาโลหลายปี มีหลายเข้าเหล่าหลายกวด มาจูบยู่มาจูฟ้า ยู่ยู่หลี่เช่านา มาปีนปีเจียนเบือนฮ้าย ต้องไล่ไล่เจ็บอาบน้ำบ่อเย็น ไล่เสนพอนบือหอม จักมหนาเมื่อสูตบ หลับตาเมื่อสูตบ สิง เขาญั่งมาตันสี่เขือยหาว่า ห่าเขือยแนวสามวานสองนามมาเกือมาตุ้ม มาอ้อมเข้าแสว ญั่งไล่ไปพัดไปรี ไปจีไปเผา ญั่งไล่เป็นล่าหลี่ผีแป๊ะ ญั่งกิมกวางวางไว้หลายมีอวางเวน เจื่อนี่เขาญั่งล้อย มีอมาญั่งไล่ขึ้นสูหยาเวสา เมื่อหยาเอียนเสาแก่น ... เจื่อนี่เขาล้อยลัมแล็บแจ็บง่า เมื่อกะผู้เป็นลุงเป็นตาเป็นญั่งเป็นสาว หย่านขวัญน้องขวัญเอื้อยขวัญอี่ขวัญและขวัญหลานตั้งหย่านผีเอียนเหลียวเขา หย่านมะเถาะมะแก่มะมันมะอิน ญั่งสาวญั่งไล่อ้อมไถมาหา ลุงตาญั่งไล่หลาป้านหมูมาสู อ้ายน้องบ้านขวงเมืองชุมหือเข้ากับเอือตบือเหลื่อ หือเข้ากับเกือบือเปือ ...

(เลียว แสงหอม. สัมภาษณ์. 2543 :223-224)

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นบทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว บทเริ่มต้นกล่าวถึงสาเหตุที่ได้มีพิธีทำขวัญขึ้น ซึ่งมีใจความว่าคนทั้งสองเป็นชนชั้นผู้น้อย ผู้เป็นลูกเขยได้มาเป็นพี่เลี้ยงของบ้านช่วยทำงานมาหลายปี ญาติพี่น้องเห็นดีให้ทั้งสองคนแต่งงาน ฝ่ายชายจึงได้หาสินสอดมาเป็นของไหว้พ่อแม่ญาติพี่น้องฝ่ายหญิง ส่วนพ่อแม่ญาติพี่น้องฝ่ายชายก็ยินดีรับฝ่ายหญิงมาเป็นแม่ศรีเรือน คนไทเรามีประเพณีจึงได้จัดเครื่องทำขวัญเพื่อสู่ขวัญให้กับคู่ผัวเมีย

ตัวอย่าง

เออ ดั่งสองผู้ข่อย ผู้ลุม่าเป็นเขือย ลูหาบือแมดังหนั้น ก็ฮาโลกลางซูลางหา ก็ฮาโลกลางแลงลางเขือย ก็ฮาตักสองปีฮาม สามปีก่ายกิง ก็ฮาโลยอนม่งลาง ก็โลยอนเบ็งแกง ก็ฮาโลตางกันนา ขากโลตางเล่าเช่า สบก็โลยอนกินหะ มะ ปะก็โลยอนกิน ฮาวาตางฝ่ายเอียนหย่าตันของสือเป็นเจ้าเป็นบือตางนั้น... ญั่งไล่กิดไล่ฮวดตันสองห้องปะศรี ห้องส่วยห้องเงินห้องทองแลง แหวนจันเข้าเกาะเกาะแขนสินสู ชูหากาสินบั้นจงไปเป็นปวงไหว้ปวงเฮาปวงสอกกะเจ้าลุงเจ้าตาตางหนั้น ญั่งโลยีนแขนแลมือสอกะเจ้าลุงเจ้าตาตางหนั้น โอ้กะเจ้าลุงเจ้าตาตางหนั้น เขาญั่งขาม่าเต็งตันสองผู้เป็นลูกเป็นเต้า เข้ามาเป็นป้านางห่าง กายต่างเผ่าเอียนหย่า... กรวามมือฮางบือฮางบือลิด เขามือฮัดไต้มีคอง เขาก็ดั่งเจืองมาหลาเจืองป้อม เงินเบี่ยเหล่าหมู่ ปูหะหน่าจั่วห้วงวามก็ลัดป้านก็เป็นพุ่มบาน ป้านจันจายงามห้ามัก โอ้เอียะขวัญจิ๋วเอามาเอ็ดอู่สู่ขวัญเข้ากระลูเต้านเนื้อ ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 190-191)

3.2.2.2 บทเรียกขวัญ

บทเรียกขวัญของไทยโซ่งมีลักษณะเป็นคำกล่าวเรียกขวัญของคน ของข้าวโดยไม่มีการระบุเรียกขวัญที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย แต่จะเรียกขวัญจากสถานที่ต่างๆ ที่ขวัญอาจหนีไปอยู่ หรือขวัญ

หลงทาง หรือถูกผีหลอกเหนี่ยวไว้ เช่น ป่าเขา ป่าช้า เมืองฟ้า ท้องฟ้า ในอากาศ ถิ่นที่เจ้าของขวัญเคยอาศัย อยู่หรือผ่านไป เป็นต้น พร้อมกับบอกให้ขวัญตามหอยขวัญกลับมา และยังมีอาหารมาต้อนรับขวัญด้วย หรือ บางตอนก็จะบอกว่ามีเสื้อของพี่น้องลูกหลาน (เสื้อในที่นี้มีความหมายเท่าขวัญ) มาช่วยตามหาขวัญ บทเรียก ขวัญในลักษณะนี้ปรากฏเฉพาะบทเรียกขวัญหลง

ตัวอย่างบทเรียกขวัญหลง

ขวัญญ๋ออันยอนยอน ขวัญญ๋ออันยอยยอยขวัญอันเข้าป้าง ... ขวัญหลงเข้าป้าง ... ขวัญญ๋อไปหลงยู่หนึ่ง
เสื้อโตน้ำห่าป้า ขวัญญ๋อไปหลงยู่หนึ่งเสื้อโตน้ำห่าป้า ... ขวัญญ๋อไปยู่หนึ่งเสื้อโตอันเปาะเหลื่อง ขวัญญ๋อไปหลง
ยู่หนึ่งเสื้อโตเลื่องเปาะไม้ ... ยู่เมืองบนใต้หลาวมาเนือขวัญเย้ย ยู่กางหวาใต้เหมาะ ยู่เข้าบ้านแล้วได้ดังมา ...
ขวัญญ๋อไปหลงหนึ่งภูเขาทองหลวงเก่าเฮาเล่าเล่า ... ขวัญญ๋อไปหลงยู่หนึ่งหนองกะหล่ำหลวงเก่าเฮาเล่าเล่า ... ขวัญญ๋อ
มาหลงยู่หนึ่งบ้านเขาย้อยหลวงเก่าเฮาเล่าเล่า ... ขวัญญ๋อมาหลงยู่หนึ่งบ้านเขาย้อยสี่แยกวัดยางเก่ากินกำยเล่าเล่าขวัญ
เย้ย ... ขวัญญ๋อไปหลงยู่หนึ่งสำงองของแหว สำแหว่นอนหลินเล่าเล่าขวัญเย้ย ... ขวัญญ๋อไปหลงยู่แม่เอ๊ะเนื้อเก่า
ก่องจำกิงเล่าเล่า ...

(ผล เฝ้ามั่น, สัมภาษณ์, 2543 : 235-238)

สำหรับบทเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้วก็จะกล่าวเรียกขวัญจากที่นา จากหลุมดินที่วัวควายนอน
เรียกขวัญข้าวที่นากและแมลงคาบไปทิ้ง ให้มาอยู่ที่บ้านอยู่ที่เล่าข้าว

ตัวอย่างบทเรียกขวัญข้าว

โอ มาเอือนเนือขวัญเย้ย ขวัญแมปะสพปะสี ขวัญแมบุญมีขวัญแมบุญมา มายู่เอือนยู่เล่า มายู่ช่องยู่สา
ดักออกโหละฮอยจวดานขากีมาเนือ ดักออกโหละฮอยกวยดานมากีมาเนือ หนกจิบกับเอ๊ะไปก็เข้ามาเนือ หนก
เจ้ากับเอ๊ะไปก็เข้ามาเนือ โดแมงหญียกับถักมีมาเนือมาเนือ นางรรเอื้อแมปะสพปะสี อีแมบุญมีแมบุญมา
เข้ามาเอือนมาเหย้า เข้ายู่เล่ายู่แก มายู่สมยู่เย็น โอเจื่อนีอดมื่อสันต์วันหลี่ เอ็นเข้าขวัญมาเอือนเหย้าแล้วเล่า มายู่
เล่ายู่แก มายู่สมยู่เย็นเล่า มาเข้าเหม็ดจุมิดเล่า ปัดมาเข้าเหม็ดจุมิดเนือขวัญเย้ย

(ลำไย นันทกิจ, สัมภาษณ์, 2543 : 286)

นอกจากนั้นยังมีบทเรียกขวัญอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะแตกต่างจากบทเรียกขวัญข้างต้น คือ
ไม่ได้กล่าวเรียกขวัญให้กลับคืนสู่ตัวเจ้าของขวัญ แต่จะเรียกขวัญออกจากร่างกายของผู้ตายเพื่อส่งไปยังสถานที่
ที่อยู่บนเมืองฟ้า การส่งในที่นี้ก็คือคำพูดที่เชียวบรรยายถึงเส้นทาง ชื่อเมืองต่างๆ เพื่อให้ขวัญเดินทางกลับไป
ได้ถูกต้อง พร้อมกับมีขวัญของเชียวกับผู้ช่วยเชียวอีก 4 คนติดตามไปส่งด้วย บทเรียกขวัญลักษณะนี้ปรากฏ
เฉพาะบทบอกทางผีขวัญ

เนื้อหาในบทบอกทางผีขวัญโดยรวมจะกล่าวถึงชื่อเมือง ชื่อสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ผีขวัญเดิน
ทางไปตามเส้นทางที่บอก ระหว่างทางก็จะบอกให้ผีขวัญพักเหนื่อยเป็นระยะๆ แล้วเดินทางต่อ จนถึงเขต
เชื่อมต่อระหว่างแผ่นดินกับเมืองฟ้า เชียวก็จะบอกให้เชียวบนเมืองฟ้ามารับไปต่อ เมื่อบอกให้เชียวเมืองฟ้ามา
รับเอาผีขวัญของผู้ตายไปแล้ว เชียวก็จะเรียกขวัญของตนเองและขวัญของผู้ช่วยเชียวทั้ง 4 คน กลับมา โดย
เดินทางกลับผ่านเมือง เขา แม่น้ำต่างๆ ตามเส้นทางเดิมจนกลับมาถึงอำเภอเขาย้อย บ้านหนองตางซึ่งเป็น
ถิ่นที่ตั้งบ้านเรือนของผู้ตายและเชียว

ตัวอย่าง

ลูกนี้แล้วเจ้าไปบางกัม แล้วไปบ้านห้วยโลง เจ้าก่ายไปเมืองลัดที่อันแล้ว ... เจ้าก่ายไปสุพรรณ เจ้าก่ายไปเสา

ให้ ชามคงพญาไฟไปโคราชอันแล้ว ... เจ้าย้ายไปน้ำพอง ไปหนองบัวลำภู ไปบ้านเขาสาร ไปตาบ่อแล้วไปบันเปา เจ้าย่าน้ำโขงไปพะเนาเวียงจันทน์อันแล้ว ... เจ้าย้ายไปห้วยจางนาทราย เจ้าย้ายไปฮือดม่วงชุม เจ้าย้ายไปฮือดขามจาง เจ้าย้ายไปฮือดน้ำลิน เจ้าย้ายไปฮือดหาดเหลือง เจ้าย้ายไปฮือดน้ำซอน ... ข่อยบ่าวเขียวจีมาส่งเจ้านานี้เนื้อ มีบ้านก็จี้ตัวไปเสื่อง มีเมืองก็จี้ตัวไปส่าง อูมาเนื้อขวัญบ่าวเขียวจูกันเอาเอ๋ย กินมาตางล้าดอยทั้งยอยฟ้า ... กินมาตางเมืองมด มาตางน่าน้อยอ้อยหนู มาขึ้นปู่เขาซอนลอนมาห้วยอกมาน้ำแต่ ... มาเมืองเก่ามาเมืองซอน ... มาเจียงแหลดมาเวียงจันทน์ มาข้ามน้ำโขงมาบันเปา มาหนองบัวลำภู ... มาฮือดโคราชอันแล้ว มาหมกเหล็ก มาแก่งคุดมาเสาให้ มาเมืองกรุงเก่า มาสุพรรณ มาเมืองลัดทิ มาห้วยโลง มาบางเก็ม มาฮือดเขาย้อย มาฮือดหนองด้างอูมา จึงมาเนื้อ มาตักน้ำเสานา มาต้อป่าเลียงล มาปู่เขากออ้อยกอกำเลียงเอือนเฮาเนื้อ ขวัญเสื้อเสาล่า มาเยอขวัญเอ๋ย

(นิต เฟิงพันธุ, สัมภาษณ์, 2543 : 215-220)

3.2.2.3 บทหาขวัญ

หาขวัญ คือการติดตามหาขวัญตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งปรากฏในบทหาขวัญว่าเป็นการหาขวัญที่บริเวณป่าช้า ในเรื่องการหาขวัญที่ป่าช้านี้ได้รับการอธิบายจากพ่อมด 2 ท่าน ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่าขวัญของคนเมื่อออกจากร่างกายไปจะชอบไปอยู่กับผีขวัญที่เป็นผีล่า (ผีล่า คือผีดำ หมายถึงผีบรรพบุรุษ) ในป่าแหว (ป่าช้า) หรือที่เรือนแหว (บ้านที่ปลูกให้ผู้ตายในป่าช้า) ที่กองฟอน (ซากกองฟอนที่เผาศพ) หรือบางครั้งอาจติดตามผีขวัญบรรพบุรุษขึ้นไปอยู่บนเมืองฟ้าด้วย ดังนั้นจึงต้องหาขวัญตามสถานที่ผีขวัญบรรพบุรุษอยู่ตั้งแต่เมืองฟ้ามาจนถึงเมืองแผ่นดิน คือที่ป่าช้า เนื้อหาในบทหาขวัญจึงปรากฏการบรรยายติดตามหาขวัญตามสถานที่ต่างๆ ในป่าช้าที่ล้าอยู่ นอกจากนี้ยังมีบางตอนที่กล่าวถึงสิ่งของที่หมอขวัญ (ผู้ทำพิธีนี้คือพ่อมด) ใช้ติดตามหาขวัญ ได้แก่ ห่อเสื้อผ้าของลูกหลานญาติพี่น้อง (เสื้อผ้า มีความหมายเท่ากับขวัญ) อาหารเครื่องรับขวัญ คือข้าว ไข่ และปลา

ตัวอย่างบทหาขวัญ

โอ้ยเฮน้อ หาขวัญหันบ้านนายเฮาล่ากินแล้ว หาสับแล้วตีบ่อนบ้านกิน เสื้อเจ้ามดเมืองโจ้เกาะห์ เพียเจ้าหย่อน กิมเหาะหาขวัญ ขวัญกักเก๋หาหมิงกวัดแกว่งแปลยหาเนื้อ กวัดแกว่งเสื้อแปลบหาขวัญ โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ๋ย เมื่อหาขวัญล่าต้นดอง ล่าองแขวล่าแวนอนหลิน เมื่อหาขวัญหันบ้านน้อยบ้านไก่อ้นมดเอ๋ยมนต์เอ๋ย ... เมื่อหาขวัญหันกักแขวน้อมดเอ๋ยมนต์เอ๋ย เมื่อหาขวัญที่ปายแหว ... โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ๋ย เมื่อหาขวัญหันลูกหลานเขาหมาง เมื่อหาขวัญหันลูกหลานเขาปอง เมื่อหาขวัญหันกองฟอนเขาอยู่ เมื่อหาขวัญหนึ่งกองถ่านบงบง เมื่อหาขวัญหนึ่งอุ้ยถ่มงจิบ เมื่อหาขวัญหนึ่งหอบน้อยสุโหล เมื่อหาขวัญหนึ่งนกจิบเสาะเกาะ เมื่อหาขวัญหนึ่งนกเกาะจิบเสาะหลวง ... โอ้ยเฮน้อ หาขวัญไล่ขวัญกับจิ้งเภา หาขวัญเข้าไล่ขวัญกูเข้าไล่เดงหมูขวัญหัว ขวัญหัวเข้ามาส่งถึงเจ้าขวัญเก่าเข้ามาส่งถึงกิง หาขวัญบ้อหาเปา เลหาขวัญบ้อเลหาหลาย หาขวัญเลียงจิลาย ถงอูมีเข้ากับป่า ถงหลามีเข้ากับไก่อ เข้ากับไก่อมาหา เข้ากับป่าไถ่มันมาตอย เข้ากับก้อมมาอ่อนขวัญกิน ...

(แอ เจือจาน, สัมภาษณ์, 2543 : 197-200)

3.2.2.4 บทนำขวัญ

นำขวัญ คือการนำขวัญที่ติดตามหาในที่ต่างๆ จนพบ แล้วนำขวัญออกจากสถานที่นั้นเพื่อนำกลับมามอบให้กับเจ้าของขวัญ เนื้อหาในบทนำขวัญกล่าวถึงการนำขวัญออกจากที่ต่างๆ ในบริเวณเรือนแหวหรือบ้านผู้ตายในป่าช้า เช่น “เมื่อนำขวัญหนึ่งไหมเหลืองเกี่ยวกมเปาะ* ผู้เฒ่าเญือก่าก่องจำกิง” หมาย

*“ไหมเหลืองเกี่ยวกมเปาะ” หมายถึงเครื่องใช้อย่างหนึ่งสำหรับตกแต่งบ้านผู้ตายในป่าช้า ทำจากไหมสีเหลืองถักเป็นดอก

ถึงไปนำขวัญที่ไปอยู่กับไหมที่ปักเป็นดอกตกแต่งบ้านผู้ตายในป่าช้า ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด หรือ “เมื่อนำขวัญหั้น บานน้อยบานไก่อ้น” หมายถึงไปนำขวัญที่ไปอยู่บ้านผู้ตายในป่าช้า หรือ “เมื่อนำขวัญหั้นหาน้อยสุไหหล” หมายถึงไปนำขวัญที่ไปอยู่ที่ไหใส่กระดูกผู้ตาย” นอกจากนั้นแล้วบางตอนก็บรรยายว่ามีอาหารให้ขวัญกินด้วย บางบรรยายว่าเสี่ยงทายแล้วได้ผลว่านำขวัญกลับมาได้แล้ว เป็นต้น

ตัวอย่าง

... โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเฮ้ย เมื่อนำขวัญหนึ่งไหมเหลืองเกี่ยวกมเบาะ ผู้เอ๊ะเอื่อก่าก่องจำกิง เมื่อนำขวัญหนึ่ง ปูยาตายายเอ๊ะเอื่อก่าก่องจำกิง โอ้ยเฮน้อ ญินเสียงหมอเอ็งเข้ามาเส ญินเสียงหมอหาเข้าเต้า เมื่อนำขวัญหั้น บานน้อยบานไก่อ้นมนต์เอ้ยมนต์เอ้ย ... โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเฮ้ย ลูกมาเอ้มิงเอ้ยหลิงมาเอ้ยขวัญเอ้ย ขันเมืองนี้ เมืองโกลเข้าญิน ... ขวัญต้างนำเข้ามาวนมาเน้อ ขวัญต้างนาเข้ามาวนเต้า ฮอดเอ็งจิสักกินเหล้า เข้าบ้านจิสักกินหมู จิสักกินเหล้าสาธุ จิสักกินหมูตามตั้ง จิสักกินเหล้ากวตเหญาฮ้างขวัญ ปีน่องอ้มข้าไก่อมาหา ลุงตาญิงสาวหลาบ้านหมู เหล้าสาธุแล่นมาซ้อง ขวัญจึงหย่อนสองไหลมวนมา ขวัญเลี้ยงจ่ายเอ้ย โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเฮ้ย เมื่อนำขวัญ หั้นปูสำเขาหมางน้อมดเอ้ยมนต์เอ้ย เมื่อนำขวัญหั้นอุส่างเขาปอง เมื่อนำขวัญหั้นกองถ่านบงบงกันน้อมดเอ้ยมนต์เอ้ย เมื่อนำขวัญหั้นอุน้อยถึงแมงจิบ เมื่อนำขวัญหั้นหาน้อยสุไหหล เมื่อนำขวัญหั้นนกจิบจิบเสามาเมะ เมื่อนำขวัญ หั้นนกเจาะจิบเสาลวง... โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเฮ้ย เสี่ยงเก็บเขากิไล่หมาเน เสี่ยงเก็บเขาทายไล่กู่ เสี่ยงเก็บเขามือแล้วกิว นำขวัญใส่ขวัญกิมมาแล้วกิว นำขวัญใส่ขวัญกู่ ใส่มาตังหมูขวัญหัว ขวัญหัวเกี่ยวขวัญเมียบอไป ขวัญสองไหลเกี่ยว ขวัญปือลูมลูจวนมาแล้วกิว ขวัญเต็งกับเต็งเผื่อนเข้ามาแล้วเล่ ขวัญเต็งเขื่อนเต็งหยั่วกิมมาแล้วกิว ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 203-205)

3.2.2.5 บทอาบขวัญ

อาบขวัญ คือการอาบน้ำให้ขวัญหลังจากที่นำขวัญออกป่าช้ามาแล้ว เนื้อหาในบทอาบขวัญ โดยรวมบรรยายถึงการให้ขวัญอาบน้ำ ทำความสะอาดชำระสิ่งสกปรก บอกให้ขวัญอาบน้ำในที่ดีๆ อย่าไปที่ ลึก ขวัญอาบเสร็จแล้วก็ให้แต่งตัวเสื้อผ้าชุดใหม่ และยังให้บริวารของพ่อมด คือช้าง ม้า ลวง ลา อาบน้ำด้วย สุดท้ายได้นำขวัญกลับถึงบ้านเจ้าของขวัญ

ตัวอย่าง

โอ้ยเฮน้อ ดิบขวัญเป็นกินหนะเหนียว เหนียวขวัญเป็นผู้เหลียวหนะนอน ขวัญเข้าเข้าฝิป่า วอนขวัญเข้าเข้าหอ นหาฝิพ่าย เข้าปิปือตัวผู้ก่อน เว้าฮอยปือตัวจูกิน นีวก้อยตอนชนบัว นีวลวงตอนชนนอนแกเสื้อ แกเสื้อไวนาอุ หมอปา แกเสื้อไวนาหลาหมออุ้มหมอเสี้ย ลงอาบน้าวังเหญาเสียไโก ลงไวน้าวังเหญาเสียเหือ เหือกวาว้าเหือเหลือง เหือกวาวเมืองเหือฮ้าย อาบน้าหมันตุ้มตะ อาบน้าหมันตุ้มแต่ง มือสะแกบวันปะ น้ากายเสียจิงนากือ อาบน้าย้ายูเหิง มั่นหนาววางกิงจียอน อาบน้าย้าอาบน้าไปเล็ก ... จักเอาเสื้อหั้นกวงหลวมมานุง จักเอาเสื้อหั้นกวงกุ่มมาเบ็ง ... ขึ้น หลังจ้างปิปายน้า ขึ้นหลังลวงหลังลาปิปาย อาบน้าจ้างอาบน้าสิกกวงอาบน้าลวงลาอาบน้าสิกกิปี สิต้องปีมะต้อสิต้องงา แหงน... ก้าเอื่อนลวงเอื่อนตาไปแล้ว แก้วหล่าน้อยกอยย่างมาเอื่อน ไต่กันหลุมกันกุ่มมาปาน ไต่ปาหญ้าน้อยเพียงแปด มาเอื่อน... จ้อนขวัญนอนขวัญมาเอื่อน กินยูเอื่อนจิงอู ผู้บ้านเอี้ยะขวัญมาเอื่อน อูมาขวัญเอ้ย ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 206-209)

3.2.2.6 บทปลอบขวัญ

ปลอบขวัญ คือคำกล่าวเชิญขวัญให้กินอาหารต่างๆ หลังจากที่เราเรียกขวัญกลับคืนสู่ตัวเจ้าของขวัญแล้ว : ลักษณะของคำกล่าวปลอบขวัญจะกล่าวเชิญขวัญที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย โดยในตอน เริ่มต้นจะเชิญขวัญใหญ่เป็นชุดๆ ทีละ 2 ถึง 3 ขวัญ เป็นต้นว่า เชิญขวัญปลายปิด ขวัญตีนผม ขวัญกระหม่อม

แล้วก็บรรยายให้ขวัญกินอาหารเครื่องรับขวัญ เมื่อบอกให้ขวัญกินอาหารครบทุกอย่าง ก็จะเริ่มเชิญขวัญอื่นต่อ ซึ่งในตอนนี้จะกล่าวเชิญเชิญเป็นชุด ๆ อีก เช่น ขวัญหน้าผาก ขวัญคาง ขวัญคอ แล้วก็บรรยายอาหารเครื่องรับขวัญซ้ำแบบเดิม เป็นต้น และจะกล่าวเช่นนี้เรื่อยไปจนครบทุกขวัญ

เนื้อหาในบทปลอบขวัญจะบรรยายถึงอาหารที่อยู่บนพานขวัญอย่างละเอียด ใช้ถ้อยคำที่ไพเราะกล่าวถึงอาหารแต่ละอย่างว่าเป็นของดีเป็นของพิเศษ เช่น หัวหมูใหญ่เท่าดวงข้าว ไก่ตัวสูงเท่าห่าน ข้าวเมล็ดใหญ่ขาวใส เหล้าที่คนจีนฮ่อหาบขาย อ้อยลำใหญ่รสหวาน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ขวัญพึงพอใจและจะได้อยู่กับเนื้อตัวเจ้าของขวัญไปตลอด การบรรยายอาหารที่อยู่บนพานขวัญนี้หมดขวัญใดอธิบายเพิ่มเติมว่าจะต้องบรรยายให้ครบทุกชนิด ไม่เช่นนั้นขวัญจะไม่รู้และไม่ได้กิน และถ้าหากอาหารสิ่งใดไม่มีก็จะบอกให้ขวัญกินไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นการโกหกขวัญ

ตัวอย่างบทปลอบขวัญในบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่

เออ ขวัญเอ้าะมาล้อมแม่มือนแก้ว มาล้อมแม่มือนมน ... ขวัญแอแซแปเจ้า เอ้าะกินเข้าหลายเล้าหลายหนอ แดนล่าง เอ้าะกินกวางต่างเมืองเขาก้า เอ้าะกินน้ำบ่อขายาฮีน ... ขวัญแต่เล็กกินแดง ขวัญแต่แดงก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่แดงกินอ้อย ขวัญแต่น้อยกินไส้ม่อนเหลืองก็กิน ขวัญป้อแม่มแม่มหยางหยักแต่กำเมืองวา ลุงตาแต่มหยาง เบือนหยางขวางตังแต่เมื่อน้อยก็กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง กินเต็งหัวหมูหลวง เหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งไก่ตอชุง สูงขาวหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมยเมยงูงำ กินกางโกนกางปี เบื่อเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งตัญญูกิน กินเต็งเตาผู้ตอง ใส่ธงงักกินอ่อนหวานมัน กินเต็งซิบหอเขามอแลนดางนา เก้าหอปามอแลนดางบ้าน กินกับกำเข้าโฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่มัน ... กินน้ำต้มอันเล่าแล ปูแป้นเล่าถั่วย กินเต็งเหล่าให้ให้เหล่าก่ายหม่อ เหล้ากวัดก้อฮั่นมาสาย กินเต็งเข้าต้มอันกับกม เข้าหมอนอันกับฟาบ ก้วยเปาะกับเบามัน กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง อ้อย ป่องขันสำถักกินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตาแห กินเต็งส้มมะเกี้ยงมะแวงขาวชุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวานเย็น กินเต็ง ก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีกัก ส้มหน่อฮกเต็งถวงก็กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งชะหมกก่อนหวานมัน ชะหมกจันชะ หมกแข่งงาตัด จันฮับขัวแกมถั่วางเจียง กินเต็งชะหมกเปี่ยเสาสี ชะหมกเบาไม้บ่าบับวงกม กินเต็งเข้าเกียบกุ้งสี เหลืองแหลง ชะหมกบั้งชะหมกโก่กินอ่อน จูอันก็จูมิ จูสิก็จูโล บือซีไฮ่ล็กสิงอันเล่า ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอญจีลาเมื่อ เล่าเมื่อขวัญปายปัดลุ่มก็กิน ขวัญดินผสมลู่เหือกก็กิน ลู่เหือกฮ่อนเบือนเจ็ด ขวัญเจ็ดแล้วรึกวง นึกหน้าขวัญ ขวัญหัวขวัญกำหม่อมก็กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาโตตอจวง หัวหมูหลวงเหญาตอหล่องกิน เต็งหูเต็งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งกางเต็งลัน ปิ่นจอนกินหมัดจอน ... ขวัญหน้าผาตั้งตั้งแต่มหยาง ขวัญตงกางเหือ ย้อย ขวัญอยู่เกยติดอกก็กิน ขวัญอยู่กอดติดอกก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ... ขวัญสองหูฮู้ฟัง ขวัญสองตาฮู้ฮู้ก็กิน กินเต็งเข้า นาดานชุกเหลือง กินเต็งเข้านาเฟืองชุกป้อมก็กิน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ... ขวัญกำหล่นหัวหมี่บั้งยาวก็กิน ขวัญเป็น บ่าวเป็นสาวหันเอือนป้อเอือนแม่มเชิดเขยก็กิน ขวัญเป็นเอื้อยเป็นอีหันเอือนเอื้อยเอือนป้อหอมของก็กิน กินเนื้อขวัญ เอ้ย ... ขวัญกิกแก้วเหญาแดงก็กิน ขวัญกิกแก้วเหญาแดงกำก็กิน แก้วพันหลาดอมจิกก็กิน แก้วพันถ้อมแผ่น ขวัญ บัวน้อยก็อมก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาโตตอจวง หัวหมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหางเนื้อ ขวัญเอ้ย กินเต็งกางเต็งลัน ปิ่นจอนกินหมัดจอน ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 245-252)

สำหรับบทปลอบขวัญของบททำขวัญควายจะไม่กล่าวรายละเอียดมากเหมือนกับบท ปลอบขวัญของคน เป็นคำกล่าวเชิญกินอาหารสั้นๆ โดยเริ่มจากกล่าวถึงอาหารเครื่องรับขวัญก่อนแล้วจึงเรียก ขวัญกิน ซึ่งปรากฏคำเรียกขวัญของควายเพียง 8 ขวัญ คือ ขวัญเขา ขวัญตา ขวัญโคนเขา ขวัญคอ ขวัญเท้า 4 เท้า ขวัญกลีบเท้า ขวัญเล็บเท้า และขวัญปลายหาง ส่วนการบรรยายอาหารเครื่องรับขวัญมีใจความว่าผู้คนที่ อยู่บนเรือน (หมายถึง ญาติพี่น้องของเจ้าบ้านที่จัดพิธี) ได้จัดอาหารเครื่องรับขวัญหลายอย่างใส่พานขวัญ

นำอาหารซึ่งมีข้าวสุกปั้นเป็นก้อนกับไข่แดงสีเหลือง มีปลา มีปู และหนุ่ยาวางลงที่โคนเขาของควาย ดังข้อความข้างล่างนี้

ผู้แต่งเขียนเข้าเรื่องป้อมเสาศาญ์องสุขวัญวัย เขาหลาป่านกินเสाप่านแบบด้วย ป้อนเข้าย้วยแกมใส่มอน เหลือง ปั้นเข้าย้วยแกมใส่มอนแดง ปามันป้อมปวงจก้านก้อง ปู้องขึ้นหันนาศ้างแกมมะลางหาว หลาเจืองขวัญ ตุกก็อ หนอป้อมยกมือไหว้กิกเขา ญ่ากมบางเอาเสาชางเบาส้อย เอาเสาญ่าเบ็ดน้อยโป่งอ่อนป่อยสอย เอาเสากำเมื่อสุขวัญเขางำกิกิน ขวัญจูดาส่างอ้อยสร้อยกิกินเนื้อ ขวัญกิกเขาก็อแก้วเอื้องก้อมิงฆ่าแอะกิกิน ขวัญสัดนตอยมาญ์ญ้อย ขวัญกึบก้อยเลียบซ้อน ขวัญเตงญางต่างกิกิน ขวัญปายหางแกว่งญงไล่ลั่นกิกิน ...

(ไปล์ อุ่นเป็นนิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 288)

3.2.2.7 บทปลอบแม่เบ้าแม่นาง

ปลอบแม่เบ้าแม่นาง คือคำกล่าวบอกแม่เบ้าแม่นางหรือย่านางผู้ทำหน้าที่ดูแลขวัญของคน ซึ่งมีทั้งหมด 12 แม่นาง ให้กินอาหารเครื่องรับขวัญ ลักษณะการบอกแม่นางให้กินอาหารนี้จะกล่าวชื่อแม่นางครั้งละ 1 หรือ 2 ชื่อ แล้วก็บอกให้กินอาหาร ส่วนการบรรยายอาหารจะบรรยายแบบเดียวกับบทปลอบขวัญ จะแตกต่างกันตรงที่เมื่อบอกแม่นางกินจบแล้ว จะกล่าวขอให้แม่นางอยู่รักษาดูแลตัวเจ้าของขวัญ เมื่อบอกแม่ นางชุดแรกจบก็จะกล่าวชื่อแม่นางชุดต่อไป โดยกล่าวซ้ำแบบเดิมจนครบทั้ง 12 แม่นาง

ตัวอย่าง

จีญอป่านเมื่อสุกวักแมนาง เมื่อสุฮางแม่เบ้า เมื่อสุเจ่านางเงินนangkำบุญสูงป็นจื่อ กินเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่น ปิ่นจ่อนกินหมัดจอน กินเต็งไก่เหญาโตตอย สูงขาโตตอย หินผ่านฟ้ามาเมยเมยงก่า กินกางโกงกางปีเบือญื่อ กินเต็งซิบห่อเข้า กินเต็งเก้าหอปา เนื้อย่านางเอ้ย กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยมั้น ... ย่านางกินแล้วป็นเบ้าลงเมืองลุมสัดนเนื้อย่านางเอ้ย ป็นกินลงเมืองลุมซกส่ายเข้าป็นล้อยลือเต็งเอือน ... ดักปอนนี้ก็แลงเนื้อย่านางเอ้ย แป้งปอนนี้ก็แล้วแก้วลางมอญจีญอป่านเมื่อ แม่เบ้าบางนางเบ้าเลือด เกิดถั่วเบ้าป็นกินกิกเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่น ปิ่นจ่อนกินหมัดจอน ... ย่านางกินแล้วซิบปิสูเบ้าเลี้ยวเนื้อย่านางเอ้ย เก้าฟ้าสูลางเลี้ยว กินแล้วย้าเข้าถั่วเบ้าเหียงไปไล่ไปฝ่ายขวา ... เมื่อสุพูฆ่าสุขบิบิน ย่าข้างข้างหล่องเบ้ากิกเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่นปิ่นจ่อนกินหมัดจอน ... ย่านางกินแล้วน้ำตุ้เข้าไหลเอ้าะซีสม น้ำนมเข้าไหลเอ้าะเลียงล เข้าไหลเลียงลหลายกิน เข้าไหลเลียงลหลายก่า เลียงลเด้าหลายจันญ์จาย ...

(แอ เจื้อจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 262-266)

3.2.2.8 บทปลอบเมืองขวัญ

ปลอบเมืองขวัญ คือคำกล่าวบอกเมืองขวัญซึ่งอยู่บนเมืองฟ้ากินอาหาร ในเรื่องนี้พอมตท่านหนึ่งช่วยอธิบายว่าขวัญของคนโยงโยสัหมันช้อยอยู่กับเมืองขวัญ ในยามที่คนปกติไม่เจ็บไข้ขวัญของคนผู้นั้นที่โยงโยอยู่กับเมืองขวัญก็จะอยู่ในภาวะปกติสุข แต่ถ้าเกิดเจ็บไข้ไม่สบายหรือด้วยสาเหตุอื่นใดก็ตาม ขวัญที่โยงโยอยู่กับเมืองขวัญก็จะไม่ดี ฉะนั้น เมื่อทำขวัญให้กับตัวเจ้าของขวัญแล้วจะต้องมอบอาหารและเครื่องใช้ให้กับเมืองขวัญเพื่อเป็นการรับขวัญด้วย เนื้อหาในบทปลอบเมืองขวัญกล่าวถึงญาติพี่น้องของผู้ได้รับการทำขวัญได้นำไม้ หนุ่แฝกมาซ่อมแซมเรือนขวัญ และยังจัดอาหารเครื่องทำขวัญมาให้กับเมืองขวัญ ซึ่งคำบรรยายอาหารในบทปลอบเมืองขวัญนี้มีลักษณะเดียวกับบทปลอบขวัญ

ตัวอย่าง

เมื่อสุเจ้าเอือนมิงปันลัน เมื่อสุเจ้าเอือนขวัญเมื่อสุเมืองขวัญอุฮา เมื่อสุฟ้าเมืองเหมาะสูงขาว ขวัญเป็นบ่าวเป็นสาว หันเอือนป้อเอือนแมเอ็ดเฮ้ย ...ไม้เหม็ดไม้เมืองลุมเอามา กาเหม็ดกาเมืองเปียงมาหยาด ปีน้องจอยจามกา ลุงตาจอยจามหญ้า หว่าจิงจอยลั่วสุเสาก็ญั่งฮมญ่องปี ... ฝนตึกมะฮัวปาแปน ฟ้าแหลดแล่นญั่งบือส่องตื่นอน ก็ญั่งหลีญ่องปาแปน แนนญ่องเก่าปายหลัง เขาญั่งแดงเจืองป้อม มีป้านเข้าป้านขวัญมาเข้าเมืองขวัญกิน ... ก็กินเนื้อเมืองขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูลวงเหญาตอหลัง กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปีนจอนกินเหม็ดจอน ... เขียะกันกินจุตา หากินกินจุหน้า กินเข้าอ้อมไส้ต้องเนื้อเมืองขวัญเอ้ย

(แอ เจื้อจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 279-281)

3.2.2.9 บทสอนขวัญ

สอนขวัญ เป็นคำกล่าวในเชิงสั่งสอน เตือนขวัญให้อยู่กับเนื้อกับตัวเจ้าของขวัญ อย่าได้ออกไปจากตัวเจ้าของขวัญ เนื้อหาในบทสอนขวัญโดยรวมมีเนื้อหาคล้ายกัน เช่น ห้ามไม่ให้ขวัญเข้าป่า เข้าดง ไม่ให้ขวัญฟังคำพูดของนก ฟังคำพูดของพริก ฟังคำพูดของมะเขือ หรือฟังคำพูดของผี ให้ขวัญอยู่บ้านอยู่เรือน เป็นต้น

ตัวอย่าง

ขวัญกินแล้วจีบาะเข้าขวัญนอน สอนขวัญเข้าขวัญอยู่ ซิบมือย้ากวาอื่นเนื้อขวัญเอ้ย หมั้นฟ้าย้ากวาเมืองกวาบ้าน เป็นกินเลื่องกวาเมืองเป็นกินฮ้าย นกซังฮ้องก็ย้าดาหลิวเนื้อขวัญเอ้ย ... ขวัญตึกมาหอมหอมขวัญเข้า จิตับขวัญซังเข่างาสอน จีจอนขวัญซังเข่างาไซ ขวัญย้าหลิดย้าไหลเสียเจ้า เอ๊ะมาเข้าเลาติน กินเก่าเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย เข้ามาติดนตือกึ่งมันแกวมะแวน เข้ามานเจ็ดจันเอ็ดมานวางนอน เป็นผู้ตังน่านเป็นกินเล่ขวัญเอ้ย ฟังกวามผู้หอมเล็กภูจีแอบสอนถ้อย ฟังกวามผู้หอมน้อยภูจีแอบสอนขวัญ เป็นผู้ตังน่านเป็นกินเล่ขวัญเอ้ย ย้าไปฟังผู้มะเขือ ฟังกวามผู้มะเขือตานจีบิจจ่าแจ้ว ...

(แอ เจื้อจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 281-282)

นอกจากโครงสร้างทั้ง 9 ขั้นตอนแล้วยังพบว่าในตอนท้ายของบททำขวัญบางส่วนมีเนื้อหาเป็นคำให้พรแก่ขวัญ ขอให้มีความสุข ขอให้มียาอายุยืนขวัญเย็น ขอให้สดชื่น อยู่เย็นเป็นสุข

ตัวอย่างในบทเพลงขวัญผู้ใหญ่

... เออ แป้งเข้าแป้งขวัญเฮแล้ว เฮเต่าแก่มันยืนกานนี้หนะ ขวัญลูขวัญหลานก็เข้ามันเข้ายืนเนื้อ

(แอ เจื้อจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 285)

อีกตัวอย่างหนึ่งปรากฏในบทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว

...โอแล้วเข้าเป็นผัวมันเมียยืน ซิบปีย้าเข้าถ่ายหนา เก้าฟาย่าเข้าถ่ายกูดถ่ายไหลยเล่เนื้อกานนี้หนะ ญั่งเข้ามาหลี่เล่เนื้อกานนี้หนะ

(เลี้ยว แสงหอม. สัมภาษณ์. 2543 : 294)

3.2.3 รูปแบบคำประพันธ์ของบททำขวัญของชาวไทโซ่ง

3.2.3.1 ลักษณะรูปแบบคำประพันธ์

บททำขวัญของคนไทโซ่งถูกถ่ายทอดไว้ในรูปแบบวรรณกรรมมุขปาฐะ เรียกกันว่า “กวีาม” หรือความ มีลักษณะการแต่งคล้ายกับคำประพันธ์ชนิดร่าย โดยก่อนไปทางร่ายยาวมากที่สุด ซึ่งลักษณะดังกล่าวสังเกตได้จากจำนวนคำในแต่ละวรรคไม่แน่นอน โดยมากมีตั้งแต่ 5 คำขึ้นไปจนถึง 12 คำ หรือมากกว่านั้น บททำขวัญบทหนึ่งจะมีมากมายหลายวรรค และมีการสัมผัสคล้องจองระหว่างวรรคเพื่อให้มีความไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น การสัมผัสระหว่างวรรคจะสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคหน้าไปยังคำใดคำหนึ่งของวรรคถัดไป ไม่มีจุดสัมผัสที่แน่นอน อย่างไรก็ตาม ลักษณะการสัมผัสสัมผัสนี้มักไม่เคร่งครัด คือไม่ปรากฏทุกวรรค บางวรรคก็ขาดการสัมผัส ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เออ มะก้ามะอุ้งจิกหน้า มะวามะอุ้งจิกจื่อเสือก่าบางนางไล ยูหลือฮาเป็นยะ ปะหลันนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็นมือเปา เป็นเหาเป็นมือก้า ซิบก้าญั่งสายจ้าง กางกินญั่งสายเต่า ตื่นเจ้าใส่ฝนหลาย สายงายใส่ฝนแหลค ใส่ฮ้ายต็ดกึ่งหลาง เลื่องจ้างคอดหวางหวาเอือนเหย้า ... หัวเอือนเหย้าเซามะมีกินแตง แห่งเอือนเหย้าเซามะมีกินเจา เซาบือฮ้อยเจ้าเสื่อเขาไว้ตือผอม มะหย่อมไว้ตือเจ็บตือฮ้าย แปยูฮอญั่งเข็นละน้าว เสื่อปาดข้าวลายถี้เข็นลง อุ่มเสื่อไปสุไถ่ ไถ่เสื่อไปสุเอี้ยงสุมอ ไปสุเอี้ยงมะมีผิซังคอ ไปสุมอมะมีผิซังวา เอ้าหน้าไกตาดนคอ มอหลวงตานใส่ไล่ ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 235-244)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าบททำขวัญในตอนนี้มีลักษณะการแต่งคล้ายกับร่ายยาว คือในด้านจำนวนคำปรากฏตั้งแต่ 5 คำขึ้นไป ด้านการสัมผัสระหว่างวรรคมักไม่เคร่งครัด ซึ่งจะเห็นว่าขาดสัมผัสระหว่างวรรคที่ 2 กับ 3 คือ “... มะวามะอุ้งจิกจื่อเสือก่าบางนางไล ยูหลือฮาเป็นยะ ...” ระหว่าง วรรคที่ 16 กับ 17 คือ “... มะหย่อมไว้ตือเจ็บตือฮ้าย แปยูฮอญั่งเข็นละน้าว ...” และวรรคที่ 18 กับ 19 คือ “... เสื่อปาดข้าวลายถี้เข็นลง อุ่มเสื่อไปสุไถ่ ...”

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง มีความว่า

ข่อยบ่าวเขียยจีเบาะตางเข้าเจ้าก่อนน้อเจ้าเอ้ย ลูกนี้แล้วเจ้าไปบางเก้ม แล้วไปบ้านห้วยโลง เจ้าก่ายไปเมืองลัดถิ์อื่นแล้ว ตาแลงนิงเจ้าเอ้ย เสื่อฮ้านิงเจ้าจึงตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปสุพรรณ เจ้าก่ายไปเสาให้ ขามตงพญาไฟไปโคราชอื่นแล้ว ตาแลงนิงเจ้าเอ้ย เสื่อฮ้านิงเจ้าจึงตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปน้ำพอง ไปหนองบัวลำพู ไปบ้านเขาสาร ไปคาบ่อแล้วไปปิ่นป่า เจ้าขามน้ำโขงไปเวียงจันทน์อื่นแล้ว ตาแลงนิงเจ้าเอ้ย เสื่อฮ้านิงเจ้าจึงตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปห้วยจางนางทราย เจ้าจึงก่ายไปฮือดบ้านม่วงชุม เจ้าจึงก่ายไปฮือดขามจาง เจ้าก่ายไปฮือดพะเนา เจ้าก่ายไปฮือดหาดเหลือง เจ้าก่ายไปฮือดน้ำซอน เจ้าก่ายไปฮือดถีนนาซาง เจ้าก่ายไปฮือดบุผาบุญ ...

(นัด เพ็งพันธุ์. สัมภาษณ์. 2543 : 215)

ตัวอย่างข้างต้น คือบทบอกทางผีขวัญ จะเห็นว่ามีกรวางคำในลักษณะแบ่งเป็นวรรค แต่ละวรรคมีจำนวนคำระหว่าง 5 – 11 คำ ส่วนด้านการสัมผัสระหว่างวรรคนั้นแทบจะไม่มีสัมผัสกันเลย

ในที่นี้จึงสรุปได้ว่า บททำขวัญไทโซ่งมีลักษณะการแต่งคล้ายคลึงกับร่ายยาว กล่าวคือไม่เคร่งครัดในด้านจำนวนคำ จำนวนวรรค และการสัมผัสเชื่อมระหว่างวรรค

3.2.3.2 ลักษณะภาษาในบททำขวัญ

บททำขวัญไทโซ่งปรากฏการใช้ภาษาที่เป็นคำศัพท์ภาษาไทยและภาษาไทยท้องถิ่นโดยทั้งหมด ไม่ปรากฏการใช้ศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต หรือคำราชาศัพท์ อย่างไรก็ตาม แม้คำศัพท์ส่วนใหญ่จะเป็นศัพท์ภาษาถิ่นไทโซ่ง แต่ก็สามารถฟังเข้าใจได้ เพราะชาวไทโซ่งมักใช้ภาษาไทโซ่งปะปนกับภาษาไทยมาตรฐาน

ส่วนสำเนียงพูดนั้นก็มีความศัพท์บางคำที่ออกเสียงแตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน (ดูรายละเอียดในบทที่ 2 เรื่องภาษาและอักษร) มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

... มาขวัญมาเน้อขวัญเอ๋ย มือขวาจิกะสามา มือขวาจิก้าป้า ถงเส้อมีเขากับป้า ถงหลามีเขากับไ้ เขากับไ้ มาหา เขากับป้าโตมันมาต้อน เขาหลอนซอมมาอ้อยขวัญกินอีเน้อ มัดหลินมายวง มัดหลวงมาใกล้ อูมาขวัญเอ๋ย มาเชื่อนแต่ตะเวนญ้งเจ้า มาเข้านันแต่ตะเวนญ้งญ้ง ตะเวนจิตักลเจ้ากอยแลง ตะเวนจิแสงลุด้ากอยถ่าแล้วขวัญเอ๋ย อูมาแล้วขวัญเอ๋ย อูเข้าฮูหมอปา มาเข้าหลาหมอสอน มาเข้าจอนลายถี่หมอเอาเน้อขวัญเอ๋ย ... ขวัญเอ๋ยอย่าไปอยู่กะ คองน้ำไหล อยู่กะป้าไผ่ตงกว้าง ย้าไปเตียวตักก้างกินเผื่อจะหิวมันเน้อขวัญเอ๋ย ญินเสียงหมอเฮียะแล้วมา ...

(แต่ ชูพันธ์, สัมภาษณ์, 2543 : 299)

ตัวอย่างบททำขวัญข้างต้น เป็นบทเรียกขวัญหลง จะเห็นว่าการใช้ศัพท์โดยรวมเป็นคำง่าย ๆ พื้นบ้าน ฟังแล้วเข้าใจได้ทันที แต่ก็มีความศัพท์ส่วนหนึ่งที่เป็นคำภาษาไทยซึ่ง ซึ่งเข้าใจความหมายได้ยาก เช่น คำว่า “ข้า” (เถิด) “กะสา” (สวิง) “ป้า” (มัด) “ถง” (ห่อผ้า) “หลา” (ห่อผ้าสะพายบ่า) “หลิน” (คนไม่สำหรับจุดไฟ) “ตะเวน” (ตะวัน) “แลง” (อาหารเย็น)

ใจความในบทเรียกขวัญตอนนี้เป็นบทเรียกขวัญให้กลับมาอยู่ในสวิง ห่อผ้า ซึ่งมีข้าว ปลา ไก่ต้มมาตามขวัญ ให้ขวัญกลับมาเรือนในเวลาที่จะวันยังไม่ตก ไม่ให้ไปอยู่ที่คลอง ไปอยู่ป่า ไม่ให้ขวัญไปเที่ยว หากขวัญไม่ไปเที่ยวก็จะได้กินเผือกมัน

นอกจากนั้นแล้วในบททำขวัญยังปรากฏคำที่ใช้เรียกขวัญที่เป็นส่วนประกอบของร่างกายบางอย่างเป็นภาษาไทยซึ่งด้วย เช่น ขวัญแอะ (ขวัญสมอง) ขวัญสบ (ขวัญปาก) ขวัญแหว่ (ขวัญฟัน) ขวัญกำหล่น (ขวัญท้ายทอย) ขวัญอ๊กแอ่ (ขวัญรักแร้) ขวัญปักปุ่ม (ขวัญท้อง) ขวัญกิมโกย (ขวัญสะโพก) ขวัญหมกหลวง (ขวัญที่อวัยวะเพศผู้หญิง) ขวัญป้องแขน (ขวัญข้อมือ) ขวัญป้องขา (ขวัญข้อเท้า) ขวัญป้องแก้ง (ขวัญน่อง) เป็นต้น

สำหรับการใช้คำศัพท์ภาษาไทยท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นคำศัพท์ที่คนไทโซ่งในอำเภอเขาชัยใช้พูดกันใช้ในชีวิตประจำวัน และปรากฏอยู่ในท้องถิ่นทั่วไป เช่น คำว่า ข้าว น้ำ ปลา เผือก มัน กล้วย อ้อย เรือน เอ้ม (เอ้ม) อ้าย (พ่อ) เอื้อย (พี่สาว) ลุงตา แลง (เวลาเย็น) งาย (เวลาเช้า) ย่าง (ก้าวหรือเดิน) ไต้ (มือ) (ไป, กลับ) เต้าหรือต้าว (กลับ) ญิน (ไต้ยีน, รุสีก) เป็นต้น คำศัพท์ที่ใช้ระบุอวัยวะในส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น ขวัญหัว ขวัญตา ขวัญหู ขวัญแก้ม ขวัญคอ ขวัญไหล่ ขวัญตับ ขวัญปอด ขวัญนิ้ว ขวัญฝ่าตีน เป็นต้น ซึ่งคำลักษณะนี้ในงานวิจัยของวิไลวรรณ ขนิษฐานัน (2525 : 79-82) ได้ศึกษาคำเรียกขวัญของคนไทหลายกลุ่ม ในตอนที่กล่าวถึงคำศัพท์ในคำเรียกขวัญได้วิเคราะห์ไว้ว่า คำศัพท์ที่ใช้ระบุอวัยวะต่างๆ ระบุบอกชื่ออาหาร หรือแม้แต่ศัพท์ที่ระบุครอบครัว และความอยู่ดีอื่น เช่น บ้านเรือน ยุง ช้างม้า วัวควาย ที่นอน แก้ว แหวนเงินทอง คำเหล่านี้ล้วนเป็นคำไทแท้ที่ปรากฏอยู่ในภาษาไทยถิ่นต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีศัพท์บางคำที่ตรงกับภาษาไทยถิ่นเหนือ เช่น คำว่า ฮีอด หมายความว่าถึง คำว่า ขาว หมายความว่ายี่สิบ คำว่า บ่าว หมายความว่าหนุ่ม และที่ตรงกับภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น คำว่า ข้อย เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ 1 คำว่า บือหรือบ่ หมายความว่าไม่ คำว่า หย่าน หมายความว่ากลัว เป็นต้น

3.2.4 ภาพสังคมและวิถีชีวิตไทโซ่งที่ปรากฏในบททำขวัญ

บททำขวัญไทโซ่งเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เก่าแก่ ซึ่งผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของกลุ่มชนนี้สืบต่อกันมานานหลายยุคสมัย และโดยเหตุที่บททำขวัญไทโซ่งเป็นผลผลิตทางปัญญาและมีการถ่ายทอดกันด้วยวาจา จึงย่อมแฝงไว้ซึ่งความคิด ความเชื่อ คตินิยม และภาพสะท้อนภาพสังคมและวิถีความเป็นอยู่ของคนไทกลุ่มนี้

ในบางแง่บางมุมและทั้งในอดีตและปัจจุบัน เช่นเดียวกับที่บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517 : 1-20) กล่าวไว้ว่า วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เมื่อเราสนใจชีวิตมนุษย์จึงควรศึกษาวรรณกรรม ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมเป็นเครื่องสะท้อนชีวิต

จากศึกษาบททำขวัญไทโซ่งทั้ง 24 สำนวน พบว่าเนื้อหาในบททำขวัญโดยส่วนใหญ่จะแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ แต่ก็มีส่วนที่ถ่ายทอดภาพสังคมและวิถีชีวิตคนไทโซ่งไว้ ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ 3 ประเด็น คือความเชื่อ ค่านิยม และวิถีความเป็นอยู่

3.2.4.1 ความเชื่อ

บททำขวัญไทโซ่งปรากฏความเชื่อที่สำคัญใน 3 ลักษณะ คือความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องผีและแกน และความเชื่อเรื่องอำนาจของมด

1) ความเชื่อเรื่องขวัญ

ความเชื่อเรื่องขวัญบททำขวัญไทโซ่งปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องขวัญใน 4 ลักษณะ คือลักษณะของขวัญ จำนวนขวัญ แม่นางหรือย่านางผู้ดูแลขวัญ และสถานที่อยู่ของขวัญคนหลังการตาย

- ลักษณะของขวัญ

ในความรับรู้ของชาวไทโซ่งเชื่อว่า “ขวัญ” ที่ประจำอยู่กับคนมีแกนเป็นผู้ตั้งให้แล้วส่งให้ลงมาเกิด ขวัญเป็นสิ่งไม่มีตัวตนเหมือนกับวิญญาณ แต่ขวัญมีพลังสามารถเข้าออกจากตัวเจ้าของขวัญได้ เมื่อใดที่ขวัญใดขวัญหนึ่งไม่อยู่ประจำกับตัวเจ้าของขวัญก็จะทำให้ชีวิตไม่เป็นปกติสุข อาจเจ็บป่วยและเสียชีวิตได้ จะต้องกล่าวเรียกขวัญให้กลับคืนสู่ตัวเจ้าของขวัญตามเดิม จากความเชื่อความเชื่อข้างต้นไม่ได้ทำให้มองเห็นลักษณะของขวัญสักเท่าใด นอกจากพอจะมองเห็นคำว่า ขวัญเป็นสิ่งหนึ่งที่มีพลังโดยแฝงอยู่กับตัวคนตั้งแต่เกิด แต่ถ้าพิจารณาจากเนื้อความในบททำขวัญตอนที่กล่าวเชิญขวัญให้กินอาหารว่า “เอ้าะแปดซิบมิงมาตันขวัญเข้า ขวัญเอ้าะเจ้าหน้าไกขวัญยีน ...” (เลียว แสงหอม, สัมภาษณ์, 2543 : 291) หมายถึง เชิญ 80 ขวัญออกมารวมอยู่ที่ข้าวขวัญที่เป็นเครื่องรับขวัญ และมีบางสำนวนที่กล่าวเชิญเพียง 30 ขวัญ เช่น “สามซิบมิงเอ้าะตันขวัญเข้า สามซิบเจ้าหน้าไกขวัญยีน ...” (ผล เฝ้ามั่น, สัมภาษณ์, 2543 : 192) และพิจารณาจากคำกล่าวสอนขวัญซึ่งมีใจความบอกให้ขวัญกลับเข้าประจำอยู่ตามส่วนของร่างกายตามเดิม เช่น “ทำขวัญแล้วจืตบขวัญเข้าเมื่อหัว ... จืตบขวัญเข้าเมื่อโศเมื่อกิ่งญิงเก่า มือซ้ายหมอดิบมา มือขวาหมอดิบขวัญเข้า ... ดิบขวัญเข้าเมื่อหัวย่าแตะ ดิบขวัญแะเข้าเมื่อแะย่ามอด ดิบขวัญเข้าเมื่อหูย่าหนัะ ดิบขวัญเข้าเมื่อตาสูงชา ...” (น้อย สร้อยละออง, สัมภาษณ์, 2543 : 311) ทำให้เห็นลักษณะของขวัญชัดเจนขึ้นว่าขวัญน่าจะมีตัวตน เพราะจากคำกล่าวขวัญสามารถเข้าออกจากตัวเจ้าของขวัญได้ ซึ่งลักษณะการเข้าออกของขวัญปรากฏในบททำขวัญสำนวนหนึ่งว่า “ขวัญบินเข้าปามอน” (แอ เจือจาน, สัมภาษณ์, 2543 : 203) หมายความว่าขวัญบินเข้าปามอน (หมอน คือใบหมอนที่ใช้เลี้ยงตัวไหม)

นอกจากนั้นแล้วขวัญยังมีความรู้สึกสามารถได้ยิน และฟังคำกล่าวเรียกขวัญของหมอขวัญ รวมทั้งกินอาหารได้เหมือนกับคน ดังความว่า

... ขวัญอยู่เมืองบนไต่หลาว ยู่กางหวาไต่เหมาะ ยู่เขาฟ้าไต่ลงมาเนอ ... ญั้นเสียงหมอเฮียะแล้วมา ญั้นเสียงหมอหาแล้วเต้า ... ขวัญเฮียะยู่ยู่กะกองน้ำไหล ยู่กะไผ่ตงกว้าง ย่าไปเตียวตีกางกินเผื่อหัวมัน ... ญั้นเสียงหมอเฮียะแล้วมา ญั้นเสียงหมอหาแล้วเต้า ... ขวัญเฮียะจิ่งขึ้นรดยนต์มากะโกยเกือ ขึ้นรดยอินมาเชื่อน ...

(แด ชูพันธ์, สัมภาษณ์, 2543 : 299-300)

ตัวอย่างข้างต้นมีใจความกล่าวถึงขวัญที่อยู่บนฟ้าให้เดินไต่ดาว อยู่กลางอากาศให้ไต่หมอก อยู่ขอบฟ้าให้ไต่ตัวดวงลงมา ขวัญอย่าไปอยู่ที่คลองน้ำไหล อย่าไปอยู่ที่ป่าไฟ อย่าไปเที่ยวค้างคืนกินเผือกมัน ไต่ยินเสียงหมอขวัญเรียกก็ให้ขวัญกลับ ให้ขวัญขึ้นรถยนต์ รถอีโนของคนไทยกลับมาบ้าน หรือในบททำขวัญสำนวนหนึ่งกล่าวเรียกขวัญให้อาบน้ำ ใส่เสื้อผ้า และให้ขวัญทำงาน ดังข้อความข้างล่าง

... แก่เสื้อไว้นาอุ้มหมอปา แก่เสื้อไว้ในหลาหม่อุ้มหมอเสี้ย ลงอาบนํ้าวังเหญาเสี้ยไก ลงไว้นํ้าวังเหญาเสี้ยเหือ... จักเอาเสื้อหั่นทรวงหลวงมานุง จักเอาเสื้อหั่นทรวงกุ่มมาฟิง ... ขวัญมาเอือนมาหย่าว มาตักนํ้าเสนา มาตักป่าเลียงสุ มาปู้ข้าวกอกล้าเลียงเอือน ...

(แอ เจื้อจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 206-209)

ใจความในบททำขวัญข้างต้นกล่าวว่าให้ขวัญถอดเสื้อผ้าไว้ในห่อผ้าสะพายของหมอขวัญ แล้วให้ลงอาบนํ้าล้างขี้โคลล้างเหงื่อในวังนํ้าใหญ่ เสร็จแล้วก็ให้ขวัญเอาเสื้อผ้าที่อยู่ในกุ่มมาใส่บอกให้ขวัญกลับบ้านมาทำงานตักนํ้าใส่บา ตกปลา ปลุกข้าวเลี้ยงลูกและคนในบ้าน

จากที่กล่าวถึงขวัญในลักษณะต่างๆ ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการมีอารมณ์ความรู้สึก กินอาหาร ใส่เสื้อผ้า อาบน้ำ หรือทำงาน คือภาวะของการเป็นมนุษย์ ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่าการที่แสดงให้เห็นว่าขวัญมีลักษณะใกล้เคียงกับมนุษย์ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของขวัญ ซึ่งมีความสำคัญเทียบเท่ากับอวัยวะในร่างกาย โดยที่ขวัญทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนอวัยวะในร่างกายมนุษย์ให้เคลื่อนไหวและทำงานได้

ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของขวัญนี้ ยังปรากฏลักษณะการแบ่งกลุ่มของขวัญในร่างกายคนอีกด้วย ซึ่งในบทที่ 2 เรื่องความเชื่อเรื่องขวัญ (หน้า 62) ได้กล่าวแล้วว่าชาวไทโซ่งเชื่อว่าขวัญในร่างกายคนจะเกาะกลุ่มกันอยู่ 3 กลุ่ม คือกลุ่ม “ขวัญกึก” หรือกลุ่มขวัญที่รวมอยู่ที่หัว กลุ่ม “ขวัญตัว” และกลุ่ม “ขวัญปลาย” หรือ “ขวัญเงา” ความเชื่อนี้ปรากฏในบทเช่นผีเรียกขวัญ โดยกล่าวถึงกลุ่มขวัญหัวกับกลุ่มขวัญเงาไว้ในตอนบทอาบขวัญ ส่วนกลุ่มขวัญตัวไม่ได้กล่าวถึง ดังตัวอย่าง

... อาบขวัญหัวอาบขวัญเงาก็เข้าเขาสะเด็ด เช็ดขวัญหัวเข้ากึ่งกลางเขาป้อมก๊กหมมบง ...

(แอ เจื้อจาน. สัมภาษณ์. 2543 หน้า 207)

มีใจความว่าขวัญหัวขวัญเงาอาบน้ำแล้วก็ให้เช็ดให้แห้ง ให้ขวัญหัวพร้อมเข้าร่างกายของเจ้าของขวัญที่โคนผม

ในจำนวนกลุ่มขวัญทั้ง 3 กลุ่มนี้ กลุ่มขวัญหัวนับเป็นกลุ่มขวัญใหญ่ เมื่อเวลาที่คนตายลงขวัญกลุ่มนี้จะแยกไปอยู่กับผีขวัญที่ดำเือนหรือผีเือน ตรงมุมกะล่อหอง ส่วนกลุ่มขวัญเงาจะแยกไปอยู่ในบริเวณป่าช้า และเวลาที่ขวัญของคนที่มีชีวิตอยู่หนีหายออกจากร่างกายเจ้าของขวัญ ขวัญสองกลุ่มนี้จะชอบไปอยู่กับผีขวัญในสถานที่ดังกล่าว ดังนั้น ในการติดตามหาขวัญและนำขวัญกลับคืนสู่ร่างกายเจ้าของขวัญ พ่อมดจะกล่าวคำหาขวัญและนำขวัญที่ผีเือนและบริเวณป่าช้า ซึ่งความเชื่อลักษณะนี้ปรากฏในบทเช่นผีเรียกขวัญ ดังตัวอย่าง

... หาขวัญหันป้านายเฮ่าล่ากินแล้ว ... เมื่อหาขวัญหันกองฟอนเขาอยู่ ... เมื่อหาขวัญหันอุ้น้อยถิ่มแมงจ๊ับ เมื่อหาขวัญหันหอบน้อยสุไหล ... เมื่อนำขวัญหันปูล่าเขาหมางเนอมดเอี่ยมนดเอ้ย ... เมื่อนำขวัญหันส่างจองของแหว

... เมื่อนำขวัญหั่นทางจานเขื่อนป้าแหว ...

(แอ เจอจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 197-205)

ซึ่งมีใจความว่า หาชขวัญที่พานอาหารเข้าให้ผีดำกินแล้ว ไปหาขวัญที่กองฟืน เขาอยู่ ไปหาขวัญที่ตุ่มน้อยถุ่มลงจับ ไปหาขวัญที่หามน้อยสู่ไถกระตูก ไปนำขวัญที่ปู้ด้าเขาหมองเคร้าเน้อ มดเอี่ยมนต์เอ้ย ไปนำขวัญที่ข้างแคร่เรือนผู้ตายในป่าช้า

นอกจากนี้ในบททำขวัญยังปรากฏความเชื่อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ คำว่า “มิง” หรือ “มิ่ง” และคำว่า “แนน”^{*} การกล่าวถึงมิงปรากฏใน 2 ลักษณะ คืออย่างแรก “มิง” มีความหมายเท่ากับขวัญ หรือเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับขวัญ ดังเช่นบทเรียกขวัญสำนวนหนึ่ง กล่าวเรียกมิง 30 มิง ให้ออกมารวมที่ขวัญข้าว (พานอาหาร) ดังความว่า “สามสิบมิงเอ้าตันขวัญข้าว สามสิบเจ้าหน้าไก้ขวัญยีน ...” มีใจความว่า สามสิบมิงออกมารวมที่ขวัญข้าว สามสิบเจ้าขวัญมาก่อนไก้ขวัญอายุยีน หรือ “... สามสิบมิงก็ฮ้า สามสิบหน้า ห้าสิบจือก็ห้าสิบขวัญ ...” (ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 192,195) มีใจความว่า สามสิบมิงก็คือสามหน้า ห้าสิบชื่อก็คือห้าสิบขวัญ

บททำขวัญอีกสำนวนหนึ่งก็กล่าวถึงมิงในทำนองเดียวกันนี้ มีใจความว่าให้ทั้งมิงและขวัญกลับมา ดังความว่า “... ลูกมาเย้อมิงเอ้ย หลิงมาเย้อขวัญเอ้ย ...” (แอ เจอจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 198)

อย่างที่สอง “มิง” มีความหมายในลักษณะเป็นสิ่งที่ผีพลังเหนือกว่าขวัญ ดังเช่นคำกล่าวเรียกขวัญสำนวนหนึ่ง ผู้เรียกขวัญกล่าวว่ามิงของผู้ได้รับเรียกขวัญ และเสื้อมิงของแมร์กมาช่วยเรียกขวัญ เจ้ามิงใหญ่มาเรียกให้ขวัญลูกมาที่เล่าตาชาย (เล่าตาชาย หมายถึงสรวงที่ใช้ช้อนขวัญ) ดังความว่า “... เจ้ามิงเพญามาอวมอีเน้อ เจ้ามิงหลวงมาเอียะ ... เสื้อมิงเสื้อแม้อักมาหาลาลี ...เจ้ามิงหลวงมาเอียะเฮ้าขวัญลูกมาทันเล่าชาย ...” (ม้วน เกษมสงคราม. สัมภาษณ์. 2543 : 297)

ส่วนคำว่า “แนน” มีความหมายเท่ากับชีวิต หรืออายุ ดังเนื้อความในบททำขวัญที่ว่า “...ช่างซิบไปฮีนแนน ช่างแนนไปฮีนขึ้น ...” (แอ เจอจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 243) มีใจความว่า ผู้ได้รับการทำขวัญปรารถนาให้หายเจ็บป่วยและมีชีวิตอายุยืนยาวต่อไปอีกสิบปี

- จำนวนขวัญ

ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนขวัญนี้ คนไทหลายกลุ่มรวมทั้งคนไทยสยามทุกภาคมีความเชื่อร่วมกันว่ามี 30 ขวัญ บางกลุ่มก็ว่า 32 ขวัญ ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนขวัญได้เคย

^{*} คนไทดำในประเทศเวียดนาม มีความเชื่อเรื่อง มิง และแนนเช่นเดียวกัน คำอธิบายของอาจารย์คำทองซึ่งเป็นชาวไทดำอธิบายว่าขวัญตั้งอยู่บนมิง ซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิตที่ทำให้เกิดสิ่งมีชีวิต ส่วนแนนคือชีวิตของสรรพสิ่งรวมถึงความมั่นคงของบ้านเมือง ซึ่งก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของมิงเช่นกัน ด้านหนึ่งของแนนคือ “สายเชอ” ผูกติดอยู่กับแนนตามแนวดิ่ง ค่อยๆ สูงขึ้นตามช่วงอายุ โดยมีปลายด้านบนเชื่อมต่อกับแกนโดยผ่านตะขอที่เรียกว่า “ขอแนน” เชื่อกันว่าสายเชอบางมาก หากสายเชอขาดแนนก็ล้มเท่ากับตายนั่นเอง เชอจึงเปรียบได้กับอายุขัย (เอกวิทย์ ณ. กลาง. 2543 : 63-64 ; อ้างอิงจาก อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2535.)

นอกจากนี้ ธรณี เลิศล้อมใส (2544 : 234-240) กล่าวถึงมิงไว้ในงานวิจัยเรื่อง ฟ้า ขวัญ เมือง จักรวาลทัศน์ดั้งเดิมของไทย ศึกษาจากคัมภีร์โบราณไทอาหม โดยอธิบายว่า มิงเป็นคำสำคัญในระบบดั้งเดิมของไทย ในกลุ่มภาษาตระกูลไทใหญ่และภาษาจ้วง มิงมีสองความหมาย ได้แก่ 1. ขวัญ 2. ดวง หรือชะตาชีวิต การพบมิงในภาษาจ้วงจึงเป็นภาษาเครือญาติในภาษาตระกูลไท แสดงว่าเป็นคำเก่าแก่มากเหมือนกับคำว่าขวัญ และในภาษาจีนก็มีคำนี้ด้วย ส่วนในภาษาไทอาหมมิงมีความหมาย 2 ลักษณะ คือ 1. พลังที่เกี่ยวข้องกับขวัญ หรือมีความหมายเทียบกับขวัญ 2. หมายถึงชะตาชีวิต

กล่าวไว้ในบทที่ 2 เรื่องความเชื่อเรื่องขวัญแล้วว่า ไทโซ่งเชื่อว่าขวัญที่ประจำอยู่กับตัวคนมีมากกว่า 30 ขวัญ โดยขวัญจะกระจายกันอยู่ในทุกส่วนของร่างกาย แต่เมื่อพิจารณาในบททำขวัญพบว่าบททำขวัญบางบทระบุจำนวนขวัญในตอนต้น 30 ขวัญ “อาสามชิบมิงเอาะตันขวัญเช่า” และระบุตอนหลัง 30 กับ 50 ขวัญ “มาสามชิบมิงก็อาสามชิบหน้า ห่าชิบมิงก็ห่าชิบขวัญ” (นายผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 192,195) บางบทระบุตอนต้น 30 ขวัญ ตอนหลัง 30 กับ 60 ขวัญ “สามชิบมิงจิมัตันขวัญเช่า” “สามชิบขวัญซำเงา หกชิบขวัญชายงาย” (นายแอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 303,304) และมีที่ระบุตอนต้น 80 ขวัญ ตอนหลัง 30 กับ 60 ขวัญ “เอาะแปดชิบมิงมาตันขวัญเช่า” “เลาเมื่อสามชิบขวัญซำมก หกชิบขวัญชายงาย” (เลี้ยว แสงหอม. สัมภาษณ์. 2543 : 291,293) นอกจากนี้ยังมีบททำขวัญผู้ใหญ่สำนวนของนางไปล่ที่ระบุจำนวนขวัญ 50 กับ 60 ขวัญ ในตอนหลังเพียงอย่างเดียว “ห่าชิบขวัญซางก หกชิบขวัญอึ้งยงาย” (น้อย สร้อยละออง. สัมภาษณ์. 2543 : 310)

จำนวนขวัญที่ปรากฏในบททำขวัญที่กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อพิจารณาแต่ละบทพบว่ามีเพียงบทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว สำนวนของนายเลี้ยว แสงหอม เพียงบทเดียวที่กล่าวเรียกขวัญมากถึง 36 ขวัญ ดังนี้

1. ขวัญหัว
2. ขวัญกระหม่อม
3. ขวัญหน้าผาก
4. ขวัญปลายปิด (อยู่ที่เดียวกับขวัญหัว)
5. ขวัญตีนผม
6. ขวัญตา
7. ขวัญหู
8. ขวัญสันหลัง
9. ขวัญสบ (ขวัญปาก)
10. ขวัญแก้ม
11. ขวัญคาง
12. ขวัญกราม
13. ขวัญพื่น
14. ขวัญลำคอ
15. ขวัญลิ้นไก่
16. ขวัญไหล่
17. ขวัญขวัญท้ายทอย
18. ขวัญบัวน้อย (ขวัญลิ้น)
19. ขวัญนม
20. ขวัญรักแร้
21. ขวัญงอมไหล่
22. ขวัญอก
23. ขวัญซี่ข้าง
24. ขวัญตับ

25. ขวัญปอด
26. ขวัญหัวใจ
27. ขวัญท้อง
28. ขวัญอวัยวะเพศหญิงและชาย
29. ขวัญกิมโกย (ขวัญสะโพก)
30. ขวัญป้องแกง (ขวัญขา)
31. ขวัญป้องขา (ขวัญข้อเท้า)
32. ขวัญป้องแขน (ขวัญข้อมือ)
33. ขวัญนิ้วเท้า
34. ขวัญนิ้วมือ
35. ขวัญฝ่าเท้า
36. ขวัญฝ่ามือ

ส่วนบททำขวัญอื่นๆ ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงขวัญตรงกับส่วนของนายเลียว แสงหอม แต่ไม่ครบทั้ง 36 ขวัญ และยังมีบางบทที่กล่าวถึงขวัญที่นอกเหนือไปจากนี้อีก 12 ขวัญ คือขวัญ อะะ (ขวัญสมอง) ขวัญคิ้ว ขวัญบ่า ขวัญเอว ขวัญลำไส้ ขวัญไต ขวัญหัวเข่า ขวัญแขน ขวัญลำแขน ขวัญปลายมือ ขวัญปลายเท้า และขวัญสันเท้า

เรื่องตัวเลขที่กล่าวไว้ในบทเรียกขวัญนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงความคิดเห็นว่าขวัญมีอยู่ในทุกส่วนที่เป็นส่วนประกอบของร่างกายคน คำกล่าวเรียกขวัญต่างๆ จึงเป็นการสื่อให้เห็นว่าผู้ป่วยจะหายเป็นปกติสุขได้ก็ด้วยขวัญกลับคืนสู่ทุกจุดในร่างกาย ซึ่งวิไลวรรณ ชนิษฐานันท์ (2543: 56) ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องตัวเลขที่ระบุถึงจำนวนขวัญไว้ในทำนองเดียวกันนี้ และยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าจำนวนหรือตัวเลขเป็นเรื่องของการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบ ตัวเลขไม่ได้มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งต่างๆ ของขวัญในร่างกายอย่างแท้จริง หากแต่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม

สำหรับบททำขวัญควายไม่ได้ระบุจำนวนขวัญของควายว่ามีเท่าใด แต่มีการกล่าวเรียกขวัญตา ขวัญโคนเขา ขวัญคอ ขวัญเท้า ขวัญกสิบเท้า ขวัญเล็บเท้า และขวัญปลายหาง ให้กินอาหารเครื่องรับขวัญเช่นเดียวกับเชิญขวัญคน

ตัวอย่าง

...ขวัญจุตาจุล่างอ้อยสร้อยก็กินเนื้อ ขวัญกิกเขากอแก้วเอื้องก้อมิ่งข้าอะก็กิน ขวัญสี่ตีนดอยมาญ้อย ขวัญกิบ ก้อยเล็บช้อน ขวัญแดงดวงด่างก็กิน ขวัญปลายหางแกว่งงูไล่ลิ้นก็กิน ...

(ไปล์ อุ่นเป็นนิจ. สัมภาษณ์. 2543: 288)

ส่วนบทเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้วก็ไม่ปรากฏจำนวนขวัญของข้าวเช่นกัน แต่กล่าวเรียก “ขวัญแม่ปะสพปะสี ขวัญแม่บุญมีขวัญแม่บุญมา” (ลำไย นันทกิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 286) ซึ่งการที่กล่าวเรียกขวัญแม่โพสพจะเป็นการแสดงความคิดเห็นว่านอกจากคนแล้ว สิ่งมีชีวิตบางอย่างจำพวกพืชต้นไม้ก็มีขวัญอยู่ด้วย และคำว่าแม่ประสพนี้ เดิบ ชุมสาย (2517 : 4) อธิบายไว้ในหนังสือเรื่องแม่โพสพไว้ว่าแม่โพสพ หมายถึง เทพธิดาประจำข้าว, เจ้าแม่แห่งข้าว การเรียกแม่โพสพแทนการเรียกขวัญข้าวน่าจะเป็นการเปรียบเทียบว่าแม่โพสพซึ่งเป็นเทพธิดาประจำข้าว ถือว่าเป็นมนุษย์และมีขวัญ

- แม่ป้าแม่นางหรือย่านางผู้ดูแลขวัญ

ความเชื่อเกี่ยวกับแม่บัวแม่มานี้ปรากฏเฉพาะในบททำขวัญผู้ใหญ่ แม่บัวแม่มานหรือบางครั้งในบททำขวัญเดียวกันก็เรียกว่า “ย่านาง” ซึ่งไทโซ่งเชื่อว่ามีทั้งหมด 12 แม่มาน โดยทั้ง 12 แม่มานจะเป็นผู้ดูแลชีวิตของมนุษย์หลังจากที่แดนให้ลงมากิน นอกจากนั้นแม่มานยังมีหน้าที่คอยบอกให้ขวัญประจำอยู่ตามส่วนต่าง ๆ หากผู้เป็นเจ้าของขวัญเกิดเจ็บป่วยไม่สบายหรือมีเหตุอันใดให้ขวัญถูกระทบกระเทือน ก็จะทำให้แม่มานอยู่ในภาวะที่ไม่ปกติด้วย ดังนั้น เมื่อทำพิธีทำขวัญเชิญขวัญของผู้ป่วยกินอาหาร เครื่องรับขวัญเสร็จแล้วก็จะเชิญแม่มานหรือย่านางนี้กินอาหารด้วย

ในบททำขวัญผู้ใหญ่ปรากฏความเชื่อเรื่องแม่มานโดยกล่าวถึงชื่อแม่มาน 12 ชื่อพร้อมกับกล่าวถึงหน้าที่ของแม่มานด้วย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แม่มานเงินแม่มานกำ คือผู้ปั้นมนุษย์และให้ชื่อ ดังความว่า “จิณฺณป้านเมื่อสุกวัณแม่มาน เมื่อสุธางแม่มาน เมื่อสุเจ้านางเงินนางกำบุญสูงปั้นจือ กินเนื้อย่านางเอ้ย ... ย่านางกินแล้วปั้นบัวลงเมืองลุมสิส้านเนื้อย่านางเอ้ย ปั้นกินลงเมืองลุมชักส่ายเฮ่าเป็นลุ่มอ้ายลือเต็งเอือน ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 262) มีใจความว่า เชิญแม่มาน แม่มานเงินแม่มานกำผู้ปั้นมนุษย์และให้ชื่อกินอาหาร เมื่อแม่มานกินอิ่มแล้วก็ให้ปั้นมนุษย์ลงบนเมืองแผ่นดิน ให้เป็นลูกพ่อลูกแม่บนเรือน

แม่บัวบางนางบัวเลือด คือผู้ให้ชีวิตและเลือด ดังความว่า “แม่มานบางนางบัวเลือด เกิดด้วยบัวเป็นกิน กินเนื้อย่านางเอ้ย ... ย่านางกินแล้วขับปัสสาวะเนื้อย่านางเอ้ย ... กินแล้วเข้าเฮ่าเข้าเหียงไปสอไปใส่ฝายซ่าย ... เลือดอ้ายกวงอ้ายอ้อย เลือดตอช้อยตอกอ้ายไหล ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 264) มีใจความว่า เชิญแม่บัวบางนางบัวเลือดผู้สร้างชีวิตเลือดเนื้อให้เป็นคนกินอาหาร เมื่อย่านางกินอิ่มแล้วก็อยู่ดูแลตัวเจ้าของขวัญ อย่าให้ด้วยบัวของเจ้าของขวัญเอียงไปทางซ่าย เลือดในด้วยบัวหล่อเลี้ยงตัวเลี้ยงคอกอ้ายให้ไหล

ปู่ข้าสุขขินบิณ ย่าข้าตั้งข้าคิงหล่อบัว คือผู้หล่อรูปมนุษย์ ดังความว่า “เมื่อสุปู่ข้าสุขขินบิณ ย่าข้าตั้งข้าคิงหล่อบัวก็กิน ... ย่ากินแล้วย่าปั้นบัวเฮ่าลอย ย่าตอยบัวให้ปี ปั้นบัวเฮ่าเป็นกินผู้หลิ ดีบัวเฮ่าเป็นกินผู้เหมา ...” (ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 265) มีใจความว่า เชิญปู่ข้าสุขขินบิณ ย่าข้าตั้งข้าคิงหล่อบัวกินอาหาร เมื่อย่ากินอิ่มแล้วย่าปั้นบัวมนุษย์ให้เบาและอย่าให้อ้วน ให้ปั้นมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่ดี ให้เป็นคนใหม่

แม่อุ้มเตมปา แม่หลาเตมอุ้มเตมเสีย คือผู้เลี้ยงดู ดังความว่า “เมื่อสุเจ้าแม่อุ้มเตมปา เจ้าแม่หลาเตมอุ้มเตมเสียก็กิน ... เจ้าแม่อุ้มเตมปา เจ้าแม่หลาเตมอุ้มเตมเสียกินแล้ว สายอ้อยเข้าตักปากา...สายอ้อมันตอแก่งย้าขาด สายหลามันตอขาย้าเข้าขาด ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 267) มีใจความว่า เชิญเจ้าแม่เปลเจ้าแม่ผ้าสะพายผู้เลี้ยงลูกกินอาหาร เมื่อกินอิ่มแล้วก็ให้อยู่ดูแล อย่าให้สายเปลขาด ไกวลูกไปตอกอยู่ป่าหนาคา สายเปลให้แข็งแรงเส้นเท่าแข้ง สายผ้าสะพายก็ให้แข็งแรงเส้นเท่าขา

แม่ผัดเวนหมาน แม่ผ่านเวนยีน คือผู้กำหนดอายุ ดังความว่า “เมื่อสุเจ้าแม่ผัดเวนหมาน เจ้าแม่ผัดเวนยีนก็กิน ... เจ้าแม่ผัดเวนหมาน เจ้าแม่ผ่านเวนยีนกินแล้ว ตัดขึ้นเมือบนป่านท่าผนส่าย ... ตัดไปหลังหมื่นวาปีนวาเนื้อย่านางเอ้ย ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 268) มีใจความว่า เชิญเจ้าแม่เปลี่ยนวันตาย เจ้าแม่เปลี่ยนวันอายุยีนกินอาหาร เมื่อกินอิ่มแล้วขอให้ต่ออายุให้ยืนยาว

ย่าแนนปักไก ย่าไฟปักมัน คือผู้ให้ธาตุไฟ ดังความว่า “เมื่อสุเจ้าย่ามิงฮีแฮน เจ้าย่าแนนปักไก จียกเมื่อสุเจ้าย่าไฟปักมันก็กิน ... เจ้าย่าแนนไฟกินแล้วจิ้งเฮ่าลงฮุง ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 270) มีใจความว่า เชิญเจ้าย่ามิงฮียีน เจ้าย่าแนนปักไก จะยกไปสู่เจ้าย่าไฟปักมันกินอาหาร เจ้าย่าแนนไฟกินแล้วจงให้สว่าง

ย่ามิ่งฮีแฮน ย่าแนนตำหา คือผู้ดูแลมิ่งและแนน (แนน มีความหมายเท่ากับ ชีวิต) ดังความว่า “เมื่อสูเจ้าย่ามิ่งฮีแฮน เจ้าย่านแนนตำหูก็กิน ... ย่านางกินแล้วตำหุหันย่าเอาปิ่นจั้นแนอ ย่านางเฮ้ย ... หุมีงเต็นกาเสาะเฮ้ย่าเข็นเตน หุแนนเต็นกาแขนกาวาเฮ้ย่าเข็นติม ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 271) มีใจความว่า เชิญเจ้าย่ามิ่งฮีแฮน เจ้าย่านแนนทอดผ้ากินอาหาร ย่านางกินแล้วทอดผ้าอย่าให้มือหนัก หากมิ่งฮีแฮนให้ย่าทอดเพิ่ม หากแนนฮีแฮนให้ย่าทอดเติม

ย่าไก็กักลักไก่มิ่งโกะขวัญ ดังความว่า คือผู้ให้ความรู้ ดังความว่า “เมื่อสูเจ้าย่าไก็กักลักกิน ลักไก็กักไก้กิน ... ย่านางกินแล้วเกือไก้เฮ้าเกือกวลง ... กักไก้เฮ้ากักกวฮ้าง ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 272) มีใจความว่าเชิญเจ้าย่าไก้กินอาหาร ย่านางกินแล้วเลี้ยงไก้ให้เลี้ยงในลักไก้ให้ลักในรัง

ย่าล้วยมิ่งฮีแฮน ย่าแนนโบบางก้วยสว คือผู้ให้ร่างกายเติบโต ดังความว่า “เมื่อสูเจ้าย่าก้วยมิ่งฮีแฮน เจ้าย่านแนนโบบางก้วยสวก็กิน ... ย่านางกินแล้วก้วยเจ้าย่าเฮ้าเฮ้าหนอหาม ซามซิบปีย่าปากวามเสาเจ้า กวานเต้าเฮ้ย่าฮีแฮน ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 274) มีใจความว่าเชิญเจ้าย่าล้วยมิ่งฮีแฮน เจ้าย่านแนนโบบางก้วยสวกินอาหาร ย่านางกินแล้วอย่าให้ตันกล้วยออกหนอหาม สามสิบปีอย่าหาเรื่องให้ ผู้ปกครองเฝ้าให้อยู่นาน

แม่ลีนน้ำลีนบ่อ คือผู้ให้ลมหายใจ ดังความว่า “เมื่อสูเจ้าลีนน้ำลีนบ่อ ต่อสายกือสายเจาแม่เลี้ยงลูกกินน่อย่านางเฮ้ย ... ย่านางกินแล้วย่าเฮ้าถักมาบ้าน ... ย่าเฮ้ามาซัดลีนเจา ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 276) มีใจความว่าเชิญเจ้าลีนน้ำลีนบ่อ ต่อสายคอสายใจแม่เลี้ยงลูกกินอาหาร ย่านางกินแล้วอย่าให้ถักไม้มาปิด อย่าให้มาซัดลีนหัวใจ

ย่าหนองปลาอุ่มปูปลาขวัญ คือผู้ดูแลขวัญ ดังความว่า “เมื่อสูเจ้าย่าหนองปลาอุ่มปูปลาขวัญ ปามันปลาเลี้ยงปลาป๋อยก็กิน ... เจ้าย่าหนองปลาอุ่มปูปลาขวัญ ปามันปลาเลี้ยงปลาป๋อยกินแล้วเมืองบนย่าเฮ้ามีกานาหนองกัน ย่าเฮ้าดานชาสวิงมาหา ย่าเฮ้าดานชากะสามาสอน ...” (แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 277) มีใจความว่าเชิญเจ้าย่าหนองปลาอุ่มปูปลาขวัญ ปลามันปลาเลี้ยงปลาป๋อยกินอาหาร เจ้าย่าหนองปลาอุ่มปูปลาขวัญ ปลามันปลาเลี้ยงปลาป๋อยกินแล้วอย่าให้เมืองบนมีนาหนองกัน อย่าให้คนถือสวิงมาหา อย่าให้คนถือสวิงมาซ่อน

แม่หนูสมพม แม่นางนม คือผู้ให้น้ำนม ดังความว่า “เจ้าแม่หนูสมพม เจ้าแม่หลาแมนมเลี้ยงลูกกิน ... ย่านางกินแล้วนำตุ้ยเฮ้ามันเฮ้าะซีส้ม นำนมจึ่งเฮ้าะเลี้ยงลู ...” (ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 314-315) มีใจความว่าเชิญเจ้าแม่หนูสมพม เจ้าแม่ผ้าสะพายเลี้ยงลูกกินอาหาร ย่านางกินแล้วน่านมอย่าให้มันออกสีส้ม น่านมจ้องออกเลี้ยงลูก

- สถานที่อยู่ของขวัญคนหลังการตาย

ในบทที่ 2 เรื่องความเชื่อเรื่องขวัญได้กล่าวแล้วว่าไทโซ่งเชื่อว่าเมื่อคนตายไปขวัญก็ยังมีอยู่ แต่จะเปลี่ยนเป็น “ผีขวัญ” โดยปกติขวัญที่ประจำอยู่ในตัวคนจะเกาะกลุ่มกันอยู่ 3 กลุ่ม คือกลุ่มแรก “ขวัญกัก” หรือเจ้าขวัญหรือจอมขวัญ เป็นกลุ่มขวัญใหญ่รวมอยู่ที่ศีรษะ เมื่อคนตายลงขวัญกลุ่มนี้จะไปอยู่รวมกับผีขวัญที่ “ล่ำเขื่อน” กลุ่มที่สอง “ขวัญตัว” จะกลับไปอยู่กับ “ล่ำ” ของตัวเองบนเมืองฟ้า และกลุ่มที่สาม “ขวัญปลาย” หรือ “ขวัญเงา” ขวัญกลุ่มนี้จะอยู่ที่เรือนแถวในป่าช้า ซึ่งเป็นบริเวณที่ฝังกระดูกของผู้ตาย ในบทบอกทางผีขวัญซึ่งเป็นบททำขวัญสำหรับบอกทางผีขวัญของผู้ตายให้เดินทางไปตามเส้นทางที่บอก เพื่อขึ้นสู่เมืองฟ้าที่ปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่อยู่ของขวัญคนหลังการตาย โดยกล่าวว่าผีขวัญ (กลุ่มขวัญตัว) จะถูกส่งขึ้นไปบนเมืองฟ้าไปอยู่รวมกับล่ำของตนเองที่ล่ำคอย การขึ้นสู่เมืองฟ้าปรากฏในบททำขวัญว่าสถานที่

ที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองมนุษย์กับเมืองฟ้าเรียกว่า “น้ำตกาดพิไฟ” โดยผีขวัญจะพาตนโดยตรงจุดนี้ขึ้นสู่เมืองฟ้า จากนั้นก็ข้ามแม่น้ำตาข่ายด้วยการเช่าเรือ ซึ่งในบททำขวัญกล่าวว่าให้ใช้เงินที่ผูกคอเสื้อ (คือเงินที่ญาติพี่น้องใส่ไว้ในคอเสื้อตอนเอาลงโลง) จ้างลาวเวียงเพื่อข้ามน้ำไป เมื่อข้ามน้ำตาข่ายมาได้ก็ให้ไปทางนาน้อยฮ้อยหนู ผ่านไปทางเมืองมด ผ่านไปทางเมืองลำจวงกลางก็จะมาถึงลำดอย ซึ่งจะพบกับเป่าปู่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... เมื่อฮ้อยดน้ำตกาดพิไฟ ผีกายไลก่ายเกาเมื่อฟ้า หนากายจาดเมืองบนฮั่นแล้ว ที่นี้เข้าบ่าวเขียบฟามาฮับเอาเจ้าเมื่อนื่อ ... เมื่อฮ้อยดตาข่ายเจ้าจิงเอาเงินจุกกือเสื้อ จ้างผู้ลาวเวียงข้ามชายเมื่อนื่อเจ้าเอ้ย เจ้าเมื่อนางนาฮ้อยฮ้อยหนู เจ้าก่ายเมื่อนางเมืองมด เจ้าก่ายเมื่อนางลำจวงกับกินปาง ลำจวงกางกินเข้า เมื่อนางลำดอยตั้งฮ้อยฟ้า ลำหนาไก่งอยแดน เป่าเจ้าก็อยู่ ปู่เจ้าก็กินเนื้อเจ้าเอ้ย ...

(นิต เฟิงพันธุ์. สัมภาษณ์. 2543 : 218-219)

2) ความเชื่อเรื่องผีและแกน

คนไทโซ่งในอำเภอเขาย้อยมีความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะสิ่งเหนือชาติที่เรียกว่า “ผี” บททำขวัญไทโซ่งปรากฏความคิด ความเชื่อเรื่องผีที่สำคัญ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือผีบรรพบุรุษหรือผีดำ ผีฟ้าหรือแกน และผีที่อยู่ในที่ต่างๆ ตามชาติ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ผีบรรพบุรุษ คือผีประจำกลุ่มของผู้คนที่สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษเดียวกัน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือผีผู้ตายที่เป็นปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ซึ่งถูกเชิญมาอยู่ในบ้านเรือน เพื่อคุ้มครองรักษาสมาชิกในครอบครัว ชาวไทโซ่งมักเรียกกันว่า “ผีเอือน” นอกจากนี้ยังปรากฏคำว่า “ล่ำ” ซึ่งก็คือดำ มีความหมายเดียวกับผีบรรพบุรุษ

ในบทเช่นผีเรียกขวัญกล่าวถึงการติดตามหาขวัญตามที่ต่างๆ ในป่าช้า ด้วยเชื่อกันว่าขวัญที่ออกจากร่างเจ้าของขวัญไปนั้นจะชอบไปอยู่กับผีขวัญบรรพบุรุษที่หลุมฝังกระดูกในป่าช้า

ตัวอย่าง

... หาขวัญหนึ่งปีนนายเข้าล่ำกินแล้ว ... เมื่อหาขวัญล่ำของแหว ล่ำแหวนอนหลิน ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 197)

และมีตอนหนึ่งกล่าวอ้อนวอนผีบรรพบุรุษขอให้อยู่ตามขวัญคืน ดังข้อความว่า

... เมื่อหาขวัญหนึ่งปีนเข้าล่ำกินได้ เมื่อหาขวัญหนึ่งปีนนายเข้าล่ำกินแล้ว กินเข้าแล้วอย่าหลุหลายกึ่งหลุหลาย กินนายแล้วอย่าหลุเป่าเจ้าล่ำเอ้ย เข้าไปจ้องขวัญกินเนื้อ มายืนขวัญเข้า จ้องขวัญหัวเจ้าเลื้อมากินเขานานาชะเนื้อเจ้าล่ำเอ้ย ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 202)

- ผีฟ้าหรือแกน เป็นเทวดาที่อยู่บนเมืองฟ้า มีอำนาจลดบันดาลและควบคุมชีวิตมนุษย์ให้เกิดความเป็นไปต่างๆ ทั้งในลักษณะให้คุณหรือโทษ ไทโซ่งเชื่อว่าแกนมีหลายแกนและมีหน้าที่ต่างกันไปในบทเช่นผีเรียกขวัญปรากฏชื่อแกน คือ “แกนเพีย” หรือบางตอนก็เรียกว่า “ผู้ตัวเมืองเพีย” หรือ “เพียนาเมืองเพียนา ควาลัง” ผู้ศึกษาสอบถามกับพ่อมดคือนายแอ เจือจาน ได้ความว่าแกนเพีย คือหัวหน้าของแกนทั้งหมดในเมืองฟ้า ใจความในบทเช่นผีเรียกขวัญกล่าวถึงแกนเพียว่าแกนช่วยติดตามหาขวัญกลับคืน ดังตัวอย่าง

... ผู้ตัวเมืองเพี้ยเอี้ย เอ็ดแล้วเพี้ยเจ้าก็เมื่อขึ้นละเล ... เพี้ยเจ้าหย่อนกิมเหาะหาขวัญ ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 197)

และในบททำขวัญควายตอนหนึ่งกล่าวถึงการฆ่าควายเพื่อเซ่นไหว้แทน โดยในตอนแรกไม่ได้ระบุว่าเป็นแทนใด ดังความว่า

เจ้าเสือเก็งเจ้าเสนนี้เี่ยวเซาะยะฮิน เซามีตั้ง กว๊ายถึงเหญาโตเขลา มีตั้งกว๊ายถึงหวาโตเขอา จีเอาฆ่าเอ็ดโก๊
ป้านหย่องสุแทน ...

(ไปล์ อุ่นเป็นนิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 287)

แต่เนื้อความในตอนหลังกล่าวว่า ก่อนควายถูกฆ่าตายควายได้สังเียลากับควายด้วยกัน บอกว่าตนเองจะได้ขึ้นบนเมืองขวัญไปเป็นเครื่องเซ่นไหว้แทนวี ดังความว่า

... กว๊ายสังเจือะสังเสา กว๊ายสังเจากว๊ายม่อม เอ็นสังป้อมซุดกลางนอนเอ็น จีเ็นกว๊ายป่องขึ้นล่อทองเอือนขวัญ จี
ป็นขึ้นเมือบนชะดู ขึ้นสูป้านเมือสุแทนวี แทนไล่ญินกว๊ามหลีก้าวกว๊ามดักข้อ ...

(ไปล์ อุ่นเป็นนิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 289)

- ผีที่อยู่ตามที่ต่าง ๆ ตามธรรมชาติ คือผีที่สิ่งสถิตยอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ เช่น
ในป่า ในดง บททำขวัญไทโซ่งหลายบทกล่าวสอนขวัญไม่ให้ฟังคำพูดของผี เช่น ผีได้ ผีตึง ผีปอบ ผีน้ำปูน
ตัวอย่าง

... อย่าฟังกว๊ามผู้ผีเสื้อผีได้ผีตึง ผีเหาะปาขวัญหาบขึ้นฟากจีให้ ขวัญจีให้วอยสอย ย้าเข้าเมืองผีหลินหละเนื้อขวัญ
เอี้ย หมะเมืองผีหลินแลง แอจะแนงผีน้ำปูน ...

(น้อย สร้อยละออง. สัมภาษณ์. 2543 : 311)

อีกตัวอย่างหนึ่งก็กล่าวในทำนองเดียวกับข้างต้นว่าไม่ให้ขวัญตามไปอยู่กับผี แต่
ไม่ได้ระบุว่าเป็ผีใด

ตัวอย่าง

... ผีผีย้าตาแลน ผีแอ่นมาหันหน้าต่างย้าเข้าหลัวเมือ ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 281)

3) ความเชื่อเรื่องอำนาจของมด*

มด คือผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีทำขวัญ โดยมากจะประกอบพิธีทำขวัญที่สำคัญ เช่น
พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ (เสนผีขึ้นเสื้อ) มดจะมีทั้งมดผู้ชายและมดผู้หญิง แต่มดผู้ชายจะมีกาถาเวทมนต์และ

* ุรยละเอียดในบทที่ 2 เรื่องผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับพิธีทำขวัญ หน้า 76-77

อำนาจสูงสามารถติดต่อกับผีได้มากกว่าคนผู้หญิง ในการประกอบพิธีทำขวัญของพ่อมด พ่อมดจะรำยมนต์เชิญ “ผีมด” ซึ่งเป็นครูของมดที่เคยเป็นมดมาก่อนให้มาช่วยติดตามหาขวัญ รวมทั้งเชิญบริวารของผีมด คือตัวลวง ตัวลา ตัวม้า และตัวช้างมาเป็นพาหนะในการติดตามหาขวัญและเป็นพาหนะในการไปขอความช่วยเหลือจาก แถน ในบทเช่นผีเรียกขวัญปรากฏความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ไว้อย่างชัดเจน มีใจความว่าเสื้อ (เสื้อ ในที่นี้เป็น สัญลักษณ์แทนตัวมด) ของมดได้มาทำพิธีแก้เคราะห์ (ทำขวัญ) และขอให้แถนช่วยตามหาขวัญ ดังความว่า

... เสื้อเจ้ามดเมืองโจ้เกาะห์ เพี้ยเจ้าหย่อนกิมเหาะหาขวัญ ...

(แถ จือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 197)

หรือเนื้อความตอนที่กล่าวว่า มดได้ออกติดตามหาขวัญที่เรือนแถวของผู้ตายในป่าช้า ดังความว่า

... มดหลวงมาแต่มือเข้า มดเก่ามาแต่มือฮาน เมื่อหาขวัญหนักแถวลาย หาขวัญหนักแถวก็อม ...

(แถ จือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 201)

และยังกล่าวถึงบริวารของผีมด คือตัวลวง ตัวลา ตัวม้า และตัวช้าง ได้นำขวัญของผู้ได้รับการทำขวัญขึ้นชีหลัง กลับมา พร้อมกับให้บริวารเหล่านี้อาบน้ำด้วย

ตัวอย่าง

... ขวัญจุกินจุกินเสือกกันขึ้นมา จีบผ่านากันจุกินจุกิน มาขึ้นชีข้างชีมีงาไหวหาญดัม ... หมอฮับจางแมลงลงดา หมอฮับจางแมลงลงพาย บ่ายแมลงลงน่าน้ำ ลงวายวินน้ำ ขึ้นหลังจางปีพายน้ำ ขึ้นหลังลงหลังลาปีพาย ฮ้าน น้ำจางฮ้านสิกกังวง ฮ้านน้ำลงลาฮ้านสิกกังปี ...

(แถ จือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 206-207)

นอกจากนี้ในบทเช่นผีเรียกขวัญยังแสดงถึงความเชื่อว่า ขวัญในร่างกายคนจะมีผีมด เป็นผู้คุ้มครอง โดยผีมดจะแฝงอยู่บริเวณศีรษะ ดังตัวอย่างว่า

... เมื่อนำขวัญมดหลวงตั้งแต่มือเข้า มดเก่าตั้งแต่มือฮาน มดแต่ปูปางกาย มดแต่เป้าแต่ยายปางก่อน มดเหนียวตั้งเก่า เขานอนอยู่ตั้งหัว ...

(แถ จือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 201)

ซึ่งมีใจความว่า มดได้ไปนำขวัญของผู้ได้รับการทำขวัญที่ผีมดใหญ่รุ่นปู่ ทวด ยาย ผีมดใหญ่จะอยู่บนเกล้า (ศีรษะ) เวลาเข้านอนผีมดจะอยู่บนศีรษะ

3.2.4.2 ค่านิยม

ค่านิยม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมซึ่งมนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้นตามความคิด ความเชื่อที่เห็นว่าดีและสมควรประพฤติตาม ซึ่งในแต่ละกลุ่มชนสังคมย่อมมีค่านิยมไม่เหมือนกัน ค่านิยมอาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดขึ้นใหม่ตามช่วงเวลาและสภาพสังคม ค่านิยมจึงเป็นภาพสะท้อนชี้ให้เห็นสภาพสังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในอีกลักษณะหนึ่ง

บททำขวัญไทโซ่งปรากฏคำนิยมที่สำคัญสรุปได้ 5 ประการ คือคำนิยมนด้านความเคารพผู้ใหญ่ คำนิยมนด้านความรักใคร่ปรองดองของสมาชิกในครอบครัว คำนิยมนด้านมีชื่อเสียง คำนิยมนด้านมีสุขภาพอนามัยที่ดี คำนิยมนด้านความมั่งมี และคำนิยมนด้านความสุขสบาย

1) คำนิยมนด้านความเคารพผู้ใหญ่

การเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอน คำกล่าวห้าม ดักเตือนของผู้ใหญ่ หรือผู้อาวุโสถือเป็นเรื่องดีงามที่คนรุ่นหลังควรได้เรียนรู้และประพฤติตาม ทั้งนี้เพราะในคำสอนนั้นคือประสบการณ์ที่ผู้ใหญ่เรียนรู้ประสมมาก่อน บททำขวัญไทโซ่งกล่าวถึงคำนิยมในเรื่องนี้ไว้อย่างเด่นชัด โดยเนื้อความที่กล่าวถึงปรากฏในลักษณะบอกกล่าวกับขวัญให้เชื่อฟังคำสอนของหมอขวัญ ในที่นี้ตีความได้ว่าแสดงความหมายถึงการสอนคนส่วนหมอขวัญนั้นเป็นสัญลักษณ์แทนผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

... เป็นผู้ตั้งนานเป็นกันแล้วขวัญเอ๋ย ฟังกรรมผู้หมอเล็กกูจิแอบสอนถ้อย ฟังกรรมผู้หมอน้อยกูจิแอบสอนขวัญ เป็นผู้ตั้งนานเป็นกันแล้วขวัญเอ๋ย ... เป็นผู้ตั้งนานเป็นกันแล้วขวัญเอ๋ย ฟังกรรมผู้หมอหลวงกูเลา ฟังกรรมผู้หมอเถ่าหมอแก่ กูสอน ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 282)

และบททำขวัญสำนวนหนึ่งก็กล่าวสอนขวัญในลักษณะเดียวกันนี้ คือบอกขวัญให้จดจำคำสอนของหมอขวัญไว้ที่หน้าหมอน จำไว้ในหัวจนแก่เฒ่าอย่าลืม ดังตัวอย่างว่า

... ฟังกรรมผู้หมอหลวงกูเลา หมอเถ่าหมอแก่กูสอน กวามเบาไว้หน้าหน้าหมอน กวามสอนไว้หน้ากักเก้า เอาอันเถ่า ย่าลานจำไว้ซึ่งเสากวงก้อ ...

(น้อย สร้อยละออง. สัมภาษณ์. 2543 : 307)

นอกจากนี้เนื้อหาในบททำขวัญผัวเมียหนุ่มสาวตอนหนึ่งได้กล่าวถึงฝ่ายชายที่แสดงถึงความเคารพญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิง ด้วยการทำพิธีสู่ขอฝ่ายหญิง ดังตัวอย่างข้างล่างนี้

... เตะแขนสินสูซุหา กาสินป็นจงไปเป็นปวงไหวปวงเอา ปวงสอกะเจ้าลุงเจ้าตาต่างหนั้น ญั่งไล่ย็นแขนแลมือสอกะเจ้าลุงเจ้าตาต่างหนั้น ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 190-191)

2) คำนิยมนด้านความรักใคร่ปรองดองของสมาชิกในครอบครัว

บททำขวัญไทโซ่งสะท้อนคำนิยมนด้านความรักใคร่ปรองดองของสมาชิกในครอบครัว ในลักษณะที่พ่อ แม่ ลูก และญาติพี่น้องมีความผูกพันรักใคร่อย่างเหนียวแน่น อย่างเช่นบททำขวัญสำนวนหนึ่งบรรยายว่าเสือ (เสือ ในที่นี้หมายถึงขวัญ) ของพี่น้อง ลูกหลานช่วยกันตามขวัญของผู้ได้รับการเรียกขวัญ ดังความว่า

... เสือหลี่เสือป้อ้อักลูกหลานอักมาหา ลาหลี่เสือลูบึงหลานเบ็งมาตอย ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 236)

หรือในบทสวัญพื่อน้องผีเรือนเดียวกันที่กล่าวถึงญาติพี่น้องฝ่ายลุงตาและฝ่ายหญิงสาว รวมทั้งเพื่อนบ้านกล่าวว่าสวัญของพื่อน้องญาติผีเรือนเดียวกันที่ยังมีชีวิตอยู่จะไม่ดี อายุไม่ยืน จึงได้จัดอาหารมาเป็นเครื่องรับสวัญให้กับพื่อน้องญาติผีเรือนเดียวกันที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นห่วงเป็นใยของกลุ่มเครือญาติ และกลุ่มชนที่มีต่อกัน ดังควมว่า

... เมื่อกะผู้เป็นลุงเป็นตา เป็นหญิงเป็นสาวมา หย่านสวัญน้องสวัญเอื้อยสวัญอี๋ สวัญแมลสวัญหลาน ดังหย่านผีเชือนเหลียวเขา หย่านมะเฒ่ามะแก่ มะมันมะอิน หญิงสาวนึ่งไล่อุ้มไก่มาหา ลุงตาบึ่งไล่ทลาป่านหมูมาสู่ อ้ายน้องบ้านขวง หมูชุมหือเข้ากับเอ็ดบือเหลื่อ หือเข้ากับเกือบักเบือ มาเป็นปวงเข้าสูเข้าสวัญเฮ่ากะน้องกะนึ่ง กะหว่าผีเชือนเหลียวเขาแล้ว ...

(เลียว แสงหอม, สัมภาษณ์, 2543 : 223-224)

ในบททำสวัญผัวเมียหนุ่มสาวก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ ความสามัคคีระหว่างผัวเมียและลูก ซึ่งมีใจความว่าคู่ผัวเมียและของลูกร่วมกันอาหารด้วยกัน สวัญผัวเมียหนุ่มสาวมาสู่เรือนร่วมสามัคคี สวัญลูกเต้าร่วมหม่มผัวผีนเดียวกันก็กิน ดังตัวอย่างว่า

... ก็ติดุดำกินป้อมโหลยคู่ผัวเมีย สวัญอุลุน้อยแรงว่ากินหลอมหอม สวัญผัวเมียบ่าวสาวมาสู่เชือนฮวมเขา สวัญลุดำฮวมชุดฟาเหลียวก็กิน ...

(ผล เฝ้ามั่น, สัมภาษณ์, 2543 : 192)

และแสดงถึงความเป็นห่วงเป็นใยของสมาชิกในครอบครัว ดังตัวอย่างว่า

... ดีหนี่ผู้เป็นปือเป็นแม่ ผู้เป็นเอื้อยเป็นอี๋ เป็นปี่เป็นน้อง เขาก็ยังมีเงินซิบเงินซาว เงินฮ้อยเอามาต่อเงาเก้าน้อ ...

(ผล เฝ้ามั่น, สัมภาษณ์, 2543 : 196)

มีใจความว่าที่นี้ผู้เป็นพ่อแม่ ผู้เป็นพี่น้อง เขาก็ยังมีเงินสิบบาทเงินยี่สิบบาท เงินร้อยเอามาต่อเงาเกล้าหัวให้เน้อ

นอกจากนั้นแล้วในบททำสวัญยังแสดงถึงความรักของผู้เป็นแม่ที่มีต่อบุตร โดยกล่าวว่าให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เวลาลูกร้องก็อย่าแข่งว่าให้ลูกตาย เวลาลูกนอนเปลก็ให้ระวังอย่าไกวเปลแรง และให้ระวังสายเปลอย่าให้ขาด ดังความว่า

... ย่านางกินแล้วน้ำดู่เอาไหลเอ๊ะซี่สม น่านมเอาไหลเอ๊ะซี่ล ... ลูให้ย่ำจุลตาย ... บ่าเจ้าแม่อู๋เต็มปา เจ้าแม่อุ้มแมหลาเต็มอ้อมเต็มเสียวก็กิน ... ย่ากินแล้วสายอยู่ย่ำเอาตักปากา สายหลาอย่าเอ๋อ้วยหางเหยียนไปนาเอื้อย่านางเอื้อย ... สายอู๋เอ๋อ้วยมันตอแก่งย่ำขาด สายหลาเอ๋อ้วยมันตอข่าย่ำเอ๋อ้วยขาด ...

(ผล เฝ้ามั่น, สัมภาษณ์, 2543 : 315)

3) ค่านิยมด้านความมีชื่อเสียง

สำหรับค่านิยมความมีชื่อเสียงเกียรติยศ เป็นเจ้าเป็นนายมีหน้ามีตาเป็นที่รู้จักในสังคม เป็นค่านิยมที่ปรากฏในสังคมไทยมานาน โดยเฉพาะในสังคมชนบทซึ่งเป็นสังคมแคบผู้คนคุ้นเคยรู้จักกันดี หากบ้านใดมีลูกหลานประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียน อาชีพการงาน ร่ำรวย ก็จะเป็น

ที่เชิดชูของพ่อแม่วังศ์ตระกูล และยังเป็นถิ่นบ่มตัวของเพื่อนบ้านอีกด้วย ในบททำขวัญกล่าวถึงค่านิยมดังกล่าว ในทำนองว่าพ่อแม่จะมีชื่อเสียงก็เพราะลูก ดังความว่า

... เกิดเป็นก้นญ้งมีจื่อหั่นนกเฉียง มีเสียงที่หั่นลั่วเต้า ..."

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 192)

หรือเนื้อหาตอนหนึ่งในบทบอกทางผีขวัญ เชื้อยได้กล่าวว่าขวัญของเชื้อยมาส่งผีขวัญของผู้ตายถึงตรงนี้ และขวัญของเชื้อยก็จะกลับไปบ้านไปมีชื่อเสียง ดังความว่า

... ข่อยบ่าวเชื้อยจิมาส่งเจ้ากานนี้เน้อ มีบ้านก็จีไปเลื่อง มีเมืองก็จีดาวไปลาง ฮูมาเน้อขวัญบ่าวจุกินเฮาเอ้ย ...

(นิต เฟิงพันธุ์. สัมภาษณ์. 2543 : 219)

4) ค่านิยมด้านความมีสุขภาพอนามัยที่ดี

มนุษย์มีความต้องการความรู้สึกรับรู้มั่นคงในหลายๆ ด้าน สิ่งหนึ่งที่มนุษย์มักจะกล่าวถึงบ่อยๆ ก็คือการขอให้ตัวเองหรือคนที่รักมีชีวิตยืนยาว ไม่มีโรคภัยและเคราะห์ร้ายต่างๆ ดังมีคำกล่าวว่าความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ ซึ่งค่านิยมดังกล่าวนี้ปรากฏในบททำขวัญหลายสำนวน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... เจ้าเสื้อเก็งเจ้าเสนนี้เขาะยีน ...

(ไปล์ อุ้นเป็นนิจ. สัมภาษณ์. 2543 : 287)

ข้อความข้างต้นมีใจความว่าผู้ที่ได้รับการทำขวัญปรารถนาที่จะมีอายุยืน

อีกตัวอย่างหนึ่งมีใจความว่าได้ทำขวัญให้กับผู้ที่ได้รับการทำขวัญแล้ว ขอให้อยู่จนเฒ่าแก่ รวมทั้งลูกหลานก็ให้อายุยืน ดังข้อความข้างล่าง

... เออ แป้งเช่าแป้งขวัญเฮ่าแล้ว เฮ่าเฒ่าแก่มันยืนกานนี้หนะ ขวัญลูขวัญหลานก็เอามันยืนเน้อ

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 285)

บททำขวัญอีกสำนวนหนึ่งกล่าวในลักษณะเดียวกับข้างต้น มีใจความว่าทำขวัญแล้วก็ขอให้มีสุขภาพแข็งแรง เคราะห์ร้ายผ่านไปแล้วขอให้ไม่มีเคราะห์ดี ดังตัวอย่าง

... ไ้ฮู้เฮาสูขวัญแล้วหัวสิดแสน แลนลีสันน้อหลานเอ้ย ดักปวงฮ้ายเฮาสูปวงหลิตินี้หนะ

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 296)

5) ค่านิยมด้านความมั่งมี

ค่านิยมด้านความมั่งมีเงินทองหรือวัตถุเป็นค่านิยมที่ปรากฏอยู่ในทุกสังคม ทั้งนี้เพราะผู้ที่มีฐานะดี ร่ำรวยมักเป็นที่นิยมยกย่องจากผู้คน ค่านิยมดังกล่าวนี้ปรากฏในบททำขวัญอย่างเด่นชัด อย่างเช่นในบทสู่ขวัญพี่น้องผีเรือนเดียวกัน หมอขวัญกล่าวอวยพรให้ผู้ที่ได้รับการทำขวัญว่า เมื่อพ้นจากการทำขวัญแล้ว ขอให้ยิ่งใหญ่ มีกินมีใช้ ดังความว่า

... ปันเจิ้งนี้ยังเข้ามา ปันเจิ้งหน้าจิ้งมีกิน จังหลี่จิ้งไล่ป้อใจ ...

(เลี้ยว แสงหอม, สัมภาษณ์, 2543 : 225)

และในบททำขวัญเดียวกันนี้ กล่าวถึงขวัญหัวใจว่าปรารถนาได้สิ่งของ และสิ่งของที่มีอยู่มากมายในบ้านก็ได้แต่นั่งมอง ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึงค่านิยมในด้านวัตถุ ดังตัวอย่าง

... ขวัญหัวใจหัวก็อ้ออว ... ขวัญจางปองไล่สิ่งไล่สิ่งมานั่งมอง ไล่ของมาจนเอือนหลายฮ่านก็กิน ...

(เลี้ยว แสงหอม, สัมภาษณ์, 2543 : 229)

หรือในตอนที่กำลังจะเชิญให้ขวัญกินอาหารเครื่องรับขวัญก็ได้แสดงถึงความมั่งมีในการจัดเตรียมอาหาร โดยจะใช้คำว่า “ทั้ง” กล่าวย้าให้เห็นว่ามีอาหารมากมายมาให้ขวัญกิน และอาหารก็เป็นของดีพิเศษทุกอย่าง ดังตัวอย่าง

... กินดั่งเข้าหลายนา กินดั่งป่าหลายน้ำ กินดั่งสันหมูต่อน กินดั่งเนื้อหมูท่วมพัน มั่นหมูท่วมแซ่ว ... กินดั่งน้ำต้มอันเส้าแล ปูแป้นเส้าถั่ว ... เหล่าถั่วถั่วกินหลี่ ... กินดั่งเข้าฮาวหนา กินดั่งเข้าฮาวอ่อน ... กินดั่งเข้าต้มอันก๊อบกม เข้าต้มอันก๊อบฟาบ ก้วยลานกบหัวเอือ กินดั่งเผื่อหัวสัน กินดั่งมะมันหัวซ้อง กินดั่งอ้อยป่องชันสาเหญา กินหวาน ... มีเต็งสมมะไม้ซิบหาวเหลื่องแลง ...

(น้อย สร้อยละออง, สัมภาษณ์, 2543 : 309)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการบรรยายอาหารที่ใช้เป็นเครื่องรับขวัญ ซึ่งมีหลายอย่าง ได้แก่ ข้าวที่มาจากหลายนาก็หมายถึงข้าวหลายพันธุ์ ปลาหลายน้ำหมายถึงมีปลาหลายชนิด มีหมูตัวใหญ่เนื้อมาก มีน้ำต้มหมู หมากพลู เหล้า ขนมห้าวต้มมัด เผือกมันหัวใหญ่ อ้อยลำใหญ่รสหวาน ส้มและผลไม้อื่นอีกสิบหาบ

การที่ค่านิยมเช่นนี้ปรากฏในสังคมชนบททั้งนี้อาจเพราะเป็นสิ่งที่จัดหาได้ง่าย บางอย่างก็ไม่ต้องซื้อสามารถหาได้เองตามธรรมชาติ เช่น พืชผักก็ไปเก็บในไร่ นา ปลาก็ไปจับตามหัวน้ำลำคลอง ส่วนหมู เป็ด ไก่ก็มักเลี้ยงไว้ที่บ้าน หรือบางครั้งก็มีเพื่อนบ้านนำมาให้

6) ค่านิยมด้านความสุขสบาย

ค่านิยมในด้านความสุขสบาย ไม่ชอบทำงานเป็นค่านิยมที่ปรากฏทั่วไป ในบททำขวัญไทโซ่งแสดงถึงค่านิยมในเรื่องนี้ไว้ดังนี้

... ขวัญเขามาอนเสื่อขีบลำขวัญเอ้ย มาอนเสื่อขีบลาง มาอนแฝงลูเต้า มาอนเจ้าตั้นสายแจแก้ง มาอนแก้งตาเวน มาอนเย็นเสื่อซ้อน ... ซักไปโฮไปโฮมานา ซักไปกานาเข้าไปกานามาย่าน จ้านไปยูเอือนนอนก้า นอนคว่ำหลูหมอนลาย นอนนายหลูฮ่านกุ่ม หน้าขาวจุมซุบาง ...

(ไปล์ อุ่นเป็นนิจ, สัมภาษณ์, 2543 : 306)

ใจความในตอนนี้เป็นการเล่นขวัญคินมาให้อยู่ในที่สบาย ให้มานอนฟูกมีขอบสีด้าและสีแดง ให้นอนข้างลูก ให้นอนแต่หัวค้ำแล้วตื่นสาย นอนแข่งกับตะวันจนตกเย็น ถ้าจะไปไร่ก็ให้ไปไร่แล้วกลับมา นอนคว่ำให้ไปนาแล้วกลับมาบ้าน หากซี้เกียจก็ให้อยู่บ้านนอนแต่หัวค้ำ นอนคว่ำดูหมอนที่ถักทอนอนนายดูหิ้งวางของใช้ในครัว หน้าตาจะได้ขาว

3.2.4.3 วิถีความเป็นอยู่

วิถีความเป็นอยู่ในที่นี้คือ ลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่กระทำสืบทอดกันมา บททำขวัญไทโซ่งปรากฏภาพสังคมและวิถีความเป็นอยู่ของชาวไทโซ่งใน 4 ลักษณะ คือชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากิน การตั้งบ้านเรือน สถานที่และชื่อบ้านนามเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นใหม่ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) ชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากิน

ครอบครัวไทโซ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดใหญ่มีสมาชิกหลายคน ช่วยกันทำมาหากินทั้งพ่อแม่และลูกๆ พ่อจะเป็นหัวหน้าครัวเรือน ลูกชายจะเป็นผู้สืบบรรพบุรุษและเมื่อแต่งงานก็จะนำภรรยาเข้าอยู่ในบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ พี่น้อง ลูกสะใภ้ และหลาน ตลอดจนหมู่เครือญาติ เพื่อนบ้านมีความแน่นแฟ้นมาก

ในบทสวดขวัญผัวเมียหนุ่มสาวสะท้อนภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวไทโซ่งที่ลูกชายจะเป็นหลักที่พึ่งพิง ช่วยพ่อแม่ทำนา และลูกสะใภ้จะทำหน้าที่ดูแลรับใช้พ่อแม่สามีและทำงานบ้าน ดังความว่า

... ดังสองผู้ข่อย ผู้ลุม่าเป็นเชื่อย ลูกป้อแมตังหนั้นก็ฮาไ่กลางซูลางหา ก็ฮาไ่กลางแลงกลางเชื่อย ก็ฮาดักสองป้อฮาม สามปีก่ายกิง ก็ฮากิไ่ยอนม่งล่าง ก็ไ่ยอนบึงแก่ง ก็ฮาไ่ตางกันนา ขากิไ่ตางเล่าเช่า สบกิไ่ยอนมะ ปะกิไ่ยอนกัน ... ไ้กะเจ้าล่งเจ้าตาดังหนั้น เขาญั่งข่ามาเต็งตันสองผู้เบ่นลู่เป็นเต้า เข้ามาเป็นป้านางห่าง ก่ายต่างเผ่า เชื้อนหั่ว...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์ 2543 : 190-191)

บททำขวัญผู้ใหญ่สำนวนหนึ่งสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ได้ค่อนข้างชัดเจน เนื้อความโดยสรุปกล่าวถึงผู้ที่ได้รับการทำขวัญว่าอยู่ในบ้านที่ปลูกสร้างด้วยท่อนไม้ ก่อนที่จะเจ็บไข้ไม่สบายนั้น คนผู้นี้เลี้ยงไหมไว้ทอดผ้า เมื่อถึงเวลาจะต้มไหมก็ชักชวนญาติพี่น้องมาช่วย และยังทำน้าฮ่อมเอาไว้อ้อมผ้าเลี้ยงหมู หมา เป็ด ไก่ วัว ควาย มีลูกสะใภ้ดูแลบ้านเรือน ถึงฤดูทำนาปลูกข้าวลูกหลานก็ไปช่วยกันเก็บเกี่ยว หาบข้าวมาใส่ยุ้งจนเต็ม แล้วเอาข้าวไปขายได้เงินมา

ตัวอย่าง

...เสื่อกำบางเก่าภูมึหนั้นเนื้อ เจ้าเสื่ออยู่เชื่อนม่งหนา กวานกาม่งถึ ผู้ลือฮาเป็นยะ ป้าหลัวนอนเป็นฮ่าย ... เจ้าเสื่อเก็งเจ้าขวัญหนั้นเนื้อเอ็ดฮังจิงไปหลี่ไล่ ... ปิดมอนอ่อนไปแป๊แป๊ หมอนอ่อนไปแป๊แป๊ ... มีหมอลีตังจีไฟ ... จิงเอนป็น้องเชื่อนเต้ามาจอยกันเหยื่อ แมอาแมลัวเชื่อนเหนือมาจอยกันกิก ... จิงมีไหมตอเสนสาย จิงมีเสนสายตอหัวบ๊ะ ยัวะไหมตอกันนา ไปเอ็ดสุดไ่ว่เผื่ออา ไปเอ็ดฟาวไ่ว่เผื่อน้อง ... เอ็ดนิลจิงเป็นนิลหญ่อย่างหล่ำก้อม เอ็ดฮ่อมจิงเป็นหอมหญ่อย่างหล่ำแสง ... เลียงหมูหมาไล่เต้มฮ้างไม้ไผ่ เลียงเป็ดไก่ไปแป๊ป่านเบือนเก็งหลาว ญั่งมีลู่ญั่งมาสาจันเชื่อนหลังหน้า ญั่งมีเป้าหน้าจันเชื่อนนอนเชื่อน ... เหลียงจัวเป็นจัวไปบึงแมป่า เลียงก้วยเกือกหลายถื่อ ... หย้ายหลินโฮหลินนาเอ็ดเช่า ... มือเกี้ยวหลานจิงไล่ข่าเกี้ยวไปลาน ลูกนเก็งลู่กวานจิงไล่ข่าก้านไปหีบ หีบมาเสาเชื่อหลวงเต้มแป้น ... จูม่อจุงจีไล่ข่าเช่า จิไล่หญ่ป่าเชื่อข่าเช่า จิไล่หญ่ป๊ะไล่ข่าเหลียนเอาของ ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์ 2543 : 312)

และในบททำขวัญสำนวนหนึ่งสะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตในการทำงานที่ไร่ นา เมื่อถึงเวลารับประทานอาหารก็จะนั่งล้อมวงกินข้าวร่วมกันในที่ไร่ นา

ตัวอย่าง

... ขวัญช่วยกองช่างายโฮลล้อมอาเนือขวัญเอ้ย ช่วยกองช่างายนาล้อมน้อง ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 262)

หรือเมื่อถึงเวลาเข้านอน พ่อ แม่ ลูกก็จะนอนรวมอยู่ด้วยกัน
ตัวอย่าง

... สองแขนมันแดงกือตเหนา เข้านอนกือดลอุักผัวักนอนแป้ง กือดลแป้งเมียแป้งนอนล่าง ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 262)

นอกจากนี้ บททำขวัญหลายสำนวนยังสะท้อนถึงอาหารการกินหลายอย่าง มีระบุทั้งอาหารพื้นบ้านที่มีในท้องถิ่นทั่วไป และอาหารต่างถิ่น อาหารพื้นบ้านในท้องถิ่นทั่วไป เช่น ข้าว เกลือ ไข่ ไก่ หมู ปลา น้ำ กัลย อ้อย ผือก มัน ขนุน ส้มโอ แดงโม หมากร พลุ ขนมหี่เยาะ ขนมหักโก๋ ขนมหักมัด ขนมหักมัดมัด อาหารต่างถิ่น เช่น เหล้าจากเมืองจีน องุ่นสามพราน แอปเปิ้ล เป็นต้น

ตัวอย่าง

... กินเต็งหัวหมูเหวียดอจวง ... กินเต็งไก้ดอญ ... กินเต็งซิบหอยเข้มอแลนด้างนา เก้าหอยปามอแลนด้างบ้าน กินก๊ีบกำเข้ไอขาวหนา กินก๊ีบกำเข้ขาวออ่อน ... กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่ว กินเต็งเหล้าเหือให้เหล้าก่ายหม้อ เหล้ากวดกออฮันมาสาย ... กินเต็งเข้ต้มอันก๊ีบกม กินเต็งเข้หนมอันก๊ีบฟาบ ก้วยเปาะก๊าบเข้มน กินเต็งมะเผืออหัวสัน กินเต็งมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้าก๊ีบหวาน กินเต็งส้มมะนาดตาแห ส้มมะเกียะมะงะขาวชุก ส้มมะปึกก๊ีบออ่อนหวานเย็น กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีก๊ก ส้มหน่อออกเต็งถวง ... กินเต็งชะหนมก๊ีบออ่อนหวานมัน ชะหนมจันชะหนมเข้งงาดัด จันอับขั้วแกมถั่วจาเจียง กินเต็งชะหนมเปี้ยเส้าไล่ ชะหนมเบาไม้บ้ำบั้งวงกม กินเต็งเข้เกียะกึ่งสีเหลืองแหลง ชะหนมปังชะหนมโก๋ก๊ีบออ่อน ... กินเต็งมะมีโบฮี กินเต็งแดงน้ำปูลินทราย กินเต็งมะแอปเปิ้ล อ่อนหวานมัน ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 : 246)

อีกตัวอย่างหนึ่ง

... กินเต็งส้มมะไม่องุ่นสามพราน ...

(จวน แป้นหนุ่ม. สัมภาษณ์. 2543 : 318)

ในด้านความสัมพันธ์นั้น บทสวดขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกันแสดงให้เห็นภาพความสัมพันธ์ช่วยเหลือกันในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน และเพื่อนบ้าน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... เขาญั่งมาดันสี่เขือยหว่า ดันห้าเขือยแนว สามวานสองนามมาเกือมาตุ้ม มาอ้อมเข้แหว ... เจือนีเฮาลั๊ยลัมแล็บแจ็บง่า เมื่อกะผู้เป็นลุงเป็นตา เป็นญั่งเป็นสาวมา หย่านขวัญน้องขวัญเอือยขวัญอี ขวัญแมลขวัญหลาน ดังหย่าเผื่อเฮียนเหลียวเขา หย่านมะเถาะมะแก่ มะมันมะยีน ญั่งสาวญั่งไล่อ้อมไก้มาหา ลุงตาญั่งไล่หลาบานหมมาสุ อ้ายน้องบ้านขวงเมืองชุมหือเข้ก๊ีบเอือดบือเหลื่อ หือเข้ก๊ีบเกือบือเปือ มาเป็นปวงเข้สุเข้สุขวัญ เข้กะน้องกะนุงกะหว่าเผื่อเฮียนเหลียวเขาแล้ว ...

(เลียว แสงหอม. สัมภาษณ์. 2543 : 223-224)

ข้อความข้างต้นกล่าวถึงเชื้อซึ่งเป็นญาติกับผู้ตายได้มาช่วยทำพิธีเกี่ยวกับศพ ญาติของผู้ตายในกลุ่มลุงตาและกลุ่มหญิงสาว กล่าวหาขวัญของญาติพี่น้องลูกหลานที่นับถือผีเรือนเดียวกันที่ยังมีชีวิตอยู่จะไม่ดี อายุไม่ยืน ลุงตาจึงได้จัดพานขวัญหมู ส่วนหญิงสาวจัดพานขวัญไก่มาทำขวัญ และเพื่อนบ้านนำห่อข้าว ห่อเกลือ ห่อพริก มาช่วยทำขวัญด้วย

หรือในบทเรียกขวัญหลังก็กล่าวถึงขวัญของพี่น้อง ลูกหลานช่วยตามหาขวัญ แสดงถึงความสัมพันธ์รักกัน ช่วยเหลือกันในหมู่พี่น้อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... เสือหลี่เสือป้อักลูกหลานอักมาหา ลาหลี่เสือลูเปิงหลานเปิงมาดอย เสือแต่น้อยมาดอยหาขวัญ ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 236)

สำหรับในด้านการทำมาหากินนั้น จากบททำขวัญหลายสำนวนสามารถมองเห็นการทำมาหากินของชาวไทโซ่งที่ปรากฏเด่นชัด คือการทำนาทำไร่ การจับปลา และการเลี้ยงสัตว์

การทำนาทำไร่เป็นอาชีพหลักที่สำคัญของไทโซ่งมาในอดีต และปัจจุบันก็ยังทำกันอยู่ไม่น้อย ส่วนการจับปลากล่าวกันว่าชาวไทโซ่งมีความชำนาญในเรื่องจับปลามาก เนื้อหาตอนหนึ่งในบททำขวัญผู้ใหญ่กล่าวถึงการทำไร่ทำนา มีเนื้อความกล่าวสอนขวัญไม่ให้ไปอยู่ที่อื่น ให้ขวัญไปทำไร่ทำนาแล้วก็กลับมาบ้าน

ตัวอย่าง

... ขวัญชักไปไวกไปไธมานาเนื้อขวัญเอ๋ย ชักไปนาก็เข้าไปนามาบ้าน...

(น้อย สร้อยละออง. สัมภาษณ์. 2543 : 311)

ในบทบอกทางผีขวัญก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่าให้ขวัญของเขียกลับมามาบ้านดักน้ำใส่นา กลับมาดักปลาเลี้ยงลูก มาปลุกข้าวเลี้ยงคนในเรือน ดังความว่า

... มาเนื้อมาตักน้ำเสานา มาตักปลาเลี้ยงลู มาปู้เข้ากออ้วยกอกำเลี้ยงเขือนเฮาเนื้อ ...

(นิต เฟิงพันธุ์. สัมภาษณ์. 2543 : 219-220)

บทเรียกขวัญหลังสำนวนหนึ่งกล่าวถึงขวัญไปหลงอยู่ที่เสื้อตัวที่ใช้ใส่ลงน้ำหาบปลากับเสื้อตัวที่ใช้ใส่ทำนาหาบข้าว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงชีวิตประจำวันที่คุ้นเคยอยู่กับการทำมาหากิน

ตัวอย่าง

... ขวัญยังหลงยู่หนึ่งเสื้อโดนน้ำหาบปา ขวัญยังไปหลงยู่หนึ่งเสื้อโดนน้ำหีบเข่า ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 235)

2) การตั้งบ้านเรือน

เนื้อหาในบททำขวัญซึ่งกล่าวถึงสถานที่ต่างๆ ที่ขวัญอาจไปหลงติดอยู่ ซึ่งสถานที่ต่างๆ เหล่านั้นสะท้อนให้เห็นการตั้งบ้านเรือนของชาวไทโซ่งตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งมักจะสร้างบ้านเรือนอยู่ในทำเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ อยู่ใกล้กับป่า ภูเขา ทุ่งนา และแหล่งน้ำ ทั้งนี้ ก็เพื่อการประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรมและเป็นแหล่งอาหาร

ตัวอย่าง

... ญึงเฮขวัญอินเข้าป่าบง ขวัญญึงหลงเข้าป่าเป่า ... ขวัญญึงไปหลงยูหนึ่งป่าเลาเต็งนาถิ่นเลา ขวัญไปหลงยูหนึ่งป่าแกป้ากาถักอันเลา ... ขวัญไปหลงยูหนึ่งห้วยน้อยปู่เตนต่ำสูงอันเลา ขวัญไปหลงยูหนึ่งป่าขามเบาสอย ขวัญไปหลงยูหนึ่งห้วยน้อยนาเล็กเป็นหนองอันเลา ...

(แอ เจือจาน. สัมภาษณ์. 2543 ; 300)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นบทเรียกขวัญหลง มีใจความว่าขวัญไปวิ่งเล่นเข้าไปในป่าไผ่บง ขวัญหลงเข้าป่าเป่า ขวัญหลงอยู่ป่าใดหลงอยู่บนคันนาใด ขวัญไปหลงที่ป่าดอกแคป่าคาที่ใด ขวัญไปหลงอยู่ที่ห้วยน้อย ภูเขาสั้นต่ำอันใด ขวัญไปหลงอยู่ที่ป่าขามใบอ่อน ขวัญไปหลงอยู่ที่ห้วยน้อยนาเล็กเป็นหนองอันใด หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง

... ขวัญเฮ้ยเข้าป่าอยู่กองน้ำไหล อยู่กะป่าไผ่ตงกว้าง ... เข้าไปอยู่ป่าแฝกเคียงนา เข้าไปอยู่ป่ากาเต็งบ้าน ไปอยู่ป่าตาน ป่าแกอิมเขื่อนเลา ... เข้าไปอยู่เก็บผักอ่วมนา เข้าไปอยู่เก็บกาอ่วมบ้าน ... เข้าไปหักต้นชาน้อยโป่งอ่อนเลียบเมือง เนื้อขวัญเฮ้ย ...

(แด ชุพันธ์. สัมภาษณ์. 2543 ; 299-300)

มีใจความว่า ขวัญเฮ้ยอย่าไปอยู่ที่คลองน้ำไหล อยู่ป่าไผ่ตงกว้าง อย่าไปอยู่ป่าแฝกเคียงนา อย่าไปอยู่ป่าต้นตาลป่าดอกแคริมเรือน อย่าไปหยุดเก็บผักใกล้นา อย่าไปหยุดเก็บผักกาใกล้บ้าน อย่าไปหักต้นชาน้อยโป่งอ่อนเลียบเมือง

3) สถานที่และชื่อบ้านนามเมือง

บททำขวัญสำนวนหนึ่งกล่าวถึงชื่อสถานที่ ตำบลหมู่บ้านในเมืองเพชรบุรี คือภูเขาทอง ในที่นี้หมายถึงพระนครคีรี (เขาวัง) บ้านหนองกะหรี บ้านเขาย้อย สี่แยกวัดยาง (ตั้งอยู่ในเขตบ้านเขาย้อย) และเรือนแหรซึ่งเป็นบ้านที่สร้างให้กับผู้ตายในป่าช้า ดังตัวอย่าง

... ขวัญญึงไปหลงหนึ่งภูเขาทอง ... ขวัญญึงไปหลงยูหนึ่งหนองกะหรี ... ขวัญญึงมาหลงยูหนึ่งบ้านเขาย้อย ... ขวัญมาหลงยูหนึ่งบ้านเขาย้อยสี่แยกวัดยาง ... ขวัญญึงไปหลงยูหนึ่งลำจองของแหร ... ป่าชานบ้านเขาย้อย ...

(ผล เฝ้านั้น. สัมภาษณ์. 2543 : 236-237)

ในบทบอกทางผีขวัญปรากฏสถานที่และชื่อบ้านนามเมืองที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะสามารถมองเห็นภาพร่องรอยการอพยพของไทโซ่งในอดีต คือตั้งแต่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และย้อนกลับไปจนถึงลาว ถึงถิ่นฐานเดิมในเวียดนาม ดังข้อความข้างล่าง

... ลูกนี้แล้วเจ้าไปบางเก็ม แล้วไปบ้านห้วยโลง เจ้าย้ายไปเมืองลัดดี ... อันแล้ว เจ้าย้ายไปสุพรรณ เจ้าย้ายไปเลาให้ ขามดงพญาไฟไปโคราชอันแล้ว ... เจ้าย้ายไปน้ำพอง ไปหนองบัวลำภู ไปบ้านเขาสาร ไปดาบอแล้วไปปิ่นเปา เจ้าข้ามน้ำโขงไปพะเนาเวียงจันทน์อันแล้ว ... เจ้าย้ายไปห้วยจางนาทราย เจ้าจึงย้ายไปฮืดมวงซุม เจ้าจึงย้ายไปฮืดขามจาง เจ้าย้ายไปฮืดน่านลิน เจ้าย้ายไปฮืดหาดเหลือง เจ้าย้ายไปฮืดน่านซอน เมื่อเหนือฮืดดินนาขวาง เจ้าย้ายไปฮืดปู่ผาบุญ ไปถ้ำผาก่าน ไปนาไฮไปนาก่า เลียบน้ำตึงเต้าอันแล้ว ไปฮืดเจียงแดดอันแล้ว ... เจ้าแก้วแล้ว ย้ายไปฮืดน่านมิง เมื่อปู่ก่อยามปู่ก่อไปนา ตักฝ่ายขอเมื่อฮืดหนองต่าง เมื่อฮืดบ้านม่วง เมื่อสบดงขึ้นปู่ลงเต้า ตักบางลออันแล้ว ... เจ้าย้ายไปฮืดน่านชบ เลียบน้ำจางเมื่อเหนือ เมื่อฮืดเมืองเขียมอันแล้ว ... เจ้าย้ายเมื่อฮืดเมือง

กุด ข้ามภูสองเมือง ไปบ้านนาเยียนไปน้ำพุ เลียบน้ำแอลงเต้า เมื่อฮอดเมืองซอน เจาก่ายเมื่อฮอดแกวหลิบ ไปห้วยเบาะไม้ ไปเมืองเก่าอันแล้ว ... เจาก่ายไปฮอดน้ำแอ็ด เลียบน้ำแอ็ดลงเต้า ขึ้นภูผาวี ดักเมื่อน้ำเป ฮอดเมืองเปอันแล้ว ... เจาก่ายไปห้วยตัว ดักภูจำงลำขึ้นภูจำงลำ ฮอดบ๊ะบอนเนอ ลงภูจำงลำ ดักห้วยก่านเลียบห้วยก่านลงเต้า ไปฮอดบ้านแลง ไปน้ำซบเลียบน้ำซบข้ามแกวก่อ ผอไปเนาไปยาสอบไปตจัก ไปดักหินแดนไปซบดง ข้ามป่องน้ำมา เลียบน้ำมาเมื่อเหนือ เมื่อฮอดของเต้า เมื่อเมืองม่วยข้ามน้ำมาไปฮอดชบติ เลียบน้ำตีเมื่อเหนือ เมื่อฮอดจำปะปานแกวหลิบอันแล้ว เจ้าเอ้ยไปบ้านผ่านไปบ้านยอดอันแล้ว ... เจาก่ายไปเขาฟ้า ไปแกวแดไปจำยาสอ ไปเลียบน้ำปาน ไปบ้านปัม ข้ามน้ำปัมไปเนาเจ้าเอ้ย ไปน้ำพุ ข้ามน้ำพุไปเนาเจ้าเอ้ย ไปน้ำมาเลียบน้ำมาเมื่อเหนือ เมื่อฮอดเมืองบูไปบ้านงาม ไปบ้านสาน ข้ามป่าบัว ดักห้วยเวียงลงเต้าเจ้าเอ้ย ที่นี้ฮอดน้ำแด ... เจ้าไปโลเลียบน้ำแด ข้ามน้ำแดไปเนาก่อนเนอ ไปฮอดบ้านหมากฮ้องเฮาะ ฮอดดอนสะ ดักน้ำสะเมื่อเหนือ เมื่อที่ฮอดอ่องเจียวแดนขึ้นเขาของเฮือ ลงบัวเตาไปทางเบา ไปถ้ำหยาดหยัดไปฝียงบัว แล้วไปหัวห้วย แล้วเจ้าได้หัวห้วยเมื่อเนอ ... เจ้าเอ้ยจิไปแกมเหาะเฮาะแกมหอย ฮอดจำขัดอันแล้ว ... เจาก่ายไปจำชิน ขึ้นเขาขึ้นลงเขาต่องน้อย ฮอดแดนเชื้อขึ้นเขาบุกลงสวนกา ไป ฮอดจำเบา ไปเมืองเยียนอันแล้ว ... เจาก่ายไปฮอดเมืองลูง ไปฮอดบ้านแดนบ้านฝ้าย ขึ้นเขากังลงเขาจอง ขึ้นเขาฟักลงเขาแฝง ไปบ้านเวียงไปบ้านเสี้ยนอันแล้ว ... เจาก่ายไปน้ำซบน้ำย่าง ข้ามแกวนางไปดองจวง ไปฝียงหาง ไปฝียงแดด ไปทางหนึ่งเมืองหลวง เมื่อฮอดบ้านป่ง ... เมื่อตางปู้ยาลัม ...

(นิต พึ่งพันธุ์. สัมภาษณ์. 2543 ; 215-218)

เส้นทางที่ปรากฏในบททำขวัญเริ่มจากตำบลบางเค็ม ห้วยโรงในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เมืองลัดทิ (ราชบุรี) สุพรรณ เสาให้ ข้ามดงพญาไฟไปโคราซ ผ่านไปทางน้ำพอง หนองบัวลำภู บ้านข้าวสาร ดาบอ ปันเปา ข้ามแม่น้ำโขงไปถึงเวียงจันทน์ ไปทางห้วยจางนาทราย บ้านม่วงชุม ขามช้าง ข้ามแม่น้ำริน หาดเลื่อง น้ำซอน เลียบน้ำซอนไปเหนือ ถึงถิ่นนาขาง ไปทางภูเขานูญ ถ้ำผาก่าน นาไฮ นาก่า เลียบน้ำติลงใต้ ไปเจียงแดด แม่น้ำมิง ภูเขาก่อ ข้ามภูเขาก่อไปถึงฝ่ายขอ ไปถึงหนองด้าง บ้านม่วง สบดง ขึ้นภูเขาลงใต้ ถึงบางลอ ไปทางแม่น้ำซบ เลียบน้ำจางไปเหนือ ถึงเมืองเยียม เมืองกุด ข้ามภูเขาผ่านเมือง ไปบ้านนาเยียน ไปน้ำน้ำพุ เลียบน้ำแอลงใต้ ถึงเมืองซอน ผ่านไปด่านทีบ ห้วยดอกไม้ ไปถึงน้ำแอ็ด เลียบน้ำแอ็ดลงใต้ ขึ้นภูผาวี ไปถึงน้ำเป ถึงเมืองเป ไปห้วยตัว ถึงภูเขาลำเลียง หนองบอน ลงภูเขาลำเลียง ถึงห้วยก่าน เลียบห้วยก่านลงใต้ ถึงบ้านแลง ไปน้ำซบ เลียบน้ำซบข้ามด่านก่อกอ ไปยาสอบ ตจัก ดักหินแดน ซบดง ข้ามช่องน้ำมา เลียบน้ำมาไปเหนือ ถึงของใต้ ไปเมืองมวน ข้ามน้ำมาไปถึงชบติ เลียบน้ำตีไปเหนือ ถึงจำปะปานด่านทีบ ไปบ้านยอด ด่านแด จำยาสอ เลียบน้ำปาน ไปบ้านปัม ข้ามน้ำปัมไปน้ำพุ ข้ามน้ำพุไปน้ำน้ำมา เลียบน้ำมาไปเหนือ ถึงเมืองบูไปบ้านงาม บ้านสาร ข้ามป่าบัว ถึงห้วยเวียงลงใต้ ถึงน้ำแท้ ข้ามน้ำแท้ไปบ้านหมากฮ้องเฮาะ ถึงดอนสะ ถึงน้ำสะไปเหนือ ไปฮอดอ่องเจียวแดนขึ้นภูเขาร่องเรือ ลงแอ่งเบาไปทางเบา ไปถ้ำหยาดหยัด ฝียงบัว แล้วไปทางสะพานห้วย ไปแกมเหาะออกแกมหอย ถึงจำขัด ผ่านไปจำชินขึ้นเขาขึ้นลงเขาต่องน้อย ถึงแดนเชื้อ ขึ้นเขาบุกลงสวนกา ไปถึงจำเบา เมืองเยียน เมืองลูง บ้านแดน บ้านฝ้าย ขึ้นเขากังลงเขาจอง ขึ้นเขาฟักลงเขาแฝง ไปบ้านเวียง บ้านเสี้ยน น้ำซบ น้ำย่าง ข้ามด่านนางไปดองจวง ฝียงหาง ฝียงแดด เมืองหลวง ถึงบ้านป่งไปทางที่ปู้ยาลัมอยู่

อย่างไรก็ดี ชื่อสถานที่และชื่อบ้านนามเมืองที่ปรากฏในบททำขวัญอาจเป็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนแปลงหรือไม่แล้ว

4) สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นใหม่

อำเภอเขาย้อยในปัจจุบันมีความเจริญในหลายๆ ด้านมากกว่าสมัยก่อน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมด้านสังคม เช่น มีโรงพยาบาล สถานือนามัย เป็นต้น ด้านเศรษฐกิจ ผู้คนก็มีรายได้มากกว่าแต่ก่อน สามารถหาซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ทันสมัย หรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ได้ เช่น รถยนต์ รถบรรทุก เป็นต้น ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่นี้ได้ปรากฏอยู่ในบททำขวัญด้วย บททำขวัญสำนวนหนึ่งกล่าวถึงการเรียกขวัญที่

ไปอยู่ตามโรงพยาบาลต่างๆ ในเมืองเพชรบุรี คือโรงพยาบาลเพชรบุรี โรงพยาบาลเพชรบุรีจอมเกล้า โรงพยาบาลเมืองธน และบอกให้ขวัญขึ้นรถยนต์กลับมา

ตัวอย่าง

... อือขวัญไปหลงอยู่กับโรงบาลเพชรบุรี อือขวัญไปหลงอยู่กับโรงบาลเพชรบุรีจอมเกล้า อือขวัญไปหลงกับโรงบาลเมือง
ธนแล้ว หลุดมาจับอีหลดสี่ล้อ ...

(แอ เจอจาน. สัมภาษณ์. 2543 ; 301)

อีกตัวอย่างหนึ่งกล่าวห้ามขวัญไม่ให้ไปอยู่ที่โรงพยาบาล หรือที่วัด และบอกให้ขวัญ
ขึ้นรถยนต์ รถอีโน้กลับมาอยู่กับคนไทย ดังความว่า

... ย้าไปอยู่ตามโรงหมอ ย้าไปวัดเซากายม่อม ... ขวัญเอ๋ยจึงขึ้นรถยนต์มากะโกยเก้อ ขึ้นรถอีโน้มาเชื่อน กาหลด
กาลาเสางงหลา มาบ้อมเนื้อขวัญเอ๋ย ...

(แต ชูพันธ์. สัมภาษณ์. 2543 ; 300)

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า บททำขวัญไทโซ่งได้สะท้อนความเชื่อ ค่านิยม และภาพสังคมและ
วิถีความเป็นอยู่ของชาวไทโซ่งได้ไม่น้อยเลย ในด้านความเชื่อเรื่องขวัญกล่าวได้ว่าไทโซ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับ
ขวัญแตกต่างไปจากคนไทยกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นความเชื่อเรื่องขวัญดั้งเดิมของคนไทโบราณ เช่น จำนวนขวัญ
ซึ่งเชื่อกันว่ามีมากกว่า 30 หรือ 32 ขวัญ สถานที่อยู่ของขวัญคนภายหลังการตาย ความเชื่อเรื่องมิ่ง และแนน ซึ่ง
สัมพันธ์อยู่กับขวัญ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องผี แถน และมด ด้านค่านิยมชาวไทโซ่งมีค่านิยมใน
การดำเนินชีวิตคล้ายคลึงกับสังคมทั่วไป ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อาชีพโดยทั่วไป
ทำนาปลูกข้าว จับปลา เลี้ยงสัตว์ ส่วนความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและกลุ่มชนมีความรักใคร่เหนียวแน่น

บทที่ 4

บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในสังคมไทโซ่ง

พิธีทำขวัญ เป็นพิธีกรรมสำคัญต่อการอยู่รอดของมนุษย์อย่างหนึ่ง มีการสืบทอดปฏิบัติเป็นธรรมเนียมในหลายกลุ่มชน ด้วยถือว่าเป็นพิธีสิริมงคล ในปัจจุบันกลุ่มชาวไทโซ่งมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด แต่ในขณะเดียวกันชาวไทโซ่งก็ยังคงสืบทอดปฏิบัติพิธีทำขวัญต่างๆ ของบรรพบุรุษเรื่อยมา การที่พิธีทำขวัญยังดำรงอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของคนไทกลุ่มนี้อยู่ ชี้ให้เห็นว่าพิธีทำขวัญยังมีบทบาทหน้าที่ในอันที่จะตอบสนองบางสิ่งบางอย่างแก่สมาชิกในสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนนี้ โดยที่วิทยาการความเจริญก้าวหน้าที่แผ่ขยายเข้ามายังไม่สามารถแทนที่ระบบความคิด ความเชื่อดั้งเดิมได้

ในแนวความคิดของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยม (Functionalism) คือมาลีเนสกี (Bronislaw Malinowski) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า ระบบต่างๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และความต้องการพื้นฐานนี้ ได้แก่ หนึ่งความต้องการพื้นฐานทางร่างกายและจิตใจ Basic Biological and Psychological Needs สองการตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Instrumental Needs) และสามความต้องการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Needs) (ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 31-32) และแรดคลิฟฟ์ บราวน์ (A.R. Radcliffe-Brown) ได้เสนอความคิดไว้ว่า พิธีกรรมช่วยเสริมสร้าง "อารมณ์ร่วม" (Collective Emotions) และควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ "พิธีกรรมมีหน้าที่หลักในการช่วยบำรุงรักษาความสมัคคีกลมเกลียวระหว่างสมาชิกสังคม ส่วนการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจนั้น เป็นหน้าที่รองลงมาของพิธีกรรม" (ยศ สันตสมบัติ. 2540 : 29 ; อ้างอิงจาก A.R. Radcliffe-Brown. 1940.)

นักมานุษยวิทยาอีกท่านหนึ่ง คือวิลเลียม อาร์ บาสแคม (William R. Rascam) (Bascam, William R. 1965 : 279-298) กล่าวถึงผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนทุกรูปแบบว่ามีบทบาทต่อสังคม 4 ประการ คือ บทบาทในด้านให้ความบันเทิงใจ บทบาทในด้านแสดงคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรม เช่น แสดงความหมายของพิธีกรรม บทบาทในด้านการศึกษา และบทบาทในด้านช่วยรักษาแนวปฏิบัติของสังคม

จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวในการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญที่มีต่อชุมชนชาวไทโซ่ง ซึ่งสามารถจำแนกบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญได้ 5 ประการ ดังนี้

4.1 บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ

พิธีทำขวัญในโอกาสต่างๆ ของไทโซ่งมีบทบาทสำคัญในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือการประกอบพิธีทำขวัญช่วยทำให้บุคคลที่ได้รับการทำขวัญได้ผ่อนคลายความรู้สึกวิตกกังวล หรือความรู้สึกกลัวภายในจิตใจ ให้กลับมีพลัง มีกำลังใจเข้มแข็งขึ้น สามารถต่อสู้กับโรคภัยและเคราะห์ร้ายต่างๆ ได้ กล่าวคือ

ชาวไทโซ่งมีความเชื่อเรื่องขวัญ มีพิธีทำขวัญหลายอย่างเช่นเดียวกับคนไทย และชนชาติอื่นๆ อีกหลายชนชาติ การประกอบพิธีทำขวัญ หรือเรียกขวัญสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องขวัญที่เชื่อกันว่าร่างกายมนุษย์ พืช สัตว์ และเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันบางอย่างมีสิ่งที่เป็นมงคล คือ "ขวัญ" ประจําอยู่ในสังคมไทโซ่งเชื่อว่าขวัญของมนุษย์อ่อนไหวง่ายมากและชอบออกจากตัวเจ้าของขวัญไปในสถานที่ต่างๆ จะต้องกล่าวเรียก

ขวัญให้กลับมา ไม่เช่นนั้นแล้วขวัญจะกลับเข้าร่างกายเจ้าของขวัญตามเดิมไม่ได้ ในยามที่คนมีจิตใจปกติและสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงก็แสดงว่าขวัญในร่างกายอยู่ครบถ้วน แต่ถ้าเมื่อใดที่ขวัญออกจากร่างกายไปแล้วถูกผี หน่วงเหนี่ยวจับไว้ หรือไปหลงอยู่ตามที่ต่างๆ จนกลับเข้าร่างเดิมไม่ได้ ผู้เป็นเจ้าของขวัญก็จะมีอาการเจ็บป่วย และเสียชีวิตได้ นอกจากนี้ชาวไทโซ่งยังเข้าใจอีกว่าความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือเยียวรักษามานานก็ยังไม่หายก็ด้วยขวัญมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดี หรือในกรณีที่คนตกใจ ประสบเหตุร้ายต่างๆ เช่น หกล้ม ตกบันไดบ้าน ตกน้ำ ถูกสุนัขกัด ถูกขกตีทำร้ายร่างกาย ถูกรถชน เป็นต้น ขวัญก็ถูกกระทบกระเทือนด้วย เมื่ออาการทุเลาหรือหายเป็นปกติแล้วก็ต้องให้หมอขวัญเรียกขวัญเช่นเดียวกัน

การที่คนไทโซ่งเกิดเจ็บป่วย หรือประสบกับเหตุร้ายต่างๆ แล้วนิยมประกอบพิธีเรียกขวัญให้กับผู้ป่วย หรือผู้ที่ประสบเหตุร้ายดังกล่าว ในแง่ของความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งเป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และอยู่นอกเหนือความเข้าใจของมนุษย์ วิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ ชาวไทโซ่งเข้าใจและเชื่อถือกันว่าตนเองเป็นผู้ตั้งขวัญให้กับมนุษย์ ขวัญเป็นสิ่งไรตัวตนแต่มีพลังอำนาจสามารถให้คุณและให้โทษแก่ชีวิตมนุษย์ โดยที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ เมื่อมนุษย์ไม่สามารถควบคุม หรือทำความเข้าใจในสิ่งนี้ได้ จึงเกิดความรู้สึกไม่สบายใจ ไม่มั่นใจว่าขวัญที่เชื่อว่าประจำอยู่ในร่างกายนั้นจะอยู่เป็นปกติดีหรือไม่ จะมีอันตรายแก่ชีวิตหรือไม่ จึงทำให้ไทโซ่งเลือกปฏิบัติพิธีกรรมแบบดั้งเดิมที่ได้เรียนรู้จากคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย เพราะเมื่อได้ปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดผลดี คือขวัญอยู่กับตัวเจ้าของขวัญ ขวัญได้รับการดูแลรักษา และตัวเจ้าของขวัญจะมีอายุยืนยาวต่อไป ในแง่ของความเชื่อนี้พิธีเรียกขวัญจึงมีบทบาทหน้าที่โดยตรงเพื่อเรียกขวัญให้กลับเข้าร่างกายของเจ้าของขวัญ เพื่อเจ้าของขวัญจะได้เป็นปกติ หายจากความเจ็บป่วย การที่กล่าวว่าเมื่อประกอบพิธีเรียกขวัญแล้วผู้ป่วยจะหายจากการเจ็บป่วยนั้น ก็เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าหากได้ทำพิธีเรียกขวัญ ขวัญก็จะกลับมาอย่างเดิม เมื่อได้ทำพิธีเรียกขวัญ สภาพจิตใจของผู้ป่วยที่วิตกกังวล ขาดพลังใจก็จะค่อยๆ ดีขึ้น เกิดกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ และในที่สุดกำลังใจก็จะกลับคืนมาเป็นปกติ พิธีเรียกขวัญจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ เพราะเป็นการรักษาผู้ป่วยให้หายจากความเจ็บไข้ ซึ่งวิธีการรักษานี้มิใช่การรักษาทางร่างกายในทางวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ แต่เป็นการรักษาทางจิตใจ ดังที่มาลีนาสกี (Bronislaw Malinowski) ได้กล่าวไว้ว่า ระบบต่างๆ ของวัฒนธรรมมี "หน้าที่" หลักในการสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทางร่างกายและจิตใจ

ดังเช่นในพิธีเฮียะขวัญหลงของนางแพร ควรสม อายุ 76 ปี เนื่องจากนางแพรเดินทางไปต่างจังหวัด เมื่อกลับมาถึงบ้านเกิดไม่สบาย ปวดขาเดินไม่ได้ ลูกของนางแพรได้พานางแพรไปรักษากับแพทย์ที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัดเพชรบุรี อาการปวดก็ทุเลาลงบ้างแต่ก็ยังไม่หาย ทางลูกและญาติของนางแพรเห็นว่านางแพรป่วยอยู่นาน สภาพจิตใจหรือขวัญกำลังใจของนางแพรอาจไม่ดี ถ้าได้ทำพิธีเรียกขวัญให้นางแพรอาจมีผลให้ขวัญกำลังใจของนางแพรดีขึ้น แล้วส่งผลให้ร่างกายแข็งแรงตามไปด้วย ส่วนทางด้านนางแพรเองนั้นมีความเชื่อเรื่องขวัญมาก เข้าใจว่าเหตุที่ตนเองเดินไม่ได้เป็นเพราะขวัญไปหลงหรือตกอยู่ตามจุดต่างๆ ที่เดินทางผ่าน ถ้าไม่ทำพิธีเรียกขวัญ ขวัญก็จะกลับเข้าร่างไม่ได้ และตนเองก็จะไม่หายเจ็บป่วยหรืออาจตายได้ เมื่อเรียกขวัญกลับมาแล้วก็ต้องให้ขวัญกินอาหารด้วย คือทำพิธีแบ่งขวัญ เพื่อเป็นการปลอบขวัญ ทำให้ขวัญพอใจ ขวัญจะได้อยู่กับตัวไปตลอด จะเห็นว่าพิธีทำขวัญมีอิทธิพลต่อจิตใจอย่างยิ่ง พิธีทำขวัญถือเป็นการ "รักษา" จิตใจให้กับมนุษย์ ช่วยทำให้มีความมั่นใจ รู้สึกปลอดภัยในชีวิต

ในการประกอบพิธีเฮียะขวัญหลงหรือเรียกขวัญหลง และพิธีแบ่งขวัญซึ่งได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบพิธีไว้แล้วในบทที่ 3 จะเห็นว่าผู้ประกอบพิธีอาจเป็นหมดหรือหมอขวัญคนใดคนหนึ่งก็ได้ อุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีเฮียะขวัญหลง ประกอบด้วย สวิง คบไฟ ห่อเสื้อผ้า และอาหาร ได้แก่ ไก่ต้ม ห่อข้าว ห่อปลา

และองค์ประกอบที่สำคัญคือบทกล่าวเรียกขวัญ “เพราะถ้าไม่มีคำกล่าวเรียกขวัญไม่อาจนับได้ว่ามีพิธีทำขวัญ คำเรียกขวัญเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้ขวัญรู้ว่าผู้เรียกให้ขวัญกลับไปหาเจ้าของ เป็นสื่อที่ทำให้ขวัญรู้ว่าขวัญมีความสำคัญต่อเจ้าของและต่อครอบครัว และขวัญไม่ควรอยู่ในที่อื่นใดที่ไม่ใช่ตัวเจ้าของขวัญ” (วิไลวรรณ ขนิษฐานนท์, 2525 : 19) ซึ่งเนื้อหาในบทเรียกขวัญหลังนี้จะเรียกขวัญตามที่เชื่อว่าอาจไปหลงหรือตกอยู่ตามจุดต่างๆ ให้ขวัญกลับมาอยู่กับเจ้าของขวัญ เมื่อเรียกขวัญจบครั้งหนึ่งก็จะทำทำช้อนขวัญซึ่งจะทำเช่นนี้เรื่อยไปจนเรียกขวัญครบ จากนั้นหมอขวัญก็เดินขึ้นบ้านทำพิธีแปรงขวัญให้กับผู้ที่ได้รับการเรียกขวัญต่อ และในพิธีแปรงขวัญนั้นหมอขวัญก็จะกล่าวเรียกขวัญให้มากินอาหารเครื่องเช่น และบอกให้ผู้ได้รับการทำขวัญหยิบอาหารในพานขวัญกินด้วย

ลักษณะการประกอบพิธีทำขวัญทั้ง 2 พิธี คือพิธีเรียกขวัญหลง และพิธีแปรงขวัญดังกล่าว จะเห็นว่าความสำคัญของพิธีอยู่ที่ผู้ประกอบพิธี คำกล่าวเรียกขวัญ และเครื่องใช้ในพิธี ผู้ประกอบพิธีซึ่งอาจเป็นมด หรือหมอขวัญนั้นถือว่าเป็นบุคคลที่คนในสังคมไทโซ่งยอมรับและศรัทธาว่าเป็นผู้ที่สามารถเรียกขวัญกลับมาได้ โดยเฉพาะผู้ที่เปนมดนั้นชาวไทโซ่งทั่วไปจะให้ความศรัทธาและนับถือมาก ทั้งนี้ เพราะความเชื่อในเรื่องมดและอำนาจของมดนั่นเอง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วไม่ว่าจะเป็นมดหรือหมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธี ต่างก็ประกอบพิธีในลักษณะเดียวกัน (อาจมีข้อแตกต่างบ้างในเรื่องคำกล่าวเรียกขวัญ เป็นต้นว่ามดจะกล่าวคำเรียกขวัญได้สมบูรณ์ครบทุกขั้นตอน ส่วนหมอขวัญกล่าวเรียกแม่นางผู้ดูแลขวัญไม่ครบ หรือไม่ได้เรียกเมืองขวัญให้กินอาหารเครื่องเช่น) และข้อสำคัญคือในขณะที่ประกอบพิธีเรียกขวัญทั้งมดและหมอขวัญไม่ได้มีสิ่งใดที่แสดงเป็นรูปธรรมให้เห็นว่า เป็นผู้สื่อสารหรือเป็นตัวประสานระหว่างขวัญกับคนได้ มีเพียงแต่การทำทำช้อนขวัญกับคำกล่าวเรียกขวัญของผู้ประกอบพิธีเท่านั้น ที่แสดงให้เห็นถึงการเรียกขวัญรวมถึงบุคคลอื่นที่อยู่ในพิธีรับรู้และเข้าใจว่า ขวัญของผู้รับการเรียกขวัญได้ออกจากร่างไป และขวัญได้กลับคืนสู่ร่างเจ้าของเดิมแล้ว

จากตัวอย่างลักษณะการประกอบพิธีเรียกขวัญหลงและพิธีแปรงขวัญดังกล่าว ผู้วิจัยแสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบพิธีเรียกขวัญในสังคมไทโซ่ง คือมดหรือหมอขวัญนั้นถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในพิธีที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อผู้ได้รับการทำขวัญและอาจรวมไปถึงบุคคลอื่นที่มีส่วนรวมในพิธี ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน กล่าวคือ ถ้าไม่มีผู้ประกอบพิธี พิธีเรียกขวัญก็ไม่อาจดำเนินได้ และพฤติกรรมหรือการแสดงทางด้านภาษา (คำกล่าวเรียกขวัญ) เป็นต้นว่า การกล่าวเรียกขวัญที่เป็นส่วนประกอบของร่างกายให้มากินอาหารที่เป็นเครื่องรับขวัญ เช่น ขวัญหัว ขวัญตา ขวัญปาก ขวัญคอ ขวัญมือ ขวัญขา ขวัญเท้า เป็นต้น ทำทางของมดหรือหมอขวัญในขณะที่ประกอบพิธีกรรมก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยทำให้ผู้รับการเรียกขวัญและบุคคลอื่นในพิธีเกิดความอบอุ่นใจ มีความมั่นใจว่าขวัญที่หนีหายออกไปจากตัวได้รับการเรียกกลับสู่ตัวเจ้าของขวัญแล้ว ทั้งนี้ โดยพื้นฐานความเลื่อมใสศรัทธาในสถานภาพของการเป็นมดหรือหมอขวัญในสังคมไทโซ่งนั่นเอง ประมวลยุดคิดค้นสัน (2521 : 141) กล่าวถึงคติชนชาวบ้านในด้านพิธีกรรมไว้ตอนหนึ่งว่า เมื่อวิเคราะห์พิธีกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นจะเห็นสัญลักษณ์หรือสาระที่สำคัญ คือเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ ในแง่นี้ผู้ศึกษามองว่าผู้ประกอบพิธีทั้งมดและหมอขวัญทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ในพิธี และการแสดงออกทางด้านภาษา (คำกล่าวเรียกขวัญ) ทำทางของมดหรือหมอขวัญ ก็เป็นเครื่องมือช่วยเสริมสร้างกำลังใจ ความมั่นใจให้กับผู้รับการเรียกขวัญ เครื่องใช้ในพิธีทำขวัญก็เช่นเดียวกันไม่ว่าจะเป็นห่อเสื้อผ้า สวิง คบไฟ อาหารเครื่องเช่น หรือการที่ผู้ประกอบพิธีบอกให้ผู้รับการเรียกขวัญหยิบอาหารกินก็มองได้ในแง่เดียวกัน คือเป็นสัญลักษณ์สร้างความเชื่อมั่น ทำให้ผู้ที่รับการเรียกขวัญเกิดความอบอุ่นใจว่าขวัญของตนได้กลับคืนสู่ร่างกาย และขวัญได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในภาวะปกติ

นอกจากนั้นแล้วบริบทอื่นๆ ในพิธีทำขวัญ เป็นต้นว่า การที่ญาติพี่น้องของผู้รับการทำขวัญตลอดจนเพื่อนบ้านที่มาร่วมพิธีช่วยกันจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธี หรือในระหว่างการทำงานมีการพูดคุยที่ก่อให้เกิดอารมณ์ขัน ก็มีผลทำให้ผู้ป่วยหรือผู้รับการทำขวัญเกิดความอบอุ่นใจและมีอารมณ์ที่เป็นสุขร่วมด้วย

พิธี “เสนผีขึ้นเลื้อ” หรือเสนผีเรียกขวัญ เป็นอีกพิธีหนึ่งที่แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ได้รับการเรียกขวัญเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อจิตใจของคนในครอบครัวและชุมชนอีกด้วย กล่าวคือ

ตามประเพณีของชาวไทโซ่งพิธี “เสนผีขึ้นเลื้อ” หรือเสนผีเรียกขวัญเป็นพิธีที่จัดขึ้นสำหรับผู้สูงอายุในช่วงวัยต่างๆ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองรับขวัญให้กับผู้สูงอายุ และเพื่อให้ผู้สูงอายุนั้นเกิดความอบอุ่นใจและมีอายุยืนยาวต่อไปอีก นอกจากนี้ยังนิยมจัดขึ้นในกรณีที่ผู้สูงอายุคนนั้นๆ เกิดเจ็บป่วย หรือหลังจากหายป่วยแล้ว และในกรณีที่ยังไม่หายป่วยแต่อยู่ได้อีกไม่นานเพื่อเป็นการเสริมขวัญกำลังใจให้ดีขึ้น เพราะเชื่อว่าเมื่อประกอบพิธีนี้ผู้ป่วยอาจจะมีอาการทุเลา หรือช่วยต่ออายุมีชีวิตอยู่ไปได้อีกระยะหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากขั้นตอนในการประกอบพิธีจะมีขั้นตอนมากมาย ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างขวัญ กำลังใจให้กับผู้ที่ได้รับการเรียกขวัญ เช่น พิธีตองเงาเกล้าเงาหัว เป็นการต่ออายุและต่อขวัญของผู้รับการเรียกขวัญให้มีอายุยืนยาวต่อไป พิธีหาบข้าวพุงขวัญเป็นการสร้างขวัญกำลังใจขึ้นใหม่ พิธีดัดขอบกระดังเป็นการแสดงให้เห็นว่าเคราะห์ร้ายต่างๆ ของผู้ได้รับการเรียกขวัญได้หมดไปแล้ว หรือแม้แต่การนำไก่มาเป็นสัญลักษณ์ในการนำขวัญของผู้ได้รับการเรียกขวัญ ก็เป็นกลวิธีอย่างหนึ่งที่ช่วยสร้างกำลังใจ และความมั่นใจว่าขวัญจะกลับเข้าร่างกายตามเดิมได้

พิธีทำขวัญนอกจากมีผลทางด้านจิตใจโดยตรงต่อผู้ที่ได้รับการเรียกขวัญแล้ว ยังมีผลทำให้คนในครอบครัวและชุมชนเกิดความอบอุ่นใจ ดังเช่น ในพิธีเสนผีเรียกขวัญของผู้สูงอายุไทโซ่งคนหนึ่ง คือนายสุข วงษ์สาสูง อายุ 76 ปี ผู้วิจัยได้สอบถามกับญาติของนายสุขถึงสาเหตุที่จัดพิธีนี้ได้ความว่า เจ้าพิธีคือนายสุขเจ็บป่วยด้วยโรคทางลำไส้ ผ่าตัดรักษามาได้ปีเศษแล้วแต่อาการเจ็บป่วยยังไม่ทุเลา แพทย์บอกว่าอาจอยู่ได้อีกไม่นาน เมื่อเป็นเช่นนี้ญาติพี่น้องจึงเห็นว่าน่าจะจัดพิธีเสนผีเรียกขวัญให้กับนายสุข อาจช่วยทำให้นายสุขมีอายุยืนยาวต่อไปได้ไม่มากนัก และตัวนายสุขเองก็ยังไม่เคยจัดพิธีเสนผีเรียกขวัญเลยสักครั้ง เพราะตามประเพณีของกลุ่มไทโซ่งผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงจะต้องจัดพิธีเสนผีเรียกขวัญอย่างน้อย 1 ครั้ง การประกอบพิธีในช่วงแรกๆ สังเกตเห็นว่าทั้งตัวนายสุข และลูกหลาน ญาติพี่น้องนั้นไม่สดชื่นเท่าที่ควร เนื่องมาจากความวิตกกังวลกลัวว่านายสุขจะอยู่ได้อีกไม่นาน นอกจากนี้ตัวนายสุขต้องนอนพักอยู่แต่ในห้อง จะมีส่วนร่วมในพิธีก็เฉพาะในขั้นตอนพิธีตองเงาเกล้าเงาหัวเท่านั้น เพราะไม่สามารถนั่งนานๆ ได้ จึงทำให้บรรยากาศภายในพิธีไม่ครึกครื้นเหมือนพิธีเสนผีเรียกขวัญของนางทอง นิลมณี แยกจากนี้ในพิธีของนายสุขนี้ผู้วิจัยยังสังเกตเห็นว่า ในขั้นตอนการเสี่ยงทายขวัญและอายุของนายสุขมักเสี่ยงทายได้ผลไม่ดี เช่น ในขั้นตอนการตั้งเบ้า พอมดได้เสี่ยงทายว่าถ้วยเบ้าของนายสุขอยู่ดีหรือไม่ ผลการเสี่ยงทายออกมาว่าถ้วยเบ้านั้นตั้งไม่ตรงและมีเลือดไหลออก จึงทำให้บรรยากาศแยลงไปกว่าเดิม จนพอมดทำพิธีตั้งเบ้าใหม่ให้กับนายสุข และได้เสี่ยงทายใหม่ก็ได้ผลว่าถ้วยเบ้าของนายสุขตั้งตรงและเลือดหยุดไหลแล้ว บรรยากาศจึงดีขึ้น ผู้ที่อยู่ในพิธีต่างก็มีสีหน้ายินดีกับนายสุข หรือในกรณีที่โกนนำขวัญไม่ขันตลอดพิธี ผู้ช่วยพอมดคนหนึ่งบอกกับลูกสาวของผู้ป่วยว่าไก่อังไม่ขันแสดงว่าขวัญของพ่อยังไม่ดี ขวัญอาจจะยังไม่กลับมา เมื่อพอมดรำยมนต์ตามขวัญไปจนใกล้จะเสร็จพิธีซึ่งเป็นเวลาใกล้สว่าง ไก่ก็ขันขึ้น ผู้ช่วยพอมดคนหนึ่งก็พูดขึ้นว่า “ขวัญเจ้าเลื้อกลับมาแล้ว เจ้าเลื้อหายเจ็บหายไข้แล้ว” ในขณะนั้นผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าลูกสาวและญาติพี่น้องของนายสุข รวมไปถึงแขกที่มาร่วมในพิธีแสดงอาการดีใจเป็นอันมาก พอมมาถึงขั้นตอนพิธีตองเงาเกล้าเงาหัวครั้งสุดท้าย ลูกสาว ญาติพี่น้อง และแขกในพิธีก็

เข้ามาห้อมล้อมอวยพรและมอบเงินทำขวัญด้วยความยินดี บรรยากาศในช่วงนี้จึงค่อนข้างสดชื่น จะเห็นว่าพิธีทำขวัญนอกจากตอบสนองความต้องการทางจิตใจให้กับผู้ป่วยเกิดกำลังใจ เกิดความรู้สึกไม่เดียวดายแล้ว ยังตอบสนองความต้องการทางจิตใจให้กับคนในครอบครัวรวมถึงผู้ที่มาร่วมในพิธีเกิดความอบอุ่นใจอีกด้วย

เมื่อพิจารณาไปถึงสภาพสังคมไทโซ่งในปัจจุบัน ทั้งในด้านความเจริญด้านการศึกษา การสาธารณสุข และการคมนาคม พบว่ามีการกระจายไปสู่หมู่บ้านไทโซ่งเกือบทุกตำบล แต่ความเจริญที่เข้ามาก็ไม่ได้ทำให้ไทโซ่งเลิกพึ่งพิชกรรม โดยเฉพาะพิชกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ดังเช่นพิธีการเรียกขวัญทำขวัญซึ่งเป็นวิธีการรักษาแบบดั้งเดิมของคนเผ่าไท ในตอนต้นผู้ศึกษาได้กล่าวแล้วว่าชาวไทโซ่งบางคนที่รักษาความเจ็บป่วยด้วยวิธีการแพทย์สมัยใหม่แม้ว่าจะรักษาหายหรือไม่ก็ตาม จะต้องทำพิธีเรียกขวัญให้กับตนเอง ซึ่งผู้ศึกษาได้ถามกับชาวบ้านไทโซ่งหลายๆ คนก็ได้รับคำตอบในลักษณะเดียวกันว่า เพราะเชื่อว่าสาเหตุที่เจ็บป่วยเป็นเพราะขวัญที่ประจำอยู่ในร่างกายไม่ปกติ หรือเวลาที่เจ็บป่วยก็ทำให้ขวัญไม่ดี สภาพจิตใจก็ไม่เข้มแข็งไปด้วย จึงต้องดูแลรักษาขวัญ ทำขวัญ หรือรับขวัญให้เป็นปกติเหมือนเดิม และเมื่อได้ทำพิธีแล้วก็จะสบายใจ เช่นเดียวกับไทโซ่งบางรายที่วิธีการแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถรักษาหายเป็นปกติได้ ญาติพี่น้องก็จะแก้ปัญหาด้วยการทำพิธีเรียกขวัญให้เป็นที่พึ่งสุดท้าย เพราะเชื่อว่าการรักษาความเจ็บป่วยตามแบบดั้งเดิมอาจช่วยแก้ปัญหาได้ ดังเช่นในกรณีพิธีเช่นผีเรียกขวัญของนายสุข วงศ์ษาสูง ที่ลูกหลานและญาติร่วมกันจัดขึ้นด้วยจุดประสงค์เดียวกันนี้ การที่พิธีทำขวัญของไทโซ่งสามารถดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางภาวะแวดล้อมทางด้านสังคมที่เปลี่ยนไปดังกล่าว ในทางหนึ่งอาจเป็นเพราะการรักษาทางการแพทย์สมัยใหม่ไม่อาจแก้ปัญหาได้ หรือเกิดปัญหาในด้านมนุษยสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรทางการแพทย์หรือสาธารณสุขกับชาวบ้าน หรืออีกทางหนึ่งเป็นเพราะความต้องการความรู้สึกทางจิตใจที่อยู่ในห้วงสำนึกของมนุษย์ คือต้องการสบายใจ ต้องการความรู้สึกเอาใจใส่ห่วงใย ซึ่งสอดคล้องกับพิธีทำขวัญที่นอกจากผู้ป่วยจะได้รับความสบายใจหลังจากทำพิธีแล้ว ยังได้รับรู้ถึงความรู้สึกเป็นห่วงเป็นใยของคนในครอบครัวและผู้อยู่นอกครอบครัว

นอกเหนือจากการเจ็บไข้ได้ป่วยแล้ว ชาวไทโซ่งยังเชื่อถือกันอีกว่าเมื่อมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับชีวิต เป็นต้นว่า ในครอบครัวมีญาติพี่น้องเสียชีวิต มีพิธีแต่งงาน ญาติพี่น้องของผู้ตายที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือคู่บ่าวสาวนั้นจะต้องได้รับการเรียกขวัญเพื่อความอยู่ดีมีสุข ในกรณีที่มีญาติพี่น้องเสียชีวิต ชาวไทโซ่งเชื่อถือกันว่าในขณะที่มีผู้ตายและตั้งศพอยู่บนเรือนั้น ขวัญของผู้มีชีวิตอยู่อาจติดตามไปอยู่กับผีขวัญของผู้ตาย หรือผีขวัญของผู้ตายชักชวนขวัญของญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ไปด้วย เพราะความผูกพันเป็นญาติพี่น้องกันมาก่อนนั่นเอง ฉะนั้น เพื่อความมั่นใจว่าขวัญของผู้มีชีวิตอยู่จะไม่ติดตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย ก่อนที่จะนำผู้ตายไปเผาจะต้องทำพิธีช้อนขวัญของญาติที่มีชีวิตอยู่ และหลังจากเสร็จสิ้นพิธีศพแล้วก็ต้องทำมีพิธีสู่ขวัญให้กับพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นการรับขวัญ สร้างขวัญกำลังใจของผู้มีชีวิตอยู่ให้ดีขึ้นหลังจากที่เสียขวัญเพราะต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักไป

หรือในพิธีสู่ขวัญเขียวก็นั้นเหมือนกัน เขียวกกและเขียบผู้ช่วยอีก 4 คนซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่สำคัญในการจัดการเกี่ยวกับศพทั้งหมด และต้องใกล้ชิดกับผู้ตายอยู่ตลอดเวลาจนกว่าจะเสร็จสิ้นพิธีศพ ในขณะที่เขียบประกอบพิธีขวัญของเขียบอาจกระเจิดกระเจิงหรือหนีหายไปก็ได้ ทั้งนี้ ด้วยความเชื่อที่ว่าขวัญเป็นสิ่งที่อ่อนไหวและตกใจง่าย หรือในพิธีบอกทางผีขวัญก็จะเห็นว่าในขณะที่เขียวกกนั่งประกอบพิธีอยู่นั้นจะต้องมีคนจับผ้าคาดเอวของเขียวกกเอาไว้ นอกจากนี้ที่ข้อมือของเขียวกกรวมทั้งของลูกหลาน ญาติพี่น้องของผู้ตายก็จะต้องใช้ดอกไม้นี้ผูกไว้ด้วย ชาวไทโซ่งเชื่อว่าหากใช้ดอกผูกแล้วขวัญของตนจะไม่ตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย พิธีทำขวัญต่างๆ ในโอกาสที่มีผู้ตายนี้จึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญช่วยสร้างความมั่นใจให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข

พิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาวก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากบุคคลทั้งคู่มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมจากคนโสดเป็นผู้ครองเรือน และฝ่ายภรรยาต้องเปลี่ยนสถานที่อยู่อาศัยไปอยู่ร่วมกับญาติฝ่ายสามีซึ่งมีความไม่คุ้นเคย การประกอบพิธีทำขวัญจึงเป็นการประกาศให้บุคคลภายนอกครอบครัวทราบถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ ทำให้คู่สมรสเกิดความรู้สึกว่าได้รับการยอมรับ สามารถอยู่ในสังคมด้วยจิตใจมั่นคงและปกติสุข

สำหรับพิธีทำขวัญควายของชาวไทโซ่งซึ่งจัดขึ้นในโอกาสที่เรือนชาวไทโซ่งที่เป็นชั้นผู้ท้าวมีพิธีเสนแต่งงานหรือเสนห้อยจ้อย ในพิธีนี้จะมีการฆ่าควายเพื่อใช้เซ่นไหว้แทน ดังได้กล่าวแล้วว่าชาวไทโซ่งในปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธควบคู่กับความเชื่อเรื่องผี มีความเชื่อในเรื่องบุญบาป การฆ่าควายหรือการทูลดีเชื่อว่าเป็นบาปเป็นการเบียดเบียนชีวิตทำให้ต้องรับความทรมาน หากตายไปต้องตกนรก และเป็นเวรกรรมที่จะต้องชดใช้ในชาติภพต่อไป จึงทำให้เกิดความทุกข์ทรมานใจในจิตใจ การมีพิธีทำขวัญให้กับควายก็เพื่อเป็นการแสดงถึงการขอขมาลาโทษ ขออโหสิกรรม มีผลทำให้ได้ปลดปล่อยจิตใจที่เป็นทุกข์กังวลไปได้ เช่นเดียวกับพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นเสาหรือเชิญขวัญแม่โพสพ ซึ่งชาวนาไทโซ่งต้องพึงพาธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ลม ไฟอากาศในการทำนาเกือบตลอดทั้งปี และโดยเหตุที่ธรรมชาติเหล่านี้มนุษย์หรือเทคโนโลยีควบคุมไม่ได้ ชาวนาก็เกิดความวิตกกังวลไม่สบายใจว่าในการทำนาในครั้งต่อไปจะได้ผลดี จะเกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วมไร่นาเสียหายหรือไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องพึ่งอำนาจที่เหนือธรรมชาติโดยการแสดงพฤติกรรมในลักษณะอ่อนน้อม เคารพกราบไหว้ต่อเทพยดาอารักษ์ดินข้าวหรือแม่โพสพ เมื่อได้ทำพิธีแล้วก็จะทำให้ชาวนาไทโซ่งเกิดความอุ่นอกอุ่นใจ มั่นใจว่าแม่โพสพจะช่วยปกป้องรักษาท้องนา ต้นข้าว และดลบันดาลให้การทำนาครั้งต่อไปได้ผลสำเร็จดี

พิธีทำขวัญในโอกาสต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญยิ่งในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจต่อคนไทโซ่งทั้งชุมชน พิธีทำขวัญมีบทบาทโดยตรงต่อความเชื่อเรื่องขวัญ ช่วยทำให้ผู้ป่วยหายจากความเจ็บป่วย ทั้งนี้ เพราะมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคภัยและเคราะห์ร้ายต่างๆ ได้ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือการทำขวัญเรียกขวัญเป็นการเรียกจิตใจให้กลับมาอยู่กับเนื้อตัว ให้มีขวัญกำลังใจที่ดี

4.2 บทบาทหน้าที่ในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน

พิธีทำขวัญ โดยทั่วไปแล้วมักเป็นพิธีที่ทำกันเฉพาะในครอบครัว อาจมีเพียงผู้ที่ได้รับการทำขวัญกับคู่ประกอบพิธีเท่านั้น เพื่อนบ้านหรือแม้แต่ญาติพี่น้องแทบจะไม่มามีบทบาทร่วมในพิธีแต่อย่างใดเลย แต่สำหรับสังคมไทโซ่งพิธีทำขวัญมิใช่เป็นกิจกรรมเฉพาะของผู้รับการทำขวัญหรือของครอบครัวใดครอบครัวเดียวเท่านั้น แต่จะมีเครือญาติและเพื่อนบ้านจากทุกหมู่บ้านต่างมาร่วมพิธีด้วยความพร้อมเพรียง ในระหว่างที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในสนามโดยพักอาศัยอยู่กับครอบครัวชาวไทโซ่งในหมู่บ้าน พบว่าเมื่อบ้านไทโซ่งหลังใดจะจัดพิธีทำขวัญขึ้น ก็จะมีการบอกกล่าวไปยังเครือญาติและเพื่อนบ้านทั้งที่อยู่ในละแวกหมู่บ้านเดียวกัน และต่างหมู่บ้านหรือต่างจังหวัด โดยเฉพาะพิธีทำขวัญของบุคคลที่สำคัญ เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ พิธีทำขวัญใหญ่ คือพิธี “เสนผีขึ้นเสา” (พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ) ก็จะพบเครือญาติที่อยู่ต่างจังหวัดจะมาร่วมพิธีด้วย สำหรับเพื่อนบ้านก็เช่นเดียวกัน พบว่าเกือบทุกครัวเรือนในหมู่บ้านจะมาช่วยจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธีและอยู่ร่วมพิธีโดยตลอด บางครัวเรือนที่สนิทสนมกับผู้รับการทำขวัญ หรือสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวของผู้รับการทำขวัญก็จะหยุดงานในวันนั้นเพื่อมาร่วมงาน แม้แต่ในครัวเรือนที่มีความขัดแย้งกันก็จะส่งตัวแทนมาร่วมในพิธี ซึ่งลักษณะของการรวมกลุ่มดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าพิธีทำขวัญทำหน้าที่ดึงดูดให้สมาชิกในครอบครัวไปจนถึงชุมชนมาชุมนุมพบปะสังสรรค์และทำงานร่วมกัน

นอกจากนั้นแล้วสังคมไทโซ่งยังใช้พิธีทำขวัญเป็นเครื่องมือสร้างและเชื่อมความสัมพันธ์ของความเป็นเครือญาติและชุมชนไทโซ่งทั้งหมดด้วย ในบทที่ 2 ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงลักษณะทางสังคมไทโซ่งแล้วว่าในชุมชน

ไทโซ่งมีครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวที่มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติกัน ทั้งนี้ เนื่องมาจากระบบเครือญาติของไทโซ่งที่นับญาติทางสายโลหิตและญาติทางการแต่งงาน รวมเรียกว่า “พี่น้องหว้าผีเอือนเหลียวเซา” (พี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน) โดยบุคคลเหล่านี้นับถือบรรพบุรุษเดียวกัน เมื่อครอบครัวได้มีการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ บรรดาเครือญาติมีภาระและหน้าที่ที่จะต้องมาร่วมทำกิจกรรมโดยพร้อมเพรียงกัน ดังจะเห็นได้จากพิธีเรียกขวัญต่าง ๆ ในโอกาสที่มีผู้เสียชีวิต เช่น พิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน ซึ่งการทำพิธีเรียกขวัญนี้ บรรดาเครือญาติของผู้เสียชีวิตที่เรียกว่า “พี่น้องหว้าผีเอือนเหลียวเซา” (พี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน) ทุกคนจะต้องมารวมกันเพื่อประกอบพิธีพร้อมกัน โดยบุคคลที่เป็นพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกันจะเดินวนรอบโลงศพ 3 รอบ จากนั้นก็จะมีผู้ทำพิธีช้อนขวัญ ซึ่งจุดประสงค์ที่จัดพิธีนี้ก็เพื่อไม่ให้ขวัญของผู้ที่มีชีวิตอยู่ติดตลึงไปกับผีขวัญของผู้ตาย ในพิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกันก็เช่นเดียวกัน บุคคลที่เป็นญาติพี่น้องผีเรือนเดียวกันจะร่วมกันจัดเตรียมเครื่องเช่นสำหรับรับขวัญกลุ่มญาติผีเรือนเดียวกัน โดยบ้านเจ้าพิธีจะจัดพานขวัญหัวหมูญาติที่เป็นลูกดาจัดพานขวัญหมูชิ้น ส่วนญาติที่เป็นหญิงสาวจัดพานขวัญไก่ ในขณะที่ประกอบพิธีบรรดาเครือญาติจะนั่งล้อมเป็นวงและมีการดื่มเหล้าร่วมกัน

การที่สังคมไทโซ่งถือประเพณีทำขวัญเรียกขวัญให้กับผู้มีชีวิตอยู่เป็นสำคัญ พิจารณาในแง่หนึ่งสามารถอธิบายได้ว่า สังคมไทโซ่งใช้พิธีทำขวัญเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่ม ทั้งนี้ โดยใช้ความรู้สึกของการเป็น “พี่น้องหว้าผีเอือนเหลียวเซา” หรือการถือบรรพบุรุษเดียวกันเป็นข้อสำคัญ ซึ่งความรู้สึก “ตระหนักว่าเรามีบรรพบุรุษร่วมกัน ทำความเคารพบรรพบุรุษเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็น “พวกเรา” (ประมวญ ดิคคินสัน. 2521 : 142) เมื่อได้ประกอบพิธีกรรมร่วมกันก็ยิ่งก่อให้เกิดจิตสำนึกรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากยิ่งขึ้น หรืออธิบายได้ว่า ความสำคัญและความหมายของพิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน พิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกันก็ถือความเชื่อในผีเดียวกันช่วยรักษาความสัมพันธ์ของเครือญาติที่มีชีวิตอยู่ เนื่องจากเวลาประกอบพิธี ญาติพี่น้องลูกหลานทั้งหญิงและชายทั้งหมดจะต้องมาร่วมพิธีและกินเครื่องเช่น (ดื่มเหล้า) ด้วยกัน ซึ่งการที่เครือญาติมารวมกัน ดื่มกินอาหารร่วมกันถือเป็นโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มบรรพบุรุษเดียวกันได้สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

พิธีทำขวัญของไทโซ่งนอกจากรักษาความผูกพันระบบครอบครัวและเครือญาติแล้ว ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนอีกด้วย ตัวอย่างเช่น พิธีเช่นผีเรียกขวัญซึ่งเป็นพิธีทำขวัญใหญ่ตามประเพณีของกลุ่มไทโซ่ง พิธีนี้ทำขวัญนี้จะทำกันเป็นเวลา 1 วัน 1 คืน และต้องใช้ผู้ประกอบพิธีทั้งที่เป็นมด หมอขวัญ หมอเป่าปี่ หมอสะ รวมไปถึงผู้รู้จำนวนมากกว่า 10 คน สำหรับช่วยจัดเตรียมเครื่องเช่นในพิธีแต่ละขั้นตอน ซึ่งบุคคลเหล่านี้นับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้พิธีดำเนินสำเร็จลุล่วงไปได้ พิธีในช่วงเช้าส่วนใหญ่จะมีเฉพาะญาติพี่น้องลูกหลานของผู้รับการเรียกขวัญ และเพื่อนบ้านจำนวนไม่มาก แต่พอถึงช่วงบ่ายจนถึงกลางคืน ผู้วิจัยพบว่าเพื่อนบ้านจะมาร่วมในพิธีกันมาก รวมทั้งมีส่วนร่วมในพิธีด้วย เป็นต้นว่าในพิธี “หาบเข้าปัวขวัญ” (หาบเข้าพยุขขวัญ) บรรดาญาติพี่น้องลูกหลานจะร่วมกันจัดพานขวัญ และมีขบวนแห่มายังบ้านที่กำลังประกอบพิธี ส่วนเพื่อนบ้านก็จะร่วมแรงร่วมใจจัดเตรียมกลองยาว (บางพิธีมีเครื่องดนตรีซารัด) และเป็นนางรำในขบวนแห่เพื่อสร้างความรื่นเริง นอกจากนี้ในระหว่างที่ทำพิธีตลอด 1 วัน 1 คืน จะมีการ “เฝ้าเสน” หมายถึงการอยู่เป็นเพื่อนผู้รับการทำขวัญในพิธี มีจุดประสงค์เพื่อช่วยให้บ้านที่จัดพิธีไม่เจียนเหงา โดยบรรดาเพื่อนบ้านของผู้รับการทำขวัญจะมาอยู่ในพิธีโดยไม่มีส่วนร่วมใดๆ นอกจากติดตามการประกอบพิธี ในการเฝ้าเสนนี้ในภาคเช้าจะไม่มีการทำอะไร แต่ในช่วงกลางคืนระหว่างที่ประกอบพิธีจะมีกลุ่มผู้สูงอายุทั้งหญิงและชายมาร่วมขับความ หรือที่เรียกว่า “แอ่ว” เป็นภาษาไทโซ่งโต้ตอบกันอย่างสนุกสนาน

หรือในพิธีสู่ขวัญที่ห้องญาติผีเรือนเดียวกันจะเห็นว่าเพื่อนบ้านที่ไปร่วมในพิธีจะนำห่อข้าว ห่อเกลือ ห่อพริกไปช่วยรับขวัญให้กับพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน นอกจากนี้จะพบว่าในพิธีทำขวัญต่างๆ เช่น พิธีเรียกขวัญหลง พิธีแบ่งขวัญ พิธีเซ่นผีเรียกขวัญ เป็นต้น ชาวไทโซ่งจะนิยมเลี้ยงอาหารหลังจากที่ประกอบพิธีเสร็จแล้ว ในที่นี้ก็มองได้ว่าการประกอบพิธีทำขวัญทำให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรักเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่วนการกินเลี้ยงนั้นมีจุดประสงค์ให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความเป็นพวกพ้องกลุ่มเดียวกัน ทำให้มาพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อที่จะได้รับรู้ถึงปัญหาในชุมชนและช่วยกันแก้ไขปัญหา

กล่าวโดยสรุป การประกอบพิธีทำขวัญเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยให้ชาวไทโซ่งได้มีโอกาสปะทะสังสรรค์ แสดงความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งนำมาซึ่งความรู้สึกผูกพันในฐานะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

4.3 บทบาทหน้าที่ในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

บทบาทที่สำคัญของพิธีทำขวัญที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือเป็นการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่ง ทำให้วัฒนธรรมของชาวไทโซ่งสมบูรณ์และเข้มแข็งยิ่งขึ้น และยังคงดำเนินสืบทอดมาถึงปัจจุบัน กล่าวคือ

ความเชื่อเรื่องขวัญและการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีทำขวัญของชาวไทโซ่งมีมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อพิจารณาสภาพสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนไทโซ่งปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการสาธารณสุข การศึกษา การคมนาคม และเศรษฐกิจ นับว่ามีความเจริญกว่าสมัยก่อนเป็นอันมาก เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็น่าจะมีผลกระทบมาสู่วัฒนธรรมภายในชุมชนด้วย แต่เท่าที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลอยู่ในสนามมองโดยภาพรวมแล้ว การปรับเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทโซ่งอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในกลุ่มชาวไทโซ่งรุ่นใหม่ แต่อย่างไรก็ดี การที่ชาวไทโซ่งรุ่นเก่า คือรุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มีความสำนึกในการรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์สูง รวมทั้งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญและสืบทอดปฏิบัติพิธีทำขวัญแบบดั้งเดิมอย่างสม่ำเสมอ ดังจะเห็นได้จากพิธีทำขวัญต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ซึ่งกลุ่มชนอื่นไม่มี ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบพิธี เครื่องใช้ในพิธีทำขวัญ ตลอดจนบทกล่าวเรียกขวัญต่างๆ ก็ไม่ได้มีลักษณะของการรับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ หรือกลุ่มวัฒนธรรมอื่นแต่อย่างใดเลย

ตัวอย่างเช่น การประกอบพิธีเรียกขวัญหลง จะเห็นว่าเครื่องใช้ในการประกอบพิธีมีลักษณะของความดั้งเดิมทุกประการ มีทั้งสวิงใช้สำหรับช้อนขวัญ คบไฟสำหรับส่องทางให้ขวัญ อาหารที่ใช้เป็นเครื่องล่อขวัญให้กับมาก็เป็นอาหารในท้องถิ่น ได้แก่ ข้าว ปลา ไก่ต้ม ซึ่งจะใช้ใบตองห่อไว้ทั้งหมด หรือในพิธีเซ่นผีเรียกขวัญ จะเห็นว่าเครื่องใช้ในพิธีหลายอย่างมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ เช่น หลักมันหลักยีน หมวกต่อเงาเกล้าเงาหัว หาบข้าวพุงขวัญ ไก่นำขวัญ เป็นต้น และเครื่องใช้แต่ละอย่างนั้นก็เป็นสิ่งที่ชาวไทโซ่งผลิตใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังเช่น ในพิธีเซ่นผีเรียกขวัญ พิธีช้อนขวัญที่ห้องผีเรือนเดียวกัน พิธีสู่ขวัญที่ห้องญาติผีเรือนเดียวกัน พิธีสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว เป็นต้น ผู้ที่อยู่ในพิธีทั้งหมด คือผู้ประกอบพิธี ผู้ได้รับการทำขวัญ รวมถึงผู้อยู่ในพิธี จะแต่งกายด้วยชุดไทโซ่ง และภาชนะที่ใส่อาหารเครื่องรับขวัญต่างๆ ก็จะใช้ภาชนะของไทโซ่งเอง เช่น ปานหรือพาน ข้าวหรือตะกร้า เป็นต้น และสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือคำกล่าวเรียกขวัญ ซึ่งจะใช้แต่คำภาษาไทโซ่งและภาษาไทยท้องถิ่น ไม่มีคำภาษาบาลี หรือคำราชาศัพท์ปะปนอยู่เลย

นอกจากนี้การที่ไทโซ่งยังปฏิบัติพิธีทำขวัญโดยมีขั้นตอนการประกอบพิธีครบทุกขั้นตอน และการประกอบพิธีก็มีลักษณะแตกต่างไปจากคนไทกลุ่มอื่นๆ ในยุคสมัยปัจจุบัน เช่น พิธีบอกทางผัวขวัญ พิธีสู่ขวัญ

เชียบ พิธีช้อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน พิธีทำขวัญควายก่อนฆ่าควาย จึงทำให้ประเพณีการทำขวัญของกลุ่มไทโซ่งมีลักษณะความดั้งเดิมและเป็นอัตลักษณ์

จากที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการที่คนไทโซ่งยังคงปฏิบัติพิธีทำขวัญต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ และในการประกอบพิธีทำขวัญเหล่านั้นก็ยังคงองค์ประกอบดั้งเดิมไว้ทุกประการ เช่น การแต่งกายด้วยชุดไทโซ่ง ขั้นตอนการประกอบพิธี และเครื่องใช้ในพิธี ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่งให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

4.4 บทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมของชุมชน

พิธีทำขวัญเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังและเสริมสร้างให้ชาวไทโซ่งมีสำนึกในทางจริยธรรมและคุณธรรม ทำให้ชาวไทโซ่งได้แสดงออกซึ่งความกตัญญู ความเคารพ ความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพ่อ แม่ และผู้อาวุโส ตัวอย่างเช่น การประกอบพิธีเช่นผีเรียกขวัญ ตอนที่พ่อบิดทำพิธีต่อเงาเงาหัวให้กับผู้ที่ได้รับการทำขวัญ จะเห็นว่าบรรดาลูกหลาน และญาติพี่น้อง รวมถึงเพื่อนบ้านจะมอบเงินทำขวัญและกราบไหว้ พร้อมทั้งอวยพรให้ผู้ที่ได้รับการทำขวัญมีอายุยืน หรือในการประกอบพิธีทำขวัญข้าว ก็เป็นการสอนให้เคารพยกย่องในคุณค่าของสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ รวมทั้งสอนให้เก็บรักษาข้าว เพราะกว่าจะได้ข้าวเป็นเมล็ดมาให้เราได้บริโภคกันนั้น ชาวนาต้องเหนื่อยยากเกือบทั้งปี การประกอบพิธีทำขวัญควายก็เช่นเดียวกัน การที่นำควายไปฆ่าเพื่อใช้เช่นไหว้ถือนั้น ถือว่าเป็นการทำให้สัตว์ได้รับความทุกข์ทรมาน อย่างไรก็ดีพิธีทำขวัญควายแม้จะไม่สามารถลบล้างบาปกรรมได้ แต่ก็เป็นการอบรมกล่อมเกลาจิตใจให้คนอ่อนโยน รู้จักบาปบุญคุณโทษ และมีจิตเมตตา กรุณาต่อสัตว์

4.5 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ชุมชน

ดังได้กล่าวแล้วในบทที่ 2 ว่ากลุ่มชาวไทโซ่งเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากบริเวณแคว้นสิบสองจุไทย ในเขตประเทศเวียดนามเหนือปัจจุบัน โดยอพยพมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การตั้งถิ่นฐานในท้องถื่นอำเภอเขาย้อยในช่วงแรกๆ จึงเต็มไปด้วยความลำบาก มีการเคลื่อนย้ายอยู่หลายครั้งกว่าจะได้ทำเลมั่นคงสำหรับตั้งชุมชน ประกอบกับการทำมาหากินที่ไม่สะดวกสบาย และระบบการศึกษาที่ยังเข้าไม่ถึงชุมชน ชาวไทโซ่งรุ่นแรกๆ จึงไม่รู้หนังสือกันมาก พ่อแม่มีกอบบรมสั่งสอนลูกหลานด้วยวาจา การเรียนรู้การดำเนินชีวิตในสังคมก็เช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่จะเรียนรู้จากคำบอกสอนของผู้ใหญ่ หรือฟังจากวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น นิทาน และบททำขวัญ ซึ่งบรรพบุรุษได้ถ่ายทอดความคิด ทัศนคติ และเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมเอาไว้ด้วย ดังนั้น การประกอบพิธีทำขวัญในโอกาสต่างๆ จึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือเป็นเครื่องมือให้การศึกษา ให้ความรู้ในด้านการสืบทอดประเพณีการทำขวัญ และถ้อยคำที่ปรากฏในบททำขวัญยังแฝงไว้ด้วยข้อคิด คำอบรมสั่งสอน และแนวทางประพฤติปฏิบัติของชุมชน

ตัวอย่างเช่น ในบทสอนขวัญสำนวนหนึ่งได้กล่าวห้าม สั่งสอนให้ผู้ได้รับการเรียกขวัญ ตลอดจนผู้ที่อยู่ร่วมในพิธีหรือเข้าไปฟังคำพูดของพิธีผีก และสัตว์ ดังเนื้อความว่า

... ขวัญเป็นผู้ตั้งนานเป็นกัน ... เป็นกันอย่าไปฟังกรวามผู้มะเอือด ฟังกรวามผู้มะเอือดตานจีเด็ดจำเกือ ฟังกรวามผู้มะเอือดตานจีเด็ดจำแจว ... เป็นกันอย่าไปฟังกรวามผู้นกเงาะ ผู้นกเงาะมันบ้อมีอั้ง ... อย่าไปฟังกรวามผู้โดหมู ผู้โดหมูมันอาศัยฮาง อย่าไปฟังกรวามผู้โดฟาง นายพานเอาปิ่นลงฮ้าง ...

(แอ เจือจาน, สัมภาษณ์, 2543 : 209)

ซึ่งมีใจความว่า ขวัญเป็นคนต้งนาก็ให้เป็นคน เป็นคนอย่าไปฟังความพริก ฟังความพริกคนจะเต็ดจิ้มเกลือ ฟังความมะเขือคนจะเต็ดจิ้มแจ่ว (แจ่ว คือน้ำพริกปลาร้า) เป็นคนอย่าไปฟังความนกกระจอก นกกระจอกมันไม่มีรัง อย่าไปฟังความตัวหมู ตัวหมูมันอาศัยในราง อย่าไปฟังความตัวกวาง นายพราณลงดัก

การสอนขวัญไม่ให้ฟังคำพูดของพริก มะเขือ นกกระจอก หมู กวาง ในที่นี้ตีความได้ว่าเป็นการสอนให้บุคคลอย่าฟังหรือเชื่อคำพูดของผู้อื่นง่ายๆ เพราะอาจนำความเดือดร้อนมาให้

หรือคำกล่าวสอนขวัญในบททำขวัญผัวเมียหนุ่มสาว กล่าวว่ให้ผัวเมียและลูกอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี ดังความว่า

... ขวัญผัวเมียบ่าวสาวมาสู่เรือนขามเข้า ขวัญลูเต้าขามซุดฟาเหลียว ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 186)

นอกจากนี้ในบททำขวัญยังมีการสอนในเรื่องบทบาทของลูกชาย บทบาทของลูกสะใภ้ และบทบาทของแม่ บทบาทของลูกชาย ในบททำขวัญกล่าวถึงลูกชายและลูกเขยมีหน้าที่ช่วยพ่อแม่ทำนา และเป็นที่พึ่งของครอบครัว ดังความว่า

... ผู้ลู่มาเป็นเขือย ... ก็อาไล่กลางแลงกลางเขือย ก็อาไล่ยอนม่งล่าง ก็ไล่ยอนเปิงแก่ง ก็อาไล่ต่างกันนา ขาก็ไล่ต่างเล่า
เข่า ... ฮาวตางฝ่ายเอือนหย่าว ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 186)

บทบาทของลูกสะใภ้ กล่าวถึงผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องเป็นแม่ศรีเรือน ดูแลทำงานบ้าน ดังความว่า

... เฮามาเป็นเป้านางห่าง ก่ายต่างเผ่าเอือนหย่าว ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 187)

บทบาทของแม่ กล่าวถึงหน้าที่ของแม่ในการเลี้ยงดูลูก มีใจความว่าให้แม่เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมของแม่ อย่าให้ลูกร้องจนคอแห้ง เวลาลูกร้องก็อย่าแข่งว่าให้ลูกตาย เวลาไกวเปลอย่าไกวให้แรง ให้สายเปลมันแข็งแรง อย่าให้ขาด ดังความว่า

... น้ำนมจึ่งเฮ้าะเลี้ยงลู ย้าเฮาลูกก็เฮาซังนาแล้ง ... ลูให้ย้าจำลุตาย ... สายหลาย้าเฮามันส่วยหางปาไปน้ำ ... เฮ่า
มันมันตอแก่งย้าขาด ...

(ผล เฝ้ามั่น. สัมภาษณ์. 2543 : 311)

กล่าวโดยสรุป พิธีทำขวัญเป็นเครื่องมือให้การศึกษา ให้ความรู้ในการสืบทอดประเพณีทำขวัญ ตลอดจนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคม

ด้วยพิธีทำขวัญมีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนไทโซ่งดังกล่าว ประกอบกับความเชื่อดั้งเดิมว่าขวัญมีอิทธิพลในการดำเนินชีวิตอย่างมาก จึงทำให้พิธีทำขวัญของชาวไทโซ่งยังได้รับความนิยมสืบทอดปฏิบัติกันอยู่ นอกจากนี้คุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่ทำให้พิธีทำขวัญยังดำรงอยู่ได้ในช่วงเวลาปัจจุบัน น่าจะเนื่องมาจาก

ความสามารถของผู้ประกอบพิธีที่ปรับเปลี่ยนและเสนอเนื้อหาของบททำขวัญให้สอดคล้องกับสภาพสังคม
ท้องถิ่น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์บททำขวัญ และบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทโซ่ง โดยใช้ระเบียบวิจัยทางคติชนวิทยา สำหรับการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเข้าไปอยู่อาศัยและร่วมกิจกรรมกับชาวไทโซ่งในหมู่บ้านในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2543 รวมเวลา 11 เดือน จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการศึกษา และเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

5.1 สรุปผล

การศึกษาวิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี สรุปผลได้ดังนี้

5.1.1 ผลการวิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง

ผลการวิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่งด้านประเภท โครงสร้าง รูปแบบคำประพันธ์ และภาพสังคมและวิถีชีวิตไทโซ่งที่ปรากฏในบททำขวัญ ผู้วิจัยพบดังนี้

ด้านประเภท บททำขวัญที่รวบรวมได้มี 24 สำนวน สามารถจำแนกประเภทได้ตามโอกาสและวัตถุประสงค์ของการทำขวัญ ได้ 4 ประเภท คือบททำขวัญในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน ได้แก่ บทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว บทเช่นผีเรียกขวัญ บทช้อนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน บทบอกทางผีขวัญ บทสู่ขวัญเข็ญ และบทสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน บททำขวัญเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ได้แก่ บทเรียกขวัญหลง และบทแบ่งขวัญ ซึ่งบทแบ่งขวัญ จะแบ่งเป็นบทแบ่งขวัญเด็กน้อยกับบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่ บททำขวัญเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ บทเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้ว บททำขวัญในพิธีกรรมเช่นไหว้ ได้แก่ บททำขวัญควาย

บททำขวัญแต่ละประเภทมีเนื้อหาสำคัญและจัดขึ้นตามโอกาสและวัตถุประสงค์ ดังนี้

บทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาว เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสที่หญิงชายชาวไทโซ่งแต่งงานกัน โดยจะจัดขึ้นหลังจากที่ทำพิธีแต่งงานและสามีนำภรรยาเข้าไปอยู่ที่บ้านพ่อแม่ของสามี จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อให้บุคคลภายนอกครอบครัวทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของคนทั้งสอง ซึ่งเปลี่ยนภาวะจากคนโสดมาเป็นผู้ครองเรือน และเป็นการประกาศว่ามีสมาชิกเพิ่มใหม่ในครอบครัว เนื้อหาในบทสู่ขวัญผัวเมียหนุ่มสาวกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของคู่สามีภรรยาก่อนที่จะได้แต่งงานกัน มีการสุขอตามประเพณี และญาติผู้ใหญ่ก็ยินดีจัดงานแต่งงาน เมื่อแต่งงานกันแล้วสามีก็อยู่บ้านพ่อแม่ของภรรยาและช่วยทำงาน จนครบสามปีจึงได้นำภรรยามาอยู่ที่บ้านพ่อแม่ของสามี มาเป็นสะใภ้ช่วยดูแลพ่อแม่สามีและทำงานบ้าน และกล่าวสอนให้สามีภรรยาและลูกมีความรักสามัคคี ให้อภัยกันยืนยาว

บทเช่นผีเรียกขวัญ เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสที่มีพิธีเช่นผีเรียกขวัญให้กับผู้สูงอายุใน 3 ช่วงอายุ คืออายุ 60 ปี 70 ปี และ 80 ปี นอกจากนี้ยังนิยมจัดขึ้นในกรณีที่ผู้สูงอายุนั้นเกิดเจ็บป่วยหรือหาจากการเจ็บป่วยอีกด้วย จุดประสงค์ของพิธีนี้เป็นการสร้างขวัญกำลังใจที่ดีให้กับผู้สูงอายุ ในทางสังคมเป็นการประกาศสถานภาพทางสังคมซึ่งได้เปลี่ยนแปลงจากผู้ใหญ่เข้าสู่ช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต เนื้อหาในบทเช่นผีเรียกขวัญกล่าวถึงการหาขวัญตามสถานที่ต่างๆ คือสถานที่ดำหรือฝักรบพูนอยู่บนเมืองฟ้า จนมาถึงป่าเขา

หรือป่าช้าบนเมืองแผ่นดิน เมื่อหาขวัญของเจ้าเสื้อ (ผู้สูงอายุที่ได้รับการทำขวัญ) ได้แล้วก็ได้นำขวัญออกจากป่าช้า ให้ขวัญอาบน้ำ ให้ขวัญกินอาหาร และสุดท้ายเป็นการสอนขวัญ บอกให้ขวัญอยู่กับเนื้อตัวเจ้าของขวัญ

บทสอนขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ญาติพี่น้องของผู้ตาย ซึ่งพิธีนี้ทำขึ้นในขณะที่ตั้งศพอยู่ที่บ้าน จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อเรียกขวัญของผู้มีชีวิตอยู่ไม่ให้หนีหายหรือติดตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย ในทางสังคมเป็นการประกาศให้สมาชิกในครอบครัวและผู้อยู่นอกครอบครัวทราบถึงการเปลี่ยนแปลงหรือจากไปของสมาชิก เนื้อหาในบทสอนขวัญเป็นการเรียกขวัญของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้มาเข้าในสวิง กินข้าวกับปลา ไม่ให้ขวัญหลบอยู่ตามที่ต่างๆ

บทบอกทางผีขวัญ เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสที่มีพิธีบอกทางให้แก่ผีขวัญของผู้ตาย จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อประกาศให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทราบถึงการจากไปของสมาชิกในสังคม และเพื่อให้ผู้ตายทราบถึงการพ้นจากภาวะการเป็นมนุษย์ เนื้อหาในคำบอกทางผีขวัญจะกล่าวให้ผีขวัญของผู้ตายเดินทางกลับไปบ้านเกิดเมืองเดิม คือเมืองน่าน้อยอ้อยหนูหรือเมืองแกน แล้วขึ้นไปบนเมืองฟ้าอยู่กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมีเข็ยเป็นผู้นำบอกเส้นทาง เริ่มตั้งแต่อำเภอเขาย้อย ผ่านสุพรรณบุรี อยุธยา หนองบัวลำภู จนไปถึงเวียงจันทน์ ถึงถิ่นฐานเดิมที่ปู่ย่าเคยอยู่ เมื่อถึงจุดที่เรียกว่า “น้ำตกตาดผีไฟ” เข็ยก็จะบอกผีขวัญให้เตรียมตัวขึ้นเมืองฟ้า สุดท้ายเข็ยจะบอกให้ขวัญของตนเองกับขวัญของผู้ช่วยเข็ยเดินทางกลับตามเส้นทางเดิม

บทสู่ขวัญเข็ย เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับศพ จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อให้เข็ยซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับศพมีขวัญกำลังใจที่ดี เนื้อหาในบทสู่ขวัญเข็ยกล่าวถึงการที่ญาติพี่น้องของผู้ตายได้เชิญเข็ยมาทำพิธีให้กับผู้ตาย และญาติพี่น้องของผู้ตายกล่าวว่าขวัญของเข็ยจะไม่ดี อาจตกใจหรือติดตามไปกับผีขวัญของผู้ตาย จึงได้จัดสำรับอาหารมาปลอบขวัญให้กับเข็ย เพื่อให้เข็ยมีอายุมันขวัญยืนต่อไป

บทสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ญาติพี่น้องของผู้ตาย ซึ่งจะจัดขึ้นหลังพิธีเผาศพเสร็จไปแล้ว จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ในทางสังคมเป็นการประกาศให้สมาชิกในครอบครัว รวมถึงผู้ที่อยู่นอกครอบครัวทราบถึงการเปลี่ยนแปลงหรือจากไปของสมาชิกในสังคม เนื้อหาในบทสู่ขวัญพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกันกล่าวถึงญาติพี่น้องของผู้ตายได้ทำพิธีศพและเชิญผู้ตายมาอยู่ที่กะล่อหองบนบ้าน และญาติพี่น้องของผู้ตายทั้งฝ่ายลุงตาและฝ่ายหญิงสาวกล่าวว่าขวัญของญาติทั้งหมดที่ยังมีชีวิตจะไม่ดี อายุไม่ยืน จึงได้เชิญหมอขวัญและจัดอาหารเครื่องรับขวัญมาทำขวัญให้กับพี่น้องที่เป็นญาติพี่น้องเดียวกัน รวมทั้งเพื่อนบ้านก็ได้นำห่อข้าวกับพริกและเกลือมาช่วยทำขวัญให้ด้วย และอวยพรให้มีแต่สิ่งดี ๆ

บทเรียกขวัญหลง เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ผู้ป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บ หรือได้รับอุบัติเหตุ ซึ่งพิธีทำขึ้นในขณะที่ผู้ป่วยเจ็บป่วยอยู่ หรือหายป่วยแล้ว จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อให้ผู้ป่วยรู้สึกปลอดภัย เกิดกำลังใจขึ้นใหม่พร้อมที่จะต่อสู้กับโรคภัยและเคราะห์ร้าย เนื้อหาในบทเรียกขวัญหลงจะกล่าวถึงชื่อผู้ได้รับการทำขวัญ สาเหตุที่ต้องทำพิธีเรียกขวัญ แล้วจึงกล่าวเรียกให้ขวัญที่อาจไปหลงหรือตกอยู่ตามที่ต่างๆ กลับมาบ้าน มาอยู่ในสวิงของหมอขวัญที่กำลังช้อนขวัญ และยังมีข้าว มีปลา มีขวัญ (ห่อเสื้อผ้า) ของลูกหลานญาติพี่น้องมาช่วยตามหาขวัญด้วย เมื่อขวัญกลับมาแล้วจึงจะแก้ห่อผ้าจัดสำรับอาหารให้ขวัญกิน

บทแบ่งขวัญ เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสเดียวกันกับบทเรียกขวัญหลง ซึ่งจะกล่าวต่อจากบทเรียกขวัญหลง จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อให้ผู้ป่วยมีขวัญกำลังใจเข้มแข็งขึ้น สามารถต่อสู้กับโรคภัยและเคราะห์ร้ายต่างๆ ได้ บทแบ่งขวัญจะแบ่งเป็นบทแบ่งขวัญเด็กน้อยกับบทแบ่งขวัญผู้ใหญ่ ซึ่งจะใช้บทแบ่งขวัญชุดเดียวกัน แต่จะมีเนื้อหาแตกต่างกัน บทแบ่งขวัญเด็กน้อยจะใช้ในโอกาสที่มีพิธีแบ่งขวัญให้กับ

เด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 10 ปี เนื้อหาในบทเพลงขวัญเด็กน้อยจะกล่าวถึงชื่อผู้ที่ได้รับการทำขวัญ แล้วเรียกขวัญของเด็กมาให้กินอาหาร (เครื่องรับขวัญ) สุดท้ายอวยพรให้มีอายุยืน สำหรับบทเพลงขวัญผู้ใหญ่ เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสที่มีพิธีแบ่งขวัญให้กับเด็กโตและผู้ใหญ่ เนื้อหาในบทเพลงขวัญผู้ใหญ่กล่าวถึงชื่อของผู้ที่ได้รับการทำขวัญ และสาเหตุที่จัดพิธีทำขวัญ แล้วจึงเชิญขวัญของผู้ที่ได้รับการทำขวัญให้มากินอาหารเช่นเดียวกัน จากนั้นเชิญขวัญแม่เบ้าแม่นางหรือย่านาง เชิญเมืองขวัญ สุดท้ายเป็นคำกล่าวสอนขวัญ

บทเรียกขวัญข้าวขึ้นแล้ เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญข้าวก่อนขนข้าวขึ้นแล้ จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อความเป็นสิริมงคล ความอุดมสมบูรณ์ของข้าวในนา เนื้อหาในบทเรียกขวัญขึ้นแล้ กล่าวเชิญขวัญแม่โพสพหรือขวัญข้าวจากที่นาให้มาอยู่ในแล้ข้าวที่ร่มเย็น

บททำขวัญควาย เป็นบททำขวัญที่ใช้ในโอกาสทำขวัญให้แก่ควายก่อนที่ควายตัวนั้นจะถูกฆ่า จุดประสงค์ของพิธีนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว เนื้อหาในบททำขวัญควายกล่าวถึงควายที่จะถูกฆ่าเพื่อใช้ในเช่นไหว่แทนในพิธีเสนเต็ง ควายได้ฝันร้าย ฝันว่าจะถูกฆ่า ผู้คนจึงได้จัดอาหารมาทำขวัญให้กับควาย ก่อนที่ควายจะถูกฆ่าได้สั่งลาฝูงควายว่าตนเองจะได้ขึ้นไปสู่เมืองขวัญ เป็นเครื่องเช่นไหว่ต่อแทน

ด้านโครงสร้าง พบว่าบททำขวัญไทโซ่งทั้ง 24 สำนวน มีลักษณะโครงสร้างทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน โดยโครงสร้างที่สำคัญมี 9 ขั้นตอน คือขั้นตอนไต่เวนเจ็บเวนฮ้ายหรือเริ่มต้น ขั้นตอนเชิญขวัญหรือเรียกขวัญ ขั้นตอนหาขวัญ ขั้นตอนนำขวัญ ขั้นตอนอาบขวัญ ขั้นตอนปลอบขวัญ ขั้นตอนปลอบเมืองขวัญ ขั้นตอนปลอบแม่เบ้าแม่นางหรือย่านาง และขั้นตอนสอนขวัญ แต่ที่ถือว่าเป็นโครงสร้างหลักซึ่งปรากฏในบททำขวัญเป็นส่วนใหญ่มี 3 ขั้นตอน คือขั้นตอนไต่เวนเจ็บเวนฮ้าย ขั้นตอนปลอบขวัญ และขั้นตอนสอนขวัญ

ด้านรูปแบบคำประพันธ์ บททำขวัญไทโซ่งมีรูปแบบคำประพันธ์คล้ายกับร้อยยาว ไม่เคร่งครัดในด้านจำนวนคำ จำนวนวรรค และการสัมผัสระหว่างวรรค ส่วนการใช้ภาษาเป็นการใช้ภาษาไทโซ่งและภาษาไทยท้องถิ่น ไม่มีภาษาอื่นหรือคำราชาศัพท์ปะปน

ด้านภาพสังคมและวิถีชีวิตไทโซ่งที่ปรากฏในบททำขวัญ พบว่าบททำขวัญได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ค่านิยม และวิถีความเป็นอยู่ ในด้านความเชื่อปรากฏความเชื่อเรื่องขวัญ ความเชื่อเรื่องผี แถน และความเชื่อเรื่องอำนาจของมด สำหรับด้านความเชื่อเรื่องขวัญที่สำคัญมี 4 ลักษณะ คือลักษณะของขวัญ จำนวนขวัญ แม่เบ้าแม่นางหรือย่านางผู้ดูแลขวัญ และสถานที่อยู่ของขวัญคนหลังการตาย ในด้านค่านิยม สะท้อนให้เห็นค่านิยมของกลุ่มชน 6 ประการ คือค่านิยมด้านความเคารพผู้ใหญ่ ค่านิยมด้านความรักใคร่ปรองดองของสมาชิกในครอบครัว ค่านิยมด้านความมีชื่อเสียง ค่านิยมด้านความมีสุขภาพอนามัยที่ดี ค่านิยมด้านความมั่งมี และค่านิยมด้านความความสุขสบาย ด้านวิถีความเป็นอยู่ บททำขวัญไทโซ่งสะท้อนให้เห็นภาพสังคมและวิถีความเป็นอยู่ของชาวไทโซ่งใน 4 ลักษณะ คือชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากิน การตั้งบ้านเรือน สถานที่และชื่อบ้านนามเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นใหม่

5.1.2 ผลการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญ

ผลการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญ พบว่าพิธีทำขวัญในโอกาสต่างๆ ของชาวไทโซ่งมีบทบาทหน้าที่มีต่อชุมชนไทโซ่ง 5 ประการ คือ

บทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ พิธีทำขวัญช่วยให้สภาพจิตใจของบุคคลที่ได้รับการทำขวัญมีพลัง มีกำลังใจที่เข้มแข็งขึ้น พร้อมทั้งจะต่อสู้กับโรคภัยและเคราะห์ร้ายต่างๆ ทั้งนี้ เพราะเชื่อว่าเมื่อได้ประกอบพิธีทำขวัญอย่างที่บรรพบุรุษกระทำสืบต่อกันมา จะทำให้ขวัญและชีวิตของบุคคลมีความเป็นสิริมงคลและปกติสุข

บทบาทหน้าที่ในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน พิธีทำขวัญช่วยให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสปะทะสังสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งจะนำมาซึ่งความรักสามัคคี ความรู้สึกผูกพันในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

บทบาทหน้าที่ในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การที่ชาวไทโซ่งยังปฏิบัติพิธีทำขวัญอย่างสม่ำเสมอ และยังคงองค์ประกอบดั้งเดิมไว้ทุกประการ ดังจะเห็นได้จากการแต่งกายทั้งของผู้ประกอบพิธี ผู้ได้รับการทำขวัญ รวมถึงผู้อยู่ในพิธี จะแต่งกายด้วยชุดไทโซ่ง เครื่องใช้ในพิธีก็มีสวิง คบไฟ หลักมันหลักยีน ช่าไก่ไถ่ขวัญ หมวกต่อเงาเกล้าเงาหัว หาบข้าวพุงขวัญ เป็นต้น ขั้นตอนการประกอบพิธีก็ยังคงเดิมไว้ทั้งหมด และภาษาในคำกล่าวเรียกขวัญก็ยังเป็นภาษาไทโซ่งและภาษาไทยท้องถิ่น ไม่มีภาษาอื่นปะปน ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทโซ่งให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

บทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมของชุมชน พิธีทำขวัญเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยปลูกฝังและเสริมสร้างให้ชาวไทโซ่งมีสำนึกในทางจริยธรรมและคุณธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในสังคม เช่น มีความกตัญญูกตเวที มีความเคารพต่อบิดามารดา ญาติมิตร ผู้อาวุโส และมีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์

บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ชุมชน พิธีทำขวัญเป็นเครื่องมือสำคัญให้การศึกษา ให้ความรู้การสืบทอดประเพณีทำขวัญ ให้ข้อคิด และอบรมสั่งสอนให้บุคคลดำเนินชีวิตตามแนวทางของสังคม

5.2 อภิปรายผล

ชีวิตของชาวไทโซ่งมีความเกี่ยวข้องกับพิธีทำขวัญตั้งแต่แรกเกิดจนตาย พิธีทำขวัญของคนไทกลุ่มนี้จะจัดทำขึ้นในหลายโอกาส ด้วยถือว่าเป็นพิธีที่สำคัญกระทำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะเห็นว่าพิธีทำขวัญมีจุดประสงค์หลักตามความเชื่อ คือใช้เรียกขวัญโดยตรง พิธีทำขวัญจึงมีบทบาทหน้าที่ต่อการตอบสนองความต้องการทางจิตใจอย่างมาก และยังเป็นการรักษาประเพณีของบรรพบุรุษไว้อีกด้วย ในทางสังคมพิธีทำขวัญต่างๆ ยกเว้นพิธีทำขวัญในโอกาสที่มีผู้เจ็บป่วยมีจุดประสงค์เพื่อประกาศให้คนในสังคมทราบถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ เป็นต้นว่า มีสมาชิกเพิ่มใหม่ในครอบครัว หรือมีสมาชิกในครอบครัวจากไป หรือสถานภาพของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนจากคนโสดเป็นผู้ครองเรือน เป็นต้น สำหรับพิธีทำขวัญในโอกาสที่มีผู้เจ็บป่วย มีจุดประสงค์เพื่อเรียกขวัญให้กลับเข้าสู่ตัวเจ้าของขวัญโดยตรง ในที่นี้จึงสรุปได้อีกอย่างหนึ่งว่าการทำขวัญมีคุณประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ ทำให้มีสภาวะจิตใจที่เป็นปกติ มีขวัญกำลังใจ ในยามเจ็บป่วยก็มีกำลังใจ เพราะได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากญาติมิตร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมก็ได้รับการยอมรับจากสังคม ทำให้อยู่ในสังคมด้วยจิตใจมั่นคงและปกติสุข

บททำขวัญที่รวบรวมได้มากที่สุด คือบททำขวัญเกี่ยวกับการเจ็บป่วย แสดงให้เห็นว่าชาวไทโซ่งนิยมประกอบพิธีทำขวัญเมื่อบุคคลประสบภาวะการเจ็บป่วย การที่ชาวไทโซ่งนิยมแก้ปัญหาสุขภาพอนามัยด้วยวิธีการรักษาพื้นบ้าน คือประกอบพิธี “ทำขวัญ” มากกว่าการใช้บริการสาธารณสุขของรัฐ เนื่องจากการทำขวัญเป็นวิธีที่ชาวบ้านไทโซ่งคุ้นเคยและยอมรับได้ ในระหว่างที่ผู้ประกอบพิธีกำลังดำเนินพิธีเป็นช่วงเวลาที่ทั้งบุคคลในครอบครัว เครือญาติ และบุคคลที่เกี่ยวข้องจะได้แสดงความเอื้ออาทรรักใคร่ห่วงใยต่อกัน รวมทั้งผู้ป่วยก็มีความรู้สึกไว้วางใจในสัมพันธภาพ ด้วยเป็นคนไทโซ่งเหมือนกัน และยังใช้ภาษาเดียวกันอีกด้วย ซึ่งแตกต่างจากการรักษาด้วยแพทย์หรือบุคลากรสาธารณสุขที่มักเกิดปัญหาในด้านมนุษยสัมพันธ์ การรักษาพื้นบ้านด้วยวิธีทำขวัญ จึงไม่เพียงกลไกในการรักษาจิตใจเท่านั้น แต่ยังได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน และแสดงให้เห็นศักยภาพของชาวบ้านในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ บททำขวัญยังได้สะท้อนภาพสังคมและวิถีชีวิตของชาวไทโซ่งด้านความเชื่อ ค่านิยม และวิถีความเป็นอยู่ และยังมีบททำขวัญบางส่วนที่ผู้ประกอบพิธีกล่าวสอดแทรกถึงเรื่องสภาพแวดล้อมของชุมชนในช่วงเวลาปัจจุบัน เช่น โรงพยาบาล รถยนต์ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในการปรับปรุงตัวบทให้เหมาะสมกับช่วงเวลา

ในปัจจุบันอำเภอเขาย้อยมีการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัยในหลายด้านๆ เป็นต้นว่า มีสถานศึกษาในทุกตำบล ความเชื่อเรื่องขวัญและการประกอบพิธีทำขวัญจึงปฏิบัติกันเฉพาะในกลุ่มชาวไทโซ่งรุ่นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนชาวไทโซ่งรุ่นใหม่มีส่วนน้อยที่ยังเห็นว่าพิธีทำขวัญมีความสำคัญและสืบทอดการปฏิบัติพิธีทำขวัญ จากการที่ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมในระหว่างเก็บข้อมูลในสนามทำให้มีข้อสังเกตว่า

1. สภาพการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในอำเภอเขาย้อยปัจจุบันอาจทำให้พิธีทำขวัญลดบทบาทหน้าที่ไป กล่าวคือ การศึกษาได้ทำให้คนไทโซ่งรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาดี อย่างน้อยโดยทั่วไปได้รับการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาเศรษฐกิจของภาครัฐทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น สามารถใช้บริการทางเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้ พร้อมกันนั้นสังคมไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย ก็เป็นสังคมเปิดมากขึ้น การคมนาคมติดต่อกับกรุงเทพมหานครและตัวจังหวัดทำได้สะดวกรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้คนรุ่นใหม่นิยมเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ สนใจวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น และเห็นไปว่าการทำขวัญในวัฒนธรรมเดิมของตนเป็นเรื่องมลายไม่มีเหตุผล และละเลยที่จะเรียนรู้ จึงเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้พิธีทำขวัญบางประเภท เช่น พิธีทำขวัญข้าว พิธีทำขวัญวัวควายสูญหายไป

2. ผู้ประกอบพิธีและการสืบทอด สภาพของผู้ประกอบพิธีทำขวัญในปัจจุบัน พบว่าผู้ประกอบพิธีทำขวัญทั้งที่เป็นฆราวาส หมอขวัญ เชื้อ และผู้รู้มีเหลือน้อยมาก และโดยมากจะเป็นผู้สูงอายุ นอกจากนั้นการถ่ายทอดจะอยู่ในวงแคบ อีกทั้งชาวไทโซ่งรุ่นใหม่มีโอกาสเรียนหนังสือกันมากขึ้นและไม่นิยมพูดภาษาไทโซ่ง การสืบทอดของผู้ประกอบพิธีทำขวัญและบททำขวัญจึงมีแนวโน้มว่าจะลดน้อยลง

การศึกษาวิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่งครั้งนี้ช่วยให้ผู้วิจัยเกิดความรู้ ความเข้าใจในวิถีการดำรงชีวิต สภาพสังคม ตลอดจนความคิด ความเชื่อ คตินิยมของสังคมชาวไทโซ่งได้ดียิ่งขึ้น และผลของการศึกษาวิเคราะห์จะเป็นการช่วยรวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทบททำขวัญของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นับเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และสามารถนำไปเป็นฐานข้อมูลเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งก่อให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมในด้านอื่นต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

บริบทวัฒนธรรมเรื่องนี้เป็นการวิเคราะห์บททำขวัญ และบทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทโซ่ง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพื่อให้การศึกษาวิจัยด้านนี้กว้างขวางขึ้นจึงควรได้มีการศึกษาในโอกาสต่อไป ดังนี้

1. ควรศึกษาบททำขวัญและพิธีทำขวัญของชาวไทโซ่งในท้องถิ่นอื่น เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกับของไทโซ่งในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

2. ควรศึกษาบททำขวัญและพิธีทำขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษา เพื่อเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์

3. น่าจะมีการศึกษาวิจัยประเพณีการทำขวัญของชาวไทดำในประเทศเวียดนาม เพื่อขยายความรู้ด้านวัฒนธรรม

4. เนื่องจากชาวไทโซ่งรุ่นผู้ใหญ่นิยมเลือกใช้พิธีทำขวัญเป็นแนวทางในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพิธีทำขวัญมีบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจ ที่จะช่วยให้มีกำลังใจต่อสู้กับโรคภัย บุคลากรทางการแพทย์หรือสาธารณสุขจึงควรได้ศึกษาเรื่องนี้และนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นทางเลือกในการบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2506). พงศาวดารรัชกาลที่ 1. พระนคร : โรงพิมพ์จุรุธสภา.

_____. (2504). ประวัติจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครุสภา.

กาญจนา พันธุ์คำ. (2523). ลักษณะเฉพาะทางด้านเสียงของภาษาลาว ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม.

วิทยานิพนธ์ คม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ของดีเมืองเพชร. (2529). กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

ฉีกฤทธิ พันธ์วิไล. (2527). บทสวดจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย).

กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

ครุสภา องค์การค้า. (2506). *ประชุมพงศาวดารที่ 9 พงศาวดารเมืองแกลง เมืองโล. กรุงเทพฯ :*

โรงพิมพ์คุรุสภา.

..... (2507). ประชุมพงสาวดารภาคที่ 11 พงสาวดารเมืองหลวงพระบาง. กรุงเทพฯ :

โรงพิมพ์คุรุสภา.

งามพิศ สัตย์สงวน. (2537). *การวิจัยทางมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จิราพร เจริญสุข. (2517). พิธีศพของลาวโซ่ง ตำบลบ้านดอน อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดสุรินทร์.

วิทยานิพนธ์, ศศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ถ่ายเอกสาร.

เจอร์ เกนีย์ และ ชีรพันธ์ ล. ทองคำ. (2520). คู่มือแผนที่ภาษาในประเทศไทย. โครงการวิจัยภาษาไทยและ

ภาษาพื้นเมืองถิ่นต่าง ๆ สถาบันศูนย์ภาษาอังกฤษ ทบวงมหาวิทยาลัย.

ชาคริต อนันทรารักษ์. (2521). ระบบหน่วยเสียงในภาษาไทยดำ หมู่บ้านป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียง

คาน จังหวัดเลย. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

ศรินครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

ชูชีพ อุดมชัย, จิราพร แสงศิลป์ และ เรืองยุทธ ตีระวนิช. (2518, กรกฎาคม-กันยายน). "ลาวโซ่ง,"

เมืองโบราณ. 1(4) : 22-23.

ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2472). *ประชุมเชิงขวัญ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณ

พิพรรณจนากร.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2506). สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชดิเรก. เล่ม 6. พระนคร : องค์การ

คำครุสภา.

เติบโต ขมสาย, ม.ล. (2517). แม่โพสพ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ถวิล เกษมราช. (2512). ประวัติผู้ไทย. พระนคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.

ธีรภาพ โลหิตกุล. (2538). คนไทในอาณานิคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตะวันออก.

นริศรานวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. (2506). บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม 5. พระนคร :

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

นำพวลัย กิจรักษ์กุล. (2532). การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของลาวโซ่ง

จังหวัดนครปฐม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นิพนธ์ เสานาพิทักษ์. (2523). "ผีไทยโง่" ใน *สาส์นผู้ไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรพิทย.

นกล ชมภนิช. (2538). ประเพณีไทโซ่งหมู่บ้านเกาะแรด. กรุงเทพฯ ๔ : โรงพิมพ์เพชรเกษมการพิมพ์.

บุญเต็ม พันรอบ. (ม.ป.ป.) *มานุษยวิทยา ประวัติแนวความคิดและทฤษฎี*. ชลบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. (2517). *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ : สมาคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ประครอง นิมมานเหมินท์. (2520, มิถุนายน). "คำเรียกขวัญเมืองเหนือ," *วัฒนธรรมไทย*. 16(6) : 31-36.

_____. (2521). "ขวัญและคำเรียกขวัญ" ใน *ลานนาไทยคดี*. หน้า 100-120. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์.

_____. (2539, ธันวาคม). "วรรณกรรมไทดำ," *ภาษาและวัฒนธรรม* : 58-64.

ประมวล ดิกคินสัน. (2521). *คดีชาวบ้าน การศึกษาในด้านมนุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพร่พิทยา.

เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2527). *วรรณกรรมอายุกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก*. ปริญญาโท กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. ถ่ายเอกสาร.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. (2525). *มานุษยวิทยากับการศึกษาคดีชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พนิดา เย็นสมุทร. (2524). *คำและความหมายในภาษาลาวโซ่ง*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สาขาวิชาภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

พันทิพา มาลา. (2539). *การทำขวัญนาค : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. พระนครศรีอยุธยา : สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

พิณทิพย์ พงษ์ทิพย์. (2524). *วรรณกรรมแหล่งจากอำเภอบางบาล จังหวัดชลบุรี*. ปริญญาโท กศ.ม.

(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

พ. สินธุเสก. (2511, สิงหาคม). "ชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง)," *วัฒนธรรมไทย*. 8(6) : 38-42.

_____. (2512, มีนาคม-เมษายน). "ชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง)," *วัฒนธรรมไทย*. 9(1,2) : 43.

ภัททิยา ยิมเรวัต. (2544). *ประวัติศาสตร์สิบสองจุไทย*. กรุงเทพฯ : ชีระการพิมพ์.

มณี พยอมยงค์. (2526). *ความเชื่อและประเพณีของล้านนาไทย*. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ทิพย์เนตรการพิมพ์.

มณีรัตน์ ท่วมเจริญ. (2518, กรกฎาคม). "พิธีเสนเฮือนของโซ่ง," *ศิลปากร*. 19(2) : 68-69.

มยุรี วัดแก้ว. (2521). *การศึกษาโครงสร้างสังคมลาวโซ่ง*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

ม.ศรีบุรุษ. (2522). *ไทยดำรำพัน*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.

ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รณี เลิศเลื่อมใส. (2544) *ฟ้า ขวัญ เมือง จักรวาลทัศน์ดั้งเดิมของคนไทย : ศึกษาจากคัมภีร์โบราณไทอาหม*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ราชบัณฑิตยสถาน. (ม.ป.ป.). "ขวัญ" ใน *สารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3*. หน้า 1873-1875. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.

_____. (2539). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2541). การศึกษาอิทธิพลความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของลาวโซ่งต่อการพัฒนา
คุณภาพชีวิต : กรณีศึกษาหมู่บ้านแหลมกระเจา 2 ตำบลลูกบัว อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาชนบท). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- เรไร สิบสุข, สุขสมาน ยอดแก้ว และ รัชฎาพรรณ เศรษฐวัฒน์. (2523). วรรณกรรมพื้นบ้านไทยทรงดำ :
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี : วิทยาลัยครูเพชรบุรี.
- วาสนา อรุณกิจ. (2529). พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง. วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ : บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. (2499). งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตำรวจ.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2525). วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไท. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิศรุต สุวรรณวิเวก. (2524). ระบบการเขียนของโซ่ง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2539). การวิเคราะห์ตำนานการสร้างโลกของคนไท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2534, กรกฎาคม-กันยายน). "ความเชื่อเรื่องแกนในไทดำ ศาสดาตั้งเดิมของคนไทย,"
เมืองโบราณ. 17(3) : 12-35.
- _____. (2534, ตุลาคม-ธันวาคม). "เพชรบุรีกับความเป็นนครประวัติศาสตร์," เมืองโบราณ.
17(4) : 17-42.
- สมคิด ศรีสิงห์. (2526). วัฒนธรรมไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลก และพิจิตร. กรุงเทพฯ : สำนัก
งานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2540). สารานุกรมชาติพันธุ์ไทโซ่ง. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อ
พัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมพันธ์ สุขวงศ์. (2506, มีนาคม-เมษายน). "ไทยทรงดำ," เพชรบุรี. 30-40.
- สำนักงานจังหวัดเพชรบุรี. (2543). ข้อมูลจังหวัดเพชรบุรี ปี 2543. เพชรบุรี : สำนักงานฯ.
- _____. (2540). รู้จักจังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี : สำนักงานฯ.
- สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. (2543). แผนพัฒนาอำเภอ 5 ปี (พ.ศ. 2545-2549).
เพชรบุรี : สำนักงานฯ.
- สำนักงานอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. (2543). ข้อมูลสถิติสำคัญอำเภอเขาย้อย ประจำปี 2543. เพชรบุรี :
สำนักงานฯ.
- สุนันท์ อุดมเวช. (2528). วรรณกรรมไทยทรงดำ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี : วิทยาลัยครู
เพชรบุรี.
- _____. (2534, ตุลาคม-ธันวาคม). "ไทยทรงดำ ชนเผ่าไทยในเพชรบุรี," เมืองโบราณ. 17(4) : 53-56.
- สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนคำ และ พูนสุข ธรรมภิรมย์. (2521). ลาวโซ่ง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. (2534, กรกฎาคม-กันยายน). "ศาสนาและความเชื่อไทดำ," เมืองโบราณ. 17(3) : 42-49.
- _____. (2534, ตุลาคม-ธันวาคม). "ไทยทรงดำ ชนเผ่าไทยในเพชรบุรี," เมืองโบราณ.
17(4) : 53- 56.

สมิตร์ ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2539, กุมภาพันธ์-เมษายน). "เยือนถิ่นคนไทในเวียดนาม,"
ไทยคดีศึกษา. 12(3) : 17-30.

สุรศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. (2505). ประวัติการของจอมพล เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม 4 . พระนคร : ศึกษา
ภัณฑ์พานิชย์.

สุขสมาน ยอดแก้ว. (ม.ป.ป.). ภาษาโซ่งหรือไทยทรงดำ. ถ่ายเอกสาร.

สุดถนอม แท่นนิล. (2539). ประเพณีของไทยโซ่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ปริญญาโท ศศ. ม.
(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
ถ่ายเอกสาร.

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). (2506). ขวัญ และประเพณีการทำขวัญ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
รุ่งเรืองรัตน์.

_____. (2516). "ขวัญ" ใน สารานุกรมของเสฐียรโกเศศ. หน้า 160-162. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.

_____. (2517). การศึกษาศิลปะและประเพณี. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.

_____. (2531). รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม เล่ม 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

อวยพร ชื่นกลิ่นรูป และ สุรภี กุลโกวิท. (2517). ประเพณีการทำศพของลาวโซ่ง. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). ภูมิปัญญาล้านนา. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

Anuman Rajadhon,Phya. (1968). "The Khwan and Its ceremonies," in *Eassays on Thai Folklore*.
Bangkok : Sivaphorn Limited Partmership.

Bascam, William R. (1965). *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs : Prentice Hall.

Ruth-Inge Heinze. (1982). *Tham Khwan How to Contain the Essence of Life*. Singapore University
Press.

William, J. Gedney. (1964,December). "A Comparative Sketch off White Black and Red Tai"
The Social Science Review.

สัมภาษณ์

จวน แป้นหนุ่ม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ 2

ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2543.

แต ชูพันธ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 154 หมู่ 3

ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2543.

ถนอม คงยิ้มละมัย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8 หมู่ 1

ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 15 กันยายน พ.ศ. 2542.

ทองหล่อ อาจเอื้อม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ 5

ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542

นัด เพ็งพันธ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 54 หมู่ 4

ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543.

เลี้ยว แสงหอม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 63 หมู่ 3

ตำบลหนองปรัง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เมื่อ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2543.

เวียง วงศ์ชาสูง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 21 หมู่ 6

ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เมื่อ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543.

สุข แก้วหวาน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 5

ตำบลหนองปรัง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เมื่อ 9,10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543.

ห้อย เกษมสงคราม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 5 หมู่ 4

ตำบลทับคางอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เมื่อ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2543.

อ่อน เย็นตั้ง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 68 หมู่ 3

ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543.

แอม เจื้อจาม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 83 / 1 หมู่ 2

ตำบลบ้านหมี่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เมื่อ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2543.

_____. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 83 / 1 หมู่ 2

ตำบลบ้านหมี่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เมื่อ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543.

_____. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรินทร์ คงคำสุริฉาย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 83 / 1 หมู่ 2

ตำบลบ้านหมี่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เมื่อ 9, 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543.

ภาคผนวก ก
บททำขวัญไทโซ่งที่แปลเป็นภาษาไทยมาตรฐาน

**กวีามสุขขวัญผัวเมียบ่าวสาว
(บทสุขขวัญผัวเมียหนุ่มสาว)**

ผู้ให้ข้อมูล นายผล เฝ้ามั่น อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2543

ภาษาไทยช่อง

(บทใต้เรือนเจิบเรือนฮ้าย)

เออ ดั่งสองผู้ข่อย ผู้ลุมมาเป็นเชียบ ลูกาปือ
แมต้างหนั้น

ก็ฮาไล่กลางซูลางหา ก็ฮาไล่กลางแลงกลางเชียบ
ก็ฮาตักสองปีฮาม สามปีก่ายกิง ก็ฮาก็ไล่ยอนมม
ล่าง ก็ไล่ยอนเปิงแก้ง ก็ฮาไล่ตางกันนา ขาก็ไล่
ตางเล่าเข้า

สบก็ไล่ยอนหมะ ปะก็ไล่ยอนกิน ฮาวาตางฝ่าย
เอือนหย้าว

ตันของสือเป็นเจ้าเป็นปือตางนี้นา ญั่งไล่หยูเหลียว
น้อย

ญั่งหาผู้บันเข้าหลิมะไล่ วิเข้าอุ่นบือไล่ หาผู้บัน
เข้าตุนอุ่นเจาบือไล่

หาเป้าแลเป้าตงหยิบบุงก็ฮางว่าบือไล่ ญั่งซาก็หา
บือไล่

ญั่งฮ่าอุ้มหาโกนบือไล่ จั้งไล่ก่าวลอยตอยหาหว่าล
อว

ชาวลู้ลูลุงตาน่าเอือน มาอั้งหลังฟังทางตบมือ มี
วหลายนี้ว

ก่าวก้ามือวหลายกิน หลายกินตบวาลี หลายกิน
สัวเกี้ยง

ตบวาลังฟังวแม่ ญั่งไล่ก่านุเสาฟา กากาเส
เสื่อ

ญั่งไล่ก็ดไล่ฮ่าวตันสองห้องปะศรี ห้องส่วยห้องเงินห้อง
ตองแลงแหวนจันเข้าเกาะ

เศาะแซนสินสุชหา กาลินป็นจองไปเป็นปวงไหวปวง
เฮา

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทเริ่มต้น)

เออ ทั้งสองผู้น้อย ผู้(เป็น)ลูกมาเป็น(ลูก)
เขย ลูกหาพ่อแม่ทางนั้น

ก็คือได้อย่างเขาย่าง(เขา)หา ก็คือได้อย่างแรง
อย่างเขย ก็คือตักสองปีกว่า สามปีผ่านตัว(ไป) ก็
คือก็ได้กลับมาทั้ง ก็ได้ฟังฟัง(หน้า)แข่ง ก็คือได้
แทนกันนา ขาก็ได้แทนเล่าข้าว*

ปากก็ได้ฟัง(กิน)หมาก ปากก็ได้ฟังกิน คือว่า
แทนฝ่ายเรือนบ้าน

รวมท่านเป็นเจ้าเป็นพ่อ(เรือน)ทางนี้นา ยังได้อยู่
เดียน้อย

ยังหาผู้บันข้าวดีไม่ได้ พัดข้าวอุ่นไม่ได้ หาผู้บัน
ข้าวตุนอุ่นใจไม่ได้

หาสะไก่(ดู)แลสะไก่(ซื้อ)ตรงหยิบกระบุงว่างเปล่า
ไม่ได้ (ผู้)หญิงเอาหุทวนลมก็หาไม่ได้

(ผู้)หญิงอุ้มชูหาคนไม่ได้ จั้งได้กล่าวลอยตามหา
ญาติลูกอา

ยี่สิบ(คน)ลูกลุงตาน่า(บน)เรือน มาฟังหลังฟังทาง
มือตบ(มือ) (ทาง)มือพูดหลายนี้ว

ส่งเสียงมือพูดหลายคน หลายคนตบ(มือ)พูดดี
หลายคนพูดว่าเหมาะสม

ตบ(มือ)พูดดังฟังแม่พูด ยังได้ก่านุใส่ผ้าห่ม ก่า
(หญ้า)คาใส่ฟูก

ยังได้คิดได้ปรารภนารวม(ทั้ง)สองห้องประศรี
ห้องของห้องเงินห้องทองแดงแหวนสวยเข้าเกาะ
(สวม)

ศอกแซนสิน(สอด)สู่เขาหา คำสิน(สอด)(ของ)สูง
ไปเป็นของไหวของเรา

* ก็คือได้แทนกันนา ขาก็ได้แทนเล่าข้าว หมายความว่า ฝ่ายชายได้ช่วยท่านทำให้มีข้าวใส่ยัง

ภาษาไทยโขน

ปวงสอกระเจ้าล่งเจ้าดาตังหนั้น ญั่งไต้ยืนแขนแลเมื่อสอ
กระเจ้าล่งเจ้าดาตังหนั้น
ไอ้กระเจ้าล่งเจ้าดาญั่งมักญั่งแป้ง ญั่งจีซอไม้ญั่งเฮ่าไม้
ญั่งเฮ่ากิน

บ้อมีผักญั่งเฮ่าสวน มะมีเหียนญั่งเฮ่าไม้ เข่าต่มบ้อมิน
ตางแลงตางงาย

ลุเขียบบือหยูปือตาแม่นายหันแต่ เข่าเป็นแม่จั้งเภา

เข่าเป็นฮ้างจั้งฮ้าง นางเป็นขोजังขอ ฮอดโอดังงาม
จัน

มือส้นวันหลี่ ปีเบือนมาขึ้นกระเจ้าล่งเจ้าดาตังหนั้น
เขาญั่งไต้ลาลงปงเฮ่าปงเฮ่าซังปงเปิดปงเฮ่าซังปงไก่อ

ปงเฮ่าซังปงนกกปงเฮ่าซังปงหนู เป็นซังฝ่ายล่างกุมลง
โน

เป็นแนวไม้หยูของโลงกระเจ้าล่งเจ้าดาตังหนั้น เขาญั่งเข้า
มาเต็งเลื่อหนูนหนา

มาเต็งจูล่างผ่าห่มเจืองนอน ข่ามาเต็งหมอนหนูนหัว
แซบแปหน้า

ไอ้กระเจ้าล่งเจ้าดาตังหนั้นเขาญั่งเข้ามาเต็งตันสอง
ผู้เป็นลูกเป็นเต้า

เฮ่ามาเป็นป้านางห่าง กายต่างเผ่าฮือนหยั่ว ปือแม
ตังหนี่และน่าเขาก็ญั่งบือถิมชะหมอลาง

มะวางชะปางเมื่อก่อน ฮิตเก่าบือถม ฮิตเก่าบือถาง

กว้ามมือฮางบือฮางบือลิต เขามีฮิตไต้มีคอง
เขาก็แต่งเจืองมาหลาเจืองปือร เงินเบี้ยเหล้าหมู
ปู้หมะ

หน้าจั่วหัวงามก็ลัดป้านก็เป็นพุ่มบาน ป้านจันจ่าย
งามห้ามนัก

ไอ้เอียะขวัญจีเอามาเอ็ดอู่สุขขวัญเฮ่ากระลุเต้านี้เนื้อ
จีเอียะกินเลาเอปืออู่

ภาษาไทยมาตรฐาน

(เป็น)ของขอกับเจ้าล่งเจ้าดาทางนั้น ยังไต้ยืน
แขนและมือ(ไป)ขอกับเจ้าล่งเจ้าดาทางนั้น
ไอ้กับเจ้าล่งเจ้าดาซังรักซังรัก ยังจะขอไม้ยังให้ไม้
ยังให้คน

ไม่มีผักยังให้สวน ไม่มีเหียนยังให้ไม้ ข่าต่มไม้
กินแทน(ข่า)ยืนแทน(ข่า)เข้า

ลูกเขยไม่อยู่(กับ)พ่อตาแม่ยายที่เภา(แก่) ข่า
เป็นข่าเภาจึงทำข่าเภา

ข่าเป็นรางจึงทำข่าราง นางเป็นขोजังขอ ถึงโ
(กาส)ทางงามสวย

เวลามงคลวันดี ปีเดือนมาขึ้นกับเจ้าล่งเจ้าดาทาง
นั้น เขายังได้ตกลงยกให้ยกให้ตั้งยกเปิดยกให้ตั้ง
ยกไก่อ

ยกให้ตั้งยกนกยกให้ตั้งยกหนู เป็นตั้งฝ่ายล่าง
กลุ่มลงใน*

เป็นแบบไม้อยู่ลงโลงกับเจ้าล่งเจ้าดาทางนั้น เขา
ยังจัดมาทั้งฟูกหนูนหนา

มาทั้งทุกอย่างผ้าห่มเครื่องนอน จัดมาทั้งหมอน
หนูนหัว(ที่)ก้น(ด้วยผ้า)แพร(ด้าน)หน้า

ไอ้กับเจ้าล่งเจ้าดาทางนั้นเขายังจัดมาทั้งรวมสองผู้
เป็นลูกเป็นเต้า

ให้มาเป็นสะใภ้นางแม่ศรีเรือน ฟิง(หน้า)ต่างเผ่า
เรือนบ้าน พ่อแม่ทางนี้และน่าเขาก็ยังไม่ทิ้งไม่ขว้าง

ไม่วางเสียครั้งเมื่อก่อน ประเพณีเก่าไม่ถม
ประเพณีเก่าไม่ทิ้ง

ความเก่าไม่หลงไม่ลืม เขามีประเพณีใหม่คอง
เขาก็แต่งเครื่องมาจัดเครื่องพร้อม เงินเบี้ยเหล้า
หมูพลุหมาก

หน้าจั่วหัวงาม** ก็จัดพานก็เป็นพุ่มบาน พาน
(อาหาร)สวยงามเจิดฉายห้ามหนัก

ไอ้เรียก(ขวัญ)จะเอามาทำอู่สุขขวัญให้กับลูกเต้านี้
เนื้อ จะเรียกคนใดว่าไม่รู้

* "โน" คือ เครื่องมือสำหรับบันด้าย

** "หน้าจั่วหัวงาม" หมายถึง หัวหมู

ภาษาไทยโซ่ง

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทพลอบขวัญ)

สามสิบมีงเฮาะตันขวัญเช่า สามสิบเจ้านำขวัญ
ไก่อิน

ขวัญเฮาะมือมดล้อมเวนเช่า ขวัญเฮาะมือเจ้าล้อม
เบือนมน

เกิดเป็นกินญั่งมีจื่อหันนกเจียง ญั่งมีเสียงหันลุดำ
เฮาะกินเช่าหลายเล้าหลายหนอแดนล่าง
เฮาะกินกวางต่างเมืองเช่ากำ เฮาะกินน้ำบ่อขายา
ยีน

ขวัญเป็นกิกซังซุมเช่าก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญเป็น
เห้าซังจอมแหกวัดแกว่งหน้าเบือนป่อง
หล่องแหล่งขวัญผู้แมลง ขวัญน้อยขวัญอ่อนต่อม
เต็ง

ขวัญสองเสมสามเสมหน้ามะ ขวัญหน้ามะปือแม
แต่มหยางหยักตั้งแต็ก้าเมืองวา

ลุงตาแต่มหยางไฮหยางนาตั้งแต่มื้อญั่งน้อยก็กิน
ม่ากินเหล้าสาโท

มากินหมูกับกู่ มากินเหล้าสุสองนอนสอง ม่ากิน
เหล้าขมเผ็ดร้อนเสาเปาะเงินขาว

กิดูก่ากินป้อมโหลยกู่ผิวเมีย ขวัญอุลุน้อยแขงวา
กินหลอมหอม

ขวัญผิวเมียบ่าวสาวมาสู่เหือนฮวมเฮ้า ขวัญลู
เต้าฮวมชุดฟาเหลียว

กินเต็งหัวเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่น ปิ่นปอกกิน
เหม็ดจู้อัน

กินเต็งดับยู่เนา กินเต็งเตายู่ตอง ใส่่องงักกินฮ้อน
หวานมัน

กินเต็งน้ำต้มอันของแป้ง น้ำแกงอันของแจ็บเช่า
เสาด้วยเสาแอ็บกินฮ้อนหวานมัน

กินเต็งหมะก่ากม กินเต็งปู้จอมซัง กินเต็งเหล้าเหือ
ไหเหล้าก่ายหม้อ

สามสิบมีงออกรวมที่ขวัญข้าว สามสิบเจ้า
(ขวัญ)หน้าไกขวัญยีน*

ขวัญออกเวลามดล้อมวันเฝ้า ขวัญออกเวลาเช่า
ล้อมเดือนกลม

เกิดเป็นคนยังมีชื่อที่นก(บิน)เจียง ยังมีเสียงที่ลูก
เต้า ออกกินข้าวหลายเล้าหลายกระสอบเต็มฉาง
ออกกินกวางต่างเมืองเช่า(บ้าน)คำ ออกกินน้ำบ่อ
เช่า(เป็น)ยา(อายุ)ยีน

ขวัญเป็นต้นดั่งกอข้าวก็กินนะขวัญเอ้ย ขวัญเป็น
เหง้าดั่งจุกแหกวัดแกว่งหน้าเดือนขึ้น

สายไปมาขวัญผู้แม่(ตัว)ลง ขวัญน้อยขวัญอ่อนไว้
เดียงสา

ขวัญสองจุดสามจุด(บน)หน้าผาก ขวัญหน้าผากพอ
แม่แต่มหยางหมักตั้งแต่มื้อวาม

ลุงตาแต่มหยางไวยางนาตั้งแต่มื้อยังน้อยก็กิน มา
กินเหล้าสาโท** เนื้อ

มากินหมูประกบคู่ มากินเหล้าสุสองนอนสอง มา
กินเหล้าขมเผ็ดร้อนใส่(สวม)ปลอกเงินขาว***

แกะตะเกียบรอกินพร้อมคู่คู่ผิวเมีย ขวัญแปลลูก
น้อยแกล้งว่ากินหอมล้อม

ขวัญผิวเมียหนุ่มสาวมาสู่เรือนร่วมสมัตรสมาน
ขวัญลูกเต้าร่วมผักหมั(ผืน)เดียว(กัน)

กินทั้งหัวเต็งหาง ทั้งกางทั้งลั่น ปลิ้นปลอกกินหมดทุก
อัน

กินทั้งดับยู่ใน กินทั้งโตยู่(ใน)ท้อง ใส่ชดงอกิน
นุ่มหวานมัน

กินทั้งน้ำต้ม(หมู)อันของแป้ง น้ำแกงอันของอ้อย ข้าว
ใส่ถ้วยใสกระแอ็บกินนุ่มหวานมัน

กินทั้งหมากคำกลม กินทั้งพลูยอดวัน กินทั้งเหล้า
เหือไหเหล้าก่ายหม้อ

*สามสิบเจ้า(ขวัญ)หน้าไกขวัญยีน หมายความว่า สามสิบขวัญมาก่อนไกตื่นขวัญอายุยีน

**“เหล้าสาโท” คือ เหล้าพื้นบ้านที่ชาวบ้านต้มเอง หรือที่เรียกว่าเหล้าเถื่อน

***“ปลอกเงินขาว” หมายถึง กำไลเงิน

ภาษาไทยโซ่ง

เหล้ากวานเจ็กมาขายเนื้อ ขวัญเอ้ยกินเต็งจูอันจู
เงื่องเนื้อ

ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญกำหล่นอันตีก็อ ขวัญสำสันล้ากออุบเหล้า

ขวัญกิกเกลาแอแซ ขวัญสบแหลกอแลลั่นไก

ขวัญไหล่น้อยตันตีอิ่งหมอน ขวัญอมบ่าสู้นัก

ขวัญฮักแฮอึมตีมก็กิน ม่ากินเหล้าสาทุเนื้อ ม่ากิน
หมูกับกู่

ม่ากินเหล้าสุสองนอนสอง ม่ากินเหล้าขมเผ็ดฮ้อน
เสาเปาะเงินขาว

กิดูก่ากินป้อมโหลยกู่ผิวเมีย ขวัญอุ่ลุ่น้อยแซงวา
กินหลอมหอม

ขวัญผิวเมียบ่าวสาวมาสุเอือนฮวมแฮ ขวัญลู
เต้าฮวมชุดฟาเหลียวเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งจูอันจูเงื่องเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญหัวนมยูเอ็ก ขวัญยูเอ็กยูอ้างอีนางอานาง

ขวัญอยู่สำงอยู่ไหลสองเฮียว สองเฮียวซังงาจ้าง กุง
กว้างซังเบือนมน

เกิดเป็นกินซังอายุเหิงเก็งเก่าก็กิน ม่ากินเหล้าขม
เผ็ดฮ้อนเสาเปาะเงินขาว

กิดูก่ากินป้อมโหลยกู่ผิวเมีย ขวัญอุ่ลุ่น้อยแซงวา
กินหลอมหอม

ขวัญผิวเมียบ่าวสาวมาสุเอือนฮวมแฮก็กิน ขวัญลู
เต้าฮวมชุดฟาเหลียวเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญพวงดับตีแลงบ้อมอด ขวัญพวงบือดชีแหลง
เล่า

ขวัญหัวเจาหัวกอฮู้อ่าว ขวัญจางอ่าวไล่ของ ขวัญ
จางปองไล่สิ่ง ขวัญจางตึงเลิงก็กิน

ม่ากินเหล้าสาทุ ม่ากินหมูกับกู่ ม่ากินเหล้าสุสอง
นอนสอง

ภาษาไทยมาตรฐาน

เหล้าคนเจ็กมาขายเนื้อ ขวัญเอ้ยกินทั้งทุกอันทุก
อย่างเนื้อ

ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

ขวัญท้ายทอยอันที่คอ ขวัญสำสันล้าคออุดเหล้า

ขวัญโคนกลัก(หัว)น่ารัก ขวัญปากข้างพูด(ขวัญ)ลั่นไก

ขวัญไหล่น้อยรวม(ขวัญ)ที่ฟังหมอน ขวัญหัวบ่าสู้(งาน)
หนัก

ขวัญรักแร้(อยู่ที่)อับก็กิน ม่ากินเหล้าสาโทเนื้อ ม่า
กินหมูประกบคู่

ม่ากินเหล้าสุสองนอนสอง ม่ากินเหล้าขมเผ็ดร้อน
ใส่(สวม)ปลอกเงินขาว

กะตะเกียบรอกินพร้อมคู่คู่ผิวเมีย ขวัญแปลลูก
น้อยแกลังว่ากินห้อมล่อม

ขวัญผิวเมียหนุ่มสาวมามาสู่เรือนร่วมสมัครสมาน

ขวัญลูกเต้าร่วมผ้าห่ม(ผืน)เดียว(กัน)

กินทั้งทุกอันทุกอย่างเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญหัวนมอยู่อก ขวัญอยู่อกอยู่รอบอกน้องนาง
เรือนร่าง

ขวัญอยู่(ด้าน)ข้างอยู่สองไหล่เรียว สอง(ไหล่)เรียวตั้ง
งาข้าง หมุน(แขนได้)กว้างตั้งเดือนกลม

เกิดเป็นคนดังอายุ(ยืน)นานกับเก่า(แก่)ก็กิน ม่ากิน
เหล้าขมเผ็ดร้อนใส่(สวม)ปลอกเงินขาว

กะตะเกียบรอกินพร้อมคู่คู่ผิวเมีย ขวัญแปลลูก
น้อยแกลังว่ากินห้อมล่อม

ขวัญผิวเมียหนุ่มสาวมามาสู่เรือนร่วมสมัครสมาน

ขวัญลูกเต้าร่วมผ้าห่ม(ผืน)เดียว(กัน)

ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

ขวัญพวงดับตีแรงไม่ดับ ขวัญพวงปอดสีแดง
ใส

ขวัญหัวใจหัวคอรู้ปรารถนา ขวัญข้างปรารถนาได้ของ

ขวัญข้างปองได้สิ่ง(ของ) ขวัญข้างตึงก็กิน

ม่ากินเหล้าสาโท ม่ากินหมูประกบคู่ ม่ากินเหล้าสุสอง
นอนสอง

ภาษาไทยใส

มากินเหล้าขมเผ็ดฮ้อนเสาะเปาะเงินขาว กิดูถ่ากิน
ป้อมโหลยคู่ฝัวเมีย ขวัญฝัวเมียบ่าวสาวมาสู่
เชือนฮวมเข้า ขวัญอุ่ลุ่น้อยแขงวากินหลอมหอม

ขวัญลุเต้าฮวมชุดฟ้าเหลียวก็กิน กินเต็งหัวเต็ง
หาง

กินเต็งกางเต็งลั่น ปั้นป้อนกินเหม็ดจู้อัน กินเต็งจู้
อันจู้ญื่องเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจี้เลาเมื่อ

(หมอลำขวัญพูดถึงตรงนี้ ญาติพี่น้องและแขกจะเอา
เงินมาใส่ในถ้วยเปล่าที่ตั้งอยู่บนพานขวัญ เป็นการ
ทำขวัญให้กับคู่บ่าวสาว และเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะมอบ
หมากพลูให้กับผู้ที่ใส่เงินทำขวัญ เพื่อเป็นการตอบ
ขอบคุณ)

มาขวัญกิมไทยดีมัน ขวัญอันตันต่องึงของ
มากินเหล้าสาทุ มากินหมูกับคู่ มากินเหล้าสุสอง
นอนสอง

มากินเหล้าขมเผ็ดฮ้อนเสาะเปาะเงินขาว กิดูถ่ากิน
ป้อมโหลยคู่ฝัวเมีย

ขวัญอุ่ลุ่น้อยแขงวากินหลอมหอม ขวัญฝัวเมียบ่าว
สาวมาสู่เชือนฮวมเข้า

ขวัญลุเต้าฮวมชุดฟ้าเหลียวก็กิน กินเต็งหัวเต็ง
หาง

กินเต็งกางเต็งลั่น ปั้นปอกกินเหม็ดจู้อัน
กินเต็งจู้อันญื่องเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วก็แล้ว
แก้วกลางมอญจี้เลาเมื่อ

ขวัญหน้าแก่งตีไปบือแปน ขวัญป่องแขนดีไกว
แก่งญื่อ

แต่งนุ่งเสื้อแปแลบหมदनก็กิน มากินเหล้าสาทุ มา
กินหมูกับคู่

มากินเหล้าสุสองนอนสอง มากินเหล้าขมเผ็ดฮ้อน
เสาะเปาะเงินขาว

กิดูถ่ากินป้อมโหลยคู่ฝัวเมีย ขวัญอุ่ลุ่น้อยแขงวา

ภาษาไทยมาตรฐาน

มากินเหล้าขมเผ็ดร้อนใส(สวม)ปลอกเงินขาว
แกะตะเกียบบรอกินพร้อมคู่ฝัวเมีย ขวัญฝัวเมีย
หนุ่มสาวมาสู่เรือนร่วมสมัครสมาน ขวัญเปลลูก
น้อยแกล้งวากินห้อมล่อม

ขวัญลูกเต้าร่วมผ้าห่ม(ผืน)เดียวกันก็กิน กินทั้ง
หัวทั้งหาง

กินทั้งคางทั้งลั่น ปลิ้นปลอกกินหมดทุกอัน ขวัญ
เอ้ยกินทั้งทุกอันทุกอย่างเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอลำขวัญ
ข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

มาขวัญสะโพกที่มัน ขวัญแข็งแรงต่องึงกับของ
มากินเหล้าสาโทเนื้อ มากินหมูประกบคู่ มากินเหล้าสุ
สองนอนสอง

มากินเหล้าขมเผ็ดร้อนใส(สวม)ปลอกเงินขาว แกะ
ตะเกียบบรอกินพร้อมคู่ฝัวเมีย

ขวัญเปลลูกน้อยแกล้งวากินห้อมล่อม ขวัญฝัวเมีย
หนุ่มสาวมาสู่เรือนร่วมสมัครสมาน

ขวัญลูกเต้าร่วมผ้าห่ม(ผืน)เดียวกันก็กิน กินทั้งหัว
ทั้งหาง

กินทั้งคางทั้งลั่น ปลิ้นปลอกกินหมดทุกอัน
กินทั้งทุกอันทุกอย่างเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วก็
แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอลำขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

ขวัญน้องที่(เดิน)ไปไม่อ่อน ขวัญข้อมมือที่ไกวแก่ง
(แนบ)เนื้อ

แต่งนุ่งเสื้อ(ผ้า)แพร(เนื้อ)ละเอียดหมัดตัวก็กิน มา
กินเหล้าสาโท มากินหมูประกบคู่

มากินเหล้าสุสองนอนสอง มากินเหล้าขมเผ็ดร้อน
ใส(สวม)ปลอกเงินขาว

แกะตะเกียบบรอกินพร้อมคู่ฝัวเมีย ขวัญเปลลูก

ภาษาไทยโช่ง

กินหลอมหอม

ขวัญผัวเมียบ่าวสาวมาสู่เรือนฮวมแฮ้ว ขวัญลูก
เต้าฮวมซุดฟาเหลียวก็กิน

กินเต็งหัวเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่น ปิ่นปอกกิน
เหม็ดจูอัน

กินเต็งจูอันเงื่องเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วก็แล้ว
แก้วกลางมอญจีโลาเมื่อ

ขวัญนิ้วมือนิ้วตีนขาวง่า ขวัญฝ่าตีนฝ่ามือขาวนิ้ว

ห่านิ้วเต็งนับปี สี่นิ้วเต็งนับแกน แขนขาวเต็งกอด
หน้า

เข่านอนกอดลูกกอนอนแป้ง กอดเมียแป้งลูกแป้งนอน
ล่างก็กิน

ม่ากินเหล้าสาโท ม่ากินหมูกับกู๋ ม่ากินเหล้าสุสอง
นอนสอง

ม่ากินเหล้าขมเผ็ดร้อนเสาะเปาะเงินขาว กัดถูก่า
กินป้อมโหลยกู๋ผัวเมีย

ขวัญอุ้งน้อยแขงวากินหลอมหอม ขวัญผัวเมียบ่าว
สาวมาสู่เรือนฮวมแฮ้ว

ขวัญลูกเต้าฮวมซุดฟาเหลียวก็กิน กินเต็งหัวเต็ง
หาง

กินเต็งกางเต็งลั่น ปิ่นปอกกินเหม็ดจูอัน กินเต็งจู
อันจูเงื่องเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีโลาเมื่อ

ฮาสามชิบมิ่งก็ฮาสามชิบหน้า ห้าชิบจือก็ฮห้าชิบ
ขวัญ

จูมิ่งก็จูมาปิ่นแล้วเล่ ขวัญก็จูมาป้อม ม่าห้อมล้อม
ป้านเข้าชวยฮวยแล้วเล่

เว้นเกามันลาย กายเกามันม่อม ใส่กินป้อมญั่ง
สอยหลูงาม

(บทสอนขวัญ)

เออ ตีนี้เอ็ดอุ้สุขวัญเอ้ากับผัวเมียบ่าวสาว
แล้ว

ภาษาไทยมาตรฐาน

น้อยแกล้งว่ากินห้อมล้อม

ขวัญผัวเมียหนุ่มสาวมาสู่เรือนร่วมสมัครสมาน
ขวัญลูกเต้าร่วมผ้าห่ม(ผืน)เดียวกันก็กิน

กินทั้งหัวทั้งหาง กินทั้งคางทั้งลั่น ปลิ้นปลอกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งทุกอันทุกอย่างเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วก็
แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

ขวัญนิ้วมือนิ้วตีนยี่สิบง่าม ขวัญฝ่าตีนฝ่ามือยี่สิบ
นิ้ว

ห่านิ้วทั้งนับปี สี่นิ้วทั้งแกน แขนขาวทั้งกอด
สะโพก

เข่านอนกอดลูกรักกอนอนรัก กอดเมียรักลูกรักกอน
ข้างก็กิน

ม่ากินเหล้าสาโท ม่ากินหมูประกบคู่ ม่ากินเหล้าสุ
สองนอนสอง

ม่ากินเหล้าขมเผ็ดร้อนใส่(สวม)ปลอกเงินขาว แกะ
ตะเกียบรอกินพร้อมคู่คู่ผัวเมีย

ขวัญแปลลูกน้อยแกล้งว่ากินห้อมล้อม ขวัญผัว
เมียหนุ่มสาวมาสู่เรือนร่วมสมัครสมาน

ขวัญลูกเต้าร่วมผ้าห่ม(ผืน)เดียวกันก็กิน กินทั้งหัว
ทั้งหาง

กินทั้งคางทั้งลั่น ปลิ้นปลอกกินหมดทุกอัน กินทั้ง
ทุกอันทุกอย่างเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอ
ขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

คือสามสิบมิ่งก็คือสามสิบหน้า ห้าสิบชื่อก็คือห้า
สิบขวัญ

ทุกมิ่งก็ทุก(ขวัญ)มา(พั่ว)พันแล้วนะ ทุกขวัญก็
ทุก(ขวัญ)มาพร้อม มาห้อมล้อมพานข้าวสวยรว
แล้วนะ

เว้นไครมันไม่ดี(ร่าง)กายไครหมองหม่น ได้กิน
พร้อมยังสวยดูงาม

เออ ที่นี้ทำอุ้สุขวัญให้กับผัวเมียหนุ่มสาว
แล้ว

ภาษาไทย

โธ่ลงหมอกุจีตบขวัญเข้าเมื่อหัวก่อนเนื้อ
หัวขวัญเข้าเมือกักบิดหนา จีหลาขวัญเข้าเมื่อ
ตัวเมือกักมันแก่น
ตีหนึ่งขวัญหัวเข้าขวัญหัวย่าตะเนื้อ ขวัญแอะเข้า
เมื่อแอะย่าฟู
ขวัญหูเข้าขวัญหูย่าหิ้วะ ขวัญสบเข้าเมื่อสบกินปลา

ขวัญตาเข้าเมื่อตาแล้วสูง ขวัญนิ้วเข้าเมื่อนิ้วสอด
แหวน
ขวัญแขนเข้าเมื่อแขนแนบเนื้อ ตีหนึ่งหนะเข้าเป็น
ผัวมันเมียคง
ซิบปีย่าถ่ายหน้า เก้าฟ้าย่าถ่ายโหลยเนื้อหลาน
เนื้อ
ตีหนึ่งผู้เป็นปือเป็นแม่ผู้เป็นเอื่อยเป็นอี เป็นปี่เป็น
น้องเขาก็ยังมีเงินซิบเงินขาวเงินฮ้อยเอามาต่อเงา
เก่าเนื้อ
เขาเอเองค่น้อยเข้ามาต่อเงาหัว มาต่อเงาเกล้าเข้า
เป็นเก่าบัวยัว

ต่อเงาหัวเข้าเป็นหัวบัวยัว ต่อเข้าเป็นแนวฝ้ายต่อ
โนเนื้อ
ต่อเข้าเป็นแนวใหม่ต่อสวย ต่อให้เป็นหูฮ้อยเมื่อ
หลาต่อสวย
เข้าเป็นแนวใหม่เหลืองเกี้ยวใหม่บันหลอด เข้าไล่
กอดจูฮ่วมซุดฟาเหลียวตีหนึ่งหนะ
หอมเสียจางวางเสียไล่

ภาษาไทยมาตรฐาน

โธ่ลงหมอกุขวัญจะตบขวัญเข้าไป(ที่)หัวก่อนเนื้อ
ตอนขวัญเข้าไปร่างกายบิดหนาแน่น จะจัดขวัญ
เข้าไปตัวไปร่างกายมันคง
ที่นี้ขวัญหัวเข้าขวัญหัวย่าแตกน้อย ขวัญสมอง
เข้าไป(ที่)สมองอย่าฟู
ขวัญหูเข้าไป(ที่)หูอย่าหนวก ขวัญปากเข้าไป(ที่)
ปากกินปลา
ขวัญตาเข้าไปตาแล้วสว่าง ขวัญนิ้วเข้าไปนิ้ว(ที่)
สอด(สวม)แหวน
ขวัญแขนเข้าไปแขนแนบเนื้อ ที่นี้จะให้เป็นผัวมัน
เมีย(มัน)คง
ซิบปีอย่าเปลี่ยนสะโพก เก้าฟ้าอย่าเปลี่ยนคู่เนื้อ
หลานเนื้อ
ที่นี้ผู้เป็นพ่อเป็นแม่ผู้เป็นพี่เป็นน้อง เป็นพี่เป็น
น้องเขาก็ยังมีเงินซิบเงินยี่สิบเงินร้อยเอามาต่อเงา
เกล้า(หัว)เนื้อ
เขาเอา(เงินพระเจ้าอยู่หัว)องค์น้อยเข้ามาต่อเงา
หัว มาต่อเงาเกล้า(หัว)ให้เป็นเกล้า(หัว)ดั่งโย
(ดอก)) บัวยาว
ต่อเงาหัวให้เป็นหัวบัวบาน ต่อให้เป็นแบบฝ้ายต่อ
โนเนื้อ
ต่อให้เป็นแบบใหม่ต่อกระสวย ต่อให้เป็นหูกร้อย
ไป(ที่)ผ้าสะพายลูกต่อกระสวย
ให้เป็นแบบใหม่เหลืองพันใหม่พันหลอด ให้ได้
กอดคูรักร่วมผ้าห่ม(ผืน)เดียวที่นี้หนะ
หายเสียจาก(ร้อง)คราง(หาย)เสีย(จาก)ไข้

กวีามเสนผีเรียกขวัญ
(บทเช่นผีเรียกขวัญ)

ผู้ให้ข้อมูล นายแอ เจือจาน อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 83/1 หมู่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 9,10 พฤศจิกายน 2543

ภาษาไทยช่อง

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทใต้เรือนเจ็บเรือนฮ้าย)

ไอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย เอ็ดแล้วเพีย
เจ้าก็เมื่อขึ้นละเล่

เพียเมืองเอ็ดแล้วไหว เอ็ดแล้วเก็บถ้วยชาถ้วย

ฮ่วยผู้ปาดเขาห่าผู้แนว เสาสาตวางแล้วเปาตองลง
หลิน

ตักตังหนี่หมอมเมืองจีหาขวัญเข้า เต้าตังหนี่จีหา
ขวัญจาย

ขวัญเจ้าเสื่อเก็งเจ้าเสน เสื่อสาตอโปเอือน ไล่วาด
วานหาป้านเข้าเฮ่าล่ากินไล่

(บทหาขวัญ)

ไอ้ยเฮน้อ หาขวัญหันป้านายเข้าล่ากินแล้ว
หาสับแล้วตีปอนป้านกิน

เสื่อเจ้ามดเมืองโจ้เกาะห์ เพียเจ้าหย่อนกิมเหาะหา
ขวัญ

ขวัญกิกเก่าหามึงกวัดแกว่งแปลายหาเนื้อ กวัด
แกว่งเสื่อแปลบหาขวัญ

ไอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย เมื่อหาขวัญล่าฮอง
แหว ล่าแหวนอนหลิน

เมื่อหาขวัญหันป้านน้อยบ้านโก๋บ้อขันมดเอ้ยมนต์
เอ้ย

(บทเริ่มต้น)

ไอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าว* เมืองแกนเพีย** เอ้ยท่า
(เช่น)แล้วแกนเพียเจ้าก็ไปขึ้นละนะ

แกนเพียเมืองท่า(เช่น)แล้วไหว(แล้ว) ท่าแล้วเก็บ
เก็บถ้วย.... ถ้วย

ผู้ทำพิธีเขาห่าผู้(คนที่เป็น)เชื้อสาย ใส่เสื่อวาง
แล้วไปตองลงดิน

ตกทางนี้หมอมเมืองจะหาขวัญเข้า กลับทางนี้จะหา
ขวัญชาย

ขวัญเจ้าเสื่อกับเจ้า(ผู้ทำพิธี)เช่น เสื่อสา(ที่)ทอ
(ให้)พ่อเรือน ไต้วาดวานหาพานข้าวให้(ผี)ดำ***
กินได้

ไอ้ยเฮน้อ หาขวัญที่พานอาหารเข้าให้(ผี)ดำ
กินแล้ว หาทุกอย่างที่ที่พาน(อาหาร)กิน

เสื่อเจ้ามดเมืองแก้เกาะห์ แกนเพียเจ้าหย่อนคม
หอกหาขวัญ

ขวัญโคนเกล้าหามึงกวัดแกว่ง(ผ้า)แพรหลายหาเนื้อ
กวัดแกว่งเสื่อ(ผ้า)แพร(เนื้อ)ละเอียดยหาขวัญ

ไอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองแกนเพียเอ้ย ไปหาขวัญที่
(ผี)ดำ(ที่)ป่าช้า (ผี)ดำ(ที่)เรือนผู้ตายนอน(ที่)ดิน

ไปหาขวัญที่บ้านน้อยบ้านโก๋ไม่ขัน**** มดเอ้ย
มนต์เอ้ย

* "ผู้ท้าว" หมายถึง คนชั้นผู้ปกครอง

** "แกนเพีย" คือหัวหน้าแกนทั้งหมด , ผู้ปกครอง

*** "ดำ" หมายถึง ผิบรรพบุรุษ

**** "บ้านน้อยบ้านโก๋ไม่ขัน" หมายความว่า บ้านที่สร้างให้ผู้ตายอยู่ในป่าช้า คือ "เฮือนแหว"

ภาษาไทยโഴ่ง

กรวยเขาหักเขาจันตามฆ่า บ่านตะผ่าหันกำบือ
 เหลียว
 บ่านตะเปียวชิบวาชาวาวบือกู บ่านสูจู้หันกำบือ
 เห็น
 เมื่อหาขวัญหันกักแหวเน่อมดเอ้ยมนต์เอ้ย เมื่อหา
 ขวัญที่ปายแหว
 โอ้ยเฮน้อ ญินเสียงเอิ้นเข้ามาเนอขวัญเสียงจาย*
 เอ้ย
 ญินเสียงหอมหาเข้าเต้า ลูกมาเย้อขวัญเอ้ย หลังมา
 เย้อขวัญเอ้ย
 ขวัญหัวเข้าหลังมาเจ้าขวัญเก่า เข้าหลังมามอขวัญ
 เสียงจายเอ้ย ขวัญเสียงจายเอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองเพี้ยเอ้ย ลูกมาเย้อมิ่ง
 เอ้ย
 หลังมาเย้อขวัญเอ้ย ขวัญมะมาเวนนีขวัญจำ
 ขวัญลอถ่าเวนมหาขวัญชง หาขวัญไล่ขวัญกับจิ้ง
 เอา
 หาขวัญไล่ขวัญจิ้งเอา หาไล่เต็งหมูขวัญหัวเกี่ยว
 ขวัญเมียบือไป
 ขวัญหัวไล่ขวัญปูลูขวัญแมลุลจวนมาแล้วกั้ว
 เจ้าเสื้อจัดเสื้อมาไหว จัดไล่แปลายมาหาเข้าแป
 แลบท่ม
 แปกีสายเอ้ย เสื้อผ่ากักินโตมัน เสื้อหลี่เสื้อลู้ก
 มาหา
 ลาลี่เสื้อลู้กเป้งหลานอักมาตอย เสื้อลูน้อยมาตอย
 หาขวัญ
 หาขวัญไล่ขวัญกับจิ้งเอา ขวัญเสียงจายเอ้ย ขวัญ
 เสียงจายเอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองเพี้ยเอ้ย กินเข้าแล้วย้ายู๊ล้วย
 หลาย
 กินงายแล้วย้ายู๊เป้า กินเข้าแล้วส่งขวัญกินมาเนอ
 ลำเอ้ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

ควายเขาหักเขาสวคนฆ่า บ้านตากผ่าจันคำไม่
 เหลียว(ดู)
 บ้านตาก(ผ่า)เปียว(ยาว)สิบวายี่สิบวาไม่เก็บบ้านสู่
 คนรักจันคำไม่เห็น
 ไปหาขวัญที่โคนเรือนผู้ตายนะมดเอ้ยมนต์เอ้ยไป
 หาขวัญที่ปลายเรือนผู้ตาย
 โอ้ยเฮน้อ (ได้)ยีนเสียงเรียกให้มานะขวัญชายเอ้ย
 (ได้)ยีนเสียงหอมหาให้กลับ ตื่นมาเย้อขวัญเอ้ยตั้ง
 มาเย้อขวัญเอ้ย
 ขวัญหัวให้ตั้งมา(ที่)เจ้าขวัญเกล้า(หัว) ให้ตั้งมา
 (ที่)ตัวขวัญชายเอ้ย ขวัญชายเอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองแถบเพี้ยเอ้ย ตื่นมาเย้อมิ่ง
 เอ้ย
 ตั้งมาเย้อขวัญเอ้ย ขวัญไม่มาวันนี้ขวัญโง่ ขวัญรอ
 คอยวันใหม่ขวัญงง หาขวัญได้ขวัญครบจิ้งเอา
 หาขวัญได้ขวัญคู่จิ้งเอา หาได้ทั้งหมูขวัญหัวเกี่ยว
 ขวัญเมียไม่ไป
 ขวัญหัวไล่ขวัญพ่อลูกขวัญแมลุลจวนมาแล้วนะ
 เจ้าเสื้อจับเสื้อมา(เช่น)ไหว จัดได้(ผ่า)แพรลายมา
 หาให้(ผ่า)แพร(เนื้อ)ละเอียดห่ม
 (ผ่า)แพรก็คือ(ได้)กลืนเนื้อ เสื้อผ่าก็(ได้)กลืนตัว
 มัน เสื้อดีเสื้อลูกรักมาหา
 ราตีเสื้อลูกรักหลานรักมาตาม เสื้อลูกน้อย
 มาตามหาขวัญ
 หาขวัญได้ขวัญครบจิ้งเอา ขวัญชายเอ้ย ขวัญชาย
 เอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองแถบเพี้ยเอ้ย กินข้าวแล้ว
 ย่อย่อยช้ออยู่มาก
 กินอาหารเข้าแล้วย่อย่อยเปล้า กินข้าวแล้วส่งขวัญ
 คินมาเนอ(ผี)ด้าเอ้ย

*"เสียงจาย" เป็นคำเรียกเจ้าพิธีที่เป็นผู้ชาย ถ้าหากเจ้าพิธีเป็นผู้หญิงจะใช้คำว่า "เสียงนาง"

ภาษาไทยช่อง

เมื่อหาขวัญหันปุย่ายายเอื้อเอื้อก่าก่องจำกึ่ง
 โอ้ยเฮน้อ ยกขวัญกินมาเนือย่นขวัญเฮ้า เฮ้าขวัญ
 หัวหลังมาเจ้า
 เฮ้าขวัญเข่าหลังมามอ ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย ขวัญ
 เลี้ยงจายเอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเอ้ย เมื่อหาขวัญหัน
 หลานเขาหมาง
 เมื่อหาขวัญหันหลานเขาปอง เมื่อหาขวัญหันกอง
 ฟอนเขาอยู่
 เมื่อหาขวัญหันกองถ่านบงบง เมื่อหาขวัญหันอุ
 น้อยถิ่มแมงจ๊ับ
 เมื่อหาขวัญหันหาน้อยสุไใหญ่ เมื่อหาขวัญหัน
 นกจ๊ับจ๊ับเสาเมาะ
 เมื่อหาขวัญหันนกจะจ๊ับเสาหลวง แชวกินโต
 เมากินเบาะญียนต้างเฮา
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเอ้ย ขวัญมะมาเวนนี
 ขวัญจำ
 ขวัญรอต่าเวนหมาขวัญซง ขวัญหลงป้าอื่น ฝน
 ตกเป็นมะห้าวเต็งเฮือน
 ลูเปียงเก่าให้ชูเล่เลี้ยงจายเอ้ย ลูเปียงตาให้ต้อนอุ้ม
 ลูน้อยจ้องแขวนกอซุเออย
 ดึกหนักเสานาเข้าซ่อม ขอบเจ้าเจ้าผู้เหญาควาลัง
 เอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ หาขวัญไล่ขวัญกับจั้งเฮา หาขวัญเฮ้าไล่
 ขวัญคู่
 เฮ้าไล่เต็งหมูขวัญหัว ขวัญหัวเฮ้ามาส่งถึงเจ้า
 ขวัญเก่าเฮ้ามาส่งถึงกึ่ง หาขวัญบือหาเป้า เลา
 ขวัญบือเลาหลาย
 หาเป้าขวัญเลี้ยงจิลาย ถงอุ*มีเขากับปา ถงหลามี
 เขากับโก

ภาษาไทยมาตรฐาน

ไปหาขวัญที่ปุย่ายายออกเนือ(ให้)ก่าเนิดร่าง
 กาย
 โอ้ยเฮน้อ ผลักขวัญกินมาเนือย่นขวัญให้ ให้ขวัญ
 หัวตั้งมา(หา)เจ้า(เลื้อ)
 ให้ขวัญเข่าตั้งมา(หา)ตัว ขวัญชายเอ้ย ขวัญชาย
 เอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองแถนเพี้ยเอ้ย ไปหาขวัญที่
 ลูกหลานเขาหมอง(เคร้า)
 ไปหาขวัญที่ลูกหลานเขา(หมาย)ปอง ไปหาขวัญที่
 กองฟืนเขาอยู่
 ไปหาขวัญที่กอง(ถั่ว)ถ่านกระจัดกระจาย ไปหา
 ขวัญที่ต้อนน้อยถูกแมลงจ๊ับ
 ไปหาขวัญที่หาน้อยสุ(ที่)ไใหญ่ระดุก ไปหาขวัญที่
 นกกระจ๊ับจ๊ับเสาหลัก
 ไปหาขวัญที่นกกระจอกจ๊ับเสาหลวง หากินตัว
 แมลงเม่ากินดอกญียน(ข้าง)ทางเรา
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองแถนเพี้ยเอ้ย ขวัญไม่มาวัน
 นี้ขวัญไ
 ขวัญรอตอวยวันใหม่ขวัญงง ขวัญหลง(เข้า)ป่า(วิ่ง)
 เล่น ฝนตกเป็นไม้แข็งแรงทั้งเรือน
 ลูก(เมือง)มนุษย์เก่า(ร้อง)ไห้หะคุณชายเอ้ย ลูก
 (เมือง)มนุษย์ตา(ร้อง)ไห้ต้อน(รับ)อุ้ม ลูกน้อยจ้อง
 เหนียวคอคุณเออย
 ดึกหนักใส่เนาข้าวซ่อม ขอบใจเจ้าผู้ใหญ่เจ้าฟ้า
 (แถน)เอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ หาขวัญไล่ขวัญครบจั้งเฮาหาขวัญไห้ได้
 ขวัญคู่
 ไ้ได้ทั้งหมูขวัญหัว ขวัญหัวไห้มาส่งถึงเจ้า(เลื้อ)
 ขวัญเก่าไห้มาส่งถึงตัว หาขวัญไม่หาเปล่า บอก
 ขวัญไม่บอกมาก
 หา(ขวัญ)เปล่าขวัญคุณชายจะไม่พอใจ ถงห่อผ้ามี
 ข้าวกับปลา ถงผ้าสะพายลูกมีข้าวกับไก่

*"อุ" หมายถึง เปล ในที่นี้หมายถึง ห่อผ้า

ภาษาไทยไซ่ง

เข้ากับไก่อมาหา เข้ากับปลาโตมันมาตอย เขาก็
ซ่อมม่ายอนขวัญกิน

เพียนาเมืองเพียนาควาลังเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ ลูกมาเย้มิงเอ้ย หลังมาเย้อขวัญเอ้ย
ขวัญหัวหลังมาหาเจ้า ขวัญเก่าหลังมามอ หา
ขวัญหนึ่งใหม่เหลืองเกียวกมเหาะ

ปอเอ๊ะเพื่อกาก้องจำกั้ง ญินเสียงเอ็นเฮามา ญิน
เสียงหมอลาเฮ่าเต้า เข้าเือนตังเมื่อญั่งเจ้า

เข้ามาบ้านตาเวณญั่งญั่ง เพียนาเมืองเพียนาควาลัง
เอ้ย

โอ้ยเฮน้อ ลูกมาเย้มิงเอ้ย หลังมาเย้อขวัญ
เอ้ย

ลูกมาเย้อหนึ่งหลาวกาย ปายมาหนึ่งหลาววี ลูก
มาหนึ่งกร้ามหลือหมอก้าว

เพียนาเมืองเพียนาควาลังเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ หาขวัญกิกแหวลาย หาขวัญหันปาย
แหวก้อม

หาขวัญบ้านน้อยบ้านไก่อบ้อขึ้น กว้ายเขาหักเขาจัน
ตานฆ่า

บ้านตะผ่าหันถ้ำบือเหลียว บ้านตะเปียวชิบวาชาว
วาบือกู่

บ้านสุจู้หันถ้ำบือเห็น ส่งขวัญกินยื่นขวัญเฮามาเน้อ
เมืองเพียเอ้ยควาลังเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ หาขวัญไล่ขวัญกับจั้งเอา หาขวัญเฮ่าไล่
ขวัญกู่

เฮ่าไล่เตงหมูขวัญหัว ขวัญหัวเฮามาส่งถึง
เจ้า

ไล่ขวัญเก่าเฮามาส่งถึงกั้ง เพียนาเมืองเพียนาควา
ลังเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ หาขวัญตามเขาหมาง หาขวัญล่างเขา
ปอง

หาขวัญหนึ่งกองฟองเขาอยู่ หาขวัญหนึ่งกองถ่าน
บงบง

ภาษาไทยมาตรฐาน

ข้าวกับไก่มาหา ข้าวกับปลาตัวมันตาม ข้าวต้น
ซ่อมม่ายอนขวัญกิน

แถนเพียนาเมืองแถนเพียนาเจ้าฟ้าเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ ดั้นมาเย้มิงเอ้ย ดิงมาเย้อขวัญเอ้ย
ขวัญหัวดิงมาหาเจ้า(เสื่อ) ขวัญเกล้าดิงมา(หา) ตัว
หาขวัญที่ใหม่เหลืองพันคมหอก

พ้อออกเนื้อ(ให้)กำเนิดร่างกาย (ได้)ยินเสียงเรียก
ให้มา (ได้)ยินเสียงหมอลาให้กลับ เข้าเรือนดั่ง
(แต่)เมื่อยังเข้า

เข้ามาบ้านตะวันยังยัง แถนเพียนาเมืองแถนเพีย
นาเจ้าฟ้าเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ ดั้นมาเย้มิงเอ้ย ดิงมาเย้อขวัญ
เอ้ย

ดั้นมาเย้อที่ดาวผ่าน มุ่งมาที่ดาววี ดั้นมาที่ความดี
หมอกล่าว

แถนเพียนาเมืองแถนเพียนาเจ้าฟ้าเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ หาขวัญที่โคนเรือนผู้ตาย(ที่)ลาย หา
ขวัญที่ปลายเรือนผู้ตายหลังน้อย

หาขวัญบ้านน้อยบ้านไก่อไม่ขึ้น ควายเขาหักเขา
สวคนฆ่า

บ้านตากผ่าจันถ้ำไม่เหลียว(ดู) บ้านตาก(ผ่า)
เปียว(ยาว)สิบวายี่สิบวาไม่เก็บ

บ้านสุคนรักจันถ้ำไม่เห็น ส่งขวัญกินยื่นขวัญให้มา
เน้อ เมืองแถนเพียเอ้ยเจ้าฟ้าเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ หาขวัญได้ขวัญครบจั้งเอาหาขวัญได้
ขวัญคู่

ให้ได้ทั้งหมูขวัญหัว ขวัญหัวให้มาส่งถึงเจ้า
(เสื่อ)

ได้ขวัญเกล้าให้มาส่งถึงตัว แถนเพียนาเมืองแถน
เพียนาเจ้าฟ้าเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ หาขวัญตามเขาหมอง หาขวัญข้างเขา
(หมาย)ปอง

หาขวัญที่กองฟืนเขาอยู่ หาขวัญที่กอง(ถ้ำ)ถ่าน
กระจัดกระจาย

ภาษาไทยโซ่ง

หาขวัญหนึ่งน้อยถิแมงจิบ เมื่อหาขวัญหันหา
น้อยสูลิหล
เพียนาเมืองเพียนาควาลังเอ๋ย
โอ้ยเฮน้อ มดหลวงมาแต่มือเฮ้า มดเก่ามาแต่มือ
ฮาน
เมื่อหาขวัญหันกักแสวลาย หาขวัญหันปายแส
ก้อม
หาขวัญบ้านน้อยบ้านไกบือขัน กรวยเขาหักเขาจัน
ตามฆ่า
บ้านตะฝ่าหันกำบือเหลียว เพียนาเมืองเพียนาคว
าลังเอ๋ย

(บทนำขวัญ)

โอ้ยเฮน้อ ผู้ดำเมืองเพียนเอ๋ย เมื่อนำขวัญ
มดหลวงตั้งแต่มือเฮ้า
มดเก่าตั้งแต่มือฮาน มดแต่ปู้ปางกาย มดแต่เป้าแต่
ยายปางก่อน
มดหญ้ายู่ตั้งแต่เก่า เข่านอนอยู่ตั้งแต่หัว เมื่อหาขวัญหัน
กักแสวลายนมมดเอ๋ยมนต์เอ๋ย
หาไล่ไล่ไล่เป็นชาลุเลียง ตัดมวยกี้ยงจีไล่แบะ
เกาะหีไป
ไล่กินแกเล่จีถ้วนเมื่อเฝ้า ไล่กินเหล้าแล้วจีถ้วน
เมื่องันกูเอ๋ย
โอ้ยเฮน้อ ผู้ดำเมืองเพียนเอ๋ย จัดป่องหลวงเพีย
เมืองเสาเบ้า
ป่องลู่นาวแป้น ป่องลูหญ้าม่าปี ป่องปีป่องลมมด
เอ๋ยมนต์เอ๋ย

ตักป่องหนาขึ้นเมื่อซำปีขึ้นเมื่อไต กวาไล่เสื่อก้อม
หนา
กวาไล่เสื่อหญาแลบฮม ญิบเสื่อมากอบหลวงมา
ตือคอบงัน
เก็บกันมาเมืองเพียนลุ่มน้อ บ้านางบ้านางแก้ว
ญั่งไปนำขวัญ
มาอาบนำให้ลูกนานมมดเอ๋ยมนต์เอ๋ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

หาขวัญที่ดุ่มน้อยถูกแมลงจับ ไปหาขวัญที่หาบ
น้อยสู่(ที่)ไหกระดุก
ถ่านเพียนาเมืองถ่านเพียนาเจ้าฟ้าเอ๋ย
โอ้ยเฮน้อ มดหลวงมา(ตั้ง)แต่เวลาเฝ้า มดเฒ่ามา
(ตั้ง)แต่เวลา(วันเมื่อ)วาน
ไปหาขวัญที่โคนเรือนผู้ตาย(ที่)ลาย หาขวัญที่
ปลายเสาโค้ง
หาขวัญบ้านน้อยบ้านไกไม่ขัน ควายเขาหักเขา
สวคนฆ่า
บ้านตากผ้าจนคำไม่เหลียว(ดู) ถ่านเพียนาเมือง
ถ่านเพียนาเจ้าฟ้าเอ๋ย

โอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองถ่านเพียนเอ๋ย ไปนำ
ขวัญมดหลวงตั้งแต่เวลาเฝ้า
มดเฒ่าตั้งแต่เวลา(วันเมื่อ)วาน มด(ตั้ง)แต่ปู่ครั้ง
(ที่)ผ่าน(มา) มด(ตั้ง)แต่ทวด(ตั้ง)แต่ยายครั้งก่อน
มดใหญ่อยู่บนเกล้า(หัว) เข่านอนอยู่บนหัว ไปหา
ขวัญที่โคนเรือนผู้ตาย(ที่)ลายนมมดเอ๋ยมนต์เอ๋ย
หาได้นะจะได้เป็นลูกเลี้ยง(คอย)รับใช้ ตัดมว
(ผม)เกลี้ยงจะได้แบกกระจะหีไป
ได้กินเหล้าจะถ้วนไปเฝ้า ได้กินเหล้าแล้วจะ
ถ้วนไปเฝ้าครูเอ๋ย
โอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองถ่านเพียนเอ๋ย จัดช่องใหญ่
ถ่านเพียนเมืองใส่เบ้า
ช่องปูลูก..... ช่อง(ปี)ลูกใหญ่มาอ้วน ช่อง
ปีช่อง(ปี)ลมมดเอ๋ยมนต์เอ๋ย

ตักช่องใหญ่ขึ้นไป..... คว่าไล่เสื่อก้อม
(ตัว)ใหญ่
คว่าไล่เสื่อ(ตัว)ใหญ่เนื้อละเอียดหม่ เย็บเสื่อ(ตัว)
ใหญ่มาครอบมา....
เก็บกันมาเมืองถ่านเพียนลุ่มน้อ บ้านางบ้านางแก้ว
แก้วยังไปนำขวัญ
มาอาบนำให้ลูกนานมมดเอ๋ยมนต์เอ๋ย

ภาษาไทยโโข่ง

ไ้อยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย มาเข้าลุนามาสอวา
แลลเลียง

มาเปาะเซามะวางแกมกาง เจ้าย้าหยานต้อสิง
กว้ามตาย

ตัวโดนตัวแต่เมืองโดนถนน ตัวกอแกว่น
ถนนลอกก็ป่อง

เจ้าชื้อว่องกันจำหั่วลวง เจ้าชื้อว่องกันจำหั่วลามดเอ้ย
มนต์เอ้ย

มดและมนต์จึงมาหั่วจาง จ้างเก็งม้าเข้าไปเมือง
มนต์

มดและมนต์จนจ้านก็หย่านสามซิบ หย่านเฮ้าะลุ
เต๋ามดเอ้ยมนต์เอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย เมื่อหาขวัญหนึ่งปีน
เข้าล่ากินไล่

เมื่อหาขวัญหนึ่งปีนนายเฮ้าล่ากินแล้ว กินเข้าแล้ว
ย้าหลุลายเก็งหลุหลาย

กินนายแล้วย้าหลุเป้าเจ้าล่าเอ้ย เฮ้าไปจ่องขวัญกิน
เนื้อมายืนขวัญเฮ้า

จ่องขวัญหั่วเจ้าเสื่อมากินเขานานาชะเนื้อเจ้าล่า
เอ้ย

ปาขวัญหั่วเจ้าเสื่อมากินปานาน้ำ เฮ้ามาเข้าอู่หมอ
ปา

มาเข้าหลหมออุ้มหมอเสี่ยชะเนื้อเจ้าล่าเอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย เสี่ยงเก็บเขาก
หมาน

เสี่ยงทายเขากก็ทายไล่กู่ เสี่ยงเก็บเขากก็กู่มามือแล้ว

หาขวัญไล่ขวัญกิกมาแล้ว หาขวัญไล่ขวัญกู่ ไล่
เต็งหมูขวัญหั่ว

ไล่ขวัญหั่วเอามาส่งเฮ้าถึงเจ้าเสื่อ ไล่ขวัญเกาเอ
มาส่งเฮ้าถึงแล้ว

ภาษาไทยมาตรฐาน

ไ้อยเฮน้อ ผู้หัวเมืองถนนเพียเอ้ย มาเข้าลุนา
มาขอว่า(ให้ดู)แลเลียงลุน

มาบอกเขาไม่วางใกล้(ที่ตรง)กลาง เจ้าย้ากลัวต่อ
สิ่งความตาย

ผู้หัวใหญ่ผู้หัวแต่เมืองใหญ่(ของ)ถนน ผู้หัว
กอแกว่นถนนลอกก็ป่อง

เจ้าชื้อคานรูปหั่วลวง เจ้าชื้อชื้อคานรูปหั่วลามดเอ้ย
มนต์เอ้ย

มดและมนต์จึงมา(กับ)หั่วช้าง ช้างกับม้าเข้าไป
เมืองมนต์

มดและมนต์ชื้อเกียจก็กลัวสามสิบ กลัวออกลูกเฒ่า
มดเอ้ยมนต์เอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ผู้หัวเมืองถนนเพียเอ้ย ไปหาขวัญที่
พานข้าว(ของ)(ผี)ดำกินได้

ไปหาขวัญที่พานอาหารเข้าให้(ผี)ดำกินแล้ว กิน
ข้าวแล้วอย่าดูตายกับดูมาก

กินอาหารเข้าแล้วอย่าดูเปล่าเจ้าผีตระกูลเอ้ย ให้
ไปเหนี่ยวขวัญคินเนื้อมายืนขวัญให้

เหนี่ยวขวัญหั่วเจ้าเสื่อมากินข้าวในนาชะเนื้อเจ้า
(ผี)ดำเอ้ย

พาขวัญหั่วเจ้าเสื่อมากินปลาในน้ำ ให้มาเข้าห่อ
ผ้าหมอพ่า

มาเข้า(ห่อ)ผ้าสะพายลูกหมออุ้มหมอสะพายชะ
เนื้อเจ้า(ผี)ดำเอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ผู้หัวเมืองถนนเพียเอ้ย เสี่ยงเก็บข้าวก็
ได้สนใจ

เสี่ยงทายข้าวก็ทายได้กู่ เสี่ยงเก็บข้าวก็(ได้)กู่มา
มือแล้ว

หาขวัญไล่ขวัญกิก* มาแล้ว หาขวัญไล่ขวัญกู่ได้
ทั้งหมูขวัญหั่ว

ไล่ขวัญหั่วเอามาส่งให้ถึงเจ้าเสื่อ ไล่ขวัญเกาเอ
มาส่งให้ตัวแล้ว

* "ขวัญกิก" คือ กลุ่มขวัญอยู่ที่ศีรษะ

ภาษาไทยโซ่ง

มาเข้าอุ้มหมอปาแล้ว มาเข้าหลาหมออุ้มหมอเสียแล้ว

โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย มาเป็นหลักเข้าลุหลาน

กินมาเป็นลุนเข้าลุหลานมวนแล้วกั๊ว ขวัญอยู่บ้านน้อยบ้านไก่อ๊วขึ้นก็มาแล้วเล

กว๊ายเขาหักเขาจันตามฆ่า ขวัญอยู่บ้านตะผาหันกำบือเหลียวก็ฮามาแล้วกั๊ว

มาเข้าอุ้มหมอปา มาเข้าหลาหมออุ้มหมอเสีย จิอกก็จิมะเจ็บแล้วกั๊วขวัญเลี้ยงจายเอ้ย

หาไล่แล้วหลายเตื่อยินเหิง จึงจับเข้ามึงลงทอง

จึงมาจับหอลงวัง มะวังเล่ขวัญจิมอม มะฮ้อนขวัญจิปีว

ขวัญเจ้าลงปีวหาย่า ขวัญเก่าก็หาแทน มากางกุทางแขนจึงไล่

วางเสียแม่นางขึ้นสาตก้าวตาม มานั่งก้าวเข้าแม่นางตัดตอง

มาฮองของแล้วมาอ้าวเสาขวา ญั่งคอบเจ้าเสื้อเก็งเจ้าเสน

เสื้อสาถอบือเอือนกวาน ลูกไปเล่ขวัญ ขวัญญั่งหลิ่งญอยญอย

ขวัญญั่งออนญอยญอย ขวัญบินเข้าป้ามอน ขวัญออนเข้าป้าต่าง ฮ่างลูเจ้าเพียเจ้าไปหลั่นอน

หมอลหวลงลับสอตัว หมอเต่าลงลับสอญอย

ลับสอญอยเตียวตอยนำเจ้า ลับสอตัวเตียวตอยนำขวัญ

ซิบห่อเข้าหมอแลนตังนา เก้าห่อปาหมอแลนตังบ้าน

กินแปดล้านไล่หลิ่งนำขวัญ

โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย เมื่อนำขวัญหนึ่งไหมเหลืองเกี้ยวกมเบาะ

ภาษาไทยมาตรฐาน

มาเข้าห่อผ้าหมอพาลแล้ว มาเข้า(ห่อ)ผ้าสะพายลูกหมออุ้มหมอสะพายแล้ว

โอ้ยเฮน้อ ผู้หัวเมืองแทนเพียเอ้ย มาเป็นหลักให้ลูกหลาน

กินมาเป็นที่รักให้ลูกหลานยินดีแล้วนะ ขวัญอยู่บ้านน้อยบ้านไก่อ๊วขึ้นก็มาแล้วนะ

ควายเขาหักเขาสวคนฆ่า ขวัญอยู่บ้านตากผ้าจนคำไม่เหลียว(ดู)ก็คือมาแล้วนะ

มาเข้าห่อผ้าหมอพาล มาเข้า(ห่อ)ผ้าสะพายลูกหมออุ้มหมอสะพาย ซือกก็ซื่อไม่เจ็บแล้วนะขวัญคุณชายเอ้ย

หาได้แล้วหลายครั้งยืนาน จึงจับให้มึงลงกะล่อทอง

จึงมาจับกะล่อทองลง(อย่าง)ระวัง ไม่ระวังนะขวัญจะหมอง ไม่อ้อนขวัญจะปลิว

ขวัญเจ้าลงปลิว(ไป)หาย่า ขวัญเกล้าก็(ไป)หาแทน มากางซากางแขนจึงได้

วางเสียแม่นางขึ้น(นั่ง)เสือกกล่าวร้ายมนต์ มานั่งกล่าวให้แม่นางตัด(ไป)ตอง

มารองของ(เครื่องเช่น)แล้วมาเอี้ยวใส่(ด้าน)ขวายัง(เอามา)คลุม(ให้กับ)เจ้าเสื้อกับเจ้าเสน

เสื้อ(ที่)ทอ(ให้)พ่อเรือนผู้ปกครอง ดั้นไปนะขวัญ ขวัญยังดิ่ง(มา)อาลัยอาวรณ์

ขวัญยังอ้อนอาลัยอาวรณ์ ขวัญบินเข้าป้าหม่อน ขวัญออนเข้าป้าโสณ ห้างลูกเจ้าแทนเพียเจ้าไป(เอา)หัวลงนอน

หมอลหวลงขับ(ความ)ขอ(ผู้)ท้าว หมอเผ่าลงขับ(ความ)ขออ้อนวอน

ขับ(ความ)ขออ้อนวอนเดินตามนำเจ้า(ขวัญ) ขับ(ความ) ขอ(ผู้)ท้าวเดินตามนำขวัญ

สิบห่อข้าวหมอวังทางนา เก้าห่อปลาหมอวังทางบ้าน

กินแปดล้านได้ดิ่งนำขวัญ

โอ้ยเฮน้อ ผู้หัวเมืองแทนเพียเอ้ย ไปนำขวัญที่ไหมเหลืองดักขอเป็นดอก(ไม้)กลม

ภาษาไทยโขน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ผู้เอ้าะเงือก่าก่องจำกั้ง เมื่อนำขวัญหนึ่งปยุาดดา
 ยายเอ้าะเงือก่าก่องจำกั้ง
 โอ้ยเฮน้อ ญินเสียงหมอเอิ้นเข้ามาเล่ ญินเสียง
 หมอหาเข้าเต้า
 เมื่อนำขวัญหันปานน้อยปานไก้บื้อขันมดเอ้ยมนต์
 เอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเอ้ย บิอไก้หลอนเตอย
 เงินเขาเอ้ย
 บิอไก้หลอนเตอยกำ บิอไก้หล่าเมื่อนำขวัญ
 เจ้า
 บิอไก้เต่าไก้แก่นำขวัญ ชันเมืองนี้เมืองโอก ไส้ญิน
 เนอขวัญเสียงจายเอ้ย
 โกกพะหนีพะนั้นไล่จิน ไส้จินเสียงไก้โกกลุขวัญ
 มวนเต้า
 ไส้ญินเสียงไก้เต่าลูขวัญมวนมา
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเอ้ย ลูกมาเย้อมึง
 เอ้ย
 หลั่งมาเย้อขวัญเอ้ย ชันเมืองนี้เมืองโอกเข้า
 ญิน
 โกกพะหนีพะนั้นไล่จิน ไส้จินเสียงไก้เก้าเข้าลูขวัญ
 มวนมา
 ขวัญต้างนำเข้ามวนมานะอื้อ ขวัญต้างนาเข้ามวน
 เต้า
 ฮอดเอือนจีไล่กินเหล้า เข่าบ้านจีไล่กินหมู จีไล่กิน
 เหล้าสาโท
 จีไล่กินหมูตามตั้ง จีไล่กินเหล้ากวตเหญาฮ้าง
 ขวัญ
 ปั่นองอุมซ้าไก้มาหา ลุงตาตึงสาวหลาบ้าน
 หมู
 เหล้าสาโทวิ่งมาซ้อง ขวัญจึงหย่อนสองไหลมนวน
 มาขวัญเสียงจายเอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพี้ยเอ้ย เมื่อนำขวัญ
 หันปูล้ำเขาหมางเน่อมดเอ้ยมนต์เอ้ย

ผู้ออกเนื้อ(ให้)กำเนิดร่างกาย ไปนำขวัญที่ปยุาดดา
 ยายออกเนื้อ(ให้)กำเนิดร่างกาย
 โอ้ยเฮน้อ (ได้)ยินเสียงหมอเรียกให้มานะ(ได้)ยิน
 เสียงหมอหาให้กลับ
 ไปนำขวัญที่บ้านน้อยบ้านไก้ไม่ขันมดเอ้ยมนต์
 เอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองแกนเพี้ยเอ้ย พ่อไก้ขาวเตอย
 เงินเราเอ้ย
 พ่อไก้ขาวเตอยทองคำ พ่อไก้ดำไปนำขวัญเจ้า
 (เสื้อ)
 พ่อไก้เผาไก้แก่นำขวัญ ชันเมืองนี้เมืองโอก ได้ยิน
 นะขวัญคุณชายเอ้ย
 (ขัน)โกกฟากนี้ฟากนั้นได้ยิน ได้ยินเสียงไก้(ขัน)
 โกกลูขวัญยินดีกลับ
 ได้ยินเสียงไก้เผาลูขวัญยินดีมา
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองแกนเพี้ยเอ้ย ดื่นมาเย้อมึง
 เอ้ย
 ดิ่งมาเย้อขวัญเอ้ย ชันเมืองนี้เมืองโอกให้(ได้)
 ยิน
 (ขัน)โกกฟากนี้ฟากนั้นได้ยิน ได้ยินเสียงไก้เกล้า
 ให้ลูขวัญยินดีมา
 ขวัญทางน้ำให้ยินดีมานะอื้อ ขวัญทางนาให้ยินดี
 กลับ
 ถึงเรือนจะได้กินเหล้า เข้าบ้านจะได้กินหมู จะได้
 กินเหล้าสาโท
 จะได้กินหมูคน(จัด)ตั้ง จะได้กินเหล้าขวดใหญ่ดัก
 ขวัญ
 พี่น้องอุมซ้าไก้มาหา ลุงตาตึงสาวจัดพา
 หมู
 เหล้าสาโทวิ่งมาเชิญ ขวัญจึงหย่อนสองไหลมนิน
 มาขวัญคุณชายเอ้ย
 โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองแกนเพี้ยเอ้ย ไปนำ
 ขวัญที่ที่ปู(ผี)ดำเขาหมอง(เศร่า)เน่อมดเอ้ยมนต์
 เอ้ย

ภาษาไทยไช่

เมื่อนำขวัญหันอุสาংเซาปอง เมื่อนำขวัญหันกอง
ถ่านบงบกกันเื่อมดเอ้ยมนต์เอ้ย

เมื่อนำขวัญหันอุน้อยถึงแมงจิบ เมื่อนำขวัญหัน
หาบน้อยสู่ไหหลู

เมื่อนำขวัญหันนกจิบจิบเสาเมาะ เมื่อนำขวัญหัน
นกเจาะจิบเสาหลวง

แซวกินไต่เม่ากินเปาะเญียนต้างมดเอ้ยมนต์เอ้ย

ไ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย เมื่อนำขวัญหันจอง
หันกวาน

เมื่อนำขวัญหันล่างจองฮองแซว เมื่อนำขวัญหัน
เฮือนน้อยยอซอ

เมื่อนำขวัญหันเฮือนหอเนาะปาน เมื่อนำขวัญหัน
ทางจานเฮือนป้าแซว

เมื่อนำขวัญหันไหมเหลืองเกียวกมเหาะ ผู้เอ๊ะ
เญือก่ากองจำกิง

เมื่อนำขวัญหันปู้ยาตายายเอ๊ะเญือก่ากองจำกิง

เมื่อนำขวัญหันอ้ายเอ๊ะเญือก่ากองจำกิง เมื่อนำ
ขวัญหันแมเอ๊ะเญือก่ากองจำกิง

เฮาขวัญกินมาเนือล้าเอ้ย ยีนขวัญเฮา เฮาส่งขวัญ
เฮาเจ้าเสื้อมากินเข้าเนานา

เฮากินป้านาน้ำเนือเจ้าล้าเอ้ย

ไ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย เสียงเก็บเขากไต้
หมาน

เสียงเก็บเขาทายไต้กู่ เสียงเก็บเขามามือแล้วก๊ว

นำขวัญไล่ขวัญกิกมาแล้วก๊ว นำขวัญไล่ขวัญกู่ ไล่
มาเต็งหมูขวัญหัว

ขวัญผัวเกียขวัญเมียบ้อไป ขวัญสองไหล่เกีย
ขวัญปูลูมุลจวนมาแล้วก๊ว

ขวัญเต็งกับเต็งเผื่อนเข้ามาแล้วเล่ ขวัญเต็งเฮือน
เต็งหย้าวก็มาแล้วก๊ว

ภาษาไทยมาตรฐาน

ไปนำขวัญที่ตุ้มข้างเขา(หมาย)ปอง ไปนำขวัญที่
กอง(เต้า)ถ่านกระจัดกระจายกันเื่อมดเอ้ยมนต์
เอ้ย

ไปนำขวัญที่ตุ้มน้อยถูกแมลงจิบ ไปนำขวัญที่หาบ
น้อยสู่ไหกระดูก

ไปนำขวัญที่นกกระจิบจิบเสาหลัก ไปนำขวัญที่
นกกระจอกจิบเสาหลวง

หากินตัว(แมลง)เม่ากินดอกเญียน(ข้าง)ทางมด
เอ้ยมนต์เอ้ย

ไ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองแกนเพียเอ้ย ไปนำขวัญที่
แคร่ผู้ตายที่ท่าน

ไปนำขวัญที่ข้างแคร่เรือนผู้ตาย ไปนำขวัญที่เรือน
น้อย(หลัง)เล็ก

ไปนำขวัญที่เรือนหอนอกบ้าน ไปนำขวัญที่กลาง
จานเรือน(ใน)ป้าช้า

ไปนำขวัญที่ไหมเหลืองพันคมหอก ผู้ออกเนื้อ(ให้)
กำเนิดร่างกาย

ไปนำขวัญที่ปู้ยาตายาย(ผู้)ออกเนื้อ(ให้)กำหนดร่าง
กาย

ไปนำขวัญที่พ่อ(ผู้)ออกเนื้อ(ให้)กำเนิดร่างกาย

ไปนำขวัญที่แม่(ผู้)ออกเนื้อ(ให้)กำเนิดร่างกาย

ให้ขวัญกินมาเนือ(ผิ)ด้าเอ้ย ยีนขวัญให้ ให้ส่งขวัญ
ให้เจ้าเสื้อมากินข้าวในนา

ให้กินปลาในน้ำจะเจ้า(ผิ)ด้าเอ้ย

ไ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองแกนเพียเอ้ย เสียงเก็บข้าวก็
ได้สนใจ

เสียงเก็บข้าวทายไต้กู่ เสียงเก็บข้าวมา(บน)มือ
แล้วนะ

นำขวัญได้ขวัญกิกมาแล้วนะ นำขวัญได้ขวัญคู้ได้
มาทั้งหมูขวัญหัว

ขวัญผัวเกียขวัญเมียไม่ไป ขวัญสองไหล่เกีย
ขวัญพ่อลูกแม่ลูกชานมาแล้วนะ

ขวัญบนสำหรับบน(พาน)เผื่อนเข้ามาแล้วนะขวัญ
บนเรือนบนบ้านก็มาแล้วนะ

* "เกีย" เกียพาราสี

ภาษาไทโซ่ง

ลูกมาทันหลาวกำย บ่ายมาทันหลาววี ลูกมาหนั่ง
กวามหลืหมอกำว

หัวขวัญหันเจือมันมาแล้วเล่ บันกันซังเจือตัวมา
แล้วขวัญเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ ผู้ตัวเมืองเพียเอ้ย ลูกมาเย้อขวัญ
เสื่อ

เหลื่อมาเย้อขวัญหัว ขวัญเจ้าปี่นายแกน ขวัญเจ้าปี่
กวนเมือง

เช่นหว่าล่ำหว่าหลื เช่นไหวแล้วหมอกวามขวัญมา

ขวัญจุกินจุกินเล่เอากันขึ้นมา จีบผ้านำกันจู หน้าจู
กินมาขึ้นชีข้างชีม้างาไหวหาญตัม

มาขึ้นต่ายำผู้เฒ่ามาขึ้นมำกู่แก้วแล้ว มาคู่เก่าตาม
เดิมเฮาแล้วกั๊ว

ก็จิงไล่ชักหลาบเอ๊ะปันผี จิงไล่เอ๊ะป้าจำ เอ๊ะป้า
จิงบ้านเก่ามาแล้วน้อ

(บทอาบขวัญ)

โอ้ยเฮน้อ ดิบขวัญเป็นกินหนะเหนียว
เหนียวขวัญเป็นผู้เลี้ยวหนะนอน ขวัญย่าเข้าผีป่า

วอนขวัญย่าเข้าหอนท่าผีพาย เข้าปี่ปอดำผู้กอง

เข้าฮอยปี่ดำนจุกิน นัวก้อยถอนขนบ้วนหัวหลง

ถอนขนนอนแก้เสื้อ แก้เสื้อไว้เนาอุ้มหมอป้า แก้เสื้อ
ไว้เนาหลาหมออุ้มหมอเสี้ย

ลงอาบน้าวังเหญาเสียไก ลงวีน้าวังเหญาเสียเหือ

เหือกวบบ่านเหือเหลือง เหือกวบเมืองเหือฮ้าย อาบ
น้าหมันตุ้มตะ

อาบน้าหมันตุ้มแต่ง มือสะแกงบัวน๊ะ น้ากายเสีย
จึเภาก่อ

อาบน้าย้ายู๋เหิงมันหนาวกวางกิงจียอน อาบน้าย้า
อาบไปเล็ก

ภาษาไทยมาตรฐาน

ตื่นมาที่ดาวผ่าน พุงมาที่ดาววี ตื่นมาที่ความดี
หมอกล่าว

ตอนขวัญที่เถว้มันมาแล้วนะ พันกันดังเถว้ตัว
มาแล้วขวัญเอ้ย

โอ้ยเฮน้อ ผู้ท้าวเมืองแกนเพียเอ้ย ตื่นมาเย้อ
ขวัญ(เจ้า)เสื่อ

โผล่มาเย้อขวัญหัว ขวัญเจ้าปี่นายแกน ขวัญเจ้าปี่
ผู้ปกครองเมือง

เช่น(ไหว)ญาติ(ผี)ดำดี เช่นไหวแล้วหมอ(ขับ)
ความขวัญมา

ขวัญทุกคนทุกคนนะเอากันมา จีบผ้าด้วยทุกหน้า
คนมาขึ้นชีข้างชีม้างาไหวหาญกล้า

มาขึ้นท่าเดินมาขึ้นมำกู่แก้วแล้ว มาคู่เก่าตามเดิม
เราแล้วนะ

ก็จิงได้ชักดาบออกฟันผี จิงได้ออกป่าช้า ออกป่า
ช้าป่าช้าบ้านเก่ามาแล้วน้อ

โอ้ยเฮน้อ ดิบขวัญ(ให้)เป็นคนหนักเหนียว
เหนียวขวัญ(ให้)เป็นผู้เดียวหนักนอน ขวัญอย่า
เข้าผีป่า

(อ้อน)วอนขวัญอย่าเข้าหาผีพาย เข้าที่พ่อท้าวผู้
ปกครอง

เข้า(ตาม)รอยพ่อท้าวทุกคน นัวก้อยถอนขน...นัว
ใหญ่

ถอนขนนอนแก้(ถอด)เสื้อ แก้(ถอด)เสื้อไว้ในหอ
ผ้าหมอ(จะ)พา(ขวัญกลับ) แก้(ถอด)เสื้อไว้ใน(หอ)
ผ้าสะพายลูกหมออุ้มหมอสะพาย

(ขวัญ)ลงอาบน้า(ใน)วังใหญ่ล้างชีไศล ลงวายน้า
(ใน)วังใหญ่ล้างเหงื่อ

เหงื่ออาบไปบ้านเหงือเหลือง เหงื่อไปเมืองเหงือ
ร้าย อาบน้าหมันลูปไล่

อาบน้าหมันขัดถู (นัว)มือตะแคง(ถูพื้นน้า)บัวน
ปาก น้าคาย(น้าบ้วนปาก)ล้างน้าลายในคอ

อาบน้าย้ายู๋(ให้)น่านมันหนาว(เข้าไปถึง)ในตัว
จะหด อาบน้าย้ออาบไป(ตรงที่น้า)ลึก

ภาษาไทยช่องภาษาไทยมาตรฐาน

อ้าบเพียงเอ็กเพียงอ่าง ลอยเอ้าะอาบน้ำหมั้นลอย
หว่า

มือหว่าเอ้าะโปกเอาสูต่อนหินหลวง ป้านเอ้าะสู
ต่อนลั่นเหนาลงจม

อ้าบขวัญหั่วอ้าบขวัญเงาก้เข้าเขาสะเต็ด เช็ดขวัญ
หั่วเข้ากึ่งกลางเขาป้อมก๊กผมบบง

ไสเบาะช่านป่านแกมขายของ ป่านเบาะตองหลอ
เลียงกวงเบ้า

ขวัญบือเฝ้ารักเคื่อยืนเหิง เอ้าะงอยบกส่วยตีน
เอ้าะงอยหินงอยผาส่วยหน้า ถ้าป้อมจิ้งกอยมา
เอือน

วิตาลายหมอบัด วิตาขัดหมอแกว่ง บัดไปเต้าเข้า
เจ้าเสื้อหอมเอือ

บัดไปเหนือเข้าเจ้าเสื้อหอมจางวางใส่ บัดไลแล้ว
เอ้าะยั้งเหิง

จักเอาเสื้อหั่นกวงหลวมมานุง จักเอาเสื้อหั่นกวง
กุ่มมาเบ็ง

หมอบัส้างแมหลวงลงตา หมอบัส้างแมหลวงลง
ฟ่าย

ป่ายแมหลวงกอนลงน่าลงไหววินน้ำ ขึ้นหลัง้างปี
ฟ่ายน้ำ

ขึ้นหลังลงหลังลาปีฟ่าย อ้าบน้ำ้างอ้าบสีกิก
งวง

อ้าบน้ำลงลาอ้าบสีกิกปี สีตองปีมะต้อสีตองงา
แหงน

สีกายแถมเมื่อสีปายสิงวง ปายแถมมาสู่ปายงา้าง
งา้างขาวจ้าจอน

งา้างหลอนช้งเบาะว่าน ปานเบาะว่านเมืองนาง
เบือนท่า

ปานเบาะหว่าเบือนแปดหลังไซ ยายิบหั่นกาลลงตา

ยายิบหั่นลุฟ้าอ้าบจุกิน เอ้าะป่อย้างเข้าหลงหลวง
กินหย๊ะ

อาบ(ให้น้ำอยู่)เพียง(หน้าอก) ลอยออกอาบน้ำ
หมั้นลอย(และ)แหวกมือว่าย(น้ำ)

มือแหวกว่ายออกโปกเอาสู่ก่อนหินใหญ่ แหวก
ออกสู่ก่อนหินใหญ่ลงจม

อาบ(น้ำ)ขวัญหั่วอาบขวัญเงาก้ให้แห้งสะเต็ดเช็ด
ขวัญหั่วเข้าตัวร่าง(ของ)เขาพร้อม(ขวัญ)โคนผมฟู
ไซ(เปิด)ดอก.....ปานแกมขายของ ปานดอกทอง
หล่อเลียงในเบ้า

ขวัญไม่เฝ้ารักครั้ง(ยืนนาน) ออกริมบกล้างเท้า
ออก(อยู่)ริมหินริมหน้าผาล้างหน้า รอ(จน)พร้อม
จึงค่อย(กลับ)มาเรือน

พัด(सानเป็น)ตา(เป็น)ลายหมอบัด พัด(सानเป็น)
ตาขัดหมอ(พัด)แกว่ง พัดไป(ทางทิศ)พัดใต้ให้เจ้า
เสื้อหาย

พัดไป(ทางทิศ)เหนือให้เจ้าเสื้อหาย(จากร่อง)คราง
วาง(จาก)(เจ็บ)ไซ้ พัดไล่แล้วให้อยู่(อายุ)ยืนนาน
จัดเอาเสื้อที่(อยู่)ในถุง(ออก)มานุง(สวม) จัดเอา
เสื้อที่(อยู่)ในกลุ่ม(ออก)มาดู

หมอบัสักความ(บอกให้)แม่ช้าง(ตัว)ใหญ่ลงทำน้ำ
หมอบัสักความ(บอกให้)แม่ลงลงเดิน

นำแม่ลงลงน้ำลงไว้แหวกน้ำ ขึ้น(บน)หลังช้าง
(ตัว)อ้วนเดิน(ลง)น้ำ

ขึ้น(บน)หลังลง(บน)หลังลา(ตัว)อ้วนเดิน อาบน้ำ
(ให้)ช้างอาบ(ขัด)สีโคนวง

อาบน้ำ(ให้)ลงลาอาบดูโคนปีก ดูท้องปีกไม่ต้อง
ถูกท้องงาแหงน

ถูกาย(ตัว)แถม(แล้ว)ไปดูปลายงวง ปลายแถม
มาสู่ปลายงา้างงา้างขาวจ้าโพลน

งา้างขาวดังกอดว่าน ปานดอกว่านเมืองนาง
เดือนห้า

ปานดอกกระเจียวเดือนแปด ระยิบระยับที่ลูกลง
ทำ(น้ำ)

ระยิบระยับที่ลูกฟ้าอาบทุกคน ออกปล่อยช้างเข้า
ดงใหญ่กินหยวก

ภาษาไทยโชน่ง

เข้าหยวนน้อยลงเจ้ากินปี ไต่เลาหลี่เข้าเอาสูดานสูง
 ป้อนอ้อย
 ไต่เลาน้อยเข้าป้อนปะไปปึง เลิกขวัญเมืองย้าฟาว
 หลบเมื่อปาน
 เลิกขวัญเมืองเข้าอยู่เข้าอยู่ตันต่ง อ้างขวัญเจ้าเข้าอยู่
 จันจัน
 เข้าห่างผีฮ้ายเข้ามอลอบ ย้าเข้าผีปอบเข้ามา
 กวน
 เตียวบ้านกินเหล้าเหลือง เตียวเมืองกินเหล้าอ่อง

ก่ายตงกินป้านส้มเก็งหวาน จ้านเดินเข้าไปหา
 นา
 เชื่องตาไปหาต่งน้ำไหล น้ำไหลเข้านาขุนนา
 กวนตอจิก
 ดิกนากุนตอหล่อง เข้านาท้องนาแก่ดิกเสา ไหลไป
 นาหนองดิกก้า
 ดูกน้ำดิกผายปิดเข้าตอเนาตอแปง แบ่งน้ำแบ่งตอ
 กัน
 ย้าผัดกันเปื่อน้ำจ้ำ ย้าฆ่ากันตอจิงนาปันบ้อดี

ปันมะตอปันมะพอย้าวา ไม่ยุ่งกะหัวตาป้านเอา
 เอ๊ะ
 ไม่ยุ่งกะจอมล้านมาป้านเอาเอ๊ะ ตวนหลินหลวงมา
 ป้านเอาเอ๊ะ
 ต่อนหินหลวงป้านเอาเอ๊ะ ล้านเหญาลงจมเอา
 เอ๊ะ
 เอาจิตเก็งเจาเกามาละล้า หมอเมืองเอ๊ะเสียหลาบ

ถ้าเกาย้าผกหลา หมอเมืองเอ๊ะเสียหลาบ ก้าตัง
 เอือนแมฟายหนาลิงล้า
 ก้าเอือนลงเอือนตาไปแล้ว แก้วหลาน้อยกอยอย่าง
 มาเอือน
 ไต่กันหลุมกันภูมาบ้าน ไต่ป้าหญ้าน้อยเผียงแปด
 มาเอือน

ภาษาไทยมาตรฐาน

เข้าหยวนน้อยลงเจ้ากินอ้วน ตัวใดดีให้เอาสุคนสุทุ้ง
 ป้อนอ้อย
 ตัวใดน้อย(เล็ก)ให้ป้อนพาไปปึง ...ขวัญเมืองอย่า
 รีบหลบไปบ้าน
ขวัญเมืองให้อยู่ให้อยู่ตันโสน ดักขวัญเจ้า(เสือ)
 ให้อยู่สวยงาม
 ให้(อยู่)ห่างผีร้ายเข้ามาทำร้าย อย่าให้ผีปอบเข้า
 มากวน
 เตียวบ้านกินเหล้า(น้ำสี)เหลือง เตียวเมืองกิน
 เหล้า...

ผ่านทุ่งกินพาน(ผลไม้รส)เปรี้ยวกับหวาน ชี้เกียจ
 เดินให้ไปหา(ที่)นา
 ช่าเหลืองตาไปหา(ที่)ทุ่งน้ำไหล น้ำไหลเข้านาคุณ
 นาทำนเท่าครก
 ดกนาคุณเท่าฉางข้าว ข้าวนากว้างนาแก่ดกใส่
 ไหลไปนาหนองทุกค้ำ
 ทุกน้ำทุกผายปิดให้เท่า(กันทุก)นาเท่า(กันทุก)
 แบ่ง แบ่งน้ำ(ให้)แบ่งเท่ากัน
 อย่าผัด(ใจ)กันเพราะ(ได้)น้ำจ้ำ อย่าฆ่ากันเพราะ
 ชิงนา(แบ่ง)ปันไม่ถูก
 (แบ่ง)ปันไม่เท่า(แบ่ง)ปันไม่พออย่าพูด(ว่า) ไม่อยู่
 ที่หัวทำ(น้ำ)ปิด(ให้)เอาออก
 ไม่อยู่ที่จอมภูเขามาปิด(ให้)เอาออก คบไฟใหญ่มา
 ปิด(ให้)เอาออก
 ก้อนหินใหญ่ปิด(ให้)เอาออก ก้อนหินใหญ่ลงจม
 เอาออก
 เอาจิตกับใจใครมาใครครวญ หมอเมืองออกเสีย
 ดาบ
 รอใครอย่าส่งผ้าสะพายบ่า หมอเมืองออกเสียดาบ
 ทาง ค่ำทางเรือนแม่ร้องไห้หน้า...
 ค่ำลุดตาไปเรือนแล้ว ร่าง(กาย)ลูกน้อยค่อยเดินมา
 เรือน
 (เดิน)ไต่คัน(นาที่เป็น)หลุม(เป็น)คัน(นา)(เป็น)คู
 มาบ้าน (เดิน)ไต่ป้าหญ้าน้อยผืนหญ้าแพรกมา

ภาษาไทยโชน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ฮอดดงไฮยั้งดงไฮ ดงไฮอายฝักกาเติงมาอาย
น้ำเฮ้า
อายกินเข้าทางตงหอมฮวย ฮอดหน้าตางย้าญ้ง
หน้าตาง
หน้าตางอายฮอยกว้าย ปายจานอายซี่ม้อน

จ้อนขวัญนอนขวัญมาเอือน กินยูเอือนจั้งฮู้ ฝูยู
บ้านเฮียะขวัญมาเอือน ฮู้มาขวัญเอ้ย
มาเอือนมาหย้าว มาตักน้ำเสนา มาตักปลาเลี้ยงลูก
มาปู้เข้ากอกำเลี้ยงเอือน จ้อนขวัญนอนขวัญมา
เอือน
กินยูเอือนจั้งฮู้ ฝูยูบ้านเฮียะขวัญมาเอือน

จีจ่ายเข้ากินทางเส้าหย่านสู่ขวัญจีปาง จีเข้ากิน
ทางตางหย่านสู่ขวัญแป้ว

มาฮอดเอือนหนี่จั้งหลี่ มาฮอดตีจั้งไซ ฮอดที่จั้ง
ไซต่อหน้าต่อเต้าสวายฮวยบ้านเข้า

จีเฮียะลูกเต้ามาตอม หอมลูกญี่จายมาป้อม กินปลา
เสียขวัญ
ทางเจ้าจางจีสอนขวัญ กินเนื้อขวัญเอ้ย

(บทปลอบขวัญ)

ขวัญเอ้าะมีอมดล่อมแมเบือนเก้า ขวัญเอ้าะ
เมืองเบ้ามาล่อมแมเบือนมน เกิดเป็นกินมีจื่อหันผา
เผียง
มีเสียงหนั่งลูกเต้า ขวัญเป็นซังซุมเข้า ขวัญเป็นเห้า
ซังจอมแห
ขวัญแอแซแบะเจ้าขวัญ เอ้าะกินเข้าหลายเล้า
หลายหน่อแตนสา
เอ้าะกินกวางตางเมืองหลายก้า เอ้าะกินน้ำบ่อข่า
ยายิน

เรือน

ถึงกระท่อม(ที่)ไร่อย่าหยุด(ที่)กระท่อม(ที่)โน้ ไร่ ถึง
(ที่)ไร่กลิ้งฝักกาบนนา(ได้)กลิ้งน้ำเนา
(ได้)กลิ้งข้าวกลางทุ่งหอมระรวย ถึง(ที่)หน้าตาง
อย่าหยุด(ที่)หน้าตาง
(ที่)หน้าตาง(ได้)กลิ้งรอยควาย (ที่)ปลายซาน(ได้)
กลิ้งซี่ไหม

ฮ้อนขวัญนอนขวัญมาเรือน คน(ที่อยู่บน)เรือนจั้ง
รู้ ผู้(ที่อยู่บน)บ้านเรือนขวัญมาเรือน ฮู้มาขวัญเอ้ย
มาเรือนมาบ้าน มาตักน้ำใส่นา มาตักปลาเลี้ยงลูก
มาปลูกข้าว(เป็น)กอกำเลี้ยงเอือน ฮ้อนขวัญ(ให้
มา)นอน(ให้)ขวัญมาเรือน

คน(ที่)อยู่(บน)เรือนจั้งรู้ ผู้(ที่)อยู่(บน)บ้านเรียก
ขวัญมาเรือน

จะจัด(อาคารเครื่องเช่น)ให้(ขวัญ)กิน(ที่)กลาง
ตรอกกล้วยลูกขวัญจะอำพราง(ตัว) จะให้(ขวัญ)กิน
(ที่)กลางทางกล้วยลูกขวัญ(จะ)โกหก

มาถึงเรือนนี้(แล้ว)จั้งดี มาถึงที่(เรือนแล้ว)จั้งไซ
(เปิดห่อผ้า) (มา)ถึงที่(เรือนแล้ว)จั้งไซ(เปิดห่อผ้า)
ต่อหน้า(ขวัญ)ต่อพานข้าวที่สานด้วยดอกไม้ไผ่

จะเรียกลูกเต้ามาห้อมล่อม ห้อมล่อม(ด้วย)ลูกหญิง
ลูกชายมาพร้อม กินปลาเสีย(นะ)ลูกขวัญ

(กินที่)กลางเจ้าหมอพิธิ(หมอ)จะสอนขวัญ กินเนื้อ
ขวัญเอ้ย

ขวัญออกเวลามดล่อมแมเดือนเก้า ขวัญ
ออกเมืองเบ้ามาล่อมแมเดือนกลม เกิดเป็นคนมี
ชื่อที่ผาสูง

มีเสียงที่ลูกเต้า ขวัญเป็นดังกอก้าว ขวัญเป็นเหง้า
ดังจุกแห

ขวัญคลอเคลียแบกเจ้าขวัญ ออกกินข้าหลายเล้า
หลายกระสอบเพิ่ม(ใส่)ฉาง

ออกกินกวางตางเมืองหลายก้า ออกกินน้ำบ่อข่า
(เป็น)ยา(อายุ)ยืน

ภาษาไทยโขง

ขวัญแต่เล็กกินแดง ขวัญแต่แดงกินอ้อย
ขวัญแต่น้อยกินไสมอนเหลือง ขวัญป้อแม่แต่ม
หยางเบือนบางขวางตั้งแตงน้อย

เอ๊ะกินเข้าเนาอุ้มอปา เอ๊ะกินเข้าเนาหลาหมอ
อุ้มหมอเสีย

ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ขวัญปายปิดสุ้ม ขวัญดินผมสุ้เหือ

สุ้เหือฮ้อนเบือนเจ็ด ขวัญเจ็ดแล้ววีแกว่ง หนัก
หนักหน้าขวัญหัวขวัญกะหม่อม

เอ๊ะกินเข้าเนาอุ้มอปา เอ๊ะกินเข้าเนาหลาหมอ
อุ้มหมอเสีย

ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ขวัญหน้าผะตันตีแต่มหยาง ขวัญตัก
กางเหือย้อย ขวัญอยู่เคยตักอ ขวัญอยู่ก้อตีตาม

ขวัญสองหูฮู้ฟ้ง ขวัญสองตาฮู้สูงเต็งสูงนาตัวสุก
เหลือง

เต็งสูงนาเฟื่องสุกป้อน เอ๊ะกินเข้าเนาอุ้มอปา

เอ๊ะกินเข้าเนาหลาหมออุ้มหมอเสีย ขวัญเลี้ยงจาย
เอ้ย ขวัญเลี้ยงจากเอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ขวัญกำหล่นหัวหมะบังยาว

ขวัญเป็นบ่าวเป็นสาวหนึ่งเฮือนปอเฮือนแมเฮ็ดเฮ้ย

ขวัญเป็นเอื้อยเป็นอี เป็นเอื้อยเป็นอีเฮือนปอหอม
ของ

เอ๊ะกินเข้าเนาอุ้มอปา เอ๊ะกินเข้าเนาหลาหมอ
อุ้มหมอเสีย

ไ้อยเฮน้อ ขวัญสองหลังฮู้แอ้ว ขวัญกิกแขวเหญา
แลง

ขวัญกิกแขวเหญาแต่งกำ แขวงพันหล้าย้อมจี แขวง
พันถี้กิกแน่น เอ๊ะกินเข้าเนาอุ้มอปา เอ๊ะกิน
เข้าเนาหลาหมออุ้มหมอเสีย

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขวัญแต่เล็กกิน(ไข่)แดง ขวัญแต่แดงกินอ้อย

ขวัญแต่น้อยกินไข่แดง(สี)เหลือง ขวัญพ้อแม่แต่ม
หยางเดือนบางขวางตั้งแตงน้อย

ออกกินข้าวในเปล(ห่อผ้า)หมอพาท ออกกินข้าวใน
(ห่อ)ผ้าสะพายลูกหม่ออุ้มหม่อสะพาย

ขวัญชายเอ้ย ขวัญชายเอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ขวัญปลายปิดสุ้ม ขวัญดินผมสุ้
เหือ

สุ้เหือร้อนเดือนเจ็ด ขวัญเซ็ดแล้วพัดแกว่ง
หนักหนักหน้าขวัญหัวขวัญกะหม่อม

ออกกินข้าวในเปล(ห่อผ้า)หมอพาท ออกกินข้าวใน
(ห่อ)ผ้าสะพายลูกหม่ออุ้มหม่อสะพาย

ขวัญชายเอ้ย ขวัญชายเอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ขวัญหน้าผากรวมที่แต่มหยาง ขวัญตัก
กางเหือย้อย ขวัญอยู่เคยที่คอก ขวัญอยู่ก้อตีตาม

ขวัญสองหูฮู้ฟ้ง ขวัญสองตาฮู้สว่างทั้งสว่างนา(ผู้)
หัวสุกเหลือง

ทั้งสว่างนาฟางสุกพร้อม ออกกินข้าวในเปล(ห่อ
ผ้า)หมอพาท

ออกกินข้าวใน(ห่อ)ผ้าสะพายลูกหม่ออุ้มหม่อ
สะพาย ขวัญชายเอ้ย ขวัญชายเอ้ย

ไ้อยเฮน้อ ขวัญท้ายทอยหัวหมวกบังยาว

ขวัญเป็นหนุ่มเป็นสาวที่เรือนพ่อเรือนแม่(อยู่)สุข
สบาย

ขวัญเป็นพี่เป็นน้อง เป็นพี่เป็นน้องเรือนพ่อหมอ
ของ

ออกกินข้าวในเปล(ห่อผ้า)หมอพาท ออกกินข้าวใน
(ห่อ)ผ้าสะพานลูกหม่ออุ้มหม่อสะพาย

ไ้อยเฮน้อ ขวัญสองหลังรู้เอี้ยว ขวัญโคนพันใหญ่
แดง

ขวัญโคนพันใหญ่แต่งทองคำ พันพันด้าย้อมจีพัน
พันถี้โคนแน่น ออกกินข้าวในเปล(ห่อผ้า)หมอพาท
ออกกินข้าวใน(ห่อ)ผ้าสะพานลูกหม่ออุ้มหม่อ
สะพาย

ภาษาไทยโขน

ไอ้เฮน้อ ขวัญอมไหล่สู้หนัก ปักปีแสนกำดาง
 ขวัญกำส่างกำกอกู้ก็ ขวัญอยู่เอิกย้อย่างอินางาง
 นาง
 ขวัญอยู่ส่างอยู่ไหล่กิมโกย กิมโกยซังงาจ้าง กง
 กว่างซังเบือนมน เอ้าะกินเข้าเนาอุ้มหมาปา

 เอ้าะกินเข้าเนาหลาหมออุ้มหมอเสี้ย ขวัญเลี้ยง
 จายเอ้ย ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย
 ไอ้เฮน้อ ชักแอ้อิมตี๋ม ขวัญต่ำล่งดีแลงบ้อมอด

 ขวัญพวงปอดสีเหลืองเส้า ขวัญหัวเจาหัวกืออ้าว

 ขวัญจางอ่าวไล่ของ ขวัญจางปองไล่สิ่ง ขวัญจางดิง
 ยืนเหิง
 เอ้าะกินเข้าเนาอุ้มหมาปา เอ้าะกินเข้าเนาหลาหมอ
 อุ้มหมอเสี้ย
 ไอ้เฮน้อ ขวัญปองแก่งมกมา ขวัญปองขามักมัน

 ขวัญต่องน้อยสุปาปีก หมกหลวงสู่นานาต่อแม

 ขอแข่ผ่าวางสอง ขวัญหัวเข้าอุ้กอน ขวัญนิ้วตีนนิ้ว
 มือขาวาง
 ขวัญฝ่าตีนฝ่ามือขาวนิ้ว ติบนิ้วแต่งนับปี สี่นิ้ว
 แต่งนับแกน
 สองแขนมันแต่งกอดหน้า เข่านอนกือดลอุ้ก
 หลานอ๊กนอนแป้ง
 กือดลอุ้กแป้งเมียแป้งนอนส่าง เอ้าะกินเข้าเนาอุ้มหมา
 ปา
 เอ้าะกินเข้าเนาหลาหมออุ้มหมอเสี้ย ขวัญเลี้ยง
 จายเอ้ย ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย
 (บทสอนขวัญ)

ไอ้เฮน้อ ขวัญกินแล้วจะเฝ้าขวัญเข้าขวัญนอน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ไอ้เฮน้อ ขวัญอมไหล่สู้(งาน)หนัก ทำงาน
 เหนื่อยยากทั้งปี
 ขวัญด้านข้างลำคอคูก็ ขวัญอยู่กอดอยู่รอบอก
 น้องนางเรือนร่าง
 ขวัญอยู่(ด้าน)ข้างอยู่ไหล่กลมกลิ้ง กลมกลิ้งดั่ง
 งาช้าง หมุนกว้างดั่งเดือนกลม ออกกินข้าวใน
 เพล(ห่อผ้า)หมอพา
 ออกกินข้าวใน(ห่อ)ผ้าสะพายลูกหมออุ้มหมอ
 สะพาย ขวัญชายเอ้ย ขวัญชายเอ้ย
 ไอ้เฮน้อ ขวัญรักแร้(อยู่ที่)อับ ขวัญตบตีแรงไม่
 ตับ
 ขวัญพวงปอดสีแดงใส ขวัญหัวใจหัวคอรู(จัก)
 ปรารภนา
 ขวัญข้างปรารภนาได้ของ ขวัญข้าง(หมาย)ปอง
 ได้สิ่ง(ของ ขวัญข้างดิง(อายุ)ยืนนาน
 ออกกินข้าวในเพล(ห่อผ้า)หมอพา ออกกินข้าวใน
 (ห่อ)ผ้าสะพายลูกหมออุ้มหมอสะพาย
 ไอ้เฮน้อ ขวัญน้องชอบ(เดินไป)มา ขวัญขอเท้า
 ชอบขยันเดิน
 ขวัญท้องน้อยสูที่ตั่งครรภ์ (ขวัญ)อ้วยวะเพศหญิง
 ใหญ่สูในนาเท่าแม่
 แคมผ่าวางสอง(ข้าง) ขวัญหัวเข้ารู้กลอน ขวัญนิ้ว
 ตีนนิ้วมียี่สิบกิ่ง
 ขวัญฝ่าตีนฝ่ามือยี่สิบนิ้ว สิบนิ้วคอยนับปี สี่นิ้ว
 คอยนับแกน
 สองแขนขยันคอยกอดสะโพก เข่านอนกอดลูกรัก
 หลานรักนอนรัก
 กอดลูกรักเมียรักนอนข้าง ออกกินข้าวในเพล(ห่อ
 ผ้า)หมอพา
 ออกกินข้าวใน(ห่อ)ผ้าสะพายลูกหมออุ้มหมอ
 สะพาย ขวัญชายเอ้ย ขวัญชายเอ้ย

ไอ้เฮน้อ ขวัญกินแล้วจะบอกขวัญให้ขวัญนอน

ภาษาไทยโซ่ง

จิสอนเฮ้าขวัญอยู่ ขวัญเป็นผู้ตั้งนานเป็นกัน เป็นกัน
ฟังกว้างผู้หมอลวงกุเลา ฟังกว้างหมอเถ่าหมอ
หนุ่มกุสอน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นกัน เป็นกันย้าไปฟังกว้างผู้
เอือด

ฟังกว้างผู้มะเอือดตานจีเต็ดจำเกือ ฟังกว้างผู้
มะเชือดตานจีเต็ดจำแจ่ว* เป็นผู้ตั้งนานเป็นกัน

ฟังกว้างผู้หมอลวงกุเลา ฟังกว้างผู้หมอเถ่าหมอ
หนุ่มกุสอน

เกิดเป็นผู้ตั้งนานเป็นกัน เป็นกันย้าไปฟังกว้างผู้
นกจิบ

ผู้นกจิบมันบ้อมีเฮาะ ย้าฟังกว้างผู้นกเง้าะ ผู้นก
เง้าะมันบ้อมีฮัง

จูมือมันอยู่หลูเอือน จูเอือนมันอยู่หลูบ้าน กว้านตัว
มาเอ็ดเอือนขวัญ

แหลดเอ้าะมันเข้าฮอมหก ฝนตักมันเข้าฮอมซาง

หกเป็นหกเข่าบาง ซางเป็นซางเป่าส้อย แหลดฝน
ย้อยตานจีฮ้า

เป็นผู้ตั้งนานเป็นกัน ย้าไปฟังกว้างผู้ไต่หมู ผู้ไต่
หมูมันอาศัยฮาง

ย้าไปฟังกว้างผู้ไต่ฟาง นายพานเอาปิ่นลงฮ้าง
เป็นผู้ตั้งนานเป็นกัน ย้าไปฟังกว้างผู้ไต่นก ผู้ไต่
นกกินหมะปายเกวน

ย้าไปฟังกว้างเล่นกินหมะปายกู่ เป็นผู้ตั้งนานเป็น
กัน

เป็นกันฟังกว้างผู้หมอลวงกุเลา ฟังกว้างผู้หมอ
เถ่าหมอหนุ่มกุสอน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นกัน เป็นกันย้าไปฟังกว้างผู้
หิงห้อย

หิงห้อยส่องแสงวาววาว ฝนตักฮ้างต้องไต่่น้อย
เอ้าะแสงกางกีน

ภาษาไทยมาตรฐาน

จะสอนให้ขวัญอยู่ ขวัญเป็นผู้ตั้งนานเป็นคนเป็น
คนฟังความผู้หมอลวงกุบอก ฟังความหมอเฒ่า
หมอหนุ่มกุสอน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นคน เป็นคนอย่าไปฟังความผู้
(เป็น)พริก

ฟังความผู้(เป็น)พริกคนจะเต็ดจิ้มเกลือ ฟังความผู้
มะเชือดคนจะเต็ดจิ้มแจ่ว เป็นผู้ตั้งนานเป็นคน

ฟังความผู้หมอลวงกุบอก ฟังความผู้หมอเฒ่า
หมอหนุ่มกุสอน

เกิดเป็นผู้ตั้งนานเป็นคน เป็นคนอย่าไปฟังความ
ผู้นกกระจิบ

ผู้นกกระจิบมันไม่มีรัง อย่าฟังความผู้นกกระจอก
ผู้นกกระจอกมันไม่มีรัง

ทุกวันมันอยู่ดูเดือน ทุกเรือนมันอยู่ดูบ้าน (ที่)
กว้าน(ของผู้)ทำมาทำเรือนขวัญ

แดดออกมันเข้าร่ม(ใบ)หก ฝนตกมันเข้าร่ม(ใบ)
ซาง

(ใบ)หกเป็น(ใบ)หกใบบาง (ใบ)ซางเป็น(ใบ)ซาง
ใบอ่อน แดดฝนย้อยคนจะมัน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นคน อย่าไปฟังความผู้ตัวหมู ผู้ตัว
หมูมันอาศัย(ใน)ราง

อย่าไปฟังความผู้ตัวกวาง นายพานเอาปิ่นลงดัก
เป็นผู้ตั้งนานเป็นคน อย่าไปฟังความผู้ตัวนก ผู้
ตัวนกกินหมากปลายกิ่ง

อย่าไปฟังความตัวเล่นกินหมากปลายกิ่ง เป็นผู้
ตั้งนานเป็นคน

เป็นคนฟังความผู้หมอลวงกุบอก ฟังความผู้
หมอเฒ่าหมอหนุ่มกุสอน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นคน เป็นคนอย่าไปฟังความผู้
หิงห้อย

หิงห้อยส่องแสงวาววาว ฝนตกอาบท้องตัวน้อย
ออกแสงกลางคืน

*"แจ่ว" คือน้ำพริกปลาร้า

ภาษาไทยโช่ง

เป็นผู้ตั้งนานเป็นกิน เป็นกินฟังกวีามผู้หมอลวงกุ
เลา

ฟังกวีามผู้หมอลองเฝ้าหมอลงมูกสอน เป้าะขวัญเป้าะ
ญีญ้อย

สอนขวัญสอนญีญ้อย สอนขวัญสอนลี้อย สอนแต่
น้อยแต่อ่อนจุกิน

เสียงเือนเต้าว่านกฮ้องย้าดาหลัว ผีผิวย้าดาแล

แถนมาหน้าด่างย้าแล่นเนื้อ ไปเมืองเป้าะผีเป้าะ
ซัง

ก็จิตักเก็งกอฮ้าย ก็ฮ้ายเก็งกอเฮียว จึงไล่นอนเสื้อ
ขอบเหลือง

จึงไล่นอนเสื้อขอบแลง นอนสะแกงหันเฝ้า นอนแต่
เจ้าตื่นสาย

นอนหลายแจแข็ง นอนแข่งตาเวน อยู่บ้านซังนก
เก้า

เฝ้าเือนซังแมวลาย ก่ายจากนี้จึงหลี่ จากนี้ไปไย
มานานแล้วแก้ว

ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย ขวัญเลี้ยงจายเอ้ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นคน เป็นคนฟังความผู้หมอลวง
กูปอก

ฟังความผู้หมอลองเฝ้าหมอลงมูกสอน บอกขวัญบอก
เบาเบา

สอนขวัญสอนเบาเบา สอนขวัญสอนลี้อย สอน
แต่น้อยแต่อ่อนทุกคน

เสียงเือนไต้ว่านกฮ้องอย่าดาหลัว ผีผิว(ปาก)อย่า
ดาแล(ดู)

แถนมา(ที่)หน้าต่างอย่าวิ่งไป ไปเมืองบอกผีบอก
ซัง

ก็จะตกกับกอร้าย ก็ร้ายกับกอเรียว* จึงได้นอน
เสื้อขอบ(สี)เหลือง

จึงได้นอนเสื้อขอบ(สี)แดง นอนตะแกงจนเฝ้า
นอนแต่หัวค่ำตื่นสาย

นอนมากซังแข็ง นอนแข่ง(กับ)ตะวัน อยู่บ้านดัง
นกเค้าแมว

เฝ้าเือนดังแมวลาย ผ่านจากนี้จึงดี จากนี้ไปไย
มานานแล้วนะ

ขวัญชายเอ้ย ขวัญชายเอ้ย

* คำว่า “เรียว” นี้ ภัททิยา อิมเรวัต (2544 : 251-252) เขียนหนังสือเรื่องประวัติศาสตร์สิบสองจุไทย เนื้อหาตอนหนึ่งกล่าวถึง พิธีศพของคนไทดำที่เวียงคานาม ซึ่งจะนำศพคนตายไปทำพิธีที่ป่าแอ้ว (ไทโช่งที่อำเภอเขาย้อย ออกเสียงว่า “ป่าฮาว”) รวมทั้ง สร้างเือนแอ้วให้กับคนตายด้วย และได้กล่าวถึงคำว่า “แอ้ว” ว่าเป็นคำเดียวกับคำว่า “เรียว” โดยอ้างถึงศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ซึ่งอธิบายถึงคำว่า “เรียว” หมายถึงคนที่ตายไปนานแล้ว และเรียกที่อยู่ของคนที่ยายว่า “ป่าเรียว” จากคำว่า ป่าเรียว กลายเป็นป่าเร้ว ป่าแอ้ว ป่าเอี้ยว หรือป่าแอ้ว ในบางถิ่น และในบางถิ่นจะมีธรรมเนียมปฏิบัติเรื่อง “เฝ้าเรียว” คือการเฝ้า คนตาย

สำหรับคำว่า “กอเรียว” ในที่นี้หมายถึง เสาหลวงที่ปักไว้ข้างหน้าเรือนแก้วของคนตาย (ดูรายละเอียดเรื่องประเพณีการ ดาย หน้า 70)

กวีามสอนขวัญพี่น้องหว่าผีเรือนเหลียวเขา
(บทซ่อนขวัญพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน)

ผู้ให้ข้อมูล นางพาณี แห่งหน อายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 5 ตำบลเขาย้อย
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2543

ภาษาไทย

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทใต้เรือนเจิบเรือนฮ้าย)

แม่หน้าบางนางฮม แม่ลูกขวัญไปเยือนนำมิ่ง
ไปเยือนผื่อนเข้า

สุคำสุหวานสุขวัญสุหนา ก็ฮาไล่กินเข้าหลายนา
ไล่กินปลาหลายน้ำ เข้ามาปีนี้เป็นปีเจื่อนเดือนฮ้าย
ต้องไล่เจิบฮ้ายน้ำบือเย็น เสนฟอนบือหอม จัง
ไล่กมหน้าเบมือสุตบ

หลับตาไปสุสังล้ำสูแนว เขาญ้งไปตันเอาสี่เชียว
หว่า

ห้าเชียวแนวมาจอยเกอดจอยเกือ จอยหมกจอย
หมี่

จอยจีจอยเผา จอยละเข้าฮุง จุงเข้าแฮวเจื่อนนี้ ญ้ง
ไล่เป็นล้ำหลี่ผีแป๊ะ

(บทเรียกขวัญ)

ซิบมิงตาแหจิม่าหา ซิบมิงตาสาจิม่าสอน จี
สอนเอาแต่ขวัญผู้ญ้ง

จีวังเอาแต่ขวัญผู้ญ้ง ขวัญผู้ลุ่มบือบาย ขวัญผู้ตาย
บือสอน

สอนเอามิงเอาขวัญตั้งเขื่อนตั้งหย้าว ล้าวพี่น้อง
หว่าผีเรือนเหลียวเขา

ฮู้มาขวัญเฮ้ย มาเข้าฮูหมอปา มาเข้าสาหมอ
สอนหันกวงฮู้หนี

มีเข้ากับเอือดบือเหลือ เข้ากับเกือบือเบือ ย้าหลบ
ยู้เต้าหมอน

ย่านอนยู้เต้าเสื่อ ฮู้มาขวัญเฮ้ย มาเข้าฮูหมอปา
มาเข้าสาหมอสอน

(บทเริ่มต้น)

แม่หน้าบางนางฮม แม่ลูกขวัญไปเชิญนำ
มิ่ง ไปเชิญ(กิน)ข้าว(ที่จัดไว้ในพาน)ผื่อน

สู่(ผู้)ท้าวสู่ท่นสุขวัญสุหนา ก็คือได้กินข้าวหลายนา
ได้กินปลาหลายน้ำ เข้ามาปีนี้เป็นปีไม่ดีเดือดร้าย
ต้อง(ป่วย)ไข้ได้เจ็บอาบน้ำไม่เย็น เช่นผี(แล้วก็
ยัง)ไม่หาย จึงได้กมหน้าไปสุญาติที่ตายไปแล้ว

หลับตาไปสุตระกูล(ผี)ดำสู่ผู้เป็นเชื้อสาย เขายัง
ไปเชิญเอาสี่เชย(ที่เป็น)ญาติ

ห้าเชยผู้เป็นเชื้อสายมาช่วยเกอดช่วยเลี้ยง ช่วย
ช่วยกลบช่วยฝัง

ช่วยย่างช่วยเผา ช่วยลากเข้าไฟ จุงเข้า(ใน)ป่าช้า
เวลานี้ยังได้เป็น(ผี)ดำดีผีสะอาด

สิบมิงตาแห(สวิง)จะมาหา สิบมิงตาสวิงจะ
มาซ่อน จะซ่อนเอาแต่ขวัญผู้(ที่)ยัง(มีชีวิตอยู่)

จะซ่อนเอาแต่ขวัญผู้(ที่มีชีวิต)อยู่ ขวัญ(ของ)ผู้ล้ม
(ตาย)ไม่เอา ขวัญ(ของ)ผู้ตายไม่ซ่อน

ซ่อนเอา(แต่)มิ่งเอาขวัญ(ของคนที่มีชีวิตอยู่)ทั้ง
เรือนทั้งบ้าน ไชวคว่า(ขวัญของ)พี่น้องญาติผี

เรือนเดียวกัน

ฮู้มาขวัญเฮ้ย มาเข้าหอ(ผ้าของ)หมอ(จะ)พา(ขวัญ
กลับ) มาเข้าสวิง(ของ)หมอ(จะ)ซ่อน(ขวัญให้)มา

อยู่(ที่)ในหอผ้านี้

มีข้าวกับพริก(กิน)ไม่เหลือ ข้าวกับเหลือ(กิน)ไม่
เบือ อย่าหลบอยู่ใต้หมอน

อย่านอนอยู่ใต้ฟูก ฮู้มาขวัญเฮ้ย มาเข้าหอ(ผ้า
ของ)หมอ(จะ)พา(ขวัญกลับ) มาเข้าสวิง(ของ)

หมอ(จะ)ซ่อน(ขวัญ)

กรวามบอกทางผีขวัญ
(บทบอกทางผีขวัญ)

ผู้ให้ข้อมูล นายนัด เพ็งพันธ์ อายุ 60 ปี อยู่บ้านเลขที่ 54 หมู่ 4 ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2543

ภาษาไทยช่อง

ข่อยบ่าวเขยยจีเปาะตางเข้าเจ้าก่อนเนื้อเจ้า
เอ้ย

ลูกนี่แล้วเจ้าไปบางเก็ม แล้วไปบ้านห้วยโง
เจ้าก่ายไปเมืองลัดที่ฮั่นแล้ว ตาแลงนึ่งเจ้าเอ้ย

เสื้อฮ้างเจ้าจิงตะ หยะเข้าเจ้าจิงกิน
หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไป
สุพรรณ

เจ้าก่ายไปเสาให้ ข้ามดงพญาไฟไปโคราชฮั่นแล้ว
ตาแลงนึ่งเจ้าเอ้ย เสื้อฮ้างเจ้าตะ หยะเข้าเจ้าจิง
กิน

หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปน้ำ
พอง

ไปหนองบัวลำภู ไปบ้านเขาสาร ไปตาบ่อแล้วไป
บันบัว

เจ้าข้ามน้ำโขงไปพะเนาเนื้อ เวียงจันทน์ฮั่นแล้ว
ตาแลงนึ่งเจ้าเอ้ย เสื้อฮ้างเจ้าตะ หยะเข้าเจ้าจิง
กิน

หมะก่าเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้าก่ายไปห้วย
จางนาทราย

เจ้าจังก่ายไปฮือดบ้านม่วงชุม เจ้าจังก่ายไปฮือด
ขามจาง

เจ้าก่ายไปฮือดน้ำลินพะเนา เจ้าก่ายไปฮือดหาด
เหลือง

เจ้าก่ายไปฮือดน้ำซอน เมื่อเหนือฮือดถิ่นนาขาง

เจ้าก่ายไปฮือดปู่ผาบุญ ไปถ้ำผาก่าน ไปนาไร่ไปนา
นาก้า

เลียนน้ำตึงเต้าฮั่นแล้ว ไปฮือดเจียงเหลดฮั่นแล้ว

ภาษาไทยมาตรฐาน

ข้าพเจ้าผู้เป็นหมอยะเขยจะบอกทางให้เจ้า
ก่อนเนื้อเจ้าเอ้ย

ตื่นจากนี้แล้วเจ้าไปบางเค็ม แล้วไปบ้านห้วยโง
เจ้าผ่านไปเมืองราชบุรีนั่นแล้ว กินอาหารครึ่งหนึ่ง
เจ้าเอ้ย

ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก อยากข้าวเจ้าจิงกิน
หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไป
สุพรรณ

เจ้าผ่านไปเสาให้ ข้ามดงพญาไฟไปโคราชนั่นแล้ว
กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก
อยากข้าวเจ้าจิงกิน

หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไป
น้ำพอง

ไปหนองบัวลำภู ไปบ้านเขาสาร ไปท่าบ่อแล้วไป
พันพร้าว

เจ้าข้ามน้ำโขงไปปากโน้นเนื้อ เวียงจันทน์นั่นแล้ว
กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก
อยากข้าวเจ้าจิงกิน

หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไป
ห้วยช้างนาทราย

เจ้าจงผ่านไปถึงบ้านม่วงชุม เจ้าจงผ่านไปถึงข้าม
ช้าง

เจ้าผ่านไปถึงน้ำรินปากโน้น เจ้าผ่านไปถึงหาด
เหลือง

เจ้าผ่านไปถึงน้ำซอน ไปเหนือถึงถิ่นนาขาง

เจ้าผ่านไปถึงภูผาบุญ ไปถ้ำผาก่าน ไปนาไร่ไปนา
คำ

เลียนน้ำตึงเต้านั่นแล้ว ไปถึงเจียงแตดนั่นแล้ว

ภาษาไทยโโข่ง

ตาแลงเงิงเจ้าเอ้ย เสือฮำเงิงเจ้าตะ หยะเช่าเจ้าจึงกิน

หมะกำเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายไปฮึด
น้ำมิง

เมื่อปู่ก่อข้ามปู่ก่อไปพะเนา ตักฝายขอเมื่อฮึด
หนองต่าง

เมื่อฮึดบ้านม่วง เมื่อโสบดงขึ้นปู่ลงเต้า ตักบางลอ
ฮั้นแล้ว

ตาแลงเงิงเจ้าเอ้ย เสือฮำเงิงเจ้าตะ หยะเช่าเจ้าจึงกิน

หมะกำเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายไปฮึด
น้ำซบ

เลียบน้ำจานเมื่อเหนือ เมื่อฮึดเมืองเอี่ยมฮั้นแล้ว
ตาแลงเงิงเจ้าเอ้ย เสือฮำเงิงเจ้าตะ หยะเช่าเจ้าจึงกิน

หมะกำเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายเมืองกุด

ข้ามปู่สองเมือง ไปบ้านนาเยียน ไปน้ำบุญ เลียบน้ำ
แอลงเต้า

เมื่อฮึดเมืองซอน เจ้ากายเมื่อฮึดแก้วหลิบ ไป
ห้วยเบาะไม้

ไปเมืองเก่านั้นแล้ว ตาแลงเงิงเจ้าเอ้ย เสือฮำเงิงเจ้า
ตะ หยะเช่าเจ้าจึงกิน

หมะกำเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายฮึดน้ำ
แอ็ด

เลียบน้ำแอ็ดลงเต้า ขึ้นปู่ผาวี ตักเมื่อน้ำเป ฮึด
เมืองเปฮั้นแล้ว

ตาแลงเงิงเจ้าเอ้ย เสือฮำเงิงเจ้าตะ หยะเช่าเจ้าจึงกิน

หมะกำเดียวเจ้าแก้ว เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายไปห้วย
ด้ว

ตักปู่จางลาม ขึ้นปู่จางลาม ฮึดบั้งบอนเนื้อ ลงปู่
จางลาม

ตักห้วยก่าน เลียบห้วยก่านลงเต้า ไปฮึดบ้านแลง
ไปน้ำซบ เลียบน้ำซบข้ามแก้วก่อ ผ่อไปเนาไปยา

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก
อยากข้าวเจ้าจึงกิน

หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไปถึง
น้ำมิง

ไปปู่ก่อข้ามปู่ก่อไปปากโน้น ถึงฝายขอไปถึง
หนองต่าง

ไปถึงบ้านม่วง ไปโสบดงขึ้นปู่ลงเต้า ถึงบางลอ
นั้นแล้ว

กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก
อยากข้าวเจ้าจึงกิน

หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไปถึง
น้ำซบ

เลียบน้ำจานไปเหนือ ไปถึงเมืองเอี่ยมนั้นแล้ว
กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก

อยากข้าวเจ้าจึงกิน

หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไป
เมืองกุด

ข้ามปู่สองเมือง ไปบ้านนาเยียน ไปน้ำบุญ เลียบ
น้ำแอลงได้

ไปถึงเมืองซอน เจ้าผ่านไปถึงด่านทึบ ไปห้วย
ดอกไม้

ไปเมืองเก่านั้นแล้ว กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย ฟูก
ม้วนหนึ่งเจ้าตาก

อยากข้าวเจ้าจึงกิน

หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไป
น้ำแอ็ด

เลียบน้ำแอ็ดลงได้ ขึ้นปู่ผาวี ไปถึงน้ำเป ถึงเมือง
เปนั้นแล้ว

กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก
อยากข้าวเจ้าจึงกิน

หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไป
ห้วยด้ว

ถึงปู่จางลาม ขึ้นปู่จางลาม ถึงหนองบอนเนื้อ ลงปู่
จางลาม

ถึงห้วยก่าน เลียบห้วยก่านลงเต้า ไปถึงบ้านแลง
ไปน้ำซบ เลียบน้ำซบข้ามด่านก่อ มองไปโน้นไป

ภาษาไทยช่องภาษาไทยมาตรฐาน

สอบ

ไปตากจัก ไปตักหินแตน ไปชบดง ชำมปองน้ำมา
เลียบน้ำมาเมื่อเหนือ

เมื่อฮึดของเต้า เมื่อเมืองม่วน ชำมน้ำมาไปฮึด
ชบตี

เลียบน้ำดีเมื่อเหนือ เมื่อฮึดจำปะปานแก้วหลิบ
ฮั่นแล้ว

เจ้าเอ้ยไปบ้านผ่าน ไปบ้านยอดฮั่นแล้ว ตาแลนึ่ง
เจ้าเอ้ย

เสื้อฮั่นเจ้าตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้า
แก้ว

เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายไปเขาฟ้า ไปแก้วแด่ ไปจำยา
ส่อ

ไปเลียบน้ำปาน ไปบ้านปัม ชำมน้ำปัมไปเนาเจ้า
เอ้ย

ไปน้ำบู ชำมน้ำบูไปเนาเจ้าเอ้ย ไปน้ำมา เลียบน้ำ
มาเมื่อเหนือ

เมื่อฮึดเมืองบูไปบ้านงาม ไปบ้านสาน ชำมป้า
บัว

ตักห้วยเวียงลงเต้าเจ้าเอ้ย ที่นี้ฮึดน้ำแด่ ตาแลนึ่ง
เจ้าเอ้ย

เสื้อฮั่นเจ้าตะ หยะเข้าเจ้าจึงกิน หมะก่าเดียวเจ้า
แก้ว

เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายไปไลเสียน้ำแด่ ชำมน้ำแด่ไป
เนาก่อนเนื้อ

ไปฮึดบ้านหมาฮ้องเฮาะ ฮึดดอนสะ ตักน้ำสะ
เมื่อเหนือ

เมื่อที่ฮึดฮ้องเจียงแด่ ขึ้นเขาฮ้องเฮือ ลงบัวะเตาไป
ตางเบา

ไปถ้ำหยาดหยิด ไปเผียงบัว แล้วไปชัวหวาย แล้ว
เจ้าได้ชัวหวายเมื่อเนื้อ

จัวกวายหมูไก่อึ้งยู่ตางลุมเนื้อ เจ้าเอ้ยจิไปแกม
เหาะ

เอ้าะแกมหอย ฮึดจำขัดฮั่นแล้ว ตาแลนึ่งเจ้าเอ้ย

ย่ำสอบ

ไปตากจัก ไปตักหินแตน ไปชบดง ชำมชองน้ำมา
เลียบน้ำมาไปเหนือ

ไปถึงของใต้ ไปเมืองม่วน ชำมน้ำมาไปถึงชบ
ตี

เลียบน้ำดีไปเหนือ ไปถึงจำปะปานด้านทึบนัน
แล้ว

เจ้าเอ้ยไปบ้านผ่าน ไปบ้านยอดฮั่นแล้ว กิน
อาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย

ฟูกม่วนหนึ่งเจ้าตาก อยากรู้เจ้าจึงกิน หมากคำ
เดียวเจ้าเอ้ย

เจ้าเอ้ยแล้วเจ้าผ่านไปเขาฟ้า ไปด้านทึบ ไปจำ
ย่ำส่อ

เลียบน้ำปาน ไปบ้านปัม ชำมน้ำปัมไปโน้นเข้า
เอ้ย

ไปน้ำบู ชำมน้ำบูไปโน้นเจ้าเอ้ย ไปน้ำน้ำมา เลียบ
น้ำมาไปเหนือ

ถึงเมืองบูไปบ้านงาม ไปบ้านสาร ชำมป้าบัว

ถึงห้วยเวียงลงใต้เจ้าเอ้ย ที่นี้ถึงน้ำแท้ กินอาหาร
ครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย

ฟูกม่วนหนึ่งเจ้าตาก อยากรู้เจ้าจึงกิน หมากคำ
เดียวเจ้าเอ้ย

เจ้าเอ้ยแล้วเจ้าผ่านไปล้างเสียน้ำแท้ ชำมน้ำแท้
ไปโน้นก่อนเนื้อ

ไปบ้านหมาฮ้องเฮาะ ถึงดอนสะ ถึงน้ำสะไปเหนือ

ไปที่ฮึดฮ้องเจียงแด่ ขึ้นภูเขาร่องเรือ ลงแอ่งเตา
ไปทางเบา

ไปถ้ำหยาดหยิด ไปเผียงบัว แล้วไปทางสะพาน
หวาย แล้วเจ้าได้สะพานหวายไปเนื้อ

จัวควายหมูไก่อึ้งอยู่ทางแผ่นดินเนื้อ เจ้าเอ้ยจะไป
แกมเหาะ

ออกแกมหอย ถึงจำขัดฮั่นแล้ว กินอาหารครึ่งหนึ่ง
เจ้าเอ้ย

ภาษาถิ่นไทโซ่ง

เสื้อฮำนึ่งเจ้าตะ หยะเช่าเจ้าจึงกิน หมะกำเดียวเจ้า
แก้ว

เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายไปไปจำชิน ขึ้นเขาชินลงเขา
ตองน้อย

ฮือดแดนซื่อ ขึ้นเขาบุกลงสวนกา ไปฮือดจำเบา
ไปเมืองเยียนฮั้นแล้ว ตาแลนึ่งเจ้าเอ้ย เสื้อฮำนึ่ง
เจ้าตะ

หยะเช่าเจ้าจึงกิน หมะกำเดียวเจ้าแก้ว

เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายไปฮือดเมืองลุง ไปฮือดบ้าน
แดนบ้านฝ้าย

ขึ้นเขาจักลงเขาจอง ขึ้นเขาพักลงเขาแฝง ไปบ้าน
เวียง

ไปบ้านเสียนฮั้นแล้ว ตาแลนึ่งเจ้าเอ้ย

เสื้อฮำนึ่งเจ้าตะ หยะเช่าเจ้าจึงกิน หมะกำเดียวเจ้า
แก้ว

เจ้าแก้วแล้วเจ้ากายไปน้ำซบน้ำย่าง ชำมแก้วนาง
ไปคองจวง

ไปผึ่งหาง ไปผึ่งแดด ไปทางที่เมืองหลวง
เมื่อฮือดบ้านปุง ตงกวายฮิดอ้อมโฮลัม เมื่อตาง
ปู้ยาลัม

เมื่อเมืองฮั้นแล้วเจ้าเอ้ย จัวกวายเจ้าจิงปอยกิน
หญ่า

กากินเจือฮั้นแล้ว เจ้าเมื่อฮินาเจ้าเนื้อ เมื่อฮือด
น้ำตักตาดผีไฟ

ผีกายไลกายเกาเมื่อฟ้า หนากายจาดเมืองบนฮั้น
แล้ว

ที่นี้เข้าบ่าวเขือยฟามารับเอาเจ้าเมื่อเนื้อ ตางหม้อ
นาลกผีนายเจ้าย้าเมื่อ

เจ้าจิงเมื่อตางเป่าตางปู้เจ้าเนื้อ เมื่อฮือดตาข่ายเจ้า
จิงเอาเงินจุกกือเสื้อ

จ้างผู้ลาวเวียงข้ามข้ายเมื่อเนื้อเจ้าเอ้ย

เจ้าเมื่อตางนาน้อยฮ้อยหนู เจ้ากายเมื่อตางเมือง
มด

เจ้ากายเมื่อตางล่าจวงกับกินปาง ล่าจวงทางกิน
เข้า

ภาษาไทยมาตรฐาน

ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก อยากข้าวเจ้าจึงกิน หมากคำ
เดียวเจ้าเคี้ยว

เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไปจำชิน ขึ้นเขาชินลงเขา
ตองน้อย

ถึงแดนซื่อ ขึ้นเขาบุกลงสวนกา ไปถึงจำเบา
ไปเมืองเยียน นั้นแล้ว กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย
ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก

อยากข้าวเจ้าจึงกิน หมากคำเดียวเจ้าเคี้ยว
เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไปเมืองลุง ไปถึงบ้านแดน
บ้านฝ้าย

ขึ้นเขาจักลงเขาจอง ขึ้นเขาพักลงเขาแฝง ไปบ้าน
เวียง

ไปบ้านเสียนนั้นแล้ว กินอาหารครึ่งหนึ่งเจ้าเอ้ย

ฟูกม้วนหนึ่งเจ้าตาก อยากข้าวเจ้าจึงกิน หมากคำ
เดียวเจ้าเคี้ยว

เจ้าเคี้ยวแล้วเจ้าผ่านไปน้ำซบน้ำย่าง ชำมดำนาง
นางไปดอกจวง

ไปผึ่งหาง ไปผึ่งแดด ไปทางที่เมืองหลวง
ไปถึงบ้านปุง ทุ่งควายไร่ลัม ไปทาง(ที่)ปู้ยาลัม
(เคย)ลัม(ตาย)

ไปเมืองนั้นแล้วเจ้าเอ้ย วัวควายเจ้าจิงปล่อยกิน
หญ่า

กับกินถาวลยนั้นแล้ว เจ้าไปไร่นาเจ้าก่อนเนื้อ ไป
ถึงน้ำตักตาดผีไฟ

ผีพาดบันไดผ่านเข้าไปบนฟ้า ลอยหน้าอยู่เมือง
บนนั้นแล้ว

ที่นี้ให้หนุ่มเขือยเมืองฟามารับเอาเจ้าไปเนื้อ ทาง
หม้อนรกผีลากเจ้าอย่าไป

เจ้าจิงไปทางทวดทางปู้เจ้าเนื้อ ไปถึงตาข่ายเจ้า
จิงเอาเงินที่ผูกคอเสื้อ

จ้างผู้ลาวเวียงข้ามตาข่ายไปเนื้อเจ้าเอ้ย

เจ้าไปทางนาน้อยฮ้อยหนู เจ้าผ่านไปทางเมืองมด

เจ้าผ่านไปทางล่าจวงกับกินปาง ล่าจวงทางกิน
ข้าว

ภาษาไทยช่อง

เมื่อตางล่าหลอยตั้งอยฟ้า ล่าหน้าไกรมณ เปา
 เจ้าก็อยู่
 ปู่เจ้าก็กินเนื้อเจ้าเอ๋ย ปะเหญาเจ้าจึงเอาเมือกาว
 ต่าง
 กางหลวงเจ้าจึงเอาไปกำวักม ล่าเลาเฮาเจ้าว่าล่า
 นั้น
 สิงใดเฮาเจ้าว่าสิงนั้น เจ้าจึงอำบน้ำเสียเฮาหลิ หวี
 หัวเสียเฮาแป๊ะ
 เฮาเจ้าเมื่อเว้าเส้าเปาเส้าปู่ เจ้าเฮียะมาต่างบ้าน
 ต่างเมือง
 มาต่างเือนต่างเห้า มาต่างเอ้อยต่างอี ต่างลูต่าง
 หลาน
 เฮาเจ้าว่าเนื้อ ข่อยบ่าวเขือยจิมาส่งเจ้ากานี้เนื้อ มี
 บ้านก็จีไปเสื่อง
 มีเมืองก็จิดาวไปล่าง อูมาเนื้อขวัญบ่าวเขือยจุกิน
 เฮาเอ๋ย
 เต็งสี่เขือยหว่า ห่าเขือยแนวเฮาเอ๋ย กินมาตางล่า
 หลอยงอยแณ
 กินมาตางล่ากับกินปาง มาตางล่าจวงกางกินเข้า
 มาตางเมืองมด
 มาตางนาน้อยอ้อยหนู มาขึ้นปู่เก่าสอนลอน มา
 ห้วยฮกมาน้ำแด
 มาบ้านหินสบปู มานาแกมาตองดิน มาน้ำมาเสียบ
 น้ำมาเมื่อเหนือ
 มาเมืองต่าน มาเมืองวา มาเมืองเป มาเมืองเก่า มา
 เมืองซอน
 มาเจียงแหลด มาเวียงจันท์ มาข้ามน้ำโขง มาบัน
 ปาว
 มาหนองบัวลำภู มาฮืดโคราชฮันแล้ว มาน้ำ
 หมวกเหล็ก
 มาแก่งคอย มาเสาไห้ มาเมืองกรุงเก่า มาสุพรรณ
 มาเมืองลัทธิ มาห้วยโจง มาบางแก้ว มาฮืดเขา
 ย้อย
 มาฮืดเจียงแลหนองต่าง อูมา จังมาเนื้อมาตักน้ำ
 เสาหนา

ภาษาไทยมาตรฐาน

ไปทางล่าตอยที่ริมฟ้า ล่าหน้าไกรมณ ทวดเจ้า
 ก็อยู่
 ปู่เจ้าก็กินเนื้อเจ้าเอ๋ย ปากใหญ่เจ้าจึงเอาไปกล่าว
 แทน
 กางใหญ่เจ้าจึงเอาไปกล่าวคุ่มครอง ล่าใดให้เจ้าว่า
 ล่านั้น
 ตระกูลใดให้เจ้าว่าตระกูลนั้น เจ้าจึงอำบน้ำเสียให้
 ดี หวีหัวเสียให้เรียบ
 ให้เจ้าไปบอกใส่ทวดใส่ปู่ เจ้าเรียกมาต่างบ้านต่าง
 เมือง
 มาต่างเรือนต่างบ้าน มาต่างพี่ต่างน้อง ต่างลูกต่าง
 หลาน
 ให้เจ้าพูดเนื้อ ข่าพเจ้าหนุ่มเขือยจะมาส่งเจ้าแต่เนื้อ
 เนื้อ มีบ้านก็จะไปมีเสื่อง
 มีเมืองก็จะกลับไปสร้าง อูมาเนื้อขวัญหนุ่มเขือย
 ทุกคนเราเอ๋ย
 ทั้งสี่เขือยที่เป็นญาติ ห่าเขือยผู้เป็นเชื้อสายเรา
 เอ๋ย คินมาทางล่าตอยริมแณ
 คินมาทางล่ากับกินปาง มาทางล่าจวงกางกินข้าว
 มาทางเมืองมด
 มาทางนาน้อยอ้อยหนู มาขึ้นปู่เขาขับฮ้อน มา
 ห้วยฮกมาน้ำแด
 มาบ้านหินสบปู มานาแกมาตองดิน มาน้ำมา
 เสียบน้ำมาไปเหนือ
 มาเมืองต่าน มาเมืองวา มาเมืองเป มาเมืองเก่า
 มาเมืองซอน
 มาเจียงแดด มาเวียงจันท์ มาข้ามน้ำโขง มา
 พันพร้าว
 มาหนองบัวลำภู มาถึงโคราชนั้นแล้ว มาน้ำหมวก
 เหล็ก
 มาแก่งคอย มาเสาไห้ มาเมืองกรุงเก่า มาสุพรรณ
 มาเมืองราชบุรี มาห้วยโจง มาบางแก้ว มาถึงเขา
 ย้อย
 มาถึงเจียงแลหนองต่าง อูมา จังมาเนื้อมาตักน้ำใส่
 หนา

ภาษาไทยโชนง

มาต้อป่าเลียงลุม มาปู้เข้ากอข้วยกอคำเลียงเฮือน
เฮาเน้อ
ขวัญเสื่อเลาเล่ มาเยอขวัญหั่วเฮาเอ้ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

มาตกลป่าเลียงลุม มาปลุกเข้ากอข้วยกอคำเลียง
คนในเรือนเราเน้อ
ขวัญเสื่อใดละ มาเยอขวัญหั่วเราเอ้ย

กวีามสุขขวัญเขือย
(บทส่ขวัญเขือย)

ผู้ให้ข้อมูล นางพานี แห่งหน อายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 5 ตำบลเขาชัย อำเภอยาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2543

ภาษาไทยโข่ง

ภาษาไทยมาตรฐาน

(ผู้ร้กล่าวคำส่ขวัญให้กับเขือย)

เออ แม่หน้าบางนางฮม แม่ล่ขวัญไปเยือน
นำเอือน
ไปเยือนเผื่อนเข้าส่ขวัญสุกวานสุนา ก็ฮาไล่กินเข
หลายนา
ไล่กินปาหลายน้ำ ฮอดมาเขานาปีนี่ เป็นปีเจือน
เดือนฮ้ายต้องไล่ไล่เจ็บอาบนำบือเย็น
เสนฟอนบือหอม จ้งไล่ล่เสียลาย จ้งไล่ตายเสียจือ

จ้งไล่ไปตันเอาสี่เขือยหว่า ห่าเขือยแนวมาจอย
เกอดจอยเกือ
จอยหมกจอยหมี จอยจีจอยเผา จอยละเข่าสูง

จุงเข้าแหวเจือหนี ญ้งไล่เป็นล่ำหลี ผีแป๊ะผะผังวาง
ไว้
เจือหนีปือแมตังนี้่นาหย่านมิงเขือยบือมัน ขวัญ
เขือยบือยีน
จ้งไล่กิดไล่อ้าว จ้งมีป้านเข่า เหล่าไก่ขันน่าน
หมะ
หมะปู้มาเป็นปวงอู่ขวัญ เอากะสี่เขือยหว่า ห่า
เขือยแนวฮี่เนือ
เฮ้ออายุมันขวัญยีน ฮ้ายย้าเห็นเข็นย้ารู้ ด็กป่องอู่
ขึ้นป่องหลีดีทีหนะ
หลีเต็งหย้าวห่าวเต็งเอือนดีทีหนะ

(เขือยกล่าวคำส่ขวัญให้กับตนเอง)

เออ แม่หน้าบางนางฮม แม่ล่กับกูจ้งไล่กิด
เอือนนำเอือน

เออ แม่หน้าบางนางฮม แม่ล่ขวัญไป
เขือนำ(ขึ้นบน)เรือน
ไปเขือน(กิน)พานเผื่อน(สำหรับ)ข้าส่ขวัญสู่ท่านสุ
นา ก็คือได้กินข้าวหลายนา
ได้กินปลาหลายน้ำ มาถึงขวานาปีนี่ เป็นปีไม่ดี
เดือนร้ายต้องไขได้เจ็บอาบนำไม่เย็น
เซ่นผี(แล้วก็ยัง)ไม่หาย จ้งไล่ล่(ตาย)เสียร่าง จ้ง
ไล่ตายเสียชื่อ
จ้งไล่ไปเขือนเอาสี่เข(ที่)เป็นญาติ ห่าเขผู้เป็น
เชื้อสายมาช่วยเกอดช่วยเลี้ยง
ช่วยกลบช่วยฝัง ช่วยย่างช่วยเผา ช่วยลากเข้า
ไฟ
จุงเข้าป่าช้าเวลานี้ ยังได้เป็นผีดำ(ที่)ดี ผีสะอาด
ผากผังวางไว้
เวลานี้พ่อแม่ทางนี้่นากลัวมิง(ของ)เขไม่มัน(ยีน)
ขวัญ(ของ)เขไม่(มัน)ยีน
จ้งไล่คิดได้ปรารถนา จ้งมีพานข้าว เหล่าไก่ขันนำ
ขันหมาก
หมากพลูมาเป็นเครื่องเซ่น(ทำ)อู่ขวัญ ให้กับสี่
เข(ที่)เป็นญาติ ห่าเขผู้เป็นเชื้อสายนี้เนือ
ให้อายุมันขวัญยีน (เรื่อง)ร้ายอย่าเห็น(เรื่องทุกข)
เขือนยารู้ ด็กช่องรู้ขึ้นช่องดีทีหนะ
(ให้)ดีทั้งบ้าน(ให้)แข็งแรงทั้งเรือนทีหนะ

เออ แม่หน้าบางนางฮม แม่ล่ผูกพันจ้งได้
คิดเขือนำ(ขึ้นบน)เรือน

ภาษาไทยช่อง

เดือนเข้าสู่อัฐมาสวัญสูงายสมอ ก็ฮาไล่หลายเข้า
ก็ฮาไล่เต้าหลายปี

ก็เข้ามาปีนี้ต้องไล่ไล่จับอ้านนำบือเย็น เสนฟอน
บือหอม

จึงก้มหน้าเมื่อสูตบ หลับตาเมื่อสูล่ำสูสิง จึงไล่วาง
เสียจือ

จึงขี่ม้าเมื่อจาวฟ้า ขี่ม้าเมื่อจาวบน เมื่อจบมดปาน
เจียน

เลียนปานหลวงผีกว้าง จึงไล่ตังตั้งสี่เขี้ยวห้า ห่า
เขี้ยวแนวจิมจอยเกิดจอยเกือ

จอยหมกจอยหมี จอยจี้จอยเผา จึงจี้ให้เป้น
ผีล่ำหลี่

ผีแปะผะผังไว้เจือหนีหลายมีอวาเวน โอปือแมตัง
นี้นาเขาก็บือหลงบือลิม

จึงไล่กิดไล่อ้าว หย่านแต่มีงเขี้ยวบือมัน

ขวัญเขี้ยวบือยีน จึงมีป้านเข้า เหล้าไก่ขันน้ำขัน
หมะ

หน้าจัวห้วงาม ห่าจัวห้วงอน เข้ากับเอือดบือ
เหลือ

เข้ากับเกือบือเปือ มาเป็นปวงเอ็ดอู่สูขวัญ

จึงไล่เป็นซุกสถานหวานจินละบ้อ จึงมีป้านเข้า เหล้า
ไก่ขันน้ำขันหมะ

เออ ไล่เจือหัวหมู ไล่เจือหัวอ้อน เข้ากับเอือดบือ
เหลือ

เข้ากับเกือบือเปือ

ภาษาไทยมาตรฐาน

(จัด)พานเดือน(สำหรับ)ข้าวสุ(ขวัญ)ผู้ทำวสุ(ขวัญ
เวลา)เข้าสุ(ขวัญ)ตัว ก็คือได้(มี)หลาย(นา)ข้าว ก็
คือได้(มี)ลูก)เต้าหลายปี

ก็เข้ามาปีนี้ต้อง(ป่วย)ไข้ได้เจ็บอาบน้ำไม่เย็น เช่น
ผี(แล้วก็ยัง)ไม่หาย

จึงก้มหน้าไปสูญาคีที่ล่งลับไปแล้ว หลับตาไปสูผี
ตัวสูตระกูล จึงได้วางเสียชื่อ

จึงขี่ม้าไปเมืองฟ้า ขี่ม้าไปเมืองบน ไปพบมด(ที่
บนฟ้าชั้น)พานเรียน(เรียน)

(ชั้น)เรียน(เรียน)พานหลวงผี(เป็นชั้นที่)กว้าง จึง
ได้รวมทั้งสี่เขย(ที่เป็น)ญาติ ห่าเขี้ยวผู้เป็นเชื้อ
สายจะมาช่วยเกิดช่วยเลี้ยง

ช่วยกลบช่วยฝัง ช่วยย่างช่วยเผา จึงจะให้เป้นผี
ดำ(ที่)ดี

ผีสะอาดผากผังไว้เวลานี้(เป็น)เวลาหลายวัน โอ
พ่อแมทางนี้นาเขาก็ไม่หลงไม่ลิม

จึงได้ลิดได้ปรารถนา ก้าวแต่มีง(ของ)เขยไม่มัน
(ยีน)

ขวัญ(ของ)เขยไม่(มัน)ยีน จึงมีพานข้าว เหล้าไก่
ขันน้ำขันหมาก

หน้าจัวห้วงาม* หน้าจัวห้วงอน** (กิน)ข้าวกับ
พริก(กิน)ไม่เหลือ

(กิน)ข้าวกับเกลือ(กิน)ไม่เปือ มาเป็นเครื่องเช่นทำ
อู่สูขวัญ

จึงได้(อยู่)เป็นสุขสันต์หวาน(สด)ชื่นละนะ จึงมี
พานข้าว เหล้าไก่ขันน้ำขันหมาก

เออ ได้กินหัวหมู ได้กินหัวอ้อน เข้ากับพริกไม่
เหลือ

ข้าวกับเกลือไม่เปือ

*"หน้าจัวห้วงาม" หมายถึง หัวหมู

**"หน้าจัวห้วงอน" หมายถึง ไก่

กวีามสุขวิญญ์น่องหว่าผีเือนเหลียวเขา
(บทสุขวิญญ์น่องญาติเือนเดียวกัน)

ผู้ให้ข้อมูล นายเลียว แสงหอม อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 63 หมู่ 5 ตำบลหนองปรัง อำเภอยาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2543

ภาษาไทยโช่ง

(บทใต้เว็นเจิ่นเว็นฮ้าย)

เตียนหาเือนเือนเขาเือนตอตัวตอณา
ก็อาไล่หลายปี มีหลายเขาเหล่าหลายกวด มาจูปี
ญั่งยู่มาจุฟ้า
ญั่งยู่หลิเข้านา มาปีนี่ปีเจือนเือนฮ้ายต้องไล่ไล่
เจิบฮ้ายนำบือเียน
ไล่เสนฟอนบือหอม จิกมหน้าเมื่อสูตบ
หลบตาเมื่อสูตบ
เขาญั่งมาตันสี่เขือยหว่า ดันท่าเขือยแนว

สามวานสองนามมาเกือมาดุ่ม มาอ้อมเข้าแหว
ญั่งไล่ไปพัดไปรี ไปจีไปเผา ญั่งไล่เป็นล่าหลิผีเียน

ญั่งก้มกวางวางไว้หลายมื่อวาเวน เจือนี่เขาญั่งไล่
มื่อมา

ญั่งไล่ขึ้นสู่หยั่วเสา เมื่อยู่เือนเสาแก่น
เขาญั่งหือหะมื่อไปตงองต้องมอ อดต้องมอญั่ง
ฮักแ่งแ่งหลู

ญั่งไถ่เสื่อหลิหวิหวิเกี้ยงกู่ บาทจางย่างเปียงมาขึ้น
ลาด

นั่งตามกวาดเป็นเสนขึ้น เจือนี่เขาไล่ล่อมแล็บเจิบ
ง่า

เมื่อกะผู้เป็นลูงเป็นตา เป็นญั่งเป็นสาวมา หย่าน
ขวัญน่องขวัญเื้อยขวัญอี่ ขวัญแมลลูงขวัญหลาน
ตั้งหย่านผีเือนเหลียวเขา หย่านมะเ่ามะแก่ มะ
มันมะยิ่น ญั่งสาวญั่งไล่อ้อมไก่อมาหา

ลูงตาญั่งไล่หลาป่านหมูมาสุ ฮ้ายน่องป่านขวงหมู
ซุมหือเข้าก๊ีบเื้อตบือเหลือ

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทเริ่มต้น)

ได้ไปที่เรือนผู้ตายนำพานข้าวต่อผู้ท้าวตอณา
ก็คือได้หลายปี มีหลายข้าวเหล่าหลายขวด มาทุก
ปียังอยู่มากทุกฟ้า
ยังอยู่ดีข้าวนา มาปีนี้(เป็น)ปีไม่ดีเดือนร้ายต้อง
(ป่วย)ไข้ได้เจิบอาบนำไม่เียน
เช่นผี(แล้ว)ก็ยังไม่หาย จึงก้มหน้าไปสู่ญาติที่ตาย
ไปแล้ว หลับตาไปสู่(ผี)ตระกูล
เขายังมาเชิญ(เอา)สี่เขย(ที่เป็น)ญาติ เชิญห้าเขือย
ผู้เป็นเชื้อสาย

บอกวานมา(ช่วย)เลี้ยงมาอ้อม มาอ้อมเข้าป่าช้า
ยังได้ไปพัดไปพัด ไปย่างไปเผา ยังได้เป็น(ผี)ดำดี
ผีสะอาด

ยัง(ได้)ทั้งขว้างวางไว้(เป็น)เวลาหลายวัน เวลา
นี้เขายังได้เวลายิ่งใหญ่

ยังได้ขึ้นสู่เสาบ้าน ไปอยู่เรือนเสาเอก
เขายัง(ได้)หือหะมากพลู ไปเชิญ(ผู้เป็น)หมอพิธี (ผู้
เป็น)หมอพิธี(ยัง)รักรักใคร่เอ็นดู

ยังเปลี่ยนเสื่อดีหวิ(ผม)หัวเกลี้ยงเกล้า เท้าหมอ
ก้าวเดินมาขึ้นเสื่อ

นั่งตามกวาดเป็นเสนขึ้น เวลาที่เราได้ล่อมเจิบตาย

ไปที่ผู้เป็นลูงเป็นตา เป็นหญิงเป็นสาวมา กลัว
ขวัญน่องขวัญพี่ขวัญน้อง ขวัญแมลลูงขวัญหลาน
ทั้งกลัว(ขวัญของญาติ)ผีเือนเดียวกัน กลัว(ขวัญ)
ไม่เฒ่าไม่แก่ ไม่มันไม่ยิ่น หญิงสาวยังได้อ้อมไก่อมา
หา

ลูงตายังได้(จัด)สำหรับอาหารพานหมูมาสู่ขวัญ พี่
น้อง(ที่อยู่)หมู่บ้านเดียวกันหือข้าวกับพริกไม่เหลือ

ภาษาไทยโซ่ง

หือเข้ากับเกือบือเปือ

มาเป็นปวงเข้าสูเข้าสูขวัญเฮ่ากะนองกะนง
กะหว่าผีเือนเหลียวเซาแล้ว จีเฮ่าหลิเลเนือกาบ
นี้หนะ

(บทปลอบขวัญ)

เออ ผู้ยู่เิมขวัญยีน มาเลาเมื่อขวัญกักถุง
เป็นห้าซังถุงแห ขวัญเงาขวัญจวงแนหั่วขวัญ

ขวัญนอแรดจวงกวงมาเลาเมื่อ ขวัญหั่วขวัญ
ชะมอม

ขวัญน่องจวงขวัญเต็ง ขวัญสามเสมหน้าพะ

ขวัญหน้าพะตังดีแต่่มหยาง ขวัญปอแมแต่่มหยาง
เองตังกำเมืองวา

ขวัญลุดตาแต่่มหยางเมื่อแต่ยั้งน้อย

ก็กินชังกอลูขวัญเอ๊ย เฮ่ามากินเต็งขวัญ

เต็งปกเต็งเือนเต็งหย่าว เต็งขวัญเจ้าป็น้อง

กะหว่าผีเือนเหลียวเซาก็มากิน ตังญึงสาวอ้มป้าน
ไก่อมาหา

ลุดตาหลाप้านหมูมาสู อ้ายน่องป่านช่วงหมูซุม
หือเข้ากับเือดบือเหลือ

หือเข้ากับเกือบือเปือ มากินเต็งหมูเญาอันตอจวง

กินเต็งหมูหลวงเญาอันตอหล่อง ป็นตองอันหมู
เฮา แก้มหมูขาวเสาเข้ามากิน

กินเต็งน้ำต้มอันเส่าแล ปู้แปอันเส่าถ่วย มากิน
เต็งเหล้าเหือไหเหล้าถ่ายหม้อ

เหล้าฮ้อหันมาช่าย มากินกินเต็งกับกำเข้าไซขาว
หนา

กินเต็งกับกำเข้านาขาวฮ้อน กินเต็งเข้าหลอนหอม
ขาวเส่า

ภาษาไทยมาตรฐาน

หือข้าวกับเกลือไม้เบือ

มาเป็นของเข้าสูข้าวขวัญให้กับน้องกับนง
กับญาติเือนเดียวกันแล้ว จะให้(อยู่)ดีเ็นอครั้งนี้
นะ

เออ ผู้ยู่เิมขวัญยีน มาเชิญไปขวัญโคน
ถุง(ที่)เป็นเหง้าตังถุงแห ขวัญเงาขวัญอยู่นอก
ขวัญหั่ว

ขวัญนอแรดอยู่เ็นเชิญมา ขวัญหั่วขวัญ
กระหม่อม

ขวัญน่องจวงขวัญทั้งหมด ขวัญสามจุด(ที่)หน้า
ผาก

ขวัญหน้าผากทั้งที่แต่่มหยาง ขวัญ(ที่)พ่อแม่แต่่ม
หยางเองตังแต่่มคำเมืองวาน

ขวัญ(ที่)ลุดตาแต่่มหยางเมื่อ(ตัง)แต่่มยังน้อย

ก็กินตังเครื่องสูขวัญนะขวัญเอ๊ย ให้มากินทุก
ขวัญ

(กิน)บน(สำหรับเครื่องเซ่น)บน(พาน)เือนบนบ้าน
ทุกขวัญเจ้าป็น้อง

กับ(ทั้ง)ญาติเือนเดียวกันก็มากิน ทั้งหญิงสาว
อ้มพานไก่อมาหา

ลุดตา(จัด)สำหรับอาหารพานหมูมาสู(ขวัญ) ป็น้อง
(ที่อยู่)หมู่บ้านเดียวกันหือข้าวกับพริกไม้เหลือ
หือข้าวกับเกลือไม้เบือ มากินทั้งหมู(ตัว)ใหญ่เท่า
จาง(ข้าว)

กินทั้งหมู(ตัว)ใหญ่ใหญ่อันเท่ากะล่อม(ข้าว) ปลิ้น
ท้อง(กิน)หมูเรา (กิน)แก้มหมูขาว(ที่)ใส่ตะกร้า
มากิน

กินทั้งน้ำต้ม(หมู)อันใส่น้ำกิน พลุ(ที่)จัดเรียงเป็น)
แพอันใส่ถ่วย มากินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าถ่าย
หม้อ

เหล้า(ที่)คนจีนฮ้อหาบมาช่าย มากินกินทั้งกับคำ
ข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่

กินทั้งกับคำข้าวนา(เม็ด)ขาวนุ่่ม กินทั้งข้าวขาว
(ที่)ซ้อม(จนเม็ด)ขาวใส

ภาษาไทยช่อง

นอนยืน
เฮขวัญกินแล้วขวัญย้าดักยีย่อ ขวัญย้าช่อย้าช่อหนี
หลาย น้ำหูกย้าเข้าดักเสาพะ
น้ำตาย้าเข้าดักเสาเสื่อ น้ำตาซ้ายย้าเข้าไหลหา
น้ำตาขวาย้าเข้าไหลตัก ย้าไล่่งเสื่อตัก

ย้าไล่ปกหัวขาว ปันเจิ้งนี้ญั่งเข้ามา ปันเจิ้งหน้าจ้งมี

จู้จ้งหลี่จ้งไล่ปอไจ้ จ้งหวาเลเนื้อ มาขวัญกินแล้ว
แก้วกลางมอญจี้เลาเมื่อ

เลาเมื่อแก้มสองขวัญ สองแก้มซ้งขวัญสองมั่ง

เลาเมื่อสองขวัญแก้มสูลม ขวัญดินผมสูลือ

สูลือฮ้อนเปือนเจ็ด ผ่าเจ็ดแล้วมือแก่งมา
หล่องแหล่งขวัญผู่แมลงกักิน มาขวัญสองตาฮู้ฮู

มุงเขานาตัวนากวานสีเหลืองแดง แดงเมืองเจ้า
ล้อมไก่อ

มาขวัญสองหูฮู้ฟัง ขวัญสันหลังฮู้แ้ว ฮู้ซึกแ้วเอน
ลม

กินเต็งกอซูลูขวัญเอ้ย มากินเต็งขวัญ เต็งปกเต็ง
เผื่อน เต็งเอือนเต็งหย้าว

ดั่งขวัญเจ้าป็น้องหว่ามีเอือนเหลียวเขากินมา
กินเต็งหน้าจัวหัวฮ้อน หน้าจัวหัวงาม กินเต็งเข้า
กับเอือดบือเหลือ

เข้กับเกือบือเปื้อ กินเต็งหมูเหญาอันตอจวง

หมูหลวงอันตอหล่อง ปันตอจวงกินหมูเขา

มากินเต็งนำต่มอันเส้าแล ปู้แปอันเส้าถั่ว

มากินเต็งเหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้าฮ้อหัน
มาขายมากิน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยืนนอน(อายุ)ยืน
เมื่อขวัญกินแล้วขวัญอย่าทุกข้ออย่าไศก ขวัญอย่า
ขัดอย่าช้องหนีหาย น้ำหูกอย่าให้ตกใส่ปาก
น้ำตาอย่าให้ตกใส่ฟูก น้ำตาซ้ายอย่าให้ไหลหา
น้ำตาขวายอย่าให้ไหลตัก อย่าไถ่(ใส่)เสื่อ(ไว้)
ทุกซ

อย่าได้โพกหัว(ด้วยผ้า)ขาว พันตรงนี้ยังให้ยิ่งใหญ่
พันตรงหน้าขอให้มี

ทุกสิ่งจงดีจงได้พอใช้ จงเบิกบานนะเนื้อ มาขวัญ
กินแล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้า
จะขอเชิญขวัญอื่นต่อไป

เชิญไป(ขวัญ)แก้ม(ทั้ง)สองขวัญ(แก้ม) สองแก้ม
ดั่งขวัญสองมั่ง

เชิญไปสองขวัญ(ที่อยู่)แก้ม(ที่)สูลม ขวัญดินผมสูลือ
เหือ

สูลือร้อนเดือนเจ็ด ผ่าเจ็ดแล้วมือ(พัด)แก่งมา
สายไปมาขวัญผู่แม่(ตัว)ลงกักิน มาขวัญสองตา
(ที่มอง)รู้ส่วง

มอง(ดู)ข้าวนา(ของผู่)ทำนาทำนสีเหลืองแดง
แดงเมืองเจ้าล้อมไก่อ

มาขวัญสองหูรู้ฟัง ขวัญสันหลัง(ที่)รู้(จัก)เอี้ยว
(กาย) รู้จักเอี้ยวเอนลม

กินทั้งเครื่องสู่ขวัญนะขวัญเอ้ย มากินทุกขวัญ
(กิน)บน(สำหรับเครื่องเช่น)บน(พาน)เผื่อน (กิน)
บนเรือนบนบ้าน

ทั้งขวัญเจ้าพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกันมากิน

กินทั้งหน้าจัวหัวฮ้อน หน้าจัวหัวงาม กินทั้งข้าว
กับพริกไม่เหลือ

ข้าวกับเกลือไม่เบือ กินทั้งหมู(ตัว)ใหญ่อันเท่า
ฉางข้าว

หมู(ตัว)ใหญ่อันเท่ากะส่อม(ข้าว) ปลิ้นท้องกินหมู
เรา

มากินทั้งน้ำต่ม(หมู)อันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียง
เป็น)แพอันใส่ถั่ว

มากินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้า(ที่)คน
จีนฮ้อมาขายมากิน

ภาษาไทยใต้

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินเต็งกำเข้าไฮขาวหนา กินเต็งกำเข้านาขาวอ้อน

กินเต็งเข้าชอมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่
มัน

ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีน เฮขวัญกินแล้ว
ขวัญย้าตักยีย้อย ขวัญย้าช้อยย้าช้อยหนีหลาย

น้ำหูกย้าเข้าตักเส้าพะ น้ำต่าย้าเข้าตักเส้าเสื่อ
น้ำตาช้ายย้าเข้าไหลเข้าหา น้ำตาขาวย้าเข้าไหล
ตัก

ย้าไล่ลุงเสื่อตัก ย้าไล่ปกหัวขาว

ปั้นเจิ้งนี้ญั่งเฮามา ปั้นเจิ้งหน้าจิ้งมีดิน
จ้งหลิจจ้งไล่ป้อใจ จ้งหวาเลเนื่อ
เลามือขวัญสบจ้อง บ้องขวัญกินปานานา
ปือแมกก็เบาะวาล้าได้ก็กิน มาขวัญพวงแก้มกินปาง

ขวัญแก้มพวงก้างย้าตัก กักแขวเหญาแต่งเงิน

กักแขวเหญาแต่งกำ กาแขวพวงหล่าย้อม
จี้*

แขวตั้งถั่งตั้งแปนมา ขวัญกือแกกือแลลันไก

ขวัญไหลนอนตั้งต้อหมอน ขวัญนอนกกกอดญื่อ
ก็กิน

กินกอลูเลขวัญเอ้ย มากินเต็งขวัญ เต็งปกเต็ง
เผื่อน

เต็งเฮือนเต็งหย้าว ตั้งขวัญเจ้าป็น้องหว่าฝี่เฮือน
เหลียวกัน

มากินเต็งหน้าจ้วหัวอ้อน หน้าจ้วหัวงาม
กินเต็งเข้ากับเอือดบือเหลื่อ เข้ากับเกือบือเปือ
กินเต็งหมูเหญาอันตอจวง หมูหลวงอันตอหล่อง

กินทั้งคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินทั้งคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ้ม

กินทั้งข้าว(ที่)ช่อมขาว(จนเม็ด)ขาวใส กินไป(อ้อม
ถึง)ใจไป(อ้อมถึง)คอกอยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน เมื่อ
ขวัญกินแล้ว ขวัญอย่าทุกช้อยย้าโคก ขวัญอย่าชด
อย่าช้อยหนีหาย

น้ำหูกอย่าให้ตกใส่ปาก น้ำตาอย่าให้ตกใส่ฟูก
น้ำตาช้ายอย่าให้ไหลเข้าหา น้ำตาขาวอย่าให้
ไหลตก

หย่าไล่ไล่เสื่อ(ไว้)ทุกช้อย หย่าไล่โพกหัวด้วยผ้า(สี)
ขาว

พันตรงนี้ยังให้ยิ่งใหญ่ พันตรงหน้าจ้งมีกิน

จ้งจ้งได้พอใช้ จ้งเบิกบานนะเนื่อ

เชิญไปขวัญปากจ้อง ขวัญกินปลาในนา

พ่อแม่ก็บอกพูดตัวโตก็กิน มาขวัญพวงแก้ม(ที่)
กินเครื่องเช่น

ขวัญแก้มพวงคางอย่าทุกช้อย (ขวัญ)โคนใหญ่พัน
แต่ง(เสียม)เงิน

(ขวัญ)โคนพันแต่ง(เสียม)ทอง กาพันพวงดำ(ที่)
ย้อมจี

พันตั้ง(เรียง)ถั่งตั้งอ่อน(โยกไป)มา ขวัญคอก(ขวัญที่)
ลันไก

ขวัญหัวไหล่ทั้งที่นอนฟิงหมอน ขวัญนอนกกกอด
เนื้อก็กิน

กินเครื่องสู่ขวัญนะขวัญเอ้ย มากินทุกขวัญ (กิน)
บน(สำหรับเครื่องเช่น)บน(พาน)เผื่อน

(กิน)บนเรือนบนบ้าน ทั้งขวัญเจ้าพี่น้องญาติฝี่
เรือนเดียวกัน

มากินทั้งหน้าจ้วหัวอ่อน หน้าจ้วหัวงาม

กินทั้งข้าวกับพริกไม่เหลื่อ ข้าวกับเกลือไม่เปือ

กินทั้งหมู(ตัว)ใหญ่อันเท่าฉาง(ข้าว) หมูใหญ่(ตัว)
อันเท่ากะล่อม(ข้าว)

*"จี้" คือ ดันไม้ชนิดหนึ่ง นำไปเผาไฟให้ยางตก แล้วเอามาขัดฟันให้ฟันดำ

ภาษาไทยไชย

ปิ่นตองอันหมุเอ็ดเมืองวา แก้มหมูกาเสาชำมา
กินเต็งน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถวย

กินเต็งกับกำเข้าไฮขาวหนา กินเต็งกับกำเข้านา
ขาวอ้อน

เข้าหลอนหอมขาวอ้อนหวานมัน

ขวัญกินแล้วขวัญย้าดักยีย่อ ขวัญย้าช่อย้าช้อหนี
หลาย

นำหุย้าเข้าดักเส้าพะ นำต่าย้าเข้าดักเส้าเสือ
นำต่าย้าเข้าไหลเข้าหา ย้าไล่ทุ่งเสือดก

ย้าไล่ปกหัวขาว ปิ่นเจิ้งนี้ญั่งมา

ปิ่นเจิ้งหน้าจั่งมีดิน จังหลิจังไล่ปอใจ
มาขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

เลาเมื่อขวัญกำหล่นตีจาง ขวัญล้ากอกู้เกื้อ
แตงเลาเสื่อแปก่ากุ่มหัวก็กิน มาขวัญบ๊ะน้อยก็
กวง

ขวัญพวงนมพวงหลาฉิน เลียงลูลีเลียงเต้าเลียงจัว
เลียงจา

ขวัญเลียงจัวบือตาย ขวัญเลียงกว้ายบือหลอด
อู้ออดเสื่อแปก่ากุ่มหัวก็กิน มาขวัญอมไหลเหญา

ขวัญฮักแอ้อิมติ่ม ขวัญจับลุดิมัน จับล่างหลูแฮง

แกว่งหลาหลูญื่อ แดงละเสื่อแปแลห่มตัก

ก็กินชูเลขวัญเอ้ย เहांมากินเต็งขวัญ เต็งปกเต็ง
เผื่อน

เต็งเฮือนเต็งหย้าว เต็งเจ้าปิ่นองหวาผีเฮือนเหลียว
เขา

हांมาเต็งลุดา ญั่งสาวอุมปานไกมาหา ลุดาอุม
ป้านหมุมาสู่

อ้ายน้องบ้านช่วงหมุชุมหือเข้ากับเอือดบือเหลือ
หือเข้ากับเกือบือเปือ

ภาษาไทยมาตรฐาน

ปลิ้นท้องอันหมุท่าเมื่อวาน แก้มหมูที่ใส่ตะกร้ามา
กินทั้งน้ำต้ม(หมู)อันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)
แพไฟด้วย

กินทั้งกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินทั้งกับคำ
ข้าวนา(เม็ด)ขาวนุ้ม

ข้าวขาว(ที่)หอม(จนเม็ด)ขาวหวานมัน

ขวัญกินแล้วอย่าทุกข์โศก ขวัญอย่าขัดอย่าข้อง
หนึหาย

นำหุอย่าให้ตกใส่ปาก นำต่ายให้ตกใส่ปาก
นำต่ายอย่าให้ไหลเข้าหา อย่าได้ไล่เสือ(ไว้)
ทุกข์

อย่าได้โพกหัว(ด้วย)ผ้า(สี)ขาว พันตรงนี้ยังยั้ง
ใหญ่

พันตรงหน้าจจะมีกิน จังติจังได้พอใช้

มาขวัญกินแล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะขอเชิญขวัญอื่นต่อไป

เชิญไปขวัญท้ายทอยที่บาง ขวัญล้าคอกู้เกื้อ
แตงใส่เสื่อ(ผ้า)แพรคลุมหัวก็กิน มาขวัญล้นน้อยใน
คอก

ขวัญพวงนมพวงผ้าสะบายเลียงลูกริน(ไหล) เลียง
ลูกเลียงเต้าเลียงวัวเลียงจา

ขวัญเลียงวัวไม่ตาย ขวัญเลียงควายไม่ผอม
(ขวัญที่รู้จัก)สอด(ใส่)เสื่อ(ผ้า)แพรทางหัวก็กิน มา
ขวัญหัวไหลใหญ่

ขวัญรักแร้(ที่อยู่)ในที่)อับ ขวัญจับลูกติมันคง จับ
ร่างกายดูแข็งแรง

แกว่งผ้าสะพายเลียงลูกดูเนื้อ แดงใส่เสื่อ
แพรไว้ทุกข์

ก็กินเครื่องสู่ขวัญนะขวัญเอ้ย ให้มากินทุกขวัญ
(กิน)ทั้งบน(สำหรับเครื่องเช่น)บน(พาน)เผื่อน

(กิน)บนเรือนบนบ้าน ทุกเจ้าพี่น้องญาติพี่น้อง
เดียวกัน

ให้มาทั้งลุดา หมิงสาวอุมไกมาหา ลุดาอุมพาน
หมุมาสู่ขวัญ

พี่น้อง(ที่อยู่)หมู่บ้านเดียวกันหือข้าวกับพริกไม่
เหลือ หือข้าวกับเกลือไม่เปือ

ภาษาไทย

มากินเต็งหมูเหว้าอันตอจวง หัวหมูหลวงอันตอ
หล่อง

ปิ่นตองหมูเอ็ดเมืองวา แก้มหมูกาเสาช้ามา กินเต็ง
น้ำตมอันเส้าแล

ปู้แปอันเส้าถั่วย กินเต็งเหล้ากวานเจ็กมาขาย

เหล้ากวานไต้มาเก่า เหล้าหลอนตาเฮือมากิน

กินเต็งกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาว
อ้อน

เข้าหลอนหอมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มัน

ขวัญกินแล้วขวัญย้าตักยีย่อ ขวัญย้าข่อยย้าข้อหนี
หลาย

น้ำหูกย้าเฮ้ตักเส้าพะ น้ำตาหย้าเฮ้ตักเส้าเสื่อ
น้ำตาช้ายย้าเฮ้ไหลเข้าหา น้ำตาขาวย้าเฮ้ไหล
ตัก

ย้าไล่ทุ่งเสื่อตัก ย้าไล่ปกหัวขาว

ปิ่นเจิ้งนี้ญั่งมา ปิ่นเจิ้งหน่าญั่งมีดิน

จั่งหลี่จั่งไล่ปอใจ

มาขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญอยู่เอ็กอยู่อ่างอินางอานาง

ขวัญอยู่ล้าญู่ไหลกิมกวย กิมกวยซังงาจ้าง

กุงกว้างซังเบือนมน ขวัญเป็นกันมีจื่อ มีจื่ออันนง
เจียง

มีเสียงหันลุเต้า มากินเข้าหลายเล้าหลายหน่อแตน
ลาง

เอ๊ะกินกวางเต็งเมืองหลายก้า เอ๊ะกินน้ำเมืองลุม
ยีนเหิง

กินเต็งกอกชูขวัญเอ้ย เข้ามากินเต็งขวัญ เต็งปก
เต็งเผื่อน

เต็งเอือนเต็งหย้าว เต็งเจ้าปิ่นองมีเอือนเหลียวเขา
มากินเต็งญั่งสาวอัมปานไก่อมาหา ลุงตาหลาป้าน

ภาษาไทยมาตรฐาน

มากินทั้งหมู(ตัว)ใหญ่อันเท่าฉาง(ข้าว) หัวหมูใหญ่
อันเท่ากะล่อม(ข้าว)

ปลิ้นท้องหมู(ที่)ทำ(ไว้)เมื่อวาน แก้มหมูที่ใส่
ตะกร้ามา กินทั้งน้ำตม(หมู)อันใส่น้ำกิน
พลู(ที่จัด)เรียงอันใส่ถ้วย กินทั้งเหล้า(ที่)คนจีน
(เอา)มาขาย

เหล้า(ที่)คนไทย(เอา)มาค้า เหล้าขาวตราเรือ(เอา)
มา(ให้)กิน

กินทั้งกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
ขาว(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวขาว(ที่)ซ่อม(จนเม็ด)ขาวใส กินไป(อึดถึง)ใจ
ไป(อึดถึง)คอกอยู่มัน

ขวัญกินแล้วขวัญอย่าทุกซ่โสก ขวัญอย่าขัดอย่า
ข้องหนีหาย

น้ำหูกอย่าให้ตกใส่ปาก น้ำตาอย่าให้ตกใส่ฟูก
น้ำตาช้ายอย่าให้ไหลเข้าหา น้ำตาขาวอย่าให้ไหล
ตก

อย่าได้ใส่เสื่อ(ไว้)ทุกซ่ อย่าได้โพกหัว(ด้วยผ้า)(สี)
ขาว

พันตรงนี้ยังยิ่งใหญ่ พันตรงหนายังมีกิน
จั่งดีจั่งได้พอใช้

มาขวัญกินแล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะขอเชิญขวัญอื่นต่อไป

ขวัญอยู่อกอยู่รอบนอกห้องนางเรือนร่าง

ขวัญที่อยู่(ด้าน)ข้างอยู่ใกล้กลมกลึง กลมกลึงดัง
งาช้าง

หมนกกว้างดังเดือนกลม ขวัญเป็นคนมีชื่อ มีชื่อที่
นกเจียง

มีเสียงที่ลูกเต้า มากินข้าวหลายเล้าหลายกระสอบ
เพิ่ม(ใส่)ฉาง(ข้าว)

ออกกินกวางทุกเมืองหลายคำ ออกหากินน้ำ(บน)
เมืองแผ่นดิน(ทำให้)อายุยืนนาน

กินทั้งเครื่องสู่ขวัญขวัญเอ้ย ให้มากินทุกขวัญ (กิน
บน(สำหรับ)เครื่องเช่น)บน(พาน)เผื่อน

(กิน)บนเรือนบนบ้าน ทุกเจ้าพี่น้องมีเรือนเดียวกัน
มากินทั้ง(ของที่)หญิงสาวอัมพานไก่อมาหา ลุงตา

ภาษาไทยช่องภาษาไทยมาตรฐาน

หมาสู

อายน้องบ้านขวงหมูซุมหื้อเข้ากับเอือดบือเหลือ
หื้อเข้ากับเกือบือเปื้อ

มากินเต็งหมูเหญาอันตอจวง หมูลวงอันตอหล่อง

กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น จีปิ่นกินหมัดจู
อัน

กินเต็งน้ำต่มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย

กินเต็งกำเข้าไฮขาวหนา กินเต็งกำเข้านาขาวอ้อน

กินกับกำเข้าหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อย
มัน

ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ย็นนอนย็น เฮขวัญกินแล้ว

ขวัญกินแล้วขวัญย้าตักยีย่อ ขวัญย้าช่อย้าช้อหนี
หลาย

น้ำหุย้าเข้าตักเส้าพะ น้ำตาอย่าเข้าตักเส้าเสื่อ
น้ำตากอย้าเข้าตักเส้าเสื่อ เหือย้อยย็นช้าย้าเข้า
ไหลเข้าหา

น้ำตาขวอย้าเข้าไหลตัก ย้าไล่ทุ่งเสื่อตัก
ย้าไล่ปกหัวขาว ปันเจิ้งนี้ญั่งเข้ามา ปัน
เจิ้งหน้าจิ้งมีดิน

จ้งหลิจจ้งไล่ป้อใจ จ้งหาวเลเน้อ

มาขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ

เลาเมื่อขวัญดับตีแลงบ้อมอด ขวัญพวงปอดตีแลง
บือเบา

ขวัญหัวเจาหัวกือฮ้อว ฮาขวัญจางฮ้อวไล่ปอง

ขวัญจางปองไล่สิง ไล่สิงมานั่งมอง ไล่ของมาจิ้น
เฮือนหลายฮ่านก็กิน

ขวัญต็องน้อยสุปาปก ขวัญหมกหลวงสูเนานาตอ
แม

ช่อแขวงสองก็กิน ขวัญยู้กินเลี้ยงไก

(จัด)พานหมาสู

พี่น้อง(ที่อยู่)หมู่บ้านเดียวกันหื้อเข้ากับพริกไม้
เหลือ หื้อเข้ากับเกลือไม้เปื้อ

มากินทั้งหมูใหญ่อันเท่ากะล่อม(ข้าว)หมูใหญ่อัน
เท่าฉาง(ข้าว)

กินทั้งหัวทั้งหาง ทั้งคางทั้งลิ้น ฉีกปลิ้นกินหมด
ทุกอัน

กินทั้งน้ำต่ม(หมู)อันใส่นากิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)
แพอันใส่ถั่วย

กินทั้งกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
ขาว(เม็ด)ขาวนุ้ม

ข้าวขาว(ที่)ซ่อม(จนเม็ด)ขาวใส กินไป(อ้อมถึง)ใจ
ไป(อ้อมถึง)คอกอยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ย็นนอน(อายุ)ย็น
เมื่อขวัญกินแล้ว

ขวัญกินแล้วขวัญอย่าทุกซ้โสก ขวัญอย่าช้ออย่า
ช้องหนีหาย

น้ำหุหย้าให้ตักใส่ฟาก น้ำตาอย่าให้ตักใส่ฟูก

น้ำตากล่อย้าให้ตักใส่เสื่อ เหือย้อยย็น(ไหล
ด้าน)ช้ายอย้าให้ไหลเข้าหา

น้ำตาขวอย้าให้ไหลตัก อย่าได้ไล่เสื่อ(ไว้)ทุกซ้
อย่าได้โพกหัว(ด้วย)ผ้า(สี)ขาว พันตรงนี้ยังให้ยัง
ใหญ่ พันตรงหน้าจมีกิน

จตจจได้พอไซ จงเบิกบานนะเน้อ

มาขวัญกินแล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะขอเชิญขวัญอื่นต่อไป

เชิญไปขวัญดับอย่าตีแรงไม้ดับ ขวัญพวงปอดตี
แรงไม้เบา

ขวัญหัวใจหัวคอรู(จัก)ปรารถนา คือขวัญช่าง
ปรารถนาได้(สม)ปรารถนา

ขวัญช่างปรารถนาได้สิ่ง(ของ) ได้สิ่ง(ของ)มานั่ง
มอง ได้ของมาจน(เต็ม)เรือนหลายชั้นก็กิน

ขวัญท็องน้อยสู่(ที่ตั้ง)ครรภ ขวัญ(ที่)อ้วยวะเพศ
หญิงใหญ่สู่ในนาเท่าแม่

แคมผ่าวางสอง(ข้าง)ก็กิน ขวัญ(ที่)อยู่กินเลี้ยงไก

ภาษาไทยโซ่ง

ขวัญอยู่ปลายเลียงกว๊าย ขวัญสายหลายอยู่เอือนเลียงลู่

ขวัญปู่เข้ากอกำเลียงเอือน ก็กินกอลูเล่ขวัญเอ้ย

เข้ามากินเต็งขวัญ เต็งปกเต็งเผื่อน เต็งเอือนเต็ง
หย้าว

เต็งขวัญเจ้าปิ่น่องหว้าผีเอือนเหลียวเซา กินเต็ง
หน้าจั่วหัวอ่อน หน้าจั่วหัวงาม

กินเต็งหมูเหญาอันดอจวง กินเต็งหมูหลวงอัน
ดอหล่อง

ปิ่นต้อมหมูเอ็ดเมืองวา แก้มหมูกาเสาเข้ามา กิน
น้ำต้อมอันเส้าแล

ปู่แป้นเส้าถั่วย กินเต็งเหล่าเหือไหเหล่าถั่วย
หม่อ

เหล่าฮ่อหันมาขาย กินเต็งกับกำเข้าไอขาวหนา

กินกับกำเข้านาขาวฮ่อน เข้าซอมหลอนขาวเส้า

กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่มั่น ปิ่นโตนแก้วโตนมาอยู่ย็น
นอเย็นก็กิน

เฮขวัญกินแล้วขวัญย้าตักยีย่อ ขวัญย้าข่อยย้าข้อ
หนึหลาย

น้ำหุย้าเข้าตักเส้าพะ น้ำตาหย้าเข้าตักเส้าเสื่อ
น้ำตาซ่ายหย้าเข้าไหลเข้าหา น้ำตาขาวหย้าเข้าไหล
ตัก

ย้าไล่่งเสื่อตัก ย้าไล่ปกหัวขาว

ปิ่นเจิ้งนี้ญ้งมา ปิ่นเจิ้งหน้าญ้งมีดิน จังหลีจ้งไล่ปอ
ไจ้ จังหวาเลเนื้อขวัญเอ้ย

มาขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอญจียอเมื่อ

เลาเมื่อขวัญกิมโกยตีมัน ขวัญป่องแก่งลาซา
ขวัญป่องขามักมัน ขวัญป่องแก่งตีไปบือแปน

ขวัญป่องแก่งตีไปบือเหนือย กวัดแก่งเกาไปลวง

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขวัญอยู่ปลายเลียงควาย ขวัญสายผ้าสะพายเลียง
ลูกอยู่เรือนเลียงลูก

ขวัญปลุกข้าว(เป็น)กอกำเลียงเรือน ก็กินเครื่องสู่
ขวัญนะขวัญเอ้ย

ให้มากินทุกขวัญ (กิน)บน(สำหรับเครื่องเช่น)บน
(พาน)เผื่อน (กิน)บนเรือนบนบ้าน

ทุกขวัญ(ของ)เจ้าพี่น้องญาติพี่น้องเดียวกัน กิน
ทั้งหน้าจั่วหัวอ่อน หน้าจั่วหัวงาม

มากินทั้งหมูใหญ่อันเท่าจาง(ข้าว) กินทั้งหมูใหญ่
อันเท่ากะล่อมข้าว(ข้าว)

ปลิ้นท้องหมู(ที่)ทำ(ไว้)เมื่อวาน แก้มหมูที่ใส่
ตะกร้ามา กินน้ำต้อม(หมู)อันใส่น้ำกิน

พลู(ที่)จัดเรียงเป็น)แพอันใส่ถั่วย กินทั้งเหล่าเหือ
ไหเหล่าถั่วยหม่อ

เหล่า(ที่)คนจีนฮ่อหาบมาขาย กินทั้งกับคำข้าวไร
(เม็ด)ขาวใหญ่

กินกับคำข้าวนา(เม็ด)ขาวนุ่ม ข้าว(ที่)ซ้อม(จน
เม็ด)ขาวใส

กินไป(อิ่มถึง)ใจไป(อิ่มถึง)คอกอยู่มั่น เลียงร้ายเติบ
โตมาอยู่(อายุ)ย็นนอน(อายุ)ย็นก็กิน

เมื่อกินแล้วขวัญอย่าทุกขโศก ขวัญอย่าขัดอย่า
ข้องหนึหลาย

น้ำหุอย่าให้ตกใส่ปาก น้ำตาอย่าให้ตกใส่ปาก

น้ำตาซ่ายอย่าให้ไหลเข้าหา น้ำตาขาวอย่าให้ไหล
ตก

อย่าได้ใส่เสื้อ(ไว้)ทุกข อย่าได้โพกหัว(ด้วย)ผ้า(สี)
ขาว

พันตรงนี้ยังยิ่งใหญ่ พันตรงหน้ายังมีกิน จงติจงได้
พอใช้ จงเบิกบานนะเนื้อขวัญเอ้ย

มาขวัญกินแล้ว ร่างกายอันงดงามของหม่อขวัญ
ข้าพเจ้าจะขอเชิญขวัญอื่นต่อไป

เชิญไปขวัญสะโพกที่มัน(คง) ขวัญน่องแข็งแรง
ขวัญข้อเท้า(ที่)ชอบขยันเดิน ขวัญน่องที่(เดิน)ไป
ไม่อ่อน

ขวัญน่องที่(เดิน)ไปไม่เหนื่อย กวัดแก่งก้าว(เดิน)

ภาษาไทยโฉบ

ภาษาไทยมาตรฐาน

ตางก็กิน

ขวัญนิ้วตีนนิ้วมือชาวเงา ขวัญขวัญฝาดินฝามือชาว
นิ้ว

ซิบนิ้วเตงนับปี สีนัวเตงนับแกน ยอแขนขาวเตง
กอดหน้า

เข่านอนกอดลูกกันนอนแปง กอดลูกแปงผิวแปงเมีย
แปงนอนนาง

ก็กินแกงกอดชูขวัญเอ้ย เข้ามากินเตงขวัญ
เตงปกเตงเผื่อน เตงเหียนเตงหยั่ว ตังขวัญเจ้าพี่น้อง
หวาผีเหียนเหลียวเขากินมา

กินเตงหน้าจั่วหัวอ่อน หน้าจั่วหัวงาม กินเตงเช่า
กับเอือดบือเหลื่อ

กินเช่ากับเกือบือเปื้อ กินเตงหมูเหญออันตอ
จวง

กินเตงหมูหลวงอันตอหล่อง กินเตงหัวเตง
หาง

เตงก้างเตงลิ้น ปั้นกินเหม็ดจู้อัน กินเตงน้ำตมอัน
เส้าแล

ปู้แปอันเส้าถั่วย กินเตงหะก่ากอม กินเตงปู้จอม
ซัง

กินเตงเหล้ากวางเจ็กมาขาย เหล้ากวางโตมาก้า

เหล้าหลอนตาเอือมากิน กินเตงกับก่าเช่าไฮขาว
หนา

กินเตงกับก่าเช่านาขาวอ่อน เข้าชอมหลอนขาวเส้า

กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มั่น ปั้นโตนแก้วโตนมาอยู่ยีน
นอนยีน

เฮขวัญกินแล้ว ขวัญย้าตักยีย่อ ขวัญย้าข่อยย้าขอ
หนีหลาย

นำหุย้าเฮ้าตักเส้าพะ นำตาหย้าเฮ้าตักเส้าเสื่อ
นำตาช้ายย้าไล่ไหลเช่าหา นำตาขาวย้าไล่ไหลตัก

ย้าไล่ลุงเสื่อตัก ย้าไล่ปกหัวขาว

ไปทุกทางก็กิน

ขวัญนิ้วตีนนิ้วมียี่สิบงาม ขวัญฝาดินฝามือยี่สิบ
นิ้ว

สิบนิ้วทั้งนับปี สีนัวทั้งนับแกน ยกแขนขาวกอด
สะโพก

เข่านอนกอดลูกรักนอนรัก กอดลูกรักผิวรักเมีย
รักนอนข้าง

ก็กินกับเครื่องสูขวัญเอ้ย ให้มากินทุกขวัญ
(กิน)บน(สำหรับเครื่องเช่น)บน(พาน)เผื่อน (กิน)บน
เรือนบนบ้าน ทั้งขวัญเจ้าพี่น้องญาติผีเรือนเดียวกัน
มากิน

กินทั้งหน้าจั่วหัวอ่อน หน้าจั่วหัวงาม กินทั้งข้าว
กับพริกไม่เหลื่อ

กินข้าวกับเกลือไม่เปื้อ กินทั้งหมูใหญ่ตัวเท่าฉาง
(ข้าว)

กินทั้งหมู(ตัว)ใหญ่อันเท่ากะล่อม(ข้าว) กินทั้งหัว
ทั้งหาง

ทั้งคางทั้งลิ้น ปลิ้นกินหมดทุกอัน กินทั้งน้ำตม
(หมู)อันใส่น้ำกิน

พลู(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใส่ถ้วย กินทั้งหมากคำ
กลม กินทั้งพลูยอดร้าน

กินทั้งเหล้า(ที่)คนเจ็ก(เอา)มาขาย เหล้า(ที่)คน
ไทย(เอา)มาค้า

เหล้าขาวตราเรือ(ที่)นำ(มา)ให้(ให้)กิน กินทั้งกับคำ
ข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่

กินทั้งกับคำข้าวนา(เม็ด)ขาวนุ่ม ข้าว(ที่)ข้อม(จน
เม็ด)ขาวใส

กินไป(อ้อมถึง)ใจไป(อ้อมถึง)คอยู่มั่น เลี้ยงร่างกาย
เติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน (อายุ)ยีน

เมื่อขวัญกินแล้ว ขวัญอย่าทุกขโศก ขวัญอย่าขัด
อย่าข้องหนีหลาย

นำหูก้อยให้ตักใส่ปาก นำตาก้อยให้ตักใส่ปาก
นำตาช้ายอย่าได้ไหลเช่าหา นำตาขาวอย่าได้ไหล
ตัก

อย่าได้ใส่เสื้อ(ไว้)ทุกข์ อย่าได้โพกหัว(ด้วย)ผ้า(สี)

ภาษาไทยช่อง

ปันเจ็ญนี้ญั่งไล่มา ปันเจ็ญหน้าจ้งมีดิน จ้งหลิจ้งไล่
ปอไจ้ จ้งหวาเลเนื้อ
มาขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ

เลาเมื่อขวัญเอ็ดเอื้อยเอ็ดอีเฮือนปือเฮือนแมเฮือน
หย้าว

ขวัญเป็นสาวอยู่เฮือนเฮ็ดเฮ้ย เฮือนเอื้อยอ้ายเป็นไป
ปี่

อ้ออ้ายเป็นจำลูปนุหนองก็กิน ขวัญแต่เล็กกินแตง

ขวัญแต่แลงกินอ้อย ขวัญแต่น้อยนอนอุ้งกวหลา

ขวัญลุงตาเจ้าเข้าล้อมแม ปิตมอนล้อมแมเต้าล้อม
แมปามอนล้อมแม

ก็กินกิงกอลูเล่ขวัญเอ้ย เฮ้มากินเต็งขวัญ เต็ง
ปกเต็งเผื่อน เต็งเฮือนเต็งหย้าว

ดั่งขวัญเจ้าปี่น้องหว่าผีเฮือนเหลียวเซากินมา

กินเต็งหน้าจัวหัวฮ้อน หน้าจัวหัวงาม กินเต็งเข้า
กับเอ็ดบือเหลือ

เข้ากับเกือบือเมื่อ กินเต็งหมูเหญาอันตอ
จวง

กินเต็งหมูหลวงอันตอล่อง มากินเต็งหัวเต็ง
หาง

เต็งกางเต็งลัน ปันปอกกินหมัดจู้อัน มากินเต็งน้ำ
ต้มอันเส้าแล

ปู้แปอันเส้าถั่วย มากินเต็งเหล้าเหือไหเหล้าก่าย
หม่อ

เหล้าฮ่อหันมาขาย กินเต็งกับกำเข้าไฮขาว
หนา

กินเต็งกับกำเข้านาขาวฮ้อน ข้าวซ้อมหลอนขาว
เส้า

กินเมื่อเจาเมื่อกอยู่มั่น ปันโดนแก้วโดนมายู่มั่น
นอนเย็น

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขาว

พันตรงนี้ยังไต่ยิ่งใหญ่ พันตรงหน้าจ้งมีกิน จ้งดีจ้ง
ได้พอใช้ จ้งเบิกบานนะเนื้อ

มาขวัญกินแล้ว ร่างกายอั่นจงามของหม่อขวัญ
ข้าพเจ้าจะขอเชิญขวัญอื่นต่อไป

เชิญไปขวัญ(ที่)ทำฟี่ทำนอง(ที่)เรือนพ่อเรือนแม่
เรือนบ้าน

ขวัญ(ที่)เป็นสาวอยู่เรือนสุขสบาย เรือนฟี่พ่อเป็น
ผู้ฟี่

ฟี่พ่อเป็นที่รัก(ของ)น้องก็กิน ขวัญ(ตั้ง)แต่เล็กกิน
แตง

ขวัญ(ตั้ง)แต่แลงกินอ้อย ขวัญ(ตั้ง)แต่น้อยนอน
เปลในผ้าสะพายบ่าเลี้ยงลูก

ขวัญลุงตาเจ้าเข้าล้อมแม เก็บ(ใบ)หม่อนเลี้ยงแม่
ลูกเต้าล้อม แม่พา(ใบ)หม่อนล้อมแม

ก็กินกับเครื่องสู่ขวัญนะขวัญเอ้ย ให้มากินทุก
ขวัญ (กิน)บนสำหรับเครื่องเซ่นบนพานเผื่อน

(กิน)บนเรือนบนบ้าน

ทั้งขวัญเจ้าฟี่น้องญาติผีเรือนเดียวกันมากิน

กินทั้งหน้าจัวหัวฮ้อน หน้าจัวหัวงาม กินทั้งข้าว
กับพริกไม่เหลือ

ข้าวกับเกลือไม่เบือ กินทั้งหมู(ตัว)ใหญ่อันเท่าจวง
(ข้าว)

กินหมู(ตัว)ใหญ่ตัวอันเท่ากะล่อม(ข้าว) มากินทั้ง
หัวทั้งหาง

ทั้งคางทั้งลัน ปลิ้นปลอกกินหมดทุกอัน มากิน
น้ำต้ม(หมู)อันใส่นากิน

พลู(ที่จัด)เรียงอันใส่ถ้วย มากินทั้งเหล้าเหือไห
เหล้าถ่ายหม้อ

เหล้า(ที่)คนจีนฮ่อหาบมาขาย กินทั้งคำข้าวไร่
(เม็ด)ขาวใหญ่

กินทั้งกับคำข้าวนา(เม็ด)ขาวนุ่ม ข้าว(ที่)ซ้อม(จน
เม็ด)ขาวใส

กินไป(อิ่มถึง)ใจไป(อิ่มถึง)อยู่มั่น เลี้ยงร่างกายเติบโต
โตมาอยู่(อายุ)ยืนนอน(อายุ)ยืน

ภาษาไทยโซ่ง

เอกินแล้วขวัญย้าตักยีย่อ ขวัญย้าช่อย้าช้อหนี
หลาย

นำหูกีย้าเข้าตักเสาพะ นำตากีย้าเข้าตักเสาเสื่อ
นำตาช้ายย้าไหลเข้าหา นำตาชวาย้าไล่ไหลตัก

ย้าไล่ทุ่งเสื่อตัก ย้าไล่ปกหัวขาว

มาป็นเจิ้งนี้ญั่งไล่มา เจิ้งหน้าญั่งไล่มีดิน จังหลิจัง
ไล่ป้อใจ

จังหวาเลเนื่อ มาขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอญจียอ
เมือ

เสาเมือป้อลอุเอ็ดญื่อนาเอือนเผื่อนเข้า

เอ็ดเต้าเอ็ดฮานตักยากก็ฮาลៃหลายปี มีหลายเข้า
เหล่าหลายกวต

จูปีญั่งยูมา จูฟ้าญั่งยูหลี มาป็นนี้ยูเจื่อนเบือนฮ้าย

ฮ้ายเจ็บอาบน้ำบือเย็น เสนฟอนบือหอม

ญั่งกมหน้าเมือสู่ตัก หลับตาเมือสู่ล่ำสู่สิง

เขาญั่งไล่ถ่มกวางวางไวหลายมีอวาเวน

เขาญั่งไล่มือมาไล่มือหลี เขาเอาขึ้นสู่ปานเสามวน

สุเอือนเสาก่น จั้งหือหมะปู้มาส่งองผู้องโต
องไต่องมอญั่งฮัก ญั่งเป้งถ่ายเสื่อตีหวิหัวเกียวกู้

บาทจางย่างเปียงมาสู่ปานเสนหลูตามเป็นเสนขึ้น

เจื่อนี้ก็ฮาลៃล่อมแล็บเจ็บง่า เจื่อนี้ฮ้ายนองปานช่วง
หมูซุม

กะผู้เป็นลูงเป็นตา กะผู้เป็นญั่งเป็นสาว ก้าวกะ
เขาหย่านขวัญน้องขวัญนง

ขวัญเอื้อยขวัญปีขวัญลูงขวัญหลาน ตึงหย่านผิเอือน

ภาษาไทยมาตรฐาน

เมื่อขวัญกินแล้วอย่าทุกขโศก ขวัญอย่าชดอย่า
ช้องหนีหาย

นำหูกีย้าให้ตักใส่ปาก นำตากีย้าให้ตักใส่ปาก
นำตาช้ายย้าไหลเข้าหา นำตาชวอย้าไล่ไหล
ตัก

อย่าไล่ทุ่งเสื่อ(ไว้)ทุกข อย่าได้โพกหัว(ด้วย)ผ้า(สี)
ขาว

มาพันตรงนี้ยังไต่ยิ่งใหญ่ พันตรงหน้ายังไล่มีกิน
จงติจงได้พอใช้

จงเบิกบานนะเนื่อ มาขวัญกินแล้ว ร่างกายอัน
งดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะขอเชิญขวัญอื่นต่อ
ไป

เชิญไป(ขวัญ)พ่อลูกทำเนื่อนาเรือน(นาสำหรับ
เครื่องเช่นพาน)เผื่อน(วางด้วย)ข้าว

ทำลูกเต้าทำงานทุกขียากก็คือได้หลายปี มี(นา)
ข้าวมาก(มี)เหล่าหลายขวด

ทุกปียังอยู่ยิ่งใหญ่ ทุกฟ้ายังอยู่ดี มาป็นนี้อยู่ไม่ดี
เดือนร้าย

(เคราะห์)ร้ายเจ็บอาบน้ำไม่เย็น เช่นผี(แล้วก็ยัง)
ไม่หาย

ยังก้มหน้าไปสู่ญาติที่ตายไปแล้ว หลับตาไปสู่(ผี)
ด้าสู่ตระกูล

เขายังไต่ทั้งขว้างวางไว(เป็น)เวลาหลายวัน

เขายังไต่เวลายิ่งใหญ่เวลาดี เขา(เชิญ)เอาขึ้นสู่
บ้านเสา(กะล่อหอง)ด้วยความยินดี

สู่เรือนเสาเอก จั้งหือหมากพลูมาส่งหมอผู้ทำพิธี
หมอพิธียังรัก ยังรักเปลี่ยนเสื่อตีหวิหัว(ผม)เกลี้ยง
เกลา

เท้า(ของ)หมอพิธีเดิน(บน)แผ่นดินมา(เพื่อทำพิธี)
จัดพานเช่นตุรายมนต์เป็น(พิธี)เช่นขึ้น

เวลานี้ก็คือได้ล้มเจ็บตาย เวลานี้พื่อน้อง(ที่อยู่)หมู่
บ้านเดียวกัน

กับผู้เป็นลูงเป็นตา กับผู้เป็นหญิงเป็นสาว (พูด)
กล่าวกับเขากลัว(ว่า)ขวัญน้องขวัญนง

ขวัญพี่ขวัญพี่ขวัญลูกขวัญหลาน ทั้งกลัว(ขวัญ

ภาษาไทยโขง

เหลียวเขา

หย่านมะเถ่ามะแก๋ มะมันมะยีน ญิงสาวจึงไล่อุ้ม
ป่านไก่อมาหา

ลุงตาบั้งไล่หลาป่านหมูมาสู้อ้ายน้องบ้านช่วงหมู
ชุมญั่งหื้อเข้ากับเอือดบือเหลือ

หื้อเข้ากับเกือบือเบือ มาเป็นปวงสูเข้าสูขวัญเฮ่ากะ
น้องกะนุงกะเอื้อยกะปี

หมูหว่าผีเขือนเหลียวเขาแล้ว จิเฮ่าหลีเล่เนื้อกาน
นี้หนะ

อยู่หลีมีแองเถ่าแก่มันยีน อ้ายย่าเหินเขินย้าฮู้ จวบ
ป่องฮู้สูป่องหลีกานนี้หนะ

ภาษาไทยมาตรฐาน

ของญาติ)ผีเรือนเดียวกัน

กลัวไม่เผ่าไม่แก๋ ไม่มั่นไม่ยีน หญิงสาวจึงไล่อุ้ม
พานไก่อมาหา

ลุงตาบั้งได้(จัด)สำหรับอาหารพานหมูมาสู่อ
พี่น้องบ้านที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันยังได้ห่อข้าวกับ
:หริกไม่เหลือ

ห่อข้าวกับเกลือไม่เบือ มาเป็นสิ่งของ(เพื่อ)สู่ข้าวสู่
ขวัญให้กับน้องกับนุงกับพี่กับพี่

หมูญาติผีเรือนเดียวกันแล้ว จะให้ดินะเนื้อครั้งนี้
นะ

อยู่ดีมีแรงเผ่าแก่มันยีน (เรื่อง)ร้ายอย่าเหิน(เรื่อง
ทุกข์)เข็ญ(ใจ)อย่ารู้ ประสบข่องรู้สู้องคิดครั้งนี้

กวีนิพนธ์เขี้ยวหล่ง
(บทเรีอกขวัญหล่ง)

ผู้ให้ข้อมูล นายผล เฝ้ามั่น อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2543

ภาษาไทยช่อง

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทใต้เว็นเจ็บเว็นฮ้าย)

บือกำวบือฮู้จักหน้า บือวบบือฮู้จักจือกำเปา
เจ้าเสื่อ
เสื่อกำบางเต่าภูมินี้เนื้อ เจ้าเสื่ออยู่เอือนมุ้งหนา
กวานกำมุงถี้
ฮู้หลือฮาเป็นยะ ปะหลั่นนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็น
มือเปา
เป็นเหาเป็นมือกำ ฆิบกำมั่งสายจาง กางกั้นมั่ง
สายเต่า
ตื่นเจ้าใส่ฝนหลาย ใส่ร้ายใส่ฝนแหลด ใส่ฮ้าย
แต่ดักกิ่งหลาง

(บทเรีอกขวัญ)

ขวัญญั่งอันยอนยอน ขวัญญั่งออนย้อยย้อย
ขวัญอันเข้าปีบาง
ขวัญหล่งเข้าปีตาตาง ฮางเจ้าไปหลั่นนอน ขวัญญั่ง
อ้อนไปกึ่งเสียวเจ้า

ขวัญญั่งไปหล่งอยู่หนึ่งเสื่อโดนน้ำหับปา ขวัญญั่งไป
หล่งอยู่หนึ่งเสื่อโดนน้ำหับเข้า
ขวัญญั่งไปอยู่หนึ่งเสื่อโดนน้ำเปาะเหลื่อง ขวัญญั่งไป
หล่งอยู่หนึ่งเสื่อโดนน้ำเปาะเหลื่อง
เสื่อได้เขียนบุชาเทวดาต้นไม้เหญาเลาแล้ย มะ
เฮียะขวัญนี้ขวัญมะฮู้จักมากี้

ไม่กล่าวไม่รู้จักหน้า ไม่พูดไม่รู้จักชื่อคำ
ประกาศ(ของ)เจ้าเสื่อ
(เจ้า)เสื่อกำบาง* เฒ่าภูมินี้เนื้อ เจ้าเสื่ออยู่เรือน
มุ้งหนา หน้ำคามุงถี้
อยู่ดีซ่างเป็นยาก พา(หัว)ลงนอนเป็นร้าย เป็น
ร้ายเป็นเวลาเช้า
เป็นเหงาเป็นเวลาค่ำ สิบคำยังร้องคราง กลาง
คืนยังร้องบ่น
ตื่นเช้าใช้ฝนมาก ใช้สายใช้ฝนแดด ใช้ร้ายจับ
ตัวแล้ว

ขวัญยังวนยอกยอน ขวัญยังอาลัยอาวรณ์
ขวัญวนเข้า(ใน)ป่าไผ่บง
ขวัญหล่งเข้า(ใน)ป่าโสน ห้าง(ร่าง)เจ้า(เสื่อ)ไป
(ขณะเอา)หัว(ลง)นอน ขวัญยังอ้อน(ทิ้ง)ไปจาก
ตัวเจ้า

ขวัญยังไปหล่งอยู่ที่เสื่อตัว(ที่ใส่ดัก)น้ำหับปลา ขวัญ
ยังไปหล่งอยู่ที่เสื่อตัว(ที่ใส่ดัก)น้ำหับข้าว
ขวัญยังไปหล่งอยู่ที่เสื่อตัวสวย(มี)ดอก(สี)เหลื่อง
ขวัญยังไปหล่งอยู่ที่เสื่อตัวสวย(ลาย)ดอกไม้
เสื่อ(ตัวที่อยู่)ใต้ร่ม(ต้นไม้)บุชาเทวดา(ที่)ต้นไม้
ใหญ่โดนะ ไม่เรียกขวัญ(มา)นี้ขวัญไม่รู้จัก(กลับ)
มา(ทางไหน)นะสิ

* "เสื่อกำบาง" ใช้หน้าหน้าชื่อเจ้าเสื่อที่เป็นผู้หญิง แต่ถ้าเจ้าเสื่อเป็นผู้ชายจะใช้คำนำหน้าชื่อว่า "เสื่อบาน
กวาน...(ชื่อ)"

ภาษาไทโซ่ง

ภาษาไทยมาตรฐาน

มะหาขวัญมะฮู้จักต่างเค้า อยู่เมืองบนใต้หลาวมา
เนื้อขวัญเย้ย

อยู่ทางหาใต้เหม๊ะ อยู่เข้าบ้านแล้วใต้ต่างมา
ขวัญมะมาเวนนี่ขวัญจำ

ขวัญจิดำเวนมหาขวัญหลง ขวัญหลงหนึ่งเมืองปง
ตักน้ำก้ำก้ำอ่าวถึงเอือน

ลูกมาหนึ่งตวนหลินไม้ไหล ไต่มาหนึ่งตวนหลินไม้
สา

มาเข้าวังหมอลา มาเข้าสาหมอส่อน มาเข้าจอน
ตาถืหมอลา อู๋มาขวัญเย้ย (หมอลขวัญยกสวิงทำ
ทำช้อนขวัญ)

ขวัญญั่งลานญั่งหลง ขวัญญั่งซงญั่งเซียน ขวัญ
ญั่งไปหลงหนึ่งภูเขาทองหลวงเก่าเฮาเลาเล่เขาภู
ทองเก่ากั้นก่ายเลาเล่

เฮียะขวัญมะเฮียะเป่า เลาขวัญมะเลาหลาย กวง
อู๋* ญั่งมีเข้ากัปปา

กวงหลาญั่งมีเข้ากัปปา เข้ากัปปาโกมาหา เข้ากัปปา
ปาโตมันมาดอย

วังมาหาสามาส่อนจอนมาตัก เสือหลี่เสือปี่ฮักลูก
หลานฮักมาหา

ลาหลี่เสือลูเบ็งหลานเบ็งมาดอย เสือแต่น้อยมา
ดอยหาขวัญฮีเนื้อ อู๋มาขวัญเย้ย (หมอลขวัญยก
สวิงทำทำช้อนขวัญ)

ขวัญญั่งลานญั่งหลง ขวัญญั่งซงญั่งเซียน ขวัญ
ญั่งไปหลงอยู่หนึ่งหนองกะหลี่หลวงเก่าเฮาเลาเล่

นาบ้านเก่ากั้นก่ายเลาเล่ เฮียะขวัญมะเฮียะเป่า
เลาขวัญมะเลาหลาย

กวงอู๋ญั่งมีเข้ากัปปา กวงหลาญั่งมีเข้ากัปปา เข้า
กัปปาโกมาหา

เข้ากัปปาโตมันมาดอย วังมาหาสามาส่อนจอนมา
ตัก

ไม่หาขวัญไม่รู้จักทางกลับ อยู่เมืองบน(ฟ้าให้
เดิน)ใต้ดาวมาเนื้อขวัญเย้ย

อยู่กลางอากาศ(ให้เดิน)ใต้หมอก อยู่ท้ายบ้าน
แล้ว(ให้เดิน)ใต้ทางมา ขวัญไม่มาวันนี้ขวัญโง่

ขวัญจะรอวันใหม่ขวัญหลง ขวัญหลง(อยู่)ที่เมือง
(ป่า)ไผ่บง ตกน้ำ(ตอน)ค่ำค่ำ(จึง)คิดถึงเรือน

เดินมาที่คบไฟไม้ไหล (เดิน)ไต่มาที่คบไฟไม้
ไผ่

มาเข้าสวิง(ของ)หมอลา(ขวัญ) มาเข้าสวิง(ของ)
หมอลชอน(ขวัญ) มาเข้าชอน(สวิง)ตาถื(ของ)หมอล
(ชอน)เอา(ขวัญ) อู๋มาขวัญเย้ย

ขวัญยังลานยังหลง ขวัญยังงยังวนเวียน ขวัญ
ยังไปหลงที่ภูเขาทองหลวงกล้า(ของ)เรา(ที่)โดนะ
เขาภูทองเก่าคน(เดิน)ผ่าน(ที่)โดนะ

เรียกขวัญไม่เรียกเปลา บอกขวัญไม่บอกมาก ใน
ห่อผ้ายังมีข้าวกับปลา

ในห่อผ้าสะพายยังมีข้าวกับไก่ ข้าวกับไก่มาหา
(ขวัญ) ข้าวกับปลาตัวมันมาตาม(ขวัญ)

วังมาหาสวิงมาชอน(มา)ชอนมาตัก เสือดีเสือพี่รัก
ลูกรักหลานฮักมาหา

ราศรีเสือลูกรักหลานรักมาตาม(ขวัญ) เสือ(ตั้ง)แต่น้อย** มาตามหาขวัญนี่นะ อู๋มาขวัญเย้ย

ขวัญยังลานยังหลง ขวัญยังงยังวนเวียน ขวัญ
ยังไปหลงอยู่ที่หนองกะหลี่หลวงกล้า(ของเราที่)โดนะ

นาบ้านเก่าคน(เดิน)ผ่าน(ที่)โดนะ เรียกขวัญไม่
เรียกเปลา บอกขวัญไม่บอกมาก

ในห่อผ้ายังมีข้าวกับปลา ในห่อผ้าสะพายยังมี
ข้าวกับไก่ ข้าวกับไก่มาหา(ขวัญ)

ข้าวกับปลาตัวมันมาตาม(ขวัญ) วังมาหาสวิงมา
ชอน(มา)ชอนมาตัก

* "อู๋" หมายถึง เปล ในที่นี้หมายถึงห่อผ้า

** "ตั้งแต่ยังน้อย หมายถึง ตั้งแต่ยังเด็ก

ภาษาไทยโซ่ง

เสื่อหลีเสื่อปี้ฮักลูกหลานฮักมาหา ลาหลิเสื่อลู
แปงหลานแปงมาตอย

เสื่อแต่น้อยมาตอยหาขวัญฮิเนื้อ ฮู้มาขวัญเย้ย
(หมอลขวัญยกสวิงทำท่าซ้องขวัญ)

ขวัญญั่งลานญั่งหลง ขวัญญั่งซงญั่งเขียน ขวัญ
ญั่งมาหลงยู่หนึ่งบ้านเขาย้อยหลวงกำเฮาเล่าเล่า

ตลาดนัดเขาย้อยเก่ากันกำเฮาเล่าขวัญเอ้ย เอียะ
ขวัญมะเอียะเป่า

เลาขวัญมะเลาหลาย กวงอู๋ญั่งมีเข้ากับป่า
กวงหลานญั่งมีเข้ากับไก่ เข้ากับไก่มาหา เข้ากับ
ป่าโตมันมาตอย

วังมาหาสามาส่อนจ้อนมาตัก เสื่อหลีเสื่อปี้ฮักลูก
หลานฮักมาหา

ลาหลิเสื่อลูแปงหลานแปงมาตอย เสื่อแต่น้อยมา
ตอยหาขวัญฮิเนื้อ ฮู้มาขวัญเย้ย (หมอลขวัญยก
สวิงทำท่าซ้องขวัญ)

ขวัญญั่งลานญั่งหลง ขวัญญั่งซงญั่งเขียน ขวัญ
มาหลงยู่หนึ่งบ้านเขาย้อยสี่แยกวัดยางเก่ากันกำ
เฮาเล่าขวัญเอ้ย

เอียะขวัญมะเอียะเป่า เลาขวัญมะเลาหลาย กวง
อู๋ญั่งมีเข้ากับป่า

กวงหลานญั่งมีเข้ากับไก่ เข้ากับไก่มาหา เข้ากับ
ป่าโตมันมาตอย

วังมาหาสามาส่อนจ้อนมาตัก เสื่อหลีเสื่อปี้ฮักลูก
หลานฮักมาหา

ลาหลิเสื่อลูแปงหลานแปงมาตอย เสื่อแต่น้อยมา
ตอยหาขวัญฮิเนื้อ ฮู้มาขวัญเย้ย (หมอลขวัญยก
สวิงทำท่าซ้องขวัญ)

ขวัญญั่งลานญั่งหลง ขวัญญั่งซงญั่งเขียน ขวัญ
ญั่งไปหลงยู่หนึ่งลำจองฮองเฮว ลำแอ่วนอนหลิน
เล่าเล่าขวัญเอ้ย

ป่าชาบ้านเขาย้อยหนองกันเก่ากันกำเฮาเล่า ยู่
หนึ่งปอเอ๊ะเนื้อก่องจำกิงเล่าเล่า

ภาษาไทยมาตรฐาน

เสื่อดีเสื่อฝรักลูกหลานฮักมาหา ราศรีเสื่อลูก
รักหลานรักมาตาม(ขวัญ)

เสื่อ(ตั้ง)แต่น้อยมาตามหาขวัญนี้เนื้อ ฮู้มาขวัญ
เย้ย

ขวัญยังลานยังหลง ขวัญยังงยังวนเวียน ขวัญ
ยังมาหลงอยู่ที่บ้านเขาย้อยหลวงกล้า(ของ)เรา(ผู้)
ไฉนะ

ตลาดนัดเขาย้อยเก่าคน(เดิน)ผ่าน(ที่)ไฉนะขวัญ
เอ้ย เรียกขวัญไม่เรียกเปล่า

บอกขวัญไม่บอกมาก ในห่อผ้ายังมีข้าวกับปลา
ในห่อผ้าสะพายยังมีข้าวกับไก่ ข้าวกับไก่มาหา
(ขวัญ) ข้าวกับปลาตัวมันมาตาม(ขวัญ)

วังมาหาสวิงมาซ้อง(มา)ซ้องมาตัก เสื่อดีเสื่อฝรัก
ลูกหลานรักมาหา

ราศรีเสื่อลูกหลานรักมาตาม(ขวัญ) เสื่อ(ตั้ง)แต
่น้อยมาตามหาขวัญนี้เนื้อ ฮู้มาขวัญเอ้ย

ขวัญยังลานยังหลง ขวัญยังงยังวนเวียน ขวัญ
มาหลงอยู่ที่บ้านเขาย้อยสี่แยกวัดยางเก่าคน(เดิน)
ผ่าน(ที่)ไฉนะขวัญเอ้ย

เรียกขวัญไม่เรียกเปล่า บอกขวัญไม่บอกมากใน
ห่อผ้ายังมีข้าวกับปลา

ในห่อผ้าสะพายยังมีข้าวกับไก่ ข้าวกับไก่มาหา
(ขวัญ) ข้าวกับปลาตัวมันมาตาม(ขวัญ)

วังมาหาสวิงมาซ้อง(มา)ซ้องมาตัก เสื่อดีเสื่อฝรัก
ลูกหลานรักมาหา

ราศรีเสื่อลูกหลานรักมาตาม(ขวัญ) เสื่อ(ตั้ง)แต
่น้อยมาตามหาขวัญนี้เนื้อ ฮู้มาขวัญเอ้ย

ขวัญยังลานยังหลง ขวัญยังงยังวนเวียน ขวัญ
ยังไปหลงอยู่ที่ผีดำ(ที่อยู่)บ้านในป่าช้า ผีดำ...
นอนดิน(ผู้)ไฉนะขวัญเอ้ย

ป่าช้าบ้านเขาย้อยหนองคันเก่าคน(เดิน)ผ่าน(ที่)
ไฉนะ อยู่ที่พักออก(ให้)เนื้อกำเนิดร่างกาย(ผู้)ไฉ
นะ

ภาษาไทยช่อง

ขวัญยังไปหลงอยู่แหมเอื้อะเนื่อกำก่องจำกึ่งเลาเล่

เฮียะขวัญมะเฮียะเป่า เลาขวัญมะเลาหลาย กวงอุ
ญังมีเข้ากับปา

กวงหลาญังมีเข้ากับไก่ เข้ากับไก่อมาหา เข้ากับ
ปาโตมันมาตอย

วังมาหาสามาส่อนจ้อนมาตัก เสือหลิเสือบักลุลัก
หลานอีกมาหา

ลาหลิเสือบักเบ้งหลานเบ้งมาตอย เสือแต่น้อยมา
ตอยหาขวัญอีเนื่อ อูมาขวัญเย้ย (หมอขวัญยก
สวิงทำท่าชวนขวัญ)

ขวัญเฒ่าภูมิมาเรือนแล้วว่า (เสียงคนที่อยู่เรือน
ตอบว่า “ขวัญมาแล้ว”)

เออ หมอหลวงเสี่ยขวัญเข้า หมอเฒ่าเสี่ยขวัญหัว
เสี่ยขวัญหัวมาหาญาญัก

ลักขวัญหัวมาหาญาญะเสี่ย เสี่ยขวัญหัวมาหาญา
ญาง

ไต่ต้างหลวงต้างเบี่ยงมาบ้าน หว่านเสียงน้อย
เสียงอ่อนมาเขื่อนแล้วน้อตี้นี้หนะ

ขวัญมาเขื่อนหย่าเอื่อมหน้า เข้าส่วมหย่าเอื่อม
นอน

จิงหลิตสลักกิ่นหอกก้อยถ้ายู่ ถ่ากินเข้ากับไก่อหมอ
หา

ถ่ากินเข้ากับปาโตมันมาตอย ขวัญมาเขื่อนหย่า
แล้วน้อ

ถ่าจี้เหล่าขวัญกิ่นหนึ่งทางเสาะหย่านแต่ลั่วขวัญจี้
ปาง

จี้เหล่ากิ่นหนึ่งทางต้างหย่านแต่ลั่วขวัญจี้แป่ว ฮอด
เขื่อนจิงมาแกว

ฮอดกวี่จิงมาไสเสาบ้านบมหนา เสาฟาบมนัก
ไสต่อหน้าต่อตักตันติดาเห็นอีเนื่อขวัญเย้ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขวัญยังไปหลงอยู่(ที่)แหมออก(ให้)เนื่อกำเนิดร่าง
กาย(ที่)โดนะ

เรียกขวัญไม่เรียกเป่า บอกขวัญไม่บอกมากใน
ห่อผ้ายังมีข้าวกับปลา

ในห่อผ้าสะพายยังมีข้าวกับไก่ ข้าวกับไก่อมาหา
(ขวัญ) ข้าวกับปลาตัวมันมาตาม(ขวัญ)

วังมาหาสวิงมาซ้อน(มา)ซ้อนมาตัก เสือดีเสือบัก
ลูลักหลานรักมาหา

ราตรีเสือบักลูลักหลานรักมาตาม(ขวัญ) เสือ(ตั้ง)แต่
น้อยมาตามหาขวัญนี้เนื่อ อูมาขวัญเย้ย

ขวัญเฒ่าภูมิมาเรือนแล้วหรือยัง

เออ หมอใหญ่สะพายขวัญเข้า หมอเฒ่าสะพาย
ขวัญหัว สะพายขวัญหัวมาสนหนัก

ดักขวัญหัวมาอย่างอ่อนเปลี้ย สะพายขวัญหัวมา
ตลอดทาง

(เดิน)ไต่ทางใหญ่ทางเรียบ(กลับ)มาบ้าน ส่งเสียง
น้อย(ส่ง)เสียงอ่อน(หวาน)มาเรือนแล้วนะที่นี้เนื่อ

ขวัญ(กลับ)มาเรือน(แล้ว)อย่าแสนงอน เข้าบ้าน
อย่าเอาแต่นอน

จิงกระโดดขึ้นห่อ(หมอ)คอยรอ(ขวัญ)อยู่ รอ(คอย)
กินข้าวกับไก่(ของ)หมอ(เอามา)หา(ขวัญ)

รอ(คอย)กินข้าวกับปลาตัวมันมาตาม(หาขวัญ)
ขวัญมาเรือน(มา)บ้านแล้วนะ

รอ(คอย)จะให้ลูลักขวัญกิ่นที่กลางตรอกกลัว(ว่า)แต่
ลูลักขวัญจะอำพราง

จะให้กิ่นที่กลางทางกลัว(ว่า)แต่ลูลักขวัญจะโกหก
(มา)ถึง(ที่)เรือนจิงมาแก่(ห่อผ้า)

(มา)ถึง(ที่)เรือนจิงมาไข(เปิดหีบออก)ใส่พานอัน
ใหญ่ ใส่ผ้าผืนหนัก ไข(เปิดออก)ต่อหน้าต่อตัก

ใกล้ตัวตาเห็นนี้เนื่อขวัญเย้ย

กรวามแบ่งขวัญเล็กน้อย
(บททำขวัญเด็กน้อย)

ผู้ให้ข้อมูล นายผล เฝ้ามั่น อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 5 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2543

ภาษาไทยช่อง

(บทใต้เรือนเจ็บเร็นฮ้าย)

เออ มะห่าวบือจิ้น เอ็มฮู้เอ็มเต่าเอ็มนายเอ็ม
ย่าจู้จู้กิน
มีเขามีสมาแบ่งเช่าแบ่งขวัญฮื้อน้อยตุลย์* เอ้ย

มะก่าวมะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจื่อคำเปาเจ้าเสื้อ
ไ้อับานกวานตุลย์นี้เนื้อ
เจ้าเสื้ออยู่เรือนมุงหนา กวานกามุงถี่ ยู่หลือฮา
เป็นยะ ปะหลั่นนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็นมือเจ้า
เป็นหาเป็นมือก่า
ซิบก่าญั่งสายจ้าง กางกิ่นญั่งสายเต่า ตื่นเจ้าใส่
สนหลาย
ใส่จ้ายใส่สนแหลด ใส่ฮ้ายเต็ดกึ่งกลาง นอนเตง
เอือนญินแต่เสียงจ้าง
เสียงจ้างดอหวางหวาเอือนหย้าว ช่างปิกกายญิน
นง
ช่างแบ่งกายญินหลี่ น้ำลายมะไปเจากิน เข้าเก็ง
น้ำมะไปเจากิน

(บทปลอบขวัญ)

เออ สามซิบมึงเอ๊ะตันขวัญเช่า สามซิบเจ้า
หน้าไกขวัญยีน
ขวัญเต็งกินเอ๊ะล่อมเบือนเก้า ขวัญเอ๊ะมือเจ้า
ล่อมเบือนมน

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทเริ่มต้น)

เออ ไม่แข็งแรงไม่(สด)ขึ้น ย่ายายแม่ยาย
แม่มามีผู้ทุกคน
มีข้าวมีไข่มาทำ(ขวัญ)เข้า(มา)ทำขวัญ(ให้)นี้เนื้อ
ตุลย์เอ้ย
ไม่กล่าวไม่รู้จักหน้า ไม่พูดไม่รู้จักชื่อคำเปาเจ้า
เสื้อไ้อับานท่านตุลย์นี้เนื้อ
เจ้าเสื้ออยู่เรือนมุงหนา ญ้าคามุงถี่ อยู่ดีช่าง
เป็นยาก พาหั่ว(ลง)นอนเป็นร้าย เป็นร้ายเป็น
เวลาเข้า เป็นเหงาเป็นเวลาค่า
สิบค้าย้องคราง กลางคืนยังร้องบ่น ตื่นเข้าใช้
ฝนมาก
สายสายไขฝนแดด ไขร้ายจับตัวแล้ว นอนบน
เรือน(ได้)ยินเสียงแต่เสียง(ร้อง)คราง
เสียง(ร้อง)ครางละเมอ(อยู่บน)เรือนหย้าว หาย
พลิก(ร่าง)กายแข็งแรง
หายทำขวัญ(ร่าง)กายยีนดี น้ำลายไม่ไผ่ใจกลืน
ข้าวกับน้ำไม่ไผ่ใจกิน

เออ สามสิบมึงออกรวม(ที่)ขวัญข้าว
สามสิบเจ้า(ขวัญ)หน้าไกขวัญ(อายุ)ยีน
ขวัญทั้ง(หมดให้กลับ)คืนออกล่อมเดือนเก้า
ขวัญออกเวลาเข้าล่อมเดือนกลม

* ตุลย์ คือชื่อของเด็กที่ป่วย

ภาษาไทยโซ่ง

ภาษาไทยมาตรฐาน

เกิดเป็นก้นจิ้งมีจื่อหนึ่งนกเงือก มีเสียงหนึ่ง
 ลูเต้า
 เอ๊ะกินเข้าหลายเล้าหลายหน่อแดนสาธ เอ๊ะกิน
 กวางเมืองวาเข้าก้า
 เอ๊ะกินน้ำบ่อชายาฮีน
 ขวัญเป็นกีกชังซุมเข้ากีกินเนื้อขวัญเอ้ย (หมอ
 ขวัญกล่าวถึงตรงนี้หีบข้าวกับไขวางลงที่หน้าผาก
 ของเด็ก)
 ขวัญเป็นเห้าซังจอมแห แอแซหน้าเบือนปอง
 หล่องแหล่งขวัญผู้แมลงขวัญเอ้ย
 ขวัญน้อยขวัญอ่อนต่อมต่อมเต็ง ขวัญสองเสมสาม
 เสมหน้ามะ
 ขวัญหน้ามะปือแมแต่่มหยางหยักตั้งแต่ก้าเมืองวา
 ขวัญปือแมแต่่มหยางไฮหยางนาตั้งแต่เมือญ้งน้อย
 กีกิน
 มากินใส่ไกเหลืองฮังฮ่า ใส่ไกก้าแมเขื่องฮังกาง
 กินกับกำเข้าไฮชาวหนา
 กินกับกำเข้านาชาอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุม
 ชาวเล้า
 กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ฮีน
 นอนฮีนเนื้อขวัญเอ้ย
 ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ
 ขวัญกำหลันอันดีก็อ ขวัญลำสันลำก็อหลุบเหล้า
 ขวัญกีกเกล้าแอแซ ขวัญสบแหลกือแลลันไก
 ขวัญไหล่น้อยตันตือฮังหมอน ขวัญบ่มป่าฮันัก
 ขวัญฮักฮ้อฮิมติมกีกิน มากินใส่ไกเหลืองฮังฮ่า
 ใส่ไกก้าแมเขื่องฮังกาง กินกับกำเข้าไฮชาวหนา
 กินกับกำเข้านาชาอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุม

เกิดเป็นคนจิ้งมีชื่อที่นก(บิน)เงือก มี(ชื่อ)เสียงที่
 ลูกเต้า
 ออกกินข้าวหลายเล้าหลายกระสอบเต็ม(ใส่)ฉาง
 ข้าว ออกกินกวางเมื่อวานเข้า(บ้าน)ค้ำ
 ออกกินน้ำบ่อชา(เป็น)ยา(อายุ)ฮีน
 ขวัญเป็นต้นดั่งกอข้าวก็กินเนื้อขวัญเอ้ย
 ขวัญเป็นเหง้าดังจุกแห คลอเคลียหน้าเดือนขึ้น
 (ขวัญ)สายไปมาขวัญผู้แม่(ตัว)ลงขวัญเอ้ย
 ขวัญน้อยขวัญอ่อนก่อนวัยไร้เดียงสา ขวัญสองจุด
 สามจุด(บน)หน้าผาก
 ขวัญหน้าผาก(ที่)พ่อแม่แต่่มหยางหมักตั้งแต่ค้ำเมื่อ
 วาน ขวัญ(ที่)พ่อแม่แต่่มหยางไธหยางนาตั้งแต่เมือยัง
 น้อยก็กิน
 มากินไข่ไก(สี)เหลืองรังใหญ่ ไข่ไกกล้ำแม่(ไก่ตัว)
 ใหญ่(อยู่)รัง(ตรง)กลาง กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)
 ชาวใหญ่
 กินกับคำข้าวนา(เม็ด)ชาวนุ่ม ข้าว(ที่)ซอม(จน
 เม็ด)ชาว(บน)เมืองแผ่นดิน(เม็ด)ข้าวชาวใส
 กินไป(อ้อมถึง)ใจไป(อ้อมถึง)คออยู่มัน เลี้ยงร่างกาย
 เติบโตมาอยู่(อายุ)ฮีนนอน(อายุ)ฮีนเนื้อขวัญเอ้ย
 ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอ
 ขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญ)อื่นต่อไป
 ขวัญท้ายทอยอัน(อยู่)ที่คอ ขวัญลำสันลำคอตุต
 เหล้า
 ขวัญโคนเกล้า(หัว)คลอเคลีย ขวัญปากข้างพุต
 (ขวัญ)คอแล(ขวัญ)ลิ้นไก
 ขวัญไหล่น้อยทั้งที่พึงหมอน ขวัญบ่าที่สู้งานหนัก
 ขวัญรักแร้(อยู่ที่)อับก็กิน มากินไข่ไก(สี)เหลืองรัง
 ใหญ่
 ไข่ไกกล้ำแม่(ไก่ตัว)ใหญ่(อยู่)รัง(ตรง)กลาง กินกับ
 คำข้าวไร่(เม็ด)ชาวใหญ่
 กินกับคำข้าวนา(เม็ด)ชาวนุ่ม ข้าว(ที่)ซอม(จน

ภาษาไทยช่อง

ภาษาไทยมาตรฐาน

ชาวเส้า

กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน บั้นแก้วโตนมาอยู่ยีนนอน
ยีนเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญห้วนมอญเอ็ก ขวัญอยู่เอ็กอยู่อ้างอิงนางนาง
ขวัญอยู่ส่างอยู่ไหลสองเฮียว

สองเฮียวซังงาจ้าง กุงกว้างซังเบือนมน เกิดเป็น
กินจั้งไล่ยู่เหิงเก็งเต่า

เฮ้าะมากินไล่ไก่เหลืองฮังฮ่า กินไล่ไก่ก้าแมเขื่อง
ฮังกาง

กินกับก้าเข้าไฮขาวหนา กินกับก้าเข้านาขาวอ่อน

เข้าซอมหลอนเมืองลุมชาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่
มัน

บั้นโตแก้วโตนมาอยู่ยีนนอนยีนเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญ
กินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญพวงดับดีแลงบ้อมอด ขวัญพวงปอดซีแหลง
เส้า

ขวัญหัวเจาหัวก็อสู่อ่าว ขวัญจางอ่าวจั้งไล่ของ
ขวัญจางปองญั่งไล่สิง

ขวัญจางตึงยีนเหิงก็กิน มากินไล่ไก่เหลืองฮังฮ่า

กินไล่ไก่กาเขื่องฮังกาง กินกับก้าเข้าไฮขาว
หนา

กินกับก้าเข้าขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมชาว
เส้า

กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน บั้นโตนแก้วโตนมาอยู่ยีน
นอนยีนเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

เม็ดขาว(บน)เมืองแผ่นดิน(เม็ดขาว)ขาวใส

กินไป(อ้อมถึง)ใจไป(อ้อมถึง)คอกอยู่มัน เลี้ยงร่างกาย
เติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอ
ขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป

ขวัญห้วนมอญออก ขวัญอยู่ออกอยู่รอบนอกน่องนาง
เรือนร่าง ขวัญอยู่(ด้าน)ข้าง(ลำตัว)อยู่สองไหล่
เรียว

สอง(ไหล่)เรียวดังงาข้าง หมุนกว้างดังเดือนกลม
เกิดเป็นคนจึงได้อยู่ยาวนานกับเฒ่า(แก่)

ออกมากินไข่ไก่(สี)เหลืองรังใหญ่ กินไข่ไก่กล้าแม่
(ไก่ตัว)ใหญ่(อยู่)รัง(ตรง)กลาง

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำ ข้าว
นา(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าว(ที่)ซอม(จนเม็ด)ขาว(บน)เมืองแผ่นดิน(เม็ด
ขาว)ขาวใส กินไป(อ้อมถึง)ใจไป(อ้อมถึง)คอกอยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
เนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอัน
งดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญอื่นต่อ)
ไป

ขวัญพวงดับดีแรงไม่ดับ ขวัญพวงปอดสีแดงใส

ขวัญหัวใจหัวคอรู(จัก)ปรารณา ขวัญช่าง
ปรารณาได้ของ ขวัญช่าง(หมาย)ปองยังได้สิ่ง
(ของ)

ขวัญช่างตึง(อายุ)ยีนนานก็กิน มากินไข่ไก่(สี)
เหลืองรังใหญ่

กินไข่ไก่กล้าแม่(ไก่ตัว)ใหญ่(อยู่)รัง(ตรง)กลาง
กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่

กินกับคำข้าวนา(เม็ด)ขาวนุ่ม ข้าว(ที่)ซอม(จน
เม็ด)ขาว(บน)เมืองแผ่นดิน(เม็ดขาว)ขาวใส

กินไป(อ้อมถึง)ใจไป(อ้อมถึง)คอกอยู่มัน เลี้ยงร่างกาย
เติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอ
ขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป

ภาษาไทยช่อง

ขวัญนิวตินนิวมือขานิ้ว ขวัญฝาดินฝามือขานิ้ว

ห่านิ้วแตงนับปี สีนิ้วแตงนับแกน แขนขาวแตง
กอดหน้า

เข่านอนกอดแม่อักป้อฮักนอนแป้ง กอดป้อแป้ง
นอนล่างก็กิน

มากินใส่ไก่เหลืองฮังอำ ใส่ไก่ก้าแมเขื่องฮังทาง
กินกับกำเข้าโฮขาวหนา

กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมือง
ลุมขวเส้า

กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มั่น ปันโตแก้วโดนมาอยู่ยีนนอน
ยีนเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญส่นตีนย่ำทราย ขวัญปายตีนปายมือย่าน้ำก็
กิน

มากินใส่ไก่เหลืองฮังอำ ใส่ไก่ก้าแมเขื่องฮังทาง
กินกับกำเข้าโฮขาวหนา

กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมือง
ลุมขวเส้า

กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มั่น ปันโตแก้วโดนมาอยู่ยีนนอน
ยีนเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ฮาสามชิบมิ่งก็ฮาสามชิบหน้า ห่าชิบมิ่งก็ฮ่าห่าชิบ
ขวัญ

จูมิงจูมาปันแล้วเส่ จูขวัญจูมาป้อม มาอ่อมล่อม
ถ้วยเข้าสวายฮวยแล้วเส่

เว้นเกามันล่าย กายเกามันม่อม ใส่กินป้อมจิ้ง
ส่วนหลูงามหนะ

ขวัญมาเรือนเนื้อพี่น้องไล่ถามหา ลุงตาไล่ถามเข้า
พี่น้องไล่ถามเข้าจูกัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขวัญนิวตินนิวมือยี่สิบนิ้ว ขวัญฝาดินฝามือ
ยี่สิบนิ้ว

ห่านิ้วคอยนับปี สีนิ้วคอยนับแกน แขนขาวคอย
กอดสะโพก

เข่านอนกอดแม่อักพ้อรักนอนรัก กอดพ้อรักนอน
ข้างก็กิน

มากินไข่ไก่(สี)เหลืองรังใหญ่ ไข่ไก่กล้าแม่(ไก่ตัว)
ใหญ่(อยู่)รัง(ตรง)กลาง กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)
ขาวใหญ่

กินกับคำข้าวนา(เม็ด)ขาวนุ่ม ข้าว(ที่)ซ้อม(จน
เม็ด)ขาว(บน)เมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส

กินไป(อิ่มถึง)ใจไป(อิ่มถึง)คอกอยู่มั่น เลี้ยงร่างกาย
เติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอ
ขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญ)อื่นต่อไป

ขวัญส่นเท้าย่ำทราย ขวัญปลายเท้าปลายมือย่าน้ำก็
กิน

มากินไข่ไก่(สี)เหลืองรังใหญ่ ไข่ไก่กล้าแม่(ไก่ตัว)
ใหญ่(อยู่)รัง(ตรง)กลาง กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)
ขาวใหญ่

กินกับคำข้าวนา(เม็ด)ขาวนุ่ม ข้าว(ที่)ซ้อม(จน
เม็ด)ขาว(บน)เมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส

กินไป(อิ่มถึง)ใจไป(อิ่มถึง)คอกอยู่มั่น เลี้ยงร่างกาย
เติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอ
ขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญ)อื่นต่อไป

คือสามสิบมิ่งก็คือสามสิบหน้า ห่าสิบมิ่งก็คือห่า
สิบขวัญ

ทุกมิ่งทุก(มิ่ง)มาพัวพันแล้วนะ ทุกขวัญทุก(ขวัญ)
มาพร้อม มาห้อมล้อมถ้วยข้าวสวายรวบแล้วนะ

หากใครมันไม่ดี (ร่าง)กายใครมันเศร้า ได้กิน
(ข้าว)พร้อม(หน้า)จึงสวายดูงามเนื้อที่นี้

ขวัญมาเรือนเนื้อพี่น้องไล่ถามหา ลุงตาไล่ถาม
ข้าว พี่น้องไล่ถามข้าวทุกคน

กวีแหม่งขวัญผู้เหว
(บททำขวัญผู้ใหญ่)

ผู้ให้ข้อมูล นายแอ เจือจาน อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 83/1 หมู่ 2 ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2543

ภาษาไทยถิ่น

(บทใต้เวนเจ็บเวนฮ้าย)

เออ มะก้ามะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจื่อเสื่อ
กำบาง*นางไล
ยู่หลือฮาเป็นยะ ปะหล้วนนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็น
มือเป้า
เป็นเหาเป็นมือกำ ชิบกำญั่งใส่จ้าง กางกินญั่งสาย
เต้า
ตื่นเจ้าใส่ฝนหลาย สายงายใส่ฝนแหลด ใส่ฮ้าย
แดดกิ่งกลาง
เสียงจางตอหวางหวาเอือนหย้าว ช่างชิบไปฮีนแน
ช่างแนนไปฮีนขึ้น ตื่นเจ้าไปเจาหลือจิลายไหล เจือ
กำเข่านำไปเจากิน
นอนตื่นไปเจาฝัน เจาฝันหาหะ มะไปเจาปะหา
กิน
กินเข้าเม็ดตอก่อไปแลงมาหมา ไปหน้าแหลงซัง
กวางเล่า หน้าหมาซังกวางกำ
ไปหน้าหล่าซังกรวยเถิก เอ็กอวงเจ้าเสื่อไปกินมา
เป็นเอียงเก่า
ผู้แสมหมาไปหา หาแสมหลือแสมงามบือไล่ ลูกไป
ตอเลาจีลัม
ก้มไปตอเลาจีชวน กูแก้งไปจางนั้ ไปหลักจาง
เนือย
ใส่จางเย็นกิ่งหนาว หลาวยู้บนเตียงกิน
ใส่จางเจ็บกิ่งปางใส่ ใส่เอ็ดแล้วยู่หลือกินหลือ

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทเริ่มต้น)

เออ ไม่กล่าวไม่รู้จักหน้า ไม่พูดไม่รู้จักชื่อ
เสื่อกำบางนางไล
อยู่ดีช่างเป็นยาก พาหัว(ลง)นอนเป็นร้าย เป็น
ร้ายเป็นเวลาเช้า
เป็นเหงาเป็นเวลาค่ำ สิบคำยัง(เป็น)ไข(ร้อง)คราง
กลางคืนยังร้องปน
ตื่นเข้าไขฝนมาก สายเข้าไขฝนแดด ไขร้ายจับ
ตัวแล้ว
เสียง(ร้อง)ครางละเมอ(อยู่บน)เรือนหย้าว หาย
แล้วไผ่อายุยี่สิบปี
หายแล้วไผ่อายุยี่ขึ้น ตื่นเข้าไผ่ใจดีน้ำ
ลายไหล เวลาค่ำข้าวน้ำไผ่ใจกลืน
นอนตื่นไผ่ใจฝัน ใจฝันหาหมาก ปากไผ่ใจปากหา
กิน
กินข้าวเม็ดเท่าคอไผ่แรงมาใหม่ ไผ่หน้าแดงดัง
กวางใส หน้าใหม่ดังกวางทองคำ
ไผ่หน้าดำดังควาย(หัว)เถิก ออกเจ้าเสื่อไผ่กินมา
เป็นอย่างเก่า
ผู้แข็งแรงใหม่ไผ่หา หาแรงดีแรงงามไม่ได้ ลูก(ขึ้น
เดิน)ไปที่ใดจะล้ม
ก้มไปที่ใดจะชวนเซ ขาแข็ง(เดิน)ไป(ร้อง)คราง
หนัก ไปไกล(ร้อง)ครางเหนื่อย
ได้(แต่ร้อง)ครางเย็นกับหนาว ดาวอยู่บนเที่ยงคืน
ได้(แต่ร้อง)ครางเจ็บกับเป็นไข ได้ทำขวัญแล้ว
อยู่ดีกินดี

*"เสื่อกำบาง" ใช้กับเจ้าเสื่อที่เป็นผู้หญิง ส่วนเจ้าเสื่อผู้ชายใช้คำว่า "เสื่อบานกวาง"

ภาษาไทยโโข่ง

ภาษาไทยมาตรฐาน

นางเจ้าเสือไปมาขึ้นเบียงไล่ ลูกไปเข้ามีไตตือฮับ
ไต่มาขึ้นตางซ้าย

สองตัวไปมาขึ้นสอง ไปมาขึ้นซังน่านองเบือน
แปด

ตามเช่นแล้วเป็นแต่ดุย้มอ เป็นกอซังกอป้าว
เหียนหย่าวเจ้าเสือไปฮ้างสินกอง ลองพะไปโซชม
เห็บ

เอ็ดเหล่าไปชมหอม ญิงเป็นญิงอยู่ปางหลังป้อม

เอ็ดฮ่อมเฮ่าเป็นฮ่อม แสงหล่าจับซังปิ่นกเอี้ยง

หัวเหียนหย่าวเขายังมีกินแต่ง แห่งเหียนหย่าวเขา
ยังมีกินเจ้า

เจ้าเสือเขามือฮ่วยเขาตือผอม มะหย่อมเฮ่าตือเจ็บ
ตือฮ้าย

แปอยู่ฮ้อยยังเข็นละนาว เอาเสือปาดข้าวลายถี้เข็นลง

จิงฮ่อมเสือไปสู่วไก ไก่เสือไปสู่มอ ไปสูเอี้ยงมะมีผีชัก
ตอ

ไปสู่มอมะมีผีชักวา เอ๊ะหน่าไก่ตามตอ มอตามไส
ไล่

เออ เมื่อเย็นขวัญหลงเข้าป่าเป่า ฮางลุเต้าไปหลัว
นอน

หมอลางลงสับหมอต้าว หมอเถ่าลงสับกอยยอน

จิงตอยเตียวตอยกินเฮียะเจ้า จิงตอยต้าวเฮียะตอย
เฮียะขวัญ

เออ ขวัญหลงขวัญก็มาบ้าน ขวัญหย่านขวัญก็มา
เหียน

มาเหียนแต่ตาเวนญั่งเจ้า เข้าม่าบ้านเมื่อตะเวนญั่ง
ญั่ง

ไต่กันหลุมกันกุ่มาบ้าน ไต่หญ้าน้อยเบียงแปดมา
เหียน

ร่าง(กาย)เจ้าเสือไต่ตีขึ้น(บน)แผ่นดินได้ ลูก(เดิน)
ไปให้มีคนไทจับรับขึ้นทางซ้าย

สองเท้าไต่มาขึ้น(เดินได้)สอง(เท้า) ไต่มา(ดี)ขึ้นตัง
น่านองเดือนแปด

ทำพิธีเช่นแล้วเป็น.....

เรือนหย่าเจ้าเสือไต่.....

ทำเหล่าไต่ชมหอม ผู้หญิงเป็นผู้หญิงอยู่....หลัง
พร้อม

ทำน้ำฮ่อมให้เป็นน้ำฮ่อม* แสงดำจับดั่งปีกนก
เอี้ยง

หัวเรือนหย่าวเขายังมีคนจัดแต่ง แห่งเรือนหย่าว
เขายังมีคนรับใช้

เจ้าเสือเขาไม่ละเลย(ให้)เขาผอม ไม่ยอมให้เจ็บ
ใช้(เคราะห์)ร้าย

เสือผ่ายอยู่บนเรือนยังเอาลงมา เอาเสือพาดราว
ลายถี้เอาลง

จิงฮ่อมเสือไปสู่วไก่ เปลี่ยนเสือไปสู่มอ ไปสู่การ
เสี่ยงทายไม่มีผีชักทำร้าย

ไปสู่มอไม่มีผีชักพุด ออกหน้า(เอา)ไก่(มา)ร้าย
มนต์เช่น หมอร้ายมนต์(แก้)ไขได้

เออ เมื่อเย็นขวัญหลงเข้าป่าเป่า ห้างลูกเต้าไป
(ตอนเอา)หัว(ลง)นอน

หมอใหญ่ลงขับมนต์หมอผู้ท้าว หมอเผ่าลงขับ
มนต์คอยส่งให้

จิงตามเดินตามคนเรียกเจ้า(ขวัญ) จิงตามผู้ท้าว
เรียกตามเรียกขวัญ

เออ ขวัญหลงขวัญก็มาบ้าน ขวัญกลัวขวัญก็มา
เรือน

มาเรือนตั้งแต่ตะวันยังเช้า เข้าม่าบ้านเมื่อตะวันยัง
ยัง(ขึ้น)

เดิน(ตามทาง)กันหลุมกันกุ่มาบ้าน (เดิน)ไต่(ตาม
ทาง)หญ้าน้อยหญ้าแพรกมาเรือน

*"น้ำฮ่อม" คือน้ำที่คนโโข่งใช้ฮ่อมผ้าเป็นสีดำหรือสีครามแก่ (ดูรายละเอียดในเชิงอรรถ หน้า 56)

ภาษาไทยโซ่ง

ฮอดดงไฮบ้อไล่ ญั่งดงไฮฮอดดงนามะไล่ ญั่งดง
นาจังมาเฮือน

เข้ามำบ้านดั่งแต่ตะเวนญั่งญั่ง จีเฮ่ากินกางเสาะ
หย่านลขวัญจีป่าง

จีเฮ่ากินกางต้างหย่านลขวัญจีแป่ว มาฮอด
เฮือนหนีจั้งหลี่

มาฮอดตี้จั้งใส ฮอดตี้จั้งใสกวงหลา ใสเสाप่าน
หลวงนักตือหน้า

เฮ่าลุดำมาตอด หลอดลุดึงป่านมาป้อม มากินเข้า
กุ่มกาง

เข้าจางเสี่ยลขวัญมากินเนื้อ

(บทปลอบขวัญ)

เออ ขวัญเอ้าะมาล้อมแมเบือนแก้ว มาล้อม
แมเบือนมน

ขวัญเป็นกินมีจื่อหั่นนกเจียง มีเสี่ยงหั่นลุดำ

ขวัญเป็นกักซังซุมเข้า ขวัญเป็นเห่าซังจุกแห

ขวัญแอแซแป้เจ้า เอ้าะกินเข้าหลายเล้าหลายหนอ
แต่นสา

เอ้าะกินกวางต่างเมืองเข้าก้า เอ้าะกินน้ำบ่อชายา
ยีน

ขวัญแต่เล็กกินแดง ขวัญแต่แดงก็กินเนื้อ ขวัญเอ้ย

ขวัญแต่แดงกินอ้อย ขวัญแต่น้อยกินไส่ม้อน
เหลืองก็กิน

ขวัญป้อมแมแต่มหยางหยักแต่ก้าเมืองวา ลุงตา
แต่มหยางเบือนหยางซางดั่งแต่เมื่อญั่งน้อยก็กิน
เนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง กินเต็งหัวหมูหลวง
เหญาตอหล่อง

กินเต็งหูเต็งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งไกตอญู สูง
ขาวหลวงโตตอทาน

บินผ่านฟ้ามาเมยแมญูก้า กินกางโกนกางปีเบือ
เนื้อเนื้อขวัญเอ้ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

ถึง(ที่)กระต๊อบ(ใน)ไร่ไม่ได้ หยุด(ที่)กระต๊อบ(ใน)
ไร่ถึง(ที่)กระต๊อบ(ใน)นาไม่ได้ หยุด(ที่)กระต๊อบ
(ใน)นา(แล้ว)จึงมาเรือน

เข้ามำบ้านตั้งแต่ตะวันยังขึ้น จะให้กินกลางตรอก
กล้วยลขวัญจะอำพราง

จะให้กินกลางทางกล้วยลขวัญจะโกหก มาถึง
เรือนนี้จั้งดี

มาถึงที่จั้งไข(เปิด) ถึงที่จั้งไข(เปิด)ในผ้าสะพาย
เสี่ยงลข ไข(เปิด)ใส่พานใหญ่หนักต่อหน้า

ให้ลขเด้ามารวม ตลอดลขผู้หญิง(จัด)พานเครื่อง
เช่นมาพร้อม มากินข้าวเต็มคาง

เข้า(มาหา)หมอลขวัญสะพายลขวัญมากินเนื้อ

เออ ขวัญออกมาล้อมแม่เดือนแก้ว มาล้อม
เดือนกลม

ขวัญเป็นคนมีชื่อที่นกบินเจียง มีชื่อเสี่ยงที่ลขเด้า

ขวัญเป็นต้นดั่งกอข้าว ขวัญเป็นเห่าดั่งจุกแห

ขวัญตลอดเคลียเสื่อผ้าเจ้า ออกกินข้าวหลายเล้า
หลายกระสอบเต็มฉางข้าว

ออกกินกวางต่างเมืองเข้า(บ้าน)ค้ำ ออกกินน้ำบ่อ
เข้า(เป็น)ยาอายุยีน

ขวัญแต่เล็กกินไข่แดง ขวัญแต่แดงก็กินเนื้อ ขวัญ
เอ้ย

ขวัญแต่แดงกินอ้อย ขวัญแต่น้อยกินไข่แดง(สี)
เหลืองก็กิน

ขวัญ(ที่)พ่อแม่แต่มหยางหมักตั้งแต่ค้ำเมื่อวาน ลุง
ตาแต่มหยางเดือนหยางซางดั่งแต่เมื่อยังน้อยก็กิน
เนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าฉางข้าว หัวหมูใหญ่ใหญ่เท่า
กะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งไก่เท่านั้นกยุง
สูงขาวใหญ่ตัวเท่าทาน

บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่มกยุงทองคำ กินกลางโคน
ขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย

ภาษาไทยช่อง

กินเต็งต้บยู่เนา กินเต็งเตายู่ตอง ไส้่องแงงกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งซิบห่อเขามอแลนตังนา เก้าห่อปามอแลน
ตังบ้าน

กินกับกำเข้าโฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาว
อ่อน

เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนเนื้อ จูอันก็จูมี จูสี
ก็จูไล่

บือซีไ้สั๊กสิงอันเลา กินน้ำต้มอันเล่าแล ปูแปอัน
เล่าด้วย

กินเต็งเหล่าเหือไหเหล่าก่ายหม่อ เหล่ากวตก่อฮ่อ
หันมาสาย

กินเต็งเข้าต้มอันกับกม กินเต็งเข้าหนมอันกับ
ฟิาบ

ก้วยเปาะก๊าบเบามัน กินเต็งมะเผือะหัวสัน กินเต็ง
มะมันหัวซ่อง

อ่อยป่องชันล้าถึกินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจ้วหวีปาย ก้วยก้วยหวีกิก ส้มหน่อฮก
เต็งถวงก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งมะหนมก้อนหวานมัน ขะหนมจันชะหนม
แข่งงาตัด

จันอับข้าวแถมถั่วเงียง กินเต็งชะหนมเปี้ย
เล่าไล่

ชะหนมเบาไม้บ่าบีนวงกม กินเต็งเข้าเกียบกั้งสี
เหลืองแดง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จูไล่
บือซีไ้สั๊กสิงอันเลา

ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลา
เมื่อ

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งต้บอยู่ใน กินทั้งต้บอยู่(ใน)ท้อง ไส้แดงกิน
นุ่มหวานมัน

กินทั้งสิบห่อข้าวหมอวังทางนา เก้าห่อปลาหมอวัง
ทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็ทุก(สี)ได้

ไม้ซีเห่ร่สั๊กสิงอันใด กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสด้วย

กินทั้งเหล่าเหือไหเหล่าถ่ายหม้อ เหล่าขวด
กระปุกคนจีนฮ่อหาบมาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กิน
ทั้งมันหัวดก

อ่อยปล้องสั้นล้าถึกินหวาน กินทั้งส้มลับประดดา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโดน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งขนมก้อนหวานมัน ขนมจันขนม
แข่งงาตัด

จันอับข้าวผสมถั่วเงียง(ตัดชิ้น)เงียง กินทั้งขนมเปี้ยะ
ไล่ไล่

ขนมใบไม้บ่าบีนวงกลม กินทั้งข้าวเกรียบกั้งสี
เหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้ ไม้ซีเห่ร่สั๊กสิงอันใด

ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วร่างกายอันงดงาม
ของหมอขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

ภาษาไทยไช่

เลาเมื่อขวัญปายปิดสู่ลมก็กิน ขวัญตื่นผมสู่เหือก
กิน

สู่เหือกฮั่นเบือนเจ็ด ขวัญเจ็ดแล้ววีแก่งนักหนา
ขวัญ

ขวัญหัวขวัญกำหม่อมก็กินเนื้อขวัญเอ๋ย กินตังหัว
หมูเหว้าโตตอจวง

หัวหมูหลวงเหว้าตอหล่อง กินตังหูตังหาง
เนื้อขวัญเอ๋ย

กินตังคางตังลิ้น ปิ่นฮั่นกินหมัดจูฮั่น

กินตังไก่เหว้าตอจวง สูงขาวหลวงโตตอหาน

บินผ่านฟ้ามาเมยแมยงก่า กินคางโกนคางปีเบือ
เนื้อขวัญเอ๋ย

กินตังตับอยู่เนา กินตังเตาอยู่ตอง ไส้ฮั่นแ่งกิน
ฮั่นหวานมัน

กินตังซิบหอเข้ามอแลนตังนา เก้าหอปามอแลน
ตังบ้าน

กินกับก่าเข้าโฮขาวหนา กินกับก่าเข้านาขาว
ฮั่น

เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ปิ่นโตนแก้วโตนมาอยู่ยิ่นนอนยิ่นเนื้อ จูฮั่นก็จูมี จูสี
ก็จูไล่

บือซีไฮ้สักรังฮั่นเลา กินน้ำต้มฮั่นเส้าแล ฟูแปฮั่น
เส้าถั่ว

กินตังเหล้าเหือกไหเหล้าก่ายหม้อ เหล้ากวตอกฮั่น
หันมาสาย

กินตังเข้าต้มฮั่นกับกม กินตังเข้าหนมฮั่นกับ
ฟ้าบ

ก้วยเปาะก๊ากับเบามัน กินตังมะเผื่อหัวฮั่น กิน
ตังมะมันหัวฮั่น

ฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่น
ฮั่น

ฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่น
ฮั่น

ภาษาไทยมาตรฐาน

เชิญไปขวัญปายปิดสู่ลมก็กิน ขวัญตื่นผมสู่เหือก
กิน

สู่เหือกฮั่นเบือนเจ็ด ขวัญเจ็ดแล้วพัดแก่งนัก
หน้าขวัญ

ขวัญหัวขวัญกระหม่อมก็กินเนื้อขวัญเอ๋ย กินทั้ง
หัวหมูใหญ่ตัวเท่าจางข้าว

หัวหมูใหญ่ใหญ่เท่ากะล่อมข้าว กินทั้งหูทั้งหาง
เนื้อขวัญเอ๋ย

กินทั้งคางทั้งลิ้น ปลิ้นพลิกกินหมดทุกอัน

กินทั้งไก่เท่านั้นสูง สูงขาวใหญ่ตัวเท่าฟาน

บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่นกยูงทองคำ กินกลางโดน
ขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ๋ย

กินทั้งตับอยู่ใน กินทั้งตับอยู่ใน(ทอง) ไส้ขดงอกกิน
นุ่มหวานมัน

กินทั้งสิบหอข้าวหม้อวังทางนา เก้าหอปลาหม้อ
วังทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยิ่นนอน(อายุ)ยิ่น
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็ทุก(สี)ได้

ไม่ซีเห่สักรังฮั่นใด กินน้ำต้มหมูฮั่นใส่นากิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสด้วย

กินทั้งเหล้าเหือกไหเหล้าถ้ำหม้อ เหล้ากวตกระปุก
คนจีนฮ้อทาบมาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดฮั่นคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)ฮั่นคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กิน
ทั้งมันหัวดก

ฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่น
(มากอย่างตา)แฮ

ฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่นฮั่น
ฮั่น

ภาษาไทยท้องถิ่น

กินเต็งกล้วยหัวปาย กล้วยกล้วยหัวปิก ส่มหน่อฮอก
เต็งถวงก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งชะหนมก้อนหวานมัน ชะหนมจันชะหนมแข่ง
งาตัด

จันอับข้าวแกมถั่วงาเจียง กินเต็งชะหนมเปีย
เส้าไส้

ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกลม กินเต็งเช่าเกียบกุ้งสี
เหลืองแดง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จูไล่

บือซีไฮ่สั๊กสิงอันเส้า ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอญจีเล้ามือ

ขวัญหน้าผะดั่งดีแต่่มหยาง ขวัญตรงทางเหือย้อย

ขวัญอยู่เกยตีกิน ขวัญอยู่กือตีกิน ก็กินเนื้อ
ขวัญเอ้ย

(หมอขวัญกล่าวถึงตรงนี้บอกเจ้าเสื่อให้หยิบอาหาร
ในพานขวัญกินอย่างละเล็กละน้อยไปเรื่อย ๆ พร้อม
กับรินเหล้าให้เจ้าเสื่อจิบ)

กินเต็งหัวหมูเหญาโตจวง หัวหมูหลวงเหญา
ตอหล่อ

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปิ่นจอนกิน
เหม็ดจอน

กินเต็งไก่เหญาตอยู สูงขาวหลวงโตตอทาน บิน
ผ่านฟ้ามาเมยแมยง่า กินกางโกนกางปีเปือเนื้อ
เนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งดับยู่เนา กินเต็งเตายู่ตึง ใส่ร้อนแรงกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนต้างนา เก้าหอปามอแลน
ต้างบ้าน

กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
อ่อน

เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งกล้วยหัวปาย(ต้น) กล้วยควายหัวโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งขนมก้อนหวานมัน ขนมจันขนมแข่ง
งาตัด

จันอับข้าวผสมถั่วงา(ตัดชิ้น)เจียง กินทั้งขนมเปียะ
ไส้ไส้

ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม กินทั้งข้าวเกรียบกุ้งสี
เหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม้ซีเห่สั๊กสิงอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป

ขวัญหน้าผากทั้งที่แต้มยาง ขวัญตรงทางเหือ
ย้อย

ขวัญอยู่เกยที่ค่อ ขวัญอยู่ค่อตีกิน ก็กิน
เนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่ตัวเท่าฉางข้าว หัวหมูใหญ่ใหญ่
เท่ากะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งกางทั้งลิ้น ปลิ้น
พลิกกินหมดทุกอัน

กินทั้งไก่เท่านั้นสูง สูงขาวใหญ่ตัวเท่าห่าน บิน
ผ่านฟ้ามาเชิญผ่านกึ่งของคำ กินกลางโคนขา
กลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งดับอยู่ใน กินทั้งดับอยู่(ใน)ท้อง ใส่ของกิน
นุ่มหวานมัน

กินทั้งสิบหอข้าวหมอวังทางนา เก้าหอปลาหมอ
วังทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวชอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)ค่ออยู่มัน

ภาษาไทยโชน

ปิ่นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนเนื้อ จูอันก็จูมี จูสี
ก็จูไล่
บือซี่ไธ่สัถสังอันเลา กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอัน
เสาด้วย

กินเต็งเหล้าเหื่อไหเหล้ากายหม่อ เหล้ากวดอ้อหัน
มาสาย

กินเต็งเข้าต้มอันก๊ีบกม กินเต็งชะหมอันก๊ีบฟ้าบ

ก้วยเปาะก๊ีบเบามัน กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กินเต็ง
มะมันหัวช่อง

อ้อยป่องชันล้าถักินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวชุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจ้าวหวีปาย ก้วยก้วยหวีกิก ส้มหน่ออก
เต็งถวงก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งชะหมก๊ีบหวานมัน ชะหมจันชะหม
แข่งงาตัด

จันอับข้าวกมถั่วงาเจียง กินเต็งชะหมเปี้ยเสา
ไล่

ชะหมเบาไม้บ้ำบั้งวงกม กินเต็งเข้าเกียบกั้งสี
เหลืองแดง

ชะหมบั้งชะหมโกก๊ีบอัน จูอันก็จูมี จูสีก็จูไล่

บือซี่ไธ่สัถสังอันเลา ก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญสองหูฮู้ฟ้ง ขวัญสองตาฮู้ฮู้ก๊ีบกิน กินเต็งเข้า
นาดานชุกเหลือง

กินเต็งเข้านาเฟื่องชุกป้อมก๊ีบกิน ก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย
กินเต็งหัวหมูใหญ่โตตอจวง หัวหมูหลวงใหญ่

ตอหล่อ

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปิ่นจ่อนกิน
เหม็ดจู้อัน

กินเต็งไก่เหญาตอญอง สูงขาวหลวงโตตอทาน

ภาษาไทยมาตรฐาน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็ทุก(สี)ได้
ไม่ซีเห่รสังสังอันใด กินน้ำต้มหมอันใส่น้ำกิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใส่น้ำ

กินทั้งเหล้าเหื่อไหเหล้าถ้วยหม้อ เหล้าขวด
กระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กิน
ทั้งมันหัวดก

อ้อยปล้องสั้นล้าถักินหวาน กินทั้งส้มลับประดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโดน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งขนมก๊ีบหวานมัน ขนมจันขนม
แข่งงาตัด

จันอับข้าวผสมถั่วงา(ตัดชิ้น)เจียง กินทั้งขนมเปี้ยะ
ไล่ไล่

ขนมใบไม้บ้ำบั้งวงกลม กินทั้งข้าวเกรียบกั้งสี
เหลืองแดง

ขนมปังขนมโกก๊ีบอัน ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม่ซีเห่รสังสังอันใด ก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญ)อื่นต่อไป

ขวัญสองหูฮู้ฟ้ง ขวัญสองตาฮู้ฮู้ก๊ีบกิน กินทั้งข้าว
วนา(ของ)คนสุกเหลือง

กินทั้งข้าวนาฟางสุกพร้อมก๊ีบกิน ก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย
กินทั้งหัวหมูใหญ่ตัวเท่าางข้าว หัวหมูใหญ่ใหญ่

เท่ากะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งกางทั้งลิ้น
ปลิ้นพลิกกินหมดทุกอัน

กินทั้งไก่เท่านั้นกยูง สูงขาวใหญ่ตัวเท่าทาน

ภาษาไทยช่อง

บินผ่านฟ้ามาเมยแมยงท่า กินกางโกนกางปีเบือ
เญื่อเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งตบยูเินา กินเต็งเตายูตึง ไส้งอนแงงกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนตังนา เก้าหอปามอแลน
ตังบ้าน

กินกับท่าเข้าไฮชาวหนา กินกับท่าเข้านาชาว
อ่อน

เข้าซอมหลอนเมืองลุมชาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ปิ่นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนเนื้อ จูอันก็จูมี จูสิก็
จูไล่

บือซี้ไฮสักสิงอันเลา กินน้ำต้มอันเล่าแล ปูแปอัน
เสาท่วย

กินเต็งเหล่าเหื่อไหเหล่าก่ายหม่อ เหล่ากวดกอฮ่อ
หันมาสาย

กินเต็งเข้าต้มอันก็บักม กินเต็งชะหนมอันก็บักฟาบ

ก่วยเปาะก๊าบเบามัน กินเต็งมะเผื่อหั่วสัน กินเต็ง
มะมันหั่วซ่อง

อ้อยป่องชันลำถักินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปูกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก่วยจั่วหวีปาย ก่วยก้วยหวีกัก ส้มหน่อฮก
เต็งถวงก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งชะหนมก้อนหวานมัน ชะหนมจันชะหนมแข่ง
งาตัด

จันอับข้าวแกมถั่วงาเจียง กินเต็งชะหนมเปีย
เสาไล่

ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงม กินเต็งเข้าเกียบกุ้งสี
เหลืองแดง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสิก็จู
ไล่

ภาษาไทยมาตรฐาน

บินผ่านฟ้ามาเชิญแม้นกยูงทองคำ กินกลางโคน
ขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งตบอยู่ใน กินทั้งตบอยู่ใน(ใน)ท้อง ไส้ขดงอกิน
นุ่มหวานมัน

กินทั้งสิบห่อข้าวหอมวิ้งทางนา เก้าห่อปลาหอมวิ้ง
ทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ข้าวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ข้าวนุ่ม

ข้าวซอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็ทุก(สี)ได้

ไม่ซี้เหร่สักสิ่งอันใด กินน้ำต้มหมูอันใส่นากิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสถ้วย

กินทั้งเหล่าเหื่อไหเหล่าถ้วยหม้อ เหล้าขวด
กระปุกคนจีนฮ่อหามาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กิน
ทั้งมันหัวดก

อ้อยปล้องสั้นลำถักินหวาน กินทั้งส้มลับประดดา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งขนมก้อนหวานมัน ขนมจันขนมแข่ง
งาตัด

จันอับข้าวผสมถั่วงา(ตัดชิ้น)เจียง กินทั้งขนมเปีย
ใสไล่

ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม กินทั้งข้าวเกียบกุ้งสี
เหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็
(ทุก)สีได้

ภาษาไทยไช่

บือซี่ไ้ฮั้สั๊กสิ่งอันเลา ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอญูจีเลาเมื่อ

ขวัญกำหล่นหัวหม๊ะบังยาวก็กิน ขวัญเป็นบ่าว
เป็นสาวหั้นเชือนปือเชือนแมเอ็ดเอ้ยก็กิน
ขวัญเป็นเอ้อยเป็นอีหั้นเชือนเอ้อยเชือนปือหอม
ของก็กิน

กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาโตต่อจวง
หัวหมูหลวงเหญาตอหล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลัน ปั้นจอนกิน
เหม็ดจอน

กินเต็งไก่เหญาตอยุง สูงขาวหลวงดตต่อหาน
บินผ่านฟ้ามาเมยแมญูกำ กินกางโกนกางปีเปือ
ญื่อเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งตับยู้นา กินเต็งเตายู้งอง ไล่จ้องแงงกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนตังนา เก้าหอปามอแลน
ตังบ้าน

กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเขานาขาว
อ่อน

เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนเนื้อ จูอันก็จูมี จูสิก็
จูไล่

บือซี่ไ้ฮั้สั๊กสิ่งอันเลา กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอัน
เส้าถั่ว

กินเต็งเหล้าเหือไหเหล้ากายหม้อ เหล้ากวดกอฮ้อ
หั้นมาสาย

กินเต็งเข้าต้มอันกับกม กินเต็งชะหมอันกับฟาบ

ก้วยเปาะก๊าบเบามัน กินเต็งมะเผือห้าวสัน กินเต็ง
มะมันหัวช่อง

อ้อยป่องชันล้าก็กินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ภาษาไทยมาตรฐาน

ไม่ซี่ไ้หรั้สั๊กสิ่งอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป

ขวัญท่ายทอยหัวหมวกบังยาวก็กิน ขวัญเป็นหนุ่ม
เป็นสาวที่เรือนพ่อเรือนแม่อยู่สุขสบายก็กิน
ขวัญเป็นพี่เป็นน้องที่เรือนพี่เรือนพ่อหอมของก็กิน

กินเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งหัวหมูใหญ่ตัวเท่าฉางข้าว
หัวหมูใหญ่ใหญ่เท่ากะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งกางทั้งลัน
ปล้นพลิกกินหมดทุกอัน

กินทั้งไก่เท่านกยูง สูงขาวใหญ่ตัวเท่าห่าน
บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่นกยูงทองคำ กินกลางโคน
ขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งตับอยู่ใน กินทั้งตับอยู่(ใน)ท้อง ไล่จ้อง
กินนุ่มหวานมัน

กินทั้งสิบหอข้าวหมอวังทางนา เก้าหอปลาหมอวัง
ทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

เข้าชอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ด)ขาวใส กินไป(ถึง)
ใจไป(ถึง)คอกอยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็ทุก(สิ)ได้

ไม่ซี่ไ้หรั้สั๊กสิ่งอันใด กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสถั่ว

กินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าถั่วหม้อ เหล้าขวด
กระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กิน
ทั้งมันหัวดก

อ้อยปล้องสั้นล้าก็กินหวาน กินทั้งส้มสับปะรดตา
(มากอย่างตา)แห

ภาษาไทโซ่ง

ส้มมะเกี๋ยมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยว้วหวีปาย ก้วยก้วยหวีกัก ส้ม
หน่อออกเต็งดวงก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งชะหนมก้อนหวานมัน ชะหนมจันชะหนมแข่ง
งาตัด

จันอับซั่วแกมถั่วงาเจียง กินเต็งชะหนมเปีย
เส้าไล่

ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกลม กินเต็งเข้าเกียบกุ้งสี
เหลืองแดง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็
ไล่

บือซื่อฮั้สักสิงอันเลา ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอจุ้เลาเมื่อ

ขวัญกักแขวเหญาแลงก็กิน ขวัญกักแขวเหญา
แต่งกำก็กิน

แขวพันหล้าตอมจิกก็กิน แขวงพันถ้อมแผ่น ขวัญ
ป่วน้อยก็อกมก็กิน

กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาโตตอจวง หัว
หมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็ง
กางเต็งลิ้น

ปิ่นจ่อนกินเหม็ดจูอัน กินเต็งไก่เหญาตอยูงสูง
ขาวหลวงโตตอหาน บินผ่านฟ้ามาเมยแมยง
กำ

กินกางโกนกางปี่เบือญื่อเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งดับ
ยู่เนา

กินเต็งเตายู้ตอง ใส่้องแงงกินอ่อนหวานมัน
กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนด้างนา เก้าหอปามอแลน
ด้างบ้าน

กินกับกำเขาไอขาวหนา กินกับกำเขาน้ำขาว
อ่อน

เข้าชอมหลอนเมืองลุมข้าวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ส้มเขียวหวาน....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้วหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งขนมก้อนหวานมัน ขนมจันขนมแข่ง
งาตัด

จันอับถั่วผสมถั่วงา(ตัดชิ้น)เจียง กินทั้งขนมเปียะ
ไล่ไล่

ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม กินทั้งข้าวเกียบกุ้งสี
เหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม่ใช่เหรสักสิงอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

ขวัญโคนพันใหญ่แข็งแรงก็กิน ขวัญโคนพันใหญ่
แต่ง(เลี่ยม)ทองคำก็กิน

พันพันด้าล่อมจิกก็กิน พันพันถ้อมแผ่น(ลิ้น) ขวัญ
ลิ้น(อยู่ใน)คอกลมก็กิน

กินเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าฉางข้าว
หัวหมูใหญ่ใหญ่เท่ากะล่อมข้าว กินทั้งหูทั้งหาง
กินทั้งคางทั้งลิ้น

ปลิ้นพลิกกินหมดทุกอัน กินทั้งไก่เห่านกยุงสูง
ขาวใหญ่ตัวเท่าห่าน บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่นกยุง
ทองคำ

กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย กิน
ทั้งดับอยู่ใน

กินทั้งดับอยู่(ใน)ท้อง ใส่ขงอกกินนุ่มหวานมัน
กินทั้งสิบห่อข้าวหมอวังทางนา เก้าห่อปลาหมอ
วังทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวชอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คอกอยู่มัน

ภาษาไทยโซ่ง

ป็นโดนแก้วโดนมาอยู่ย็นนอนย็นเนื้อ จูอันก็จูมี จูสี
ก็จูไล่

บือซีไฮ้สัถสังอันเลา กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอัน
เสาทั่วย

กินเต็งเหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม้อ เหล้ากวดกอฮ้อ
หันมาสาย

กินเต็งเข้าต้มอันก๊ีบกม กินเต็งชะหนมอันก๊ีบฟาบ

ก้วยเปาะก๊ีบเบามัน กินเต็งมะเผืออะหัวสัน กินเต็ง
มะมันหัวซ่อง

อ้อยป่องชันลำตีกินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยมมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจ้วหวีปาย ก้วยก้วยหวีกัก ส้มหน่อฮก
เต็งถวงก็มี

กินเต็งแตงน้ำปู้หลินชาย กินเต็งมะแอบเปิ้ลอ่อน
หวานมัน

กินเต็งมะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียเส้าไล่ ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกม กิน
เต็งเข้าเกียบกั๊งสีเหลืองแหลง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จู
ไล่

บือซีไฮ้สัถสังอันเลา ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ

ขวัญงอมไหล่สัณักก็กิน ขวัญกำชานกำกือกูก็กิน

ขวัญอยู่เอ็กอยู่างฮินางฮางน้าง ขวัญอยู่สา่งอยู่ไหล่
กัมกวยก็กิน

กัมกวยชังงาจ้าง กุกกว้างชังเบือนกมกินเนื้อขวัญ
เอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหญาโตตอจวง หัวหมูหลวงเหญา
ตอหล่อง

ภาษาไทยมาตรฐาน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ย็นนอน(อายุ)ย็น
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็ทุก(สี)ได้

ไม่ซีเหร์สัถสังอันใด กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใส่น้ำ

กินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม้อ เหล้าขวด
กระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคูกกลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู้แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กิน
ทั้งมันหัวดก

อ้อยปล้องสั้นลำตีกินหวาน กินทั้งส้มลับประดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็มี

กินทั้งแตงโมปลุกดินทราย กินทั้งแอบเปิ้ลนุ่ม
หวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

กินทั้งขนมเปียะไล่ไล่ ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม
กินทั้งข้าวเกรียบกั๊งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม่ซีเหร์สัถสังอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป

ขวัญหัวไหล่สัณักก็กิน ขวัญกำชานกำคูกูก็
ก็กิน

ขวัญอยู่เอ็กอยู่รอบนอกฮ้องนางเรือนร่าง ขวัญอยู่
ข้าง(ลำตัว)อยู่ไหล่กลมกลิ้งก็กิน

กลมกลิ้งดังงาข้าง หมุน(ได้)กว้างดังเดือนกลมกิน
เนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่ตัวเท่าฉางข้าว หัวหมูใหญ่ใหญ่
เท่ากะล่อมข้าว

ภาษาไทย

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลัน ปันจอนกิน
เหม็ดจูนัน

กินเต็งไก่เหญาตอยง สูงขาวหลวงโตตอทาน
บันผ่านฟามาเมยแมยงกำ กินกางโกนกางปีเบือ
ญื่อเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งดับยูเภา กินเต็งเตายูตอง ใส่องแงงกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งชิบหอยเข้ามอแลนตังนา เก้าหอยปามอแลน
ตังบ้าน

กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
อ่อน

เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

บันโตนแก้วโตนมาอยู่ยีนนอนยีนเนื้อ จูอันก็จูมี จูสี
ก็จูไล่

บือซีไธ้สัถสังอันเลา กินน้ำต้มอันเล่าแล ปูแปอัน
เสาด้วย

กินเต็งเหล่าเหือไหเหล่ากายหม่อ เหล่ากวดกอฮ่อ
หันมาสาย

กินเต็งเข้าต้มอันกับกม กินเต็งชะหนมอันกับฟาบ

ก้วยเปาะก้าบเบามัน กินเต็งมะเผือะหัวสัน กินเต็ง
มะมันหัวซ่อง

อ่อยป่องชันลำถักินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวชุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจ้วหวีปาย ก้วยก้วยหวีกัก ส้มหน่อฮอก
เต็งถางก็มี

กินเต็งแดงน้ำปูลินชาย กินเต็งมะแอบเปิ้ลอ่อน
หวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียกเสาไล่ ชะหนมเบาไม้บ้านวังกม
กินเต็งเข้าเกียบกุ้งสีเหลืองแดง

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งคางทั้งลัน
ปลิ้นพลิกกินหมดทุกอัน

กินทั้งไก่เท่านั้นสูง สูงขาวใหญ่ตัวเท่าทาน
บันผ่านฟามาเชิญแมนกยงทองคำ กินกลางโดน
ขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งดับอยู่ใน กินทั้งดับอยู่ใน(ใน)ห้อง ใส้ขงอ
กินนุ่มหวานมัน

กินทั้งสิบหอยข้าวหม่อวิ่งทางนา เก้าหอยปลาหม่อวิ่ง
ทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

เข้าชอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเจ็บโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็ทุก(สี)ได้

ไม่ซีเห่รสังสังอันใด กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสด้วย

กินทั้งเหล่าเหือไหเหล่าถายหม่อ เหล่าขวด
กระปุกคนจีนฮ่อหาบมาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กิน
ทั้งมันหัวดก

อ่อยปล้องสันลำถักินหวาน กินทั้งส้มสับประดตา
(มากอย่างตาก)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยจ้วหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโดน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งแดงไม่ปลุกดินทราย กินทั้งแอบเปิ้ลนุ่ม
หวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

กินทั้งขนมเปียะไล่ไล่ ขนมใบไม้บ้านวังกลม
กินทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ภาษาไทยไชย

ขะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมิ จูสิก็จูไล่
 บือซี่ไ้สั๊กสิงอันเลา ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
 แล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ
 ขวัญฮักแฮ่อืมตีมก็กิน ขวัญดำสิงชีแลงบือมอด
 ขวัญพวงบือดชีแลงเล่าก็กิน ขวัญหัวเจ้าหัวก็อู้
 อ้าว
 ขวัญจางอ้าวจั้งไล่ของ ขวัญจางปองจั้งไล่สิง
 ขวัญจางดิงยีนเหิงก็กิน
 กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาโตตอจวง
 หัวหมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหาง
 กินเต็งทางเต็งลิ้น ปิ่นจ่อนกินเหม็ดจูอัน กินเต็ง
 ไ้เก้เหญาตอชอง
 สูงขาวหลวงโตตอห่าน บินผ่านฟ้ามาเมยแม
 ยุงกำ
 กินทางโกนทางบีเปือญื่อเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งดับ
 ยู่เนา
 กินเต็งเดายู่ตอง ไ้ส้องนงแกกินอ่อนหวานมัน
 กินเต็งชิบหอเขามอแลนด้างนา เก้าหอปามอแลน
 ด้างบ้าน
 กินกับกำเข่าไอขาวหนา กินกับกำเข่านาขาว
 อ่อน
 เข่าชอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อู้
 มัน
 ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนเนื้อ จูอันก็จูมิ จูสิ
 ก็จูไล่
 บือซี่ไ้สั๊กสิงอันเลา กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอัน
 เส้าถั่วย
 กินเต็งเหล่าเหื่อไหเหล่าถั่วหม้อ เหล้ากวดกอ
 อ้อหันมาสาย
 กินเต็งเข่าต้มอันกับกม กินเต็งชะหนมอันกับฟาบ
 ก่วยเปาะกั๊บบาหมัน กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กิน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขนมนปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็
 ทุก(สิ)ไ้
 ไม่ซี่ไ้เร่สั๊กสิงอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
 แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
 เชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป
 ขวัญรักแร้(อยู่ที่)อับก็กิน ขวัญดับสี้แดงไม่ดับ
 ขวัญพวงปอดสี้แดงไล่ก็กิน ขวัญหัวใจหัวคอรู้
 (จัก)ปรารธนา
 ขวัญช่างปรารธนาจึงไ้ของ ขวัญช่าง(หมาย)
 ปองจึงไ้สิ่ง ขวัญช่างดิง(อายุ)ยีนนานก็กิน
 ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งหัวหมูใหญ่ตัวเท่าจาง
 ข้าว
 หัวหมูใหญ่ใหญ่เท่ากะล่อมข้าว กินทั้งหูทั้งหาง
 กินทั้งทางทั้งลิ้น ปลิ้นพลิกกินหมดทุกอัน กินทั้ง
 ไ้เก้เท่านั้นชอง
 สูงขาวใหญ่ตัวเท่าห่าน บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่นก
 ยุงทองคำ
 กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย กิน
 ทั้งดับอยู่ใน
 กินทั้งดับอยู่(ใน)ท้อง ไ้ส้องนงกินนุ่มหวานมัน
 กินทั้งสิบหอข้าวหมอวังทางนา เก้าหอปลาหมอ
 วังทางบ้าน
 กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
 (เม็ด)ขาวนุ่ม
 ข้าวชอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
 (ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน
 เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
 เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็ทุก(สิ)ไ้
 ไม่ซี่ไ้เร่สั๊กสิงอันใด กินน้ำต้มหมูอันไ้สำกิน พลุ
 (ที่)จัดเรียงเป็น)แพอันใสถั่วย
 กินทั้งเหล่าเหื่อไหเหล่าถั่วหม้อ เหล้ากวด
 กระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย
 กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
 ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน
 กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่

ภาษาไทยไชย

เต็งมะมันหัวช่อง

อ้อยป้องกันลำถ้ำกินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี๋ยมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งกล้วยหัวหวีปาย กล้วยกล้วยหวีบก ส้ม
หน่อฮอกเต็งถวงก็มี

กินเต็งแตงน้ำปูลินชาย กินเต็งมะแอปเปิ้ลอ่อน
หวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วเงียง

กินขนมเปียกใสได้ ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกลม กิน
เต็งเข้าเกียบกุ้งเหลืองแดง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จูไล่

บือซี่ไธ้สักสิงอันเลา ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญพวงนมพวงหลาเลี้ยงลุ ขวัญปูกะกอกำเลี้ยง
เอือน

ขวัญเลี้ยงวัวบือตาย ขวัญเลี้ยงกล้วยบือหลอด
ขวัญสอดเสื้อเป่ากำหนดหัวก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหญาโตต่อจวง หัวหมูหลวงเหญา
ต่อหล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปั้นจ๋อนกิน
เหม็ดจ๋อน

กินเต็งไก่เหญาตอยง สูงขาวหลวงโตต่อหาน
บินผ่านฟ้ามาเมยแมงก่า กินกางโกนกางบีเบือ
เนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งตับยูนา กินเต็งเตายูตอง ไล่จ้องแ่งกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนตังนา แก้วหอปามอแลน
ตังบ้าน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งมันหัวดอก

อ้อยปล้องสั้นลำถ้ำกินหวาน กินทั้งส้มส้มปะรดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยหัวหวีปาย(ต้น) กล้วยควายหัวโค
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งแตงโมปลูกดินทราย กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่ม
หวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่ว
(ตัดชิ้น)เงียง

กินทั้งขนมเปียกใสได้ ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม
กินทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม่ใช่เหร่สักสิ่งอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป

ขวัญพวงนมพวงผ้าสะพายเลี้ยงลูก ขวัญปลูก
ข้าว(เป็น)กอกำเลี้ยงเรือน

ขวัญเลี้ยงวัวไม่ตาย ขวัญเลี้ยงควายไม่ผอม
ขวัญสอดเสื้อผ้าทองคำกำหนดหัวก็กิน กินเนื้อขวัญ
เอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่ตัวเท่าางข้าว หัวหมูใหญ่ใหญ่
เท่ากะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งคางทั้งลิ้น
ปลิ้นพลิกกิน(ให้)หมดทุกอัน

กินทั้งไก่เห่านกยูง สูงขาวใหญ่ตัวเท่าห่าน
บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่นกยูงทองคำ กินกลางโคน
ขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งตับอยู่ใน กินทั้งตับอยู่(ใน)ท้อง ไล่จ้อง
กินนุ่มหวานมัน

กินทั้งสิบห่อข้าวหมอวังทางนา แก้วหอปลาหมอ
วังทางบ้าน

ภาษาไทยโซ่ง

กินกับกำเข่าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาว
อ่อน
เข่าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน
ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนเนื้อ จูอันก็
จูมี
จูสิก็จูไล่ บือซีไฮ้สักสิงอันเลา กินน้ำต้มอันเส้าแล
ปูแปอันเส้าถั่วย
กินเต็งเหล้าเหื่อไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้ากวดกอฮ่อ
หันมาสาย
กินเต็งเข่าต้มอันกับกม กินเต็งชะหนมอันกับฟาบ

ก้วยเปาะกับเบามัน กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กิน
เต็งมะมันหัวซ่อง
อ้อยป่องชันล้าตีกินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห
ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น
กินเต็งก้วยจ้าวหวีปาย ก้วยก้วยหวีกก ส้มหน่อฮอก
เต็งถวงก็มี
กินเต็งแดงน้ำปูลินชาย กินเต็งมะแอปเปิ้ลอ่อน
หวานมัน
กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง
กินขนมเปียกเส้าไล่ ชะหนมเบาไม้บ่าบีนวงกม กิน
เต็งเข่าเกียบกึ่งเหลืองแหลง
ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสิก็จู
ไล่
บือซีไฮ้สักสิงอันเลา ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางม่อกูจีเลาเมื่อ

ขวัญตองน้อยสุปาปัก ขวัญหมกหลวงเนนาตอ
แม

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม
ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน
เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี
ทุกสิก็ทุก(สิ)ได้ ไม่ซีเห่รสักสิงอันใด กินน้ำต้ม
หม้ออันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสถ้วย
กินทั้งเหล้าเหื่อไหเหล้าก่ายหม้อ เหล้าขวด
กระปุกคนจีนฮ่อหามมาขาย
กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน
กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่
กินทั้งมันหัวดก
อ้อยปล้องสั้นล้าตีกินหวาน กินทั้งส้มลับประดตา
(มากอย่างตา)แห
ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น
กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย
กินทั้งแดงโมปลุกดินทราย กินทั้งมะแอปเปิ้ลนุ่ม
หวานมัน
กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง
กินทั้งขนมเปียะใสไล่ ขนมใบไม้บ่าบีนวงกลม
กินทั้งข้าวเกรียบกึ่งสีเหลืองแดง
ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็
(ทุก)สิได้
ไม่ซีเห่รสักสิงอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหม้อขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป
ขวัญตองน้อยสู่(ที่ตั้ง)ครรรค์ ขวัญอวยวะเทศหญิง
ใหญ่เนินนาเท่าแม่

ภาษาไทยช่อง

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขวัญดำแช่ขมิ้นสองก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหญาโตต่อจวง หัวหมูหลวงเหญา
ต่อหล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปิ่นจอนกิน
เหม็ดจูน

กินเต็งไก่เหญาตอย สูงขาวหลวงโตต่อหาน
บินผ่านฟ้ามาเมยแมยงก่า กินกางโกนกางปีเบือ
ญ่อเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งตับยูเ็น กินเต็งเตายูตึง ไล่้องแง่งกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนตังนา เก้าหอปามอแลน
ตังบ้าน

กินกับกำเข้าโฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
อ่อน

เข้าซอมหลอนเมืองลุมข้าวเสา กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อู
มัน

บันโดนแก้วโดนมาอยู่ย็นนอนย็นเนื้อ จูอันก็จูมี จูสี
ก็จูไล่

บือซีไธสัถสังอันเลา กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอัน
เสาด้วย

กินเต็งเหล้าเหื่อไหเหล้าก่ายหม้อ เหล้ากวดฮ้อหัน
มาสาย

กินเต็งเข้าต้มอันกับกม กินเต็งชะหนมอันกับฟาบ

ก้วยเปาะกับเบามัน กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กิน
เต็งมะมันหัวช่อง

อ้อยป่องซันล้าก็กินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีก็ ส้ม
หน่อฮกเต็งถวงก็มี

กินเต็งแตงนำปู้หลินชาย กินเต็งมะแอปเปิ้ลอ่อน
หวานมัน

ขวัญดำ(อ้วยวะเพศหญิง)ขวัญแถมสองริม(ข้าง)ก็
กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่ตัวเท่าจางข้าว หัวหมูใหญ่ใหญ่
เท่ากะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งกางทั้งลิ้น
ปลิ้นพลิกกิน(ให้)หมดทุกอัน

กินทั้งไก่เท่านั้น สูงขาวใหญ่ตัวเท่าหาน
บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่นกยูงทองคำ กินกลางโคน
ขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งตับอยู่ใน กินทั้งตับอยู่ใน(ใน)ท้อง ไล่ซดอง
กินนุ่มหวานมัน

กินทั้งสิบห่อข้าวหมอวังทางนา เก้าห่อปลาหมอ
วังทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ย็นนอน(อายุ)ย็น
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็ทุก(สี)ได้

ไม่ซีเห่สัถสังอันใด กินน้ำต้มหมูอันใส่นากิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสด้วย

กินทั้งเหล้าเหื่อไหเหล้าก่ายหม้อ เหล้ากวด
กระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งมะเผือกหัวใหญ่
กินทั้งมะมันหัวดก

อ้อยปล้องสั้นล้าก็กินหวาน กินทั้งส้มสับปะรดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโดน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งแตงโมปลุกดินทราย กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่ม
หวานมัน

ภาษาไทยโซ่ง

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียกใสไล่ ชะหนมเบาไม้บ้ายันวงกลม กิน
เต็งเข้าเกียบกุ้งเหลือแหลง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสิก็จูไล่

บือซีไ้สั๊กสิงอันเลา ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ

ขวัญหัวเขาฮู้กอนก็กิน ขวัญป่องแก่งมักมากก็กิน

ขวัญป่องขามักมันก็กิน ขวัญป่องแขนอันอวบเป็ง

ขวัญสองแขนฮู้แก่งก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย
กินเต็งหัวหมูใหญ่โตตอจวง หัวหมูหลวงใหญ่
ตอหล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งทางเต็งลิ้น ปั้นจ่อนกิน
เหม็ดจูอัน

กินเต็งไก่ใหญ่ตออยู่ สูงขาวหลวงโตตอห่าน
บินผ่านฟ้ามาเมยแมยง่า กินกางโกนกางบีเปือ
ญื่อเนื้อขวัญเอ้ย

กินเต็งตับยูเินา กินเต็งเตายูตออยู่ ไ้ร่องแง่งกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนตางนา เก้าหอปามอแลน
ตางบ้าน

กินกับกำเข้าโฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
อ่อน

เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ปั้นโดนแก้วโดนมายูยีนนอนยีนเนื้อ จูอันก็จูมี จูสิ
ก็จูไล่

บือซีไ้สั๊กสิงอันเลา กินน้ำต้มอันเล่าแล ปูแปอัน
เล่าถ้วย

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

กินทั้งขนมเปียะใสไล่ ขนมใบไม้บ้ายันวงกลม
กินทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลือแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็
(ทุก)สิไล่

ไม่ใช่หรั่งสั๊กสิงอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

ขวัญหัวเขารู้คลอนก็กิน ขวัญน่องชอบ(เดินไป)
มากก็กิน

ขวัญข้อเท้า(ที่)ชอบขยันเดินก็กิน ขวัญข้อมืออัน
อวบน่ารัก

ขวัญสองแขนรู้แก่งก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย
กินทั้งหัวหมูใหญ่ตัวเท่าจางข้าว หัวหมูใหญ่ใหญ่
เท่ากะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งคางทั้งลิ้น
ปลิ้นพลิกกิน(ให้)หมดทุกอัน

กินทั้งไก่เท่านั้นกึ่ง สูงขาวใหญ่ตัวเท่าห่าน
บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่นกยูงทองคำ กินกลางโคน
ขากลางปีกเนื้อมากเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งตับอยู่ใน กินทั้งตับอยู่ใน(ใน)ท้อง ไ้ขดัง
กินนุ่มหวานมัน

กินทั้งซิบหอข้าวหมอวังทางนา เก้าหอปลาหมอ
วังทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
เนื้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็ทุก(สิ)ไล่

ไม่ใช่หรั่งสั๊กสิงอันใด กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสถ้วย

ภาษาไทยโซ่ง

กินเต็งเหล้าเหื่อไหเหล้าถ่ายหม้อ เหล้ากวดฮ้อหัน
มาสาย

กินเต็งเช่าต๋มอันก๊ีบกม กินเต็งชะหนมอันก๊ีบฟาบ

ก้วยเปี๊ยะก๊าบเบามัน กินเต็งมะเผื่อหั่วสัน กินเต็ง
มะมันหั่วซ่อง

อ้อยป่องชันล้าถี้กินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจ้าวหวีปาย ก้วยก้วยหวีก๊ก ส้มหน่อฮก
เต็งถวงก๊มี

กินเต็งแตงนำปู้หลินชาย กินเต็งมะแอบเปิ้ลอ่อน
หวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาดัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียะใส้ ชะหนมเบาไม้บ้ำบึงวงกม กิน
เต็งเช่าเกียบกึ่งเหลื่อแหลง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก๊ิจูมี จูสีก๊ิจูไล่

บือซีไฮ้สั๊กสิงอันเลา ก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอญจี้เลาเมื่อ

ขวัญขวัญงักซังโตแตน ขวัญงาแงนซังโตลวง
ก๊ีบกิน

ซามซิบขวัญซ่าเงาก๊ีบกิน หกซิบขวัญสายงายก๊ีบกิน
จ๊กจ่ายเฮียะขวัญเงาก๊ีบกิน ขวัญผัวเมียห่มผ้า
เหลียวกัน

ขวัญเบาะลู่เต้าลู่หั่วเฮือนก๊ีบกิน กินเนื้อขวัญเอ้ย
กินเต็งหั่วหมูเหญาโตตอจวง หั่วหมูหลวงเหญา
ตอหล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งสัน ปิ่นจ๋อนกิน
เหม็ดจ๋อน

กินเต็งไก่เหญาตออยู่ สูงขาวหลวงโตตอทาน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งเหล้าเหื่อไหเหล้าถ่ายหม้อ เหล้าขวด

กระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหั่วใหญ่
กินทั้งมันหั่วดก

อ้อยปล้องสั้นล้าถี้กินหวาน กินทั้งส้มสับปะรดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งแตงโมปลุกดินทราย กินทั้งแอบเปิ้ลนุ่ม
หวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาดัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ดัดขึ้น)เจียง

กินทั้งขนมเปียะใส้ใส้ ขนมใบไม้บ้ำบึงวงกลม
กินทั้งข้าวเกรียบกุ่มสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก๊ีบทุก(อัน)มี ทุกสีก๊ีบ
(ทุก)สีได้

ไม่ใช่เห่สั๊กสิงอันใด ก๊ีบกินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอลำขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อไป)

ขวัญล่ำแขนดั่งตัวต๊ักแตน ขวัญล่ำแขนยกแงน
(ขึ้น)ดั่งตัวลวงก๊ีบกิน

สามสิบขวัญกับขวัญเงาก๊ีบกิน หกสิบขวัญสวยงาม
ก๊ีบกิน ยักย้ายเรียกขวัญเงาก๊ีบกิน ขวัญผัวเมียห่ม
ผ้า(ผืน)เดียว(กัน)

ขวัญบอกลูกเต้าลูกหั่วเรือนก๊ีบกิน กินเนื้อขวัญเอ้ย
กินทั้งหั่วหมูใหญ่ตัวเท่าจางข้าว หั่วหมูใหญ่ใหญ่
เท่ากะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหางเนื้อขวัญเอ้ย กินทั้งคางทั้งสัน
ปลิ้นพลิกกิน(ให้)หมดทุกอัน

กินทั้งไก่เท่านั้นกูง สูงขาวใหญ่ตัวเท่าทาน

ภาษาไทยโซ่ง

บินผ่านฟ้ามาเมยแมงยูงท่า กินกางโกนกางปีเบือ
เหื้อน้อขวัญเอ้ย

กินเต็งตบยูเภา กินเต็งเตายูตอง ไส้รองแ่งกิน
อ่อนหวานมัน

กินเต็งซิบหอเข้ามอแลนตังนา เก้าหอปามอแลน
ตังบ้าน

กินกับกำเข้าโฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน

เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ปิ่นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนน้อ จูอันก็จูมี จูสี
ก็จูไล่

บือซีไฮ้สัถสังอันเล่า กินน้ำต้มอันเล่าแล ปูแปอัน
เสาด้วย

กินเต็งเหล่าเหือไหเหล่ากายหม่อ เหล่ากวดกอฮ้อ
หันมาสาย

กินเต็งเข้าต้มอันกับกม กินเต็งชะหนมอันกับฟาบ

ก้วยเปาะกับบวมมัน กินเต็งมะเผือะหัวสัน กิน
เต็งมะมันหัวซ่อง

อ้อยป่องชันล้าถักินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะเงาขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีกิก ส้มหน่ออก
เต็งถวงก็มี

กินเต็งแตงนำปู้หลินชาย กินเต็งมะแอปเปิ้ลอ่อน
หวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเฉียง

กินขนมเปียกเส้าไส้ ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกม กิน
เต็งเข้าเกียบกุ้งสีเหลืองแหลง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จูไล่

ภาษาไทยมาตรฐาน

บินผ่านฟ้ามาเชิญแมงกุงทองคำ กินกลางโคน
ขากลางปีกเนื้อมากน้อขวัญเอ้ย

กินทั้งตบอยู่ใน กินทั้งตบอยู่ใน(ใน)ทอง ไส้คง
น้อหวานมัน

กินทั้งสิบหอข้าวหม่อวิ่งทางนา เก้าหอปลาหม่อ
วิ่งทางบ้าน

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีน
น้อ ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็ทุก(สี)ได้

ไม่ใช่ไห้สัถสังอันใด กินน้ำต้มหม่อนใส่น้ำกิน พลุ
(ที่จัดเรียงเป็น)แพอันใสด้วย

กินทั้งเหล่าเหือไหเหล่าถ่ายหม่อ เหล่าขวด
กระปุกคนจีนฮ่อหามาขาย

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม กินทั้งข้าวหนม(ขนม
ข้าวต้มมัด)อันคู่แบน

กล้วยปลอกเปลือกใบมัน กินทั้งเผือกหัวใหญ่
กินทั้งมันหัวดก

อ้อยปล้องสั้นล้าถักินหวาน กินทั้งส้มลับปะรดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินน้อขวัญเอ้ย

กินทั้งแตงโมปลุกดินทราย กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่ม
หวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่ว
(ตัดขึ้น)เฉียง

กินทั้งขนมเปียะใสไส้ ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม
กินทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ภาษาไทยโซ่ง

บือซี่ไ้สั๊กสิงอันเลา ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอญจี้เลาเมื่อ

ขวัญนิวตั้นนิวมือชาวา ขวัญฝาดินฝามือชาวนัว
ก็กิน

ชิบนิวแตงนับปี ซีนัวแตงนับแกน สองแขนแตง
กอดหน้า

เข่านอนกอดลูกฮักผัวฮักนอนแป้ง หลานแป้งนอน
ส่างก็กิน

ขวัญฮ่วมก่องเข่างายไฮล่อมอาเนื้อขวัญเอ้ย ฮ่วม
ก่องเข่างายนาล่อมน้อง

ก่องเงินเป็นกอล่าย ก่องฝ้ายเป็นฝ้ายหล้า ก่อง
เมืองตานวายอายุเบาะเข้า

ตานเข้าเหาะกมยาว ตานเข้าดาวจินเขื่อนถนเจ้า

เอ๊ะกินเข้าหลายนาเนื้อขวัญเอ้ย เอ๊ะกินป่าต่าง
เมืองหลายน้ำ

เอ๊ะกินน้ำบ่อข่ายฮิน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจี้
เลาเมื่อ

(บทปลอบแม่นาง)

จัญอปีนเมื่อสุกวักแมนาง เมื่อสุฮางแม่มบ้ำ
เมื่อสุเจ้านางเงินนางกำบุญสูงป็นจื่อ

กินเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง
หมูหลวงเหญาตอหล่อง กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็ง
กางเต็งลิ้น

ป็นจ๋อนกินเหม็ดจู้ฮัน กินเต็งไก่เหญาโตตอฮุง

สูงขาโตตอฮาน บินผ่านฟ้ามาเมยแม่มฮุงกำ กิน
กางโก่งกางวีเปือญื่อ

กินเต็งชิบห่อเข้า กินเต็งเก้าห่อป่าน้อย่านางเอ้ย
กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
อ่อน

เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่
มัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ไม่ใช่เหร่สั๊กสิงอันใด ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกิน
แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะ
เชิญ(ขวัญอื่นต่อ)ไป

ขวัญนิวตั้นนิวมือฮักงาม ขวัญฝาดินฝามือฮัก
นิวก็กิน

ลิบนิวคอยนับปี สีนัวคอยนับแกน สองแขนคอย
กอดสะโพก

เข่านอนกอดลูกฮักผัวรักนอนรัก หลานรักนอน
ซ่างก็กิน

ขวัญร่วม(กิน)กล่องข้าวเข้า(ใน)ไร่ล่อมอาเนื้อขวัญ
เอ้ย ร่วม(กิน)กล่องข้าวเข้า(ใน)ล่อมน้อง

กล่องเงินเป็นกลุ่มด้าย กล่องฝ้ายเป็นฝ้ายดำ
กล่องเมืองคนเวลาเข้ากลั่นดอกข้าว

คนถือหอกคมยาว คนถือดาบ(มา)ถึงเรือนถน
เจ้า

ออกกินข้าวหลายนาเนื้อขวัญเอ้ย ออกกินปลา
ต่างเมืองหลายน้ำ

ออกกินน้ำบ่อข่า(เป็น)ยาอายุฮิน ขวัญกินแล้วร่าง
กายอันงดงามของหมอขวัญข้าพเจ้าจะเชิญ(ต่อ)
ไป

จะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไปสู่ขวัญแม่นาง ไปสู่
ร่างแม่บ้ำไปสู่เจ้านางเงินนางทองคำบุญสูงป็นชื่อ
กินเนื้อย่านางเอ้ย กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าจางข้าว
หมูใหญ่ใหญ่เท่ากะล่อมข้าว กินทั้งหูทั้งหาง กิน
ทั้งคางทั้งลิ้น

ปลิ้นพลิกกินหมดทุกอัน กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านก
ฮุง

สูงขาตัวเท่าห่าน บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่ฮุง
ทองคำ กินกลางโค่นขากลางปีกเนื้อมาก

กินทั้งลิบห่อข้าว กินทั้งเก้าห่อปลาเนื้อย่านางเอ้ย
กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ้ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คอกอยู่มัน

ภาษาไทยช่อง

ปันโตนแก้วโตนมาอยู่ยีนนอนยีนก็กิน กินเนื้อ
 ย่านางเอ๋ย
 กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินเต็งเหล้า
 เทื่อไหเหล้ากายหม่อ
 กินเต็งเข้าหนมอันกับฟาบ ก้วยเปาะกับเบ
 มั่น
 กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง
 อ้อยป่องชันล้าก็กินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
 แห
 ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวชุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
 เย็น
 กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีก็กิน ส้ม
 หน่อออกเต็งดวงก็มี
 กินเต็งแดงนำปูลินชาย กินเต็งมะแอปเปิ้ลอ่อน
 หวานมัน
 กินเต็งปุม้าปาทะเลเนื้อย่านางเอ๋ย กินเต็งชะหนม
 ก้อนไส้ถั่วหวานมัน
 กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
 ถั่วงาเจียง
 กินขนมเปียกเส้าไส้ ชะหนมเบไม่บ่าบีนวงม
 กินเต็งเข้าเกียบกุ้งสีเหลืองแหลง
 ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จูไล่

 บือซีไธสักสิงอันเลา ย่านางกินแล้วปันบ้ำลงเมือง
 ลุมสีสันเนื้อย่านางเอ๋ย
 ปันกินลงเมืองลุมชักสายเฮ่าเป็นลูอ้ายลูอี้เต็งเขื่อน

 เข้าทางเสาะทางต้างมะเอา เข้าทางต้างมาแป่วบือ
 เอา
 ลุกเกิดหันทางต้างเกิดหลินบินบือเอา ลูสินบ้ำต้าง
 ลินบักบ้ำบือเอา
 ลุกตั้งต่ำจอนจอนบือเอา เจื่อแมบ้ำลงบ้ำ เจื่อแม
 นางลงฮอนจิ่งเอา
 เบาะย่าเบาะญูญอย สอนย่าสอนเต็งฮ้อย สอน
 เต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน

ภาษาไทยมาตรฐาน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนก็
 กิน กินเนื้อย่านางเอ๋ย
 กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
 อันใส่น้ำย กินทั้งเหล้าเทื่อไหเหล้าถ้วยหม่อ
 กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
 ปลอกเปลือกใบมัน
 กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดอก
 อ้อยปล้องสั้นล้าก็กินหวาน กินทั้งส้มลับประดาด
 (มากอย่างตา)แห
 ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
 เย็น
 กินทั้งกล้วยว้าวหวีปาย(ต้น) กล้วยควายหวีโค
 (ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขั้วเอ๋ย
 กินทั้งแดงโมปลุกดินทราย กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่ม
 หวานมัน
 กินทั้งปุม้าปลาทะเลเนื้อย่านางเอ๋ย กินทั้งขนม
 ก้อนไส้ถั่วหวานมัน
 กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่ว
 (ตัดชิ้น)เจียง
 กินขนมเปียะไส้ไส้ ขนมใบไม้บ่าบีนวงกลม กิน
 ทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง
 ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
 (ทุก)สีได้
 ไม่ซีไธสักสิงอันใด ย่านางกินแล้วปันบ้ำลงเมือง
 ผ่านดินสดสวยเนื้อย่านางเอ๋ย
 ปันคนลงเมืองผ่านดินทั่วไปให้เป็นลูกพ่อลูกแม่
 บนเรือน
 เข้ากลางตรอกกลางทางไม่เอา เข้ากลางทางมา
 โทกไม่เอา
 ลูกเกิดที่กลางทางเกิดกรบินไม่เอา ลูกเกิดมาล้าง
 ผลาญไม่เอา
 ลูกตั้งต่ำเที่ยวเล่นไม่เอา เจื่อแมบ้ำลงบ้ำ
 เจื่อแมนางลงร่างกายจิ่งเอา
 บอกย่าบอกเป่าเป่า สอนย่าสอนทั้งร้อย สอน
 ทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน

ภาษาไทยโซ่ง

ตักบ่อนนี้ก็แลงเนื่อย่านางเอ้ย แป้งบ่อนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอกูจัญอปีนเมื่อ

แม่เป้านางนางเป่าเลือด เกิดด้วยเป่าเป็นกนกก็กิน
เนื่อย่านางเอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอ
หล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปิ่นจ่อนกิน
เหม็ดจูน

กินเต็งไก่เหญาโตตอยุง สูงขาวโตตอห่าน บิน
ผ่านฟ้ามาเมยแมยูกำ

กินกางโองกางปีเบือญื่อ กินเต็งซิบห่อเช่า กิน
เต็งเก้าห่อปลาเนื่อย่านางเอ้ย

กินกับกำเช่าไซขาวหนา กินกับกำเช่านาขาว
อ่อน

เช่าซ่อมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจาเมื่อถืออยู่
มัน

ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนก็กิน กินเนื่อ
ย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มอันเล่าแล ปูแปอันเล่าถั่วย กินเต็งเหล่า
เหื่อไหเหล่าถั่วหม้อ

เหล่ากวดกฮ้อหันมาสาย กินเต็งเช่าต้มอันกับ
กม

กินเต็งเช่าหนมอันกับฟ้าบ ก้วยเปาะกับาเบ
มัน

กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง
อ้อยป่องชันล้าก็กินหวาน

กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีก็ก ส้มหนิออก
เต็งถางก็มี

กินเต็งแดงนำปู้หลินชาย กินเต็งมะแอปเปียบอ่อน
หวานมัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ตัก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นเนื่อย่านางเอ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอึ้งจางของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

แม่เป้านางนางเป่าเลือด เกิดด้วยเป่าเป็นคนก็กิน
เนื่อย่านางเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าจางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่ากะ
ล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งคางทั้งลิ้น ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านกยูง สูงขาวตัวเท่าห่าน บิน
ผ่านฟ้ามาเชยแม่นกยูงทองคำ

กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
ข้าว กินทั้งเก้าห่อปลาเนื่อย่านางเอ้ย

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ่อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนก็
กิน กินเนื่อย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
อันใสด้วย กินทั้งเหล่าเหื่อไหเหล่าถั่วหม้อ

เหล่าขวดกระปุกคนจีนฮ้อหอบมาขาย กินทั้ง
ข้าวต้มมัดอันคู่กลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
ปลอกเปลือกไบบัน

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดอก

อ้อยปล้องสั้นล้าก็กินหวาน กินทั้งส้มสับประดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื่อขวัญเอ้ย

กินทั้งแดงโมปลูกดินทราย กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่ม
หวานมัน

ภาษาไทยโซ่ง

กินเต็งปุม้าปาทะเลน้อยย่านางเอ้ย กินเต็งขะหนม
ก่อนใส่ถั่วหวานมัน

กินเต็งขะหนมจันขะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียกใสได้ ขะหนมเบาไม้บ้ำบิงวงกลม กิน
เต็งเข้าเกียบกุ้งสีเหลืองแหลง

ขะหนมปังขะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จู
ไล่

บือซีไ้ฮั้สักสิงอันเลา ย่านางกินแล้วซิบปิสู้เข้าเดียว
น้อยย่านางเอ้ย

เก่าฟ้าสุลงเดียว กินแล้วอย่าเข้าด้วยเข้าเอียงไป
ไล่ไปฝ่ายขวา

กินแล้วอย่าเข้าเข้าเอียงไปสอไปลาฝ่ายซ้าย เดียว
ไปโลเมืองไลหนุนมา

เอียงไปสอไปลาซ่าเมือง สอเมืองลาหนุนเข้า
เลียดอยู่กวางย้าย้อย เลียดตอช้อยตอกือย้าไหล
เบาะย่าเบาะญูญอย สอนย่าสอนเต็งฮ้อย สอน
เต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน

ดักบ่อนนี้ก็แลงน้อยย่านางเอ้ย แป้งบ่อนนี้ก็แล้ว
แกวกลางมอญูญือป้านเมื่อ

เมื่อสูปู้ซ่าสุขบินบิน ย่าชาดั่งชาดิงหล่อเข้าก็กิน
น้อยย่านางเอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอ
หล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลัน ปั้นจ่อนกิน
เหม็ดจูอัน

กินเต็งไก่เหญาโตตอชอง สูงขาวโตตอห่าน บิน
ผ่านฟ้ามาเมยแมงก่า

กินกางโองกางปีเบือญื้อ กินเต็งซิบห่อเข้า กิน
เต็งเก่าห่อปลาเนื้อย่านางเอ้ย

กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
อ่อน

เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเล่า กินเมื่อเจาเมื่อกือยู้
มัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งปุม้าปลาทะเลน้อยย่านางเอ้ย กินทั้งขนม
ก่อนใส่ถั่วหวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

กินขนมเปียะใสได้ ขนมใบไม้บ้ำบิงวงกลม กิน
ทั้งข้าวเกียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม่ซีเหร่สักสิงอันใด ย่านางกินแล้วซิบปิสู้เข้า
เดียวน้อยย่านางเอ้ย

เก่าฟ้าสุสร้างเดียว กินแล้วอย่าให้ด้วยเข้าเอียงไป
ไล่ไปฝ่ายขวา

กินแล้วอย่าให้เข้าเอียงไปขอไปลาฝ่ายซ้าย เดิน
ไปเมืองไลหนุนมา

เอียงไปขอไปลาคนเมือง ขอเมืองลาหนุนถือ
เลียดอยู่ในออย้าย้อย เลียดตอตัวตอคอย้าไหล
บอกย่าบอกเป่าเป่า สอนย่าสอนทั้งร้อย สอนทั้ง
น้อยทั้งอ่อนทุกคน

ดก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นน้อยย่าเอ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอึ้งดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

ไปสูปู้ซ่าสุขบินบิน ย่าชาดั่งชาดิงหล่อเข้าก็กิน
น้อยย่านางเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าจางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่ากะ
ล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งกางทั้งลัน ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านกยูง สูงขาวตัวเท่าห่าน
บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่นกยูงทองคำ

กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
ข้าว กินทั้งเก่าห่อปลาเนื้อย่านางเอ้ย

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คอกอยู่มัน

ภาษาไทยโซ่ง

บันโตนแก้วโตนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน กินเนื้อ
ย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถ่วย กินเต็งเหล้า
เหือไหเหล้าถ่วยหม้อ

เหล้ากวดกอฮ้อหันมาสาย กินเต็งเข้าต้มอันกับกม

กินเต็งเข้าหมอนกับฟิาบ ก่วยเปาะกับเบ
มัน

กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง
อ้อยป่องชันลำดีกินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งถั่วจัวหวีปาย ถั่วยกวียหวีก็ก ส้มหน่อฮก
เต็งถวงก็มี

กินเต็งมะมีใบฮี กินเต็งแดงน้ำปูลินชาย กินเต็ง
มะแอปเปิ้ลอ่อนหวานมัน

กินเต็งปุม้าปาทะเลเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งมะหนม
ก้อนไส้ถั่วหวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงานึง

กินขนมเปียกเส้าไส้ ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกม กิน
เต็งเข้าเกียบกึ่งเหลืองแหลง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จูไล่

บือซีไฮ้สั๊กสิงอันเดา ย่านางกินแล้วน้ำตุ้เข้าไหล
เอ้าะซีส้ม

น่านมเข้าไหลเอ้าะเลียงลู่ เข้าไหลเลียงลู่หลาย
กิน

เข้าไหลเลียงหลานก่า เลียงลู่เต้าหลายจันญึง
จาย

เลียงลู่ญึงเข้ามันลอดตาหวาย เลียงลู่จายเข้ามัน
ลอดซ้ำ

เลียงลู่ลุนเข้าเหญาเปียงม้า เลียงลู่ก่าเข้ามันเหญา
เปียงกัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

เลี้ยงร่างกายเจ็บโตมาอยู่(อายุ)ยืนนอน(อายุ)ยืนก็
กิน กินเนื้อย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
อันใสถั่วกิน ทั้งเหล้าเหือไหเหล้าถั่วหม้อ

เหล้าขวดกระปุกคนจีนฮ้อหอบมาขาย กินทั้ง
ข้าวต้มมัดอันคู่กลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
ปลอกเปลือกใบมัน

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดก
อ้อยปล้องสั้นลำดีกินหวาน กินทั้งส้มสับประดดา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขั้วญเอ้ย

กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแดงโมปลุกดินทราย
กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่มหวานมัน

กินทั้งปุม้าปลาทะเลเนื้อย่านางเอ้ย กินทั้งขนม
ก้อนไส้ถั่วหวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เนียง

กินขนมเปียะไส้ไส้ ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม กิน
ทั้งข้าวเกรียบกึ่งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม้ซีเหร์สั๊กสิงอันใด ย่านางกินแล้วน่านมให้ไหล
ออกสีส้ม

น่านมให้ไหลออกเลี้ยงลูก ให้ไหลเลี้ยงลูกหลาย
คน

ให้ไหลเลี้ยงหลานกล้า เลี้ยงลูกเต้าหลายชั้นหญิง
ชาย

เลี้ยงลูกหญิงให้มันรอดตาหวาย เลี้ยงลูกชายให้
มันรอดตระกร้า

เลี้ยงลูกรักให้ใหญ่เท่าม้า เลี้ยงลูกกล้าให้มันใหญ่
เท่ากัน

ภาษาไทย

เบาะย่าเบาะญูญอย สอนย่าสอนเต็งฮ้อย สอน
เต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน
ตักบ่อนนี้ก็แลน่อย่านางเอ้ย แป้งบ่อนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอกูจ๊ญอป้านเมื่อ

เมื่อสุเจ้าแม่อยู่เต็มป่า เจ้าแม่หลาเต็มอ้อมเต็มเสียก็
กินน่อย่านางเอ้ย
กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่น ปั่นจ๋อนกิน
เหม็ดจู้อัน

กินเต็งไก่ใหญ่โตตอย สูงขาวโตตอทาน บิน
ผ่านฟ้ามาเมยแมงยูงท่า
กินกางโองกางปีเบือญื่อ กินเต็งซิบห่อเช่า กิน
เต็งเก้าห่อป่าน่อย่านางเอ้ย
กินกับกำเช่าไฮขาวหนา กินกับกำเช่านาขาว
อ่อน

เช่าซอมหลอนเมืองลุมชาวเล่า กินเมื่อเจาเมื่อก้อย
มัน

บันโดนแล้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนก็กิน กินน่อย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มอันเล่าแล ปูแปอันเสาถั่วย กินเต็งเหล้า
เหือไหเหล้าถ้ายหม้อ

เหล้ากวดกอส้อหันมาสาย กินเต็งเช่าต้มอันกับกม

กินเต็งเช่าหนมอันกับฟาบ ก้วยเปาะก๊าบเบา
มัน

กินเต็งมะเผื่อะหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง
อ้อยป่องสันลำดีกินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแวงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีกิก ส้มหน่อออก
เต็งถวงก็มี

กินเต็งมะมีโบฮี กินเต็งแตงนำปูลินชาย กินเต็ง
มะแอปเปิ้ลอ่อนหวานมัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

บอกย่าบอกเป่าเป่า สอนย่าสอนทั้งร้อย สอนทั้ง
น้อยทั้งอ่อนทุกคน

ตก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นน่อย่านางเอ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

ไปสู่เจ้าแม่เปลเต็มพา เจ้าแม่ผาสะพายเลี้ยงลูก
เต็มอ้อมเต็มสะพายก็กินน่อย่านางเอ้ย

กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งกางทั้งลั่น ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านกยูง สูงขาวตัวเท่าทาน
บินผ่านฟ้ามาเชยแมงกยูงทองคำ

กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งซิบห่อ
ข้าวกินทั้งเก้าห่อปลา น่อย่านางเอ้ย

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ด)ขาวใส กินไป(ถึง)
ใจไป(ถึง)คอกอยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนก็
กิน กินน่อย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มหม้ออันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
อันใส่น้ำย กินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าถ้ายหม้อ

เหล้ากวดกระปุกคนจีนฮ่อหาบมาขาย กินทั้ง
ข้าวต้มมัดอันคู่กลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
ปลอกเปลือกใบมัน

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดอก
อ้อยปล้องสันลำดีกินหวาน กินทั้งส้มลับประดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินน่อย่านางเอ้ย

กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแตงโมปลุกดินทราย
กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่มหวานมัน

ภาษาไทยโฉบ

กินเต็งชะหมจันชะหมแข่งงาตัด จันอับขัวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียกใส ชะหมเบาไม้บ่าบึงวงกลม กิน
เต็งเข้าเกียบกุ้งเหลืองแดง

ชะหมบั้งชะหมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีก็จูไล่

บือซีไ้สั๊กสิงอันเลา เจ้าแม่อุ้มเต็มป่า เจ้าแม่หลา
เต็มอุ้มเต็มเสียกินแล้วสายอุ้ยเข้าตักปีกา

สายหลายเข้าส่วยหางเหญียนไปนาเน้อย่านางเอ้ย

เข้าส่วยหางปาไปตงเน้อย่านางเอ้ย สายอุ้มมัน
ตอแก้งย้าขาด

สายหลามันตอขาเข้าขาด ขาดแล้วจีขาดแต่ผืน
ติ่ม

เบาะย่าเบาะญูญอย สอนย่าสอนเต็งฮ้อย สอน
เต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน

ตักบ่อนนี้ก็แลงเน้อย่านางเอ้ย แป้งบ่อนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอญูญูบ้านเมื่อ

เมื่อสูเจ้าแม่ผัดเวนหมาน เจ้าแม่ผัดเวนยีนก็กิน
เน้อย่านางเอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอ
หล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่น ปิ่นจ่อกิน
เหม็ดจูอัน

กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอห่าน บิน
ผ่านฟ้ามาเมยแมงยูงท่า

กินกางโองกางปีเบือญื่อ กินเต็งซิบห่อเข้า กิน
เต็งเก้าห่อปาเน้อย่านางเอ้ย

กินกับคำเข้าไฮขาวหนา กินกับคำเข้านาขาวอ่อน

เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเสา กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับคั่วผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

กินขนมเปียะใสใส ขนมใบไม้บ่าบึงวงกลม กิน
ทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมบั้งขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม่ซีเหร่สั๊กสิงอันใด เจ้าแม่เปลดเต็มพา เจ้าแม่ผ้า
สะพายเลี้ยงลูกเต็มอุ้มเต็มสะพายกินแล้วสายเปล
อย่าให้ตกป่าหญาคา

สายผ้าสะพายเลี้ยงลูกอย่าให้เรียว(อย่าง)หางปลา
ไหลไปนาเน้อย่านางเอ้ย

อย่าให้เรียว(อย่าง)หางปลาไปตุงเน้อย่านางเอ้ย
สายเปลดมันเท่าแข่งอย่าขาด

สายผ้าสะพายเลี้ยงลูกมันเท่าขาอย่าให้ขาด ขาด
แล้วจะขาดจริงปิ่นติ่ม

บอกย่าบอกป้าเบ้า สอนย่าสอนทั้งร้อย สอนทั้ง
น้อยทั้งอ่อนทุกคน

ตัก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นเน้อย่าเอ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอั่นดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

ไปสู่เจ้าแม่ผัดวันตาย จ้าแม่ผัดวันอายุยีนก็กิน
เน้อย่านางเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าฉางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่า
กะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งกางทั้งลั่น ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านกยูง สูงขาวตัวเท่าห่าน
บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่ขนยูงทองคำ

กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
ข้าวกินทั้งเก้าห่อปลาเน้อย่านางเอ้ย

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

ภาษาไทยโซ่ง

บันโตนแก้วโตนมาอยู่ย็นนอนย็นก็กิน กินเนื้อ
ย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าด้วย กินเต็งเหล้า
เหือไหเหล้าด้วยหม้อ

เหล้ากวดกอฮ้อหันมาสาย กินเต็งเช่าต้มอันก๊ีบ
กม

กินเต็งเช่าหมอนอันก๊ีบฟาบ ก้วยเต็งกาบเบาป็น

กินเต็งมะเผื่อหั่วสัน กินเต็งมะมันหั่วซ่อง
อ้อยป่องชันล้าถ้ำกำหนดาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกกินอ่อนหวาน
เย็น

กินเต็งก้วยจ้าวหวีปาย ก้วยก้วยหวีกัก ส้มหน่อฮก
เต็งถวงก็มี

กินเต็งมะมีโบฮี้ กินเต็งแตงน้ำปู้หลินชาย กินเต็ง
มะแอปเปิ้ลอ่อนหวานมัน

กินเต็งปุม้าปาทะเลเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งชะหนม
ก้อนไล่ถั่วหวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียกเส้าไล่ ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกม กิน
เต็งเช่าเกียบกึ่งเหลืองแหลง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสิก็จูไล่

บือฮี้ไฮ้สกลิ่งอันเลา เจ้าแมผัดเวนหมาน เจ้าแม
ผ่านวันย็นกินแล้วตัดขึ้นเมือบนปานห้าฝนสายตัด
ขึ้นเมือฟ้าปานห้าฝนลม ตัดไปหลังหมื่นวาป็นวา
เนื้อย่านางเอ้ย

ตัดไปหน้าหมื่นวาป็นวา เบาะยาเบาะญูญอย
สอนยาสอนเต็งฮ้อย สอนเต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน
ตักบ่อนนี้ก็แลงเนื้อย่านางเอ้ย แป้งบ่อนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอญูญูอานเมือ

ภาษาไทยมาตรฐาน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ย็นนอน(อายุ)ย็นก็
กินกินเนื้อย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มหม้ออันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
อันใสด้วย กินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าถ้วยหม้อ

เหล้าขวดกระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย กินทั้ง
ข้าวต้มมัดอันคู่กลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
ทั้งเปลือกใบพั่น

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดก
อ้อยปล้องสั้นล้าถ้ำกินหวาน กินทั้งส้ม ส้มปะ
รดตา(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน....ขาวสุก ส้มโอกินนุ่มหวาน
เย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขั้วญเอ้ย

กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแตงดมปลุกดินทราย
กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่มหวานมัน

กินทั้งปุม้าปลาทะเลเนื้อย่านางเอ้ย กินทั้งขนม
ก้อนไล่ถั่วหวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่ววง
(ตัดชิ้น)เจียง

กินขนมเปียะไล่ไล่ ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม กิน
ทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็
(ทุก)สิดได้

ไม้ซี้เหร่สกลิ่งอันใด เจ้าแม่ผลัดวันตาย เจ้าแม่
ผ่านวันย็นกินแล้วตัดขึ้นไปเมือบบนปานห้าฝน
สาด ตัดขึ้นไปเมือบบนปานห้าฝนลม ตัดไปหลัง
หมื่นวาพันวาเนื้อย่านางเอ้ย

ตัดไปหน้าหมื่นวาพันวา บอกย่าบอกเบาเบา
สอนยาสอนทั้งร้อย สอนทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน
ดก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นเนื้อย่านางเอ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

ภาษาไทยช่อง

เมื่อสุเจ้าย่ามิงฮีแฮน เจ้าย่าแนนปักไก จียอเมื่อสุ
 เจ้าย่าไฟปักมั้นก็กินเนื้อย่านางเอ้ย
 กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอ
 หล่อง
 กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลัน ปิ่นจ๋อนกิน
 เหม็ดจู้ฮัน
 กินเต็งไก่เหญาโตตอฮอง สูงขาวโตตอฮาน บิน
 ผ่านฟ้ามาเมยแมฮองก่า
 กินกางโองกางปีเบือญื้อ กินเต็งซิบห่อเช่า กิน
 เต็งเก้าหอบาเนื้อย่านางเอ้ย
 กินกับก่าเช่าโฮขาวหนา กินกับก่าเช่านาขาวอ่อน
 เช่าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อย
 มั่น
 ปั้นโดนแก้วโดนมาฮู้ยีนนอนฮินก็กิน กินเนื้อ
 ย่านางเอ้ย
 กินน้ำต้มฮันเส้าแล ปูแปฮันเส้าถั่วย กินเต็งเหล้า
 เหลือไหเหล้าถั่วยหม้อ
 เหล้ากวดกอฮ้อหันมาสาย กินเต็งเช่าต้มฮันก๊ีบกม
 กินเต็งเช่าหนมฮันก๊ีบฟ้าบ ก้วยเปี๊ยะก๊ีบเบา
 มั่น
 กินเต็งมะเผื่อหัวฮัน กินเต็งมะมันหัวซ่อง
 อ้อยป่องฮันลำถี้ก๊ีบหวาน กินเต็งส้มมะนาดดา
 แห
 ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกมะละมุดกินฮ่อน
 หวานฮิ้น
 กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก๊วยหวีก๊ิก ส้มหน่อฮก
 เต็งถวงก๊ิม
 กินเต็งมะมีโบฮี กินเต็งแตงน้ำปู้หลินฮาย กินเต็ง
 มะแอปปี้บฮ่อนหวานมัน
 กินเต็งปู้ม้าปะทะเลเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งชะหนม
 ก้อนไส้ถั่วหวานมัน
 กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันฮับข้าวแกม
 ถั่งงาเจียง

ภาษาไทยมาตรฐาน

ไปสุเจ้าย่ามิงฮียินยาว เจ้าย่าแนนปักไก จะยก
 ไปสุเจ้าย่าไฟปักมั้นก็กินเนื้อย่านางเอ้ย
 กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าฉางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่ากะ
 ล่อมข้าว
 กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งกางทั้งลัน ปลิ้นพลิกกิน
 หมดทุกอัน
 กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่าหนกยูง สูงขาวตัวเท่าหน
 บินผ่านฟ้ามาเมยแมฮองทองคำ
 กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
 ข้าว กินทั้งเก้าหอบาเนื้อย่านางเอ้ย
 กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
 (เม็ด)ขาวนุ่ม
 ข้าวซอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
 (ถึง)ใจไป(ถึง)คอกอยู่มั่น
 เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ฮินก็
 กิน กินเนื้อย่านางเอ้ย
 กินน้ำต้มหมูฮันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
 ฮันใส่ถั่วย กินทั้งเหล้าเหลื่อไหเหล้าถั่วยหม้อ
 เหล้ากวดกระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย กินทั้ง
 ข้าวต้มมัดฮันคูกกลม
 กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)ฮันคู้แบน กล้วย
 ปลอกเปลือกใบมัน
 กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดก
 อ้อยปล้องสั้นลำถี้ก๊ีบหวาน กินทั้งส้มส้มประดดา
 (มากอย่างดา)แห
 ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอะละมุดกินนุ่ม
 หวานฮิ้น
 กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโดน
 (ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย
 กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแตงโมปลุกดินทราย
 กินทั้งแอปปี้ลุ่มหวานมัน
 กินทั้งปู้ม้าปะทะเลเนื้อย่านางเอ้ย กินทั้งขนม
 ก้อนไส้ถั่วหวานมัน
 กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันฮับข้าวผสมถั่งงา
 (ตัดขึ้น)เจียง

ภาษาไทยช่อง

กินขนมเปียกใสได้ ชะหนมเบาไม้บ้านวังลม กิน
เต็งเข้าเกียบกุ้งเหลืองเหลือง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสิก็จูไล่

บือซีไฮ้สักสิ่งอันเลา เจ้าย่ามิงฮีแฮน เจ้าย่าแน
ปักไก

เจ้าย่าไฟปักมันกินแล้วแน่น้ำกินปลา(บน)บก
กินเข้า

แน่น้ำขึ้นสี่ปก แน่นนกกินช่ายเหลือง ขึ้นเปียงหู
เปียงตากินกิน

ขึ้นเต็งสาเอ้าะเขาะ เจ้านแนไฟกินแล้วจึงเข้าลงสูง

จึงสูงแล้วญั่งเฮาแขว ย้าเฮาเอ้าะฮูต่าง เบาะยา
เบาะญูญอย

สอนยาสอนเต็งฮ้อย สอนเต็งน้อยเต็งอ่อนจู กิน
ตักบ่อนนี้ก็แลงเนื้อย่านางเอ้ย แป้งบ่อนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอญจัญญอปานเมื่อ

เมื่อสุเจ้าย่ามิงฮีแฮน เจ้าย่าแน่นตำทุกกินเนื้อ
ย่านางเอ้ย

กินเต็งหัวหมูใหญ่เตาจวง หมูหลวงเตาจวง
หล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปิ่นจ่อนกิน
เหม็ดจูอัน

กินเต็งไก่ใหญ่โตตอยง สูงขาวโตตอหาน บิน
ผ่านฟ้ามาเมยแมงกุง

กินกางโองกางปีเปือญื่อ กินเต็งซิบห่อเข้า กิน
เต็งเก้าห่อปลาเนื้อย่านางเอ้ย

กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
อ่อน

เข้าชอมหลอนเมืองลุมชาวเสา กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่
มัน

บันโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนก็กิน กินเนื้อ
ย่านางเอ้ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินขนมเปียกใสได้ ขนมใบไม้บ้านวังลม กิน
ทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสี
(ทุก)สีได้

ไม้ซี้หฺเร่สักสิ่งอันใด เจ้าย่ามิงอายุยืนยาว เจ้าย่า
แน่นปักไก่

เจ้าย่าไฟปักมันกินแล้วแน่น้ำกินปลา(บน)บก
แน่นนกกินข้าว

แน่นน้ำขึ้นสี่ด้าน แน่นนกกินทรายเหลือง ขึ้น
เพียงหูเพียงตากินกิน

ขึ้นบนหิ้งวางของออกข้าง เจ้านแนไฟกินแล้วจึง
ให้ลง(ไฟ)สว่าง

จึงสว่างแล้วยังให้เปลวไฟ อย่าให้ออกรูหน้า
ต่าง บอกย่านอกเป่าเป่า

สอนยาสอนทั้งร้อย สอนทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน
ตก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นเนื้อย่านางเอ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

ไปสู่เจ้าย่ามิงอายุยืนยาว เจ้าย่าแน่นทอดผาก็กิน
เนื้อย่านางเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่เตาจวงข้าว หมูใหญ่ใหญ่เตา
กะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งคางทั้งลิ้น ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านั้น กุ้ง สูงขาวตัวเท่านั้น
บินผ่านฟ้ามาเมยแมงกุงทองคำ

กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
ข้าวกินทั้งเก้าห่อปลาเนื้อย่านางเอ้ย

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมข้าวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยืนนอน(อายุ)ยืนก็
กิน กินเนื้อย่านางเอ้ย

ภาษาไทยช่อง

กินน้ำต้มอ่อนสำแล ปูแป้นเสาถั่วย กินเต็งเหล้า
เหื่อไหเหล้าถั่วหม่อ

เหล่ากวาดกอฮ่อหันมาสาย กินเต็งเข้าต๋มอันก็บคม

กินเต็งเข้าหนมอันก็บพิบ ก๋วยเปาะก้านเบา
มัน

กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง
 อ้อยปองชั้นลำที่กินหวาน กินเต็งส้มมะนาตา
 แห

ส้มมะเกี๋ยงมะแงขาวชุก ส้มมะปึกมะละมุดกินอ่อน
หวานเย็น

กินเต็งถ้วยจัวหวิปาย ถ้วยกว้ายหวิกิก ส้ม
หน่อฮกเต็งถวงกัมี

กินเต็งมะมีโบฮี กินเต็งแดงนำปูหลินชาย กินเต็ง
มะแอปเปิ้ลอ่อนหวานมัน กินเต็งปุม้าปาทะเลเนื้อ
ย่านางเอ๋ย กินเต็งชะหนมก้อนไส้ตัวหวานมัน
กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงานเฉียง

กินขนมเปี๊ยะไส้ ชะหนมเผาไม้บั้งบัวงาม กิน
เต็งเข้าเทียบกังเหลืองเหลง

ชะหนมปังชะหนมโก๋กินอ่อน จู๋นก็จู๋มิ จู๋สิก็จู๋ไล่

บ๊วย! ไข่สักรึงอันเลา ย่านางกินแล้วตำหุ้้นย้าเฮ่า
บ้านจันเนือย่านางอ้าย

คำหุยาเอาเขาเก็งพิม บือติวยานาน มะติวยา
จ้าน

หุ้มีงเต้นกาเศาะเฮ้าะยาเ็นแต่น หุ้แนนเต้นกาแซน
กาว่าเฮ้าะยาเ็นตี๋ม

ตีบไปหลังหมิ่นท่า ไปหน้าหมิ่นวาปีนัว เบาะย่า
เบาะณีนอย

สอนป่าสอนเต็งฮ้อย สอนเต็งน้อยเต็งอ่อนจุกิน
ตักบ่อนนี้ก็แลงหน่อย่านางเอ้ย แบ่งบ่อนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอกจีฏอปานเมื่อ

เมื่อสุเจ้าย่าไถ่ก๊กก็กิน ลักไถ่เกวไถ่ขันก็กิน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินน้ำต้มหมูนั่นใส่नाकिन พลู(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
อันใสถ้วย กินทั้งเหล้าเหว้อไหเหล้าถ้วยหม้อ
เหล้าขวดกระปุกคนจีนฮ่อหามาขาย กินทั้ง
ข้าวต้มมัดอันถุ่มกลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
ปลอกเปลือกไผ่มัน

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดก
 อ้อยปล้องสั้นลำดีกินหวาน กินทั้งส้มส้มประดดา
 (มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน...ขาวสุก ส้มโอะละมุดกินนุ่ม
หวานเย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหีปลาย(ต้น) กล้วยควายหีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขั้วญอ้ย

กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแดงโมปลูกดินทราย
กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่มหวานมัน กินทั้งปุม้าปลาทะเล
เนื้อย่านางอัย กินทั้งขนมก้อนไส้ถั่วหวานมัน
กินทั้งขนมจันฉนมแข่งงาตัด จันอับคั่วผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

กินขนมเปี๊ยะใส่ไส้ ขนมใบไม้บ้านวังกลม กิน
ทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโกโก้นุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีก็
(ทุก)สีได้

ไม่ใช่เหรอสักสิ่งอันใด ย่านางกินแล้วทอผ้าอย่าให้
มือหนัก

ทอผ้าย่าเอาเขากับพื้ม ไม่ติว่าย่านาน ไม่ติว่ายา
ชีเกียจ

หูกมึง^๕สั่นแค่ตอกให้ยากรอด้ายเพิ่ม หูกแนน^๕สั่น
แค่แขน^๕แค่^๕ว้าให้ยากรอด้ายเต็ม

เติมไปหลังหมิ่นหน้า เติมไปหน้าหมิ่นวาพัณา
นอกย่านนอกเป้าเป้า

สอนอย่าสอนทั้งร้อย สอนทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน.
ตก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นเนืออย่าเอ๊ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

ไปสู่เจ้าย่าไต่กกกก็กิน เล้าไก่อ่องไก่อ้วนก็กิน

ภาษาไทยโฉบ

เนือย่านางเอ๋ย

กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอ
หล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่น ปิ่นจอนกิน
เหม็ดจูน

กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอหวน บิน
ผ่านฟ้ามาเมยแมยงก่า

กินกางโองกางปีเบือญื่อ กินเต็งซิบห่อเช่า กิน
เต็งเก้าหอบาเนือย่านางเอ๋ย

กินกับก่าเช่าโฮขาวหนา กินกับก่าเช่านาขาว
อ่อน

เช่าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
มัน

ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ย็นนอนย็นก็กิน กินเนือ
ย่านางเอ๋ย

กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินเต็งเหล้า
เหือไหเหล้าก่ายหม้อ

เหล้ากวดกอฮ้อหันมาสาย กินเต็งเช่าต้มอันกับ
กาบ

กินเต็งเช่าขนมอันกับฟ้าบ ก้วยเปาะก้าบเบา
มัน

กินเต็งมะเผือหั่วสัน กินเต็งมะมันหั่วซ่อง
อ่อยป่องสันล้าถักินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตาแห

ส้มมะเกียงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกมะละมุดกินอ่อน
หวานย็น

กินเต็งก้วยจ้วหวีปาย ก้วยก้วยหวีทิก ส้มหน่ออก
เต็งถวงก็มี

กินเต็งมะมีโบฮี้ กินเต็งแตงน้ำปูลินชาย กินเต็ง
มะแอปเปิ้ลอ่อนหวานมัน

กินเต็งปุม้าปาทะเลเนือย่านางเอ๋ย กินเต็งมะหนม
ก้อนไส้ถั่วหวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จับอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

ภาษาไทยมาตรฐาน

เนือย่านางเอ๋ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าฉางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่า
กะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งกางทั้งลั่น ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านกยูง สูงขาวตัวเท่าห่าน
บินผ่านฟ้ามาเชยแม่นกยูงทองคำ

กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
ข้าวกินทั้งเก้าห่อปลาเนือย่านางเอ๋ย

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึงปจใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ย็นนอน(อายุ)ย็นก็
กิน กินเนือย่านางเอ๋ย

กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
อันใส่น้ำย กินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าถ้ายหม้อ

เหล้ากวดกระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย กินทั้ง
ข้าวต้มมัดอันคู่กลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
ปลอกเปลือกใบมัน

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดก
อ่อยปล่องสันล้าถักินหวาน กินทั้งส้มลับประดตา

(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน....ขาวสุก ส้มโอะละมุดกินนุ่มหวาน
ย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโดน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนือขวัญเอ๋ย

กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแตงโมปลุกดินทราย
กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่มหวานมัน

กินทั้งปุม้าปลาทะเลเนือย่านางเอ๋ย กินทั้งขนม
ก้อนไส้ถั่วหวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

ภาษาไทยโฉบ

กินขนมเบีเยเส้าไล่ ชะหนมเบาไม้บ้ำบิ่วงกม กิน
 เติงเข้าเกียบกั้งเหลื่อแหลง
 ชะหนมปิงชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสีกี้จูไล่
 บือซี่ไ้ฮั้สั้กสิงอันเลา เอียะกันกินจุตา หากันกินจู
 หน้า
 ย่านางกินแล้วเกือไ้เก้อเกือกวลงน้อย่านางเอ้ย
 กีกไ้เก้อกกกวอ้งอ้วง กีกหัวขั้วญมาเฮ้า กกไ้กมา
 ชันลก
 กินแล้วย้าลับไ้เก้อป้าฝะเหยนเบะกิน อั้งจิกิน
 ไม้กาเตาะ
 กากิจิกินไม้กาแซนกาวาย่าห้าม ย่าจิบอั้งไปเสีย
 จอมผา
 สับกาไปเสียแต่จอมเขา เบาะย้าเบาะญญอย สอน
 ย่าสอนเติงอ้อย
 สอนเติงน้อยเติงอ่อนจูกิน ติกบ่อนนี้ก็แลงน้อ
 ย่านางเอ้ย
 แป้งบ่อนนี้ก็แล้ว แก้วลางมอญจูกินปานเมื่อ
 เมื่อสุเจ้ายาก็วยมิงฮีแฮน เจ้าย้าแนบเบาบางก้วย
 สวยก็กินน้อย่านางเอ้ย
 กินเติงหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอ
 หล่อง
 กินเติงหูเติงหาง กินเติงกางเติงลิ้น ปิ่นจ่อนกิน
 เหม็ดจูกิน
 กินเติงไ้เก้อโตตอญอง สูงขาวโตตอหาน บิน
 ผ่านฟ้ามาแมมญองกำ
 กินกางโองการปี้เบือญื่อ กินเติงซิบห่อเข้า กิน
 เติงเก้าห่อป้าน้อย่านางเอ้ย
 กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน
 เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่
 มัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินขนมเบีเยใส่ไล่ ขนมใบไม้บ้ำบิ่วงกลม กิน
 ทั้งข้าวเกรียบกุ่มสี่เหลื่อแดง
 ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีกี้
 (ทุก)สีได้
 ไม่ซี่ไ้หรั้สั้กสิงอันใด เรียกกันกินทุกตา หากันกิน
 ทุกหน้า
 ย่านางกินแล้วเลี้ยงไ้ให้เลี้ยงในเล้าน้อย่านาง
 เอ้ย
 เลี้ยงไ้ให้เลี้ยงกกในรัง กกขั้วญหัวมาให้ กกไ้
 มาขัน(ใน)เล้า
 กินแล้วย้าไล่ไ้เก้อป้าฝก(ตัว)ชะมดแบกกิน นก
 เหยี่ยวจะกินไม้แค้ตอก
 นกกาจะกินไม้แค้แซนคั่วย่าห้าม ย่าจิบนก
 เหยี่ยวไปเสีย(ที่)ยอดผา
 ไ้ลั่นนกกาไปเสียแต่ยอดเขา บอกย้าบอกเป่าเป่า
 สอนย้าสอนทั้งร้อย
 สอนทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน ตก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)
 อาหารเย็นน้อย้าเอ้ย
 ทำขั้วญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอั้งดงามของหมอ
 ขั้วญข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่อง)เสน่ไป
 ไ้สู่เจ้ายากล้วยมิงอายุยืนยาว เจ้าย้าแนบเบาบาง
 กล้วยสวยก็กินน้อย่านางเอ้ย
 กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าฉางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่า
 กระล่อมข้าว
 กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งคางทั้งลิ้น ปล่อนพลิกกิน
 หมดทุกอัน
 กินทั้งไ้เก้อใหญ่ตัวเท่านกยูง สูงขาวตัวเท่าห่าน
 บินผ่านฟ้ามาเชียวแม้นกยูงทองคำ
 กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
 ข้าว กินทั้งเก้าห่อปลา น้อย่านางเอ้ย
 กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
 (เม็ด)ขาวนุ่ม
 ข้าวช่อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ด)ข้าวขาวใส กินไป
 (ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

ภาษาไทยช่อง

บันโตนแก้วโตนมาอยู่ย็นนอนย็นก็กิน กินเนื้อ
ย่านางเอ้ย

กินเต็งนำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินเต็ง
เหล้าเหื่อไหเหล้าถั่วยหม่อ

เหล้ากวอดกอฮ้อหันมาสาย กินเต็งเข้าต้มอันกับกม

กินเต็งเข้าหนมอันกับฟิาบ ก้วยเปาะกัาเบา
มัน

กินเต็งมะเผื่อหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง
อ่อยป่องชั้นลำถักินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยมะเงาะขาวชุก ส้มมะปึกมะละมุดกินอ่อน
หวานเย็น

กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีกิก ส้ม
หน่อฮกเต็งถางกิม

กินเต็งมะมีใบฮี กินเต็งแดงนำปูลินชาย กินเต็ง
มะแอปเปิ้ลอ่อนหวานมัน

กินเต็งปุม้าปาทะเลเนื้อย่านางเอ้ย กินเต็งชะหนม
ก่อนใส่ถั่วหวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียกใสได้ ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกม กิน
เต็งเข้าเกียบกุ้งเหลืองแห้ง

ชะหนมปังชะหนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสิก็จูไล่

บือซีไ้ฮักสิงอันเลา ย่านางกินแล้วก้วยเจ้าย่าเฮ่า
เอ๊ะหน่อหาม

ซามชิบปีย่าปากวามเสาเจ้า กวานถ่าเฮ่าอยู่ย็นเหิง

ชิบก้าเฮ่าเบาตะเมืองบน ชิบก้าเฮ่าชะเมือหยั่ง
เป้าป้า

ชิบก้าเฮ่าเอ๊ะตองเกือหลายหวี เฮ่ามันเป็นปีสวอย
ก้วยนำหลวง

ผีเถาะนำเหมาปะยั่วตองเลา เบาะยาเบาะยู่
ญอย

ภาษาไทยมาตรฐาน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ย็นนอน(อายุ)ย็นก็
กิน กินเนื้อย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
อันใสถั่วย กินทั้งเหล้าเหื่อไหเหล้าถั่วยหม่อ

เหล้าขวดที่เป็นขวดกระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย
กินทั้งข้าวต้มมัดอันคู่กลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
ปลอกเปลือกใบมัน

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดอก
อ่อยปล้องสั้นลำถักินหวาน กินทั้งส้มสับปะรดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอะละมุดกินนุ่ม
หวานเย็น

กินทั้งกล้วยวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคโน(ต้น)
หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขั้วญเอ้ย

กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแดงไม่ปลุกดินทราย
กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่มหวานมัน

กินทั้งปุม้าปลาทะเลเนื้อย่านางเอ้ย กินทั้งขนม
ก่อนใส่ถั่วหวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

กินขนมเปียะใสได้ ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม กิน
ทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็
(ทุก)สิได้

ไม่ซีเหร์ฮักสิงอันใด ย่านางกินแล้วกล้วยเจ้าย่าให้
ออกหน่อหาม

สามสิบปีอย่าพาความใส่เจ้า ผู้ปกครองเฒ่าให้อยู่
อายุย็นนาน

สิบคำให้ใบแตกเมืองบน สิบคำให้รากไปหยั่ง(ถึง)
ป้าป้า

สิบคำให้ออกใบตองเครือหลายหวี ให้มันเป็นปลี
สวอยกล้วยนำว่าใหญ่

ผีเฒ่าค้างหยึดยาวใส่ใบตองเลา บอกอย่าบอก
เบ้าเป้า

ภาษาไทยโซ่ง

สอนย่าสอนเต็งฮ้อย สอนเต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน
ตักปอนนี้ก็แลงเนื้อย่านางเอ้ย แป้งปอนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอญจัญญอป้านเมื่อ

เมื่อสุเจ้าลีนน้ำลีนป่อ ต๋อสาຍก๊อสาຍเจาแม่เลี้ยงลูก
กินเนื้อย่านางเอ้ย
กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอ
หล่อง
กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลั่น ปิ่นจ๋อนกิน
เหม็ดจ๋อน
กินเต็งไก่เหญาโตตอญู สูงขาวโตตอหาน บิน
ผ่านฟ้ามาเมยแมญูกำ
กินกางโองกางปีเบือญื้อ กินเต็งซิบห่อเข้า กิน
เต็งเก้าห่อปาเนื้อย่านางเอ้ย
กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
อ่อน
เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อย
มัน
ปิ่นโดนแก้วโดนมาญูยีนนอนยีนก็กิน กินเนื้อ
ย่านางเอ้ย
กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินเต็งเหล้า
เหือไหเหล้าถั่วหม้อ
เหล้ากวดกฮ้อฮั้นมาสาຍ กินเต็งเข้าต้มอันกับ
กม
กินเต็งเข้าหนมอันกับฟิาบ ก้วยเปาะก๊าบเบา
มัน
กินเต็งมะเผือหั่วสัน กินเต็งมะมันหั่วซ่อง
อ้อยป่องซันล้าถี้กินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห
ส้มมะเกี้ยมมะแงขาวสุก ส้มมะปึกมะละมุดกินอ่อน
หวานเย็น
กินเต็งมะมีโบฮี้ กินเต็งแดงน้ำปู้หลินซาຍ กินเต็ง
มะแอปเปิ้ลอ่อนหวานมัน
กินเต็งก้วยจ้าวหวีปาย ก้วยก้วยหวีกิก ส้ม
หน่ออกเต็งถวงก็มี

ภาษาไทยมาตรฐาน

สอนย่าสอนทั้งร้อย สอนทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน
ตัก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นเนื้อย่านางเอ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้ว ร่างกายอันงดงามของหมอยุ้ย
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป
ไปสู่เจ้าลีนน้ำลีนป่อ ต๋อสาຍคอสายใจแม่เลี้ยงลูก
กินเนื้อย่านางเอ้ย
กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าฉางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่า
กะล่อมข้าว
กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งกางทั้งลั่น ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน
กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่าหนกยูง สูงขาวตัวเท่าห่าน
บินผ่านฟ้ามาเชิญแม่หนกยูงทองคำ
กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
ข้าว กินทั้งเก้าห่อปลาเนื้อย่านางเอ้ย
กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม
ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คอกอยู่มัน
เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนก็
กิน กินเนื้อย่านางเอ้ย
กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ(ที่)จัดเรียงเป็น)แพ
อันใส่น้ำย กินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าถั่วหม้อ
เหล้าขวดกระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย กินทั้ง
ข้าวต้มมัดอันถุกกลม
กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันถุกแบน กล้วย
ปลอกเปลือกใบมัน
กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดก
อ้อยปล้องสั้นล้าถี้กินหวาน กินทั้งส้มสับประดดา
(มากอย่างตา)แห
ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอมะละมุดกินนุ่ม
หวานเย็น
กินทั้งขนุนยาวยาว กินทั้งแดงโมปลุกดินทราย
กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่มหวานมัน
กินทั้งกล้วยว้าวหวีปาย(ต้น) กล้วยควายหวีตคน(ต้น)
หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็มี

ภาษาไทยช่อง

กินเต็งปุม้าปาทะเลเนื่อย่านางเอ้ย กินเต็งชะนม
ก่อนใส่ถั่วหวานมัน

กินเต็งชะนมจันชะนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปียกใส้ละ ชะนมเบาไม้บ่าบีนวงมม กิน
เต็งเข้าเกียบกุ้งเหลืองเหลือง

ชะนมปังชะนมโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสิก็จูไล่

บือซั้ไฮ้สั๊กสิงอันเลา ย่านางกินแล้วอย่าเข้าถักิงมา
ป้าน

อย่าเข้าตานกินหลวงเหฎามาเต่ง ยิงเฎืออย่าเข้ามา
อัดปะอะไม้

อย่าเข้ามาขัดลิ้นเจ้า ลินหลวงเข้าไหลหลวงกอยกอย
เข้าไหลน้อยน้อยเกียวกึงเหิงเหิง เข้าไหลเสาหนอง
ป้าอู่

เข้าไหลเสาหมูปลาขวัญ อย่าเข้าตานมาปุกเสาหัว
หลอน

อย่าเข้าตานมาปุกบนเสาหัวบ่อ ปุกเข้ามาจอยกัน
ถอน

ปุกบนเข้ามาจอยกันโกนไปเสียกะนา ถอนไปกะ
นาแอ้ง

เข้ามันแอ้งมันแอ้งตายหลายนา เบาะย่าเบาะญี
ญอย

สอนย่าสอนเต็งฮ้อย สอนเต็งน้อยเต็งอ่อนจุกิน
ตักบ่อนนี้ก็แลงเนื่อย่านางเอ้ย แป้งบ่อนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอญจัญญอปานเมื่อ

เมื่อสุเจ้าอย่าหนองป้าอู่หมูปลาขวัญ ปามันปลาเลี้ยง
ปาปอยก็กินเนื่อย่านางเอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหฎาตอจวง หมูหลวงเหฎาตอ
หล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปันจอนกิน
เหม็ดจูนัน

กินเต็งไก่เหฎาโตตอญอง สูงขาวโตตอหาน ปัน
ผ่านฟ้ามาเมแมญองกำ

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินทั้งปุม้าปลาทะเลเนื่อย่านางเอ้ย กินทั้งขนม
ก่อนใส่ถั่วหวานมัน

กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จันอับข้าวผสมถั่วงา
(ตัดชิ้น)เจียง

กินขนมเปียะใส้ละ ขนมใบไม้บ่าบีนวงกลม กิน
ทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง

ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็
(ทุก)สิได้

ไม้ซ้เหร่สั๊กสิงอันใด ย่านางกินแล้วอย่าให้ถูกกึง
(ไม้)มาปิด

อย่าให้คนคนใหญ่มากลบทับ ขยะอย่าให้มาอัด
ทับรากไม้

อย่าให้มาขัดลิ้นใจ ลิ้นใหญ่ให้ไหลทั่วค่อยค่อยให้
ไหลน้อยน้อย(เป็น)เกลียววนานานา ให้ไหลใส่
หนองปลาอู่

ให้ไหลใส่หมูปลาขวัญ อย่าให้คนมาปลุกบุกใส่หัว
ถอน

อย่าให้คนมาปลุกบนใส่หัวบ่อ ปลุกบุกให้มา
ช่วยกันถอน

ปลุกบนให้มาช่วยกันขุดไป(ไว้)เสียที่นา ถอนไป
ที่นาแล้ง

ให้มันแล้งมันแล้งตายหลายนา บอกย่าบอกป้า
ป้า

สอนย่าสอนทั้งร้อย สอนทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน
ตก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นอย่าเอ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

ไปสู่เจ้าย่าหนองปลาอู่หมูปลาขวัญ ปลามันปลา
เลี้ยงปลาปล่อยก็กินเนื่อย่านางเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าจางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่า
กะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งคางทั้งลิ้น ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านกยูง สูงขาวตัวเท่าห่าน ปัน
ผ่านฟ้ามาเชิญแม่แมญองทองคำ

ภาษาไทยโซ่ง

กินกางโองกางปีเบือญื่อ กินเต็งซิบห่อเช่า กิน
เต็งเก้าหอปาน้อย่านางเอ้ย

กินกับกำเช่าไฮขาวหนา กินกับกำเช่านาขาวอ่อน

เช่าชอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อถืออยู่
มัน

บันโตนแก้วโตนมาอยู่ยีนนอนยีนก็กิน กินเนื้อ
ย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินเต็งเหล้า
เหือไหเหล้าถั่วหม้อ

เหล้ากวดกอฮ่อหันมาสาย กินเต็งเช่าต้มอันกับกม

กินเต็งเช่าหนมอันกับฟิาบ ก้วยเปี๊ยะกับเบ
มัน

กินเต็งมะเผือะหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง
อ้อยป่องชันล้าถักินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแงขาวซุก ส้มมะปึกมะละมุดกินอ่อน
หวานเย็น

กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีถัก ส้มหน่อฮก
เต็งถวักมี

กินเต็งมะมีโปฮี กินเต็งแตงน้ำปูลินชาย กินเต็ง
มะแอปเปิ้ลอ่อนหวานมัน

กินเต็งปู้ม้าปะทะเลน้อย่านางเอ้ย กินเต็งชะหนม
ก้อนไล่ถั่วหวานมัน

กินเต็งชะหนมจันชะหนมแข่งงาตัด จันอับข้าวแกม
ถั่วงาเจียง

กินขนมเปี๊ยะเส้าไล่ ชะหนมเบาไม้บ่าบับวงกม กิน
เต็งเช่าเกียบกุ้งเหลืองแหลง

ชะหนมปังชะหนโก่กินอ่อน จูอันก็จูมี จูสิก็จูไล่

บือซีไฮ้สัถสังอันเลา เจ้าย่าหนองปลาอุ้มปลา
ขวัญ

ปามันปลาเลียงปลาป่อยกินแล้วเมืองบนย่าเฮ้ามีทาง
นาหนองกัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

กินกลางโคนขากลางปีกเนื้อมาก กินทั้งสิบห่อ
ข้าว กินทั้งเก้าหอปลาเนื้อย่านางเอ้ย

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวซ้อมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คอกอยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนก็
กิน กินเนื้อย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ
อันใสด้วย กินทั้งเหล้าเหือไหเหล้าถั่วหม้อ

เหล้าขวดกระปุกคนจีนฮ่อหาบมาขาย กินทั้ง
ข้าวต้มมัดอันคู่กลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู่แบน กล้วย
ปลอกเปลือกใบมัน

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดก
อ้อยปล้องสั้นล้าถักินหวาน กินทั้งส้มลับประดตา

(มากอย่างตา)แห
ส้มเขียวหวาน....ขาวสุก ส้มโอะละมุดกินนุ่ม

หวานเย็น
กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน

(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย
กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแตงโมปลุกดินทราย

กินทั้งแอปเปิ้ลนุ่มหวานมัน
กินทั้งปู้ม้าปะทะเลน้อย่านางเอ้ย กินทั้งขนม

ก้อนไล่ถั่วหวานมัน
กินทั้งขนมจันขนมแข่งงาตัด จับอับข้าวผสมถั่วงา

(ตัดชิ้น)เจียง
กินขนมเปี๊ยะไล่ไล่ ขนมใบไม้บ่าบับวงกลม กิน

ทั้งข้าวเกรียบกุ้งสีเหลืองแดง
ขนมปังขนมโก่กินนุ่ม ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสิก็

(ทุก)สิไล่
ไม่ซีเหร่สัถสังอันใด เจ้าย่าหนองปลาอุ้มปลา

ขวัญ
ปลามันปลาเลียงปลาป่อยกินแล้วเมืองบนอย่าให้

มีกลางนาหนองกัน

ภาษาไทยช่อง

ย่าเฮ่าตานข้าสวังมาหา ย่าเฮ่าตานข้ากะสามา
สอน

ย่าเฮ่าตานข้าจ้อนตาถึมากาง โตหลวงจิดิตแขว
โตแมหันจิดิตกันแหว

ปาจิใส่เข้ามาใส่ป้ออ ปาจิอเข้ามาลุมกัน ลุม
หันป้อป้องกันหนองบือฮั่ว

เฮ่าตานเลี้ยงงายเลี้ยงจือขวัญกัน ญั่งมีตานข้า
หลัวกันเลี้ยงบอบอย่าง

ตานข้าหลัวกันแก่งเลี้ยงบหนอง บ่อนเลาฮ้ายก็แบ่ง
บ่อนเลาฮ้างก็จั้ง บ่อนเลาฮ้ายก็จั้ง เบ็งเล็กเก็งวา
วาง

หลวงกว้างก็วางป้อม เบาะย่าเบาะญูญอย
สอนย่าสอนเต็งฮ้อย สอนเต็งน้อยเต็งอ่อนจูกัน
ตักปอนนี้ก็แลงน้อยนางเฮ้ย แบ่งปอนนี้ก็แล้ว
แก้วกลางมอญูญอป้านเมื่อ

ชิบปีเล่แมนางยาลงจือชายฝาด ยาลงลาดชายของ

ยาลงจองชายเบ้าชายหัว เฮ่าญูจองลาย

ย้ายเก้ายูจองสูง เฮ่าญูจองสูงญิบใหม่เนื้อนาง
เฮ้ย

เฮ่าญูจองปักทองไปญิบเอื้อญิบแล้ว ยู้อ้อมแอ้วตี
นอน

ยู้อ้อมหมอนญอยญอย แปผีน้อยผีนอ่อนญิบ
หมอน

ข้อยจีเบาะเจ้าย่านางเฮ้ย ข้อยสังเจ้าจิลาลง จั้งไล่
ไล่ชั่วเล็กขึ้นเมื่อสุเอือนน้อย จั้งไล่ไล่ชั่วขึ้นเมื่อสุ
เอือนขวัญ

(บทปลอบเมืองขวัญ)

เมื่อสุเจ้าเอือนมิงปันลัน เมื่อสุเจ้าเอือนขวัญ

เมื่อสุเมืองขวัญอุ้อ่า เมื่อสุฟ้าเมืองเหมาะสูงชาว
ขวัญเป็นปาวเป็นสาวหันเอือนป้อเอือนแมเอ็ดเฮ้ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

อย่าให้คนถือสวิงมาหา อย่าให้คนถือสวิงมาซ้อน

อย่าให้คนถือสวิงตาถึมากาง ตัวใหญ่จะติดพัน
ตัวแม่ที่จะติดกับดัก

ปลาจะไขให้มาไข(ที่)ปลาอ(รวม) ปลาจะอ
(รวม)ห้มารุมกัน รุมกันที่พ้อป้องกันหนองไม้รั้ว
ให้คนเลี้ยงอาหารเข้าเลี้ยงชื่อขวัญคน ยังมีคนถือ
หลัว(แข่ง)กัน(มา)เลี้ยงบอบเดิน

คนถือหลัวแข่งกันเลี้ยงบหนอง ที่ไ้ร้ายก็ทำขวัญ
ที่ไ้แดงก็แหงงเว้า ที่ไ้ร้ายก็แหงงเว้า ดูสิกับ
(ห่าง)ว่าง(เป็น)วา

ด้านกว้างก็กว้างพร้อม บอกย่าบอกเบ้าเบ้า
สอนย่าสอนทั้งร้อย สอนทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน
ตก(ถึง)ตรงนี้ก็(เวลา)อาหารเย็นน้อยย่าเฮ้ย ทำ
ขวัญตรงนี้ก็แล้วร่างกายอันงดงามของหมอขวัญ
ข้าพเจ้าจะยกพาน(เครื่องเซ่น)ไป

สิบปีแมนางอย่าลงชื่อชายเคราะห์ อย่าลงลาดของ
ของ

อย่าลงแครคนตายชายเบ้าชายหัว ให้อยู่
แครคนตาย(ที่)ลาย

ย้ายเกล้าอยู่แครสูง ให้อยู่แครสูงเย็บ(ด้วย)ไหม
เนื้อนางเฮ้ย

ให้อยู่แครปักทองไปเย็บเอื้อเย็บแล้ว อยู่ห้อมล้อม
ที่นอน

อยู่ห้อมหมอนเรื่อย ๆ (ผ้า)แพรผืนน้อยผืนนุ่มเย็บ
หมอน

ข้าจะบอกเจ้าย่านางเฮ้ย ข้าสั่งเจ้า(แล้ว)จะลงลง
จั้งได้เดินสะพานเล็กขึ้นไปสู่เรือนน้อย จั้งได้เดิน
สะพานขึ้นไปสู่เรือนขวัญ

ไปสู่เจ้าเรือนมิ่ง(ที่อยู่)ประจำ ไปสู่เจ้าเรือน
ขวัญ

ไปสู่เมืองขวัญโอ้อ่า ไปสู่ฟ้าเมืองหมอกสูงชาว
ขวัญเป็นหนุ่มเป็นสาวที่เรือนพ่อเรือนแม่(อยู่)สุข
สบาย

ภาษาไทยโซ่ง

ขวัญเป็นเอื้อยเป็นอีหั้นเฮือนเอื้อยเฮือนอีหอมของ
ขวัญเมืองเต้าเมืองลุมลิดเลียง ขวัญเมืองเปียงจวง
กางปาแปน

ไล่ตู่ขวัญญั่งตักต้างหว่างต้าง ขวัญญั่งตักเปยเสา

ฝนตักญั่งหัวปาแปน ฟ้าแหลตแล่นญั่งสองตั้นอน

ไม้เหม็ดไม้เมืองลุมเอามา กาเหม็ดกาเมืองเปียง
มาหยาด

ปิ่น่องจอยจามกา ลุงตาจอยจามหญ้า หว่าจิ้งจอย
สัวฮูเสาก็ญั่งฮมญื่องปี

ญี่ญื่องฮมสามกู่ไล่ ฝนตักมะฮัวปาแปน
ฟ้าแหลตแล่นญั่งบือสองตั้นอน ก็ญั่งหลี่ญื่องปา
แปน

แน่นญื่องเก่าปายหลัง เขาญั่งแต่งเจื่องบือมมี
ป้านเข้าป้านขวัญมาเฮ้าเมืองขวัญกิน

จูนันก็จุมิ จูสิก็จูไล่ บือซี้ฮั้สักสิงอันเสา ก็กินเนื้อ
เมืองขวัญเอ้ย

กินเต็งหัวหมูเหญาตอจวง หมูหลวงเหญาตอ
หล่อง

กินเต็งหูเต็งหาง กินเต็งกางเต็งลิ้น ปิ่นจ่อนกิน
เหม็ดจูนัน

กินเต็งไก่เหญาโตตอยุง สูงขาวโตตอห่าน บิน
ผ่านฟ้ามามาเมยเมยงูก่า

กินกางโองกางปีเบือญื่อ กินเต็งซิบห่อเข้า กิน
เต็งเก้าห่อปลาเนื้อย่านางเอ้ย

กินกับกำเข้าไฮขวนหา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน

เข้าฮอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อย
มัน

บั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีนก็กิน กินเนื้อ
ย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินเต็งเหล้า

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขวัญเป็นพี่เป็นน้องที่เรือนพี่เรือนน้องหอมของ
ขวัญเมืองใต้เมืองแผ่นดินร่าเริง ขวัญเมืองแผ่นดิน
จวงกางฟ้านบ้าน

ไข(เปิด)ประตูขวัญยังตกทางระหว่างทาง ขวัญยัง
ตกโคนเสา

ฝนตกยัง(ท่วม)หัวฟ้านบ้าน ฟ้าแดดจ้ายังสองที่
นอน

ไม้หมดไม้เมืองแผ่นดินเอามา หญ้าคาหมดหญ้า
คาเมืองแผ่นดินมาเดิม

พี่น้องช่วย(เอา)ตับหญ้าคา ลุงตาช่วย(เอา)ตับ
หญ้า ญาติพี่น้องจึงช่วย(เอา)สัว(เจาะ)รูเสาก็กัย
รม(เย็น)นานปี

อยู่นานรม(เย็น)ได้ตลอดสามปีฝนตกไม่รั่วฟ้านบ้าน
ฟ้าแดดจ้ายังไม่สองที่นอน ก็ยังดีอย่างฟ้านบ้าน

แน่นอย่างเก่าภายหลัง เขายังแต่งเครื่องฟ้อมมี
พานข้าวพานขวัญมาให้เมืองขวัญกิน

ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีกก็ทุก(สี)ได้ ไม่ซี้เหร่สักสิง
อันใด ก็กินเนื้อเมืองขวัญเอ้ย

กินทั้งหัวหมูใหญ่เท่าจางข้าว หมูใหญ่ใหญ่เท่า
กะล่อมข้าว

กินทั้งหูทั้งหาง กินทั้งคางทั้งลิ้น ปลิ้นพลิกกิน
หมดทุกอัน

กินทั้งไก่ใหญ่ตัวเท่านกยูง สูงขาวตัวเท่าห่าน
บินผ่านฟ้ามามาเชยเม่นกยูงทองคำ

กินกลางโคนซากกลางปีกเนื้อมาก กินทั้งซิบห่อ
ข้าว กินทั้งเก้าห่อปลาเนื้อย่านางเอ้ย

กินกับคำข้าวไร่(เม็ด)ขาวใหญ่ กินกับคำข้าวนา
(เม็ด)ขาวนุ่ม

ข้าวฮอมขาวเมืองแผ่นดิน(เม็ดข้าว)ขาวใส กินไป
(ถึง)ใจไป(ถึง)คออยู่มัน

เลี้ยงร่างกายเติบโตมาอยู่(อายุ)ยีนนอน(อายุ)ยีนก็
กิน กินเนื้อย่านางเอ้ย

กินน้ำต้มหมูอันใส่น้ำกิน พลุ(ที่จัดเรียงเป็น)แพ

ภาษาไทยไชย

ภาษาไทยมาตรฐาน

เหื่อไหเหล้าก่ายหม้อ

เหล้ากวดกอกฮ้อหันมาสาย กินเต็งเข้าต๋มอันก๊ีบม

กินเต็งเข้าหนมอันก๊ีบฟาบ ก้วยเป๊าะก๊ีบเบา
มัน

กินเต็งมะเผื่อะหัวสัน กินเต็งมะมันหัวช่อง
อ้อยป่องชันล้าถี้กินหวาน กินเต็งส้มมะนาดตา
แห

ส้มมะเกี้ยงมะแวงขาวซุก ส้มมะปึกมะละมุดกินอ่อน
หวานเย็น

กินเต็งก้วยจัวหวีปาย ก้วยก้วยหวีก๊ก ส้มหน่ออก
เต็งถวงก๊มี

กินเต็งมะมีโบฮี้ กินเต็งแดงน้ำปู้หลินชาย กินเต็ง
มะชมพู่กินอ่อนหวานเย็น

กินเต็งมะแอบเปิ้ลอ่อนหวานมัน กินเต็งปุม้าปา
ทะเลเนื้อย่านางเอ้ย

กินเต็งชะหนมก้อนไส้ถั่วหวานมัน กินเต็งชะหนม
จันชะหนมแข่งงาดัด

จันอับข้าวแกมถั่วงาเจียง กินขนมเปียเส้าไส้
ชะหนมเบาไม้บ้ำบีนวงม

กินเต็งเข้าเกียบกึ่งเหลืองแหลง ชะหนมปิงชะหนม
โก่กินอ่อน

จันก๊มี จูสก็จูไล่ บ้อฮี้ไฮ้สั๊กสิงอันเลา ก็กินเนื้อ
เมืองขวัญเอ้ย

เฮียะกันกินจุตา หากินกินจูหน้า กินเฮ้ออ้อมไส้
ต้องเนื้อเมืองขวัญเอ้ย

(บทสอนขวัญ)

ขวัญกินแล้วจี้เบาะเข้าขวัญนอน สอนขวัญ
เข้าขวัญอยู่

ซิบมือย่ำกวาอื่นเนื้อขวัญเอ้ย หมิ่นฟ้าย่ำกวาเมือง
กวาบ้าน

เป็นกันเลื่องกวาเมืองเป็นกันฮ้าย นกซังฮ้องก็ย่ำ
ดาหลัวเนื้อขวัญเอ้ย

ผีหิวย่ำดาแลน ผีแอ่นมาหันหน้าต่างย่ำเข้าหลัว
เมื่อ

อันใส่ถั่ว กินทั้งเหล้าเหื่อไหเหล้าก่ายหม้อ

เหล้าขวดกระปุกคนจีนฮ้อหาบมาขาย กินทั้ง

กินทั้งข้าวต้มมัดอันคูกุลม

กินทั้งข้าวหนม(ขนมข้าวต้มมัด)อันคู้แบน กล้วย
ปลอกเปลือกใบมัน

กินทั้งเผือกหัวใหญ่ กินทั้งมันหัวดก

อ้อยปล้องสั้นล้าถี้กินหวาน กินทั้งส้มลับประดตา
(มากอย่างตา)แห

ส้มเขียวหวาน.....ขาวสุก ส้มโอะละมุดกินนุ่ม
หวานเย็น

กินทั้งกล้วยว้าวหวีปลาย(ต้น) กล้วยควายหวีโคน
(ต้น) หน่อไม้เปรี้ยวทั้งหน่อก็กินเนื้อขวัญเอ้ย

กินทั้งขนุนยวงยาว กินทั้งแดงโมปลุกดินทราย
กินทั้งมะชมพู่กินนุ่มหวานเย็น

กินทั้งมะแอบเปิ้ลนุ่มหวานมัน กินทั้งปุม้าปลา
ทะเลเนื้อย่านางเอ้ย

กินทั้งขนมก้อนไส้ถั่วหวานมัน กินทั้งขนมจัน
ขนมแข่งงาดัด

จันอับข้าวผสมถั่วงา(ตัดชิ้น)เจียง กินขนมเปียะไส้
ไส้ ขนมใบไม้บ้ำบีนวงกลม

กินทั้งข้าวเกรียบกึ่งสีเหลืองแดง ขนมปิงขนมโก่
กินนุ่ม

ทุกอันก็ทุก(อัน)มี ทุกสีกก็(ทุก)สีได้ ไม่ซีเหร่สั๊ก
อันใด ก็กินเนื้อเมืองขวัญเอ้ย

เรียกกันกินทุกตา หากันกินทุกหน้า กินให้อ้อมไส้
อ้อมท้องเนื้อเมืองขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วจะบอกให้ขวัญนอน สอนขวัญ
ให้ขวัญอยู่

สิบเวลาอย่าไปที่อื่นเนื้อขวัญ หมิ่นฟ้าอย่าไป
เมืองไปบ้าน

เป็นคน(ชอบหา)เรื่องไปเมืองเป็นคนร้าย นกอะไร
ร้องก็อย่าดาหลัวเนื้อขวัญเอ้ย

ผีหิวปากอย่าตาวัง ผีแอ่นมาที่หน้าต่างอย่าให้
หลัว(ตา)ไป

ภาษาไทยโข่ง

ขวัญติกมาหมอมหมขวัญเข้า จิตับขวัญซังเข่างา
สอน

จีจ็อนขวัญซังเข่างาไซ ขวัญย้าหลิดย้าไหลเสียเจ้า

เอ๊ะมาเข้าเลาสิ้น ก็นเก่าเป็นก้นเนื้อขวัญเอ้ย
เข้ามาติดตือตือกึ่งมันแกนมะแวน เข้ามานเจ็ดจัน
เอ็ดมานวางนอน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นก้นเล่ขวัญเอ้ย ฟังกรวามผู้หมอม
เล็กกูจีแอบสอนถ้อย

ฟังกรวามผู้หมอมน้อยกูจีแอบสอนขวัญ เป็นผู้ตั้ง
นานเป็นก้นเล่ขวัญเอ้ย

ย้าไปฟังผู้มะเขือ ฟังกรวามผู้มะเขือตานจีบิตจำ
แจ่ว

ก็ตึกเก็งกอฮ้าย ก็ฮ้ายเก็งกอเฮียว

ขวัญติกมาหมอมหมขวัญเข้า ขวัญติกเข้าหมอม
หมมขวัญเมื่อนอน

จิตับขวัญซังเข่างาสอน จีจ็อนขวัญซังเข่างาไซ

ขวัญย้าหลิดย้าไหลเสียเจ้า เอ๊ะมาเข้าเลาสิ้น ก็น
เก่าเป็นก้นเนื้อขวัญเอ้ย

เข้ามาติดตือตือกึ่งมันแกนมะแวน เข้ามานเจ็ดจัน
เอ็ดมานวางนอน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นก้นเล่ขวัญเอ้ย ฟังกรวามผู้หมอม
หลวงกูเลา

ฟังกรวามผู้หมอมเก่าหมอมแก่กูสอน เป็นผู้ตั้งนาน
เป็นก้นเล่ขวัญเอ้ย

ฟังกรวามผู้ไก่เถื่อนไก่เถื่อนมันบ้อมีเฮาะ ฟังกรวาม
ผู้นกเจาะมันบ้อมีฮัง

จูมื่อมันอยู่หลูเฮือน จูเบือนมันอยู่หลูบ้าน บ้านตัว
เอ็ดเฮือนขวัญ

แหลดเอ๊ะมันเข้าฮมหก ฝนตักมันเข้าฮมซาง
ซางเป็นซางเบาสร้อย แหลดมื่อย้อยตานจีฮ้ำ จิ
ฮ้ำหลินหล่าจุกขึ้น ตานจีฟืนหลินแกนมะแวน ก็น
เก็งกอฮ้าย ก็ฮ้ายเก็งกอเฮียว

ขวัญติกมาหมอมหมขวัญเข้า ขวัญติกเข้าหมอม
หมมขวัญเมื่อนอน

ภาษาไทยมาตรฐาน

ขวัญติกมาหมอมหมขวัญเข้า จะตบขวัญตั้งเข่างา
สอน

จะสอนขวัญตั้งเข่างาไซ ขวัญอย่ากระโดดอย่า
ไหล(จะ)เสีย(ร่าง)เจ้า

ออกมาเข้าร่างเร็ว คินเก่าเป็นคนเนื้อขวัญเอ้ย
ให้มา(อยู่)จับตัวจับร่างกาย(ให้)มันไม่คลอนแคลน
ให้ทำ(ผ้า)มานเจ็ดชั้นทำ(ผ้า)มานวางนอน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นคนนะขวัญเอ้ย ฟังความผู้หมอม
เล็กกูจะฝึกหัดสอนถ้อยคำ

ฟังความผู้หมอมน้อยกูจะฝึกหัดสอนขวัญ เป็นผู้ตั้ง
นานเป็นคนนะขวัญเอ้ย

อย่าไปฟังผู้มะเขือ ฟังความผู้มะเขือคนจะเต็ดจัม
แจ่ว

ก็ทุกข์กับกอร้าย ก็ร้ายกับกอเรียว

ขวัญติกมาหมอมหมขวัญเข้า ขวัญตักเข้าหมอม
หมมขวัญไปนอน

จะตบขวัญตั้งเข่างาสอน จะสอนขวัญตั้งเข่างาไซ

ขวัญอย่ากระโดดอย่าไหล(จะ)เสีย(ร่าง)เจ้า ออก
มาเข้าร่างเร็ว คินเก่าเป็นคนเนื้อขวัญเอ้ย

ให้มา(อยู่)จับตัวจับร่างกาย(ให้)มันไม่คลอนแคลน
ให้ทำ(ผ้า)มานเจ็ดชั้นทำ(ผ้า)มานวางนอน

เป็นผู้ตั้งนานเป็นคนนะขวัญเอ้ย ฟังความผู้หมอม
ใหญ่กูบอก

ฟังความผู้เฒ่าหมอมแก่กูสอน เป็นผู้ตั้งนานเป็น
คนนะขวัญเอ้ย

ฟังความผู้ไก่เถื่อนไก่เถื่อนมันไม่มีรัง ฟังความผู้
นกกระจอกมันไม่มีรัง

ทุกเวลามันอยู่ดูเรือน ทุกเดือนมันอยู่ดูบ้าน บ้าน
ผู้ท้าว(เอา)ทำเรือนขวัญ

แดดออกมันเข้าร่มใบหก ฝนตกมันเข้าร่มใบซาง
ใบซางเป็นใบซางใบอ่อน แดดไม่ออกคนจะม้วน
จะม้วนดินต่ำจุกขึ้น คนจะพลิกดินแข็งมากลบ ก็
ทุกข์กับกอร้าย ก็ร้ายกับกอเรียว

ขวัญติกมาหมอมหมขวัญเข้า ขวัญตักเข้าหมอม
หมมขวัญไปนอน

ภาษาไทยโขง

จีตบขวัญซ่งเข่างาฮ่อน จีจ้อนขวัญซ่งเข่างาไซ
 ขวัญย้าหลิดย้าไหลเสียเจ้า เอ๊ะมาเช่าเลาสิน ก็น
 เก่าเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย
 เอามาตือดตอถึงมันแกนมะแวน เอ๋มานเจ็ดจัน
 เอ็ดมานวางนอน
 เป็นผู้ตังน่านเป็นกินเล่ขวัญเอ้ย ฟังกรวามผู้หมอ
 น้อยกูแอ่บสอนขวัญ
 เป็นผู้ตังน่านเป็นกินเล่ขวัญเอ้ย ย้าไปฟังกรวามผู้
 โตตือ
 ฟังกรวามผู้โตตือพายเติงกินถึก้า ฟังกรวามผู้โตลาม
 ถึบีน
 พายเติงกินถึก้า แ้ว ดานถือแ้วสายป่านฮัดถือ
 กิดักเก็งกอฮ้าย ก็ฮ้ายเก็งกอเฮียว
 ขวัญตักมาหมอมหอมขวัญเช่า ขวัญตักเช่าหมอ
 หอมขวัญเมื่อนอน
 จีตบขวัญซ่งเข่างาฮ่อน จีจ้อนขวัญซ่งเข่างาไซ
 ขวัญย้าหลิดย้าไหลเสียเจ้า เอ๊ะมาเช่าเลาสิน ก็น
 เก่าเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย
 เอามาตือดตอถึงมันแกนมะแวน เอ๋มานเจ็ดจัน
 เอ็ดมานวางนอน
 เป็นผู้ตังน่านเป็นกินเล่ขวัญเอ้ย ฟังกรวามผู้หมอ
 น้อยกูแอ่บสอนขวัญ
 เป็นผู้ตังน่านเป็นกินเล่ขวัญเอ้ย ย้าไปฟังกรวามผู้
 โตนกสอ
 ฟังกรวามผู้โตนกสอมันจีจางสอ ย้าไปฟังกรวามผู้
 หึ่งห้อย
 ฟังกรวามผู้หึ่งห้อยมันเอ๊ะแสงวาวบวบ ฝนตักฮ้าย
 ตองตั่วตองมันเอ๊ะแสงกางกิน
 กิดักเก็งกอฮ้าย ก็ฮ้ายเก็งกอเฮียว
 ขวัญตักมาหมอมหอมขวัญเช่า ขวัญตักเช่าหมอ
 หอมขวัญเมื่อนอน
 จีตบขวัญซ่งเข่างาฮ่อน จีจ้อนขวัญซ่งเข่างาไซ
 ขวัญย้าหลิดย้าไหลเสียเจ้า เอ๊ะมาเช่าเลาสิน ก็น
 เก่าเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย
 เอามาตือดตอถึงมันแกนมะแวน เอ๋มานเจ็ดจัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

จะตบขวัญดั่งเข่างาฮ่อน จะซ้อนขวัญดั่งเข่างาไซ
 ขวัญอย่ากระโดดอย่าไหล(จะ)เสีย(ร่าง)เจ้า ออก
 มาเช่าร่างเร็ว คินเก่าเป็นคนเนื้อขวัญเอ้ย
 ให้มา(อยู่)จับตัวจับร่างกาย(ให้)มันไม่คลอนแคลน
 ให้ทำ(ผ้า)มานเจ็ดชั้นทำ(ผ้า)มานวางนอน
 เป็นผู้ตังน่านเป็นคนนะขวัญเอ้ย ฟังความผู้
 หมอน้อยกูฝึกหัดสอนขวัญ
 เป็นผู้ตังน่านเป็นคนนะขวัญเอ้ย อย่าไปฟังความ
 ผู้ต้วนกถิดทือ
 ฟังความผู้ต้วนกถิดทือบั้นทั้งคินถูกก่า ฟังความผู้
 ตั่วลามถูกบั้น
 บั้นทั้งคินถูกแ้ว คนถือแ้วสายป่านรัดคอ
 ก็ทุกซกับกอร้าย ก็ร้ายกับกอเรียว
 ขวัญตักมาหมอมหอมขวัญเช่า ขวัญตักเช่าหมอ
 หอมขวัญไปนอน
 จะตบขวัญดั่งเข่างาฮ่อน จะซ้อนขวัญดั่งเข่างาไซ
 ขวัญอย่ากระโดดอย่าไหล(จะ)เสีย(ร่าง)เจ้า ออก
 มาเช่าร่างเร็ว คินเก่าเป็นคนเนื้อขวัญเอ้ย
 ให้มา(อยู่)จับตัวจับร่างกาย(ให้)มันไม่คลอนแคลน
 ให้ทำ(ผ้า)มานเจ็ดชั้นทำ(ผ้า)มานวางนอน
 เป็นผู้ตังน่านเป็นคนนะขวัญเอ้ย ฟังความผู้
 หมอน้อยกูฝึกหัดสอนขวัญ
 เป็นผู้ตังน่านเป็นคนนะขวัญเอ้ย อย่าไปฟังความ
 ผู้ต้วนกขอ
 ฟังความผู้ต้วนกขอมันจะช่างขอ อย่าไปฟังความ
 ผู้หึ่งห้อย
 ฟังความผู้หึ่งห้อยมันออกแสงวาวบวบ ฝนตก
 อาบท้องตั่วท้องมันออกแสงกลางคิน
 ก็ทุกซกับกอร้าย ก็ร้ายกับกอเรียว
 ขวัญตักมาหมอมหอมขวัญเช่า ขวัญตักเช่าหมอ
 หอมขวัญไปนอน
 จะตบขวัญดั่งเข่างาฮ่อน จะซ้อนขวัญดั่งเข่างาไซ
 ขวัญอย่ากระโดดอย่าไหล(จะ)เสีย(ร่าง)เจ้า ออก
 มาเช่าร่างเร็ว คินเก่าเป็นคนเนื้อขวัญเอ้ย
 ให้มา(อยู่)จับตัวจับร่างกาย(ให้)มันไม่คลอนแคลน

ภาษาไทยช่าง

เอ็ดมานวางนอน
 เป็นผู้ตั้งนานเป็นกินเล่ขวัญเอ๋ย ฟังกรวามผู้หมอ
 หลวงกุเลาเล่ขวัญเอ๋ย
 ฟังกรวามผู้หมอเฝ้าหมอหนุ่มกุสอน เป็นผู้ตั้งนาน
 เป็นกินเล่ขวัญเอ๋ย
 ย้าไปฟังกรวามผู้โต้ว ฟังกรวามผู้โต้วตานจีฆ่ากิน
 หลาย
 ฟังกรวามผู้โต้วตานจีฆ่ากินล่า ฟังกรวามผู้โต้ว
 ตานจีขี่เตียวตาง
 กือตักเก็งกอฮ้าย กือฮ้ายเก็งกอเฮียว
 ขวัญติกมาหมอมอขวัญเข้า ขวัญติกเข้าหมอ
 หมอขวัญเมื่อนอน
 จิตับขวัญซังเข่างาสอน จิจ้อนขวัญซังเข่างาไซ
 ขวัญย้าหลิดย้าไหลเสียเจ้า เอ้ามาเขาเลาสิบกิน
 เก้าเป็นกินเนื้อขวัญเอ๋ย
 เป็นผู้ตั้งนานเป็นกินเล่ขวัญเอ๋ย ฟังกรวามผู้หมอ
 หลวงกุเลาเล่ขวัญเอ๋ย
 ฟังกรวามผู้หมอเฝ้าหมอหนุ่มกุสอน เป็นผู้ตั้งนาน
 เป็นกินเล่ขวัญเอ๋ย
 ย้าไปฟังกรวามผู้โตนก ฟังกรวามผู้โตนกจีไล่กิน
 หมะปายกู่
 เบาะขวัญเบาะญูญอย สอนขวัญสอนชีฮ้อย สอน
 เต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน
 สอนขวัญสอนแต่ผู้แซนซิ่ง ขวัญเต็งสองเต็งสามอยู่
 เอือนฟังป้อม
 จีไล่นอนหลายหัน แป้งขวัญจีไล่นอนแกงดา
 เวน
 เบาะขวัญเบาะญูญอย สอนขวัญสอนชีฮ้อย สอน
 เต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน
 จีไล่นอนเสื้อขอบเหลือง จีไล่นอนหายเบ็งถ้าน
 กุ่ม
 เบาะขวัญเบาะญูญอย สอนขวัญสอนชีฮ้อย
 สอนเต็งน้อยเต็งอ่อนจูกิน เป็นผู้ตั้งนานเป็นกินเล่
 ขวัญเอ๋ย
 เฮ้าอยู่เอือนซังนกเก้า เฮ้าเฝ้าเอือนซังแมวหลาย

ภาษาไทยมาตรฐาน

ให้ทำ(ผ้า)มานเจ็ดชั้นทำ(ผ้า)มานวางนอน
 เป็นผู้ตั้งนานเป็นคนนะขวัญเอ๋ย ฟังความผู้หมอ
 ใหญ่บอคนะขวัญเอ๋ย
 ฟังความผู้เฝ้าหมอหนุ่มกุสอน เป็นผู้ตั้งนานเป็น
 คนนะขวัญเอ๋ย
 อย่าไปฟังความผู้ตัวว้ว ฟังความผู้ตัวว้วคนจะฆ่า
 กินมาก
 ฟังความผู้ตัวควายคนจะฆ่ากินล่า ฟังความผู้ตัว
 ม้าคนจะขี่เดินทาง
 ก็ทุกข์กับกรอร้าย ก็ร้ายกับกรอเรียว
 ขวัญตักมาหมอมอขวัญเข้า ขวัญตักเข้าหมอ
 หมอขวัญไปนอน
 จะตบขวัญตั้งเข่างาสอน จะซ่อนขวัญตั้งเข่างาไซ
 ขวัญอย่ากระโดดอย่าไหล(จะ)เสีย(ร่าง)เจ้า ออก
 มาเข้าร่างเร็ว คินเก้าเป็นกินเนื้อขวัญเอ๋ย
 เป็นผู้ตั้งนานเป็นคนนะขวัญเอ๋ย ฟังความผู้หมอ
 ใหญ่บอคนะขวัญเอ๋ย
 ฟังความผู้เฝ้าหมอหนุ่มกุสอน เป็นผู้ตั้งนานเป็น
 คนนะขวัญเอ๋ย
 อย่าไปฟังความผู้ตัวนก ฟังความผู้ตัวนกจะได้กิน
 หมากปลายกึ่ง
 บอกขวัญบอกเบาะเบาะ สอนขวัญสอนสี่ร้อย สอน
 ทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน
 สอนขวัญสอนแต่ผู้แซนซัน ขวัญทั้งสองทั้งสาม
 อยู่เรือนฟังพร้อม
 จะได้นอนหลายที่ ทำขวัญจะได้นอนแข่ง(กับ)
 ตะวัน
 บอกขวัญบอกเบาะเบาะ สอนขวัญสอนสี่ร้อย สอน
 ทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน
 จะได้นอนเสื้อขอบ(สี)เหลือง จะได้นอนหลายดู
 ถ้านกุ่ม
 บอกขวัญบอกเบาะเบาะ สอนขวัญสอนสี่ร้อย
 สอนทั้งน้อยทั้งอ่อนทุกคน เป็นผู้ตั้งนานเป็นคน
 นะขวัญเอ๋ย
 ให้อยู่เรือนดังนกเขา ให้เฝ้าเรือนดังแมวหลาย

ภาษาไทยโชน่ง

กำมือหนึ่งจึ่งไล่จีไฟจึ่งพ่าย จีไล้อยันแต่ จีไล่นอน
ตื่นเจ้าตื่นสาย

นอนแจแกงดาเวน ไล้อยู่เย็นชังบ่อน้ำ จีไปไฮกาไฮ
มานา

จีไปนากานาบาบ้าน เป็นผู้ต้งนานเป็นกินเล่ขวัญ
เอ้ย

เฮ่าฟังกรวามกันสักหน้อย ฟังกรวามข้อยเลาหลีกว่า
ฟังกรวามผีละบ้อขวัญเลียงนางเอ้ย กาบนี้หนะตัก
บ่อนี้ก็แลง

แป้งวาแล้วก็แล้ว เออ แป้งเข้าแป้งขวัญเฮ่า
แล้ว

เฮ่าแต่แก้มันยีนกาบนี้หนะ ขวัญลูขวัญหลานก็
เฮ่ามันเฮ่ายีนเนื้อ

ภาษาไทยมาตรฐาน

ค่าเวลานี้จึ่งได้ตั้งไฟจึ่งไป จะได้อยู่จนเฒ่า จะ
ได้นอนตื่นเช้าตื่นสาย

นอนแช่แข่ง(กับ)ตะวัน ได้อยู่เย็นดั่งบ่อน้ำ จะไป
ไร้แคไรมานา

จะไปนาแก่นาบาบ้าน เป็นผู้ต้งนานเป็นคนนะ
ขวัญเอ้ย

ให้ฟังความคนสักหน้อย ฟังความخابอกดีกว่า
ฟังความผีระวังขวัญน้องนางเอ้ย .ครั้งนี้ะตักที่นี้
ก็(เวลา)อาหารเย็น

ทำขวัญแล้วก็แล้ว เออ ทำขวัญเข้าทำขวัญให้
แล้ว

ให้เฒ่าแก้มันอายุยีนครั้งนี้หนะ ขวัญลูกขวัญ
หลานก็ให้มันให้อายุยีนเนื้อ

กวีามฮวัญเข้าขึ้นเล่า
(บทเรียกขวัญข้าวขึ้นเล่า)

ผู้ให้ข้อมูล นางลำไย นันทกิจ อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 44 หมู่ 6 ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกวันที่ 5 กันยายน 2543

ภาษาไทยช่อง

โอ มาเอือนน่อขวัญเอ้ย ขวัญแม่ปะสพปะสี

ขวัญแม่บุญมีขวัญแม่บุญมา มาอยู่เอือนอยู่เล่า มาอยู่
ช่องอยู่สาาง ตักออกโหละฮอยจวดานขายก็มาน่อ
ตักออกโหละฮอยกวายตานฆ่าก็มาน่อ หนกจิบ
ก๊าบเอ้าะไปก็เอ้ามาน่อ

หนกเจ้าะก๊าบเอ้าะไปก็เอ้ามาน่อ โตแมงหญ่
ก๊าบถ่มก็มาน่อ

มาน่อนางธรณี อีแม่ปะสพปะสี อีแม่บุญมีแม่
บุญมา เอ้ามาเอือนมาเหย้า

เอ้าอยู่เล่าอยู่แก มาอยู่ฮมอยู่เย็น โอเจื่อนี่ฮอดมือสันต์
วันหลี่

เอิ่นเข้าขวัญมาเอือนเหย้าแล้วเล่า มาอยู่เล่าอยู่แก

มาอยู่ฮมอยู่เย็นเล่า มาเอ้าเหม็ดจุมิคเล่า ปิดมาเอ้า
เหม็ดจุฮวงน่อขวัญเอ้ย

ภาษาไทยมาตรฐาน

โอ มาเรือนนะขวัญเอ้ย ขวัญแม่ปะสพ
ปะสี

ขวัญแม่บุญมีขวัญแม่บุญมา มาอยู่เรือนอยู่เล่า
มาอยู่ช่องอยู่สาาง ตักหลุมรอยวัวคนขายก็มาน่อ
ตักหลุมรอยควายคนฆ่าก็มาน่อ นกกระจิบคาบ
ออกไปก็ให้มาน่อ

นกกระจอกคาบออกไปก็ให้มาน่อ ตัวแมลงหญ่
คาบทิ้งก็มาน่อ

มาน่อนางธรณี อีแม่ปะสพปะสี อีแม่บุญมีแม่
บุญมา ให้มาเรือนมาเหย้า

ให้อยู่เล่าอยู่แคร่ มาอยู่ร่มอยู่เย็น โอเวลานี้ถึงวัน
สันต์วันดี

เรียกข้าวขวัญมาเรือนเหย้าแล้วน่อ มาอยู่เล่าอยู่
แคร่

มาอยู่ร่มอยู่เย็น มาให้หมดทุกเม็ดน่อ ปลิดมา
ให้หมดทุกรวงน่อขวัญเอ้ย

กวีแหม่เอ็ดขวัญกวี

(บททำขวัญควาย)

ผู้ให้ข้อมูล นางไปล่ อันเป็นิจ อายุ 81 ปี อยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 ตำบลห้วยท่าช้าง อำเภอเขาย้อย
จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2543

ภาษาไทยโซ่ง

(บทใต้เว็นเจ็บเว็นฮ้าย)

เจ้าเสือเก็งเจ้าเสนนี้เย้อเซายะยีน เขามีตั้ง
กวีแหม่ถึงเหญาโตเขาลา

มีตั้งกวีแหม่ถึงเหญาโตเขาลา จีเอามาฆ่าเอ็ดโกปีน
หย่องสูณณ

กวีแหม่นอนกินกวีแหม่ขวันฮ้ายเน้อ ขวันฮ้ายขวัน
บือหลี่ ขวันตอจักตอจิกวงหม้อ ขวันตอช้อนนอน
เอือดกินเก้ม

ขวันไล่นอนเอยเกยต่าง ขวันไล่นอนกว้างทาง
เผื่อน

ขวันไล่นอนเอือนต่างห้อง ขวันเห็นไหมเหลือง
ไหมหลวงเกียเกียนเป็นเบาะ

ขวันกักเขาเต้าเหาะเป็นหน่อกำตา ขวันวายุ
เขาเหวาคือเปาะเงินสวมซ้อน

กวีแหม่จั้งไล่ถึงเกาะฮ้ายนอนต้งหย่านขวัญ เขา
งานแล้วจั้งเจอะเขาเข้าฮุ้ง

จอมหัวคิ้วเขาป่อยกวีแหม่เหว กวีแหม่เมื่อกินเหญาตง
หลวงลอมจั้ง

เมื่อกินเหญาตงกว้างเก็งฟาง ลุดานเจ้าหลายกิน
เมื่อเข้า

ผู้มวนตัวมามวนเสาโฮ มือบือพายญี่ญ้อยมา
จอยกวีแหม่ขวัญ

ขุนตานเอาเจือเอาเจ้าเมื่อป้อม เตียวกำแล้วเมื่อ
ห้อยลอมกวีแหม่

เขานำห้วยเมื่อหนองหอย เขานำฮอยเมื่อสุหนอง
อ้อ

ภาษาไทยมาตรฐาน

(บทเริ่มต้น)

เจ้าเสือกับเจ้า(ผู้จัดพิธี)เซ่น(ครั้ง)นี้เย้อเขา
อยาก(มีอายุ)ยีน เขามีทั้งควายใหญ่หัวเด็กใหญ่
ตัว(ที่มี)เขาอ้อออก

มีทั้งควายหัวเด็กตัว(ที่มี)เขาอ้อโง้ง จะเอามาฆ่า
ทำพานเครื่องเซ่น(บูชา)สูณณ

ควายนอน(กลาง)คั่นควายยังฝันร้ายเน้อ ฝันร้าย
ฝันไม่ดีฝัน(ว่า)ขวิดไปขวิดมาในหม้อ ฝัน(ว่า)ตอ
ช้อนนอน(ใน)พริก(ได้)กินเค็ม

ฝัน(ว่า)ได้นอนสบายเกยหน้าต่าง ฝัน(ว่า)ได้นอน
(ที่)ระหว่างกลาง(พาน)เผื่อน

ฝัน(ว่า)ได้นอนเรือนหลังใหม่ ฝันเห็นไหมเหลือง
ไหมแดง(ที่)ถักทอ(ทำ)เป็นดอก

ฝัน(ว่า)โคนเขาได้ออกเป็นหน่อทองตา ฝันว่า
ปลายเขาอ้อสวมปลอกเงิน* สวมซ้อน

ควายจั้งได้ถึงเคราะห์ร้ายนอนสะดุ้งเสียขวัญ เขา
(จัด)งานแล้วจั้ง(ถึง)เวลา(จุ่ง)เขา(ควาย)เข้าป่าพง
จอมหัวคิ้วเขาป่อย(ให้)ควายเขาบาน ควายไป
กินเหญา(ใน)ทุ่งใหญ่ลอมกว้าง

ไปกินเหญาทุ่งกว้างกับ(กิน)ฟาง ลูกคนเจ้าหลาย
คนไปเผ้า

ผู้รู้(ที่เป็นผู้)ทำมาร่วมร้องไห้ มือไม่ว่างช่วยทำ
ขวัญควาย

จอมคนเอาเชือกเอาเขาไปพร้อม เตรียมกล่าวไป
ห้อมล้อมควาย

เขาตามควายไปหนองห้วย เขาตามรอย(ควาย)
ไปสู่หนองอ้อ

* "ปลอกเงิน" หมายถึง กำไลข้อมือเงิน

ภาษาไทยโซ่ง

จวบปอกว้ายอยู่หนองแหน โตเลาหัจบีมันบือไล่

เขาหลกเอาหญ้าหลก หลกไม้ไกวแกว่งหลก
กว้าย กว้ายยะกินหญ้ากว้ายหญับมาหา กว้าย
ยะกินกา

มือซ้ายเขากำก่า มือขวาเขายำจาฉวย
จ้อน อ่อนจับไล่เขาฝุเจืออี จุงกว้ายโตหลีหลิม
ไว้หนองต่าง

ข้ามหว่างนั้นมาสูลอน กายหลอนข้ามหลอนถึง
ป่าเป่า

จุงกว้ายเข้าฟากน้ำมาสูดูเอือน จุงกว้ายเข้าตัง
สวนต่าง

จุงกว้ายเข้าตังหว่างหัวนอน มาฝุกว้ายไว้หันเสา
ห้อง

หม้ายเล็กน้อยมาจอยแหล่งหลุกว้าย เขาเอือนผู้
เติงหลายขวัญกว้ายฆ่า

(บทปลอบขวัญ)

ผู้เติงเอือนเข้าเจืองป้อมเสาเอือนสุขวัญกว้าย

เขาหลาป่านกินเสาป่านแบบถั่วย

ป้อนเข้าย้วยแกมใส่มอนเหลือง ปั้นเข้าย้วยแกม
ใส่มอนแลง

ปามันป้อมปูลวงกันกอง ปู่อ่องขึ้นหันเนาะล้าง
แกมมะลางหวา

หลาเจืองขวัญตูปกือหนอ ป้อมยกมือไหว้กิกเขา
หญากมบางเอาเสาชางเบาส้อย

เอาเสาหญ้าเปิดน้อยโป่งอ่อนป้อยสอย เอาเสาก่า
เมื่อสุขวัญเขางำกักกิน

ขวัญจุตาจุล่างอ้อยสร้อยกักกินเนื้อ ขวัญกิกเขากือ
แก้วเอื้อง

กอมิ่งฆ่าแอะกักกิน ขวัญสี่ตีนตอยมาญญ้อย ขวัญ
กิบก้อยเล็บช้อน

ขวัญเตงญางดังกักกิน ขวัญปลายหางแกว่งญงไล่
ลั่นกักกิน

ขวัญกินแล้วกินมิ่งกิบลินกินตา ขวามือเขาจี้หัน

ภาษาไทยมาตรฐาน

พอพ่อควายอยู่หนองแหน ตัวไหนเปรี้ยวจับมัน
ไม่ได้

เขาถอนเอาหญ้าหลก หลก(ใช้)ไม้กวัดแกว่ง
หลกกวาย ควายอยากกินหญ้าควายขยับมาหา
ควายอยากกิน(หญ้า)คา

มือซ้ายเขากำ(หญ้า)คา มือขวาเขากือเขาเจาะ
จุมก อ่อนจับไล่เขา(จึง)ผูกเชือกยาว จุงควายตัว
ดีมาไว้หนองต่าง

ข้าม(ที่)ระหว่างตรงนั้นมาสู่(ที่)ดอน ผ่าน(ที่)ดอน
ข้าม(ที่)ดอนกับป่าเป่า

จุงควายข้ามฟากน้ำมาสู่ประตูเรือน จุงควายเข้า
ทางสวน(ริม)หน้าต่าง

จุงควายเข้าทาง(ที่)ระหว่างหัวนอน มาผูกไว้ที่เสา
กะล่อทอง

เด็กเล็กเด็กน้อยมาช่วยมุงดูควาย ผู้คนบนเรือน
ทั้งหลายเขา(จะ)สู่ขวัญควาย

ผู้(คน)บนเรือนให้เครื่อง(เช่น)พร้อมใส่เครื่อง
สู่ขวัญควาย เขาจัดพานกินใส่พานหลายถ้วย
ป้อนข้าวคำริผสมไข่แดงเหลือง ปั้นข้าวคำริผสม
ไข่แดง

ปลามันพร้อมปุนาก้ามโจ้ง แกะกระดองปูวางผสม
มะนาวผ่าซีก

จัดเครื่องทำขวัญตักแต่งค้อนควาย พร้อม
(แล้ว)ยกมือไหว้โคนเขา หญ้าคมบางเอาใส่ราง
(เอาแต่)ใบอ่อน

เอาใส่หญ้าแพรกอ่อนนำกิน เอาใส่กำ(หญ้า)ไปสู่
ขวัญเขาโจ้งงามกักกิน

ขวัญทุกตาทุก(ขวัญ)ลำตัวกักกินเนื้อ ขวัญโคนเขา
ขวัญคอ(ที่)เคี้ยวเอื้อง

ขวัญ(ที่)คอมิ่งถือแอกกักกิน ขวัญสี่เท้า(ที่)เดินตาม
ซ้ำ ๆ ขวัญกลีบเท้ากลีบเล็บ(ที่)ขึ้นช้อน

ขวัญเท้า(ที่)เดินทางกักกิน ขวัญปลายหางแกว่งญง
ไล่ลั่นกักกิน

ขวัญกินแล้วก็หลับหูหลับตา มือขวาเขาจะหัน

ภาษาไทยโซ่ง

ชอยบางทางโตมิ่ง

จีเป็นกมเขียนชอยป่า กักเข้าอ้าจีเป็นชอยชวาน
พัน ตานจีพันก้องอหั่วหั่วเอาเลือด กว้ายจิ้งไล่
เลือดดั่งชุดฮู้กักฮู้เวนตาย

โทรมโทรมน้ำตาหลากว้ายตัก น้ำตาตักกว้ายไหล
กว้ายฮึดใจสั่งฝูง

กว้ายจีไปจากฝูงจากปิงกว้ายม่อม กว้ายจีเอิ้นสั่ง
ป้อมกอยอยู่หลี่เนื้อ

อีเผื่อโตเขาลา อีหล่าโตเขางอ ภูเมื่อตายชดขอ
เสนฟอนเฮือนด้าว

สั่งปิงมะยู่ท้าวกินยู่หน้าฝูง วางไม้ชะไม้ยู่ยั้งอัน
เสากือ

วางชะไม้ชดขอ วางชะไม้เงาะแงะเป็นแอะกว้าย
เสา

หญ้างดหลวงกุ่มะไล่กินมาสร้าง หญ้างดกว้างกุ่มะ
ไล่กินมากิน

วางชะหญ้างอเฮือไฮเหล้าตาฮอนเหลาะ วางชะ
หนองบ่อเกยกินน้ำ

วางชะก้ามกอเหญา กอยอยู่หลี่เนื้อผดเจือะห้อยเสา
แก่นกว้ายหวา

กะล่อหองเสาขวัญเจือะปันหอยเสาหลักเสาฮือ ภู
บือไล่ฮืออันจุ่มฮือนอนอยู่เปยเสา

กว้ายสั่งเจือะสั่งเสา กว้ายสั่งจากกว้ายม่อม
เอิ้นสั่งป้อมชดหลวงนอนเย็น จีเป็นกว้ายป่องขึ้น
ล่อหองเฮือนขวัญ

จีปันขึ้นเมื่อบนชะดู ขึ้นสู่บ้านเมื่อสุแถนวี แถนไล่
ญินกว้ามหลีก้าวกว้ามตักช้อ

หมอหลวงผู้แบ่งหมู จุงกว้ายเอ๊ะเนาะล่อหองมา
เนื้อ

จุงกว้ายเอ๊ะเนาะเสามามุนไว้เต็งเกยหน้าต่าง
เจ้าจางผู้หลาน *เจ้าปาดกินหาญ ขวัญจางแต่ง
เจืองป้อนลงสู่ขวัญกว้าย

ภาษาไทยมาตรฐาน

ชอยบางกลางตัวมิ่ง

จะเป็นรอยชวานรอยมิด โคนเขาอ้าจะเป็นรอย
ชวานพัน คนจะพันคอขาดหัวเอาหัว(ที่มี)เลือด
ควายจึงได้สะดุ้งวันตาย

โทรมโทรมน้ำตาตำควายตก น้ำตาตกควายไหล
ควายแข็งใจเอ่ยสั่งฝูงควาย

ควายจะไปจากฝูงจากปิงควายเศร้า ควายจะ
เรียกสั่งพร้อมคอยอยู่ดีเนื้อ

อี(ควาย)เผื่อตัวเข้าอ้า อี(ควาย)น้อยตัวเขาโค้ง
งอ ภูไปตายชดขอเช่นผีเรือน(ผู้)ทำว

สั่งปิงไม้(ได้)อยู่แข็งแรงกินอยู่น่าฝูง ลาไม้แล้วไม้
(ที่)รุ่งรังอันใส่คอ

ลาแล้วไม้ชดงอ ลาแล้วไม้ที่ชดโค้งเป็นแอกใส่
ควาย

หญ้างที่ทุ่งหญ้างูไม่ได้(กลับ)คืนมาสร้าง หญ้างทุ่ง
กว้างกูไม่ได้(กลับ)คืนมากิน

ลาแล้วหญ้างูไว้ ลาแล้วหนอง
บ่อ(ที่)เคยกินน้ำ

ลาแล้วก้าม(ที่)คอใหญ่ คอยอยู่ดีเนื้อปลดเชือกที่
ห้อยเสาหลักควายผวา

กะล่อหองเสาขวัญเชือกพันห้อยเสาหลักเสาฮือ ภู
ไม่ได้..... ทุกเวลานอนอยู่โคนเสา

ควายสั่งเชือกสั่งเสา ควายสั่งเขาควายเศร้า
เรียกสั่งพร้อมทรุดร่างนอนเย็น จะ(ไป)เป็นควาย
ยกขึ้นกะล่อหอง(ไป)เรือน(เมือง)ขวัญ

จะมอบขึ้นไปเมืองบนด้วยตะเกียบ ขึ้นสู่พานไปสู่
แถนวี แถนได้ยินความตักกล่าวความ

หมอพิธีผู้ทำขวัญหมู จุงควายออกนอกกะล่อหอง
มาเนื้อ

มาจุงควายออกนอกเสามามุกไว้บนขอบหน้าต่าง
เจ้าจาง* ผู้(เป็น)หลาน เจ้าปาดคนกล้าหาญ
ขวัญจางแต่งเครื่อง(เช่น) ป้อนลงสู่ขวัญควาย

* "จาง" คือผู้ทำหน้าที่ฆ่าควาย

ภาษาไทยไชย่ง

ปืออ่ายข้าขวานเอะมางันจำ มือข้าป่าถามเบ็ง
 หลูกว้าย
 พันกว้ายมือนี้อีมา ฆ่ากว้ายมือหนึ่งจึ่งเฮือหลี เมื่อ
 เอาแป่ผืนหลีลงห่มบังหน้า
 จึ่งเอาผ้าผืนกว้างลงห่มบังตา จึ่งเลากาถาลงข่ม
 เงินกำ
 น้อยบือข้าบืออยู่เหิงนาน ขวัญจางข้าขวานลงกอกำ
 หล่น
 กว้ายจึ่งลุ่มหย่อนกันเจาขาดเลยตาย ปายมิดหว่า
 แดงกือเอาเลือด
 เลือดกว้ายเอ้าะกว้ายเลยดิน ลิ่นกว้ายเอ้าะกว้าย
 ตาย
 ป้ามือปายเอาปือด มิดสอดป้อมแล้เอาเขาเก็งขา
 แล่หนึ่งเอ้าะสองล่าง
 จ้างหนึ่งเอ้าะสองกาย หยายเจื่องเขาเอ้าะมาน่า
 ป้อม ป้ามิดก้อมลงปาดเอาสัน
 สันหนึ่งเขาข้าวองป็น สันสองข้าวเจ้าเสือ ญือกวง
 ต้องเขาข้าวลูจาย
 พวงดับยูเภา พวงเจ้ายูต้อง ไส้่องแงงเสาถั่วย
 ชะไก
 เอาไปไลเสียชี เว่าบ่อนอีก็แลง แป้งบ่อนอีก็แล้ว

ภาษาไทยมาตรฐาน

พ่อเฒ่าถือขวานออกมาเจอจำ มือถือมิด(แล้ว)
 ถามดูดูควาย
 พันควายวันนี้จึ่งจะยิ่งยง ฆ่าควายเวลานี้จึ่งจะดี
 ไปเอา(ผ้า)แพรผืนดีลงห่มบังหน้า
 เอาผ้าผืนกว้างลงห่มบังตา จึ่งท่องคาถาลงข่มเซ
 ฆ่า
 น้อยไม่(รอ)ข้าไม่อยู่นานนาน ขวัญจางถือขวาน
 (พัน)ลงคอ(ที่)ท้ายทอย
 ควายจึ่งลุ่มหย่อนกันขาดใจเลยตาย ปลายมิด
 บานแทงคอเอาเลือด
 เลือดควายออกควายเลยดิน ลิ่นควายออกควาย
 ตาย
 มิดมือข้าแหละ(ควาย)เอาปือด มิดสอดพร้อมแล้
 เอาเขากับขา แล่หนึ่งออกสองข้าง
 จ้างหนึ่งออกสองข้างกาย ย้ายเครื่องเขาออกมา
 นำพร้อม มิดมิดสันลงเชือดเอาสัน
 สันหนึ่งเขาให้กับผู้ฆ่าควาย สันสองให้กับเจ้าเสือ
 เนื้อ(เครื่อง)ในท้องเขาให้กับลูกชาย
 พวงดับอยู่ใน พวง(หัว)ใจอยู่ใน(ใน)ท้อง ไส้ขดอง
 (เอา)ใส่ถ้วยล้างชีโคล
 เอาไปชำระล้างชี พุด(ถึง)ตรงนี้ก็(ได้เวลาอาหาร)
 เย็น ทำขวัญตรงนี้ก็แล้ว

ภาคผนวก ข
บททำขวัญไทโซ่งที่ไม่ได้แปลเป็นภาษาไทยมาตรฐาน

กวีามสุขขวัญผัวเมียบ่าวสาว
(บทสืขวัญผัวเมียหนุ่มสาว)

ผู้ให้ข้อมูล นายเลียว แสงหอม อายุ 68 ปี อยู่บ้านเลขที่ 63 หมู่ 5 ตำบลหนองปร่ง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกวันที่ 11 สิงหาคม 2543

เขาวางลู่เต้าไปสุหาป้ากา เมื่อไล่สองปีฮาม เมื่อไล่สามปีกาย สุมะไล่กลางซุหา มะไล่กลางแลงกลางเขือย มะเป็นกันนาขา มะเป็นเล้าเช่า จีเือกวานเป็นเจ้าเป็นป้อตังหนี่ เออ ญั่งแล้วเลียวน้อยหาผู้ตั้งหล่องต้อง หลักมะไล่ หาผู้ตักน้ำแดนกึ่งมะไล่ หาผู้ส่งโดนส่งแขบือไล่ ญั่งไล่กิดไล่อ่าวของห้อง บักห้องส่วยห้องโงะ ห้องแวน ห้องแวนมือเลื่อเมื่อเจ้าลุงเจ้าตา เจ้าลุงเจ้าตาจั่งฮับญั่งห้องเงินแลนแลน แลนแลนอ่อนมาเอ็ด เาะกะบิเาะ ย้าหิบบิย้าก๊อบย้าก่อง ย้าหิบบิย้าฮอม ญั่งไล่กลางปงเช่า เฮามาเป็นเป้านางฮางกาย ญั่งไล่ปง มาซังปงเปิดปงไก มาสุหิย้าหาเอือน เออ กวานมาเป็นเจ้าเป็นป้อตังหนี่นา ญั่งไล่ซัดแลนเลื่อหาแลนฟา ญั่งไล่เอ็ดเขาเอาเป็นลูเป็นเต้า ญั่งไล่กิดอ่าวป้านเช่าเหล้าหมูมา ชันน้ำชันหะมาเป็นปวงเอ็ดฮื้อขวัญเฮากับลู กับเต้า ญั่งเฮามาหลี่เลื่อกานนี้หะ จั่งไล่กับกุสุขวัญเฮาเป็นผัวมันเมียฮีน ชิบปีย้าถ่ายเหี้ย เก้าฟ้าย้า ถ่ายก๊อถ่ายโหลยเนื้อกานนี้หะ

เฮื้อแปดซิบมิงมาตันขวัญเช่า ขวัญเฮื้อเจ้าหน้าไกขวัญฮีน ขวัญเป็นกิกซังซุมเช่า ขวัญเป็นเห้าซัง จอมแหเนื้อขวัญ เฮื้อขวัญจอมหัวขวัญจวงเาะ ขวัญนอแรดจวงงแล้า ขวัญหัวขวัญกำหม่อม ขวัญน้อย ขวัญจอมเต็ง ขวัญสามแสงหน้ามะ ขวัญหน้ามะตันดีแต่มหยาง ขวัญป้อแมแต่มหยางหยักดั่งแต่มองวา ขวัญ ลุงตาแต่มหยางเบือนหยางซางดั่งแต่มองน้อย กิกินเก็งกอกซูละขวัญเอ้ย มากินเต็งขวัญผัวเมียบ่าวสาวฮ่วมเฮ้า ขวัญลู่เต้าฮ่วมซุดฟาเหลียว ขวัญกินแล้วย้าขวัญกินเปียว เหนี่ยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียมิงกินน้ำ มากิน เต็งหมูเหญาฮันตอจวง หมูหลวงฮันตอหล่อง ปั้นตองกินเฮื้อเฮา เอาแก้มหมูขาวเสาช้า มากินเต็งน้ำต้มอัน เล้าแล ปูแป้นเสาท่วย กินเต็งหะก่ากวม กินเต็งปูกอมซัง กินเต็งเหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานโตมา ก้า เหล้าสาล้อมสวมเปาะเงินขาว ฮากินเต็งเข้าต้มอันก๊อบกม กินเต็งเข้าหนมอันก๊อบฟาบ กินเต็งก้วยลาน กาบหัวป็น กินเต็งเผื่อหัวสัน กินเต็งมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้าก๊อบกินหวาน กินเต็งแดงน้ำปู้ชาย แดง ลายปู้หลินหละ ส้มมะไม้ของส้มสุหวาน กินเต็งจูนจูนเสามี จูสิจูละไล่ บือไล่ฮ้ายสักสิงอันเลา กินเต็งกำเช่า ไชขาวหนา กินเต็งกำเช่านาขาวอ่อน กำเช่าหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยินมัน ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ ยินนอนฮีน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญสองขวัญปายปิตลุ่ม ขวัญดินผมสุหื้อ สู้หื้อฮ้อน เบือนเจ็ด เจ็ดแล้ววีแกว่ง ขวัญหล่องแหล่งขวัญผู้แมลวงกอนกิกิน ขวัญสองตาฮื้อฮ้อง ขวัญสุเข่านาดาวนา ดานซุกเลื่อง ขวัญสองหูเต็งสองเมื่อล่อมเจ้า ดังขวัญกือแลแอแซปาแปเจ้า ขวัญเจ้าแปกึ่งกลางกิกิน ฮา ขวัญสองหูฮื้อฮ้อง ขวัญสันหลังฮื้อฮ้อง ฮื้อฮักแล้วฮื้อฮ้อง ฮื้อฮอยฮอยมปูล่อมเผื่อนเต็งหลาย กิกินเก็งกอกซูละขวัญ เอ้ย มากินเต็งขวัญผัวเมียบ่าวสาวฮ่วมเฮ้า ขวัญลู่เต้าฮ่วมซุดฟาเหลียว กินเต็งเหล้าสวมเปาะเงินขาว กิน แล้ว ย้ากินเปียว เหนี่ยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียมิงกินน้ำ มากินเต็งหมูเหญาฮันตอจวง หมูหลวงฮันตอ หล่อง ปั้นตองเอ็ดเฮื้อเฮา เอาแก้มหมูขาวเสาช้า กินเต็งน้ำต้มอันเล้าแล ปูแป้นเสาท่วย กินเต็งเหล้าเหื้อ ไหเหล้าก่ายหม่อ กินเต็งเหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานโตมา ก้า กินเต็งเข้าต้มอันก๊อบกม เข้าต้มอันก๊อบ ฟาบ กินเต็งก้วยลานกาบหัวป็น กินเต็งเผื่อหัวสัน กินมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้าก๊อบกินหวาน กินเต็งแดง น้ำปู้หลินชาย แดงลายปู้หลินหละ ส้มมะไม้ของส้มสุหวาน กินเต็งจูนจูนเสามี จูสิจูละไล่ บือไล่ฮ้ายสัก สิงอันเลาเนื้อ กินเต็งกำเช่าไชขาวหนา กินเต็งกำเช่านาขาวอ่อน กำเช่าหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู มัน ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ฮีนนอนฮีน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญสบฮื้อฮักปา ขวัญพวง

แก้มพวงทางตีบาง ขวัญปวงกามยักติก กักแช่วต่งเงิน แช่วพันตาดบย้อมจี แช่วพันต่องแพ ขวัญก๊อแกกกอ
 แลล้นไก ขวัญไหล่น้อยตันตี่อ้อมอนนอกก ขวัญนอนกกเสือกก็กิน ก็กินกึ่งกอกุสเล่เนื้อขวัญเอ้ย มากินตัง
 ขวัญผัวเมียบ่าวสาวฮ่วมแฮ้ว ขวัญลู่เต้าฮ่วมชุดฟาเหลียว ขวัญกินแล้วอย่าขวัญเปี้ยว เหนี่ยวขวัญแก้วหลาน
 น้อยเมียมึงกินนำ มากินตังหมูเหวอา้นตอจวง หมูหลวงอันตอหล่อง ปั้นตึงเอ็ดเอื้อเฮา เอาแก้มหมูขาว
 เสาช้า กินตังน้ำต่มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินตังเหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานไตมาก้า กินตัง
 เหล้าสวมเปาะเงินขาว กินตังเข้าต่มอันก๊ีบกม กินตังเข้าหนมอันก๊ีบฟาบ กินตังก้วยลานกาทหัวป็น กิน
 ตังเผื่อหัวสัน กินมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้าตี่กินหวาน กินตังจูนจูนสิงเสามี จูสีจุเส้าไล่ บือไล่ฮ้ายสัก
 สิงอันเลา กินตังก้าเข้าไฮขาวหนา กินตังก้าเข้านาขาวอ่อน ก้าเข้าหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มัน
 ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญก้าหล่นตี่จาง ขวัญล้ากอกุ่กือ
 ขวัญเส้าเสื่อแปก้ากุ่มหัวก็กิน มาขวัญบัวน้อยกือกวง ขวัญพวงนมพวงหละเลียงลู่เลียงเต้า เลียงจัวเลียงจา
 ขวัญเลียงจัวบือตาย ขวัญเลียงก้วยบือหลอด อู้สอดเสื่อแปก้ากุ่มหัวก็กิน มาขวัญอมไหล่เหญา ขวัญฮัก
 แฮฮิมติ้ม ขวัญจับลู่ติ้ม ขวัญจับลางตุแอง หลงหลาดูเนื้อ แต่งละเสื่อแปแลบห่มโตก็มากิน ตังขวัญผัว
 เมียบ่าวสาวฮ่วมแฮ้ว ขวัญลู่เต้าฮ่วมชุดฟาเหลียว ขวัญกินแล้วอย่าเปี้ยว เหนี่ยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียมึง
 นอนขวัญ มากินตังหมูเหวอา้นตอจวง หมูหลวงอันตอหล่อง ปั้นตึงเอ็ดเอื้อเฮา เอาแก้มหมูขาวเส้าช้า
 กินตังน้ำต่มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินตังเหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานไตมาก้า มากินตังหะก้า
 กม กินตังปูจอมซัง กินตังเหล้าสวมเปาะเงิน มากินตังเข้าต่มอันก๊ีบกม กินตังเข้าหนมอันก๊ีบฟาบ กิน
 ตังก้วยลานกาทหัวป็น กินตังเผื่อหัวสัน กินตังมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้าตี่กินหวาน กินตังแตงน้ำปู้
 หลินหละ ส้มมะไม้ของส้มสุหวาน มากินตังส้มมะหาดดาแห ส้มมะแขวซุก มะมุดกินหลี่ กินตังจูนจูน
 สิงเสามี จูสีจุเส้าไล่ บือไล่ฮ้ายสักสิงอันเลาเนื้อ กินตังก้าเข้าไฮขาวหนา กินตังก้าเข้านาขาวอ่อน ก้าเข้า
 หลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ
 เลาเมื่อขวัญอยู่เอ็กอยู่อังก์อังก์อังก์ ขวัญอยู่ส่างอยู่ไหล่กัมโกย กัมโกยซังจาง้าง กุกกว้างซังเบือนมน ขวัญ
 เป็นก้นมีจื่อ มีจื่อหนึ่งนกเจียง มีเสียงหนึ่งลู่เต้า เอ๊ะกินเข้าหลายเล้าหลายหน่อแตนสาง เอ๊ะกินกวางตัง
 เมืองเข้าก้า เอ๊ะกินน้ำลุมลิกยีนเหิงก็กิน กินตังกอกุสเล่ขวัญเอ้ย มากินตังขวัญผัวเมียบ่าวสาวขวัญฮ่วม
 แฮ้ว กินแล้วอย่ากินเปี้ยว เหนี่ยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียมึงกินนำ มากินตังหมูเหวอา้นตอจวง หมูหลวงอัน
 ตอหล่อง ปั้นตึงเอ็ดเอื้อเฮา เอาแก้มหมูขาวเส้าช้า กินตังน้ำต่มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินตังเหล้า
 เทื่อไห กินเหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานไตมาก้า เหล้าสวมเปาะเงินขาว กินตังเข้าต่มอันก๊ีบกม กิน
 ตังเข้าหนมอันก๊ีบฟาบ กินตังก้วยลานกาทหัวป็น กินตังเผื่อหัวสัน กินตังมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้า
 ตี่กินหวาน กินตังมะมื่ออันโบฮี เข้าสันลิมานส่วย ก้วยน้ำว่ากกกอกวาก็กิน มากินตังก้าเข้าไฮขาวหนา ก้า
 เข้านาขาวอ่อน เข้าหลอนซอมเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน
 ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญพวงตบตีแลงบือมอด ขวัญพวงบือดซีหลงบือเส้า ขวัญหัว
 เจาหัวกือฮื้ออ้าว ขวัญจางอ้าวไล่ของ ขวัญจางปองไล่สิง ไส้สิงมาหลายจอง ไส้ของมาจนเอือนหลายฮ่านก็
 กิน ขวัญตึงน้อยสุปากิก ขวัญหมกหลวงสุเนนาตอแม ขอแซ่ผาวางสองก็กิน ขวัญผัวเมียบ่าวสาวฮ่วม
 แฮ้วก็กิน ขวัญลู่เต้าฮ่วมชุดฟาเหลียว ขวัญกินแล้วอย่าเปี้ยว เหนี่ยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียมึงนอนขวัญ มา
 กินตังหมูเหวอา้นตอจวง หมูหลวงอันตอหล่อง ปั้นตึงเอ็ดเอื้อเฮา เอาแก้มหมูขาวเส้าช้า กินตังน้ำต่ม
 อันเส้าแล ปูแปอันเส้าถั่วย กินตังเหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานไตมาก้า มากินตังหะก้ากม กินตัง
 ปูจอมซัง กินตังเหล้าสวมเปาะเงิน มากินตังเข้าต่มอันก๊ีบกม กินตังเข้าหนมอันก๊ีบฟาบ กินตังก้วยลาน
 กาทหัวป็น กินตังเผื่อหัวสัน กินตังมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้าตี่กินหวาน กินตังแตงน้ำปู้หลินหละ

ส้มมะไม้ของส้มสุหวาน มากินเต็งส้มมะหนดตาแห ส้มมะแงขาวชุก มะมุดกินหลี่ กินเต็งจู้จู้จู้เสามี จู
 สีจู้เสาลี บ้อไล่ฮ้ายสักสิงอันเลาเน้อ กินเต็งกำเข้าไฮขาวหนา กินเต็งกำเข้านาขาวอ่อน กำเข้าหลอนขาว
 เล้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยมั้น ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญ
 กิมโกยติมัน ขวัญจี้ลางอันตอแมกกิน ขวัญป่องแก่งมกมา ขวัญป่องขามกมัน ขวัญป่องแก่งดีไปบือแปน
 ขวัญป่องแขนดีไปบือเนือย กวัดแก่งเข้าลวงต้างกิกิน ขวัญนิ้วตีนนิ้วมือขาวงา ขวัญฝ่าตีนฝ่ามือชิบนิ้ว
 ชิบนิ้วตึงนับปี สีนิ้วตึงนับแกน แขนขาวตึงกอดหนา เขานอนกอดลู้กอนนอนแปง กอดลู้แปงเมียบึงนอน
 ล่างกิกิน กิกินเก็งกอลูเล่เนือขวัญเอ้ย มากินเต็งขวัญผัวเมียบ่าวสาวฮ่วมแฮ ขวัญลูเต้าฮ่วมชุดฟาเหลียว
 ขวัญกินแล้วอย่าขวัญเปี้ยว เหนี่ยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียบึงกินน้ำ มากินเต็งหมูเหญาอันตอจวง หมูหลวง
 อันตอหล่อง ปั้นตอเอ็ดเอื้อเฮา เอาแก้มหมูขาวเสาช้า กินเต็งน้ำตมอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถ่วย กินเต็ง
 เหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานโตมาก้า กินเต็งเหล้าสวมเปาะเงินขาว กินเต็งเข้าตมอันก๊ีบกม กินเต็ง
 เข้าหนมอันก๊ีบฟาบ กินเต็งก้วยลางกาทหัวปัน กินเต็งเผื่อหัวสัน กินมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้ากิกิน
 หวาน กินเต็งหนมเปี้ยหนมปา ขะหนมจางอันฮั้วแกมถั่วงาเจียง กินเต็งจู้จู้จู้เสามี จูสีจู้เสาลี บ้อไล่
 ฮ้ายสักสิงอันเลา กินเต็งกำเข้าไฮขาวหนา กินเต็งกำเข้านาขาวอ่อน กำเข้าหลอนขาวเล้า กินเมื่อเจาเมื่อ
 ก้อยมั้น ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญเอ็ดเอื้อยเอ็ดเอื้อย
 บือเอื้อนแหมเอื้อนหย้าว ขวัญเป็นบ่าวเป็นสาวเอื้อนแหมเอื้อนเอื้อย เอื้อนฮ้ายเป็นโปปี อื้อฮ้ายเป็นซังลุ่นงกิกิน
 กินเก็งกอลูเล่ขวัญเอ้ย มากินเต็งขวัญผัวเมียบ่าวสาวฮ่วมแฮ ขวัญลูเต้าฮ่วมชุดฟาเหลียว ขวัญกินแล้วอย่า
 ขวัญกินเปี้ยว เหนี่ยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียบึงกินน้ำ มากินเต็งหมูเหญาอันตอจวง หมูหลวงอันตอหล่อง
 ปั้นตอกินเอื้อเฮา เอาแก้มหมูขาวเสาช้า มากินเต็งน้ำตมอันเส้าแล ปูแปอันเส้าถ่วย กินเต็งหมะก้ากวม
 กินเต็งปูจอมซัง กินเต็งเหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานโตมาก้า เหล้าล้าลอมสวมเปาะเงินขาว ฮากินเต็ง
 เข้าตมอันก๊ีบกม กินเต็งเข้าหนมอันก๊ีบฟาบ กินเต็งก้วยลางกาทหัวปัน กินเต็งเผื่อหัวสัน กินเต็งมะมัน
 หัวซ่อง อ้อยป่องชันล้ากิกินหวาน กินเต็งแตงน้ำปูลินชาย แตงลายปูลินหละ ส้มมะไม้ของส้มสุหวาน
 กินเต็งจู้จู้จู้เสามี จูสีจู้เสาลี บ้อไล่ฮ้ายสักสิงอันเลา กินเต็งกำเข้าไฮขาวหนา กินเต็งกำเข้านาขาวอ่อน
 กำเข้าหลอนขาวเล้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยมั้น ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลา
 เมื่อ เลาเมื่อขามชิบขวัญขามก หกชิบขวัญจี้ลางล่าย ล้าย จักจ้ายลอมขวัญเงา ขวัญนอนชุดนอนเซาจีมัน
 ซักสั้นหน้าขวัญหัว กินเก็งกอลูเล่ขวัญเอ้ย มากินเต็งขวัญผัวเมียบ่าวสาวฮ่วมแฮ ขวัญลูเต้าฮ่วมชุดฟา
 เหลียว ขวัญกินแล้วอย่าขวัญกินเปี้ยว เหนี่ยวขวัญแก้วหลานน้อยเมียบึงกินน้ำ มากินเต็งหมูเหญาอันตอจวง
 หมูหลวงอันตอหล่อง ปั้นตอกินเอื้อเฮา เอาแก้มหมูขาวเสาส่าน มากินเต็งน้ำตมอันเส้าแล ปูแปอันเส้า
 ถ่วย กินเต็งหมะก้ากวม กินเต็งปูจอมซัง กินเต็งเหล้ากวานเจ็กมาสาย เหล้ากวานโตมาก้า เหล้าล้าลอม
 สวมเปาะเงินขาว ฮากินเต็งเข้าตมอันก๊ีบกม กินเต็งเข้าหนมอันก๊ีบฟาบ กินเต็งก้วยลางกาทหัวปัน กินเต็ง
 เผื่อหัวสัน กินเต็งมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้ากิกินหวาน กินเต็งแตงน้ำปูลินชาย แตงลายปูลินหละ
 ส้มมะไม้ของส้มสุหวาน กินเต็งจู้จู้จู้เสามี จูสีจู้เสาลี บ้อไล่ฮ้ายสักสิงอันเลา กินเต็งกำเข้าไฮขาวหนา กิน
 เต็งกำเข้านาขาวอ่อน กำเข้าหลอนขาวเล้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยมั้น ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนยีน ขวัญ
 กินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ ญั่งเฮปอวยวาลูเต้าไปสุหาป๊ากา เมื่อสองปีฮาม เมื่อสามปีกาย สุมะไล่ลางซูหา
 มะไล่ลางหาแก่ง แก่งมะเป็นกันนา ขามะเป็นเล้าเข้า เฮาซูมาเป็นเจ้าเป็นปอดังนี้้นา ญั่งเฮฮวยแล้วแขว
 นอยหาผู้ตึงหล่องตอหลัก มะไล่ผู้ตึงนำแดนกิง มะไล่หาผู้ส่งตมส่งแะ มะไล่หาผู้แบะไม้แดนกิง หาผู้เข้า
 ตุน อุ่นเข้าเย็นมะไล่ ญั่งไล่กิดหาเอาตอห้องมกห้องจี้ห้องตมห้องแวน ห้องแวนเซาเมื่อยีนก๊ีบเจ้าลูเจ้าดา
 ต้างหนั้น เขาญั่งฮักเฮาเงินแหลงแสนหอมมากิกมาก้อมมาหุ้มมาหอ จังไล่ตาลงปงเฮา จังไล่ตาเข้ามาเป็นเปา

นางฮางกาย จิ้งไ่ปงมาซังปงเปิด ปงมาซังปงไ่ก้ มาสูเหย้าหาเฮือนเฮ่าเป็นเจ้าเป็นป๋อดังนี้นา จิ้งไ่ล่ซัดเสื่อ
 มาหาแลน แสนสาดมาสูมาเอ็ดลู่เอ็ดเต้า ยังไ่ล่กิดไ่ล่อวามีปานเหล้าหมู ชันหะมาเป็นปวงเอ็ดอู่สูขวัญเฮ่า
 กะลุกะเต้า ไ่แล้วเฮ่าเป็นผัวมันเมื่อยยืน จิบปีย่าเฮ่าถ่ายหน้า เก้าฟ้าอย่าเฮ่าถ่ายคู้ถ่ายโหลยเล่เนื้อ กาบ
 นี้หนะ

กรรมสูขวัณปิเื่องผิเือนเหลียวเซา
(บทสูขวัณปิเื่องผิเือนเตียวกัน)

ผู้ให้ข้อมูล นายผล เฝ้ามั่น อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 5 ตำบลเขาย้อย
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี วันที่ 20 ตุลาคม 2543

แมนางสมผัวเมียกับกูสูขวัณ วายเกียวงานเือนอ่ายเต่า ก็ฮาไล่หลายเต่าเต่าหลายปี จูปีจูผู้ก็ฮาไล่กิน
เข้าหลายนา ไล่กินปหลายน้ำ จูปีก็จูอยู่มาจุฬา ก็จูอยู่หลิ ดิกเข้านามาปีนี้ ปีเือนเือนอ้ายต้องไล่ไล่
เจิบ ญั่งเฮอับนำบือเียน เสนฟอนบือหอม ญั่งไล่หันเก่าเมื่อสูจั่ว หวีหัวเมื่อสูหว่าสูสิงสูแนว โอลูเจ้าหลานเจ้า
ญั่งไล่ตันเต็งสี่เขือยหว่า เต็งห้าเขือยกิก อ้มเข้าตุงจุงเข้าแสว ไปหมกไปหมี่ ไปจีไปเผา ญั่งไล่เป็นล่าหลิ
ผิปะ ญั่งไล่เอาไปถิมกวางวางไว้ต่อนั้นเมื่อวางเวน ญั่งอ้มเสื่ออยู่กางหวา พันสาวอยู่กางบ้านกางขวง มา
เจือหนีนาเกียฮอดโตตาน ยามเมื่อสวันหลิเือนมาขึ้น ลูเจ้าญั่งไล่ตุงเสื่อตัก ญั่งไล่ปุกหัวขาว ไปเ็นหัน
กางสะมาวางกางต้าง มาขึ้นเหย้าเสาเหมือน มาขึ้นเือนเสาแกนเล่เนื้อ ญั่งมาอยู่หันกักต้างกองถ่ากินเือน
มาอยู่กวางเือนกองถ่ากินเข้ากุ่มหลายลู จิไล่กินหลายเือนกุ่มหลายเือน จิไล่กินหลายเข้าเล่ โอตีหนึ่งเิน
ญั่งมาเป็นอัวกันกว้าย มาเป็นฝ่ายกันนำเฮาลูเจ้าหลานเจ้า อันตินี้ก็หลิแลบแจบง่า เออ ตินี้ปเื่องสองบ้าน
สามนา เต็งเจ้าลุงเจ้าตาเจ้าญั่งเจ้าสาว เขาก็แต่งเจืองมาหลาเจืองป้อม ฝ่ายเจ้าปเื่องสองบ้านสามนา ญั่งมี
เข้ากับเอือตบือเหลื่อ เข้ากับเกือบือเปือ ฝ่ายเจ้าญั่งเจ้าสาวเขาก็แต่งเจืองมาหลาเจืองป้อม มีป้านเข้าเหล่า
ไก ฝ่ายเจ้าลุงเจ้าตาเขามีป้านเข้าเหล่าหมู มาสูเข้าสูขวัณเข้ากะลูกหลานกะเื่องกะนุงฮี่เนื้อ หยะเอกินเลา
บืออยู่ ผู้เลาเเมะเงินเล่เนื้อ

ฮาชามซิบมิงเ้าะตันขวัณเข้า ซามซิบเจ้าหน้าไกขวัณเียน ขวัณเ้าะเื่อมมดลอมเวนเข้า ขวัณเ้าะเื่อม
เปาล้อมเือนมน เกิดเป็นกันญั่งมีจือหันนกเจียง มีเสียงหันลู่เต่า เ้าะกินเข้าหลายหน่อแตนสาาง เ้าะกิน
กวางเืองวาเข้าก้า เ้าะกินนำบือขายาเียน ขวัณเป็นซังซุมเข้าก็กินเนื้อ มาขวัณเป็นเข้าซังจอมแห กวัด
แกวหน้าเือนป้อง หล่องแหล่งกวัดผู้แมลวงกอน ขวัณน้อยขวัณอ่อนตอมเต็ง ขวัณสองเสมสามเสมหน้าพะ
ขวัณหน้าพะปือแมแต่่มยังหักแต่ก้าเืองวา ขวัณปือแมแต่่มยังไฮยางนาแต่เมื่อญั่งน้อยก็กิน มากินเต็ง
เข้ากับเอือตบือเหลื่อเนื้อขวัณเ้าย กินเต็งเข้ากับเกือบือเปือ กินเต็งเหล่าไกญั่งสาวเามา กินเต็งเหล่าหมูลูง
ตาเาสู ก็กินเกึงกอสู ก็สุเกึงกอกิน ขวัณกินแล้วนำมูย้าตักเสาฟาเนื้อขวัณเ้าย นำต่าย้าตักเสาเสื่อ ขวัณ
ย้าตักญูญอ ขวัณย้าข่อยย้าข่อยญูญอง เึงมือมีจิมี่เล่ เึงมือไล่จิไล่ แตวาจ้ายปงอ่อนจืหวาง ปันปางนี้ปาง
ลุนจิส่าง ขวัณกำหล่นอันตือตอ ขวัณล่าสันล่ากือหลูปเหล่า ขวัณกิกเก้าแอแซ ขวัณสบกอลเล่ลันไก ขวัณไหล
น้อยตันตืออ้อมอน ขวัณอมบ่าสูหนัก ขวัณฮักแฮ้อมติ่มก็กิน มากินเต็งเข้ากับเอือตบือเหลื่อ เข้ากับเกือบือ
เปือ กินเต็งเหล่าไกญั่งสาวเามา กินเต็งเหล่าหมูลูงตาเาสู ก็กินเกึงกอสู ก็สุเกึงกอกิน กินเต็งหัวเต็ง
หาง เต็งก้างเต็งลัน ปันจอนกินเเม็ดจอน กินเต็งตบิเือนาเนื้อ ขวัณเ้าย กินเต็งเตายูตึง ไล่้องแงงกิน
อ่อนหวานมัน มาขวัณกินแล้วนำมูย้าตักมาขวาเนื้อขวัณเ้าย นำต่าย้าตักมาขวาย มาขวัณย้าตักญูญอเนื้อ
ขวัณเ้าย ขวัณย้าข่อยย้าข่อยญูญอง เึงมือมีจิมี่เล่ เึงมือไล่จิไล่ แตวาจ้ายปงอ่อนจืหวาง ปันปางนี้ปางลุนจิ
ส่าง มาขวัณหวนมูย้อเก็ก ขวัณอยู่เอ็กอยู่อ้างอีนางอานาง ขวัณอยู่ส่างอยู่ไหลสองเียว สองเียวซังงาจ้าง กุง
กวางซังเือนมน เกิดเป็นกันจั้งไล่ยู่เียนเึงเก็งเ้าะกิกิน กินเต็งเข้ากับเอือตบือเหลื่อ เข้ากับเกือบือเปือ กิน
เต็งเหล่าไกญั่งสาวเามา กินเต็งเหล่าหมูลูงตาเาสู กินเกึงกอสู ก็สุเกึงกอกิน ฮาขวัณกินแล้วนำมูย้าตัก
มาขวา นำต่าย้าตักมาขวาย ขวัณย้าตักญูญอ ขวัณย้าข่อยย้าข่อยญูญอง เึงมือมีจิมี่ เึงมือไล่จิไล่ แต่

วจ้ายปงอ่อนจีหวาง ปันปางนี้ปางลุนจีสร้าง ขวัญพวงตบตีแสงบือมอด ขวัญพวงปอดชีแหลงบือเสา ขวัญ
 หัวเจ้าหัวกออ้อว ขวัญจางอ่าวจั้งไล่ของ ขวัญจางปองจั้งไล่สิง ขวัญจางตึงยิ่นเหิงก็กิน กินเต็งเข้ากับ
 เอือดบือเหลือ กินเต็งเข้ากับเกือบือเบือ กินเต็งเหล้าไก้ญั่งสาวเอามา กินเต็งเหล้าหมูลงตาเอาสุ ก็กินเก็ง
 กอสุ ก็ชูกอกิน ฮาขวัญกินแล้วนำมูย้าตักมางขวา นำตาค้าตักมางซ้าย ขวัญย้าตักกญูญอ ขวัญย้าช่อย้าชอ
 ญูญอง เถิงมือมีจีมีไล่ เถิงปีมือไล่จีไล่ แดววจ้ายปงอ่อนจีหวาง ปันปางนี้ปางลุนจีสร้าง ขวัญกิมโกยกิมโกยตี
 มัน ขวัญอันตันต้อสิงเก็งของ มากินเต็งเข้ากับเอือดบือเหลือ กินเต็งเข้ากับเกือบือเบือ กินเต็งเหล้าไก้ญั่ง
 สาวเอามา กินเต็งเหล้าหมูลงตาเอาสุ ก็กินเก็งกอสุ ก็สูเก็งกอกิน ฮาขวัญกินแล้วนำมูย้าตักมางขวา นำตาค้า
 ตักมางซ้าย ขวัญย้าตักกญูญอ ขวัญย้าช่อย้าชอญูญอง เถิงมือมีจีมี เถิงปีมือไล่จีไล่ แดววจ้ายปงอ่อน
 จีหวาง ปันปางนี้ปางลุนจีสร้าง ขวัญนี้วตั้นนี้วมือชาวเงา ขวัญฝาดินฝามือชาวน้ำ ห่านี้วเต็งนับปี สีนีวเต็ง
 นับแกน แขนขาวซ้งกือดหน้า เขานอนกือดลู้กฮลานฮักนอน กือดลู้เบ็งฮลานเบ็งนอนสง่า มากินเข้ากับ
 เอือดบือเหลือ เข้ากับเกือบือเบือ กินเต็งเหล้าไก้ญั่งสาวเอามา กินเต็งเหล้าหมูลงตาเอาสุ ก็กินเก็งกอสุ ก็
 ชูเก็งกอกิน ขวัญกินแล้วขวัญย้าตักกญูญอ ขวัญย้าช่อย้าชอญูญอง เถิงมือมีจีมี เถิงปีมือไล่จีไล่ แดววจ้าย
 ปงอ่อนจีหวาง ปันปางนี้ปางลุนจีสร้าง ขวัญปองแก้งตีไปบือแปน ขวัญปองแขนตีไกวแกว่งเหลือ แกว่งลูลึง
 ลูลาหม่นเนื้อ เสือแปแลบหม่นตึง มากินเต็งเข้ากับเอือดบือเหลือ เข้ากับเลือบือเบือ กินเต็งเหล้าไก้ญั่งสาว
 เอามา กินเต็งเหล้าหมูลงตาเอาสุ ก็กินเก็งกอสุ ก็สูเก็งกอกิน ขวัญกินแล้วขวัญย้าตักกญูญอ ขวัญย้าช่อย้า
 ชอญูญอง เถิงมือมีจีมี เถิงปีมือไล่จีไล่ แดววจ้ายปงอ่อนจีหวาง ปันปางนี้ปางลุนจีสร้าง มาแล้วขวัญเอ้ย มา
 ขามซิบมิงก็ฮาขามซิบหน้า ห่าซิบมิงก็ห่าซิบขวัญ จูมิงก็จูมาป็น จูขวัญก็จูมาป้อม มาอ้อมล้อมป้านขวัญ
 สวยฮวย เว้นภามันลาย กายภามันม่อม ใส่กินป้อมญั่งส่วนหลุงามตีนี้หนะ ใ้สูเข้าสูขวัญแล้วห่าวสีแสน
 แลนสีสันน้อฮลานเอ้ย ตักป่วงฮ่ายห่าสูป่วงหลีตีนี้หนะ

กวีวามเหียะขวัญหลง
(บทเรียกขวัญหลง)

ผู้ให้ข้อมูล นางม้วน เกษมสงคราม อายุ 79 ปี อยู่บ้านเลขที่ 85 หมู่ 4 ตำบลทับตาง
อำเภอยะบือ จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2543

ไปหละไปหลุม ไปซุมไปเซญกะเลาเล่ อยู่เมืองตำเมืองเพชรซาเลียม มะเรียขวัญมะฮู้ต่างมา มะหาขวัญมะฮู้ต่างเต้า เจ้ามิงเหนยามาฮวมฮื้อเน้อ เจ้ามิงหลวงมาเหียะ เหียะขวัญมะเหียะลีล้า หาขวัญมะหาลีล้วย กวงฮ้อมีเข้ากับปา กวงหลามีเข้ากับไก่ เข้ากับไก่มาหา เข้ากับปาไต้มันมาตอย มีเสื้อแมฮักมาหาเสื้อมิงเสื้อแมฮักมาหาลาลี เสื้อแมบึงมาตอย เสื้อเจ้ามาตอยหาขวัญ ลูกมาเน้อมิงเอ้ย หลิงมาเน้อขวัญเอ้ย ลูกมาหันแล้ข้าย ล่ายมาหันแล้วี ลูกมาหันกวีวามหลือหมอเหียะ เจ้ามิงหลวงมาเหียะเฮ้าขวัญลูกมาหันแล้ข้าย เฮ้าล่ายมาหันแล้เหียะ ลูกหันกวีวามหลือหมอก้าว มาเข้าฮ้อมปา มาเข้าหลาหมอเหียะ มาเข้าวังหมอหา มาเข้าหลาหมอส่อน มาเข้าจอนตาดีหมอเฮาเน้อ ฮ้อมาขวัญเอ้ย มะกาวมะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจือ เสือกำบางนางแดงญั่งแสง ปันมามะพามากินเน้อจิละเมื่อ

ตั้งสามซิบมิงมาตันขวัญเข้า สามซิบเจ้าหน้าไก่ขวัญยืน ลอมแมมดดาวขวัญ ขวัญเอาะมาเผ้าเวทมนตร์ ขวัญมาก้าวขวัญเป็นกินต้องมิจือ มิจือหันนกเอียง มีเสียงหันแมเป้า ขวัญเป็นเห่าซังเป็นเต้า ขวัญเป็นเจ้าซังจอมแห กวัดแกวหันเบือนป่อง หล่องแหล่งหันขวัญหวัก็กินเน้อขวัญเอ้ย กินเต็งไก่เหนยาไต่ตอยสูงขาหลวงโตตอย หินกับกำเข้าโฮขาวหนา หินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู้แอ็บหวานมัน กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก้วยลิมกาทัวเอือ กินเต็งเผือะหัวสัน กินเต็งมันหัวซ้อง อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเน้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจิละเมื่อ เต็งขวัญปายปิดอันลูลม ขวัญตื่นผมอันลูลือ ลูลือฮ้อมเบือนเจ็ด มือเจ็ดแล้วมือแกว่งซอยหลอมก็กิน มากินเต็งไก่เหนยาไต่ตอยสูงขาหลวงโตตอย หินกับกำเข้าโฮขาวหนา หินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู้แอ็บหวานมัน กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก้วยลิมกาทัวเอือ กินเต็งเผือะหัวสัน กินเต็งมันหัวซ้อง อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเน้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจิละเมื่อ เต็งขวัญบ้วนอยก้อหลอนก็กิน ขวัญก้อหลอนลูปเหล้า ขวัญกำหลันอันดีก้อ ขวัญสับหลกอลแลลันไก่ขวัญไหลน้อยตันตื้อหมอนก็กิน มากินเต็งไก่เหนยาไต่ตอยสูงขาหลวงโตตอย หินกับกำเข้าโฮขาวหนา หินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู้แอ็บหวานมัน กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก้วยลิมกาทัวเอือ กินเต็งเผือะหัวสัน กินเต็งมันหัวซ้อง อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเน้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจิละเมื่อ เต็ง

ขวัญปักบ้านอันสู้หนัก ขวัญอักแอ้มติม ขวัญปักบูมปักบูมปีมัน ขวัญซังตบสีเหลืองเส้า ขวัญหัวเจาหัวกือฮู้
 อ่าว ขวัญจางอ่าวไล่ของ ขวัญจางปองไล่สิง ขวัญจางตึงยีนเหิงเล่ขวัญเอ้ย ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย มากินเต็ง
 ไก่เหญาไต่ตอยง สูงขาหลวงโตหาน กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซ่อมหลอน
 ขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อกืออยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยีนนอนยีน -กินเต็งเข้าตมอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของ
 แจ็บ เขายู้แอ็บหวานมัน กินเต็งเข้าตมอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก้วยลิมกาทหัวเยื่อ กินเต็งเผื่อหัว
 สัน กินเต็งมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ เต็ง
 ขวัญเอวบาง เต็งขวัญกิมโกยตีมันก็กิน เต็งขวัญป่องแกงม็กมา ขวัญป่องขาม็กมัม ขวัญป่องชาติไปปือแปน
 ขวัญสองแขนไปนามวนมั่ว ขวัญกวัดแกว่งหลัวไปมวนต้างก็กิน มากินเต็งไก่เหญาไต่ตอยง สูงขาหลวงโต
 หาน กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซ่อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อกืออยู่มัน
 ปันโดนมาอยู่ยีนนอนยีน กินเต็งเข้าตมอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู้แอ็บหวานมัน กินเต็ง
 เข้าตมอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก้วยลิมกาทหัวเยื่อ กินเต็งเผื่อหัวสัน กินเต็งมันหัวซ่อง อ้อยป่อง
 ชันล้าดีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ เต็งขวัญสันตีนอันญาทราย ขวัญสัน
 ปายอันญาน้ำ ขวัญนิ้วมือสิบง่า ขวัญฝ่าตีนฝ่ามือขาวนิ้ว ห่านิ้วเต็งนับปี สี่นิ้วเต็งนับแกน แขนขาวแตง
 กืออดหน้า เขานอนกืออดปือฮักแมฮักนอนแป้ง กืออดปือแป้งแมแป้งนอนล่างก็กิน มากินเต็งไก่เหญาไต่ตอยง
 สูงขาหลวงโตหาน กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซ่อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจา
 เมื่อกืออยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยีนนอนยีน กินเต็งเข้าตมอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู้แอ็บหวาน
 มัน กินเต็งเข้าตมอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก้วยลิมกาทหัวเยื่อ กินเต็งเผื่อหัวสัน กินเต็งมันหัวซ่อง
 อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ เต็งขวัญสามซิบมึงม้งหนากิ
 กิน ห่าซิบขวัญม้งหลังก็กิน กินกันแล้วตีกวาแลงก็แลง แป้งวาแล้วก็แล้ว เฮ้าสีแสนแลนสีสัน ขวัญตีหนี่เฮ้า
 ห่อมจูด้างย่างไล่ เฮ้าหอมเฮ้าหลิเนื้อตีหนี่เนื้อ อันนี้เนื้อ

กวีามเฮียะขวัญหลง

(บทเรียกขวัญหลง)

ผู้ให้ข้อมูล นางไปล์ อุ่นเป็นนิจ อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 ตำบลห้วยท่าช้าง
 อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2543

ฮามะกำมะฮู้จักหน่า มะวามะฮู้จักจือ ผู้บานกวางนโกย ผู้หลิฮ้าเป็นยะ ปะหลัวนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็นมือเป้า
 เป็นเหาเป็นมือก่า ซิบกำกั๋งไล่จ้าง ก้างกินกั๋งล่ายเต้า ตื่นเจ้าไล่ฝนหลาย สายงายไล่ฝนแหลด ไล่ฮ้ายแต่ดกึ่งกลาง
 เสียงจางตอหวางหาวเฮือนหยั่ว เฮือนหยั่วเขาญั่งมีกินแตง แห่งเฮือนหยั่วเขาญั่งมีกินเจา เขาบืออ่วยเจ้าเสื้อเขาตือ
 ผอม เขามะห้อยมัวตือเจ็บตือฮ้าย แปญ์หอญั่งเขินละหน้า เสื้อปาดข้าวล่ายถึเขินลง จังฮุ่มเสื้อไปสุไก ไก่เสื้อไปสุมอ สุ
 เยื่องมะมีผีซังตอ สุ่มมะมีผีซังวา เอาะหน่าไก่ตานตอ เอาะมอหลวงตานไล่ไล่ ไล่ไล่ไม้เมืองลุมมาเถิง

เออ ขวัญห้วมะฮู้ห่าว ขวัญเจ้ามะฮู้กึ่งกลาง ขวัญห้วห่างเฮา ขวัญเจ้าห่างแฮม มะเฮียะขวัญมะฮู้ต่างมา กี้ มะหาขวัญมะฮู้ต่างเต้า เฮียะขวัญมะเฮียะเป้า เลาขวัญมะเล้าเก็งเลาหลาย ดงเสื่อเป้าขวา ดงหลาเป้า ข่าซ้าย เลาหอป่าดงหลา เลาหอเช่าดงเสื่อ เข่ากั๊บไก้มาหา เข่ากั๊บปาโต้มันมาตอย เข่าอ่อนซ้อยหม่ออ้อยขวัญ มา หอเช่าอายหอมมาฮู้ฮื่อเน้อ หอป่าอายหอมล่อม หอไก้ดมหอมกินหอมฮวย อายหอมฮวยเบาะดอง อายหอม หย่อนเบาะงาถม ญินหอมเฮียะเฮามาเน้อขวัญเอ้ย ขวัญไปหลงฮู้ฮองป้าฮื่อญินเลื่องหม่อหาเฮ้าเต้า ไต่ต่าง มาล่อมเจ้า เฮามาบ้านล่อมหม่อ ขวัญมาเหือนญั่งตาเวณญั่งเจ้า ขวัญเข้าบ้านแต่ตาเวณญั่ง ขวัญมาญั่งดงไฮ อายฝักกา มาญั่งดงนาเน้อขวัญเอ้ย ดงนาอายกินลุมนามาเฮ้า อายเบาะเข้าปีเหมามาดอง ขวัญมาหั้นบ้านสี่ กวง มาญั่งหั้นเกาะหมูลวงสี่ด้าน ป้านเขาลานแต่ง ย้ามาฮู้หั้นหัวจิกตองเน้อขวัญเอ้ย ย้ามาฮู้ห้ว หล่องผีเลิง ตาม ไก้เฮเลิงลงเขี่ย จี้เฮากินกางเสาะหย่านผีขวัญตาง จี้เฮากินกางตางหย่านผีขวัญแป่ว มาฮอดเหือนแล้วจี้ งือมาหลิ มาฮอดตี้จี้งือมาไล จี้เฮามาไลเสาบมอันหนา มาไลเสाप้านอันหนัก ไลตือหน้าตือตา จ๊ะหน้าเสา ป้านหมะเน้อขวัญเอ้ย จ๊ะหน้าเสาป้านขวัญ ญอกือเสาป้านขวัญตือหน้าเน้อขวัญเอ้ย

กวีามเฮียะขวัญหลง

(บทเรียกขวัญหลง)

ผู้ให้ข้อมูล นายเตต ชูพันธุ์ อายุ 71 ปี อยู่บ้านเลขที่ 154 หมู่ 3 ตำบลหนองชุมพล
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2543

มะกาวมะฮู้จิกหน้า เสื่อกำบางนางโกย แมเหือนฮู้หลิฮ่าเป็นยะ ปะหล้วนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็นเมื่อเป้า เป็นหาเป็นเมื่อก่า จิบก่าญั่งไล่จ้าง ตีนเจ้าไล่ฝนาย ตีนสายไล่ฝนแหลด เขามาเป็นฮ้ายกะก่า เป็นหนักเป็นหนา เขาหาเป็นฮ้างหนาเป็นหาญอด เป็นนาซังเฟื่อง เป็นเหลื่องซังก้วย ส่ายตังปี่ฮู้หลิมี่แสบบือไล่ ไล่เจ็บฮ้ายเมื่อตืนมื่อ เป็นจิกกักบือหลิ เป็นตาปีดามัวบือหอม เอ็ดฮังมะแวนญั่งเฮียะมาเลา เมื่อเก่ามาถึงกวงเหือน เขาญั่งมีกินแสบเหือน เฮ้ย เขาญั่งมีคนจาเมื่อฮื่อ ไร่เจ้าเสื่อมาตือผอม มาหยอมตือเจ็บตือฮ้าย แปยูเคาะเจียนระนาว เสื่อปาดข้าวลายตี้ ลาดลง เขาญั่งฮุ้มเสื่อไปสูมอไปสูเยื่อง ไปสูเยื่องมะมีผีซังตอ ไปสูมอมะมีผีซังวา เฮ้าหน้ามาก่ายตังตอ มอเยื่อง ก่ายส่ายไล่ ขวัญเจ้าไปหลงวัดลงกายม่อม มาสาวเหินขวัญป้อม

มาขวัญมาเน้อขวัญเอ้ย มื่อขวาจี้ข่ากะสามา มื่อขวาจี้ข่าป้า ดงเสื่อมีเข่ากั๊บปา ดงหลามีเข่ากั๊บไก้ เข่ากั๊บไก้มา หา เข่ากั๊บปาโต้มันมาตอน เข่าหลอนหอมมาอ้อยขวัญกินฮื่อเน้อ มัดหลินมายวง มัดหลวงมาใกล้ ฮู้มาขวัญเอ้ย มา เหือนแต่ตะเวณญั่งเจ้า มาเข้าบ้านแต่ตะเวณญั่งญั่ง ตะเวณจี้ตักลูกเจ้ากองแลง ตะเวณจิสั่งลูกเจ้ากองถ่าเล่ขวัญเอ้ย ฮู้มา เล่ขวัญเอ้ย ฮู้เข้าฮูหม่อปา มาเข้าหลาหม่อส่อน มาเข้าจ้อนลายตี้หม่อเอาเน้อขวัญเอ้ย ขวัญฮู้เมืองบนใต้หลาว ฮู้ กางหาใต้เหมาะ ฮู้เขาฟ้าใต้หลวงมาเน้อ มาเข้าฮูหม่อปา มาเข้าหลาหม่อส่อน มาเข้าจ้อนลายตี้หม่อเอาเน้อขวัญ เอ้ย ย้าไปเก็บผักเลียบตาง ย้าเมื่อห้วงกวางดงกว้าง ย้าสร้างตูปเป็นเลากวางนอนเน้อขวัญเอ้ย ญินเสียงหม่อเฮียะ แล้วมา ญินเสียงหม่อหาแล้วเต้า มาเข้าฮูหม่อปา มาเข้าหลาหม่อส่อน มาเข้าจ้อนลายตี้หม่อเอาเน้อขวัญเอ้ย ขวัญ เอ้ยย้าไปฮู้กะกองน้ำไหล ยู้กะป้าไผ่ดงกว้าง ย้าไปเตียวตักก้างกินเผื่อหัวมันเน้อขวัญเอ้ย ญินเสียงหม่อเฮียะแล้วมา ญินเสียงหม่อหาแล้วเต้า มาเหือนแต่ตะเวณญั่งเจ้า มาเข้าบ้านแต่ตะเวณญั่งญั่งเน้อขวัญเอ้ย มาเข้าฮูหม่อปา มาเข้า

หลาหมอสอน มาเข้าจอนลายตีหมอลา อูมาขวัญ เอ้ย หาขวัญไปซื้อเสื้อขาวาวลาว หัวหลอนหัวหนักบ่อนนอนดิน ขวัญเอ้ยญินเสียงหมอลาแล้วมา ญินเสียงหมอลาแล้วเต้า มาเข้าอุหมอลา มาเข้าหลาหมอสอน มาเข้าจอนลายตี หมอลาเอ้ยขวัญเอ้ย ย้าไปอยู่ป่าแฝกเคียงนา ย้าไปอยู่ป่ากาตั้งบ้าน ไปอยู่ป่าตานป่าแกฮิมเอียนเลาเล่ ญินเสียงหมอลา เอ้ยแล้วมาขวัญเอ้ย ย้าไปญึงเก็บผักฮ่วมนา ย้าไปญึงเก็บกาฮ่วมบ้าน ย้าไปหักต้นชาน้อยไปง่ออเนียบเมืองเนื้อขวัญ เอ้ย ขวัญญึงมีจกเหลือปาย ญึงมีนายแล้วหลิเส้วขวัญเอ้ย ญินเสียงหมอลาแล้วมา ญินเสียงหมอลาแล้วเต้า มาเข้า อุหมอลา มาเข้าหลาหมอสอน มาเข้าจอนลายตีหมอลา จังติดเงาเมื่อยง จังติดจวงเมื่อเอลาขวัญเอ้ย จังจะเห็นฮุง ตังมาขวัญเอ้ย ลูเต้ากอยแลงตังตะเวน เหม็ดแลงลูเต้ากอยเต้า หลานอยกอยเต้าหับตุ อูมาขวัญเอ้ย มาเอียนญึง ตะเวนญึงเจ้า มาเข้าบ้านแต่ตะเวนญึงญึงเนื้อขวัญเอ้ย ย้าไปอยู่ตามโรงหมอลา ย้าไปวัดเซากายม่อม ชาวเอิ้นขวัญป้อม ยังตำหาเอียน ขวัญเอ้ยจังขึ้นรถยนต์มามะโกยเก้อ ขึ้นรถอีโฌเอียน กาหลดกาลาเสาดงหลา มาป้อมเนื้อขวัญ เอ้ย มาเข้าอุหมอลา มาเข้าหลาหมอสอน มาเข้าจอนลายตีหมอลาเอ้ย อูมาขวัญเอ้ย เอาทะเลาะตีนี้หนะ ขวัญมา เอียนตังตะเวนญึงเจ้า ขวัญเข้าบ้านตังตะเวนญึงญึงแล้วกบนี้หนะ

กวีามเฮียะขวัญหลง

(บทเรียกขวัญหลง)

ผู้ให้ข้อมูล นายแอ เจือจาน อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 83/1 หมู่ 2 ตำบลเขาย้อย

อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2543

เออ มะก่ามะฮู้จักหน่า มะวามะฮู้จักจือ เสือกักบางนางไล ยู้หลิฮ่าเป็นยะ ปะหลั่นนอนเป็นฮ้ายเป็นฮ้ายเป็น มือเป้า เป็นเหาเป็นเมื่อก่า ชิบก่าญึงสายจาง ทางกินญึงสายเต้า ตื่นเจ้าใส่ฝนหลาย สายงายใส่ฝนแลด ใส่ฮ้าย แด็ดกิงหลาง เสือจางตอหวางหวาเอียนเหย่า หัวเอียนเหย่าเซามะมีกันแดง แห้งเอียนเหย่าเซามะมีกันจา เซาบือ อ่วยเจ้าเสื่อเขาไว้ตือผอม มะหย่อมไว้ตือเจ็บตือฮ้าย แป๊ะฮอยญึงเซินละน้าว เสื่อปาดข้าวลายตีเซินลง อุ่มเสื่อไปสูได้ ถ่ายเสื่อไปสูเอียงสูมอ ไปสูเอียงมะมีผีซังคอ ไปสูมมะมีผีซังวา เอ๊ะหน่าไก้ตานตอ เหมาะหลวงตานใส่ไล่

ญึงเฮวขวัญอินเข้าป่าบาง ขวัญญึงหลงเข้าป่าเป้า ย้างลูเต้าไปหลั่นนอน หมอลหลงลงลับขอตัว หมอลกลงลับ ขอยอย ชิบหอเข้าหมอลแลนตังนา เก้าหอปาหมอลแลนตังบ้าน กินแปดล้านญึงมาเฮียะขวัญหลง ขวัญญึงไปหลง ยู้หนึ่งป่าเหล้าตังนากันเลา ขวัญไปหลงยู้หนึ่งป่าแกปิกากันเลา ใส่ญินเสียงหมอลเอิ้นเข้ามา จินเสียงหมอลาเอาเต้า จุตหลินแหญามายวง จุตหลินหลวงมาเฮียะ มาเข้าอุหมอลา มาเข้ากะสาหมอสอน มาเข้าจอนตาตีหมอลางฮี่เน้อ อู มา ลูกมาเยอมีงเอ้ย หลิงมาเยอขวัญเอ้ย ขวัญไปหลงยู้หนึ่งห้วยน้อยปู้เต้นต่ำสูงตันเลา ขวัญไปหลงยู้ หนึ่งป่าขาม เบาส้อย ขวัญไปหลงยู้หนึ่งห้วยน้อยนาเล็กเป็นหนองตันเลา ใส่ญินเสียงหมอลเอิ้นเข้ามา ใส่ญินเสียงหมอลาเอาเต้า จุตหลินแหญามายวง จุตหลินหลวงมาเฮียะ มาเข้าอุหมอลา มาเข้ากะสาหมอสอน มาเข้าจอนตาตีหมอลางฮี่เน้อ อู มา อูมา เฮียะขวัญมะเฮียะเป้า เลาขวัญบือเลาหลาย เลาเป้าขวัญจีเสียงจีลาย เฮียะหลายเส้วขวัญจีม่อม กวงอูมีเข้า กับไก้มาหา เข้ากับปาไต้มน้ำต้อน จุตหลินแหญามายวง จุตหลินหลวงมาเฮียะ มาเข้าอุหมอลา มาเข้ากะสาหมอสอน มาเข้าจอนลายตีหมอลางฮี่เน้อ อูมา กัวกันซังเจือมันมาเนื้อขวัญเอ้ย กัวกันซังเจือตัว กัวกันซังนกน้อยเมือง

หลัก อือขวัญไปหลงยูกะโลงบาลเพชรบุรี อือขวัญไปหลงยูกะโลงบาลเพชรบุรีจอมแก้ว อือขวัญไปหลงกะโลงบาล
เมืองธนาแลเล่ หลดมาฮับฮือหลดสี่ลื้อ มาหนึ่งฮือญึ่งจุดหลินเหญามายวง จุดหลินหลวงมาเฮียะ เฮามาเข้าอุ้มหมอบา มา
เข้ากะสาหมอสอน มาเข้าจอนลายถึหมอกางฮือเน้อ ฮูมา เข้าขวัญมาเอือนตั้งแต่ตาเวนญึ่งเจ้า เข้าบ้านแต่ตาเวนญึ่ง
ญึ่ง ฮูมาขวัญเอ้ย ฮูมาขวัญเจ้าเสื่อ ขวัญไปหลงยูหนึ่งถนนสายซิบแก้ว หลังมาเย้อขวัญหัว ขวัญไปหลงยูหนึ่งต้าง
เข้าบ้านต้างเลา ญึ่งเอิ้นขวัญหลงมาสู่ผู้หัวขาวเสื่อหมักม่อนนอนหลิน ส่งขวัญกินยี่นขวัญเฮามา เออ ญึ่งจุดหลิน
เหญามายวง จุดหลินหลวงมาเฮียะ มาเข้าอุ้มหมอบา มาเข้าสาหมอสอน มาเข้าจอนลายถึหมอกางฮือเน้อ ฮูมา เออ
ขวัญนางไลมาแล้วหว่า เออ มาแล้วได้กันหลุมกันภูมาบ้าน ได้ป้าหญาเฝียงแปดมาเอือนแล้วเหลอะ มาตักน้ำเสานา
มาต่อปาเลียงลู มาปู้เข้ากอก่าเลียงเอือน

กวีแหม่งขวัญเล็กน้อย
(บททำขวัญเด็กน้อย)

ผู้ให้ข้อมูล นางยุ้ย ดินแดง อายุ 56 ปี อยู่บ้านเลขที่ 56 หมู่ 3 ตำบลห้วยท่าช้าง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2543

มะกำมะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจื่อ ตัวเสือกำบางนางกอ ยู่หลี่ฮ้าเป็นยะ ปะหล้วนอนเป็นฮ้าย
เป็นฮ้ายเป็นมือเป่า เป็นเหาเป็นมือกำ เจือกำญั่งไล่แหลด เจือสายญั่งไล่เล็ด ไล่ฮ้ายแดดกึ่งกลาง ญิน
เสียงจ้างตอหวาหวาเอียนเหย่า ป้อแมญั่งมีเขากับไล่เอามาแบ่งขวัญเห่าหอมเห่าหลี่ ขวัญหัวขวัญกะมอมกักิน
เก็งกอเป่ง ขวัญหน้าผะขวัญหละน้อย ขวัญตังตือฮ่มอนกักินเก็งกอเป่ง แบ่งกินกับไล่ไก่เหลืองฮ้าฮ้า กิน
กับไล่ไก่ก้ามแมเขื่องฮ้างกาง กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าอ่อนหอมเมืองลุมหวานมัน
ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ

ขวัญหูขวัญตาญี่แย้ม ขวัญพวงแก้มตีบาง ขวัญพวงทางตีแนว ขวัญกักแขวตีบาง ขวัญกักทางตีแนว
ขวัญกักแขวพันตี่แอแซกักินเก็งกอเป่ง กินกับไล่ไก่เหลืองฮ้าฮ้า กินกับไล่ไก่ก้ามแมเขื่องฮ้างกาง กินกับกำ
เข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าอ่อนหอมเมืองลุมหวานมัน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ
ขวัญอยู่เอ็กอยู่ฮ้างฮ้างนาง ขวัญอยู่ฮ้างอยู่ไหลกักินเก็งกอเป่ง แบ่งกินกับไล่ไก่เหลืองฮ้าฮ้า กินกับไล่ไก่
ก้ามแมเขื่องฮ้างกาง กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าอ่อนหอมเมืองลุมหวานมันขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ ขวัญหานิ้วขวัญนิ้วตืนนิ้วมือชาวงา ขวัญฝ่าตืนฝ่ามือชาวนิ้ว ห่านิ้วตืนนิ้ว สี่นิ้วตืน
นิ้วแกน แขนขาวกอดป้อเป้งแมเป้งนอนส่างกักินตึงกอเป่ง แบ่งกินกับไล่ไก่เหลืองฮ้าฮ้า กินกับไล่ไก่ก้าม
แมเขื่องฮ้างกาง กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าอ่อนหอมเมืองลุมหวานมัน ขวัญกิน
แล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ ขวัญป่องแก้งตีไปบือแปน ขวัญป่องขาดตีไปบือเนือย ชามซิบขวัญฮ่มแฮกักิน
เก็งกอเป่ง แบ่งกินกับไล่ไก่เหลืองฮ้าฮ้า กินกับไล่ไก่ก้ามแมเขื่องฮ้างกาง กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำ
เข้านาขาวอ่อน เข้าอ่อนหอมเมืองลุมหวานมัน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ ขวัญเลาญั่งเฮมะฮู้ ผู้
เลาญั่งเฮมะญิน เอ็นขวัญกันกินจุตา เฮยะขวัญกันกินจุหน้าจุหน้า เฮยะกันกินจุตา หากันกินจุหน้าจุหน้า
เว้นเกามันลาย กายเกามันม่อม ไล่กินป้อมมันส่วนหลูงาม ขวัญกินแล้วจีโอะขวัญนอน ขวัญกินแล้วจีฮ้อน
ขวัญอยู่ ขวัญกินแล้วย้าฟังกวามไต่ฟ้ามันฟายบินปือ ย้าฟังกวามผู้ไต่ฟายเจือก่ำกัปิน ฟายกางกัถึฮั่ว
มันฮ้องแสบแล้วเอามิงเอาขวัญกิน

ขวัญกินแล้วจีโอะขวัญนอน ขวัญกินแล้วจีฮ้อนขวัญอยู่ เฮาญับอนมีเข้าตืนนอนเล็งตอม หอมแลงงายป้อ
แมเล็งล่อม สักกาไปกาไปโฮมานา สักกาไปกานาบาบ่าน จ้านเฮาญับอนนอนเอือน นอนคว่ำหลูหมอนลาย
นอนหายเบ็งถ่านกุ่ม หน้าขาวอมชูปาง ผีวาลงกัแลง แบ่งวาแล้วกัแล้ว ผู้เยื้องย้ามาตอ มอย้าวาไล่ ไล่
หัวเลียวย้ามาเลา ไล่หัวเก่าย้ามาตึง หัวกือสีแสนแลนสีเสา ยู่หลี่กันน้อฮ้อล่าเอ้ย

กวีวามแบ่งขวัญเล็กน้อย

(บททำขวัญเด็กน้อย)

ผู้ให้ข้อมูล นายแอ เจือจาน อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 83/1 หมู่ 2 ตำบลเขาย้อย
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2543

มะกาวมะขี้จึกหน้า มะวามะขี้จึกจือ เสือบานกวางแดง ยู่หลิฮ้าเป็นยะ ปะหลั่วนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้าย เป็นมือเปါ เป็นเหาเป็นมือกำ ชิบกำญั่งไล่จ้าง กางกินญั่งไล่เต่า ตื่นเจ้าไล่ฝนหลาย สายงายไล่ฝนแหลด ไล่ฮ้ายเต็ดกึ่งกลาง เสื่องจ้างตอหวางหวาเอือนหย้าว ส่างปิกไปญืนแอง ส่างแนนไปญิงขึ้น ตื่นเจ้าไปเจา หลี จีหลายไหล ไปเจากำเข่าน้ำ เจาฝนหาหมะ เจาปะหากิน กินเข้าเม็ดตอกอไปแหลงมากิน มากินเข้า เม็ดตอเส้ามาแลง ไปแลงมาหน้าแหลงซังกวางเส้า ไปหน้าหมาซังกวางกำ ไปหน้าหล้าซัง กวายเถิก เอ็ก อางเจ้าเสือไปกินมาเป็นผู้แองเหมา ไปมาเป็นผู้แองหลิแองงาม ไปไล่ลูกไปตอเลาจีลัม ก้มไปตอเลาจีชวน กู้แก้งไปหนักขนอกา กูชาไปหนักปางน่ำปางหนัก ขึ้นปู้ไปจางหลักไปลัม ไปจางเนือยไปเก็งเย็นเลยหนาว หลาวยู้บนเตียงกิน ไปจางเจ็บเก็งปางไล่ ไล่เอ็ดแล้วก็ยู่หลิฮ้ากิน หลิ หัวเอือนหย้าวเซาญั่งมีกินแต่ง แห่งเอือน หย้าวเซาญั่งมีกินเจาญั่งมีกินแต่ง แห่งเอือนหย้าวเซาญั่งมีกินเจา เซามาไว้เจ้าเสือเซาตือป้อม เซามะหย่อม ไว้ตือเจ็บตือฮ้าย แปยู่ทอญั่งขึ้นละน้าว เสือปาดส้าวลายถึขึ้นลง จิงอุมเสื่อไปสูโก โถเสื่อไปสูมอ ไปสู เอื่องมะมีผีซังตอ ไปสูมอมมะมีผีซังวา เอื้อะหน้าไกตาดนตอ หมอหลวงตานสายไล่ ญั่งเฮขวัญมะจินกินปา ขวัญมะหากินเข้า เจือหนึ่กะลุดะเต้ากะเมียบจุญักกิน เซาญั่งแต่งเจืองมาหลาเจืองป้อม มีป่านหัวหมูมีป่าน ขวัญ ชันน้ำขันหมะมีเหล้า เออ เออแบ่งเข้าแบ่งขวัญเข้าห้อมเข้าหายเสียเนื่อ

เออ สามชิบมิงจิมาดันขวัญเข้า ตื่นแต่เจ้าหน้าไกขวัญยืน จูมิงจูมาป้น จูขวัญจูมาป้อม จูมาอ้อมป่าน ขวัญสวย ฮวย ขวัญแต่เล็กกินแดงก็กิน ขวัญแต่หลงกินอ่อยก็กิน ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กิน เต็งไล่ไกเหลืองฮ้มฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุม ขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อทืออยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาญึ้นนอนยีนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอญึ้เลาเมื่อ ขวัญหน้าผะตันดีแต่มยาง ขวัญตงก้างเหือย้อย ขวัญยู่เกยติดตอ ขวัญยู่กือติดตามก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งไล่ไกเหลืองฮ้มฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาว หนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อทืออยู่มัน ปันโดนแก้วโดน มาญึ้นนอนยีนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญึ้เลาเมื่อ ขวัญปายปิดสูลมก็กิน ขวัญตื่นผม สู้เหือกก็กิน สู้เหือฮ้อนเบือนเจ็ดก็กิน ขวัญเจ็ดวีแกว่งเหือกก็กิน หนักหน่งหน้าขวัญหัวขวัญกำหม่อมก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งไล่ไกเหลืองฮ้มฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาว หนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อทืออยู่มัน ปันโดนแก้วโดน มาญึ้นนอนยีนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญึ้เลาเมื่อ ขวัญสองหูฮู้ฟ้ง ขวัญสองตาฮู้ฮูง ขวัญฮู้เข่านาตัวซุกเหลืองแหลง ฮูงเข่านาเฟื่องสูกป้อมก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียา ก็กิน กินเต็งไล่ไกเหลืองฮ้มฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอม หลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อทืออยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาญึ้นนอนยีนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญ กินแล้วแก้วกลางมอญึ้เลาเมื่อ ขวัญกำหล่นหัวหมี่ะบังยาวก็กิน ขวัญเป็นบ่าวเป็นสาวหันเอือนปอเอือนแม เอ็ดเอ้ย ขวัญเป็นเอือยเป็นอีหันเอือนปอเอือนแมหอมของกินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งไล่ไกเหลืองฮ้มฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมือง

ลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้ว แก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญก็กินข้าวเหนียวเหลืองก็กิน ขวัญก็กินข้าวเหนียวแดงคำก็กิน ข้าวพันหล้าตอมจีก็กิน ขวัญป่วน้อย ป่วนมก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งใส่ไก่เหลืองฮัมฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญงอมไหล่สัณฑ์ก็กิน ปักปีแสนแปดด้าน ขวัญกำชานกำก็กิน ขวัญอยู่เอ็กอินางนาง ขวัญอยู่สำงัไห่ กมไก่อก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งใส่ไก่เหลืองฮัมฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญฮักฮัฮัมฮัมก็กิน ขวัญต่ำลิ่งดีแลงบือมอดก็กิน ขวัญพวงปืดเหลืองเส้าก็กิน ขวัญหัวเจาหัวก็อยู่อ้าว ขวัญจางอ้าวขวัญจางปองไล่สิง ขวัญตังตังยืนเหิงก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งใส่ไก่เหลืองฮัมฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญพวงนมพวงหลาเสียงลูก็กิน ขวัญปีเข้ากอกำเสียงเฮือน ขวัญเสียงจัวบือตาย ขวัญเสียงกวียบือหลอด ขวัญสอเสื่อแปกำหนดหัวก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งใส่ไก่เหลืองฮัมฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญต้องน้อยสุปาปัก หมกหลวงสุหนาโนแหม ข่อแซ่ฝาวางสองก็กิน ขวัญปองแก้มักมำก็กิน ขวัญปองขามักมำก็กิน ขวัญข่อแซ่แลตั้นไก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งใส่ไก่เหลืองฮัมฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญจางักซังไคแดนก็กิน ขวัญจางักซังไคแดงก็กิน ขามซิบขวัญซาเงา หกซิบขวัญซาเงา จักจ่ายเฮียขวัญเงาก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแต่น้อยนอนอยู่เจือกวียาก็กิน กินเต็งใส่ไก่เหลืองฮัมฮ่าน กินกับเกือกินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้าก็กิน กินเมื่อเจาเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนก็กิน กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญนิ้วตั้นนิ้วมือขาวงากก็กิน ขวัญฝ่าตั้นฝ่ามือขาวนิ้วก็กิน ซิบนิ้วตั้นนิ้วปี่ สีนัวตั้นนิ้วแกน สองแขนตั้นกอดหน้า เข่านอนกอดลูกหลานอีก กอดลูกแปงหลานแปงนอนสำงักก็กิน กินก่องเข้าฮ่วมไฮอ้ายล้อมอา ฮวมก่องเข้างายนาล้อมน้อง ก่อนเงินเป็นปอล่าย ก่องฝ้ายเป็นฝ้ายหล้า ก่องเมืองตานเบาะข้าว ตานข้าเหาะกมยาว ตานข้าดาวจินเฮือนถ่านเจ้า เฮาะกินข้าหลายนา เฮาะกินปาต่างเมืองหลายน้ำ เฮาะกินน้ำป้อชา(ชา)ยายิน ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญแต่เล็กกินแดง ขวัญแต่เหลืองกินอ้อยก็กินแล้ว

เออ กินแล้วจึงเข้ามาอยู่หัว เออ จิตับขวัญเข้าหัวก็ย้าฟู ตับขวัญหูเข้าหูก็ย้าหั้นะ ตับขวัญเข้าเมื่อสบเข้ากินเข้าเก็งกินป่า ตับขวัญเข้าเมื่อตาฟิเพื่อ เข้าบานกาบเบือเมืองตานสงขาว บุญญ์หลี่ไล่ขึ้นหลาวเป็นผอ เออ แป้งเข้าแป้งขวัญแล้วเข้าเต่าแก่มันยืนเนื้อ กานนี้หนะ

กวีร่วมแข่งขวัญผู้เหญา
(บททำขวัญผู้ใหญ่)

ผู้ให้ข้อมูล นางไปล์ อันเป็นนิจ อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 ตำบลห้วยท่าช้าง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2543

ขวัญผู้ห้าวจอนเภาเก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญผู้เบาะจวงกวง ขวัญหัวมีกิกเฮ้า ขวัญเจ้ามีกิกหมหอมกีกินเนื้อ
ขวัญเอ้ย ขวัญกำม่อมขวัญน้อยขวัญต่อมเต็ง ขวัญสองเสนสามเสนหน้าผะ ขวัญไหล่นอยดั่งตี้อังหมอนกีกิน
ก๊บกอแปง ขวัญตังคิ้วโก่งหล้าหนากีกินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญสองตาฮู้ฮู ขวัญตาซ้ายฮูฮู ขวัญตาขวาฮูฮู
ฮูฮูฮูฮูเขานาตานซุกเหลือง ดั่งเมืองล้อมตัว จ๊ะหน้าเสาบ้านขวัญ ญอกือเสาบ้านขวัญตึกหน้า กินดั่งไก่
เหญาตอยง สูงขาหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมยแมยงก่า กินดั่งตัญญูเภา กินดั่งเตายู้ตอง ใส่รังงั้งกิน
อ่อนหวานมัน กินก๊บก่าเข้าไฮขาวหนาเนื้อขวัญเอ้ย กินก๊บก่าเขานาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนขาวเส้า กินเมื่อ
เจ้าเมื่อก้อยู่มั่น ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนเย็น กินดั่งขนมปายนมถั่ววงตัด จันอับข้าวแกมถั่ววงเจียง กินดั่ง
ซิบซอมมะไม้ดั่งซีเหลืองเหลืองดั่งเมืองมาเฮ้า มีดั่งเก๋าดั่งซิบหลายอัน ปันกันกินอ้อมปอหนาหน้า กินดั่งก้วยนำว่า
หรีซุกงอมเหลือง จูอันก็จูมิเนื้อขวัญเอ้ย จูสิก็จูไล่ มะไล่ไฮ้สัถสังอันเลา ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ
ขวัญงอมไหล่นัก ขวัญฮักแก้อ้อมตีม ขวัญด่าสิ่งบ้อมอดกีกิน ขวัญผู้ปอดเหลืองเส้ากีกิน ขวัญหัวเจ้าหัวก้อยู่อ่าว
ขวัญจางอ่าวไล่ของ ขวัญจางปองไล่สิ่ง ขวัญจางตึงยีนเหิงกีกินก๊บกอแปง จ๊ะหน้าเสาบ้านขวัญ ญอกือเสา
บ้านขวัญตึกหน้า กินดั่งไก่เหญาตอยง สูงขาหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมยแมยงก่า กินดั่งตัญญูเภา กินดั่ง
เตายู้ตอง ใส่รังงั้งกินอ่อนหวานมัน กินก๊บก่าเข้าไฮขาวหนาเนื้อขวัญเอ้ย กินก๊บก่าเขานาขาวอ่อน เข้าซอม
หลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มั่น ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนเย็น กินดั่งขนมปายนมถั่ววงตัด จันอับข้าว
แกมถั่ววงเจียง กินดั่งซิบซอมมะไม้ดั่งซีเหลืองเหลืองดั่งเมืองมาเฮ้า มีดั่งเก๋าดั่งซิบหลายอัน ปันกันกินอ้อมปอหนา
หน้า กินดั่งก้วยนำว่าหรีซุกงอมเหลือง จูอันก็จูมิเนื้อขวัญเอ้ย จูสิก็จูไล่ มะไล่ไฮ้สัถสังอันเลา ขวัญกินแล้วแก้ว
กลางมอกูจีเลาเมื่อ ขวัญนิ้วดินนิ้วมือขาวางา ขวัญฝ่าดินฝ่ามือขาวนิ้วกีกิน ห่านิ้วแตงนับปี สีนิ้วแตงนับแกน
แขนขาวแตง กือดหน้า เขานอนกือดลือกเมียฮักนอนแปง กือดลือกเมียแปงนอนส่างกีกินก๊บกอแปง จ๊ะ
หน้าเสาบ้านขวัญ ญอกือเสาบ้านขวัญตึกหน้า กินดั่งไก่เหญาตอยง สูงขาหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมย
แมยงก่า กินดั่งตัญญูเภา กินดั่งเตายู้ตอง ใส่รังงั้งกินอ่อนหวานมัน กินก๊บก่าเข้าไฮขาวหนาเนื้อขวัญเอ้ย กิน
ก๊บก่าเขานาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มั่น ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนเย็น กินดั่ง
ขนมปายนมถั่ววงตัด จันอับข้าวแกมถั่ววงเจียง กินดั่งซิบซอมมะไม้ดั่งซีเหลืองเหลืองดั่งเมืองมาเฮ้า มีดั่งเก๋าดั่ง
ซิบหลายอัน ปันกันกินอ้อมปอหนาหน้า กินดั่งก้วยนำว่าหรีซุกงอมเหลือง จูอันก็จูมิเนื้อขวัญเอ้ย จูสิก็จูไล่ มะไล่
ไฮ้สัถสังอันเลา ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอกูจีเลาเมื่อ ขวัญปองแก่งมกมา ขวัญปองขามกมัน ขวัญปองแก่งตีแก่ง
ญั่งปา ขวัญปองชาติขานญั่งมา ขวัญมะบ้าไปด้างกีกินก๊บกอแปง จ๊ะหน้าเสาบ้านขวัญ ญอกือเสาบ้านขวัญตึก
หน้า กินดั่งไก่เหญาตอยง สูงขาหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมยแมยงก่า กินดั่งตัญญูเภา กินดั่งเตายู้ตอง ใส่
รังงั้งกินอ่อนหวานมัน กินก๊บก่าเข้าไฮขาวหนาเนื้อขวัญเอ้ย กินก๊บก่าเขานาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนขาว
เส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มั่น ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ยีนนอนเย็น กินดั่งขนมปายนมถั่ววงตัด จันอับข้าวแกมถั่ววง
เจียง กินดั่งซิบซอมมะไม้ดั่งซีเหลืองเหลืองดั่งเมืองมาเฮ้า มีดั่งเก๋าดั่งซิบหลายอัน ปันกันกินอ้อมปอหนาหน้า กิน
ดั่งก้วยนำว่าหรีซุกงอมเหลือง จูอันก็จูมิเนื้อขวัญเอ้ย จูสิก็จูไล่ มะไล่ไฮ้สัถสังอันเลา ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอกู
จีเลาเมื่อ ขวัญหน้าแก่งกมขวานปากกีกินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญแก่งขวัญก่าแก่งขากีกิน ขวัญตีนซ้ายแตงย่างนากีกิน

เนื้อขวัญเอ้ย ขวัญดินขวาแต่งอย่างบ้าน ขวัญสนดินแต่งอย่างชายก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญปายดินแต่งญาญ่าก็กิน ขวัญแต่เหล็กกินแดง ขวัญแต่เหล็กกินอ้อย ขวัญแต่น้อยกินไสมอนเหลืองก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญปือแม่แต่มหยางหยักตั้งแต่เมืองวา ขวัญสุตาแต่มหยางเบือนหยางซางตั้งแต่เมืองญ้งน้อย ขวัญแต่น้อยห้อยก้อมเกือหมา ห้อยก้อมเกือไก่ ห้อยไห่ล่น้อยก้อมเกือหมู เจ้าลอมแมมเก็บม่อนลอมแมมก็กินกับกอบแปง จัวหน้าเสาบ้านขวัญ ญือก้อเสาปานขวัญตึกหน้า กินตั้งไก่เหญาตอยสูงชาหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมยเมยงก่า กินตั้งตบยูเภา กินตั้งเตาอยู่ตอง ไส้ร่องแ่งกินอ่อนหวานมัน กินกับก่าเข้าไฮขาวหนาเนื้อขวัญเอ้ย กินกับก่าเข้านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มั่น บันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินตั้งขนมปายขนมถั่วจาดัต จันอับข้าวแกมถั่วจาดึง กินตั้งซิบซอมมะไม้ตั้งซีเหลืองเหลืองตั้งเมืองมาเฮ้า มีตั้งเก่าตั้งซิบหลายอัน ปันกันกินอ้อมปอหนาหน้า กินตั้งก้วยนำว่าหรีซุงอมเหลือง จูอันก็จูมีเนื้อขวัญเอ้ย จูสีกูไล่ มะไล่ไ้สีกิ่งอันเลา ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ ซามซิบขวัญฮวมเฮ้าก็กินเนื้อขวัญเอ้ย หกซิบขวัญสายงาย ขวัญเป็นกักซังสมเช่า ขวัญเป็นห้าซังจอมแห แอแซหน้าเบือนป่อง หล่องหล่งหน้าขาวเส้าก็กิน จัวหน้าเสาบ้านขวัญ ญือก้อเสาปานขวัญตึกหน้า กินตั้งไก่ เหญาตอยสูงชาหลวงโตตอทาน บินผ่านฟ้ามาเมยเมยงก่า กินตั้งตบยูเภา กินตั้งเตาอยู่ตอง ไส้ร่องแ่งกินอ่อนหวานมัน กินกับก่าเข้าไฮขาวหนาเนื้อขวัญเอ้ย กินกับก่าเข้านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มั่น บันโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินตั้งขนมปายขนมถั่วจาดัต จันอับข้าวแกมถั่วจาดึง กินตั้งซิบซอมมะไม้ตั้งซีเหลืองเหลืองตั้งเมืองมาเฮ้า มีตั้งเก่าตั้งซิบหลายอัน ปันกันกินอ้อมปอหนาหน้า กินตั้งก้วยนำว่าหรีซุงอมเหลือง จูอันก็จูมีเนื้อขวัญเอ้ย จูสีกูไล่ มะไล่ไ้สีกิ่งอันเลา ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ

ขวัญกินแล้วจีเาะขวัญนอนเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วจีสอนขวัญอยู่ เาะขวัญหันตานดีบ่อนนอน เาะขวัญหันตานดีบ่อนอยู่ ยุ่มอเข้าดีบ่อนเลิงตอมเนื้อขวัญ หอมแลงงายปือแมเลิงล่อม ขวัญกินแล้วจีเาะขวัญนอนเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วจีสอนขวัญอยู่ ขวัญกินแล้วย้าฟังกวีามผู้โตจอนใต้ไม้ลามเลาะ ย้าฟังกวีามผู้โตเาะใต้ไม้ลามลาย ย้าฟังกวีามผู้โตจ้วงว้ายตานจีเอาไปฆ่า ย้าฟังกวีามผู้โตม้าตานจีขี่เดียวตาง ย้าฟังกวีามผู้โตกวางตานจีเอาป็นมือฮ้าง ฟังกวีามผู้โตจ้างตานจีเอาก่าตางเมือง ก็จิดักซังกอยฮ่าย ก็จีย้ายซังกอยเฮียว เป็นผู้ตั้งนานเป็นกิน ฟังกวีามผู้หอมเล็กหอมน้อยหอมหน่มกุสอน เาะขวัญเาะขวัญนอนนอน สอนขวัญสอนญอยญอย สอนตั้งน้อยตั้งอ่อนจูกิน ขวัญเลี้ยงจัวบือตายก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญเลี้ยงกวีายบือหลอด แผลดเาะย้าเข้าอมหก ฝนตักย้าเข้าอมซาง หกเป็นหกเบาบาง ซางเป็นซางเบาสร้อย เาะมาฮ่าลายฮ่าเนื้อขวัญเอ้ย ตานจีก่าเอาหลินชายมาตุ้ม ตานจีอ้อมหลินแก่นมาติ้ม ก็จิดักซังกอยฮ่าย ก็จีย้ายซังกอยเฮียว เป็นผู้ตั้งนานเป็นกิน ขวัญกินแล้วจีตบขวัญเสางาส่อน จ่อนขวัญเสางาไซ ขวัญย้าหลิดย้าไหลไปกึ่งชะเจ้า มือซ้ายหอมตบมาเนื้อขวัญเอ้ย มือขวาหอมหอมขวัญเช่า ตบขวัญหัวเข้ามาหัว ตบขวัญสบเข้ามาสบกินปา ขวัญดาเข้ามาดาแล้วสูง ขวัญแขนเข้ามาแขนเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญขาเข้ามาขา ขวัญเข้ามานอนเสื้อขอบหล้าขวัญเอ้ย มานอนเสื้อขอบแพลง มานอนแผ่หงูเต้า มานอนเจ้าตีนสายแจแ่ง มานอนแ่งตาเวน มานอนเย็นเสื้อช้อน ชักไปเฮ้าไปไฮมานาเนื้อขวัญเอ้ย ชักไปกานาเฮ้าไปกานาบ้าน จ้านไปอยู่เอือนนอนก่า นอนคว่ำหลูหมอนลาย นอนหายหลูถ่านกุ่ม หน้าขาวจุมชูปาง ตึกวาแลงเฮาแลง แป้งวาแล้วเฮ้าแล้ว หมอเอื้องย้าว่าตาม หมอถามย้าว่าไล่ เฮ้าหอมชะจาง เฮ้าวางชะไล่

กวีามแบ่งขวัญผู้เหญา
(บททำขวัญผู้ใหญ่)

ผู้ให้ข้อมูล นางม้วน เกษมสงคราม อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 85 หมู่ 4 ตำบลทับตาง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2543

มะก่าวมะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจือ เสือกำางนางแดงญั่งแสง ปันมามะพามากินเนื้อจีเลาเมื่อ

ตั้งสามสิบมิงมาตันขวัญเข้า สามสิบเจ้าหน้าไก้ขวัญยืน ลอมแมมดดาวขวัญ ขวัญเอาะมาเฝ้าเวทมน
ขวัญมาก่าวขวัญเป็นกินต้องมี จือ มีจือหั่นนกเอียง มีเสียงหั่นลุเต้า ขวัญเป็นห้าซังเป็นเต้า ขวัญเป็นเจ้า
ซังจอมแห กวัดแกวหั่นเบือนป่อง หล่องแหล่งหั่นขวัญหั่วก็กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งไก้เหญาโตตอยง สูงขา
หลวงโตตอทาน กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อ
ก้อยู่มั้น ปันโตนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวานมัน
กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทหั่วเยื่อ กินเต็งเผื่อหั่วสัน กินเต็งมันหั่วซร้อง
อ้อยป่องซันล้าตีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ เต็งขวัญบายปีดอันสูลุม
ขวัญตั้นหมอันสูเหือ สูเหือฮั่นเบือนเจ็ด มือเจ็ดแล้วมือแกวชอยหลอมก็กิน มากินเต็งไก้เหญาโตตอยง
สูงขาหลวงโตทาน กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้า
เมื่อก้อยู่มั้น ปันโตนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวาน
มัน กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทหั่วเยื่อ กินเต็งเผื่อหั่วสัน กินเต็งมันหั่วซร้อง
อ้อยป่องซันล้าตีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ เต็งขวัญบักบ่าอันสูหนัก
แก้วเฮือะทางเหือตัก จกแขนเหญาเห็นกำ มาขวัญเขวฟั่นหล่านองปี เขวฟั่นก็กินปลา แต่งกินเขาหลายนา
แต่งกินปลาต่างเมืองหลายน้ำ ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย มากินเต็งไก้เหญาโตตอยง สูงขาหลวงโตทาน กินกับกำเข้า
ไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก้อยู่มั้น ปันโตนมาอยู่ยืนนอน
ยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวานมัน กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้า
หนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทหั่วเยื่อ กินเต็งเผื่อหั่วสัน กินเต็งมันหั่วซร้อง อ้อยป่องซันล้าตีกินหวาน ก็กิน
เนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ เต็งขวัญบักบ่าอันสูหนัก
ขวัญก่าหลนอันตีก็อ ขวัญสบแหลกอลั้นไก้ขวัญไหลน้อยตั้นต้อิ่งหมอนก็กิน มากินเต็งไก้เหญาโตตอยง
สูงขาหลวงโตทาน กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้า
เมื่อก้อยู่มั้น ปันโตนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวาน
มัน กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทหั่วเยื่อ กินเต็งเผื่อหั่วสัน กินเต็งมันหั่วซร้อง
อ้อยป่องซันล้าตีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ เต็งขวัญบักบ่าอันสูหนัก
ขวัญฮักแอ้มติม ขวัญปักบ่มปักบ่มปีมัน ขวัญซังตับสั่นหลงเส้า ขวัญหั่วเจ้าหั่วก้อยู่อ้าว ขวัญจางอ้าวไล่
ของ ขวัญจางป่องไล่สิ่ง ขวัญจางต้งยีนเหิงเล่ขวัญเอ้ย ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย มากินเต็งไก้เหญาโตตอยง สูง
ขาหลวงโตทาน กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อ
ก้อยู่มั้น ปันโตนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งนำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวานมัน
กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทหั่วเยื่อ กินเต็งเผื่อหั่วสัน กินเต็งมันหั่วซร้อง
อ้อยป่องซันล้าตีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ เต็งขวัญเอาจาง เต็งขวัญกม
โกยตีมันก็กิน เต็งขวัญป่องแก่งมิกมา ขวัญป่องขามก็มัม ขวัญป่องชาติไปบือแปน ขวัญสองแขนไปนามวน

กวีามแบ่งขวัญผู้เหญา
(บททำขวัญผู้ใหญ่)

ผู้ให้ข้อมูล นางม้วน เกษมสงคราม อายุ 79 ปี อยู่บ้านเลขที่ 85 หมู่ 4 ตำบลทับคาง
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2543

มะก่าวมะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจื่อ เสือกำางนางแดงญั่งแอง ปันมามะพามากินเนื้อจีไลาเมื่อ

ตั้งสามสิบมิงมาตันขวัญเข้า สามสิบเจ้าหน้าไกขวัญยืน ลอมแมมดดาวขวัญ ขวัญเอาะมาเฝ้าเวทมน
ขวัญมาก่าวขวัญเป็นกินต้อมมี จื่อ มีจื่อหันนกเอียง มีเสียงหันลุดำ ขวัญเป็นห้าซังเป็นเต้า ขวัญเป็นเจ้า
ซังจอมแห กวัดแกวหันเบือนป่อง หล่องหล่องหันขวัญทั่วก็กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขา
หลวงโตตอทาน กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อ
ก็อยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต้อมอันของแป้ง กินเต็งน้ำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวานมัน
กินเต็งเข้าต้อมอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทัวเอือ กินเต็งเผือะหัวสัน กินเต็งมันหัวซร้อง
อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีไลาเมื่อ เต็งขวัญบายปิดอันลุ่ม
ขวัญดินผมอันลุ่มเหือ ลุ่มเหือฮั่นเบือนเจ็ด มือเจ็ดแล้วมือแกว่งชอยหลอมก็กิน มากินเต็งไก่เหญาโตตอยง
สูงขาหลวงโตทาน กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้า
เมื่อก็อยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต้อมอันของแป้ง กินเต็งน้ำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวาน
มัน กินเต็งเข้าต้อมอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทัวเอือ กินเต็งเผือะหัวสัน กินเต็งมันหัวซร้อง
อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีไลาเมื่อ เต็งขวัญแบ้มเอือะบาง ขวัญ
แบ้มเอือะทางเหือตัก จกแขนเหญาเห็นกำ มาขวัญเขว่พันหล่าน่องปี เขว่พันดีกินปลา แต่งกินเขาหลายนา
แต่งกินปลาต่างเมืองหลายน้ำ ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย มากินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาหลวงโตทาน กินกับกำเข้า
ไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยืนนอน
ยืน กินเต็งเข้าต้อมอันของแป้ง กินเต็งน้ำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวานมัน กินเต็งเข้าต้อมอันกับกม เข้า
หนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทัวเอือ กินเต็งเผือะหัวสัน กินเต็งมันหัวซร้อง อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กิน
เนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีไลาเมื่อ เต็งขวัญบัวน้อยก็หลอนก็กิน ขวัญก็หลอนหลอบหล่า
ขวัญกำหลอนอันดีก็ ขวัญสบแหลกอลลั่นไกขวัญไหลน้อยตันตื้อหมอนก็กิน มากินเต็งไก่เหญาโตตอยง
สูงขาหลวงโตทาน กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้า
เมื่อก็อยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต้อมอันของแป้ง กินเต็งน้ำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวาน
มัน กินเต็งเข้าต้อมอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทัวเอือ กินเต็งเผือะหัวสัน กินเต็งมันหัวซร้อง
อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีไลาเมื่อ เต็งขวัญบักป้าอันลุ่มหนัก
ขวัญฮักแะฮือมติม ขวัญปักปุมปักปุมปีมัน ขวัญซังดับสืแหลงเส้า ขวัญหัวเจ้าหัวก็ฮืออ้าว ขวัญจางอ้าวไล่
ของ ขวัญจางป่องไล่สิง ขวัญจางตึงยีนเหิงเลขวัญเอ้ย ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย มากินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูง
ขาหลวงโตทาน กินกับกำเข้าไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซ้อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจ้าเมื่อ
ก็อยู่มัน ปันโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต้อมอันของแป้ง กินเต็งน้ำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวานมัน
กินเต็งเข้าต้อมอันกับกม เข้าหนมอันกับฟาบ ก่วยลิมกาทัวเอือ กินเต็งเผือะหัวสัน กินเต็งมันหัวซร้อง
อ้อยป่องชันล้าดีกินหวาน ก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีไลาเมื่อ เต็งขวัญเอวบาง เต็งขวัญกม
โกยตีมันก็กิน เต็งขวัญป่องแก่งม็กมา ขวัญป่องขาม็กมัม ขวัญป่องชาติไปบือแปน ขวัญสองแขนไปนามวน

มัว ขวัญกวัดแกว่งหลัวไปมวนต้างก็กิน มากินเต็งไก่เหญาโตตอยุง สูงขาหลวงโตหาน กินกับกำเข้าไอขาว
 หนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซ่อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อถืออยู่มัน ปั้นโดนมาอยู่ยืนนอนยืน
 กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งน้ำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวานมัน กินเต็งเข้าต่มอันกับกม เข้าหนม
 อันกับฟิาบ ก้วยลิมกาทัวเยื่อ กินเต็งเผื่อหัวสัน กินเต็งมันหัวชรวง อ้อยป่องชันล้าถึกินหวาน ก็กินเนื้อ
 ขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ เต็งขวัญสันตั้นอันญาชาย ขวัญสำปายอันญาน้ำ ขวัญนี้มือ
 สิบง่า ขวัญฝาดินฝามือชาวนีว ห่านีวเต็งนับปี สีนีวเต็งนับแกน แขนขาวแตงกอดหนา เข้านอนกอดปือ
 อักแมอักนอนแป้ง กอดปือแป้งแมแป้งนอนส่างก็กิน มากินเต็งไก่เหญาโตตอยุง สูงขาหลวงโตหาน กินกับ
 กำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาวอ่อน เข้าซ่อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อถืออยู่มัน ปั้นโดนมาอยู่ยืน
 นอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันของแป้ง กินเต็งน้ำแกงอันของแจ็บ เขายู่แอ็บหวานมัน กินเต็งเข้าต่มอันกับกม
 เข้าหนมอันกับฟิาบ ก้วยลิมกาทัวเยื่อ กินเต็งเผื่อหัวสัน กินเต็งมันหัวชรวง อ้อยป่องชันล้าถึกินหวาน ก็
 กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอญจีเลาเมื่อ เต็งขวัญสามซิบมิงม้งหนาก็กิน ห่าซิบขวัญม้งหลังก็กิน
 กินกันแล้วติกวาแลงก็แลง แป้งวาแล้วก็แล้ว เฮาสีแสนแลนสีสัน ขวัญตีหนึ่งเข้าหอมจุต้างย่างไล่ เข้าหอม
 เข้าหลีเนื้อตีหนึ่งเนื้อ ฮันนี้เนื้อ

กรวามแป้งขวัญผู้เหญา

(บททำขวัญผู้ใหญ่)

ผู้ให้ข้อมูล นางน้อย สร้อยละออง อายุ 65 ปี อยู่บ้านเลขที่ 29 หมู่ 2 ตำบลหนองชุมพลเหนือ
 อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2543

มะกำวมะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจือเสือก่าบางนางนง เออ ยู่หลีฮาเป็นยะ ปะหลัวนอนเป็นฮ้าย เขา
 เจ็บหัวซังเมา แก้ว เจ็บแก้วซังเมาอน ปือแมต้างหนึ่งญั่งกิดญั่งอ้าว ปานเข้าเหล้าหมูมาแป้งแก้วแป้งขวัญเฮ่า
 ห่อม เขาเจ็บหัวซังเมาแก้วเจ็บแก้วซังเมาอน

เออ ขวัญแต่ฮ้อนแต่เอาะ ขวัญแต่เอาะกินแดง ขวัญแต่แหลงกินใส่มอนเหลือง ขวัญเป็นกักซังจอม
 เขา ขวัญเป็นเห่าซังจอมแห แอแซหน้าเบือนป่อง หล่องแหล่งเบือนหาย ขวัญเป็นลูฮ้ายลูฮี้เต็งเอือน ขวัญ
 หัวขวัญนอยขวัญกำหม่อม ขวัญต้อมเต็งหน้าผะ หน้าผะน้อยตันตีแต่มยาง ขวัญปือแมแต่มหยางหยักดังนตี
 เมื่อวา ขวัญลงขวัญตาแต่มหยางหยักดังแตเมื่อญั่งนอย ก็กินกับกอแป้งเนื้อขวัญเอ้ย กินตั้งชันหมูมัน กิน
 สันหมูต้อน กินเข้าหมูท่อมฟัน มันหมูท่อมแซว กินตั้งน้ำต่มอันเส้าแล ปลูกแป้นเส้าถั่วย มากินเหล้ากวงกวอด
 มากินเหล้ากวงจาง เหล้าเส้าถั่วยกินอาย เหล้าถั่วยด้วยกินหลี กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข้านาขาว
 อ่อน เข้าซ่อมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อถืออยู่มัน ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินเต็งเข้าต่มอันกับ
 กม เข้าต่มอันกับฟิาบ กินตั้งก้วยลานกาทัวเยื่อ กินตั้งเผื่อหัวสัน กินตั้งมะมันหัวชรวง กินตั้งอ้อยป่อง
 ชันล้าเหี้ยกินหวาน จูอันก็จูมิเนื้อขวัญเอ้ย จูสิก็จูไล่ บือฮี้ไฮ้สักสิงอันเลา เออ จูขวัญก็จูกินแล้วแก้วกลางมอ
 จีเลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญเสาะเหม็ด ขวัญตีนผมอันฮู้เหือแหลตฮ้อนเบือนเจ็ด วีเจ็ดแล้วจึงเมื่อตอยหมอ ก็กิน

เกิงกอแปงเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญสองตาข้าสูงเห็นสูงเข้าในนา เห็นสูงป่าในน้ำ ฝ่ายไล่แก้วมันถ่ายไลวี ขวัญสอง
 หูฮู้ฟัง ขวัญสองหลังฮู้แอ้ว ฮู้หุบแอ้วเอาลม ฮู้ลอมบายอันเบาะ ฮู้เหาะฮู้ต้างหลัง ก็กินกับกอแปงเนื้อขวัญ
 เอ้ย ขวัญพวงแก้มอันดีหนึ่ง ขวัญพวงทางอันแมลลอม ขวัญจอมป้อมสบกินปา ขวัญอาตาเข้ากือน้องปี
 แช่วตังเต้นตังถ่ออ้อมแก ก็กินดั่งกอแปงเนื้อขวัญเอ้ย กินดั่งชันหมูมัน กินดั่งสันหมูตอน กินดั่งเยื่อหมูท่วม
 ฟัน มันหมูท่วมแช่ว กินดั่งน้ำต้มอันเส้าแล ปูแป้นเส้าถ่วย มาเลื้อกินเหล่ากวงกวด มากินเหล่ากวงจาง
 เหล้าเส้าถ่วยกินอาย เหล้าถ่วยถ่วยกินหลี่ เหล้าเหือไหเหล้าถ่วยหม่อ เหล้ากวางเจ็กมาสาย กินดั่งกำ
 เข่าไชขาวหนา กินดั่งกำเข่านาขาวอ่อน เข่าชอมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มัน บันไโดนแก้ว
 ไโดนมาฮู้ยีนนอนยีน กินดั่งเข้าต้มอันก๊ีบกม กินดั่งเข้าต้มอันก๊ีบฟาบกินดั่งมะก้วยลานกาบหัวเหือ กินดั่ง
 มะเผือะหัวสัน กินดั่งมะมันหัวซ่อง กินดั่งอ้อยป่องชันล้าเหี้ยกินหวาน จูอันก็จูมี จูสิก็จูไล่ มีดั่งส้มมะ
 ไม้มีเอ๋หลายแนว เออ จูขวัญจูกินแล้วแก้วกลางมอจี้เลาเมื่อ ขวัญป่วน้อยก๊ีบกม ขวัญกอนกอกแลลั่นไก ขวัญ
 ไหลเสื่อตันต้อฮ่อมอน ขวัญงอมไหลเส้าเสือนัก ขวัญฮักฮ้อฮ้อมตีมขวัญตักตีมอันตีมัน ขวัญลีลางอันแข็ง จัง
 นุงลีลางจิมันผ่าแปแลบหมโต ขวัญพวงนมพวงหลาเลียงลู่ ขวัญปู้เข้ากอชาเลียงเอือน ขวัญฮู้เอ็กอยู่อ้างอี
 นางอางน้าง ขวัญไหลอยู่ไหลก๊ีบกวย ก๊ีบกวยซังจ่าจ่าง ก๊ีบกว้างซังแผ่นดินมน ขวัญเป็นกินเนื้ออยู่หึงเถ่า
 กินดั่งเข้าหลายนา กินดั่งปาหลายน้ำ กินดั่งเยื่อหมูท่วมฟัน มันหมูท่วมแช่ว กินน้ำบ่อหว่า บ่อชಾಯีน ก็
 กินดั่งกอแปงเนื้อขวัญเอ้ย กินดั่งชันหมูมัน กินดั่งสันหมูตอน กินเยื่อหมูท่วมฟัน มันหมูท่วมแช่ว กินดั่งน้ำ
 ต้มอันเส้าแลปูแป้นเส้าถ่วย กินเหล่ากวงกวด กินเหล่ากวงจาง เหล้าเส้าถ่วยกินอาย เหล้าถ่วยถ่วยกินหลี่
 เหล้าเหือไหเหล้าถ่วยหม่อเหล้ากวางเจ็กมาสาย กินดั่งเข่าไชขาวหนา กินดั่งเข่านาขาวอ่อน เข่าชอมหลอน
 เมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มัน บันไโดนแก้วไโดนมาฮู้ยีนนอนยีน กินดั่งเข้าต้มอันก๊ีบกม เข้าต้มอัน
 ก๊ีบฟาบ ก้วยลานกาบหัวเหือ กินดั่งเผือะหัวสัน กินดั่งมะมันหัวซ่อง กินดั่งอ้อยป่องชันล้าเหี้ยกินหวาน
 จูอันก็จูมีเนื้อขวัญเอ้ย จูสิก็จูไล่ มีดั่งส้มมะไม้ซิบหาบเหลืองแหลง ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจี้เลาเมื่อ เลาเมื่อ
 ขวัญตบตีแลงบือมอด ขวัญพวงปือดซี้แหลงเส้า ขวัญหัวเจาหัวก้อยู้อ้าว ขวัญจางอ้าวไล่ของ ขวัญจางปอง
 ไล่สิ่ง ขวัญต้อมตึงยีนหึง ขวัญล้าไล่อันดีก่อง ขวัญสันหลังอันฮู้แหลด ฮู้แหลดฮ้อนถึฝนถึโต ก็กินดั่งกอแปง
 เนื้อขวัญเอ้ย กินดั่งชันหมูมัน กินดั่งสันหมูตอน กินดั่งเยื่อหมูท่วมฟัน มันหมูท่วมแช่ว กินดั่งน้ำต้มอันเส้า
 แล ปูแป้นเส้าถ่วย มากินเหล่ากวงกวด มากินเหล่ากวงจาง เหล้าเส้าถ่วยกินอาย เหล้าถ่วยถ่วยกินหลี่
 กินกับกำเข่าไชขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข่าชอมหลอนขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มัน บันไโดนแก้ว
 ไโดนมาฮู้ยีน กินดั่งเข้าต้มอันก๊ีบกม กินดั่งเข้าต้มอันก๊ีบฟาบ กินดั่งก้วยลานกาบหัวเหือ กินมะเผือะหัวสัน
 กินดั่งมะมันหัวซ่อง อ้อยป่องชันล้าถึกินหวาน จูอันก็จูมีเนื้อขวัญ เอ้ย จูสิก็จูไล่ บือซี้ไฮ้ลักสิงอันเลา จู
 ขวัญก็กินแล้วแก้วกลางมอจี้เลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญก๊ีบกวยก๊ีบกวยตีมัน ขวัญจิงจิลาจิมันผ่าแปแลบหมโต
 ขวัญต้อมน้อยสุปาปก ขวัญหมกหลวงเนนาตอแม ขวัญช่อแซ่ผาวางสอง ขวัญปองแก้งมักมา ขวัญปองชา
 มักมัม ขวัญปองแก้งตีไปบือแปน ขวัญปองแซนตีไปมกแกว่ง กวัดแกว่งเสื่อแตงงั่วแตงงวน ก็กินกับกอแปง
 เนื้อขวัญเอ้ย กินดั่งชันหมูมัน กินดั่งสันหมูตอน กินเยื่อหมูท่วมฟัน มันหมูท่วมแช่ว กินดั่งน้ำต้มอันเส้าแล
 ปูแป้นเส้าถ่วย กินเหล่ากวงกวด กินเหล่ากวงจาง เหล้าเส้าถ่วยกินอาย เหล้าถ่วยถ่วยกินหลี่ เหล้าเหือไห
 เหล้าถ่วยหม่อ เหล้ากวางเจ็กมาสาย กินดั่งเข่าไชขาวหนา กินดั่งเข่านาขาวอ่อน เข่าชอมหลอนเมืองลุม
 ขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มัน บันไโดนแก้วไโดนมาฮู้ยีนนอนยีน กินดั่งเข้าต้มอันก๊ีบกม เข้าต้มอันก๊ีบฟาบ
 ก้วยลานกาบหัวเหือ กินดั่งเผือะหัวสัน กินดั่งมะมันหัวซ่อง กินดั่งอ้อยป่องชันล้าเหี้ยกินหวาน จูอันก็จูมี
 เนื้อขวัญเอ้ย จูสิก็จูไล่ มีดั่งส้มมะไม้ซิบหาบเหลืองแหลง ขวัญกินแล้วแก้วกลางมอจี้เลาเมื่อ ขวัญนิวตั้นนี้
 มือขาวงา ขวัญฝ่าตั้นฝ่ามือขาวนี้ หานี้วตั้นนบปี สีนีวตั้นนบแกน แขนขาวดั่งก๊อดหน้า เข่านอนก๊อด

ผัวฮักลูกฮักนอนแปง กอดลูแปงผัวแปงนอนล่าง ก็กินกับกอบแปงเนื้อขวัญเอ้ย กินตั้งขันหม่มน กินตั้งสันหมู
 ตอน กินเนื้อหมูท่วมฟัน กินมันหมูท่วมเขี้ยว กินตั้งน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าด้วย มาหลุมกินเหล้ากว
 กวด มาวนดกินเหล้า กวางจาง เหล้าเส้าด้วยกินงาย เหล้าถ่ายด้วยกินหลี่ เหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้า
 กวานเจ็กมาสาย กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อ
 เจาเมื่อก้อยู่มั่น ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืนกินตั้งเข้าต้มอันกับกม กินตั้งเข้าต้มอันกับฟาบ กินตั้งก้วย
 ลานกานหัวเหือ กินมะเผือหัวสัน มะมันหัวซ้อง อ้อยป่องชันล้าเหย้ากินหวาน จออันก็จุมมี จูสิก็จูไล่ บือซี
 ไซ้สักลิงอันเลา จูขวัญก็จูกินแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ เลาเมื่อห้าสิบขวัญซางก หกสิบขวัญอึ้งงายสายงาย
 ขวัญก่มหน้ากินของ ขวัญมกกินมกไล่ ขวัญยุดับยุดี ยู่ไหล่เลี้ยงกรวีย ขวัญสายหลาปลายเลี้ยงลู ขวัญปี
 เข้ากอก่าเลี้ยงเฮือน ก็กินกับกอบแปง ขวัญเลี้ยงจัวบือเต้า ขวัญเลี้ยงกรวียบือหลอด ขวัญสอดเสื่อแปแลบ
 หนุนหัว ขวัญเป็นบ่าวเป็นสาวหันเฮือป้อเฮือนแมเฮือดเฮือย ขวัญเป็นเฮือยเป็นอี่หันเฮือป้อเฮือนแมหอมของ
 ก็กินกับกอบแปงเนื้อขวัญเอ้ย กินตั้งเหย้าหม่มน กินตั้งสันหมูตอน กินเนื้อหมูท่วมฟัน มันหมูท่วมเขี้ยว กิน
 ตั้งน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าด้วย กินเหล้ากวดกววด กินเหล้ากวางจาง เหล้าเส้าด้วยกินงาย เหล้าถ่ายด้วย
 กินหลี่ เหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้ากวานเจ็กมาสาย กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน
 น เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มั่น ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืน กินตั้งเข้าต้ม
 อันกับกม เข้าต้มอันกับฟาบ ก้วยลานกานหัวเหือ กินมะเผือหัวสัน มะมันหัวซ้อง อ้อยป่องชันล้าเหย้ากิน
 หวาน จออันก็จุมมี จูสิก็จูไล่ มีตั้งส้มมะไม่มีเอ่หลายแนว จูขวัญก็จูแล้วแก้วกลางมอจีเลาเมื่อ เลาเมื่อขวัญซก
 หานขวัญล้าขาว ขวัญซกขาวอันล้าแก้ว ก็กินกับกอบแปง ขวัญไปไฮไปไฮไปกินก่องเข้าไอฮ่วมอา ขวัญไปนาไป
 ฮ่วมก่องเข่านาล่วมปีฮ่วมนอง ก็กินกับกอบแปง ขวัญไปไฮไปไฮไปไฮเสื่อล่อมอา ขวัญไปไปนาไปไฮเสื่อล่อมปี
 ล่อมนอง ก็กินกับกอบแปงเนื้อขวัญเอ้ย กินตั้งเนื้อหม่มน กินตั้งสันหมูตอน กินเนื้อหมูท่วมฟัน มันหมูท่วม
 เขี้ยว กินตั้งน้ำต้มอันเส้าแล ปูแปอันเส้าด้วย กินเหล้ากวดกววด กินเหล้ากวางจาง เหล้าเส้าด้วยกินงาย
 เหล้าถ่ายด้วยกินหลี่ เหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้ากวานเจ็กมาสาย กินกับกำเข้าไอขาวหนา กินกับกำ
 เข่านาขาวอ่อน เข้าซอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อก้อยู่มั่น ปั้นโดนแก้วโดนมาอยู่ยืนนอนยืน
 กินตั้งเข้าต้มอันกับกม เข้าต้มอันกับฟาบ กินตั้งก้วยลานกานหัวเหือ กินมะเผือหัวสัน มะมันหัวซ้อง
 อ้อยป่องชันล้าเหย้ากินหวาน จออันก็จุมมีเนื้อขวัญเอ้ย ลูขวัญเลากย้าเฮมะเงิน ย้ามาติกวามหนา ย้ามาตา
 กวามดี ตีกวาลงก็เฮ้าแลง แปงว่าแล้วก็เฮ้าแล้วเนื้อขวัญเอ้ย

ขวัญกินแล้วก็แล้ว จั้งจีบาะขวัญนอนก่อนเนื้อขวัญเอ้ย จั้งจีสอนเฮ้าขวัญอยู่ ขวัญเป็นกินก็เฮ้าเป็นกิน
 เนื้อขวัญเอ้ย ย้าฟังกวามผู้โตทะเลเนื้อขวัญเอ้ย ฟังกวามผู้โตทะเลมันเตียวตั้งก่าตีกดิน ย้าไปฟังกวามผู้โต
 ตือเนื้อขวัญเอ้ย ฟังกวามผู้โตตือเตียวกวางก่าตีแล้ว สายเฮ้วสายป่านฮัดกอ ขวัญก็จะตีกซังกอฮ้าย ขวัญ
 ก็จี้ให้ซังกอเฮียว ขวัญเป็นกินก็จั้งเฮ้าเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย ย้าฟังกวามผู้โตฮั่งเนื้อขวัญเอ้ย ฟังกวามผู้โตฮั่งกิน
 แล้วฮั่งลบเมื่อผา ย้าฟัง กวามผู้โตกา ฮันกากินแล้วตบปีมาเมืองฟ้า ขวัญกินแล้วก็จะตีกซังกอฮ้าย ขวัญก็จี้
 ให้ซังกอเฮียว ขวัญเป็นกินก็จั้งเฮ้าเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย ย้าไปฟังกวามผู้โตจัวเนื้อขวัญเอ้ย ฟังกวามผู้โตจัว
 ตานจีฆ่า ย้าไปฟังกวามผู้โตกรวียเนื้อ ฟังกวามผู้โตกรวียตานจีฆ่า ฟังกวามผู้โตมั่วตานจีชีเตียวตาง ข้าม
 น้ำกนตกล่ขวัญเอ้ย ดกน้ำกนเหลือองเตียวเมืองไลกองหลองสันลี้กนหลง ขวัญเป็นกินเฮ้าเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย
 จั้งฟังกวามผู้หอมหลวง ฟังกวามผู้หอมเต้าหอมแก่กุสอน ฟังกวามเบาะไว้หันหน้าหมอน ฟังกวามสอนไว้
 หันกักเก้า ฮันเต้าย้าลานจำไว้ซังเสากวงกือ ขวัญเป็นกินก็ตั้งนานเป็นกินเนื้อขวัญเอ้ย ย้าฟังกวามผู้โตลง
 เนื้อขวัญเอ้ย ฟังกวามผู้โตลงโตลงกินหญ้าไฮหลวงจั้งเต้า ย้าไปฟังกวามผู้โตกวาง ฮันกวางกินหญ้าไฮ
 เหล้าลานกิน เฮ้าตานเห็นขาป็นมือฆ่า จะมัยหนาไถถียิง ขวัญก็จี้ตีกซังกอฮ้าย ขวัญก็จี้ให้ซังกอเฮียว

ขวัญเป็นกนกก็จึงเข้าเป็นกนเฝ้าขวัญเอ๋ย ย้าฟังกว้างผู้คนจับเนื้อ ฟังกว้างผู้คนจับอันมือมีเฮาะ ฟังกว้างผู้คนจะมันมือมีเฮื่อน จู่มือมันหลูเบือน จูเบือนมันหลูปาน มันเอาเฮือนตัวเอ็ดเฮือนขวัญ ก็จิดักชังกอฮ้าย ก็จี้ให้ชังกอเฮียว ขวัญเป็นกนกก็จึงเข้าเป็นกนเฝ้าขวัญเอ๋ย ย้าฟังกว้างผู้คนเอ็ดสวนเฝ้าขวัญเอ๋ย ย้าฟังกว้างผู้คนเอ็ดสวนเต้า ฟัง กว้างผู้คนเอ็ดสวนจี้เต็ดจำเกือ ฟังกว้างผู้คนเอ็ดสวนจะเต็ดจำแจ่ว ขวัญก็จิดักชังกอฮ้าย ก็จี้ให้ชังกอเฮียว ขวัญเป็นกนเจ้าตั้งนานเป็นกนเฝ้าขวัญเอ๋ย ฟังกว้างผู้คนหลวงกูเล่า หมอเถ่าหมอแก่กูสอน กว้างเบาะไว้หันหน้าหมอน กว้างสอนไว้หันกักเก้า เข้าอันเถ่ายาลานจำไว้ชังเสากวงกือ

ขวัญเป็นกนกก็จึงเข้าเป็นกนเฝ้า ย้าไปฟังกว้างผู้ใดเฝ้าเฝ้าขวัญเอ๋ย ฟังกว้างผู้ใดเฝ้าเฝ้าหลดฮ้อน มันเข้าฮอมหมก ฝนตกมันเข้าฮอมซาง หกจึงเป็นหกเบาบาง ซางหนะเป็นซางเบาสร้อย หน้าบ่น้อยหลดเอาะ ปนฮ้า ฮ้าบ่นฮ้าหลินหล้าจี้พิน ดานจะพินหลินลงเต่ง ขวัญก็จิดักชังกอฮ้าย ก็จี้ให้ชังกอเฮียว ขวัญเป็นกนเจ้าตั้งนานเป็นกนเฝ้าขวัญเอ๋ย ย้าไปฟังไม้ก่าดินเฝ้าขวัญเอ๋ย ไม้ก่าดินชวนเตียวย้าเตียว ไม้ก่าเตียวชวนฟ่ายจี้ฟ่ายเฝ้าขวัญเอ๋ย ขอดไม้ชวนให้อย่าให้เฝ้าขวัญเอ๋ย กือดกือชวนตายย้าตาย ขวัญก็จิดักชังกอฮ้าย ก็จี้ให้ชังกอเฮียว ขวัญเป็นกนก็จึงเข้าเป็นกนเฝ้าขวัญเอ๋ย อย่าฟังกว้างผู้ใดเสียผีได้ผีตึง ผีเหาะปาขวัญหาบ ขึ้นฟ้าก็จี้ให้ ขวัญก็จี้ให้วอยสอย เข้าเมืองผีหลินหละเฝ้าขวัญเอ๋ย หมะเมืองผีหลินแหลง แองคะนางซำ แหงนผีน้าปูน เข้าบือฮ้อนขาวมือ ขวัญก็กินบือโล้จี้ให้ยั่วอวยวอย ขวัญเป็นกนเจ้าตั้งนานเป็นกนขวัญเอ๋ย ฟังกว้างผู้คนหลวงกูเล่า หมอเถ่าหมอแก่กูสอน กว้างเบาะไว้หันหน้าหมอน กว้างสอนไว้หันกักเก้า เข้าอันเถ่ายาลานจำไว้ชังเสากวงกือ เบาะขวัญแล้วญังสอนขวัญนอน เบาะขวัญแล้วญังสอนขวัญอยู่ ขวัญชักไปไฮ้ก็ไปไฮ้มาเฝ้าขวัญเอ๋ย ชักไปกาอื่นเมื่อเนื้อก็เข้าไปนมาบ้าน จ้านแล้วเข้าเฮือนนอนเฮือน อยู่เฮือนชังชั้นเต้า ผีเอาเฮือนชังแมวลาย ชั้นเต้าหนึ่งจิกอยหนึ่ง ชั้นเต้าปายจิกายไปอยู่ จังจันนอนคว่ำเบ้งหมอนลาย นอนหงายเบ้งถันกุ่ม หน้าขาวจุมจึงบาง ขวัญเป็นกนเข้าเป็นกน ฟังกว้างผู้คนหลวงกูเล่า ฟังกว้างผู้คนหมอเถ่าหมอแก่กูสอน จังจันนอนเสื่อขอบหล้า จังจันนอนเสื่อขอบแหลง จังจันนอนเบ้งลูเบ้งผัวเบ้งฮั้นเถ่า ปันโดนแก้วโดนมาอยู่ป็นนอนยีน ขวัญเป็นกนกก็ตั้งนานเป็นกนเฝ้าขวัญเอ๋ย เบาะขวัญแล้วญังจี้เบาะขวัญนอน สอนขวัญแล้วจี้เบาะขวัญเอ๋ย ทำขวัญแล้วจี้จิบขวัญเก้าเมื่อหัว จิบขวัญเข้าเมื่อนอน จิบขวัญเข้างาสอน จิจันขวัญเข้างาไซ จิบขวัญเข้าเมื่อโตเมื่อถึงญิงเก้า มือซ้ายหมอดิบมา มือขวาหมอดิบขวัญเข้าหมอดิบขวัญเมื่อนอน ดิบขวัญหัวเข้าเมื่อหัวย้าตะ ดิบขวัญแะเข้าเมื่อแะย้ามอด ดิบขวัญหูเข้าเมื่อหูย้าหนะ ดิบขวัญตาเข้าเมื่อตาสูงซำ มือซ้ายหมอดิบมา มือขวาหมอดิบขวัญเข้า หมอดิบเข้าหมอดิบขวัญยีนยีน ดิบขวัญหลังเข้าเมื่อหลังจางแ่อว จางแอบแ่อวเอาลม ดิบขวัญสบเข้าเมื่อสบกินบ่า ดิบขวัญจี้หลาขวัญเข้าเมื่อโตเมื่อถึงญิงเก้า มือซ้ายหมอดิบมา มือขวาหมอดิบขวัญเข้า หมอดิบเข้าหมอดิบขวัญเมื่อนอน ดิบขวัญดิบเข้าเมื่อดิบย้ามอด ดิบขวัญปอดเข้าเมื่อปอดย้าฟู ดิบขวัญแก้งเข้าเมื่อแก้งจังกา ดิบขวัญขาเข้าเมื่อขาทั้งสอง มือซ้ายหมอดิบมา มือขวาหมอดิบขวัญเข้า ดิบขวัญเมื่อนอนจุผู้ขวัญอยู่หลิกลินหลิเนื้อ

กวีแหม่งขวัญผู้ใหญ่
(บททำขวัญผู้ใหญ่)

ผู้ให้ข้อมูล นายผล เฝ้ามั่น อายุ 75 ปี อยู่บ้านเลขที่ 38 หมู่ 5 ตำบลเขาชัย
อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2543

เออเมกะวามะฮู้จักหน้า มะวามะฮู้จักจื่อ เสือกำบางเก่าภูมิหนึ่น้อ เจ้าเสื่ออยู่เสื่อนมุงหนา กวานกามุง
ถึ ยู้หลิฮยาเป็นยะ ป้าหล้วนอนเป็นฮ้าย เป็นฮ้ายเป็นมือเป้า เป็นเหาเป็นมือกำ ชิบกำญั่งสายจาง กางกัน
ญั่งสายเต่า กินเช่าตายเบือเก็งเอือน เจ้าเสื่อเก็งเจ้าขวัญหนึ่นะเอ็ดฮังจั้งไปหลิไล่ ไกฮังจั้งไปหลิเป็น บิด
ม่อนอ่อนไปแป เปม่อนอ่อนไปแป เล็บมือเต็มฮังจั้งเป็นแกว่น เต็มปีะหม่อปีะแอ่งเต็มเอือน เต็มปีะเผือนปีะ
ป้านเต็มป้าน เต็มปีะสำนปีะงาเต็มเมื่อง จั้งไล่ลงม่อนตอลงเฮาะ เหลือม่อนตอลงปี มีหม่อหลิตั้งจีไฟ มี
จวงกวดังกางเอือนกำหยัก มีจวงกวดังกางเอือนกำหยอง จั้งเอิ้นปี่นองเอือนเต้ามาจอยกันเหยื่อ แมอาแม
ลัวเอือนเหนื่อมาจอยกันถึก ถึกเอาน้อยไล่หน่อยแซบแซบ ถึกเอาแลกลไล่แลกลึงเลิง จั้งมีไหมตอเสน ล่าย
จั้งมีเส้นล่ายตอหัวบ๊วะ บ๊วะไหมตอกันนา ไปเอ็ดสุดไ่วเผืออา ไปเอ็ดฟาไ่วเผือนอง เจ้าเสื่อเก็งเจ้าขวัญ
เอ็ดฮังจั้งไปหลิไล่ ไกฮังจั้งไปหลิเป็น เอ็ดนิลจั้งเป็นนิลยู่อย่างหลำก้อม เอ็ดฮ่อมจั้งเป็นหอมยู่อย่างหลำแสง
หลำเสียงซังปีแมงจ๊ับ หลำจ๊ับซังปีแมงปู้ หลำยู่ซังปีแมงเหียง หลำเสียงหลำแขวเลิงเลิง เอาไปยี่นิ้ววาบือ
ไหล เอาไลาวาบือเอื้อ หลำเสียงหลำเก๊ะเลิงเลิง อันนี้หนาเจ้าเสื่อเก็งเจ้าขวัญ เอ็ดฮังจั้งไปหลิไล่ ไกฮังจั้ง
ไปหลิเป็น เลียงหมูหมาไล่เต็มฮังไมไผ เลียงเปิดไกไปแปปานเบือนเก็งหลาว ญั่งมีลูญั่งมาสาจีนเอือนหลัง
หน้า ญั่งมีเป้าหน้าจีนเอือนนอนเอือน เจ้าเสื่อเก็งเจ้าขวัญ เอ็ดฮังจั้งไปหลิไล่ ไกฮังจั้งไปหลิเป็น เลียงงัว
เป็นงัวไปปึงแมป้า เลียงกรวยถือกหลายถือก จั้งมีเต็งสามชิบถือกโต้เขาเป่า เก้าชิบถือกโต้เขาแหลม มีโต้เขา
แหลมถือกเลื่อยไก เอาไ่วไหนาปีหน้า เอาไ่วไวก้าฟ้าใหม่ปีลุน เหลืองเตาสุนจั้งแหลงเสานะ เหลือเสาเขาะ
จั้งแหลงเสาจัน กุนกวนไล่ย่อนจา แมเก่าแล้วตื้อเจื้อยฮูลายนอนหลา แมปายแล้วตื้อเจื้อยฮูลา เจ้าเสื่อ
เก็งเจ้าขวัญ เอ็ดฮังจั้งไปหลิไล่ ไกฮังจั้งไปหลิเป็น จั้งไล่ปล่าไปเหญาเอ็ดผาย ย้ายหลินโฮหลินนาเอ็ดเช่า ญู
เช่าผายเป็นเบือโบบับ ญูเช่าผักเป็นเบือโบแหวง เช่านาโฮไปหลิจู้ตันเก็งจูกอ เช่านาหลอเก็งเช่านา ไล่หลิจู้
จันเก็งจูกอ ตักแต่นบือมากัดบีด จิฮัดบือมากัดเบาลานเบา ไยสาวบือมาเกียวยอด มอดฟ้าบือมากัดล้าตัน
มดหล่าบือมาอำก้าบ แมงสาบบือมาอำกอ มานหลวงตอมานอ้อย มานน้อยตอมานเหลากา มือเกียวยลู
หลานจั้งไล่ฆ่าเกียวไปลาน ลุกุนเก็งลุกวานจี้ไล่ฆ่ากันไปหีบ หีบมาเสาเฮียหลวงเต็มแป้น หีบมาเสาเฮีย
แป้น เฮียแป้นเต็มเบียง จูมือจู้ไล่เหลียงเงิน จูมือจู้ไล่ขายเช่า จี้ไล่ยู่ป้าเฮียขายเช่า จี้ไล่ยู่ปีะเส่าฆ่า
เหลียงนเอาของ หนองปาดาลจี้ไล่ไปป้ามาปิก ลุปาดาลจี้ไล่ ไปป้ามาห้อย ลุน้อยตาลจี้ไล่ไปป้ามาแขวน เจ้า
เสื่อเก็งเจ้าขวัญเอ็ดฮังจั้งไปหลิไล่ ไกฮังจั้งไปหลิเป็น ขวัญมาเอือนแต่ตาเวณญั่งเจ้า เช่าบ้านแต่เจือบ้ายสาม
โมง แต่เจืองัวเก็ง กว๊ายลงป่อยโถงกินหญ้า หมอหลวงเสียขวัญเช่าแล้วเล่ หมอเถ่าเสียขวัญหัว เสียขวัญ
หัวมาญาหญัก สักขวัญหัวมาญาหญีย เสียขวัญหัวมาญาหญาง ใต้ตางหลวงตางเบียงมาบ้าน หว่านเสียง
น้อยเสียงฮ่อนมาเอือน ขวัญมาเอือนย้าเอื่อมหนา เช่าส่วนย้าเอื่อมนอน จั้งหลิดสะลักขึ้นหอก้อยถ้ายู ถ้า
กินเช่ากับไกหมอหา เช่ากับป้าโต้มันม้าตอย จี้เฮาลุขวัญกินหนึ่งกางเสาะหน้าหย่านเตลุขวัญจีปาง จี้เฮาลุ
ขวัญกินหนึ่งกางตาง หย่านเตลุขวัญจีแบ่ว ฮอดเอือนจั้งมาเกว ฮอดกวีจั้งมาไส ไสเสाप้านบมหนา ไสเสา
ฟาบมมหนัก ไสต่อหน้าตอดักตันติดาเห็นนี้เนื้อขวัญเยย

มาสามสิบมึงเอื้อะตันขวัญเข้า สามสิบเจ้าหน้าไก้ขวัญยืน ขวัญเอื้อะมื่อมดล่อมเวนเข้า ขวัญเอื้อะมื่อ
 เป้าล่อมเปื่อนมน เกิดเป็นกินจิ้งมีจื่อหนึ่งนกเอียง ญั่งมีเสียงหนึ่งลุด้า เอื้อะกินเข้าหลายเล้าหลายหนอแตน
 ล่าง เอื้อะกินกวางเมืองวาเขาก่า เอื้อะกินน้ำบือขายายิน ขวัญเป็นกีกชังชุมเขาก็กินเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญเป็น
 เहांซังจอมแห กวัดแก่งหน้าเปื่อนป่อง หล่องแหล่งขวัญผู้แมลงวากอน ขวัญน้อยขวัญอ่อนป้อมต่อมเต็ง
 ขวัญสองเสมสามเสมหน้าพะ ขวัญหน้าพะป้อมแต่่มหยางหยักดังแต่ก่าเมืองวา ขวัญป้อมแต่่มหยางไฮ
 หยางนาตั้งแต่เมื่อญั่งน้อยก็กิน มากินเต็งซิบห่อเข้าหมอลานตังนา เก้าห่อปาหมอลานตังบ้าน กินเต็งไก้
 เหยาสูงโต่ตอยง สูงขาวหลวงโต่ตอหวน กินเต็งหมูเหญาโต่ตอจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง
 เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจอนัน กินเต็งต๊ับยู่นาเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งเตายู่ตอง ไส้ธงแง่งกินอ่อน
 หวานมัน กินเต็งน้ำตมอันของแปง น้ำแกงอันของแจ็บ เข้าเสาด้วยเสาเอ็บกินอ่อนหวานมัน กินเต็งหะก่า
 กอม กินเต็งปู้จอมซัง กินเต็งเหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้าฮ้อหาบมาขาย ขวัญกินจอนันก็จุมิเนื้อขวัญเอ้ย
 จูสิก็จูไล่ บือซีไฮ้สักสิ่งแนวเลา มีเต็งเงินเปาะ หล้า มีเต็งกำป้อฮ้อย ส้อยละย้าหวานสอดกวงมือก็มี กินเต็ง
 เข้าตมอันกับกม เข้าตมอันกับฟ้าบ ก้วยเปาะกาบหัวปิ่น เผื่อหัวสันมันหัวซ้อง อ้อยป่องสันล้าก็กินหวาน
 กินเต็งขนมแข่งขนมถ่วงาตด จันอับคว่ำแถมถ่วงาหอม กินเต็งส้มมะไม้มันต่างหลายญองเนื้อขวัญ ขวัญกิน
 แล่วก็ แล่ว แก้วलगมอญจีเลาเมื่อ ขวัญกำหล่นอันต๊ีกือ ขวัญล้าสันล้ากือ หลาบเหล้า ขวัญกีกเก่าแฉ
 ขวัญสบแหลกอลลิ้นไก้ ขวัญไหล่น้อยตัวต๊ือฮม่อน ขวัญบ้านน้อยสู่นัก ขวัญฮักแอ้มตัมก็กิน มากินเต็ง
 ซิบห่อเข้าหมอลานตังนา เก้าห่อปาหมอลานตังบ้าน กินเต็งไก้เหยาสูงโต่ตอยง สูงขาวหลวงโต่ตอหวน
 กินเต็งหมูเหญาโต่ตอจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจอนัน
 เนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งน้ำตมอันของแปง น้ำแกงอันของแจ็บ เข้าเสาด้วยเสาเอ็บกินอ่อนหวานมัน กินจอนันจูญอง
 เนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งส้มมะไม้มันต่างหลาย ญองเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล่วก็แล่ว แก้วलगมอญจีเลาเมื่อ
 ขวัญอยู่เอ็กอยู่อ่างอินางอ่างน้าง ขวัญอยู่ส่างอยู่ไหล่สองเฮียว สองเฮียวซังงาจ้าง กุมกว้างซังเปื่อนมน เกิดเป็น
 กินเข้ายู่หิงเก็งเต้า เอื้อะกินซิบห่อเข้าหมอลานตังนา เก้าห่อปาหมอลานตังบ้าน กินเต็งไก้เหยาสูงโต่ตอ
 ยง สูงขาวหลวงโต่ตอหวน กินเต็งหมู เหญาโต่ตอจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้าง
 เต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจอนันเนื้อขวัญเอ้ย กินเต็งน้ำตมอันของแปง น้ำแกงอันของแจ็บ เข้าเสาด้วยเสา
 เอ็บกินอ่อนหวานมัน กินเต็งหะก่ากอม กินเต็งปู้จอมซัง กินเต็งเหล้าเหือไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้าฮ้อหาบ
 มาขาย กินเนื้อขวัญเอ้ย กินเหม็ดจอนันจูญองเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญกินแล่วก็แล่ว แก้วलगมอญจีเลาเมื่อ
 ขวัญพวงต๊ิบเล่งบือมอด ขวัญพวงบือดซีแหล่งเล้า ขวัญหัวเจาหัวกือฮ้อว ขวัญจางอ่าวจั้งไล่ของ ขวัญจาง
 ปองจั้งไล่สิง ขวัญจางตึงยิ่นหิงก็กิน มากินเต็งซิบห่อเข้าหมอลานตังนา มากินเต็งเก้าห่อปาหมอลานตัง
 บ้าน กินเต็งไก้เหยาสูงโต่ตอยง สูงขาวโต่ตอหวน กินเต็งหมูเหญาโต่ตอจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็ง
 หาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจอนันเนื้อขวัญเอ้ย ขวัญเอ้ยกินเต็งจอนันจูญองเนื้อ ขวัญกินแล่วก็ แล่ว
 แก้วलगมอญจีเลาเมื่อ ขวัญตองน้อยสุปาปิก หมกหลวงยู่นางนางตอมแม ขวัญข้างแขว้างสองก็กิน มากินเต็ง
 ซิบห่อเข้าหมอลานตังนา เก้าห่อปาหมอลานตังบ้าน กินเต็งไก้เหยาสูงโต่ตอยง สูงขาวโต่ตอหวน กิน
 เต็งหมูเหญาโต่ตอจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจอนัน กินเต็ง
 น้ำแกงอันของแจ็บ เข้าเสาด้วยเสาเอ็บหวานมัน กินเต็งหะก่ากอม กินเต็งปู้จอมซัง กินเต็งเหล้าเหือไห
 เหล้าก่ายหม่อ เหล้าฮ้อหาบมาขายเนื้อขวัญเอ้ย จอนันก็จุมิ จูสิก็จูไล่ บือซีไฮ้สักสิ่งแนวเลา มีเต็งเงินเปาะ
 หล้า มีเต็งกำป้อฮ้อย ส้อยละย้าหวานสอดสามมือ กินเต็งจอนันจูญองเนื้อ กินเต็งส้มมะไม้มันต่างหลายญอง
 ขวัญกินแล่วก็แล่ว แก้วलगมอญจีเลาเมื่อ ขวัญป่องแก้งต๊ิบไปบือแปน ขวัญป่องแขนต๊ิบไปแก่งเหลื่อ แต่งนง
 ลิงนงลาห่มญื่อ แต่งนงเสื่อแปแลบหม่ตนก็กิน ซิบห่อเข้าหมอลานตังนา เก้าห่อปาหมอลานตังบ้าน

กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอห่าน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวงก้อกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจ้อน กินเต็งจ้อนจูญื่อง กินเต็งส้มมะไม้มันต่างหลายญอง ขวัญกินแล้วก็แล้ว แล้วลางมอญจีเลาเมื่อ ขวัญนี้วัดินนี้วัดือชาววา ขวัญผาตั้นผามือชาวนีว ห่านีวเต็งนับปี สีนัวเต็งนับแกน แชนขาวเต็งกอดหน้า เข่านอนก้อดหลานอีกนอนแฝง ก้อดหลานแป็งนอนล่างก็กิน กินเต็งซิบห่อเข้า หมอแลนต่างนา เก้าห่อป่าหมอแลนต่างบ้าน กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอห่าน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวงก้อกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจ้อน มากินเต็งจ้อนจูญื่อง เนื้อ ขวัญกินแล้วก็แล้ว แก้วลางมอญจีเลาเมื่อ สามซิบมิงก็อาสามซิบหน้า ห้าซิบมิงก็อาห้าซิบขวัญ มาจูมิงก็จูมาปันแล้วเล่ จูขวัญก็จูมาป้อม มาอ้อมล้อมบ้านเข้าส่วนฮวยแล้วเล่ เว้นเพามันลาย กายเพามันม่อมใส่กินป้อมจึงส่วยหลุงาม

ลางมอญจีญอป่านเมื่อกวักแมนางฮางแมแบ้ว เจ้าผู้เหญานางเงินนangkาบุญสูงปันจือ ก็กินเต็งซิบห่อเข้า หมอแลนต่างนา เก้าห่อป่าหมอแลนต่างบ้าน กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอห่าน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวงก้อกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจ้อน กินเต็งน้ำต่มอันของแป็ง น้ำแกงอันของแฉับ เข้าเสาด้วยเสาแฉับกินอ่อนหวานมัน มากินหมะก้ากอมเนื้อ มากินเต็งปู้จองซัง กินเต็งเหล้าเหื่อไหเหล้าก่ายหม่อ เหล้าฮ้อหามมาขาย กินเต็งจันอับซัวแกมถั่ววากหอม กินเต็งส้มมะไม้มันต่างหลายญองเนื้อย่านางเอ้ย ยากินแล้วยาลงจือขายสาต ย่านางเอ้ยยาลงลาดขายของ ยาลงจองขายเบ้า เกือเอะปัป่านตีดินเจ้า เข่าน้ำเหม็ดบือเอาป่านตีดินขอ แมนางญั่งหวีหัวยู้จองลายฟายเก้า ยู้จองสูงญิบแล้ว ยู้อ้อมแล้วดินเมื่อ เบ้าะยาเบ้าะญอนญอน สอนย่าสอนแต่ผู้แซนซัง ย่าตอยดิงสายตอง ย่าเต็งสองเต็งสามยู้เอือนฟังป้อม ตักบ่อนนี้ก็แลง แป็งบ่อนนี้ก็แล้ว แก้วลางมอญจีเลาเมื่อ ลางมอญจีญอป่านเมื่อ มากินเต็งซิบห่อเข้าหมอแลนต่างนา เก้าห่อป่าหมอแลนต่างบ้าน กินเต็งไก่เหญาสูงโตตอยงเนื้อย่านางเอ้ย สูงขาวโตตอห่าน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวงก้อกินหมูเหญา มากินเต็งน้ำต่มอันของแป็ง น้ำแกงอันของแฉับ เข้าเสาด้วยเสาแฉับกินอ่อนหวานมัน มากินเต็งจ้อนจูญื่องเนื้อย่านางเอ้ย ยากินแล้วด้วยเบ้า ย่าเข้มนั้นเฟือดถ้วยเล็ดย่าเข้มนั้นเหยง ย่าเข้มนั้นเหยงมันซัยล้อมอา ย่าเข้มนั้นเหยงไปล่อไปลาล้อมน่อง เสือหลี่เสือปางซ้ายมาหุนน แปหลิแปเมืองฮ้อเมืองฮ่านมาหุนน เอามาหุนนด้วยเบ้าเข้มนั้นดั่งกางางจอนง่าแงน ดั่งกางล้ากางแซนเล็งเล็ง ดั่งเบ้าดั่งอับกันบือหลี่ย่านางเอ้ย ดั่งเอ้าะมากากิบเกินกานดั่งเบ้า เขาเป็นหมุ่ซังหมุกา ดั่งเขาเป็นป้าซังป้าปอง เขาเป็นแนวเป้าปิ่นองดั่งยู้เลียงสอง เบ้าะยาเบ้าะญอนญอน สอนย่าสอนแต่ผู้แซนซัง ย่าตอยดิงสายตอง ย่าเต็งสองเต็งสามยู้เอือนฟังป้อม ตักบ่อนนี้ก็แลง แป็งบ่อนนี้ก็แล้ว แก้วลางมอญจีเลาเมื่อ ลางมอญจีญอป่านเมื่อ ย่าปุเจ้าคำชินชิน ย่าคำดั่งคำดินหล่อเบ้า ปู้เจ้าเขาคำหลูสูงก็กิน มากินเต็งซิบห่อเข้าหมอแลนต่างนา เก้าห่อป่าหมอแลนต่างบ้าน กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอห่าน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวงก้อกินหมูเหญา ย่าเบ้าบางนางเบ้าเล็ด ถ้วยเบ้าเกิดเป็นกิน กินเต็งหัวเต็งหาง กินเต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจ้อน กินเต็งจ้อนจูญื่องเนื้อย่านางเอ้ย ยากินแล้วย่าปัน เบ้าเฮ้าลอย ย่าตอยเบ้าเฮ้าปี ปั้นเบ้าเฮ้าเป็นกินผู้หลี่ ดีเบ้าเฮ้าเป็นกินผู้เหมา ฝ่ายหญานเอามาเอ็ดผ่าหลบฟา ฝ่ายหนาเอามาเอ็ดผ่าหลบเสื่อ เอามาตุ้มถ้วยเบ้าเข้มนั้นหนา เอามาตุ้มผาเบ้าเข้มนั้นกว้าง สองสา่งเอาไว้เฟือลูญี่จาย เบ้าะยาเบ้าะ ญอนญอน สอนย่าสอนแต่ผู้แซนซัง ย่าตอยดิงสายตอง ย่าเต็งสองเต็งสามยู้เอือนฟังป้อม ตักบ่อนนี้ก็แลง แป็งบ่อนนี้ก็แล้ว แก้วลางมอญจีเลาเมื่อ ลางมอญจีญอป่านเมื่อ เจ้าแมหนูสมพม เจ้าแมหลาแมนาเลียงลูก็กิน มากินเต็งซิบห่อเข้าหมอแลนต่างนา เก้าห่อป่าหมอแลนต่างบ้าน กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอห่าน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวงก้อกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจ้อน กินเต็งจ้อนจูญื่องเนื้อย่านางเอ้ย ย่านางกินแล้วนำตุ้ย่าเข้มนั้นเอ้าะซี

ชมเนื้อ น่านมจิ้งเฝ้าเลี้ยงลู ย้าเฝ้าลูถือเขาชังนาแล้ง ย้าเฝ้าลูถือแห่งชังนาชาย ลูให้ย้าจำลูตาย ลูตายหา
 แห่งเลาบือไล่ ให้ตากันตาโกยบือกิน มะมีแมวหนูจิกัดหู มะมีลูเต้าต่านอุ้งแป ตานจือมี่ปานเนื้อก่ายตา
 ตานจือหัวซ้ำปากายหน้า ตานจือหันหน้าคว้านังเบ็งป้านขวัญ เป้าะย้าเป้าะญอนญอน สอนย้าสอนแต่ผู้แซน
 ชิง ย้าตอยตึงสายตอง ย้าเต็งสองเต็งสามอยู่เือนฟ้งป้อม ดิกบ่อนนี้ก็แลง แป้งบ่อนนี้ก็แลว แก้วกลางมอญจี้
 เลาเมื่อ ลางมอญจี้ญอนบ้านเมื่อ ย้าเจ้าแม่อุ้มเต็มป่า เจ้าแม่อุ้มแมหลาเต็มอุ้มเต็มเสียก็กิน มากินเต็งชิบห่อเข้า
 หมอแลนตังนา เก้าห่อปาหมอแลนตังบ้าน กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอทาน กินเต็งหมูเหญาโต
 ตอจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปั้นจ้อนกินหมัดจ้อน กินเต็งจ้อนญูญอง
 เนื้อย่านางเอ้ย ย้ากินแล้วส่ายอยู่ย้าเฝ้ามันส่วยหางเหญียนไปนานือ ส่ายหลายย้าเฝ้ามันส่วยหางปาไปน้า
 เอาป่านกุ่มหันลุมโฮมาผั้นตีมส่ายอยู่เฝ้ามันหนา เอาป่านผาหันลุมนามาผั้นตีมส่ายหลาเฝ้ามันมัน เฝ้ามันมัน
 ตอแก้งย้าขาด เฝ้ามันมันตอช้ายขาด จีขาดแต่ผั้นตีมลิ้นลิ้น เป้าะย้าเป้าะญอนญอน สอนย้าสอนแต่ผู้แซน
 ชิง ย้าตอยตึงสายตอง ย้าเต็งสองเต็งสามอยู่เือนฟ้งป้อม ดิกบ่อนนี้ก็แลง แป้งบ่อนนี้ก็แลว แก้วกลางมอญจี้
 เลามือลางมอญจี้ญอนบ้านเมื่อ ย้าเจ้าผัดเวน หมาน ย้าเจ้าพานเวนยีนก็กิน มากินเต็งชิบห่อเข้าหมอแลนตัง
 นา เก้าห่อปาหมอแลนตังบ้าน กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูงขาวโตตอทาน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวง
 กือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปั้นจ้อนกินหมัดจ้อน กินจ้อนญูญองเนื้อย่านางเอ้ย ย้า
 กินแล้วผัดเวนลัมเข้าเจ้าเส้อมันก่าย ผัดเวนตายเข้าเจ้าเส้อมันกว่า ผัดเวนฮ้ายเฝ้ามันปิ่นเสียกิงเล เวินฮ้าย
 ปิ่นไปกะปายก็ไม้หวาย เวินตายกายไปกะปายจ้านไม้หว้า กายเมื่อซังห้าผ่นส่าย กายไปซังห้าผ่นยีนเนื้อ
 ย่านางเอ้ย เป้าะย้าเป้าะญอนญอน สอนย้าสอนแต่ผู้แซนชิง ย้าตอยตึงสายตอง ย้าเต็งสองเต็งสามอยู่เือน
 ฟ้งป้อม ดิกบ่อนนี้ก็แลง แป้งบ่อนนี้ก็แลว แก้วกลางมอญจี้เลาเมื่อ ลางมอญจี้ญอนบ้านเมื่อ ย้าตำหุมิงฮีสแซน
 ย้าตำหุแนลวดส่วยก็กิน มากินเต็งชิบห่อเข้าหมอแลนตังนา เก้าห่อปาหมอแลนตังบ้าน กินเต็งไก่เหญา
 โตตอยง สูงขาวโตตอทาน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็ง
 ลิ้น ปั้นจ้อนกินหมัดจ้อน กินเต็งจ้อนญูญองเนื้อย่านางเอ้ย ย้ากินแล้วญั่งหลิดสะ หลักขึ้นแปนก็ไม้สา ตำ
 หุหลิงลูแมนางอา ตำหุหลาล้อมแมนางฮั่ว ตำหุหลัวแมนางเหญา บัดไปเต้าเป็นลายหางปา บัดเมื่อเหนือเป็น
 ลายแก่นเก้อม เลื่อมบังช้ายเข้าเป็นเป้าะแปหนา เลื่อมบังชว้ายเฝ้ามันเป็นสังสา เบืองหลัง กะสาใต้เมือง
 เปียงมาสอน จั้งเข้าเป็นแปหม่ญูจั้งเข้าเป็นเสื้อแปแลบหม่นตน ชิบมือเฝ้ามันตอเบาเข้าก็เอาย่านางเอ้ย
 เก้ามือตอเบาชิงโป่งอ่อนก็เอา บือติว่าย่านาน บือต่านว่าย่าจ้าน หลอดส่วยเป็นขีเมอดกลางแล้ว ช้าหลอด
 เป็นเยาสาเวลางแล้ว ก็เป็นก็ไต่เอา เขาเก็งพิมเป็นของย้าเจ้า สะบั้นบือยิมเพา ตำหุมิงย้าเฝ้ามันเป็นกาแซน
 ตำหุแนลย้าเฝ้ามันเป็นกาเสาะเต้นกาแซน ย้าเข็นเต้นเต้นกาแซนกาวา ย้าเฝ้าย้าเจ้าเข็นพิมตีม หุ ตีมหุตีมผิ
 นกวง ตีมหุตีมผินกวงอันกวงเฝ้ามันแน่น ซึ่งเฝ้ามันฮัดเฝ้ามันแน่น ฮัดบือแนนหลายเตือมันหย่อน เป้าะย้า
 เป้าะญอนญอน สอนย้าสอนแต่ผู้แซนชิง ย้าตอยตึงสายตอง ย้าเต็งสองเต็งสามอยู่เือนฟ้งป้อม ดิกบ่อนนี้ก็
 แลง แป้งบ่อนนี้ก็แลว แก้วกลางมอญจี้เลาเมื่อ ลางมอญจี้ญอนบ้านเมื่อ ย้าไก้กิกลกไก้เขา เจ้าผู้ตัวไก้มิงไก้
 ขวัญก็กิน มากินเต็งชิบห่อเข้าหมอแลนตังนา เก้าห่อปาหมอแลนตังบ้าน กินเต็งไก่เหญาโตตอยง สูง
 ขาวโตตอทาน กินเต็งหมูเหญาโตตอจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปั้นจ้อนกิน
 หมัดจ้อน กินเต็งจ้อนญูญองเนื้อย่านางเอ้ย ย้ากินแล้วผ่ายยุงมาของเฮาะไก้เฝ้ามันหนา ผ่ายหนามาของ
 เฮาะไก้เฝ้ามันแน่น แมไก้หลามาใส่ฮอช้า แมไก้กามาใส่ฮอยง ไก้ฮ้องจิบจิบจั้งเอา ไก้ฮ้องจั้งจั้งจั้ง
 ป่งไก้ป่งเสาสุ่มไม้ซาง ป่งไก้ป่งเสาฮางไม้ไผ่ ป่งเสาดุ่มไม้โลสานตัม เกือไก้เกือกวงลก กิกไก้กิกวงเอือน
 ย้าเฝ้าฮัวหลามาเฉียวกินลูไก้ ย้าเฝ้าฮัวหลอนมาเฉียวกินลูไก้ขวัญ ย่านางเอ้ยไม้กาเสาะย้าแล ไม้กา
 แซนกาวา ยาลาลุนเมื่อกะจอมผา ลากาไปกะจอมผาจอมลันจอมลานผะ ไก้ตอดเข้ากินเจียน ไก้ตอดเปียน

กินกินปู ไก่ทอดเข้าหัวล้านแลแล ไก่ย่างกวางย้าอานเนื้อ ช้าฮางย้าวางเนื้อ ย้าเฮ้าไก่ดิบปีขันค่างเนื้อ ย้าเฮ้าไก่อ้าปีขันชง เป๊าะย้าเป๊าะญอนญอน สอนย้าสอนแต่ผู้แซนกิ่ง ย้าตอยตั้งสายตอง ย้าเต็งสองเต็งสามอยู่เอือนฟ้งป้อม ตักบ่อนฮี้ก็แลง แป้งบ่อนฮี้ก็แล้ว แก้วลางมอกูจีเลาเมื่อ ลางมอกูญอนปานเมื่อ ย้าก้วยมิงฮิ แอน ย้าก้วยแนสวณหลวง เอือดเอือดก็กินมากินเต็งซิบห่อเข้าหมอแลนตังนา เก้าห่อปาหมอแลนตังปาน กินเต็งไก่เหญาโตตอยสูง ขาวโตตอยสูง กินเต็งหมูเหญาโตตอยจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจ้อน กินเต็งจ้อนจู่ญองเนื้อย่านางเอ้ย ย้ากินแล้วเปือนมิดย้าเฮ้าลุตานมาตองเอาลันมือ เปือนหล้าย้าเฮ้าลุตานมาตองเอาหน่อ ย้าเฮ้ามาตองเอาหน่อมางขวา ย้าเฮ้ามาตองเอาหน่อเอาตามางซ้าย เอื้อะหน่อจิ้งเฮ้าหน่อต่าหน่อ เอื้อะคำจิ้งเฮ้าล้าเม้า เอื้อะลอมเป้าอ้อมแมสวฮวย เปือนซิบก้าญั่งปุกชายอ้อนเมื่อตุมเสื้อหลอน ปุกชายนวลเมื่อตุมปูลินอ้อน จั้งเป็นปูลินเย็นจั้งมา จั้งไล่เหญาล้อมป้าชา มาลอมป้าก้วย ชูย้ากันป้อมแมหน่อมิง หลามิงจวนเหนี่ยวขวัญมา หลาฟาจวนเหนี่ยวขวัญกิน สวนก้วยมิงญั่งฝักหลาบแซนฝักแนนแห่ ฝักหลาบอ้อมสวณมิงสวณแนบือเมื่อเอื้อะลันจิ้งเฮ้าลันแนน เอื้อะแนนจั้งเฮ้าแนนมิง ซับซั้งแนนเสาล้อมเข้าเก็งขวัญ เป๊าะย้าเป๊าะญอนญอน สอนย้าสอนแต่ผู้แซนกิ่ง ย้าตอยตั้งสายตอง ย้าเต็งสองเต็งสามอยู่เอือนฟ้งป้อม ตักบ่อนฮี้ก็แลง แป้งบ่อนฮี้ก็แล้ว แก้วลางมอกูจีเลาเมื่อ ลางมอกูญอนปานเมื่อ

ย้าเจ้าลันน้ำลันบ่อ ย้าสายเจาสายกือแมเลี้ยง ย้าเลี้ยงกึงเลี้ยงกาย ย้าเลี้ยงกายเลี้ยงจือ ย้าเลี้ยงจือเป็นกึงกึงกิน มากินเต็งซิบห่อเข้าหมอแลนตังนา เก้าห่อปาหมอแลนตังปาน กินเต็งไก่เหญาโตตอยสูง ขาวโตตอยสูง กินเต็งหมูเหญาโตตอยจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจ้อน กินเต็งจ้อนจู่ญองเนื้อย่านางเอ้ย ย้ากินแล้ว ย้าเฮ้าเบาทกลันมาตอง ย้าเฮ้าเบาชานหลันมาตอง ย้าเฮ้าเบ้าไม้หลันมาป่านหนา ย้าเฮ้าฮะไม้มาซัดลิ้นเจ้าหลวง เฮ้าก้าเลาหลวงลันกอยกอย เอื้อะเจาหน่อยเฮ้าไหลหน่อยไหลอ่อนเพียเพีย ลันเจาผัวเก็งลันเจาเมียเฮ้าหลิม่าป้อม เป๊าะย้าเป๊าะญอนญอน สอนย้าสอนแต่ผู้แซนกิ่ง ย้าตอยตั้งสายตอง ย้าเต็งสองเต็งสาม อยู่เอือนฟ้งป้อม ตักบ่อนฮี้ก็แลง แป้งบ่อนฮี้ก็แล้ว แก้วลางมอกูจีเลาเมื่อ ลางมอกูญอนปานเมื่อ ย้าเจ้าเอือนมิงบันลัน ย้าเจ้าเอือนขวัญไอ้อ้า บ่านไลลาดก้ากาดเอือนกึงกิน มากินเต็งซิบห่อเข้าหมอแลนตังนา เก้าห่อปาหมอแลนตังปาน กินเต็งไก่เหญาโตตอยสูง ขาวโตตอยสูง กินเต็งหมูเหญาโตตอยจวง ยวงกือกินหมูเหญา กินเต็งหัวเต็งหาง เต็งก้างเต็งลิ้น ปิ่นจ้อนกินเหม็ดจ้อน กินเต็งจ้อนจู่ญองเนื้อย่านางเอ้ย ย้ากินแล้วฝัดตุ้เอือนขวัญย้าตักญามญา ฝัดต่างเอือนขวัญ ย้าเฮ้ามันตักเสาทญา เหม็ด ญาเมืองลุมไปป้ากา เหม็ดกาเมืองเปียงจวงทางเมืองมด จวงทางจนะผอเห็นฟ้า ญาเสาลแล้วเงินมะผอเห็นเบือนเก็งหลาว เอือนเต้าย้าเมื่อเนื้อขวัญเอ้ย เอือนเหนือหนะย้าขึ้น ชันเส้าหลิงจ้องไฟไฟ ชันเส้าหนีจ้องกอยหนี จีไฟปายจ้องกอยปาย

จั้งเฮ้าฟ้งผู้หมอหนุ่มกุเลา จั้งเฮ้าฟ้งกัวมผู้หมอเก่าหมอแก่กุสอน เป็นกึงเก่าตังนานเป็นกึงย้าฟ้งกัวมผิเนื้อขวัญเอ้ย ผิกินเข้าเมืองผิหลินหล้า แก้วหมะหนึ่งเมืองผิหลินแลง กึงแกงหนึ่งเมืองผิแลงแซงฮะไม้ กึงบือไล่ให้ยั่วยวอย กิดักถึกอฮ้าย กิฮ้ายกือกอยเอียว จั้งเฮ้าฟ้งกัวมผู้หมอหลวงกุเลา จั้งเฮ้าฟ้งกัวมผู้หมอเก่าหมอหนุ่มกุสอน เป็นกึงเก่าตังนานเป็นกึงย้าฟ้งกัวมผู้โตลามเนื้อขวัญเอ้ย ฟ้งกัวมผู้โตลามบันพายไปเต็งก้าถึงปิ่น ย้าฟ้งกัวมผู้โตตือเนื้อขวัญเอ้ย ผู้โตตือฮันบันพายไปเต็งกึงถึฮั่วสายปายฮัดกือลขขวัญเอ้ย กิดักถึกอฮ้าย กิฮ้ายกือกอยเอียว จั้งเฮ้าฟ้งกัวมผู้หมอหลวงกุเลา ฟ้งกัวมผู้หมอเก่าหมอหนุ่มกุสอน เป็นกึงเก่าตังนานเป็นกึงจั้งเฮ้าอยู่เอือนซังนกเก้า เฝ้าเอือนซังแมวลายเนื้อ ซักไปไฮไปไฮมานา ซักไปนาไปนามาปาน จ้านอยู่เอือนเก็งนอนเอือนเนื้อขวัญเอ้ย ผิหลิบย้าเต้า ผิชีวย้าเต้าแลน ผิอันมาหนา พวงย้าเหลียว ผิแกว่งเปียวซิบชาวาวย้าเหลียว ผิถ่ายเสื้อผินหมาย้าหลุนเอ้ย มาสุเอือนย้าจวนเอ้ย มาสุปาน

สองลานย่าอาย มาตักน้ำเสานาเนื้อ มาต้อปาเลียงลู่ มาปู้เข้ากอกำเลียงเฮือน ขวัญหัวเข้าเมื่อหัวย่าตะ ขวัญตาเข้าเมื่อตาแล้วอุง ขวัญนิ้วเข้าเมื่อนิ้วสอดแหวน ขวัญแขนเข้าเมื่อแขนแนบเนื้อ เข้าห้อมชะจางวาง ชะไลตีन्हะ เข้าสีแสนแลนสีสัน เออ ผู้เป็นเอื่อยเป็นอีเป็นปี่เป็นน้องเป็นลูกเป็นหลาน เขาก็ยังมีเงินจับเงิน ขาวเงินฮ้อยมาต้อเงาเก่า เขาก็เข้าจ้องคั่น้อยมาต้อเงาหัว ต้อเงาเก่าเข้าเป็นกำบัวยัวเนื้อ ต้อเงาหัวเข้า เป็นหัวบัวยัว ต้อเข้าเป็นแนวฝายต้อในเนื้อ ต้อเข้าเป็นซังไหมต้อฮ้อย ต้อเข้าเป็นแนวล่ายหุฮ้อยเมืองหล่า ต้อสวาย เข้าเป็นแนวไหมเหลืองเกี่ยวไหมกมป็นหลอด เข้าไล่นอนกือดหล่าหลานน้อยนอนอุ้งกวงหลา เข้า ห้อมเสียดจาง วางเสียไสตีन्हะ

กรวามแบ่งขวัญผู้เหญา (บททำขวัญผู้ใหญ่)

ผู้ให้ข้อมูล นางจวน แป้นหนุ่ม อายุ 66 ปี อยู่บ้านเลขที่ 4 หมู่ 2 ตำบลหนองชุมพลเหนือ
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี บันทึกเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2543

เจือหนี่เสื้อกำบางนางนี้ บือหัวบือจัน เจือหนี่เซาก็ไล่ มีเซามีไ้กามาแบ่งเข้าแบ่งขวัญ เออ เจือหนี่ขวัญผม หัวจวงเนาะ ขวัญเอาะอะจวงกวง ขวัญน้อยขวัญกำหม่อม ขวัญน้อยขวัญต้อมเต็ง ขวัญสามเสมหน้าผะ ขวัญหน้าผะตันดีแต่่มยาง ขวัญตักทางตันดีเหือฮ้อย ก็กินแก๊งกอแบ่งเล่ขวัญเอ้ย กินเต็งไก่เหญาโตตอหลวง กินเต็งไก่หลวงโตตอห่าน กินเต็งตั้บูเนา กินเต็งเตายู้ต้อง ไส้รองแงงกินอ่อนหวานมันเนื้อขวัญเอ้ย กินกับ กำเข้าโฮขาวหนา กินกับกำเข้าหนาขาวอ่อน เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อกืออยู่มัน ปั้น โตนมาอยู่ยีนนอนยีนกิน ก็กินแก๊งกอแบ่งเล่ขวัญเอ้ย

มาเย้อขวัญผู้เอ็กอยู่างางนาง ขวัญผู้สร้างอยู่ไหลกิมโกย กิมกวยซังงาจาง กิมกว้างซังเบือนมน ขวัญ เป็นกินอยู่ยู่เหิงเก็งเฒ่า ก็กินแก๊งกอแบ่งเนื้อ กินเต็งไก่ เหญาอันตอหลวง กินไก่หลวงอันตอห่าน กินเต็ง ตั้บูเนา กินเต็งเตายู้ต้อง ไส้แงงแงงกินอ่อนหวานมันเล่ขวัญเอ้ย ขวัญกินแล้วแก้วจีเลาเมื่อ ขวัญพวงตั้ตี แลงบือมอด ขวัญพวงบือดชีนหลงเส้า ขวัญหัวเจาหัวกือฮ้อว ขวัญจางป่องไล่สิ่ง ขวัญจางตั้งยีนเหิง ก็กิน แก๊งกอแบ่งเล่ขวัญเอ้ย กินเต็งไก่เหญาโตตอจวง กินเต็งไก่หลวงโตตอห่าน กินเต็งตั้บูเนา กินเต็งเตายู้ ต้อง ไส้รองแงงกินอ่อนหวานมัน กินกับกำเข้าโฮขาวหนา กินกับกำเข้าหนาขาวอ่อน เข้าชอมหลอนเมืองลุม ขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อกืออยู่มัน ปั้น โตนมาอยู่ยีนนอนยีน ก็กินแก๊งกอแบ่งเล่ขวัญเอ้ย ขวัญกิมโกยกิมโกยดี มัน ขวัญจึงหลาถูแองเนื้อ แต่งงูสิงงูลาฮั้นแต่กักินกับกอแบ่ง กินกับไก่เหญาตอยงเนื้อ สูงขาวหลวงโต ตอห่านเนื้อ กินเต็งตั้บูเนา กินเต็งเตายู้ต้อง กินเต็งไส้รองแงงกินอ่อนหวานมัน กินกับกำเข้าโฮขาวหนา กินกับกำเข้าหนาขาวอ่อน เข้าชอมหลอนเมืองลุมขาวเส้า กินเมื่อเจาเมื่อกืออยู่มัน ปั้น โตนมาอยู่ยีนนอนยีน ขวัญป่องแก๊งตั้ไปบือแปน ขวัญป่องแขนตั้ไปบือแกวงก็กินแก๊งกอแบ่ง กินเต็งไก่เหญาตอยงเนื้อขวัญ เอ้ย สูงขาวหลวงโตตอห่าน กินเต็งตั้บูเนา กินเต็งเตายู้ต้อง กินเต็งไส้รองแงงกินอ่อนหวานมัน กินกับกำเข้า

ไฮขาวหนา กินกับกำเข่านาขาวอ่อน เข้าชอมหลอนเมืองลุมชาวเล่า กินเมื่อเจ้าเมื่อก็อยู่มัน ปันโตนมาอยู่ยีน
 นอนยีน แมขวัญเอ๋ยขวัญนี้วัดินนี้มือชาวา ขวัญฝ่าดินฝ่ามือชาวนีว สามนี้วเติงนับปี สี่นี้วเติงนับแกน แขน
 ขาวแต่งกอดหน้า เอ็มแปงนอนล่าง แมฮักนอนล่าง ก็กินแกงกอบแปงเล่ขวัญเอ๋ย กินเติงไก่เทญาตอของเนื้อสูง
 ขาวหลวงโตตอทาน กินเติงตับยูเภา กินเติงเตาอยู่ตอง ใส่องแงงกินอ่อนหวานมัน กินเติงจูนจูนก็มีเนื้อ
 ขวัญเอ๋ย จูสีจูกี้ไล่ บือไล่ฮ้ายลักสิงอันเลา กินเติงเข้าตมอันกับกม เข้าตมอันกับฟาบ กวดยเติงกาบเบือ
 ญื่อ กินเติงมะเผือะหัวสัน กินเติงมะมันหัวช่อง อ้อยป่องชันล้าถี้กินหวาน ส้มมะไม้เมืองลุมจูนอันเล่ กิน
 เติงส้มมะนาดตาแห กินเติงส้มมะไม้่องุ่นสามพาน ส้มมะแงตาเกียง ขวัญกินแล้วแก้วจิลเลาเมื่อเนื้อขวัญ
 เอ๋ย

ขวัญหูเข้าเมื่อหย้าจาเล่ขวัญเอ๋ย ขวัญตาเข้าเมื่อตาย้าบอด ขวัญปือดเข้าเมื่อปือดย้าฟู ขวัญหูเข้าเมื่อ
 หูเมื่อตาโล่งโคง เข้าเมื่อกึ่งเก้ายินเหิง ขวัญหูเข้าเมื่อหย้าหวัะ เข้าหอมเสียวจางไล่หัวเลียวไล่หัวเก้าย้า
 เถิง เข้าปางนี้เข้าหอมเนื้อขวัญเอ๋ย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวพัชรินทร์ คงคำสุริยา
วันเดือนปีเกิด	15 พฤษภาคม 2518
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	47 / 30-31 ซอยเพชรบุรี 5 ถนนเพชรบุรี แขวงถนนเพชรบุรี เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร 10400
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	-
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2535	มัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนสอาดเผดิมวิทยา จังหวัดชุมพร
พ.ศ. 2539	ศศ.บ. (ภาษาไทย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2545	ศศ.ม. (ภาษาไทย) จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ